

Rüstempaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı

Editör:
Ali Sever - Yusuf Buhan

Rüstempaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı

Editör:
Ali Sever - Yusuf Buhan

Sonçağ Yayınları

Yayınevi: Sonçağ Akademi & Kültür Yayınları

Yayın No | Publication Number: 1

Sempozyum Dizisi | Series of Symposium: 1

ISBN: 978-625-6371-02-6

Kitap Adı : *R stempa a Sosyal ve Beşeri Bilimler  ğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı*

Editör | Series Editor: Ali Sever - Yusuf Buhan

Yayın Türü | Publication Type: E-Kitap | E-Book

Yayın Tarihi | Publication Date: 03 Kasım 2022

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Yayımlandığı Ortam | Publishing Format: PDF

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 16x24cm

Sayfa Sayısı | Pages: 395

  2022 The Author(s)/Yazar(lar)

Lisans Türü | OA License: CC BY-NC 4.0

Erişim | Access: <https://www.soncag yayincilik.com.tr/>

Bu kitapta yer alan tüm bildirilerin dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

The responsibility of all abstracts in this book in terms of language, science and law belongs to the authors.

1. Sosyal Bilimler | Social Sciences
2. Sosyal Bilimler - Türkiye | Social Sciences - Turkey
3. Sempozyum | Symposium
4. Bildiriler | Proceedings
5. Türkiye | Turkey
6. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Atıf Bilgisi | Cite as: Sever, Ali - Buhan, Yusuf (ed.). *R stempa a Sosyal ve Beşeri Bilimler  ğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. PDF: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2022.

İÇİNDEKİLER

Süleymanpaşa (Tekirdağ) İlçesinde Nüfusun Gelişimi ve Sosyo- Ekonomik Özellikleri - Merve ŞİMŞEK.....	1
Değirmenaltı Mahallesi'nin Yerleşime Uygunluk Analizi (Süleymanpaşa/ Tekirdağ) Tolgahan KÖSE.....	38
Süleymanpaşa (Tekirdağ) İlçesinin İklim Özellikleri Yıldız TÜRKKANLI.....	48
Vikinglerin Özel Savaşçıları: Vereg Muhafızları ve Berserkerler Ömer ŞİMAY.....	68
Tekirdağ'daki Bulgaristan Muhacirleri İle Yapılan Sözlü Tarih Görüşmeleri Lütfiye Çevik.....	85
Necip Fazıl Kısakürek'in Hayatı ve Eserlerinde Sır Kavramı Büşra Yüksekayla.....	98
Sezai Karakoç Düşüncesinde Temel Kaynak: Kur'an'ı Kerim Nurullah Kurt.....	105
Mu'tezile'de Teklif Etiği: Ta'rîzu li's-Sevâb Kavramı Fatmanur Örsdemir.....	113
Kuran-ı Kerim'de Geçen 'Alak Kelimesinin Yorumu ve Meallere Yansıması Süleyman Kandemir.....	134
Dijital Oyunlar Ve İslamofobi Süleyman Karakurt.....	144
<i>Medya ve Din Araştırmaları Dergisi</i> ve İslamofobi Nurşen Demirbaş.....	157
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beceri ve Problemleri: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği - Esra Nur YÜKSEL.....	173
TNKÜ Öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi ve Burada Okuyan Öğrencilerle İlgili Görüşleri - Arife Yağmur vd.....	195
Günümüzde Din Öğretimi Açısından Caminin Yeri ve Önemi (Edirne Selimiye Cami, Eski Cami, Uç Şerefeli Cami Örneği) - Beyza Büyük.....	225
20. Milli Eğitim Şûrasında Alınan 4- 6 Yaş Grubuna Yönelik Din Eğitimi Kararıyla İlgili Medyadaki Eleştirilerin Değerlendirilmesi Gamze Şimşek.....	255

İmam Hatip Liselerinde Siyer Çalışmaları Ahmet Ertik.....	270
Beşinci Sınıf İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Peygamber Tasavvuru (İstanbul Osman Öztürk İÖÖ Örneği) Rümeysa Çelik.....	274
Kuşaklar Arası Çatışmanın Sebepleri: Nitel Bir Çalışma Sabri Ariz.....	293
Erken Dönem Vücûh ve Nezâir İlmi -Hicrî Yedinci Asra Kadar- Hatice Bektaş.....	301
Gumball Adlı Çizgi Filmin Çocukların Ahlaki Gelişimleri Bağlamında Değerlendirilmesi - Muazzez Çınardalı.....	315
Gerçeklerin Kıyısında: Doğu Türkistan Merve Nur Gökçebaş - Ümmügülsüm Akkaban.....	331
Hız. Peygamber Döneminde Kadının İyileşen Hali Kübra Gökdemir.....	355
Müslüman Ailelerde Kadın ve Erkeğe Yüklenen Roller: Silivri Örneği Tuba Şen.....	370
Tekirdağ Şehrinde Akarsuların Güncel Kullanım Özellikleri Ve Kirlilik Durumu - Öznur AKDEMİR.....	384

Süleymanpaşa (Tekirdağ) İlçesinde Nüfusun Gelişimi ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Merve ŞİMŞEK

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

1. GİRİŞ

Önemli konu başlıkları arasında yer alan nüfus, belirli bir alanda yaşayan insan sayısı olarak tanımlanır. Nüfus coğrafyası, birçok bilim içerisinde ele alınmakta ve ülkelerin politikalarını şekillendirmektedir. Coğrafya biliminde ise Beşerî Coğrafya'nın alt dallarından olan Nüfus Coğrafyası, temelde üç ana bileşenden oluşmaktadır. Doğumlar, ölümler ve göçler olan bu üç ana bileşen nüfusun yapısı ve gelişimi üzerinde etkilidir.

Araştırma sahasını oluşturan ve Trakya Yarımadası'nda Marmara Denizi kıyısında yer alan Süleymanpaşa; doğusundan Çorlu, kuzeyinden Muratlı, kuzeybatısından Hayrabolu, batısından Malkara ve güneybatısından da Şarköy ilçeleri ile çevrilidir (Şekil 1). 2012 yılına kadar merkez ilçe olarak nitelenen Süleymanpaşa 16.yy'da Trakya'da savaşıyan Osmanlı ordusunun ilk komutanı Süleyman Paşa'ya ithafen bu ismi almıştır.¹ 2021 yılı ile ilçenin toplam nüfusu 210 547 kişi ve kapladığı alan 1111 km² olarak ölçülmüştür.² Aritmetik nüfus yoğunluğu 189,5 km²/kişidir. Topografya bakımından genel olarak hafif dalgalı düzlüklerin görüldüğü ve yükseltinin az olduğu dikkati çekmektedir. Geçiş ikliminin görüldüğü ilçede yazlar sıcak ve kurak, kışlar serin ve yağışlı geçmektedir. Verimli arazilerin varlığı bölgedeki tarım faaliyetlerinin aktif olarak sürdürülmesinde etken oluşturmıştır. Çeşitli doğal zenginliklere sahip olması, ulaşımın elverişliliği, coğrafi konumu, sanayi ve ticaretin gelişmesine yol açmıştır. Yıllara göre gelişip büyüyen ekonomisi nüfusuna da yansımış nüfus yapısında gözle görülür değişimler olmuştur. İş imkânları ve demografik yatırımlar gibi sosyo-ekonomik gelişmeler ilçeye göç eden nüfusun da artmasını sağlamıştır.

¹ T.C Tekirdağ Valiliği (tekirdağ.gov), "Süleymanpaşa" (Erişim 22 Şubat 2022).

² Müjde Aydoğdu- Muzaffer Bakırcı, "Süleymanpaşa İlçesinde (Tekirdağ) Nüfusun Zamansal Gelişimi Mahallelere Göre Yoğunluk Analizi", *Doğu Coğrafya Dergisi* 26/46 (Aralık 2021), 273-294.

Süleymanpaşa'nın nüfus gelişimi ile sosyo-ekonomik özelliklerinin ele alındığı bu çalışmada kır- kent nüfusu, doğumlar, ölümler, göçler, genel cinsiyet oranları, yaş yapısı, bağımlılık oranları, ayrı ayrı konu başlıklarıyla incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu çalışmada Süleymanpaşa ilçesinin 1927-2021 yılları arasındaki nüfus özellikleri temel coğrafi araştırma yöntem ve tekniklerine bağlı kalınarak incelenmiştir. Konuyla ilgili olarak literatür taramasıyla birlikte çeşitli okumalar yapılmış, ihtiyaç duyulan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) resmi istatistiklerinden ve Süleymanpaşa İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden temin edilerek çeşitli tablolara ve grafiklere dönüştürülmüştür. Çalışmanın tematik haritalarının oluşturulmasında ArcGIS/ArcMap 10.8 yazılımı, nüfus piramitlerinin çizilmesinde Excel 2019 programı kullanılmıştır. Böylece konuların görsel olarak daha anlaşılır olması ve daha iyi analiz edilmesi sağlanmıştır. Saha gözlemleri ve mülakatlarla birlikte elde edilen bulgular, coğrafi bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

Şekil 1. Süleymanpaşa İlçesinin Lokasyon Haritası

3.1. Süleymanpaşa İlçesinde Nüfusun Gelişimi

Cumhuriyet döneminden önceki nüfus sayımları belirli amaçlara yönelik yapılmaktaydı. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte nüfus sayımlarında da yeniliğe gidilmiş ve modern anlamda ilk nüfus sayımları 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda il nüfusunun 1927 yılından itibaren alınması daha doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Tekirdağ ilinin merkez ilçesi olan Süleymanpaşa 1927'den 2013 yılına kadar Merkez ilçe olarak ele alınmıştır. 06 Aralık 2012 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan ve 22 Mart 2013 tarihinde yapılan düzeltmelerle tamamlanan 6360 sayılı Büyükşehir Kanun Tasarısı ile Tekirdağ büyükşehir unvanını almış ve merkez ilçe Süleymanpaşa olarak değiştirilmiştir.³

1927'de yapılan nüfus sayımında Süleymanpaşa'nın toplam nüfusu 33 989 kişidir. 1935 yılında %32,2'lik bir artış oranı ile 44 937'ye yükselmiştir (Tablo 1, Şekil 2). 1940 ve 1945 yıllarında 2. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle nüfus artış oranı eksi değerlere düşen Süleymanpaşa'da nüfus, 1940'ta (% -3,6) 43 322, 1945'te (% -5,0) 41 143 kişiye gerilemiştir. 1950 yılına gelindiğinde dünya üzerindeki savaşların sona ermesi, erkek nüfusun terhis edilmesi, evliliklerin çoğalması ve yurt dışından gelen göçlerle nüfus artışı olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte Süleymanpaşa nüfusu yıllık artış hızı %10,1'e ulaşarak, 45 281 kişiye yükselmiştir. Bu rakam 1955 yılında %10,8'lik artış oranı ile 50 168 kişiye ulaşmıştır. 1960'ta 56 499 (%12,6) kişiden oluşan nüfus 1965'te 60 600 (%7,3), 1970'te 67 006 (%10,6), 1975'te 73 288 (%9,4) kişidir. 1980'li yıllara gelindiğinde sanayileşmenin vermiş olduğu cazip imkânlardan yararlanmak isteyen birçok kişi kırdan kente göç etmiş, söz konusu olgu Süleymanpaşa ilçesinde de gözlemlenmiştir. Doğal nüfus artışı ve göçlerle birlikte Süleymanpaşa nüfusu 1980 yılında 85 257 (%16,3) kişiye yükselmiştir. 1985 yılında nüfus miktarı 99 133 kişidir. 100 bine yaklaşan nüfusun artış hızı %16,3'lük bir değerle önceki yıl ile aynı seviyededir. 1985 yılına kadar artarak devam eden göç hareketleri bu yıldan sonra da devam etmiş ve 1990 yılında nüfus 100 bini geçerek 117 455 kişiye, 2000 yılında ise 142 105 kişiye ulaşmıştır.

2006 yılında açılan Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi ile öğrencilerin ilçeye gelmesi nüfus artışına neden olmuş ve ilçe nüfusu 2000-2007 yılları arasında 19 031 kişi artarak 2007 yılında 161 136 (%13,6) kişiye ulaşmıştır. 2008'de 166 313 (%3,2), 2009'da 170 692 (%2,6), 2010'da 167 700 (%-1,8), 2011'de 173 162 (%3,3), 2012'de 176 848 (%2,1), 2013'te 179 239 (%1,4) kişi sa-

³ Süleymanpaşa Belediyesi (suleymanpasa.bel.tr), "Süleymanpaşa Tarihi" (Erişim 22 Şubat 2022).

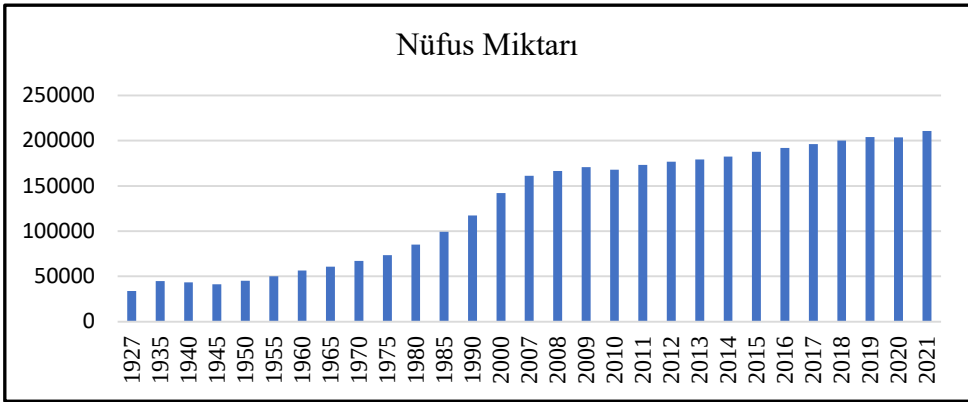
yılmıştır. 2014 yılında toplam nüfus 182 522 (1,8), 2015'te 187 727 (%2,9), 2016'da 191 864 (%2,2), 2017'de 196 031 (%2,2), 2018'de 199 960 (%2,0)'tır. 2019'da 204 001 olan toplam nüfusun artış hızı ise %2,0'dir. 2019 yılında Çin'in Hubei bölgesinin başkenti olan Wuhan'da ortaya çıkan Covid-19 salgını tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına almıştır. Türkiye'de ilk kez 2020'de görülen bu salgın, ölüm oranlarını arttırmış ve nüfus artış hızını düşürmüştür. Nitekim 2020 yılında Süleymanpaşa nüfusu 384 kişi azalarak 203 617 kişiye inmiş ve nüfus artış hızı %- 0,2 seviyesine gerilemiştir. 2021 yılında tekrar artış seyrine giren Süleymanpaşa nüfusu, %3,4 (6030 kişi) oranında artarak 210 547 kişiye yükselmiştir.

Tablo 1: Süleymanpaşa İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Nüfus Miktarları ve Artış Oranları (1927-2021).

Sayım Yılı	Adı	Nüfus Miktarı	Artış Oranı (%)
1927	Tekirdağ Merkez	33 989	-
1935	Tekirdağ Merkez	44 937	32,2
1940	Tekirdağ Merkez	43 322	-3,6
1945	Tekirdağ Merkez	41 143	-5,0
1950	Tekirdağ Merkez	45 281	10,1
1955	Tekirdağ Merkez	50 168	10,8
1960	Tekirdağ Merkez	56 499	12,6
1965	Tekirdağ Merkez	60 600	7,3
1970	Tekirdağ Merkez	67 006	10,6
1975	Tekirdağ Merkez	73 288	9,4
1980	Tekirdağ Merkez	85 257	16,3
1985	Tekirdağ Merkez	99 133	16,3
1990	Tekirdağ Merkez	117 455	18,5
2000	Tekirdağ Merkez	142 105	21,0
2007	Tekirdağ Merkez	161 136	13,4
2008	Tekirdağ Merkez	166 313	3,2

2009	Tekirdağ Merkez	170 692	2,6
2010	Tekirdağ Merkez	167 704	-1,8
2011	Tekirdağ Merkez	173 162	3,3
2012	Tekirdağ Merkez	176 848	2,1
2013	Tekirdağ Merkez	179 239	1,4
2014	Süleymanpaşa	182 522	1,8
2015	Süleymanpaşa	187 727	2,9
2016	Süleymanpaşa	191 864	2,2
2017	Süleymanpaşa	196 031	2,2
2018	Süleymanpaşa	199 960	2,0
2019	Süleymanpaşa	204 001	2,0
2020	Süleymanpaşa	203 617	-0,2
2021	Süleymanpaşa	210 547	3,4

(Kaynak: TUIK, 2022)

Şekil 2: Süleymanpaşa İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Nüfus Miktarları Grafiği.

Kırsal ve Kentsel Nüfus

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan kentleşme hareketleri, zamanla kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasındaki ayrımı daha da belirginleştirmiştir. Bu ayrımı belirleyen temel ölçütlerden biri nüfus faktörüdür. Türkiye’de 1924 yılında

yayınlanan 442 sayılı Köy Kanunu ile nüfusu 2000'den az olan yerleşmeler köy, 2000-20 000 arasında olan yerleşmeler kasaba, nüfusu 20 000'den fazla olan yerleşmeler ise şehir olarak kabul edilmiştir. 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu'na göre nüfusu 2000 üzerinde olan yerler kent olarak ele alınmıştır.⁴ Coğrafyacılar bu ölçütü 10 000 ile sınırlı kılmıştır. 10 000 üzerindeki yerler kent kabul edilirken, altındaki yerler kırsal nüfus kabul edilmiştir.

Tekirdağ'ın merkez ilçesi Süleymanpaşa'da 1935 yılında 44 937 olan toplam nüfusun 24 583'ü (%54,7) kırsal nüfus, 20 354'ü (%45,3) kentsel nüfustan oluşmaktadır (Tablo 2, Şekil 3). 1940-1945 yılları arasında 2. Dünya savaşının başlamasıyla evlilik yaşındaki erkek nüfusun askere alınması, sağlık sisteminin çökmesi ve beslenme koşullarının yetersizliği gibi olumsuz nedenler Türkiye'nin nüfus yapısını değiştirmiştir. Ülkede nüfusu arttırıcı politikalar uygulansa da nüfus genel olarak bir azalma eğilimine girmiştir. Süleymanpaşa'da 1940 yılında kırsal nüfus 26 241 kişi (%60,6), kentsel nüfus 17 081 (%39,4) kişidir. İlçe toplam nüfusu ise 43 322 kişiye gerilemiştir. Nüfus azalmaya devam etmiş ve 1945'te toplam nüfus 2179 kişi azalarak 41 143 kişi olmuştur. Süleymanpaşa nüfusunda görülen bu azalma daha çok kentsel alanda gözlemlenmiştir. 1945 yılında kırsal kesimde yaşayan nüfus 26 363, kentsel kesimde yaşayan nüfus 14 780 kişi olarak kayda geçmiştir. 1950-1960 yıllarında savaşın bitmesi toplum üzerindeki maddi ve manevi baskıların azalmasını sağlamış, ülke kalkınma sürecine girmiştir. Sağlık alanında gelişmeler yaşanmış, beslenme koşulları iyileşmiştir. Türkiye'de Sanayi ve ulaşım alanında ilk adımlar atılmıştır. Sanayi faaliyetleri ile başlayan şehirleşme hareketleri çeşitli iş imkânlarını da beraberinde getirmiş ve kentlerin hızla büyümesine yol açmıştır. Kırsal kesimde görülen yüksek doğurganlık oranları tarımda çalışan nüfus için sıkıntı teşkil etmeye başlamıştır. Tarım alanlarının nüfusu beslemede yetersiz kalması üzerine kırdan kente büyük bir göç hareketi yaşanmıştır. Göç hareketleri ile birlikte kent nüfusları da ciddi oranda artmıştır. Bu artışın diğer bir nedeni ise kırsal kesimden gelen nüfusun yüksek doğum oranlarını devam ettirmesidir. 1960 yılı cumhuriyet tarihinin en fazla nüfus artış hızının görüldüğü bir dönemdir. %28,5'lik bir artış hızı ile Türkiye nüfusu 28 milyona yaklaşmıştır. Nüfus artış hızı kentsel alanlarda daha fazla hissedilmiştir. Nitekim Türkiye'de kırsal alanların 1950 yılında %75 olan nüfusu, 1960 yılında

⁴ İbrahim Erdem, Ahmet Mutlu, "6360 Sayılı Yasayla 'Kır-Kent' Kavramlarının Muğlaklaşması Sorunu ve Olası Sonuçları", *Kaysem* 10, 5-7 (Mayıs 2016), 159-176.

%6,9 oranında bir düşüşle %68,1 olmuştur.⁵ Merkez ilçe Süleymanpaşa'da 1950 yılında nüfus 4138 kişi artarak 45 281 kişiye yükselmiştir. Kentsel nüfus %34,7 ile 15 696, kırsal nüfus %65,3 ile 29 585 kişidir. 1955 yılında kırsal nüfus 32 211 (%64,2), kentsel nüfus 17 957 (%35,8) kişiden oluşmaktadır. 1960 yılında 56 499 kişiden oluşan toplam nüfusun (32 512) %57,5'i kırsal nüfusa, (23 987) %42,5'i kentsel nüfusa aittir.

1965-1970 arasında Türkiye'den yurt dışına yapılan işçi göçleri nüfus artış hızını %25,2'ye düşürmüştür. Tekirdağ'ın Süleymanpaşa ilçesinde 1965'te kırsal nüfus 33 531 (%55,3), kentsel nüfus ise 27 069 (%44,7) dur. 1970 yılında Türkiye'de toplam nüfusun içindeki kırsal nüfusun payı %61,5, kentsel nüfusun payı ise %38,5'tir. Süleymanpaşa İlçede 1935 yılından 1970 yılına kadar kırsal nüfus oranı kentsel nüfus oranından fazla iken, 1970 yılında ilk kez kentsel nüfus oranı kırsal nüfusu geçmiştir. 1970 yılında kırsal nüfus %47,2 (31 619), kentsel nüfus %52,8 (35 387) dir. 1975'te kırsal nüfus 32 031 (%43,7), kentsel nüfus 41 257 (%56,3) kişidir. 1980 yılında Türkiye geneli kırsal nüfus %56,1, kentsel nüfus %43,9 iken Süleymanpaşa'da kırsal nüfus %38,9 (33 164), kentsel nüfus %61,1 (52 093) oranındadır. Süleymanpaşa'da 1985 yılında kır nüfusu 35 918 (%36,2), kent nüfusu 63 217 (%63,8) kişi, 1990'da kır nüfusu 37 013 (%31,5), kent nüfusu 80 442 (%68,5) kişidir. 2000 yılında kır nüfusu 34 914 (%24,6), kent nüfusu 107 191 (%75,4) kişi, 2007 yılında kır nüfusu 27 814 (%17,3), kent nüfusu 133 322 (%82,7) kişiden oluşmaktadır.

2008 yılında Türkiye genelinde kırsal nüfus %25'lere düşmüştür.⁶ Çalışma sahası olan Süleymanpaşa'da kırsal nüfus kısmi bir artış ile 28 351 (%17) kişiye yükselmiş, kent nüfusu ise 137 962 (%83) kişiyle artma eğilimini devam ettirmiştir. 2009'da toplam kır nüfusu 30 157 (%17,7) kişi, kent nüfusu 140 535 (%82,3) kişi sayılmıştır. 2010 yılına gelindiğinde toplam nüfusun içindeki kırsal nüfus 26 265 (%15,7) kişi, kentsel nüfus 141 439 (%84,3) kişidir. 2011'de 25 672 (%14,8) kişi kırsal nüfusu, 147 490 (%85,2) kişi kentsel nüfusu oluşturmaktadır. 2012 yılında Türkiye'de %22,7'ye (17 178 953) düşen kırsal nüfus, Süleymanpaşa'da %0,3 artarak %15,1'e (26 736) yükselmiştir. Kent nüfusu Türkiye genelinde %77,3 (58 448 431) artarken, Süleymanpaşa'da %0,3 azalarak %84,9'a (150 112) gerilemiştir. 2013 yılında ilçenin kır nüfusu 28 319 (%15,8), kent nüfusu 150 920 (%84,2) kişi, 2014'te kır nüfusu 28 422 (%15,6) , kent nüfu-

⁵ Rüya Kasarcı, "Türkiye Nüfus Gelişimi", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (Ocak 1996), 247-266.

⁶ Rüya Kasarcı, "Türkiye Nüfus Gelişimi", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (Ocak 1996), 247-266.

su 154 100 (%84,4) kişidir. 2015'te kırsal nüfus 28 010 (%14,9) kişi olup kentsel nüfus 159 717 (%85,1)'dir. 2016'da kırsal nüfus (%14,1) 27 139, kentsel nüfus (%85,9) 164 725 kişi sayılmıştır. 2017 yılına gelindiğinde kırsal nüfus (%13,8) 27 119, kentsel nüfus (%86,2) 168 912 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. 2018'de kırsal nüfus 28 091 (%14), kentsel nüfus 171 869 (%86) kişiyken 2019'da kırsal nüfus 1225 kişi artmış 29 316 (%14,4) kişi olmuştur. Kentsel nüfus ise 2816 kişi artarak 174 685'e (%85,6) yükselmiştir.

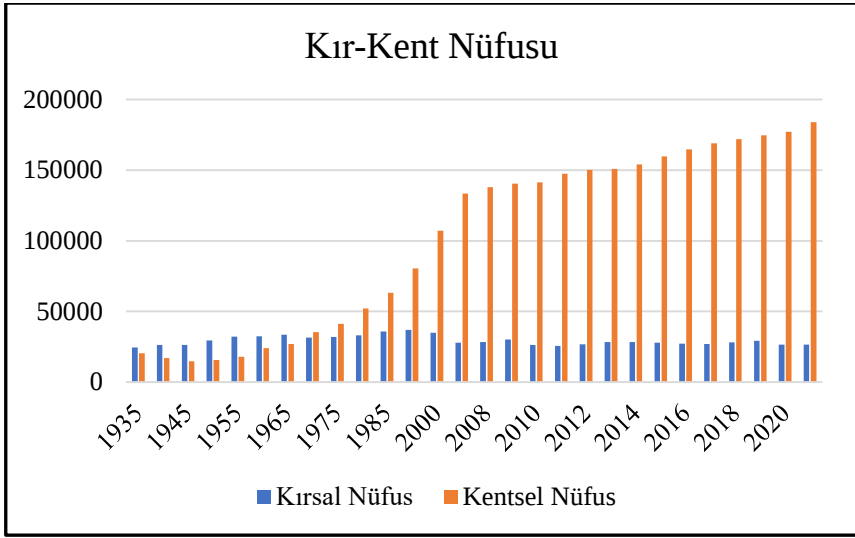
2020 yılında Süleymanpaşa'nın toplam nüfusu 203 617'dir. Bunun (26 618) %13,1'i kırsal kesimde yaşayan nüfusu oluştururken (176 999) %86,9'unu kentsel nüfus oluşturmaktadır. Yıllara göre kır ve kent nüfuslarında farklılıklar yaşanmış, söz konusu farklılıkların yaşanmasında temel faktör göç hareketleri olmuştur. İş imkânlarının yetersiz olması nedeniyle kırdan kente doğru yapılan göçlerin yanında zamanla şehirlerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak kentten kente yapılan göçler de eklenmiştir. Metropolitan şehirlerin bulunduğu olanaklar nüfusun da belirli yerlerde toplanmasına neden olmuştur. Türkiye'de nüfus az gelişmiş şehirlerden gelişmiş şehirlere doğru bir yol izlemiştir. Bu durum kentler arası gelişmişlik seviyelerindeki farkı daha da belirginleştirmiştir. Son açıklanan veriler ışığında Türkiye'nin kentsel nüfusu 78 908 631(%93,2) kişi, kırsal nüfusu 5 771 642 (%6,8) kişi olup toplam nüfusu 84 680 273 kişidir. Tekirdağ ilinin merkez ilçesi olan Süleymanpaşa'da ise 210 547 olan toplam nüfusun 26 661'i (%12,7) kırsal nüfusa, 183 886'sı (%87,3) kentsel nüfusa tekabül etmektedir. (Fotoğraf 1)

Tablo 2: Süleymanpaşa İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Kırsal ve Kentsel Nüfus Miktarları ile Artış Oranları (1935-2021).

Sayım Yılları	Kırsal Nüfus	%	Kentsel Nüfus	%	Toplam Nüfus
1935	24 583	54,7	20 354	45,3	44 937
1940	26 241	60,6	17 081	39,4	43 322
1945	26 363	64,1	14 780	35,9	41 143
1950	29 585	65,3	15 696	34,7	45 281
1955	32 211	64,2	17 957	35,8	50 168
1960	32 512	57,5	23 987	42,5	56 499
1965	33 531	55,3	27 069	44,7	60 600

1970	31 619	47,2	35 387	52,8	67 006
1975	32 031	43,7	41 257	56,3	73 288
1980	33 164	38,9	52 093	61,1	85 257
1985	35 918	36,2	63 217	63,8	99 133
1990	37 013	31,5	80 442	68,5	117 455
2000	34 914	24,6	107 191	75,4	142 105
2007	27 814	17,3	133 322	82,7	161 136
2008	28 351	17,0	137 962	83,0	166 313
2009	30 157	17,7	140 535	82,3	170 692
2010	26 265	15,7	141 439	84,3	167 704
2011	25 672	14,8	147 490	85,2	173 162
2012	26 736	15,1	150 112	84,9	176 848
2013	28 319	15,8	150 920	84,2	179 239
2014	28 422	15,6	154 100	84,4	182 522
2015	28 010	14,9	159 717	85,1	187 727
2016	27 139	14,1	164 725	85,9	191 864
2017	27 119	13,8	168 912	86,2	196 031
2018	28 091	14,0	171 869	86,0	199 960
2019	29 316	14,4	174 685	85,6	204 001
2020	26 618	13,1	176 999	86,9	203 617
2021	26 661	12,7	183 886	87,3	210 547

(Kaynak: TUIK, 2022)

Şekil 3: Süleymanpaşa İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Kırsal ve Kentsel Nüfus Miktarları.

Fotoğraf 1: Süleymanpaşa Nüfusunun Genelde Yürüyüş İçin Tercih Ettiği Sahil Kesiminden Bir Enstantane.

3.2. Ham (Genel) Doğum ve Genel Doğurganlık Oranları

Nicelik, yaş ve cinsiyet dağılımını doğrudan etkileyen doğumlar, nüfusun ana bileşenlerindendir. Ülke demografisi üzerinde önemli bir rol üstlenen

doğumların hızları gelişmişlik seviyesine göre farklılık gösterir. Gelişmişlik düzeyi ile doğurganlık hızı arasında ters bir orantı vardır. Dünya genelinde doğurganlık hızı yıllara göre önemli derecede düşmüştür. Bu düşüş daha çok gelişen ülkelerde görülürken, gelişmemiş ülkelerin doğurganlık hızı hala yüksek seviyelerdedir. Doğurganlık hızını düşüren temel nedenler arasında kadınların çalışma hayatında aktif hale gelmesi, sağlık alanındaki atılımlarla birlikte çocuk ölümlerinin azalması, eğitim alanındaki gelişmeler ve hızlı şehirleşme örnek gösterilebilir.

Ham (genel) doğum ile genel doğurganlık oranları bir yere ait doğum istatistiklerini belirleyen demografik terimler arasındadır. Canlı doğum sayısının toplam nüfusa bölünmesi ve çıkan sonucun 1000 ile çarpılmasıyla elde edilen orana ham (genel) doğum oranı denilir. Kısaca 1000 kadın başına düşen doğum oranı olarak da ifade edilebilir. Genel doğurganlık oranı ise 15-49 yaş arasındaki kadın nüfusun ortalama doğum sayısını belirten bir ölçüttür. Canlı doğum sayısının 15-49 yaş arasındaki kadın nüfusa bölünmesi ve çıkan sonucun 1000 ile çarpılmasıyla bulunur.⁷ Tekirdağ'ın merkez ilçesi Süleymanpaşa'da 2014-2020 sayım yılları baz alınarak ham (genel) doğum ve genel doğurganlık oranları hesaplanmıştır. Buna göre 2014 yılında toplam nüfus 182 522, toplam nüfus içindeki 15-49 yaş kadın nüfus 47 846, canlı doğum sayısı 2195 kişidir (Tablo 3). 2014'te %12 olan ham (genel) doğum oranı 2015 ve 2016 yıllarında da sabit değerdedir. 2015'te toplam nüfus 187 727 kişi, 15-49 yaş aralığındaki kadın nüfus 48 903 kişidir. Canlı doğum sayısı 2250 ve genel doğurganlık oranı %46'dır. 2016'da toplam nüfus 191 864, 15-49 yaş aralığındaki kadın nüfus 49 925, canlı doğum sayısı 2306, genel doğurganlık ise %46,2 oranındadır. 2017 yılında toplam nüfus 196 031 kişidir. Bunun 50 666'sı 15-49 yaş kadın nüfusunu oluşturmaktadır. Canlı doğum sayısının 2278 kişi olduğu 2017 yılında ham (genel) doğum oranı %0,4'lük bir düşüş ile %11,6 olmuştur. Genel doğurganlık oranı ise %1,2'lik bir azalma ile %45'e gerilemiştir.

2018 yılında 199 960 kişiden oluşan toplam nüfus içerisinde 15-49 yaş kadın nüfusun sayısı 51 262 kişidir. Canlı doğumun 2436 olduğu bu dönemde ham (genel) doğum oranı %0,6 artarak %12,2, genel doğurganlık oranı %2,5 artarak %47,5'e yükselmiştir. 2019 yılında toplam nüfus 204 001, 15-49 yaş kadın nüfus 51 413 kişidir. Canlı doğum sayısı bir önceki döneme göre 304 kişi azalarak 2132 kişiye gerilemiştir. Azalma ham (genel) doğum ve genel doğurganlık oranlarında da gözlenmiştir. Ham (genel) doğum oranı %10,5,

⁷ Alaettin Tandoğan, *Türkiye Nüfusu* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık,1994).

genel doğurganlık oranı %41,5'tir. 2020 yılında toplam nüfus 203 617, 15-49 yaş kadın nüfus 51 557 kişidir. Bir önceki yıla göre canlı doğum sayısı 154'lük bir düşüşle 1978 olmuştur. 2020'de ham (genel) doğum oranı %9,7 iken genel doğurganlık oranı %38,4'tür. Verilerden anlaşılabacağı üzere Süleymanpaşa'da Ham (genel) doğum oranı ile genel doğurganlık oranları düşme eğilimindedir. Her geçen yıl büyümekte olan merkez ilçe Süleymanpaşa ekonomik ve sosyolojik açıdan gelişimini halen devam ettirmektedir. Demografik yapısı da yaşanan gelişmelere paralel olarak ilerlemektedir.

Tablo 3: Tekirdağ Süleymanpaşa Ham (Genel) Doğum ve Genel Doğurganlık Oranları (2014-2020).

Sayım Yılları	Canlı Doğum	15-49 Yaş Kadın Nüfus	Toplam Nüfus	Ham (Genel) Doğum Oranı (‰)	Genel Doğurganlık Oranı (‰)
2014	2 195	47 846	182 522	12,0	45,9
2015	2 250	48 903	187 727	12,0	46,0
2016	2 306	49 925	191 864	12,0	46,2
2017	2 278	50 666	196 031	11,6	45,0
2018	2 436	51 262	199 960	12,2	47,5
2019	2 132	51 413	204 001	10,5	41,5
2020	1 978	51 557	203 617	9,7	38,4

(Kaynak: TUIK, 2022)

3.3. Ölüm Oranları

Ölümler, doğumlar gibi nüfusun yapısı ve büyüklüğü üzerindeki değişimlerin temel unsurlarındandır. Demografide önemli konu başlıkları arasında yer alan ölüm oranlarının nüfusu azaltıcı yönde bir etkisi bulunmaktadır. Bu etki gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasında farklı oranlarda seyretmektedir. Ölüm oranlarının hızı ülkelerin refah düzeyi, sağlık alanındaki teknolojik gelişmeler, ilaçlara kolay erişim, bilimdeki ilerlemelere paralel olarak düşüş veya artış gösterebilir. Tüm dünyayı etkisi altına alan savaş ve salgın hastalıkların görüldüğü dönemlerde ölüm oranlarının arttığı gözlemlenmektedir. Ham (genel) ölüm oranı bir başka ifadeyle kaba ölüm hızı yıl sonunda ki toplam ölen kişi sayısının 1000 ile çarpılarak çıkan sonucun toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir.⁸ Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesindeki ham (genel) ölüm oranı 2013 yılında %5,9'dur (Tablo 4). Toplam nüfus 179 239, ölen kişi sayısı ise 1057 (erkek nüfus 591, kadın nüfus 466) olarak kayıtlara geçmiştir.

⁸ Alaettin Tandoğan, *Türkiye Nüfusu* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık,1994).

2014 tarihinde toplam nüfus 182 522 kişiden oluşmaktadır. Ölen kişi sayısı 1177 (erkek nüfus 607, kadın nüfus 570) iken ham (genel) ölüm oranı ‰6,4'e yükselmiştir. 2015'te ölen kişi miktarı 1143'tür. Ölen kişilerin 636'sı erkek nüfusuna, 507'si kadın nüfusuna tekabül etmektedir. Toplam nüfus 187 727 ve ham (genel) ölüm oranı ‰6,1'dir. 2016'da Süleymanpaşa'da toplam nüfustan (191 864) 1234 kişi yaşamını yitirmiş, ham (genel) ölüm oranı artarak tekrardan ‰6,4'e yükselmiştir. Ölen kişi miktarından 696'sı erkek, 538'i kadın nüfusunu oluşturmaktadır.

2017'de toplam ölen kişi sayısı 1202 (665'i erkek, 537'isi kadın) toplam nüfus 196 031 kişidir. Ham (genel) ölüm ‰6,1 oranındadır. 2017 yılında tekrar düşüş gösteren ölüm oranları 2018 yılında ‰6,7 ile en yüksek rakama ulaşmıştır. 2018'de toplam nüfus 199 960 ve ölen kişi sayısı 1344'tür. Bunun 756'sı erkek, 588'i kadın nüfustan oluşmaktadır. 2019 verilerinde merkez ilçede toplam nüfusun 204 001 olduğu görülmektedir. Ölen kişi sayısı 1330 iken ham (genel) ölüm oranı ‰6,5 olmuştur. Ölenlerin cinsiyet dağılımına bakıldığında 726'sı erkek, 604'ü kadın nüfusuna aittir.

Tablo 4: Tekirdağ Süleymanpaşa İlçesinde Ham (Genel) Ölüm Oranları (‰)

Sayım Yılları	Ölüm Miktarı	Toplam Nüfus	Ham (Genel) Ölüm Oranı (‰)
2013	1 057	179 239	5,9
2014	1 177	182 522	6,4
2015	1 143	187 727	6,1
2016	1 234	191 864	6,4
2017	1 202	196 031	6,1
2018	1 344	199 960	6,7
2019	1 330	204 001	6,5

(Kaynak: TUIK, 2022)

3.4. Göçler

Eski çağlardan günümüze kadar süregelen göç olgusu, ülkelerin sosyo-ekonomik alanındaki gelişmeleri yakından ilgilendiren mühim konular arasında yer alır. Göç, insanların çeşitli nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi mekân değişimi olarak tanımlanabilir. Farklı konu başlıkları altında ele alınan göçler iç ve dış göçler olmak üzere incelenmektedir. Temelde ise isteğe bağlı göçler ve zorunlu göçler olarak ikiye ayrılabilir. İsteğe bağlı göçler kişinin yaşam standartlarının yüksek ol-

doğu yerleri tercih etmesi sonucu oluşurken zorunlu göçler ise ekonomik sıkıntılar, siyasi karışıklıklar veya savaş gibi durumlardan dolayı meydana gelmektedir.

Ülke içinde şehirlerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak gerçekleştirilen yer değiştirme olayı iç göçler içerisinde ele alınır. İç göçler sürekli (daimî) ve süreksiz (mevsimlik) göçlerden oluşmaktadır. Kişinin gittiği yere temelli yerleşmesine sürekli (daimî) göç denilir. Süreksiz göçler ise tarım ve turizm bölgelerine iş bulmak amacıyla yapılan mevsimlik göçlerdir. Kırdan kente ve kentten kente doğru gerçekleşen iç göçlerin sebepleri arasında sağlık, eğitim ve iş imkânları ön plana çıkmaktadır. Bu alanlardaki erişilebilirliğin ve hizmet koşullarının daha iyi seviyelerde olduğu şehirler çekici olarak nitelendirilmiştir. Dış göçler ise doğal afetlerle, siyasi, dini, kültürel ve sosyolojik nedenlerden dolayı insanların başka ülkelere göç etmesi olayına denir.

Türkiye’de 1950 ve 1960’lı yıllarda gerçekleştirilen sanayileşme çalışmaları kırsaldan kente doğru bir göç hareketini başlatmıştır. Bu göçler doğu Karadeniz’den batı Karadeniz ve Marmara bölgesine doğru bir yol izlemiştir. Aynı yıllarda Türkiye’den yurt dışına yapılan işçi göçleri de nüfusun yapısını ciddi oranda etkilemiştir. 1990’larda yaşanan siyasi karışıklıklar ve terör olayları ülke içinde doğudan batıya göç hareketlerine sebep olmuştur.

Çalışma sahası olan Süleymanpaşa; İstanbul, Kırklareli, Edirne ve Çanakkale gibi çevre illere yakınlığıyla dikkati çeker. İstanbul’un arka bahçesi olarak nitelendirilen Tekirdağ ilinde merkez ilçe Süleymanpaşa’nın 2021 yılında en çok göç aldığı şehirler; İstanbul (8012), Edirne (6519), Kırklareli (4587), Van (4500), Erzurum (4239), Trabzon (3508), Ordu (3027), Tokat (2922), Çanakkale (2178), Bayburt (2157), Samsun (2056), Sivas (2050) ve Şanlıurfa (1978) olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 5). En az göç aldığı yerler ise sırasıyla; Uşak (195), Muğla (187), Hakkâri (183), Burdur (157), Şırnak (135), Yalova (129) illeridir. İkamet edilen ilçeye göre nüfusa kayıtlı olunan il verileri incelendiğinde 113 955 kişi ile en büyük payın çevre ilçelere ait olduğu gözlemlenmektedir. Süleymanpaşa ilçesi göç aldığı kadar göç de vermektedir. Nüfusa kayıtlı olan ilçeye göre ikamet edilen iller incelendiğinde ilk sırada 84 691 kişi ile yine çevre ilçeler yer almaktadır. Süleymanpaşa’nın sırasıyla en çok göç verdiği iller İstanbul (20 747), İzmir (1707), Ankara (1271), Edirne (1068), Bursa (1037), Kırklareli (1035), Kocaeli (906), Antalya (716), Çanakkale (704), Balıkesir (529), Muğla (478) olup, en az göç verdiği iller kategorisinde Gümüşhane (8), Bitlis (7), Karaman (7), Kilis (7), Yozgat (7), Kırıkkale (6), Siirt (6), Tunceli (6), Ardahan (2), Artvin (1), Bingöl (1), Kırşehir (1)’in olduğu görülmektedir (Tablo 6). Tablolardan da görüleceği üzere ilçeye gelen kişi sayısı

giden kişi sayısından daha fazladır. Bu durumun oluşmasındaki temel nedenler arasında; İş imkânlarının görece daha çok ve çeşitli olması, coğrafi konumu, verimli arazileri ve yaşanılabilir hüviyeti gösterilebilir. (Fotoğraf 2)

Tablo 5: Süleymanpaşa İlçesinin Göç Aldığı İller ve Nüfus Miktarları (2021).

Göç Aldığı İl	Nüfus Miktarı	Göç Aldığı İl	Nüfus Miktarı
Tekirdağ	113955	Rize	721
İstanbul	8012	Hatay	718
Edirne	6519	Manisa	689
Kırklareli	4587	Çankırı	680
Van	4500	Ardahan	665
Erzurum	4239	Mersin	653
Trabzon	3508	Eskişehir	636
Ordu	3027	Siirt	606
Tokat	2922	Afyonkarahisar	565
Çanakkale	2178	Gümüşhane	555
Bayburt	2157	Tunceli	555
Samsun	2056	Muş	549
Sivas	2050	Aydın	508
Şanlıurfa	1978	Kırıkkale	506
Kars	1871	Niğde	503
Kastamonu	1759	Kocaeli	493
Balıkesir	1733	Kırşehir	461
Zonguldak	1650	Osmaniye	430
Malatya	1454	Karabük	420
Çorum	1347	Batman	418
Konya	1331	Nevşehir	413
Diyarbakır	1278	Artvin	392
Adıyaman	1271	Isparta	389
Bitlis	1257	Bartın	355
Ankara	1126	Denizli	350
Yozgat	1088	Aksaray	331
Giresun	1080	Bingöl	307
Sinop	1059	Bolu	306
Ağrı	1051	Antalya	266
Bursa	1040	Düzce	251
Iğdır	1004	Kütahya	248

Adana	936	Bilecik	246
Kayseri	880	Karaman	244
Gaziantep	835	Kilis	205
Kahramanmaraş	819	Uşak	195
Elâzığ	807	Muğla	187
Erzincan	779	Hakkâri	183
Amasya	768	Burdur	157
İzmir	757	Şırnak	135
Mardin	754	Yalova	129
Sakarya	750		

(Kaynak: TUIK, 2022)

Tablo 6: Tekirdağ Süleymanpaşa İlçesinin Göç Verdiği İller ve Nüfus Miktarları (2021)

Göç Verdiği İl	Nüfus Miktarı	Göç Verdiği İl	Nüfus Miktarı
Tekirdağ	84691	Giresun	24
İstanbul	20747	Karabük	24
İzmir	1707	Burdur	22
Ankara	1271	Çorum	22
Edirne	1068	Hakkari	22
Bursa	1037	Malatya	21
Kırklareli	1035	Van	20
Kocaeli	906	Batman	18
Antalya	716	Tokat	18
Çanakkale	704	Ağrı	17
Balıkesir	529	Kars	17
Muğla	478	Iğdır	16
Eskişehir	290	Şırnak	16
Aydın	204	Uşak	16
Sakarya	201	Osmaniye	15
Manisa	146	Amasya	13
Mersin	130	Çankırı	13
Konya	127	Erzincan	13
Yalova	125	Kahramanmaraş	12
Adana	85	Mardin	12
Samsun	81	Nevşehir	12

Zongul- dak	71	Niğde	11
Gaziantep	63	Sinop	11
Denizli	57	Sivas	11
Isparta	54	Adıyaman	10
Bilecik	53	Aksaray	10
Şanlıurfa	53	Bayburt	10
Trabzon	48	Muş	10
Düzce	45	Gümüşha- ne	8
Kayseri	45	Bitlis	7
Hatay	42	Karaman	7
Bolu	41	Kilis	7
Erzurum	39	Yozgat	7
Bartın	38	Kırıkkale	6
Afyonka- rahisar	35	Siirt	6
Kütahya	35	Tunceli	6
Ordu	33	Ardahan	2
Diyarbakır	30	Artvin	1
Elazığ	30	Bingöl	1
Kastamo- nu	30	Kırşehir	1
Rize	25		

(Kaynak: TUIK, 2022)

Fotoğraf 2: Süleymanpaşa Nüfusunun Dinlenmek için Tercih Ettikleri Alanlardan Sahil Kafeleri ve Balıkçılar.

3.5. Nüfusun Genel Cinsiyet Oranları ve Yaş Yapısı

Nüfus sayımlarında belirlenen cinsiyet oranları, nüfusun ana bileşenleri olan doğumlar, ölümler, göçlerle birlikte siyasi, dini ve sosyo-kültürel etkenlerce şekillenebilmektedir. Herhangi bir yerde erkek veya kadın nüfusunun fazlalığı oranın demografik yapısının belirlenmesinde önemli kıstaslardandır. Nüfusun cinsiyet oranları ülkelerdeki gelişmelere paralel olarak zaman zaman farklılıklar gösterebilir. Örneğin 1940-1945 yılları arasında yaşanan 2. Dünya Savaşı nüfusun azalmasına neden olmuş, bu azalma daha çok erkek nüfusunda görülmüştür.

Toplam erkek nüfusun kadın nüfusuna bölünmesi ve 100 ile çarpılması sonucu elde edilen orana genel cinsiyet oranı denilir.⁹ Süleymanpaşa'da 1935 yılında genel cinsiyet oranı 111,3 olarak hesaplanmıştır (Tablo 7, Şekil 4). Toplam nüfus 44 937 kişiden oluşmakta iken, bunun 23 673'ü (%52,7) erkek nüfusuna, 21 264'ü (%47,3) kadın nüfusuna karşılık gelmektedir. 1940 ve 1945 yıllarında savaş nedeniyle erkek nüfusunda azalma görülmektedir. 1940 yılında erkek nüfusu %49,8'e düşmüş, kadın nüfusu %50,2 seviyesine yükselmiştir. Toplam nüfusun 43 322 kişi olduğu ilçede genel cinsiyet oranı 12,3 azalarak 99'a gerilemiştir. 1945 yılında erkek nüfustaki azalma devam etmiş ve kadın nüfusunda artış yaşanmıştır. Bu dönemde 41 143 kişi olan toplam nüfus içinde erkek nüfusun payı %49,5 (20 376), kadın nüfusun payı %50,5 (20 767)'tir. Yıllar içinde en düşük genel cinsiyet oranı 98,1 ile 1945 yılına aittir. Bir önceki yıla göre 0,9 oranında bir azalma söz konusudur. Toplam nüfusun 45 281 kişi olduğu 1950 yılı nüfus sayımında nüfusun cinsiyet dağılımı belirlenmediği için genel cinsiyet oranı da hesaplanamamıştır. 1955 yılında toplam nüfus 50 168 kişidir. İki sayım dönemi içinde erkek nüfus 4769 kişi artarak 25 145 (%50,1) kişiye, kadın nüfus 4744 kişi azalarak 25 023 (%49,9) kişiye gerilemiştir. Genel cinsiyet oranı 100,5 olarak hesaplanmıştır.

1960'ta toplam nüfus 56 499, erkek nüfus 29 104 (%51,5), kadın nüfus 27 395 (%48,5) kişidir. Genel cinsiyet oranı 106,2'dir. 1965'te toplam nüfus 60 600 kişi, erkek nüfus 31 363 (%51,8), kadın nüfus 29 237 kişi (%48,2) ve genel cinsiyet oranı 107,3'tür. 1970 yılında genel cinsiyet oranı 112,3 olmuştur. 67 006 kişinin kayıtlara geçtiği 1970 yılında erkek nüfus 35 438 (%52,9), kadın nüfus 31 568'e (%47,1) yükselmiştir. 1975'te toplam nüfus 73 288 kişi, erkek nüfus 39 545 (%54), kadın nüfus 33 743 (%46) kişidir. Genel cinsiyet oranı 117,2'dir.

⁹ Tandoğan, *Türkiye Nüfusu*.

1980’de toplam nüfus 85 257’dir. Erkek nüfus 45 113 (%52,9), kadın nüfus 40 144 (%47,1), genel cinsiyet oranı 112,4’tür. 1985’te toplam nüfus 99 133 kişi, erkek nüfus 53 652 (%54,1), kadın nüfus 45 481 (%45,9), genel cinsiyet 118 oranındadır. 1990’da genel cinsiyet oranı 113,6 iken 2000 yılında bu oran 108,3 rakamına inmiştir. 1990 yılında toplam nüfus 117 455 kişi, erkek nüfus 62 456 (%53,2), kadın nüfus 54 999 (%46,8) kişidir. 2000 yılında toplam nüfus 142 105 kişiden oluşmaktadır. Erkek nüfus %52 (73 896), kadın nüfus %48 (68 209) oranındadır.

Merkez ilçede 2007’de toplam nüfus 161 136 kişidir. Erkek nüfus %51,1 (82 376), kadın nüfus %48,9 (78 760)’dur. Genel cinsiyet oranı 104,6 olarak hesaplanmıştır. 2012’de toplam nüfus içindeki (176 848) erkeklerin sayısı 90 594 (%51,2), kadınların sayısı 86 254 (%48,8)’tür. Genel cinsiyet oranı ise 105’tir. 2019 yılına gelindiğinde toplam nüfus 204 001 kişi olarak belirlenmiştir. Erkek nüfus %51,2 (104 520), kadın nüfus %48,8 (99 481), genel cinsiyet oranı ise 105,1’dir. 2020 yılında erkek nüfus azalmış kadın nüfus ilk kez 100.000’i geçmiştir. Erkek nüfusun 102 559 (%50,4) kişi olduğu 2020 yılında kadın nüfus 101 058 (%49,6) kişiye yükselmiştir. Genel cinsiyet oranı 101,5’tir. 2021 yılında erkek nüfus 4033 kişi artarak 106 592 (%50,6) kişi, kadın nüfus 2897 kişi azalarak 103 955 (%49,4) kişi, genel cinsiyet oranı ise 102,5 olmuştur.

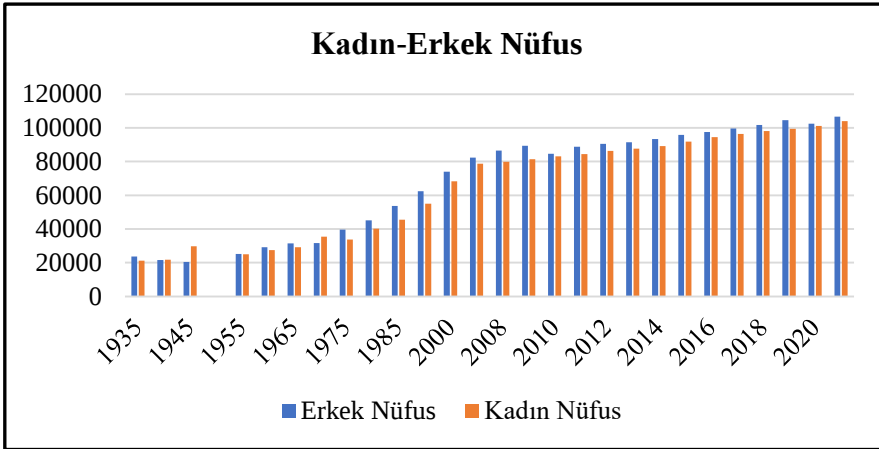
Sonuç olarak Süleymanpaşa’da genel cinsiyet oranları 1935-2021 yılları arasında sürekli bir artış veya azalış eğiliminde olmayıp, yıllara göre değişiklik göstermiştir. İlçede genelde erkek nüfusun kadınlara göre fazla olması da dikkati çeken önemli bir husustur.

Tablo 7: Süleymanpaşa İlçesinde Kadın-Erkek Nüfusu ve Genel Cinsiyet Oranları (1935-2021).

Sayım Yılları	Toplam Nüfus	Erkek Nüfus	%	Kadın Nüfus	%	Genel Cinsiyet Oranı
1935	44 937	23 673	52,7	21 264	47,3	111,3
1940	43 322	21 555	49,8	21 767	50,2	99,0
1945	41 143	20 376	49,5	20 767	50,5	98,1
1950	45 281	-	-	-	-	-
1955	50 168	25 145	50,1	25 023	49,9	100,5
1960	56 499	29 104	51,5	27 395	48,5	106,2
1965	60 600	31 363	51,8	29 237	48,2	107,3
1970	67 006	35 438	52,9	31 568	47,1	112,3
1975	73 288	39 545	54,0	33 743	46,0	117,2
1980	85 257	45 113	52,9	40 144	47,1	112,4

1985	99 133	53 652	54,1	45 481	45,9	118,0
1990	117 455	62 456	53,2	54 999	46,8	113,6
2000	142 105	73 896	52,0	68 209	48,0	108,3
2007	161 136	82 376	51,1	78 760	48,9	104,6
2008	166 313	86 439	52,0	79 874	48,0	108,2
2009	170 692	89 277	52,3	81 415	47,7	109,7
2010	167 704	84 577	50,4	83 127	49,6	101,7
2011	173 162	88 714	51,2	84 448	48,8	105,1
2012	176 848	90 594	51,2	86 254	48,8	105,0
2013	179 239	91 534	51,1	87 705	48,9	104,3
2014	182 522	93 350	51,1	89 172	48,9	104,7
2015	187 727	95 829	51,0	91 898	49,0	104,3
2016	191 864	97 452	50,8	94 412	49,2	103,2
2017	196 031	99 633	50,8	96 398	49,2	103,4
2018	199 960	101 786	50,9	98 174	49,1	103,7
2019	204 001	104 520	51,2	99 481	48,8	105,1
2020	203 617	102 559	50,4	101 058	49,6	101,5
2021	210 547	106 592	50,6	103 955	49,4	102,5

(Kaynak: TUIK, 2022)

Şekil 4: Süleymanpaşa İlçesinde Yıllara Göre Kadın-Erkek Nüfus Grafiği (1935-2021).

Nüfusun yaş yapısı sosyo-ekonomik faaliyetler ve politikalar açısından oldukça önemlidir. Ülkelerin politikalarını yeniden şekillendirebilen yaş yapısının tetkik edilmesinde kullanılan nüfus piramitleri, nüfusu yorumlamayı

kolaylaştırır. Nüfus piramitleri nüfusun yaş dağılımını gösteren bir grafiklerdir. Sağda kadın nüfusun, solda ise erkek nüfusun gösterildiği grafikte 0-14 yaş arası çocuk nüfus, 15-64 yaş arası genç nüfus, 65 yaş ve üstü yaşlı nüfus olarak kabul edilir. 0-14 yaş aralığındaki nüfus ile 65 yaş üstü nüfus bağımlı nüfusu oluştururken, 15-64 yaş aralığındaki nüfus genç (aktif, dinamik) nüfusu oluşturmaktadır. Nüfus piramitleri gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde farklılıklar gösterebilmekte ve bu durum piramitlerin gelişen, durağan, ilerleyen, orta tip gibi gruplara ayrılmasına yol açmaktadır. Nüfus piramitlerinin üçgene benzediği gelişmemiş ülkelerde doğum ve ölüm oranları fazla, çocuk nüfus fazla, yaşlı nüfus azdır. Nüfus artış hızı yüksek ve çalışma çağındaki nüfusun içinde aktif nüfusun payı düşüktür. Tabanın daraldığı ve tavanın genişlediği gelişmiş ülkelerin piramitlerinde ise doğum ve ölüm oranları az, çocuk nüfus az, yaşlı nüfus fazladır. Nüfus artış hızının düşük olduğu piramitte çalışma çağındaki nüfusun içinde aktif nüfusun payının fazla olduğu görülmektedir.

Süleymanpaşa'nın 2007 ve 2021 yıllarına ait nüfus piramitleri incelendiğinde yaş dağılımının 14 yıl süre zarfında büyük ölçüde değiştiği gözlemlenmektedir. Türkiye'de Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin ilk kez uygulanmaya başladığı 2007 yılında Süleymanpaşa'da toplam nüfus 161 136 kişi olarak kayıtlara geçmiştir (Tablo 8, Şekil 5). Nüfusun yaş dağılımına bakıldığında 0-14 yaş aralığındaki çocuk nüfus 32 093 (%19,9) kişiden oluşmakta, bunun 9362'si (%5,8) 0-4 yaş, 10 885'i (%6,8) 5-9 yaş, 11 846'sı (%7,4) 10-14 yaş aralığındaki nüfusa karşılık gelmektedir. Aktif nüfus olarak nitelendirilen 15-64 yaş arası toplam nüfus ise 116 024 (%72) kişi sayılmıştır. Dinamik nüfus içerisinde en büyük pay 25-29 yaş aralığındaki nüfusa aittir. Erkek nüfus %4,8 (7746), kadın nüfus %4,4 (7030) oranındadır. 2006 yılında açılan Namık Kemal Üniversitesi ile beraber ilçeye gelen öğrenciler, 20-24 yaş grubunun artmasında etkili olmuştur. Bu yaş grubunda erkek nüfus 8181 (%5,1), kadın nüfus 6087 (%3,8) kişiden oluşmaktadır. Toplam nüfusun 13 019 kişi (%8,1) olduğu 65 yaş üstü yaşlı nüfus içinde 65-69 yaş arası %2,7 (4355), 70-74 yaş arası %2,3 (3632), 75-79 yaş arası %1,7 (2785), 80-84 yaş arası %0,9 (1513), 85+ yaş üstü nüfus 0,5 (734) oranına sahiptir. Süleymanpaşa'da 2007 yılında bağımlı nüfus %28 (45 112), aktif çalışan nüfus %69,6 (112 081) oranındadır. Aktif çalışan nüfusun fazla olması birçok avantajı beraberinde getirirken ilçenin emek arz kapasitesinin yüksek olmasını sağlamaktadır.

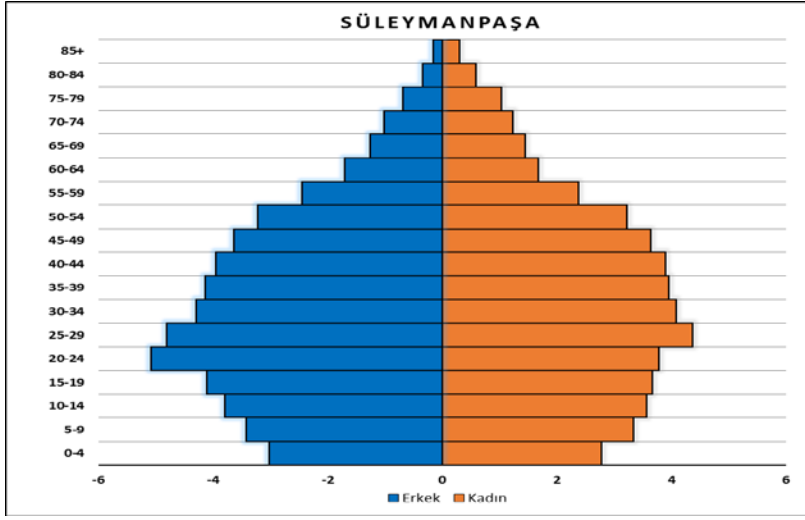
2021 yılında Süleymanpaşa'nın nüfus piramidinde 65 yaş üstü yaşlı nüfusunda 2007 yılına göre %3,5 (11 472 kişi) oranında bir artış yaşanmıştır. Bağımlı nüfusun diğer bir bileşeni olan 65 yaş üstü nüfus 24 491 (%11,6) kişi olmuştur. En fazla artış %2 ile 65-69 yaş aralığındaki nüfusta görülmüştür.

2007’de %2,7 (4355) olan oran, 2021’de %4,7’ye (9851) yükselmiştir. Söz konusu artışta sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfusun artmasına karşın doğum oranlarında da kısmi bir azalma söz konusudur. Nitekim 2007 yılında 9362 (%5,8) kişiden oluşan 0-4 yaş arası çocuk nüfusun 2021 yılında 11 192 (%5,3) kişi olduğu görülmektedir. Merkez ilçede 5-9 yaş aralığındaki nüfus %5,9 (12 412), 10-14 yaş nüfus ise %5,7 (12 060)’dır. Bağımlı nüfus içinde 0-14 yaş çocuk nüfusunun toplamı 35 664 (%16,9) olarak kayıtlara geçmiştir. 15-64 yaş aktif nüfus 34 368 kişi artarak 150 392 (%71,4) kişiye yükselmiştir. Bu grup içerisinde 40-44 yaş aralığındaki nüfusun yüksek olduğu görülmekte, bunun nedeni ise geçmiş yıllarda gerçekleştirilen göç hareketleriyle açıklanabilmektedir. Süleymanpaşa; doğumların azaldığı, genç nüfusun fazla olduğu, tabanı dar orta kısmı geniş nüfus piramidi özelliğini göstermektedir.

Tablo 8: Süleymanpaşa’da Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı (2007).

Yaş Grubu	Erkek Nüfus	%	Kadın Nüfus	%	Toplam Nüfus	%
0-4	4881	3,0	4481	2,8	9362	5,8
5-9	5513	3,4	5372	3,3	10 885	6,8
10-14	6114	3,8	5732	3,6	11 846	7,4
15-19	6627	4,1	5892	3,7	12 519	7,8
20-24	8181	5,1	6087	3,8	14 268	8,9
25-29	7746	4,8	7030	4,4	14 776	9,2
30-34	6934	4,3	6562	4,1	13 496	8,4
35-39	6665	4,1	6356	3,9	13 021	8,1
40-44	6367	4,0	6274	3,9	12 641	7,8
45-49	5856	3,6	5850	3,6	11 706	7,3
50-54	5202	3,2	5190	3,2	10 392	6,4
55-59	3943	2,4	3831	2,4	7774	2,4
60-64	2746	1,7	2685	1,7	5431	3,4
65-69	2024	1,3	2331	1,4	4355	2,7
70-74	1643	1,0	1989	1,2	3632	2,3
75-79	1119	0,7	1666	1,0	2785	1,7
80-84	562	0,3	951	0,6	1513	0,9
85-+	253	0,2	481	0,3	734	0,5
Toplam	82 376	51,1	78 760	48,9	161 136	100

(Kaynak: TUIK, 2022)

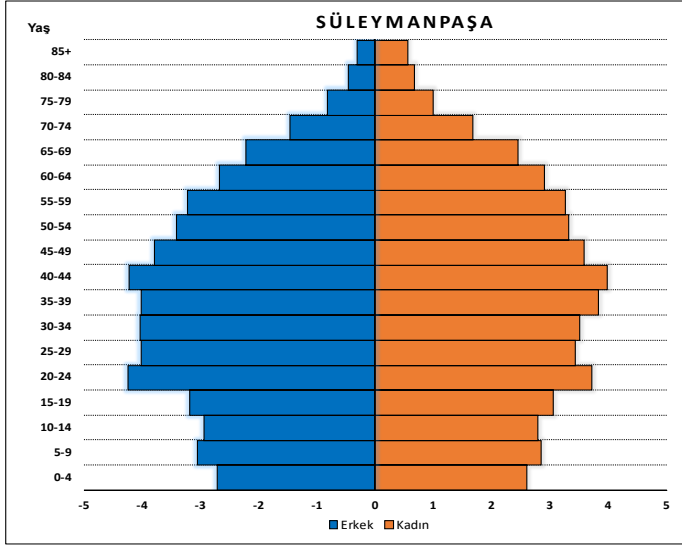

Şekil 5: Süleymanpaşa İlçesinin 2007 Yılı Nüfus Piramidi

Tablo 9: Süleymanpaşa’da Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı (2021).

Yaş Grubu	Erkek Nüfus	%	Kadın Nüfus	%	Toplam Nüfus	%
0-4	5684	2,7	5508	2,6	11 192	5,3
5-9	6391	3,0	6021	2,9	12 412	5,9
10-14	6178	2,9	5882	2,8	12 060	5,7
15-19	6686	3,2	6436	3,1	13 122	6,2
20-24	8929	4,2	7832	3,7	16 761	8,0
25-29	8429	4,0	7261	3,4	15 690	7,5
30-34	8478	4,0	7417	3,5	15 895	7,5
35-39	8446	4,0	8093	3,8	16 539	7,9
40-44	8889	4,2	8406	4,0	17 295	8,2
45-49	7971	3,8	7585	3,6	15 556	7,4
50-54	7158	3,4	7008	3,3	14 166	6,7
55-59	6755	3,2	6885	3,3	13 640	6,5
60-64	5593	2,7	6135	2,9	11 728	5,6
65-69	4672	2,2	5179	2,5	9851	4,7
70-74	3055	1,5	3557	1,7	6612	3,1
75-79	1697	0,8	2116	1,0	3813	1,8
80-84	965	0,5	1442	0,7	2407	1,1
85+	616	0,3	1192	0,6	1808	0,9
Toplam	106 592	50,6	103 955	49,4	210 547	100

(Kaynak: TÜİK, 2022).

Şekil 6: Süleymanpaşa İlçesinin 2021 Yılı Nüfus Piramidi.

3.6. Nüfusun Bağımlılık Oranları

Coğrafya biliminde 65 yaş üstü yaşlı nüfus ile 0-14 yaş arası çocuk nüfus bağımlı nüfus olarak ele alınır. Nüfusun bir diğer konusunu oluşturan bağımlı nüfus, ekonomide üretime katkısı olmayan ve sadece tüketen kitleye karşılık gelmektedir. Gelişimini tamamlamış ülkelerde bağımlı nüfus içerisinde 65 yaş üstü yaşlı nüfusun, 0-14 yaş arası çocuk nüfustan daha fazla olmasının nedeni doğum ve ölüm oranlarının düşük seviyelerde olmasıdır. Bu durum gelişmiş ülkelerde çocuk nüfusun azalmasına, yaşlı nüfusun artmasına sebebiyet vermektedir.

Herhangi bir yerdeki demografik yatırımların daha düzenli ve sağlıklı yapılabilmesi açısından bağımlılık oranlarının bilinmesi elzemdir. Bağımlılık oranları yaşlı, genç ve çocuk olarak nitelendirilen yaş grupları için ayrı ayrı ele alınarak hesaplanır. 65 yaş üstü nüfusun 15-64 yaş aralığındaki aktif nüfusa bölünmesi ve 100 ile çarpılmasıyla yaşlı bağımlılık oranı, 0-14 yaş arası çocuk nüfusun 15-64 yaş aralığındaki aktif nüfusa bölünmesi 100 yada 1000 ile çarpılması sonucunda genç bağımlılık oranı elde edilir. Genel bağımlılık oranında ise bağımlı nüfusun toplamı (0-14 yaş ile 65 yaş üstü nüfus), aktif nüfusa (15-64 yaş nüfus) bölünür ve 100 ile çarpılır.¹⁰ Buna göre Süleymanpaşa'da 2007 yılında 0-14 yaş nüfus 32 093 (%19,9) kişi, 15-64 yaş nüfus 116 024 (%72,0)

¹⁰ Alaettin Tandoğan, *Türkiye Nüfusu*.

kişi, 65 yaş üstü yaşlı nüfus 13 019 (%8,1) kişidir (Tablo 10). Bağımlılık oranı %38,9 ve aktif nüfustan her 100 kişiye düşen çocuk sayısı 27,7'dir. 2008 yılında 0-14 yaş nüfus %19,5 (32 399), 15-64 yaş aktif nüfus %72,8 (121 019), 65 yaş üstü nüfus %7,8 (12 895) oranındadır. Bağımlı nüfus %37,4 iken çocuk oranı 26,8 olarak hesaplanmıştır. 2009'da bağımlılık oranı %36,5 iken 100 kişiye düşen çocuk sayısı 25,8'dir. 0-14 yaş arası nüfus 32 321 (%18,9) kişi, 15-64 yaş arası nüfus 125 069 (%73,3) kişi ve 65 yaş üstü nüfus 13 302 (%7,8) kişidir. 2010 yılında %38,3 olan bağımlılık oranı, 2011'de %37'ye gerilemiştir. 0-14 yaş arası nüfusun 32 367 (%19,3) kişi olduğu 2010'da 15-64 yaş arası aktif nüfus 121 293 (%72,3) kişi, 65 yaş üstü yaşlı nüfus 14 044 (%8,4) kişidir. 2011 yılında 0-14 yaş nüfus 32 172 (%18,6), 15-64 yaş arası nüfus 126 397 (%73), 65 yaş üstü nüfus 14 593(%8,4)'tür. Bağımlılık oranının 2012'den 2014 yılına kadar her sene %0,1'lik bir oranda artmış olduğu görülmektedir. Genel bağımlılık oranı 2012'de %36,6, 2013'te %36,7, 2014'te %36,8'lik bir paya sahiptir.

Bağımlılık oranlarının fazla değişkenlik göstermediği Merkez ilçede 2019 yılında 0-14 yaş arası çocuk nüfus 35 201 (%17,3), 15-64 yaş arası aktif nüfus 147 087 (%72,1), 65 yaş üstü yaşlı nüfus 21 713 (%10,6) kişiden oluşmaktadır. Bağımlılık oranı %38,7, çocuk sayısı 23,9'dur. 2020 yılında 65 yaş üstü yaşlı nüfusunda görülen artış bağımlılık oranında da hissedilmiştir. Bağımlılık oranının %40,3 ile diğer yıllara göre nispeten daha fazla olduğu 2020 yılında 0-14 yaş arası %17,3 (35 252), 15-64 yaş arası %71,3 (145 085), 65 yaş üstü %11,4 (23 280) ve 100 kişiye düşen çocuk sayısı 24,3'tür. 2021 yılında toplam nüfus içerisinde 0-14 yaş aralığındaki çocuk nüfusun 35 664 (%16,9) kişi, 15-64 yaş arası aktif nüfusun 150 392 (%71,4) kişi, 65 yaş üstü yaşlı nüfusun 24 491 (%11,6) kişi olduğu görülmektedir. Bağımlılık oranı %40 ve 100 kişiye düşen çocuk sayısı 23,7 oranındadır.

Süleymanpaşa'da 2007-2021 yıllar arasında 65 yaş üstü yaşlı nüfusun artması bağımlılık oranının da artmasına yol açmıştır. Çocuk sayısında görülen azalmanın doğumlardaki azalma ile ilgili olduğu söylenebilir.

Tablo 10: Süleymanpaşa İlçesinde Nüfusun Bağımlılık Oranları ve Çocuk Sayısı (2007-2021).

Sa- yım Yılla- rı	Top- lam Nüfus	0-14 Yaş Nü- fus	%	15-64 Yaş Nü- fus	%	65-+ Yaş Nü- fus	%	Bağımlı- lık Oranı	Ço- cuk Sayı- sı
2007	161 136	32093	19, 9	11602 4	72, 0	13019	8,1	38,9	27,7
2008	166	32399	19,	12101	72,	12895	7,8	37,4	26,8

	313		5	9	8				
2009	170 692	32321	18, 9	12506 9	73, 3	13302	7,8	36,5	25,8
2010	167 704	32367	19, 3	12129 3	72, 3	14044	8,4	38,3	26,7
2011	173 162	32172	18, 6	12639 7	73, 0	14593	8,4	37,0	25,5
2012	176 848	32245	18, 2	12946 6	73, 2	15137	8,6	36,6	24,9
2013	179 239	32291	18, 0	13115 6	73, 2	15792	8,8	36,7	24,6
2014	182 522	32557	17, 8	13340 4	73, 1	16561	9,1	36,8	24,4
2015	187 727	33257	17, 7	13682 1	72, 9	17649	9,4	37,2	24,3
2016	191 864	34046	17, 7	13943 4	72, 7	18384	9,6	37,6	24,4
2017	196 031	34746	17, 7	14188 1	72, 4	19404	9,9	38,1	24,5
2018	199 960	35162	17, 6	14426 4	72, 1	20534	10, 3	38,6	24,4
2019	204 001	35201	17, 3	14708 7	72, 1	21713	10, 6	38,7	23,9
2020	203 617	35252	17, 3	14508 5	71, 3	23280	11, 4	40,3	24,3
2021	210 547	35664	16, 9	15039 2	71, 4	24491	11, 6	40,0	23,7

(Kaynak: TÜİK, 2022).

3.7. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

Son yıllarda sosyal ve ekonomik faaliyetlerin daha da geliştiği Türkiye’de 1950’lerde başlayan Sanayileşme hareketleri ile birlikte birçok alanda gözle görülür gelişmeler yaşanmıştır. Gelişmeler sadece ekonomik açıdan değil farklı alanlarda da kendini hissettirmiştir. Şehir olgusunun daha da belirginleştiği bu dönemlerde insanlar çeşitli imkânlardan yararlanmak için kırdan kente doğru bir göç hareketini başlatmıştır. Zamanla şehirlerde görülen bu göç hareketi sosyal ve ekonomik gelişmelerle beraber itici ve çekici olarak adlandırılan bir ayrımın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çekici faktörler arasında en önemli madde şüphesiz sağlık alanındaki hizmetlere erişilebilirliğin yüksek olmasıdır. Sağlık tüm insanlar için öncelikli konular arasındadır. Herhangi bir yerdeki sağlık kuruluşları ile doktor ve hemşire sayısı gibi etkenlerin yeterliliği toplumun yaşam standartlarının artmasında etkilidir. Sağlık alanındaki ilerlemelerin yıllara göre daha iyi seviyelerde olduğu Süleymanpaşa'da 2021 yılında 339 doktor, 401 hemşire, 181 ebe, 216 sağlık memuru, 198 diğer sağlık personeli, 200 diğer hizmet dışı personel, 568 işçi personeli olmak üzere toplam 2103 kişi çalışmaktadır. Hastane sayısı ise 6 olarak kayıtlara geçmiştir. İlçede aile sağlık merkezlerinin sayısı 23 ve burada çalışan hekim sayısı 64'tür.¹¹ Buna göre ilçede doktor başına 621,1 kişi, hastane başına 35 091 kişi düşmektedir.

Bir ülkenin gelişmişliği oradaki eğitimin kalitesine de bağlıdır. Kaliteli eğitim başarının oluşmasında ki temel araçlardandır. Sağlık alanında olduğu gibi kaliteli eğitim de insanların çekici faktör olarak nitelendirdiği nedenler arasında yer almaktadır. Tekirdağ'ın gözde ilçesi Süleymanpaşa'da 141 eğitim kurumu ve 1590 derslik bulunmaktadır. Derslik başına düşen öğrenci sayısı; ilkökul ve ortaokulda 24, genel ortaöğretimde 29, mesleki ve teknik lisede 18'dir. 2737 öğretmeninin bulunduğu ilçede 32 681 öğrenci vardır. Okul başına düşen öğrenci sayısı 231,8'dir. Okuma yazma bilen kişilerin oranı 2008 yılında erkeklerde %97,96, kadınlarda %93,62, okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerde %2,04, kadınlarda %6,38'dir. 2010 yılında okuma yazma bilen erkeklerin oranı %98,51, kadınların oranı %94,82 olmuştur. Okuma yazma bilmeyen erkeklerin oranı %1,49, kadınların oranı %5,18 olarak hesaplanmıştır. 2021 yılında okuma yazma bilen erkekler %99,61, kadınlar %98,32, okuma yazma bilmeyen erkekler %0,39, kadınlar %1,68 oranındadır. Okuma yazma oranının erkeklerde kadınlara göre daha fazla olduğu ilçede, okuryazar nüfus oranı yıllara göre artmıştır.

Aile, insanların kan bağıyla bağlı olduğu toplumun en küçük yapı birimi olarak adlandırılır. Büyüklüğüne göre çekirdek aile ve geniş aile olarak ikiye ayrılır. Çekirdek aile anne, baba ve çocuktan oluşurken geniş aile büyükbaba, büyükanne, hala, teyze gibi anne ya da baba tarafından akrabaların aynı çatı altında yaşadığı aile için kullanılmaktadır. Nüfus biliminde hanehalkı sayısı olarak ifade edilen aile büyüklüğü insanların yaşam standartları ve kültürleri hakkında da bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Türkiye istatistik kurumu (TÜİK)'te 2008-2021 yılları arasındaki verilere göre Süleymanpaşa ilçesinde

¹¹ Emre Özşahin-İlker Eroğlu, *Tekirdağ Coğrafya Atlası* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 181-187.

2008 ve 2009 yıllarında hanehalkı büyüklüğü 3,3 olarak karşımıza çıkmaktadır. 2010 yılı 3,22 oranı ile ortalama hanehalkı büyüklüğünün en yüksek seviyede görüldüğü yıl olmuştur. 2011'de 3,14 rakamına gerileyen hanehalkı büyüklüğü bu yıldan sonra sürekli bir azalma eğilimine girmiş, 2012'de 3,09, 2013'te 3,06, 2014'te 3,02, 2015'te 2,99, 2016'da 2,97, 2017'de 2,94, 2018'de 2,91'e gerilemiştir. 2019 yılında ortalama 2,88 olan hanehalkı büyüklüğü 2020 yılında 2,85 olmuştur. 2021 yılında hanehalkı büyüklüğünün 2,79 rakamına düştüğü merkez ilçe Süleymanpaşa'da, yıllar geçtikçe çekirdek aile yapısı belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

3.8. Nüfus Yoğunlukları

Bir yere ait nüfus yoğunluğu aritmetik, fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluğu olarak üç ayrı başlık altında incelenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Süleymanpaşa'ya ait nüfus yoğunluklarına değinilmiştir.

Km² ye düşen insan sayısını ifade eden aritmetik nüfus yoğunluğu nüfusun artması ve azalmasına bağlı değişiklik gösterebilmektedir. Toplam nüfusun yüzölçümüne bölünmesi ile elde edilen aritmetik nüfus yoğunluğu nüfusun eşit dağılmamasından dolayı sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Süleymanpaşa ilçesinde 1935 yılında toplam nüfus 44 937, yüzölçümü 1270, km² ye düşen insan sayısı 35,4'tür (Tablo 11). 1940 yılında toplam nüfus 43 322, yüzölçümü 1270 ve aritmetik yoğunluk 34,1 km²/kişiye düşmüştür. Savaşın devam ettiği 1945 yılında toplam nüfus 41 143 kişidir. Yüzölçümü 836'ya gerilemiş, aritmetik nüfus yoğunluğu ise 49,2 km²/kişiye yükselmiştir. Yüzölçümünün 836 km² ile değişmediği 1950'de toplam nüfus 4138 kişi artarak 45 281 kişi olmuş, aritmetik nüfus yoğunluğu 54,2 km² ölçülmüştür. Süleymanpaşa'da 1955 yılında 44 km² lik bir artış ile 880 olan yüzölçümü 1960'ta 153 km² lik artışla 1033 km² olmuş, 1960'tan 1990 yılına kadar değişmeden sabit kalmıştır. 1960 yılından 1990 yılına kadar nüfus sürekli artmış ve buna bağlı olarak aritmetik nüfus yoğunluğunda da artış yaşanmıştır. Nitekim 1960 yılında 56 499 kişi olan toplam nüfus, 1990 yılında 117 455 kişi olmuştur. 1960 yılında yüzölçümünün artması ile aritmetik nüfus yoğunluğunda da azalma görülmüştür. Toplam nüfusun 50 168 kişi olduğu 1955 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu 57 km² iken 1960 yılında toplam nüfus 56 499, km² düşen insan sayısı 54,7 km²/kişiye gerilemiştir. 1965'te 58,7 km²/kişi olan aritmetik nüfus yoğunluğu, 1970'te 64,9 km²/kişi, 1975'te 70,9 km²/kişi, 1980'de 82,5 km²/kişi, 1985'te 96 km²/kişi ve 1990'da ilk kez 100'ü geçerek 113,7 km²/kişi rakamına ulaşmıştır.

2000 yılında 78 km² lik bir artışın daha yaşandığı ilçenin yüzölçümü 1111 km² ye yükselmiş ve bu rakam 2021 yılına kadar değişmemiştir. 2000 yılında toplam nüfus 142 105 kişi, aritmetik nüfus yoğunluğu 127,9 km² dir (Şekil 7). Toplam nüfusun 167 704 kişi sayıldığı 2010 yılında km² ye düşen insan sayısı 150,9 kişi olmuştur. 2015 yılında toplam nüfus 187 727 ve aritmetik nüfus yoğunluğu 169 km² dir. 204 001 kişinin sayıldığı 2019 yılında km² ye düşen insan sayısı 183,6 km²/kişidir. 2020 yılında ülkede görülen Covid-19 salgını dolayısı ile nüfusta azalma yaşanmış, bu azalma Süleymanpaşa ilçesinde de hissedilmiştir. 203 617 kişiye düşen toplam nüfusun aritmetik yoğunluğu 183,3 km²/kişiye düşmüştür. İlçenin 2021 yılı itibariyle toplam nüfusu 210 547 kişi ve aritmetik nüfus yoğunluğu 189,5 km²/kişidir (Şekil 8, Fotoğraf 3).

Tablo 11: Süleymanpaşa İlçesinin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Ortalamaları

Sa- yım Yılı	*Yüzölçü mü (km ²)	Nüfus Mik- tarı	Aritme- tik Yo- ğunluk (km ² /ki şi)	Sa- yım Yılı	*Yüzölçü mü (km ²)	Nüfus Mik- tarı	Aritme- tik Yo- ğunluk (km ² /ki şi)
1935	1270	44 937	35,4	2008	1111	166 313	149,7
1940	1270	43 322	34,1	2009	1111	170 692	153,6
1945	836	41 143	49,2	2010	1111	167 704	150,9
1950	836	45 281	54,2	2011	1111	173 162	155,9
1955	880	50 168	57,0	2012	1111	176 848	159,2
1960	1033	56 499	54,7	2013	1111	179 239	161,3
1965	1033	60 600	58,7	2014	1111	182 522	164,3
1970	1033	67 006	64,9	2015	1111	187 727	169,0
1975	1033	73 288	70,9	2016	1111	191 864	172,7
1980	1033	85 257	82,5	2017	1111	196	176,4

						031	
1985	1033	99 133	96,0	2018	1111	199 960	180,0
1990	1033	117 455	113,7	2019	1111	204 001	183,6
2000	1111	142 105	127,9	2020	1111	203 617	183,3
2007	1111	161 136	145,0	2021	1111	210 547	189,5

(*Kaynak: Aydoğdu ve Bakırcı, 2021)

Toplam nüfusun ekili-dikili tarım arazilerine bölünmesini ifade eden fizyolojik nüfus yoğunluğu nüfusun fazla ve tarım arazilerinin az olduğu yerlerde yüksek değerleri göstermektedir. Türkiye’de fizyolojik nüfus yoğunluğu bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesinde toplam nüfusun 161 136 kişi olduğu 2007 yılında ekili-dikili arazi 755,611 km², fizyolojik nüfus yoğunluğu 213,3 km²/kişidir (Tablo 12). 2008 yılında toplam nüfus 166 313 kişi, ekili-dikili arazi miktarı 755,777 km² ve fizyolojik yoğunluk 220,1 km²/kişi olarak hesaplanmıştır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu 2009 yılında 225,5 km²/kişiye yükselmiş, 2010 yılında 222,4 km²/kişiye gerilemiştir. Toplam nüfusun 170 692 kişi sayıldığı 2009 yılında ekili-dikili arazi 756,939 km² olmuştur. 2010 yılında ekili-dikili arazi 754,113 km² ve toplam nüfus 167 704 kişidir. 2011’de fizyolojik yoğunluk 232,9 km²/kişi, 2012’de 252,9 km²/kişi, 2013’te 251,3 km²/kişi, 2014’te 245,3 km²/kişi olduğu görülmektedir. 2015 yılında toplam nüfus 187 727 kişi, ekili-dikili arazi 759,047 km², fizyolojik nüfus yoğunluğu 247,3 km²/kişiye düşmüştür. 2016’da toplam nüfus 191 864 kişi sayılmıştır. Ekili-dikili arazinin 761,205 km² olduğu yılda fizyolojik yoğunluk 4,8 km²/kişi artarak 252,1 km²/kişiye yükselmiştir. 2017 yılında toplam nüfus 196 031, ekili-dikili arazi 756,145 km², fizyolojik yoğunluk 260,5 km²/kişidir. 2018 yılında toplam nüfus 199 960, ekili-dikili arazi 759,584 km², fizyolojik yoğunluk 263,2 km²/kişiye ulaşmıştır. Fizyolojik nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yıl 2019 yılıdır. 22,1 km² lik bir artışla 285,3 km²/kişi olmuştur. Toplam nüfusun 203 617 kişi sayıldığı 2020 yılında ekili-dikili arazi 719,767 km², fizyolojik nüfus yoğunluğu 282,9 km²/kişidir.

Tarımsal nüfus yoğunluğu tarımda çalışan nüfusun ekili-dikili arazi miktarına bölünmesi ile elde edilir. Tarım alanlarının az olduğu dağlık arazilerde tarımsal nüfus yoğunluğu fazla, tarım alanların daha geniş yer kapladığı düz arazilerde ise tarımsal nüfus yoğunluğu azdır. Süleymanpaşa’da yükseltinin

az olduğu düz ve düze yakın arazilerin varlığı tarımsal nüfus yoğunluğunu etkilemektedir. Buna göre 2007 yılında tarımda çalışan nüfus 27 814 kişidir (Tablo 12, Tablo 13). Ekili-dikili arazinin 755,611 km²/kişi olduğu ilçede tarımsal yoğunluk 36,8 km² dir. 2008 yılında tarımda çalışan toplam nüfus 28 351 kişi ve ekili-dikili arazi miktarı 755,777 km² olmuş, tarımsal nüfus yoğunluğu ise 37,5 km²/kişi olarak hesaplanmıştır. 30 157 kişinin tarımda çalıştığı 2009 yılı tarımsal nüfus miktarının en fazla olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekili-dikili arazi miktarının 756,939 km² ile arttığı 2009 yılında tarımsal yoğunluk 39,8 km²/kişiye yükselmiştir. 2010 yılında tarımsal nüfus miktarı 3892 kişi azalarak 26 265 kişiye gerilemiştir. Ekili-dikili arazinin 754,113 km² olduğu bu yılda tarımsal nüfus yoğunluğu 34,8 km²/kişiye düşmüştür. 2011 yılında tarımsal yoğunluk 34,5 km²/kişi iken, 2012’de 38,1 km²/kişi, 2013’te 39,7 km²/kişi, 2014’te 38,2 km²/kişi olmuştur. 2015 yılında tarımsal nüfus 28 010, ekili-dikili arazi 759,047 km² ve tarımsal yoğunluk 36,9 km²/kişi olarak hesaplanmıştır. 2016 yılında tarımsal nüfus miktarı 27 139 kişidir. Ekili-dikili arazi 2158 km² artarak 761,205 km² ye yükselmiş, tarımsal nüfus yoğunluğu ise 35,7 km²/kişiye gerilemiştir. 2017’de tarımsal yoğunluk 35,9 km²/kişi, ekili-dikili arazi 756,145 km² ve tarımda çalışan kişi sayısı 27 119 olarak kaydedilmiştir. 2018’de tarımsal nüfus 28 091, ekili-dikili arazi 759,584 km², tarımsal yoğunluk 37 km²/kişidir. 2019’da tarımsal nüfus artarak 29 316 kişi olmuştur. Ekili-dikili arazi azalmış, 715,132 km² ye düşmüştür. 2019 yılı 41 km²/kişi ile en yüksek tarımsal yoğunluğa sahip yıl olarak görülmektedir. 2020 yılında tarımsal nüfus 26 618 km²/kişi, ekili-dikili arazi 719,767 km² ve tarımsal yoğunluk 37 km²/kişidir.

Tablo 12: Süleymanpaşa İlçesinin Fizyolojik ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğu Ortalamaları

Sayım Yılı	Toplam Nüfus Miktarı	Tarımsal Nüfus Miktarı	*Ekili-Dikili Arazi Miktarı (km ²)	Fizyolojik Yoğunluk	Tarımsal Yoğunluk
2007	161 136	27 814	755,611	213,3	36,8
2008	166 313	28 351	755,777	220,1	37,5
2009	170 692	30 157	756,939	225,5	39,8
2010	167 704	26 265	754,113	222,4	34,8
2011	173 162	25 672	743,653	232,9	34,5
2012	176 848	26 736	699,391	252,9	38,1
2013	179 239	28 319	713,198	251,3	39,7
2014	182 522	28 422	743,993	245,3	38,2

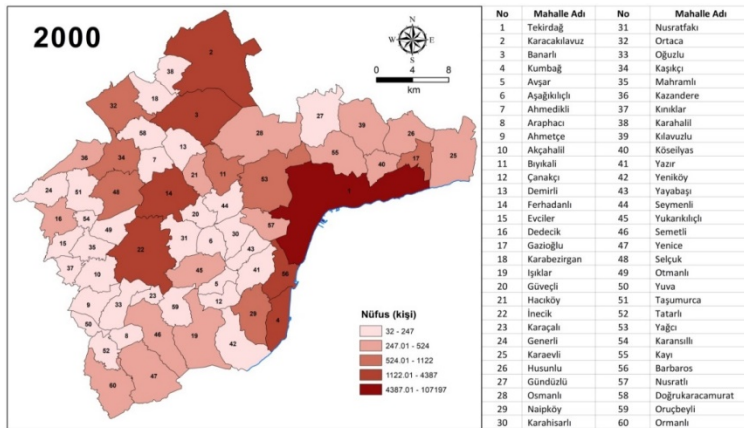
2015	187 727	28 010	759,047	247,3	36,9
2016	191 864	27 139	761,205	252,1	35,7
2017	196 031	27 119	756,145	260,5	35,9
2018	199 960	28 091	759,584	263,2	37,0
2019	204 001	29 316	715,132	285,3	41,0
2020	203 617	26 618	719,767	282,9	37,0

(*Kaynak:

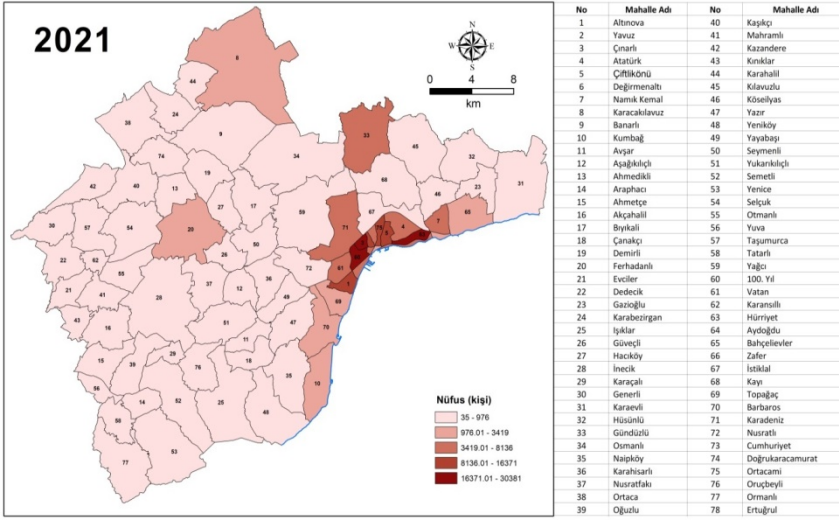
<https://tekirdag.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=47.>)

Fotoğraf 3: Süleymanpaşa'nın Kalabalık Perşembe Pazarı ve Çevresinden Bir Görünüş.

Şekil 7: Süleymanpaşa İlçesinin 2000 Yılı Nüfus Dağılım Haritası.

Şekil 8: Süleymanpaşa İlçesinin 2021 Yılı Nüfus Dağılım Haritası.

Tablo 13: Süleymanpaşa İlçesinin 2021 Yılı Mahalle Nüfusları

Mahalle İsimleri	Nüfus Mik-tarları	Mahalle İsimleri	Nüfus Mik-tarları
100. Yıl	30381	Karaevli	199
Ahmedikli	142	Karahallil	77
Ahmetçe	74	Karahisarlı	158
Akçahalil	150	Karansıllı	62
Altınova	13623	Kaşıkçı	586
Araphacı	105	Kayı	298
Aşağıkılıçlı	56	Kazandere	181
Atatürk	4464	Kılavuzlu	148
Avşar	35	Kınıklar	89
Aydoğdu	10564	Köseilyas	282
Bahçelievler	2486	Kumbağ Mah.)-175435	2685
Banarlı	734	Mahramlı	108
Barbaros	2687	Naipköy	463
Bıyıklı	638	Namık Ke-mal	4523
Çanakçı	111	Nusratfakı	69
Çiftlikönü	16371	Nusratlı	226

Çınarlı	26222	Oğuzlu	104
Cumhuriyet	4915	Ormanlı	142
Dedecik	273	Ortaca	294
Değirmenaltı	3419	Ortacami	14323
Demirli	138	Oruçbeyli	130
Doğrukaracamurat	121	Osmanlı	307
Ertuğrul	2758	Otmanlı	99
Evciler	83	Selçuk	308
Ferhadanlı	1592	Semetli	251
Gazioğlu	314	Seymenli	160
Generli	129	Taşumurca	78
Gündüzlü	5062	Tatarlı	84
Güveçli	81	Topağaç	2719
Hacıköy	192	Vatan	4148
Hürriyet	22998	Yağcı	521
Husunlu	280	Yavuz	7667
İnecik	609	Yayabaşı	105
Işıklar	281	Yazır	122
İstiklal	976	Yenice	228
Karabezirgan	109	Yeniköy	107
Karacakılavuz	2722	Yukarıkılıçlı	157
Karaçalı	75	Yuva	64
Karadeniz	4169	Zafer	8136

(Kaynak: TÜİK, 2022).

4. SONUÇ

Nüfusun genel özelliklerinin ele alındığı Süleymanpaşa ilçesi birçok çekici faktörü içinde barındırdığından insanların yaşamak için tercih ettiği bir şehir olmuştur. Her geçen gün hızla büyüyen kentin 1927-2021 yıllarındaki nüfus gelişimine bakıldığında nüfusun, 1940-1945 ve 2020 dönemi haricinde arttığı gözlemlenmiştir. 1927'de 33 989 kişi olan ilçe nüfusu 2021 yılında 210 547 kişiye yükselmiştir.

Süleymanpaşa'da kırk-kent nüfusundaki değişimler incelendiğinde, 1950'li yıllardan itibaren başlayan sanayileşme hareketleri ile birlikte şehir nüfusunun da arttığı görülmektedir. Nitekim 1970 sayım yılında kentsel nüfus miktarı (%52,8) kırsal nüfusu (%47,2) geçmiştir. 2021 yılında nüfusun

%87,3'ü (183 886) kentsel nüfustan %12,7'si (26 661) kişi kırsal nüfustan oluşmaktadır.

Şehirleşme ile beraber doğum oranlarında da bir azalmadan bahsetmek mümkündür. 2014 yılında canlı doğum sayısı 2195 iken 2020 yılında 1978 rakamına gerilemiştir. 2020 yılı verileriyle ham (genel) doğum oranı ‰ 9,7 ve genel doğurganlık oranı ‰ 38,4 olarak ölçülmüştür. Bu durumun yaşanmasında kadınların iş hayatına atılması, eğitim seviyelerinin yükselmesi, sağlık alanındaki atılımlar, sanayi ve ekonomik koşulların iyileşmesi temel etkenlerdendir. Ölüm oranlarının yıldan yıla farklı seyrettiği ilçede 2013 yılında ölen kişi sayısı 1057 ve ham (genel) ölüm oranı ‰5,9'dur. 2019 yılında ise ölen kişi sayısının 1330, ham (genel) ölüm oranının ‰ 6,5 olduğu görülmektedir.

İç ve dış göçlerin aktif olarak devam ettiği Süleymanpaşa'da göçle gelen nüfusun göçle giden nüfustan daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlçenin göç aldığı ve göç verdiği iller arasında İstanbul ilinin ilk sırada yer alması dikkati çekmektedir. Tekirdağ'ın çevre ilçelerinden de yoğun göç alan Süleymanpaşa'da nüfus hareketliliği alt yapı ve üst yapı sorunu gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Çevre kirliliğinin artması bu sorunlar içerisinde önemli konu başlıkları arasında yer edinmiştir.

Süleymanpaşa nüfusunun genel cinsiyet oranlarında 1935 yılından günümüze belirgin bir değişkenliğin olmadığı anlaşılmaktadır. Erkek nüfusun kadın nüfustan görece daha fazla olduğu merkez ilçede 2021 yılında 106 592 (%50,6) kişi erkek nüfusu oluştururken 103 955 (%49,4) kişi kadın nüfusu oluşturmaktadır. Genel cinsiyet oranı ise 102,5 olarak hesaplanmıştır. 2007 ile 2021 yıllarına ait nüfus piramitleri karşılaştırıldığında yaş dağılımının yıllara göre değiştiği anlaşılmaktadır. Çalışma sahasındaki gelişmelere paralel olarak 2007 yılına nazaran 2021 yılında doğumların azaldığı ve yaşlı nüfusun arttığı görülmektedir. Şehirdeki eğitim, iş imkânları gibi çeşitli olanaklar genç (dinamik) nüfusun buraya göç etmesini sağlamış, bu da özellikle 20-29 yaş arası aktif nüfusun artmasına neden olmuştur. Sağlık koşullarının daha da iyileştiği ilçede doğumlar ve ölümler azalmış, bağımlılık oranlarında artış yaşanmıştır. Bağımlılık oranlarındaki artış %11,6 ile en fazla 65 yaş üstü yaşlı nüfusta hissedilmiştir. 2021 yılı ile Süleymanpaşa'nın bağımlılık oranı %40 olarak kayıtlara geçmiştir.

Nüfusun büyük kısmının okuma yazma bildiği Süleymanpaşa'da nüfusun eğitim seviyesinde yıllara göre artış yaşanmıştır. İlçede Okuma yazma bilen kişi sayısının erkeklerde kadınlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilen erkek sayısı 2008 yılında %97,96 iken okuma yazma

bilen kadın sayısı %93,62' olmuştur. 2010'da bu rakam erkeklerde %98,51, kadınlarda %94,82'dir. 2021 yılı verileri ile okuma yazma bilen erkek sayısı %99,61'e okuma yazma bilen kadın sayısı da %98,32'ye yükselmiştir. Sağlık alanında da önemli ilerlemelerin kaydedildiği ilçede 6 hastane ve 23 aile merkezi bulunmaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğünün 2,79 olduğu ilçede aile yapısının genellikle çekirdek ailelerden oluştuğu sonucuna varılmıştır.

2021 yılı itibarıyla Türkiye'de aritmetik nüfus yoğunluğu ortalaması 110 km²/kişi, Tekirdağ il geneli ortalaması 176 km²/kişi, Süleymanpaşa ilçesinde ise 189,5 km²/kişidir. Buna göre Süleymanpaşa ilçesinde km² ye düşen insan sayısı hem Türkiye hem de Tekirdağ ortalamasından daha yüksektir. İlçenin 2020 yılı fizyolojik nüfus yoğunluğu 282,9 km²/kişi, tarımsal nüfus yoğunluğu 37 km²/kişidir.

Araştırma sahası olan Süleymanpaşa ilçesinde yapılacak planlamalarda ileriye dönük problemlerin yaşanmaması için nüfusun yapısı, gelişimi ve gelecek nüfus projeksiyonları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Teşekkür

Bu çalışmadaki yardımlarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi İlker EROĞLU ve Doç. Dr. Emre ÖZŞAHİN'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Aydoğdu, Müjde-Bakırcı, Muzaffer. "Süleymanpaşa İlçesinde (Tekirdağ) Nüfusun Zamansal Gelişimi ve Mahallelere Göre Yoğunluk Analizi". *Doğu Coğrafya Dergisi* 26/46 (Aralık 2021), 273-294.
- Başbüyük, Âdem. "Doğu Anadolu Bölgesinde Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı". *Doğu Coğrafya Dergisi* 10/14 (2005), 67-94.
- Erdem, İbrahim- Mutlu, Ahmet. "6360 Sayılı Yasayla 'Kır-Kent' Kavramlarının Muğlaklaşması Sorunu ve Olası Sonuçları". *Kaysem* 10 (2016), 159-179.
- Kasarcı, Rüya. "Türkiye'de Nüfus Gelişimi". *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (1996), 247-266.
- Özşahin, Emre - Eroğlu, İlker. *Tekirdağ Coğrafya Atlası*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, 2021.
- Süleymanpaşa Belediyesi. "Süleymanpaşa Tarihi". Erişim 22 Şubat 2022. <https://www.suleymanpasa.bel.tr/kategori/suleymanpasanin-tarihi>
- T.C Tekirdağ Valiliği. "Süleymanpaşa". Erişim 22 Şubat 2022. <http://www.tekirdag.gov.tr/suleymanpasa>

Tandoğan, Alaettin. *Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, (1994).

TUIK, Türkiye İstatistik Kurumu. “Merkezi Dağıtım Sistemi”. Erişim 15 Şubat 2022. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>

Değirmenaltı Mahallesi'nin Yerleşime Uygunluk Analizi (Süleymanpaşa/ Tekirdağ)

Tolgahan KÖSE

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Coğrafya
Bölümü, Lisans Öğrencisi, Tekirdağ, Türkiye.

kosetolgahan@hotmail.com

Giriş

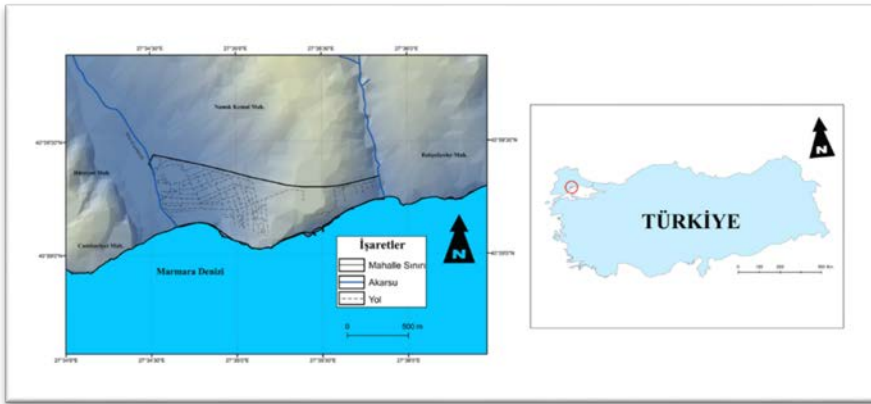
Yerleşme, kültürel ve doğal unsurların bir arada ve karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu insan ekosistemleridir (Karadağ, 2009, 32). Bu unsurların gelişmesi doğal çevrenin sunduğu imkanlara bağlıdır. Bu imkanlar jeoloji, jeomorfoloji, bitki örtüsü, toprak ve su kaynakları gibi doğal çevre faktörleriyle paralellik sunar.

Son yıllarda hızlı nüfus artışı ve göç olayına bağlı olarak meydana gelen şehrsel gelişimin sebep olduğu problemler, yerleşmelerin daha plansız bir şekilde yayılmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan sorunların çözümü için doğal çevre faktörlerinin dikkate alındığı yerleşime uygunluk analizlerinin yapılması gerekmektedir. Analizlerin sonucunda doğru kararlar alınabilecek ve sağlıklı planlar yapılarak mekândan maksimum verimle faydalanılabilecektir (Özşahin, 2016).

Bu çalışmada Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesine bağlı Değirmenaltı mahallesinin yerleşime uygunluk analizinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma amacı kapsamında CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) tekniklerinden olan ağırlıklı çakıştırma analizi kullanılarak mekânsal veriler elde edilmiştir. Bu veriler kullanılarak Değirmenaltı Mahallesi için yerleşime uygunluk sınıfları belirlenmiş ve yerleşime uygunluk haritası hazırlanmıştır.

1. İnceleme Alanının Konumu ve Genel Özellikleri

İnceleme alanı, Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesi sınırlarında kalan Değirmenaltı Mahallesidir. Mahalle alanı, kuzeyden Namık Kemal Mahallesi, batıdan Cumhuriyet Mahallesi, doğudan Bahçelievler Mahallesi ve güneyden de Marmara Denizi ile kuşatılmıştır. Yüzölçümü 0,775 km²'dir (Şekil 1, Foto 1).

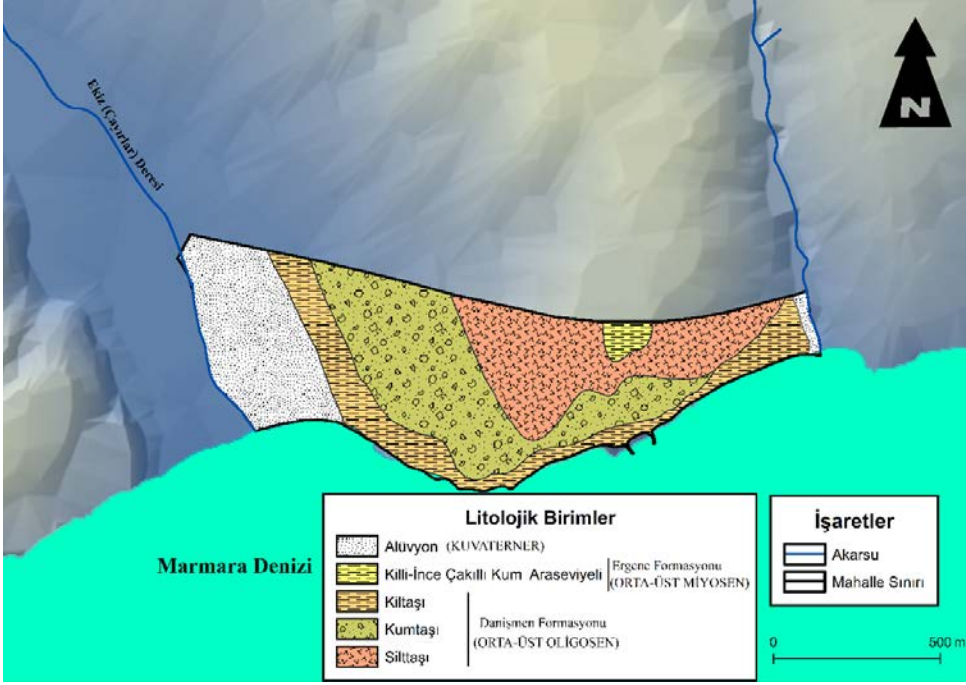

Şekil 1. İnceleme alanının lokasyon haritası

Foto 1. İnceleme alanının havadan görünümü

Bölgede jeolojik olarak üç farklı formasyon yayılım göstermektedir (Şekil 2). Danişmen Formasyonundan Orta-Üst Oligosen'e ait kumtaşı, kıltaşı ve silttaşı litolojik birimleri en yaşlı formasyona sahiptirler. Diğer formasyon ise killi-ince çakıllı kum litolojilerinden meydana gelen Ergene Formasyonudur. Kuvaterner'e ait olan alüvyon sahalar ise en genç formasyondur ve bu en genç sahalardan Ekiz (Çayırılar) ve Hasanağa Dereleri geçmektedir (Şekil 2). Sahanın yıllık ortalama sıcaklığı 14.1 C°, yıllık ortalama yağış ise 583.1 mm'dir. Bunun sonucunda sahada Yarınemli Marmara İklimi görülür. Ayrıca Thornthwaite metoduna göre inceleme yapılan bölge, C1 B'2 w b'3 sembollerle gösterilen, Kurak yarı nemli- 2. dereceden mezotermal- kışın orta derecede su fazlası olan iklim sınıfı içindedir (Günay, 2007, 52).

Şekil 2. İnceleme alanının jeoloji haritası

Değirmenaltı Mahallesi, 2006'lerden sonra Namık Kemal Mahallesi içinde bulunan Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte üniversiteye yakınlık, kurulan apart sayısındaki artışların da etkisiyle beraber bölgede nüfus artışına etki etmiştir. Ancak Değirmenaltı'nın nüfusu resmi kayıtlara göre düşük görünse de eğitim-öğretimin görüldüğü dönemlerde nüfus sayısında artış görüldüğü tahmin edilmektedir. TÜİK ADNKS (2022) sisteminden alınan 2021 yılı nüfus verilerine göre Değirmenaltı Mahallesi'nin günümüzdeki nüfusu, 3.419 kişidir.

2. Materyal ve Metot

Faktör haritalarının analizi ve oluşturulması safhasında 1/12.000 ölçek oranı esas alınmıştır. Metot olarak ağırlıklı çakıştırma yöntemine dayanan çalışma Alaska Eyaleti-Eğitim ve Erken Gelişim Finans ve Destek Hizmetleri/Tesisleri Bakanlığı (State of Alaska - Department of Education & Early Development Finance & Support Services / Facilities) tarafından Yer Seçim Kriterleri ve değerlendirme kılavuzunda (Site Selection Criteria and Evaluation Handbook) verilen kriterlere göre belirlenmiştir. Kriterler neticesinde faktörlerin ağırlıkları 1-5 puanlama değerlerine göre atanmıştır (Tablo 1). Puanla-

mada “1 önemsiz, 2 biraz önemli, 3 önemli, 4 çok önemli ve 5 zorunlu” kriterlerine uygun bölgeleri temsil etmektedir (Mearig – Thomas, 2021, 3).

Tablo 1: Yerleşime uygunluk analizinde etkili olan parametreler ve ağırlık değerleri

Parametreler	Parametre Faktörleri		Ağırlık Sınıfları	Ağırlık Değerleri
Litoloji	Alüvyon (Kuvaterner)		Uygun	3
	Killi-İnce Çakıllı Kum Araseviyeli Ergene Formasyonu (ORTA-ÜST MİYOSEN)		En Uygun	4
	Siltaşı	Danışmen Formasyonu (ORTA-ÜST OLİGOSEN)	Uygun Değil	1
	Kumtaşı		Uygun	3
	Kiltaşı		Uygun Değil	1
Yükseklik (m)	<-15		Uygun Değil	1
	15.01-30		Az Uygun	2
	30.01-45		Uygun	3
	45.01-60		En Uygun	4
	60.01->		En Uygun	5
Eğim (%)	<-2		En Uygun	5
	2-8		En Uygun	4
	8-16		Uygun	3
	16-24		Az Uygun	2
	24->		Uygun Değil	1
Bakı (Yönler)	Düz		Uygun Değil	1
	K		Az Uygun	2
	G		En Uygun	5
	D		En Uygun	4
	B		Uygun	3
Sıcaklık (°C)	<-14.09		Uygun Değil	1
	14.09-14.19		Az Uygun	2
	14.19->		Uygun	3

Yağış (mm)	<-572.6	Uygun	3
	572.6-583.1	Az Uygun	2
	583.1->	Uygun Değil	1
Akarsulara mesafe (m)	<-36	Uygun Değil	1
	36.01-72	Az Uygun	2
	72.01-108	Uygun	3
	108.01-144	En Uygun	4
	144.01->	En Uygun	5
Arazi kullanımı ve arazi örtüsü (AOAK)	Yerleşim Alanları	Uygun	3
	Tarım Alanları	Uygun Değil	1
	Orman	Uygun Değil	1
	Çayır	Az Uygun	2

Yerleşime uygunluk analizi kapsamında etkili olan parametreler arazi çalışmaları ve literatür taramaları sırasında elde edilen veriler neticesinde tespit edilmiştir (Tablo 1). Elde edilen parametreler CBS'ye dayalı yöntemlerle vektör veri formatına dönüştürülmüştür. Daha sonra raster veri formatına dönüştürdüğümüz parametrelere ağırlıklı çakıştırma (weighted overlay) analizi yapılmış ve analizi yapılan parametrelerden yerleşime uygunluk haritası elde edilmiştir. Analiz sonucunda uygunluk sınıfları "1 uygun değil, 2 az uygun, 3 uygun, 4 en uygun" olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştır. Çalışma haritalarının analizi ve üretim safhasında CBS yazılımlarından ArcGIS/ ArcMap 10.8 paket programı kullanılmıştır.

3. Bulgular

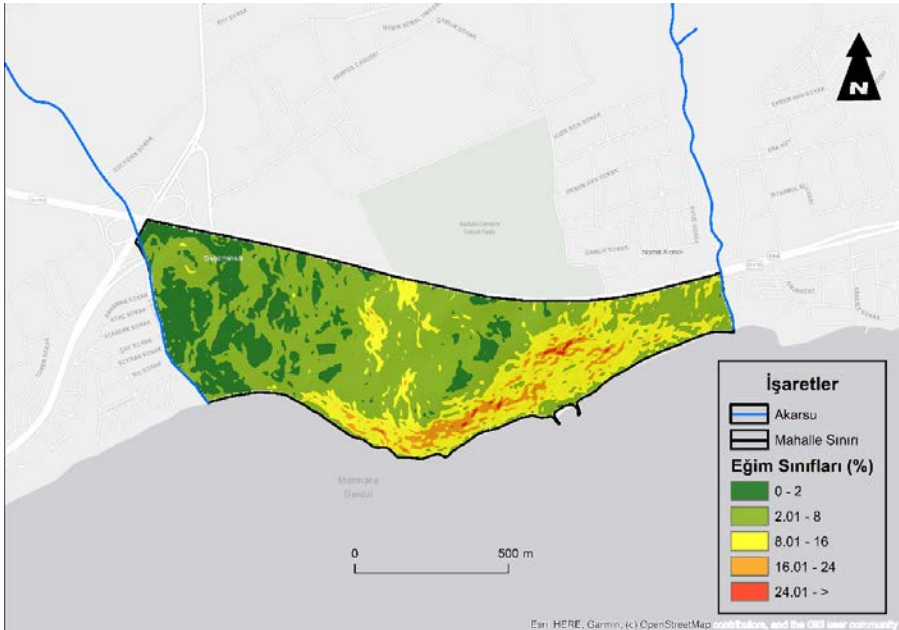
Türkiye'de arazinin %97'si sismik hareketlere, %40'da sel ve su baskınları açısından can ve mal kayıplarına yol açabilmektedir (Girgin, 1995, 155). Dolayısıyla kurulu veya yeni kurulacak yerleşim alanlarında fiziki planlama yapılması gerekmektedir. Böylece ortaya çıkabilecek problemler engellenebilir. Değirmenaltı Mahallesinde doğal parametreler araştırılmış ve ağırlık kriterleri ışığında ağırlıklı çakıştırma analizi yapılmıştır.

Çalışma alanında üç farklı formasyon bulunmaktadır. İnceleme alanında Danişmen Formasyonuna ait kilaşı en yaşlı ve siltaşı çok zayıf, kumtaşları ise orta dirençli özelliktedir. Ergene Formasyonuna ait killi-ince çakıllı kum

önemli ağırlık sınıfına, en genç özellikte olan alüvyonlar ise çok zayıf ağırlık birimine sahiptir (Kayran, 2006, 6).

İnceleme alanında yükseklik parametresi önemli belirleyici bir unsur olarak görülmektedir. Sahada yüksek kesimler alçak alanlara nazaran daha çok tercih edilmelidir. Çünkü alçak sahalarda sel ve taşkın olayına sebebiyet verilmektedir. Dolayısıyla ciddi yükseklik farklarının bulunmadığı inceleme alanında yüksek kesimler en uygun yerleşim alanı olarak belirlenmiştir. Eğimli topografyaya sahip alanlar kütle hareketlerinin ortaya çıkmasında etkilidirler (Özşahin, 2014, 27). Bundan dolayı yerleşim bölgelerinde eğim özellikleri uygunluk analizleri bakımında önemli bir kategoridedir (Şekil 3). Sahaya ait eğim değerlerinin belirlenmesinde ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu'nun değerleri dikkate alınmıştır (McBride, 1999, 15).

Yerleşime uygunluk analizinde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise bakı faktörüdür. Türkiye'nin matematik konumuna bağlı olarak doğuya dönük yamaçlar rüzgâr ve yağış olaylarından daha az etkilendiklerinden dolayı yerleşim yeri seçiminde daha fazla tercih edilmektedir. Dolayısıyla inceleme alanındaki ağırlık kriterleri güney ve doğu yönlerde batı ve kuzey yönlerle karşılaştığında daha fazladır. Düz alanlar ise sel, taşkın ve sıvılaşma riskine karşı daha düşük değere sahiptir (Tablo 1).

Şekil 3. İnceleme alanının eğim haritası

Yer seçiminde göz önünde bulundurulması gereken bir diğer unsurlar ise sıcaklık ve yağış faktörleridir. İnceleme alanına ait sıcaklık ve yağış verileri yükselti verilerinin değişimlerine göre enterpolasyonla elde edilmiştir.

Akarsu ağları yerleşimin uygunluğu açısından önemli bir belirleyici unsurdur (Özşahin, 2012, s. 380). Akarsulara mesafe arttıkça doğal afetler (sel ve taşkın) azalacağından yerleşime uygunluğu artmaktadır (Özşahin, 2016). Bundan dolayı inceleme alanında akarsulara uzaklık değeri 36 m'lik zonlar şeklinde planlanmıştır (Özşahin, 2010, 9).

Arazi kullanımı ve arazi örtüsü uygunluk analizlerinde etkili rol oynamıştır. İnceleme alanında arazi kullanımı dört sınıfa (yerleşim alanları, tarım alanları, orman, çayır) ayrılmıştır (Özşahin, 2012, 381). Sahanın büyük bir kısmı yerleşim alanı içerisinde kaldığından dolayı sürdürülebilirlik açısından tarım ve orman alanlarından daha çok yerleşime uygundur (Özşahin, 2016).

3. 1. Yerleşime Uygunluk Analizi

Yukarıda verilen parametrelerinin ağırlık değerlerinin analizleri sonucunda Değirmenaltı Mahallesi'nin %12.25'lik diliminin yerleşime uygunlukta olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2). Çalışma alanının doğu ve batı kısımlarında bulunan akarsu ağı ve alüvyon sahalar uygun bir yerleşim alanı olmayıp çeşitli türden doğal afetlerin oluşma potansiyeline sahip sahalardır. Buna göre pilot sahadaki bazı konutlar, DSİ 113. Şube Müdürlüğü ve Ticaret Borsası İlkokulu/Ortaokulu yerleşime uygun olmayan alanlar içerisinde kaldığı tespit edilmiştir.

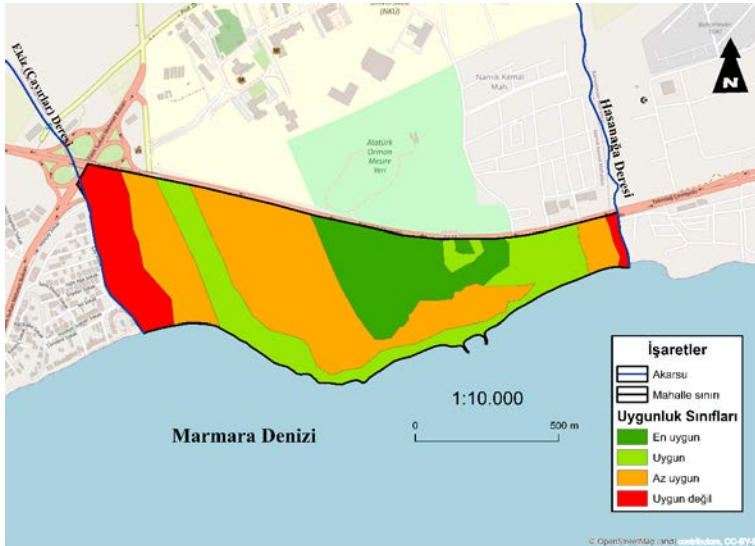
Tablo 2: İnceleme alanının yerleşime uygunluk sınıflarının alanı ve oranı

Yerleşime uygunluk sınıfları		Alan (ha)	Oran (%)
Uygun değil	1	9	12.25
Az uygun	2	35	45.40
Uygun	3	18	23.40
En uygun	4	15	18.95
TOPLAM		77 (ha), 0.775 (km ²)	100.0

Foto 2. İnceleme alanından yerleşime “uygun değil” sınıfındaki sahalar akarsuya yakın alanlardır

İnceleme alanında yerleşime uygunluk açısından yerleşime en uygun alanı ise %18,95’lik bir değer ile bölgenin kuzeydoğu kısmında kalmaktadır. Yerleşim alanlarının %45,40’lık bölümü az uygun yerlere tekabül etmektedir. Süleymanpaşa Öğrenci Yurdu da bu alan içerisinde kalmaktadır. İnceleme alanındaki diğer yerleşime uygunluk sınıfı %23,40’lık dilimi ile uygun olan alanlardır (Şekil 4).

Şekil 4. İnceleme Alanının yerleşime uygunluk haritası

Sürdürülebilirlik açısından yerleşim yerleri uygun bir biçimde planlanmalıdır. Aksi takdirde yerleşim yerlerinde doğal çevre kaynaklı sorunlar ortaya çıkarak plansız ve yaşanamaz duruma gelebilir. Çalışmada yerleşim yeri analizlerinde CBS tekniklerinin kullanılabileceği gösterilmiş ve yetkililere sürdürülebilirlik bakımından uygun bir planlama aracı olduğu söylenebilir (Özşahin, 2016).

Sonuç

Değirmenaltı Mahallesi'nin doğal çevre bileşenleri CBS destekli ağırlıklı çıkartırma yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda pilot sahanın %12,25'nin yerleşime uygun olmayan arazi olduğu tespit edilmiştir. Mahalle'nin doğu ve batı kısımlarında kalan bu sahalar alüvyon sahalara ve akarsu yataklarına tekabül etmektedir. Dolayısıyla bu bölge doğal çevre bileşenleri açısından doğal afetlerin oluşma potansiyeline sahip alanlardır. Yerleşmeye en uygun alan ise %18,95'lik dilime karşılık gelip orman ve tarım alanları içerisinde kalmaktadır.

Sonuç olarak Değirmenaltı Mahallesi gibi hızlı ve yoğun bir nüfus sirkülasyonunun olduğu idari yapılanmalarda yerleşime uygunluk değerlendirmesi, doğal çevre bileşenlerinin CBS teknikleri kullanılarak analiz edilmesiyle daha sağlıklı bir şekilde planlanabilir.

Kaynakça

- Girgin, Mustafa. "Kütle Hareketleri Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: GÖRDES(Manisa)". *Doğu Coğrafya Dergisi* 1/1 (1995), 155-173.
- Günay, Ahmet. "*Tekirdağ'ın İklim Özellikleri*". İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Karadağ, Arife. "Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım". *Ege Coğrafya Dergisi* 18/ (1/2) (2009), 31-47.
- Kayran, Hikmet. *Tekirdağ Belediyesi Kent ve Mücavir Alanının Revizyon İmar Planı Yerleşime Uygunluk Amaçlı Etüt Raporu*. Çağır Mühendislik Müşavirlik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti, Tekirdağ: Tekirdağ Belediyesi, 2006.
- McBride, Steven. B. *Site Planning and Design*. [Regional Research Institute at West Virginia University, 1999](https://researchrepository.wvu.edu/rri-web-book/1/). <https://researchrepository.wvu.edu/rri-web-book/1/>.
- Özşahin, Emre. "Doğal çevre bileşenleri açısından yerleşime uygunluk analizi, pilot çalışma; Altınova mahallesi (Süleymanpaşa/Tekirdağ)". *HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 4/7 (2016), 399-416.

- Özşahin, Emre. “Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Kullanılarak Antakya (Hatay) Şehri’nde Kütle Hareketleri Duyarlılığının Değerlendirilmesi”. *Ege Coğrafya Dergisi* 23/2 (2014), 19-35.
- Özşahin, Emre. “Mekânın Fiziksel Planlanmasına Bir Örnek: Alan Yaylası (Kırıkhan/HATAY)”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/23 (2012), 373-385.
- Özşahin, Emre. “Antakya ‘da (Hatay) Yer Seçiminin Jeomorfolojik Özellikler ve Doğal Risk Açısından Değerlendirilmesi”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/23 (2010), 1-16.
- Mearig, Tim – Thomas, Scott. *Site Selection Criteria and Evaluation Handbook* . State of Alaska - Department of Education & Early Development Finance & Support Services / Facilities, 2021.

Süleymanpaşa (Tekirdağ) İlçesinin İklim Özellikleri

Yıldız TÜRKKANLI

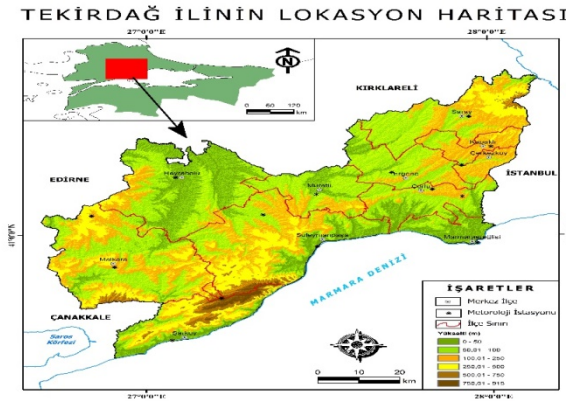
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Tekirdağ, Türkiye.

1. GİRİŞ

Süleymanpaşa ilçesi, Marmara Denizi'nin kıyısında, doğusundan Marmara Ereğlisi, kuzeyinden Muratlı, batısından Malkara ve Hayrabolu, güneybatısından Şarköy ve kuzeydoğusundan Çorlu ilçeleri ile çevrilidir. Yüzölçümü yaklaşık 1.112 km²'dir (Şekil 1).

2. MATERYAL VE METOT

Çalışma hazırlanırken, literatür taraması ve çalışma alanında bulunan meteoroloji istasyonunun rasat verileri Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nden elde edilmiştir. Süleymanpaşa ilçesinin iklim özellikleri tasnifi yapılırken 1940-2020 yılları arasındaki rasat verilerinden yararlanmıştır. Seksen yıllık verilerin ortalaması esas alınarak çeşitli formüllerle tablolar ve şekiller oluşturulmuştur.

Şekil 1: Tekirdağ İlının Lokasyon Haritası

3. BULGULAR

3.1. Planeter Faktörler

İklim koşullarının değişmesinde etkili olan etmenlerin başında güneş enerjisi (radyasyon) gelmektedir. Kuzey Yarımkürede aralık ayından haziran ayına gittikçe güneş ışınlarının diklik derecesi artar.¹ Süleymanpaşa meteoroloji istasyonu yaklaşık 40°-95° kuzey paralelinde bulunmaktadır. Güneşlenme süresinde yıl içerisinde farklılıklar görülmektedir. İnceleme alanında güneş geliş açısı 21 Haziran'da 73° 27', 21 Aralık'ta 26° 33', 21 Mart - 23 Eylül'de ise 50° olmaktadır.²

Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalama güneşlenme süresi 5 saat 7 dakikadır (Tablo 1). İstasyondan alınan verilere göre en fazla güneşlenme süresinin olduğu ay 9 saat 6 dakika ile temmuz ayı; en az güneşlenme süresinin olduğu ay ise 2 saat 5 dakika ile aralık ayıdır. Kasım ve şubat aylarının güneşlenme süresi eşittir (3 saat 3 dakika). Sonbahar mevsiminde güneşlenme süresi ilkbahar mevsiminden fazladır. Bu durumun sebebi sonbahar mevsiminde hava kütlelerine bağlı olan cephesel faaliyetlerin arması ile ilgilidir.³

Tablo 1. Süleymanpaşa'nın Aylık ve Yıllık Ortalama Güneşlenme Süresi

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Güneşlenme Süresi (sa. dk)	2.7	3.3	4.3	5.9	7.4	8.7	9.6	8.7	7.0	4.8	3.3	2.5	5.7

(saat. dakika)

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

3. 2. İklim Özellikleri

¹ Ahmet Günay, *Tekirdağ'ın İklim Özellikleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 6.

² Emre Özşahin- İlker Eroğlu, *Ekolojik Koşullara Göre Tekirdağ'ın İlinin Arazi Kabiliyeti Sınıflandırılması* (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2018), 50.

³ Günay, *Tekirdağ'ın İklim Özellikleri*, 7.

Süleymanpaşa ilçesinde bulunan meteoroloji istasyonunun 1940-2020 yılları arasındaki rasat verileri incelendiğinde yıllık ortalama sıcaklık 14,1 °C'dir. Sıcaklığın yıl içerisindeki trendi gözlemlendiğinde hiçbir ayın ortalama sıcaklığı sıfır derecenin altında değildir. Ayların ortalama sıcaklık değerleri 4,8 °C ile 23,8 °C arasında değişir. Bununla beraber sıcaklığın en düşük görüldüğü ay ocak (4,8 °C) , sıcaklığın en fazla görüldüğü ay ise ağustos (23,8 °C) ayıdır. Temmuz (23,7 °C) ve ağustos (23,8 °C) aylarının sıcaklık ortalamaları birbirlerine yakındır. Süleymanpaşa'da yıllık amplitüt sıcaklık 19 °C'dir (Tablo 2, Şekil 2).

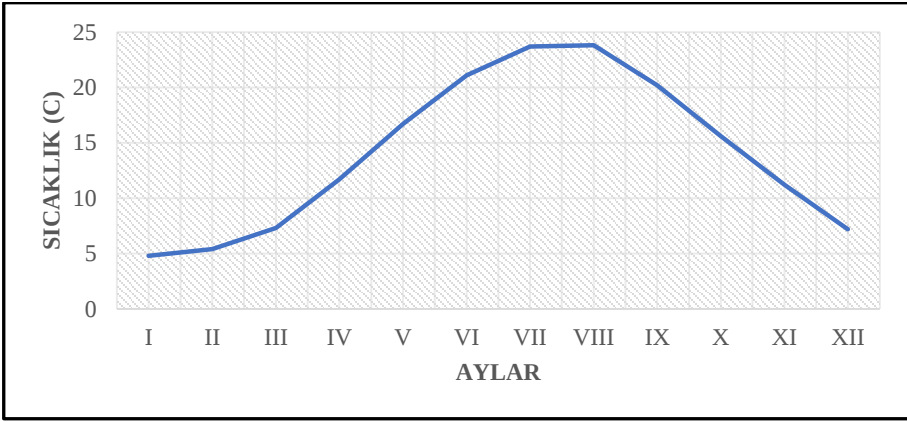
Tablo 2. Süleymanpaşa'nın Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklık ve Yıllık

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık Ortalama Sıcaklık	Yıllık Amplitüt Sıcaklık
	I	I I	I I I	I V	V	V I	V II	VI II	IX	X	XI	X II		
Ortalama Sıcaklık (°C)	4.8	5.4	7.3	11.7	16.7	21.1	23.7	23.8	20.2	15.6	11.2	7.2	14.1	19

Amplitüt Sıcaklık Değerleri (°C)

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Sıcaklık rejim grafiğine göre, ocak ayında 4,8 °C olan sıcaklık şubat ayından itibaren sürekli yükselmeye başlamıştır, ağustos ayında maksimum seviyeye erişmiştir. Sıcaklık eylül ayından itibaren düşüş yaşamakta ve aralık ayında 7,2 °C civarında seyretmektedir.

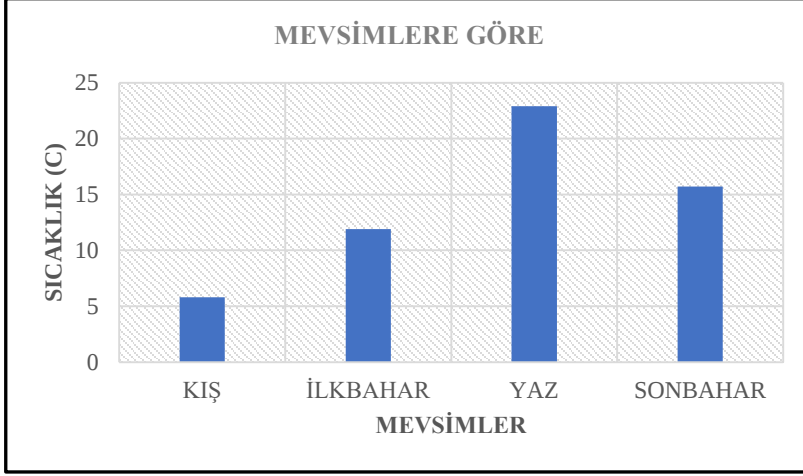
Şekil 2. Süleymanpaşa'nın Aylık Ortalama Sıcaklık Grafiği

Çalışma alanında ortalama sıcaklığın mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde kış aylarının ortalama sıcaklığı 5,8 °C, yaz mevsiminin ortalama sıcaklığı ise 22,9 °C'dir (Tablo 3, Şekil 3). Sonbahar mevsiminde ortalama sıcaklık ilkbahar mevsimine göre daha yüksektir. Sonbahar ortalama sıcaklığı 15,7 °C iken ilkbahar mevsiminin ortalama sıcaklığı 11,9 °C'dir. Bu verilerden yaz ile kış mevsimlerinin ortalama sıcaklık farkları 17,1 °C, sonbahar ile ilkbahar mevsimleri arasındaki ortalama sıcaklık farkı 3,8 °C'dir. Yaz mevsimleri kış mevsimlerine göre çok daha sıcak geçtiği ve yazın görülen sıcaklıkların sonbahar mevsiminde de azda olsa etkisini gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3. Süleymanpaşa İlçesinde Ortalama Sıcaklıkların Mevsimlere Dağılımları.

Süleymanpaşa	Mevsimler			
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Ort. Sıc. Mev. Dağılışı	5.8	11.9	22.9	15.7

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Şekil 3: Süleymanpaşa İlçesinde Ortalama Sıcaklıkların Mevsimlere Dağılışı Grafiği

Süleymanpaşa ilçesinin yıllık ortalama yüksek sıcaklığı 17,9 °C'dir. Yaz ayında sıcaklık 25,0 °C'nin üzerindedir. Ortalama en yüksek sıcaklık 28,2 °C'yi ağustos ayında görmüştür. Ortalama yüksek sıcaklığa göre kış aylarında sıcaklık 8,0 °C'nin altına düşmemiştir (Tablo 4).

Yıllık ortalama düşük sıcaklık 10,4 °C'dir. Ortalama düşük sıcaklığın en az olduğu dört ay vardır (aralık, 4,3 °C; ocak, 1,9 °C; şubat, 2,4 °C; mart, 4,1 °C). Yaz aylarında ortalama düşük sıcaklık 16,7 °C ile 19,3 °C arasındadır (Tablo 4).

Tablo 4. Süleymanpaşa'nın Ortalama Yüksek ve Düşük Sıcaklıklarının Aylık ve Yıllık Dağılışı (°C)

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Ort. Yük. Sıc.	8.0	9.0	11.1	15.7	20.6	25.3	28.0	28.2	24.5	19.5	14.8	10.4	17.9
Ort. Düş.	1.0	2.0	4.1	8.1	12.0	16.0	19.0	19.3	16.0	12.0	8.1	4.3	10.4

Sıc.	9	4			7	7	0	3	1	1			4
------	---	---	--	--	---	---	---	---	---	---	--	--	---

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Süleymanpaşa ilçesinin mutlak maksimum sıcaklık değerine bakıldığında kış aylarında dahi mutlak maksimum sıcaklık çok yüksektir. Kış ayında en yüksek sıcaklık 24,7 °C ile şubat ayıdır. Yaz aylarında ise en yüksek sıcaklık 40,2 °C ile haziran ayıdır. Mutlak minimum sıcaklığın en yüksek olduğu ağustos ayında sıcaklık 11,0 °C'dir. Kış aylarında mutlak minimum sıcaklık -13,5 °C'ye (ocak) kadar düşmüştür (Tablo 5).

Tablo 5. Süleymanpaşa'nın Mutlak Maksimin ve Mutlak Minimum Sıcaklıklarının Aylık ve Yıllık Dağılışı (°C)

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Mut. Mak. Sıc.	23.9	24.7	28.1	34.3	33.8	40.2	38.4	37.5	39.7	35.1	27.9	23.5	40.2
Mut. Min. Sıc.	-13.5	-13.3	-10.4	-1.2	2.7	8.6	10.9	11.0	3.7	-1.8	-7.8	-10.9	-13.5

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

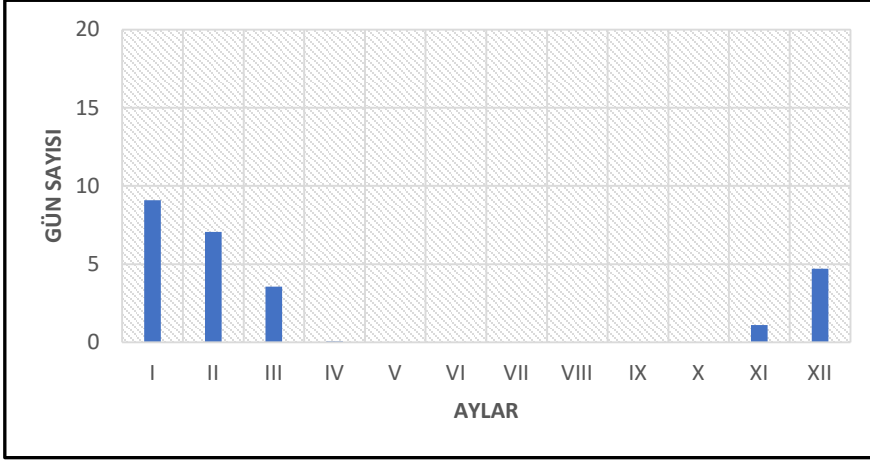
Çalışma alanında don olayının gün sayısı 25,6 gündür. Yılın yedi ayında sıcaklıklar -0,1 °C'nin altındadır (Tablo 6, Şekil 4). Çalışma sahasında kış aylarının tamamı, ilkbahar ve sonbahar aylarının iki ayında don olayı gözükmemektedir.

Tablo 6. Süleymanpaşa'nın Don Olaylı Gün Sayısının Aylık ve Yıllık Dağılışı

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	V I	VI I	VI II	I X	X	XI	XI I	
Don Olaylı Günler	9.08	7.07	3.56	0.07	-	-	-	-	-	0.02	1.11	4.71	25.62

Sayısı

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Şekil 4: Süleymanpaşa'nın Don Olaylı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılışı Grafiği

Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalama basınç 1014.4 hPa'dır (Tablo 7, Şekil 5). Ekstrem aylara göre basınç farkı 6.7 hPa'dır. Sıcaklıkların yüksek olduğu yaz aylarında basınç değerleri diğer aylara göre daha azdır. Kış aylarında ise basınç değerleri diğer aylara göre daha yüksektir. Bu durum kış aylarında etkisini artıran Polar yüksek basınçtan kaynaklıdır.⁴

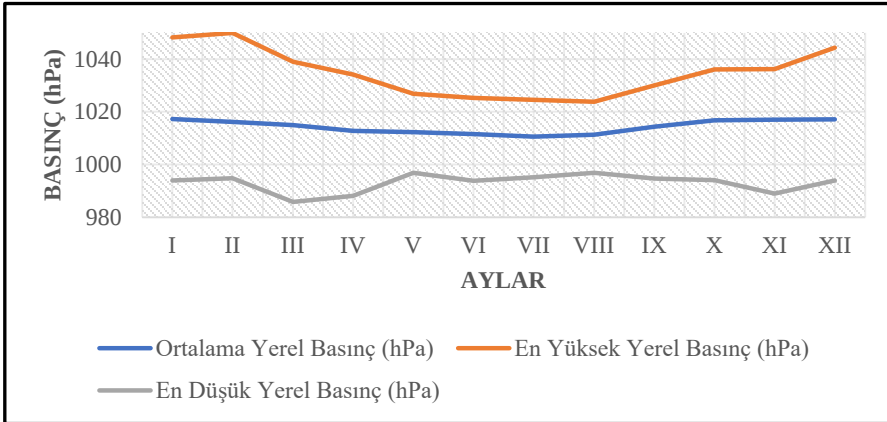
Çalışma alanında basınç değerleri arasında farklar gözükmemektedir. En yüksek basınç 1049.9 hPa şubat ayında, en düşük basınç 985.8 ile mart ayı olduğu ölçülmüştür. İki değer arasındaki fark 64.1 hPa'dır. Kış ekstrem ayları arasındaki basınç farkı, yaz ekstrem ayları arasındaki basınç farkından daha yüksektir.

⁴ Günay, Tekirdağ'ın İklim Özellikleri, 7.

Tablo 7. Süleymanpaşa'nın Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerlerinin Aylık ve Yıllık Dağılışı (hPa)

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Ortalama Basınç (hPa)	10 17. 3	10 16. 2	10 15. 0	10 12. 8	10 12. 3	10 11. 5	10 10. 6	10 11. 3	10 14. 3	10 16. 8	10 17. 0	10 17. 1	10 14. 4
En Yüksek Basınç (hPa)	10 48. 3	10 49. 9	10 39. 0	10 34. 1	10 26. 9	10 25. 3	10 24. 6	10 23. 8	10 30. 0	10 36. 1	10 36. 2	10 44. 4	10 49. 9
En Düşük Basınç (hPa)	99 3.9	99 4.8	98 5.8	98 8.1	99 6.8	99 3.8	99 5.1	99 6.9	99 4.7	99 4.1	98 9.0	99 3.9	98 5.8

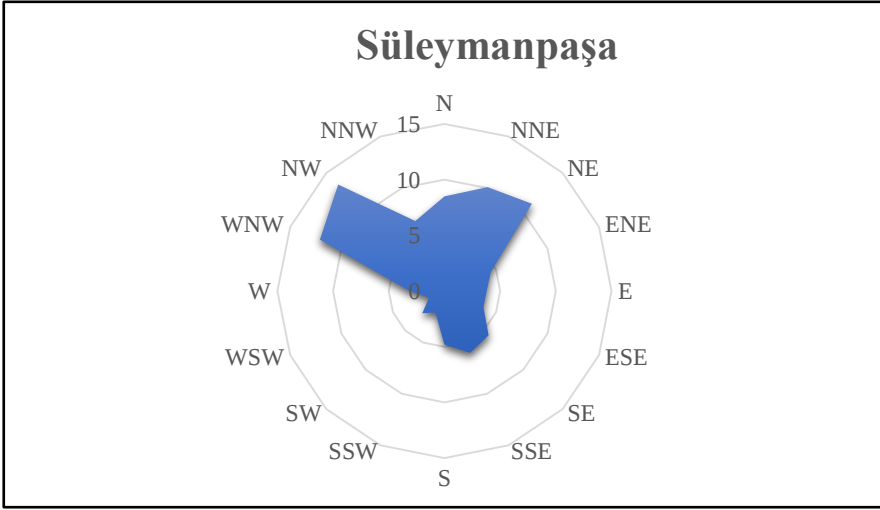
(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Şekil 5: Süleymanpaşa Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılışı Grafiği

Yıl boyunca farklı karakterlerde hava kütlelerinin etkisi altında kalan Süleymanpaşa'da hâkim rüzgâr yönü kuzeybatıdır (Şekil 6).

Süleymanpaşa ilçesinin yıllık ortalama rüzgâr hızı verilerine bakıldığında ortalamanın 2,7 m/sn olduğu görülür. Yıl içerisinde en fazla rüzgâr hızı ortalamaları kış mevsimi aylarında olduğu gözükmemektedir (aralık 3,0 m/sn, ocak 3,1 m/sn, şubat 3,0 m/sn). En düşük rüzgâr hızı ise mayıs (2,2 m/sn) ayında estiği görülür (Tablo 8).

Şekil 6: Süleymanpaşa'nın Yıllık Rüzgâr Gülü

Tablo 8. Süleymanpaşa'da Aylık ve Yıllık Rüzgâr Hızları (m/sn)

Süleyman- paşa	AYLAR												Yıl- lık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Ortalama Rüzgâr Hızı (m/sn)	3.1	3.0	2.9	2.3	2.2	2.3	2.7	2.9	2.8	2.8	2.7	3.0	2.7

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Mevsimlerin egemen rüzgâr yönleri ve frekansları incelendiğinde, kış mevsiminde %45,9 frekansla N 22,5° W, ilkbahar mevsiminde %32,9 frekansla N 9° W, yaz mevsiminde %38,2 frekansla N 4,5° W ve sonbahar mevsiminde %43,7 frekansla N 18° W yönünde esmektedir. Bu bakımından incelendiğinde Süleymanpaşa ilçesinde yıl boyunca %40 frekansla N 18° W yönünde rüzgârın estiği görülür (Tablo 9, Tablo 10).

Tablo 9: Süleymanpaşa'nın Rüzgâr Frekansları

Yönler	MEVSİMLER				Yıllık % Frekans
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	
	% Frekans	% Frekans	% Frekans	% Frekans	
N	10,2	6,3	8,0	9,4	8,5
NNE	9,8	9,5	10,6	10,5	10,1
NE	9,2	10,4	13,2	11,4	11,1
ENE	3,7	6,1	4,4	3,8	4,5
E	3,1	5,0	3,7	3,2	3,8
ESE	2,3	5,4	4,4	3,3	3,8
SE	3,3	7,5	6,8	4,8	5,6
SSE	3,6	6,6	8,5	5,3	6,0
S	5,2	4,6	5,1	4,2	4,8
SSW	3,6	2,4	0,6	1,8	2,1
SW	4,2	3,7	0,9	2,5	2,8
WSW	1,7	2,0	0,9	1,5	1,5
W	3,2	3,5	2,6	3,0	3,1
WNW	12,5	11,1	12,1	12,7	12,1
NW	15,9	10,7	12,8	14,7	13,5
NNW	8,6	5,3	5,4	7,8	6,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Tablo 10: Süleymanpaşa'da Egemen Rüzgâr Yönleri ve Frekansları

Süleymanpaşa	Egemen Rüzgâr Yönü	Frekans (%)
Kış	N 22,5° W	45,9
İlkbahar	N 9° W	32,9
Yaz	N 4,5° W	38,2
Sonbahar	N 18° W	43,7
Yıllık	N 18° W	40

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Süleymanpaşa ilçesinin yıllık ortalama nispi nem oranı % 76.8'dir (Tablo 11). En yüksek ortalama nispi nemin olduğu ay aralık (%82.6) ayıdır. Aralık ve ocak aylarında çok az bir fark vardır. Ortalama nispi nemin en az olduğu ay temmuz (%68.7) olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Süleymanpaşa'nın Nispi Nemin Aylık ve Yıllık Dağılışı (%)

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Ortalama Nispi Nem (%)	82.5	80.6	79.6	76.9	76.3	72.3	68.7	69.1	73.0	78.3	81.9	82.6	76.8

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

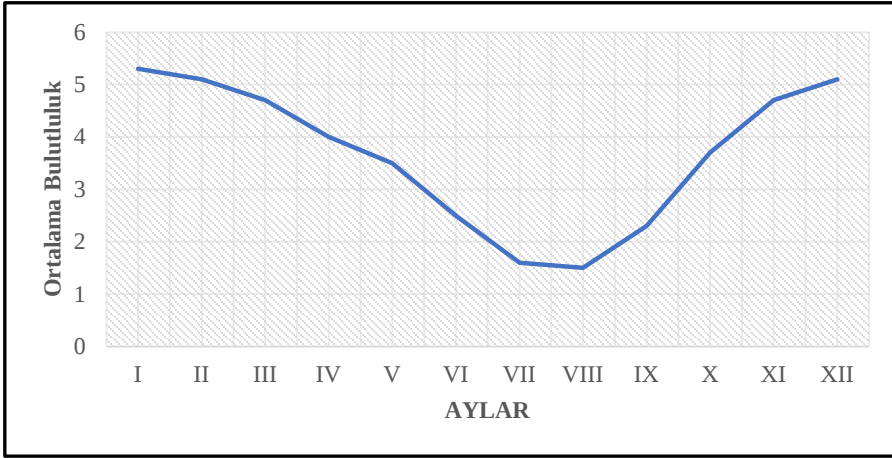
Süleymanpaşa ilçesinde ortalama bulutluluk oranı çok yüksek değildir (Tablo 12). Yıllık ortalama bulutluluk oranı 3.7'dir. Ortalama bulutluluk oranı hava kütlelerinin faaliyetleri ile değişim göstermektedir. Kış aylarında hava kütleleri ile 5'in üzerine çıkmaktadır. Ortalama bulutluluk değerleri ilkbahar aylarından itibaren azalma başlar. Temmuz (1,6) ve ağustos (1,5) aylarında en düşük değerlere ulaşır.

Süleymanpaşa ilçesinde yıllık bulutlu gün sayısının ortalaması 206.4 tür. Ortalama bulutlu gün sayısının en fazla olduğu aylar ilkbahar aylarıdır. Bu ayların ortalama bulutlu gün sayısı 18,8'dir. Temmuz ve ağustos ayları en düşük bulutlu gün sayısına sahip aylardır. Yaz aylarında ortalama bulutlu gün sayısı 11,9'dur (Tablo 12, Şekil 7).

Tablo 12. Süleymanpaşa'nın Ortalama Bulutluluk ve Ortalama Bulutlu Günlerin Aylık ve Yıllık Dağılışı

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Ort. Bulutluluk	5.3	5.1	4.7	4.0	3.5	2.5	1.6	1.5	2.3	3.7	4.7	5.1	3.7
Ort. Bulutlu Gün Sa.	18.6	18.1	19.6	19.7	20.3	15.9	10.0	9.8	14.3	19.8	20.5	19.8	206.4

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Şekil 7: Süleymanpaşa'nın Ortalama Bulutluluk ve Ortalama Bulutlu Günlerin Aylara Göre Dağılışı Grafiği.

Süleymanpaşa ilçesinde yıllık toplam açık gün sayısı 121,1 gündür. Açık günlerin aylara göre dağılışı incelendiğinde en fazla açık gün temmuz ve ağustos aylarıdır. Temmuz ayında 20,8 gün; Ağustos ayında ise 21,0 açık gün görülmektedir. Kış aylarında açık gün değerleri eşittir (4,5) (Tablo 13).

Çalışma alanında kapalı gün sayısı çok azdır. Yaz aylarında çok az gün kapalı gündür. En az kapalı gün ağustos ayında 1,2 gündür. İlkbahar mevsiminde kapalı gün sayısı, sonbahar mevsiminden fazladır (Tablo 13).

Tablo 13. Süleymanpaşa'nın Açık ve Kapalı Günlerin Aylık ve Yıllık Dağılışı

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Açık Günler	4.50	4.50	5.70	7.40	9.50	13.60	20.80	21.00	15.10	9.40	5.10	4.50	121.10
Kapalı Günler	8.60	6.60	6.40	4.50	2.80	1.50	1.40	1.20	2.00	3.30	5.50	7.30	51.10

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Süleymanpaşa ilçesinde bulunan meteoroloji istasyonundaki seksen yıllık veriler incelendiğinde yıllık ortalama sisli gün sayısı 4,4 gündür. Kış mevsiminde sisli gün sayısı yaz mevsiminden fazladır. En yüksek sis ocak (0,8 gün) ayında görülmektedir. Yaz mevsiminde (haziran, temmuz, ağustos) ortalama sisli gün sayıları eşittir (Tablo 14).

Tablo 14. Süleymanpaşa'da Sisli Günlerin Aylık ve Yıllık Dağılışı

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Ortalama Sisli Günler Sayısı	0.81	0.74	0.58	0.25	0.14	0.01	0.01	0.01	0.05	0.41	0.77	0.62	4.40

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

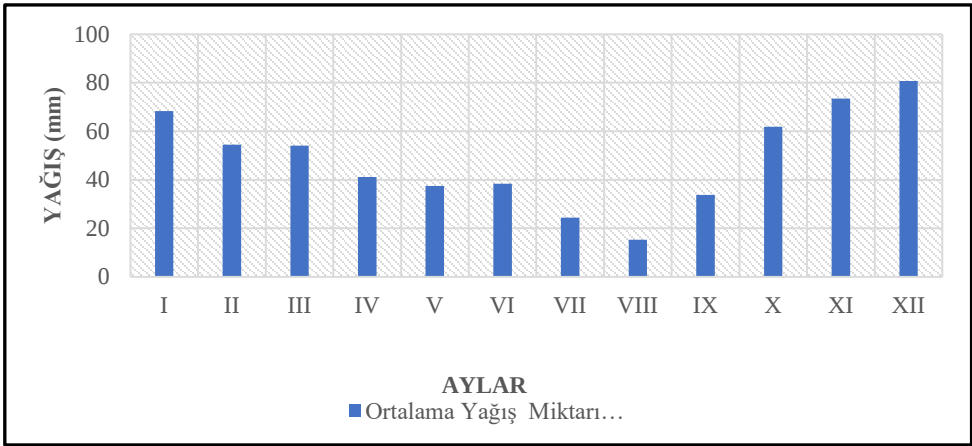
Süleymanpaşa ilçesinde farklı hava kütleleri ile birlikte kış mevsiminde bol yağış görülmektedir. Yaz mevsiminde ise stabil hava kütlesi ile birlikte daha çok kurak geçmektedir. Süleymanpaşa meteoroloji istasyonunda ortalama yıllık yağış miktarı 583.1 mm'dir. Ortalama aylık yağış miktarına bakıldı-

ğında, en fazla yağış düşen ay aralık (80.7 mm); en az yağış düşen ay ise ağustos (15.3 mm) ayıdır (Tablo 15, Şekil 8).

Tablo 15. Süleymanpaşa’da Ortalama Yağışın Aylık ve Yıllık Dağılışı

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VI II	IX	X	XI	XI I	
Ortalama Yağış Miktarı (mm)	68.3	54.5	54.0	41.1	37.4	38.3	24.4	15.3	33.7	61.9	73.5	80.7	583.1

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

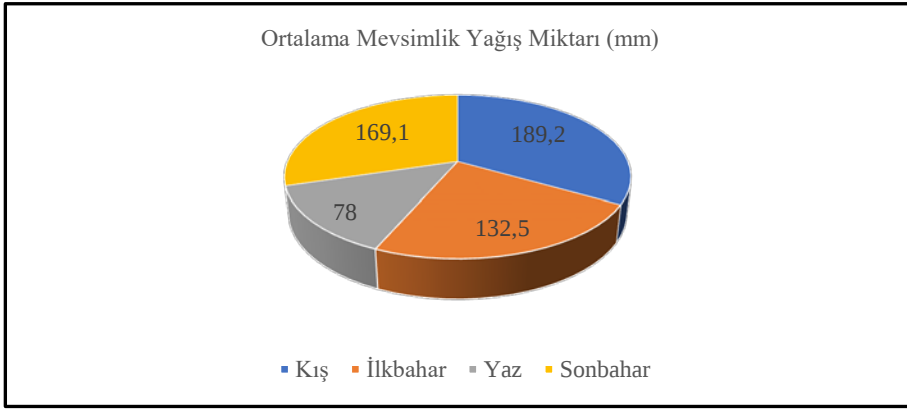
Şekil 8. Süleymanpaşa’da Ortalama Yağışın Aylara Göre Dağılışı Grafiği

Süleymanpaşa’nın yıllık ortalama yağışın mevsimlere göre dağılışına bakıldığında en fazla yağışın kış mevsiminde (%33.3); en az yağışın da yaz mevsiminde (%78) düştüğü görülmektedir. Sonbahar mevsiminde (%29.7) ortalama yağış miktarı ilkbahar mevsiminden (%132.5) fazla düşmektedir (Tablo 16, Şekil 9). Meteorolojik istasyonundan alınan verilerde ortalama yağışın aylara dağılışına bakıldığında Süleymanpaşa, Akdeniz ve Marmara (Geçiş) iklim sahasında kalmaktadır.

Tablo 16. Süleymanpaşa'nın Yıllık Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı ve Oranları (%).

Süleymanpaşa	AYLAR				Yıllık
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	
Ortalama Mevsimlik Yağış Miktarı (mm)	189,2	132,5	78	169,1	568,8
%	33,3	23,7	13,7	29,7	100

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Şekil 9. Süleymanpaşa'nın Ortalama Mevsimlik Yağış Miktarının Grafiği (mm)

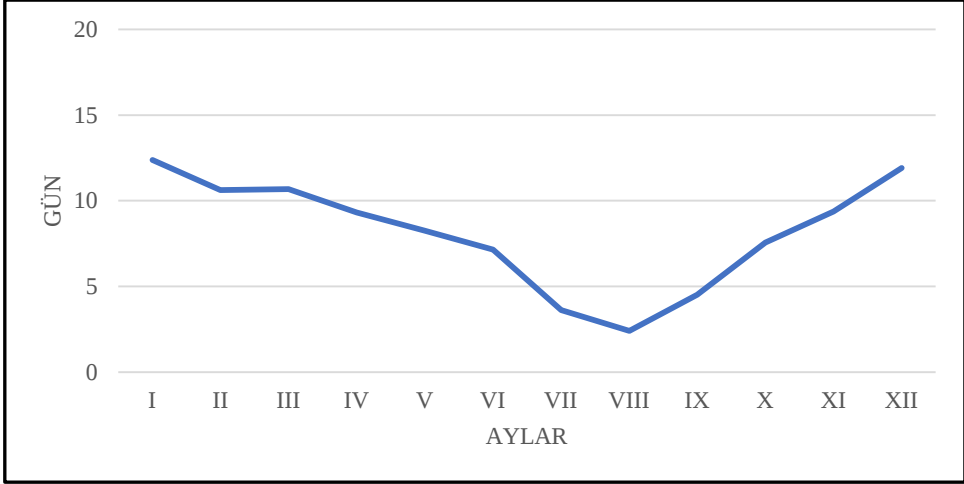
Süleymanpaşa'nın yağışlı gün sayısının rasat verileri incelendiğinde, yıllık yağışlı gün sayısı 97,8 gündür. En fazla ortalama yağışlı gün sayısı ocak (12,3 gün) ayıdır. En az ortalama yağışlı gün sayısının olduğu ay ise ağustos (2,4 gün) ayıdır (Tablo 17, Şekil 10).

Tablo 17. Süleymanpaşa'nın Yağışlı Gün Sayısının Aylık ve Yıllık Dağılışı.

Süleyman- paşa	AYLAR												Yıl- lık
	I	II	III	I V	V	V I	VI I	VII I	IX	X	XI	XII	
Yağışlı Gün	12.	10.	10.	9.	8.	7.	3.6	2.4	4.	7.	9.	11.	97.8

Sayısının Ortalaması	3	6	6	3	2	1			5	5	3	9	
----------------------	---	---	---	---	---	---	--	--	---	---	---	---	--

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Şekil 10: Süleymanpaşa'nın Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılışı Grafiği

Süleymanpaşa'da yıllık ortalama 8,0 gün kar yağışı meydana gelmektedir. 7,2 gün ise kar örtüsü yerde kalmaktadır. Kar yağışlı gün sayısı kasım ayından başlayarak mart ayına kadar devam etmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının ve ortalama kar örtülü gün sayısının en çok görüldüğü ay ocak ayıdır (Tablo 18).

Tablo 18. Süleymanpaşa'nın Ortalama Aylık Kar Yağışlı ve Kar Örtülü Gün Sayısı

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Ortalama Kar Yağışlı Günler Sayısı	2.9	2.2	1.0	-	-	-	-	-	-	-	0.2	1.5	8.0

S1													
Ortalama Kar Örtülü Günler Sayısı	2.8	2.3	0.7	-	-	-	-	-	-	-	-	1.3	7.2

(Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.)

Süleymanpaşa ilçesinin su bilançosu diyagramını incelediğimizde, kasım ayı ile beraber toprakta su birikmeye başlar (Tablo 19). Aralık (80,7 mm) ayında yağış miktarında artış gözükmesi ve buharlaşmanın azalmasıyla birlikte su fazlalığı görülür. Su fazlalığı, mart ayında da gözükmektedir. Haziran ayında su noksanı görülür ve haziran ve eylül ayında su noksanı ile birlikte kuraklık görülür.

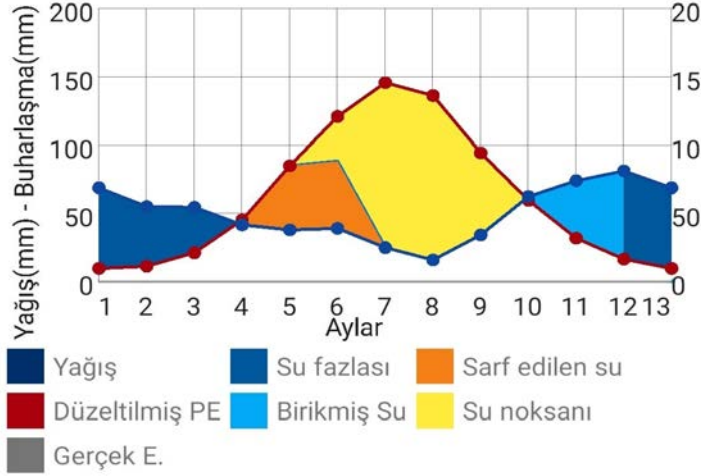
Thornthwaite formülüne göre C_2 , B_2 , s_2 , b_3 harfleri ile ifade edilen “Kuru-az nemli ikinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan denizel” iklim tipine sahiptir (Şekil 11).

Tablo 19. Süleymanpaşa’nın Su Bilançosu Tablosu (Thornthwaite Göre)

Süleymanpaşa	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey	E k	K	A	
Sıcaklık	4.8	5.4	7.3	11.7	16.7	21.1	23.7	23.8	20.2	15.6	11.2	7.2	14.06
Sıcaklık İndisi	0.94	1.12	1.77	3.62	6.21	8.85	10.55	10.61	8.28	5.6	3.39	1.74	62.68
Düzeltilmemiş PE	10.78	12.84	20.04	40.26	68.13	96.27	114.31	115.02	90.26	61.6	37.74	19.44	-
Düzeltilmiş PE	9.06	10.66	20.64	44.69	84.48	120.34	145.17	135.72	93.77	59.14	31.32	15.91	771.0
Yağış (mm)	68.3	54.5	54.0	41.1	37.4	38.5	24.4	15.3	33.7	61.9	73.5	80.7	583.3

Birikmiş Suyun Aylık De- ğişimi	0. 0	0. 0	0. 0	- 3. 59	- 47 .0 8	- 49. 33	0.0	0.0	0. 0	2. 76	42 .1 8	55 .0 6	-
Birikmiş Su	10 0. 0	10 0. 0	10 0. 0	96 .4 1	49 .3 3	0.0	0.0	0.0	0. 0	2. 76	44 .9 4	10 0. 0	-
Gerçek Evapot- ranspiras- yon	9. 06	10 .6 6	20 .6 4	44 .6 9	84 .4 8	87. 83	24. 4	15. 3	33 .7	59 .1 4	31 .3 2	15 .9 1	43 7.1 3
Su Nok- sanı	0. 0	0. 0	0. 0	0. 0	0. 0	32. 51	12 0.7 7	12 0.4 2	60 .1 7	0. 0	0. 0	0. 0	33 3.8 7
Su Fazlası	59 .2 4	43 .8 4	33 .3 6	0. 0	0. 0	0.0	0.0	0.0	0. 0	0. 0	0. 0	9. 73	14 6.1 7
Akış	34 .4 9	51 .5 4	38 .6	16 .6 8	0. 0	0.0	0.0	0.0	0. 0	0. 0	0. 0	4. 86	14 6.7
Nemlilik Oranı	6. 54	4. 11	1. 62	- 0. 08	- 0. 56	- 0.6 8	- 0.8 3	- 0.8 9	- 0. 64	0. 05	1. 35	4. 07	-

Süleymanpaşa istasyonu su bilançosu grafiği

Şekil 11. Süleymanpaşa'nın Su Bilançosu Grafiği

4. SONUÇ

Süleymanpaşa'da Köppen iklim sınıflandırmasına göre Csap harfleriyle ifade edilen "Kış ılık, yazı çok sıcak ve kurak iklim (Akdeniz iklimi)" iklim tipi etki göstermektedir. Araştırma alanının iklim özelliklerinin gözükmesinde hava kütlelerinin yıllık hareketleri, yükselti, engebeklik, dağların uzantısı, deniz ve bakı gibi faktörler etki göstermektedir.

Süleymanpaşa ilçesinde ortalama yıllık sıcaklık 14 °C, amplitüt sıcaklık 19 °C'dir. Yıllık toplam yağış miktarı 583,1 mm'dir. Süleymanpaşa'da hâkim rüzgâr yönü kuzeybatıdır. Thornthwaite formülüne göre C₂, B₂, s₂, b₃ harfleriyle ifade edilen "Kurak-az nemli ikinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan denizel" iklim tipine girmektedir.

Süleymanpaşa iklimi, insanların beşeri ve ekonomik faaliyetleri üzerinde önemli etkisi bulunan doğal faktörlerden biridir. Bu açıdan iklim özelliklerinin belirlenmesinde Süleymanpaşa ilçesi ile ilgili yapılacak planlamalarda oldukça büyük önem arz etmektedir.

Teşekkür

Bu çalışmada yardımlarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi İlker EROĞLU ve Doç. Dr. Emre ÖZŞAHİN'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Ardel, Ahmet vd. *Klimatoloji Tatbikatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1965.
- Günay, Ahmet. *Tekirdağ'ın İklim Özellikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Özşahin, Emre - Eroğlu, İlker. *Ekolojik Koşullara Göre Tekirdağ İlinin Arazi Kabiliet Sınıflandırması*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 1. Basım, 2018.
- T.C. Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2021). 1940-2020 Tekirdağ Meteoroloji Rasat Verileri.

Vikinglerin Özel Savaşçıları: Vareg Muhafızları ve Berserkerler

Ömer ŞİMAY

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Tekirdağ, Türkiye.

Giriş

793'te Lindisfarne Manastırı baskınını gerçekleştiren İskandinavlar Viking Çağı'nı başlatmış oldu. 1066 yılında gerçekleşen Stamford Bridge Muharebesiyle de İskandinavların Anglo-Sakson İngilizlere kaybetmesiyle Viking Çağı son buldu. Bu yıllar arasında Vikingler pek çok yere sefer düzenlemişlerdir. Bizim Vikingler hakkında bahsedeceğimiz konu ise onların iki özel askeri birliği Vareg Muhafızları ve Berserker savaşçılarıdır. Vareg Muhafızları Rus knezlerinin ve Bizans imparatorlarının şahsi korumalığını yapan askerleridir. Doğu'ya gelen İsveçli Vikingler burada Vareg-Rus olarak anılmış ve daha sonra Vareg Muhafızlarına da ismini vermiştir. Vareg Eski Nors dilinde "var" yemin kelimesinden gelmektedir ve yeminli adamlar demektir. Vareg kelimesinin kaynaklarda ve araştırmalarda pek çok farklı yazımı mevcuttur. Örneğin Varyag, Varyeg, Varenj, Varenk, Vaereng, Vaerengion vs. Biz Vareg demeyi tercih ettik. Aşağıda Vareg kelimesinin anlamını etimolojik kökenini ve etimolojisiyle ilgili farklı görüşleri aktararak karşılaştırdık. Vareg Muhafız Birliği Bizans'ta 988 yılında kurulmuş ve 1453 İstanbul'un fethine kadar varlığını sürdürmüştür. Rus knezlerinin muhafızlığını yapan Varegler ile ilgili son kayıt ise 1043 yılında olup bundan sonraki dönemlerde kayıt bulunmamaktadır. Öyle ki bir süre sonra Vareg Muhafızlarında çoğunluk İskandinavlardan Anglo-Sakson İngilizlere geçmekte ve daha sonra İngilizlerden de birlik Giritli Muhafızlara devredilmektedir.

Doğu'ya gelen Vareglere Rus da denilmiştir. Rus kelimesinin en yaygın şekilde kabul edilen anlamı Fince, İsveçli manasındaki Routs'i'den türediğidir. Rus kelimesinin de etimolojik kökenini ve etimolojisi hakkındaki görüşleri aktararak karşılaştırmasını yaptık. Rus kelimesi ilk etapta İsveçli İskandinavları tanımlarken daha sonra bölgeye ve burada yaşayan (günümüz Rusya sahası) bütün Slavlara ismini vermiştir. Rusların Hristiyanlığı benimsemesiyle İskandinavlar asimile olmuş asimile olmayan İskandinavlar Vareg olarak anılmaya devam etmiştir. Bugünkü Rus Devletinin kurucuları İskandinav kökenlidir. Onların bölgeye gelişinden ve yaptıklarından da bahsederek Bizans, Hazar ve Müslüman dünyasıyla gerçekleştirdikleri ilişkileri açıkladık.

Beserker savaşçıları (çoğulu berserker) deli gibi savaşan cinnet geçirme derecesinde öfkeli savaşçılardır. Kurtlarla ve ayılarla özdeşleşen bu savaşçılar vahşi hayvan postu giyerek zırhsız bir şekilde düşmanın üstüne atılırlardı. Berserker ve berserkr olarak kaynaklarda geçmektedir. Berserker kelimesinin etimolojisini araştırıp bu savaşçıların özelliklerini aktardık ve Sagalarda nasıl geçtiklerinden bahsettik. Ayrıca Berserkerlerin diğer topluluklardaki onlara benzeyen askeri birliklerle karşılaştırarak ortak özelliklerini açıklamaya çalıştık.

1.Vareg Muhafızları

1.1.İskandinavların Rusya Sahasına Gelişi ve Vareg-Rus İsmi Üzerine

Doğuya yönelen İsveçli Vikingler Baltık Denizinin doğu kıyıları üzerinden geçerek Dvina suyuolundan bugünkü Rusya sahasına geldiler. Buraya geldiklerinde Viking olarak değil **Vareg-Rus** olarak anıldılar. Vareg kelimesi Eski Nors dilindeki yoldaşlık anlamındaki **varingjar** ve bağlılık etmek anlamındaki **varingr** kelimeleriyle bağlantılı olup yemin, ant anlamındaki “**var**”dan türemiştir. Sonuna -ing takısı eklenerek yeminli adamlar anlamına gelmektedir. Bir başka görüşe göre Vareg sözcüğü ticari mal anlamındaki **vara** kelimesinden gelmektedir. Yunanca *varangos/ varangoi*; Slavca *varjag/ varjazu*; Arapça *varank* olan Vareg kelimesi ilk başta Rus knezlerinin ve Bizans imparatorlarının özel muhafız askerleri için daha sonra bütün İsveçliler ve İskandinavları ifade etmek için kullanılmıştır. Eski İskandinavya kaynaklarında Bizans İmparatorluğundaki İskandinav ticari yerleşim yerlerine ve Vareg Muhafız Birliğinin kamplarına “**vaeringjaseta**” denmektedir. Buna rağmen Vareg kelimesinin bir bölgeyi değil kişileri tanımladığı hakkında fikir birliği vardır.¹

Rus isminin kökenine dair “Normanist” ve “Anti-normanist”/ “Slavist” olmak üzere iki görüş vardır. Normanist görüşe göre Rus ismi Fince İsveç anlamında “**Finceruotsi**” isminden türeyen İsveçli anlamındaki “**Routsi**” kelimesinden gelmektedir. Routsi isminin kökeni de eski Nors dilindeki kürek anlamındaki “**rodr**” ve kürekçi-kayıkçı anlamındaki “**rodskar**”, “**rodh**”, “**ross**” kelimelerine dayanmaktadır. Ayrıca Rus ismi İsveç’in Uppland şehrinin Roslagen adlı eyaletiyle de bağlantılıdır. Normanistlere göre Rusya tarihi

¹ George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, çev. Egemen Çağrı Mızrak-Doğukan Mızrak (İstanbul: Selenge Yayınları, 2019), 47; Halil Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler* (İstanbul: Motto Yayınları, 2019), 16-17; Rudolf Simek, *Vikingler*, (İstanbul: Runik Kitap, 2020), 63-65; Stefan Brink, “Vikingler Kimdir”, *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price (İstanbul: Alfa Kitap, 2020), 20; Pierre Baudin, *Vikingler* (Ankara: Dost kitabevi Yayınları, 2019), 96.

İsveçlilerin bölgeye gelmesiyle başlamaktadır. Anti-normanist görüşe göre ise Rus ismi Kiev civarından gelen proto-Slav bir halkın ismi olup İsveçliler bu Slav kabilesine hizmet etmiştir. Bu yüzden bu görüşe göre Rus tarihinin başlangıcı Slavlara dayanmaktadır. Bu tartışma XVIII. yüzyılın sonlarında başlamış ve Komünist dönemde iyice artmıştır. Lakin kabul gören tanı Normanist görüştür. Ancak Slav, Bizans ve Arap kaynakları Rus isminin İskandinavlara dayandığını doğrular. ² Biz de Normanist görüşün daha olası olduğunu ve anti-normanist görüşün Rus tarihini İsveçlilere değil Slavlara dayandırma isteğine bağlı olduğunu düşünmekteyiz.

Ayrıca Rus isminin kökeniyle ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Alanların yönetici soyu olan ışık saçan anlamındaki “**Ruk**”lardan geldiğini öne sürenler vardır. Aynı zamanda Bizans kaynaklarında İskandinavlara onların kırmızı ten renginden dolayı kırmızı anlamında “**rhos**” ve sarı saçlarından ötürü sarışın anlamında “**rusioi**” denmektedir.³

İsveçlilerin Doğu’ya yönelmesi Viking Çağı’ndan da önce Tunç Çağına kadar gider. İsveçliler burada ilk olarak ticari ilişkiler gerçekleştirmişlerdir. Jordanes *Gothica* adlı eserinde bu İsveçlilerin diğer halkların aracılığıyla mallarını Bizans’a götördüklerini anlatır. Daha sonra Vareg Ticaret Yolu’nu kullanarak kendileri Bizans’a ulaşmışlardır. Arkeolojik verilere göre İsveçlilerin ticaret için VI. yüzyılda Neva Irmağını kullanarak Ladoga’ya oradan da güneye Staraya Ladoga’ya gitmişlerdir. İsveç Sagalarında da İsveç Kralı İngvar’ın VI. yüzyıl sonu- VII. yüzyıl başlarında Baltık Denizinin doğu kıyılarına akın düzenlediği ve bu akınlar sırasında Estonya’da öldüğü aktarılır. 650 civarında da Grobi’de bir yerleşim kurarlar. Artık sadece ticaret yapmak için değil yerleşik koloniler kurmak için gelmişlerdir. 700 yılına kadar Yaroslav, Rostov ve Suzdal’a yerleşerek Fin kabileleri üzerinde Slav kabileleriyle beraber hakiyet kurmuştur. Vareg-Ruslar bu bölgedeki şehirlerin çokluğu nedeniyle buralara şehirler yeri anlamında “**Gardar/Gardaraki**” demişlerdir. 750 civarında da Güney Rusya’ya inerek bugünkü Rus dediğimiz kişilerle karşılaşmış ve daha sonrada güneye, İl’men ve Oka’ya inmişlerdir. Aslen İranî bir kavim

² Simek, *Vikingler*, 63-64, 66; Baudin, *Vikingler*, 95-96; Brink, “Vikingler Kimdir”, *Viking Dünyası*, 19-20; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 18; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 16; Fatih Şen, “Erken Rusların Din Değiştirerek Bizans Etkisine Girmelerinde Konstantinopolis’e Giden Vareg Ticaret Yolunun Rolü”, *Mavi Atlas*, 9/1, 2021, 112.

³ Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 18-19; R. Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2020), 14.

olan Ruslar, İsveçli Varg-Ruslarla birlikte Slavlaştılar. İsveçliler 800 yılında tam manasıyla bölgeye yerleşmişlerdir. Hazarlar tehdit olarak gördükleri Ruslara karşı Bizans'la anlaşıp şehirlerine 835 yılında "Beyaz Ev" anlamında Sarkel denilen surlar inşa ettiler. Hazarların üstünlük sağlamasından sonra Ruslar 838 yılında Bizans'a Varglerin de bulunduğu bir elçilik heyeti göndermişlerdir. İmparator onları sıcak karşılamayarak bir anlaşmaya varmamıştır. Üstelik onları bir süre alıkoyup geldikleri yoldan değil Frank kralıyla yola çıkan heyetle daha uzun bir yoldan geri göndermiştir. 839'da Frank kralının huzuruna çıkınca İmparator Louis Ruslardan şüphelenmiş, onların kendilerini İsveçli olmalarını kanıtlamasına rağmen bir süre hapsettikten sonra gitmelerine izin vermiştir. Ruslar bu duruma çok öfkelenmişler ve 840 civarında Bizans'ın Karadeniz'in güneyindeki Amastris şehrine hücum etmişlerdir. Daha sonra Vargler-Ruslar suyuollarını kullanarak Hazar Denizine ulaştılar ve buradan aşağıya inip Bağdat'a gelerek Müslümanlarla ilk defa temas kurdular. Tabi bu ticari bir temastı. Vargler 859 yılında Slavların yerleşim bölgelerini ele geçirerek onları haraca bağlamışlardı. Lakin 862 yılında Slovak ve Hırvatlardan oluşan Slav birlikleri Varglere karşı isyan ederek onları kovmuşlardır. Fakat Slavlar kendi aralarında ortak bir hükümdarda anlaşamadılar ve Vargleri geri çağırarak onları yönetmelerini istediler. Yapılan son çalışmalar bu tarihin 862 değil 856 olduğunu göstermektedir.⁴

1.2.Rus Devletin Ortaya Çıkışı

"Nestor Kroniği", "İlk Vakiyiname", "Eski Zamanların Öyküsü" ya da "The Russian Primary Chronicle (Ana Rus Kroniği)" denilen kronikte Slav kabileleri İskandinavlara "Ülkemiz büyük ve zengin ama ne yazık ki içinde bir düzen yok; gel bizim kralımız ol ve bizlere hükmet." diyerek onları çağırıştır. Güney Jutland ve Friesland'ı denetim altında tutan Rurik bu çağrıya olumlu yanıt vermiştir. İki küçük kardeşiyle bölgeye gelen Rurik Novgorod'a; Sineus Belozersk'e; Truvor Izborsk'a yerleşmiştir. Rurik burada Novgorod Knezliğini kurmuştur. 858 yılında Rurik'in kardeşleri Kiev'e yerleşmişlerdir. Rurik 860 yılının Haziranında Slav ve Varg-Ruslarla 200 gemilik filo kurarak İstanbul'a (Konstantinopolis'e) saldırır. Vargler İstanbul için "Büyük Şehir" manasında **Miklagard** demekteydiler. Lakin şehir kuşatmasına uygun silahları olmadığı için Vargler geri çekilmiş ve sadece surların dışındaki yerleşim bölgelerini yağmalayabilmişlerdi. Bu yağma faaliyetlerinde olağan dışı zenginlik elde etmişler ve Konstantinopolis'in sakinlerini çok korkutmuşlardı. Bunun yanın-

⁴ Simek, *Vikingler*, 65, 67; Altay Tayfun Özcan, *Hazar Kağanlığı ve Etrafındaki Dünya*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 217-219; Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 47-50; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 429.

da geri dönüş yolunda büyük bir fırtınaya yakalandıkları için pek çok gemi kaybetmişlerdi. Bu seferin ardından Bizans, Rusya'ya misyonerler yollayarak Hristiyanlığın ilk yayılma hareketini başlatmışlardır. 873 civarında Rurik öldüğünde yerine oğlu Oleg, Novgorod Knezliğinin başına geldi. Oleg 882 yılında amcalarına karşı Kiev üzerine sefer düzenledi ve Kiev'i ele geçirdi. Böylece Kiev Rus devleti kurulmuş oldu. XII. yüzyılda manastır yöneticileri için yazan keşişler bu olayları aktarır. Böylece Rusya devleti resmi olarak kurulmuş ve Rurik hanedanının yönetimi meşrulaşmıştır.⁵

Oleg Kiev'i ele geçirdiğinde artık oradaki bütün uluslar Rus ismi adı altında toplanmıştı. Nestor Kroniğinde: "... Oleg Kiev'de Knezliğe oturdu ve Oleg dedi ki: Sen Rusya şehirlerinin anası olacaksın. Onunla birlikte olan Varegler ve Slovenler ve diğerleri (diğer Slavlar) Rus olarak anılmaya başlandı..." Oleg zamanında Rusya daha da güçlenmiş ve etkinliğini arttırmıştır. Bizans'la daha fazla ticari ilişkiler kuruldu ama bu ilişkiler X. yüzyılda sekteye uğradı. Bunun üzerine 907 yılında İstanbul'a ikinci defa sefer düzenlendi. Nestor Kroniğinde Oleg'in Haliç girişindeki zincirden dolayı gemileri tekerlek üzerinde karadan yürüterek Haliç'e indirdiği aktarılır. Yalnız hangi güzergahı kullandığı konusunda ne Nestor Kroniği ne de başka bir kaynak bilgi verir. Bu durumu endişeyle karşılayan Bizanslılar şehrin ele geçirilmemesi için barış teklif ettiler. 2 Eylül 911 yılında imzalanan barış antlaşmasında Bizanslar, Vareglere büyük ticari imtiyazlar tanımuşlar ve %10 gümrük vergisini kaldırmışlardır. Bizans'la Vareg-Ruslar arasında dostane ilişkiler yeninden başlamış ve işbirliği yapılmıştır. Bizans ticaret için gelen Vareg-Ruslara altı ay boyunca ücretsiz konaklama ve yeme-içme ayrıcalığı, sınırsız banyo hakkı, dönüş yolculuğu için yelken ve çıpa, ilaveten de aylık ücret ödeme yapacaktı. Bunun yanında Bizans önlem amaçlı Vareg-Rusların şehre sadece tek kapıdan bir seferde 50 kişiyle silahsız ve imparator temsilcisi eşliğinde gelmelerini ve Haliç'in kuzeyine yerleşim kurmalarına izin vermişti. Vareg-Rus dediğimiz Vikingler bu antlaşmayla Kuzeyde Baltık Deniz'inden Güneyde Hazar Denizeine uzanan Vareg Ticaret Yolunun ve Volga Ticaret Yolunun kontrolünü ele geçirdiler ve Karadeniz'in tamamında ticaret yapmaya başladılar.⁶

⁵ Simek, *Vikingler*, 67; Baudin, *Vikingler*, 109; Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 50-51; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 429-430; Jack Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", *All About History*, Sayı 3, (Mart-Nisan 2021), 29-30; Jonathan Shepard, "Viking Rus ve Bizans", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink- Neil Price, (İstanbul: Alfa Kitap, 2020), 628.

⁶ Özcan, *Hazar Kağanlığı ve Etrafındaki Dünya*, 264; Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 51-52; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 211, 471-472; Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", 30; Shepard, "Viking Rus ve Bizans", 630-631.

1.3.Vareg-Rusların Kullandığı Ticaret Yolları

Vikingleri Bizans'a, Avrupa'ya ve Abbasi Halifeliğine Vareg Ticaret Yolu ve Volga Ticaret Yolu ile bağlanmışlardır. Vareg Ticaret Yolu'ndan bahsedecek olursak Slav ve Yunan kaynaklarında detaylıca bahsedilen bu yol Nestor Kroniğinde şöyle anlatılır:

"Ticaret yolları Varegleri Yunanlılara bağlar. Yunanlılardan başlayarak bu yol Dinyeper'i izler ve oradan şilep Lowat'a gider. Lowat'ı izleyerek Ilmen Gölü'ne ulaşılır. Volhov Nehri bu gölden Nove Gölü'ne (Ladoga Gölü) akar. Bu gölün ağzı (Neva) doğrudan Varegler Denizi havzasıyla birleşir. (Finlandiya Körfezi)."

Bu yolun başlangıcı İsveç Hedeby ve Birka kasabaları ile Baltık Denizi'ndeki Gotland adasıdır. Neva Nehri takip edilerek Ladoga Gölüne varılır; Volkov Nehri takip edildiğinde de Straya Ladoga, İlmen Gölü Lovat ve Kunya Nehirlerine ulaşılyordu. Bu nehirlerin kolları Karadeniz'e akmakta ve buradan da Bizans'a ulaşılmaktaydı. Bir diğer önemli ticaret yolu ise Volga Ticaret Yoludur. Bu yol Vikingleri Avrupa'ya ve Hazar Denizi üzerinden Abbasi Halifeliğine bağlayan başka bir yoldur. Bu yolun başlangıç tarihi VIII. yüzyıl olarak düşünülmektedir. Hazarların meydana getirdiği güven ortamı bu yolun oluşmasına katkı sağlamıştır. Varegler bu yolu kullanarak sikke ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu yol sayesinde İskandinavya'ya Abbasi Halifeliğinin sikkeleri ulaşmıştır. Vikingler bu iki yolu etkin kullanarak ticaretlerini yapmışlardır.⁷

1.4.Rusların Müslümanlara Yağma Hareketleri

Oleg'in son dönemlerinde veya halefi Igor'un ilk dönemlerinde Varegler Hazarlar'dan izin alarak Hazar Denizi'ne inip Müslümanlara saldırdılar. Mesudi'ye göre 910 yılından sonra 500 gemilik Vareg filosu Gil, Deylem, Taberistan, Naffata (günümüz Bakü civarı) ve Abeskun'da yağma hareketi gerçekleştirdiler. Bakü açıklarındaki adaları üs yapan Varegler Müslümanlar karşısında ilk başta başarılar kazanıp onları zor duruma düşürseler de Müslümanlar toplanıp saldırıya geçtiler ve Vareg tehlikesini bertaraf ettiler. Bunun üzerine Varegler Hazar Denizi'ndeki hareketlerine son verdiler ve tekrar Bizans'a yöneldiler.⁸

⁷ Şen, "Erken Rusların Din Değiştirerek Bizans Etkisine Girmelerinde Konstantinopolis'e Giden Vareg Ticaret Yolunun Rolü", 112-115; Simek, *Vikingler*, 65.

⁸ Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 472.

1.5.Igor Dönemi

Oleg'ten sonra halefi Igor'un 941 yılında İstanbul'a üçüncü seferinden önce Varg-Ruslar Bizans ordusuna katılarak seferlere çıkmıştır. Örneğin 911 yılında 700 Varg-Rus Bizans ordusuna kaydolarak Girit, Kıbrıs ve Suriye kıyılarına saldırmışlardır. 935 yılında ise 415 Varg tayfasının olduğu 7 gemi İtalya'da yapılan Bizans seferine katılmıştır. Ama 941 yılında bu dostane ilişkiler bozulmuş ve Igor, Bizans'a sefer düzenlemiştir. 1000 gemiden oluşan filoyla Bizans donanmasının başka bir yerde olduğu zaman İstanbul'a hareket etmiştir. Boğaza giren Vargler kıyılara saldırdılar ve Üsküdar'a girip oradan da İzmit Körfezini yağmaladılar. Yerli halkı eğlence amacıyla öldürmeye başlayan Vargler bazılarını işkenceyle ve hedef tahtası yaparak öldürmekteydi. Bizans donanmasının dönmesiyle Varg saldırısı son buldu. Bizans donanması Grek ateşi ile Varg donanmasını yaktı ve ele geçirilen Varg askerleri öldürüldü. Bizans bu saldırıyı püskürttüktten sonra 911'deki anlaşmayı bozarak Varglere verdiği imtiyazları geri çekti. Üstelik Bizans yapılan yeni antlaşmayla Varglerin Kırım saldırısını engelledi ve Dinyeper Nehri ağzına Varglerin kale yapmasını yasakladı. Bu durum iki taraf için bir dönüm noktası oldu ve iki tarafta birbirleriyle ittifak kurarak barış yaptılar. Ama Igor 944 yılında intikam almak için tekrar harekete geçti. Varglerin yanında Slav, Krivişi, Tiverstsi ve Peçeneklerden oluşturduğu orduyla Bizans'a yöneldi. Bu sefer gemilerindeatta bulunmaktaydı. Bu onların hem bir kara saldırısı planladığının göstergesi olabileceği gibi büyük ihtimal bu atlar Peçeneklerin atlarıydı. Bizans imparatoru, Igor'un ordusundan korkarak hediyelerle birlikte barış için elçi gönderdi. Igor ilk başta barış teklifini reddetse de bilemediğimiz bir nedenden ötürü bu teklifi kabul etti. Böylece Varg-Ruslar ve Bizans arasında barış dönemi başladı. Bu tarihten sonra da Bizans belgelerinden öğrendiğimize göre Vargler, Bizans kuvvetlerinin yanında sefere katılmıştır. 949 yılında 629 Varg Girit seferine katılmıştır. 955 yılında Araplara karşı savaşmışlar ve 968 yılında Dalmaçya ve Sicilya seferine katılmışlardır.⁹

1.6.Hristiyanlığın Resmi Olarak İlk Defa Tanınması

Igor'un ölmesinden sonra tahta çıkan oğlu Svyatoslav'ın yaşı küçük olmasından dolayı annesi Olga devletin başına naip olarak geçti. Olga vaftiz olup Hristiyanlığa geçti ve Bizans'la yakın ilişkiler kurdu. Bu sebepten dolayı

⁹ Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", 30; Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, 117; Raffaele D'Amato, *The Varangian Guard 988-1453*, Osprey Publishing, New York, 2010, 4; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 472-473; Simek, *Vikingler*, 70.

artık Ruslar Slavlaşmış ve Vikinglerin çoğu asimile olmaya başlamıştır. Lakin Arap kaynaklarında belli bir döneme kadar hâlâ Rus ismi İskandinavları temsil etmektedir. Örneğin İbn Fadlan Seyahatnamesinde “Ruslar” diye bahsettiği millet İsveçlilerdir. İbn Fadlan Seyahatnamesinde onların geleneklerinden bahsetmektedir. Rus ismi İsveçli İskandinavları temsil ederken bütün bölgeye ve yaşayanların adı olmaktan çıkıp Hristiyanlaşmış Slavların ismi olmuştur. Asimile olmayan İskandinavlar ise Arap ve Bizans kaynaklarında Vareg olarak anılmaktadır. Bu Varegler Rus prenslerinin özel muhafızlığını yapmaya devam etmiştir. Kayıtlara göre Ruslara hizmet eden son Varegler XI. yüzyılda görülmüştür. Kaynaklarda 1043 yılına kadar Varegler Ruslara muhafızlık yapmıştır. Yine İbn Fadlan’ın anlattığına göre Rus hükümdarının yanında özel seçilmiş 400 muhafız askeri bulunmaktadır. Bu muhafızlar hükümdarları için canını feda etmekten çekinmez ve her birinin işlerini görecekarriyeleri bulunmaktadır. Bu muhafızlar daima hükümdarın tahtının yanında bulunurlar. Bu arada Svyatoslav ise pagan inancını korumuş ve 964’te tahta geçince kendi politikasını ortaya koymuştur. Svyatoslav döneminde 971 yılında Bizans’a karşı ayaklanan Bulgarlara gönüllü olarak yardıma giden Svyatoslav Bizans’ın onları yeni bir tehdit olarak görmesi nedeniyle Bizans İmparatoru John Tsimiskes Ruslarla savaş yapmıştır ve Svyatoslav bu savaşı kaybetmiştir. 972 senesinde ise Rus ordusu Bulgaristan sahasından Kiev’e dönerken ani bir Peçenek saldırısına uğramışlar ve yenilmişlerdir. Svyatoslav bu savaşta hayatını kaybetmiştir.¹⁰

1.7.Vladimir Dönemi ve Vareg Muhafız Birliğinin Kurulması

Svyatoslav öldükten sonra üç oğlu -Yaropolk, Oleg ve Vladimir- taht için mücadele etmeye başladı. Yaropolk Oleg’i bertaraf ederek çok güçlenmişti. Vladimir bunun üzerine İskandinavya’dan yardım talep etti ve Yaropolk’u alt ederek 980 yılında İlmen Gölü’nden Kiev şehrine kadar her yeri ele geçirdi ve başa geçti. Vladimir Bizans’la iyi ilişkiler kurmuştu. 987 yılında ise Bizans ordusunun tanınmış komutanı Bardas İmparator II. Basil’e (Basileios) isyan etmişti. Ardından Balkanlarda başka bir general, Fokas, imparatora karşı isyan başlatmıştı. Bu isyanlar karşısında çaresiz kalan İmparator II. Basil, Küçük Asya’nın tekrar denetimini sağlamak için Rus Knezi Vladimir’den yardım istedi. Vladimir Bizans’a yardım etmek için II. Basil’in kız kardeşi Anna ile evlenmeyi şart koşmuştu. Anlaşmaya varınca 988 yılında Vladimir 6.000 Vareg’den oluşan bir orduyu İstanbul’a yolladı. İsyana bastırılmış düzen tekrar

¹⁰ Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 54-55; Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, 117; Ramazan Şeşen, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 37-44.

sağlanmıştı. İşte bu olay Bizans'taki Vareg Muhafız Birliği'nin kuruluş tarihidir. Gelen bu 6.000 Vareg askeri ve sonradan da gelecek olan Vareg askerleri imparatorun özel muhafızlığını yapacaklardı. İsyan bastırılmasının ardından II. Basil sözünde durmadı ve kız kardeşini Vladimir'le evlendirmek istemedi. Bunun üzerine Vladimir Bizans'ın, Kırım'daki en önemli olan şehri Herson'u yağmaladı. Bu durum karşısında II. Basil eğer Vladimir vaftiz olursa kız kardeşini vereceğini söyledi. Bunun üzerine vaftiz olan Vladimir, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini benimsedi. Bu olaydan sonra tamamen Vareg ile Ruslar birbirinden ayrılmış oldu. "Rus", Ortodoks Hristiyan Slavlar için kullanılırken, "Vareg" terimi ise sadece İskandinavları tanımlamak için kullanılıyordu. Bu ayrılık sonrası Varegler de Bizans'taki Vareg Muhafız Birliğine katılmak için Rusya güzergahını kullanıyordu. Buna rağmen yukarıda belirttiğimiz gibi Rus knezlerinin özel muhafız alayı 1043'e kadar Vareglerden oluşmaktaydı.¹¹

1.8.Vareg Muhafız Birliğinin Özellikleri

Bizans'taki Vareg Muhafız Birliği İmparatorluğun en elit askeri birliği idi. Bizans askeri yapısı çok kültürlü olduğu için İskandinav Varegler ordu içinde kötü karşılanmadı. Aynı zamanda Bizans kaynaklarında Vareg Muhafızlarına "baltalı barbarlar" anlamında *pelekuphoroï barbaroï* denmekteydi. Aylık 10-15 nomisma civarında maaş alan Vareg Muhafızlarının ünü İskandinavya'ya kadar ulaştı ve pek çok İskandinav Vareg Muhafız Birliği'ne katılmak için Bizans'a gelmeye başladı. Norveçli ve Dan Vikingler de birliğe gelmeye başlamıştı. Çok fazla miktarda alkol tüketmelerine ve taşkınlıklarına rağmen Vareg Muhafızlarına çok değer veriliyordu. Anna Komnene onların imparatora sadık olduklarını ve bunu kuşaktan kuşağa aktardıklarını dile getiriyordu. 1017-1018 yılında Vareg Muhafızları Apenin Yarımadası'na sefere çıkmışlar ve Güney İtalya şehirlerinde askeri hizmet veren vatandaşları Normanlara karşı savaşmışlardır. Asi Bizans Generali Basil Boioannes, Bari, Trani ve pek çok sayıda Norman askerini esir almışlardır. Vareg Muhafız Birliği'ne katılanlar arasında Norveç'in müstakbel kralı Harald Hardrada (III. Harald) bulunuyordu. 1034-1042 yılları arasında Vareg Muhafız Birliğinde hizmet eden "Katı Yürekli" Harald ve Vareg Muhafızları Sicilya, Bulgaristan ve Küçük Asya'ya düzenlenen sefere katılmışlar ve Kudüs'e kadar giderek ticaret yapmışlardır.¹²

¹¹ Kurat, *Rusya Tarihi*, 29-31; Shepard, "Viking Rus ve Bizans", 642; Vernadsky, *Rusya Tarihi*, 59; Simek, *Vikingler*, 70-71; Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, 117.

¹² Baudin, *Vikingler*, 112; Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", 30-31; Ian Heath, *Bizans Orduları 900-1461*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 44; D'Amato, *The Varangian Guard*, 7; Simek, *Vikingler*, 70-72.

Bizans Varg Muhafızlarından olmayan İskandinav Varg ve Slav Rusların 1043 yılındaki son saldırısından sonra Rus-Bizans savaşı sona erdi. Artık Varg Muhafızlarının haricindeki Varglerin doğu ilerleyişi durmuştu. Bölge Bizans'ın ve kısmen Slav Rusların hakimiyeti altına girmişti. 1066 yılında Stamford Bridge savaşından sonra 1080'lerden itibaren Anglo-Sakson İngilizler Varg Muhafız Birliğine katılmaya başlamıştı. Varg Muhafızları 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'ne de katılmışlardı. 1103 civarında Norveç Kralı Sigurd the Crusader, Bizans ziyaretinden sonra İskandinavya'ya kara yoluyla dönmek istedi ve gemilerini Bizans İmparatoru Alexius'a hediye etti. Bu gemi tayfası da Varg Muhafızlarına katılmıştı. Aşağı yukarı 1180'lerde Muhafız Birliği için İngiliz nesebindendir deniyordu. Buna rağmen Kral Sverrir'in Saga'sından öğrendiğimize göre Bizans İmparatoru III. Aleksios 1195 tarihinde İskandinav krallarından Varg Muhafız Birliğine katılması için 1.200 asker talep etmişti. 1204 Latinlerin İstanbul zaptından sonra Varg Muhafız Birliğinin etnik yapısı tamamen değişmişti. Artık İskandinavlardan çok Anglo-Sakson İngilizler bulunmaktaydı. 1272 yılında ise Varg Muhafızları büyük bir olasılıkla tamamen İngilizlerden oluşmaktaydı. İngiliz silahşor Varg Muhafızları 1394-1402 yıllarında Osmanlılara karşı Bizans'ı savunmuştu. Varg Muhafızlarındaki İngilizlerin kayıtlarda son olarak geçtiği tarih 1404'tür. 1422 yılına gelindiğinde ise Varg Muhafız Birliği artık Giritli muhafızlardan oluşmaktaydı. Tarihçi Dukas bu Giritli Muhafızları en sadık tebaa diye niteliyordu. Giritli Muhafızlar 1453 yılına kadar Bizans'ı savunmuş ve İstanbul'un Fethinde Blakhernai Sarayı yakınlarındaki üç kuleyi cesurca savunmuşları için Türkler onların canını bağışlamıştır.¹³

Varg Muhafızlarının komutanına Yunanca "**meas akolutos**" denmekteydi. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Varg Muhafızları 6.000 kişiyle kurulmuş; Malazgirt Savaşı'ndan sonra 3.000 İskandinav Varg daha gelmiştir. 1078 yılında da Varg Muhafız Birliği 8.000 kişiden oluşmaktaydı. Beroia Muharebesi'nde (Eski Zağara Muharebesi) Peçeneklerin karşısında 4.500 kişiden oluşan Varg Muhafızları vardı yalnız başka kaynaklara göre bu sayı 540'tır. **Makamlar Kitabı**'na göre 1261'den sonra Bizans Muhafız Birlikleri "**Takseis**" 12 allagiondan (500 kişiden oluşan askeri birlik) müteşekkil 6.000 askerden oluşmaktaydı. Buna göre de Varg Muhafızlarının bu yıllarda sayısı 3.000 civarında olmalıdır.¹⁴

1.8.1.Varg Muhafızlarının Kullandığı Teçhizatlar

¹³ Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", 30; Heath, *Bizans Orduları*, 31, 44; Simek, *Vikingler*, 71; D'Amato, *The Varangian Guard*, 8.

¹⁴ Heath, *Bizans Orduları*, 31, 34, 37; D'Amato, *The Varangian Guard*, 15-16.

Varg Muhafızlarının teçhizatlarından bahsedecek olursak Varg Muhafızlarının uzun ve iki ağızlı çift elle kebir balta kullandıkları bilinmektedir. Bunun yanında sagalardan öğrendiğimize göre kılıçlarını İskandinavya'dan getirirlerdi. Aynı zamanda sağ omuzlarına astıkları demirden yapılmış hafif kavisli tek kenarlı *romfaia* denen tırpan kullanırlardı. Bunun yanında mızrak ve kargı kullandıkları da bilinmektedir. Kalkan olarak yuvarlak Viking kalkanı kullanırlar ve kullanmadıkları zaman bunları sırtlarına asarlardı. Yalnız 1122'deki bir kayıta Varg Muhafızlarının uçurtma biçimli kalkan taşıdıkları geçmektedir. Koni şeklinde demir miğfer taktıkları gibi Akdeniz sıcaklığında başlık da takarlardı. Bacaklarının alt kısımlarını korumak için dayanıklı deriden yapılmış çizmeler giyerler ve bunların üstüne dizlik takar veya bacak muhafazası ile kaparlardı. Anna Komnene'nin aktardığına göre Varg Muhafızları ağır zırh giyerlerdi. Bu zırhlar katmanlı olup demirden veya bronzdan imal edilirdi. Bunun yanında demir zincirden yelek zırhlar da giyerlerdi. Aynı zamanda zırhın altına giydikleri kolun ön kısımları ile bilekleri kılıç darbelelerinden korumak için metal şeritleri bulunan tunikler giydikleri bilinmektedir. Varg Muhafızlarının at ile savaşa gittikleri de bilinir ama atı sadece savaşa gelmek için kullanırlar savaşacakları zaman attan inerlerdi.¹⁵

1.8.2.Varg Muhafızlarının Kamp ve Yaşam Alanları

Varglerin yerleşim yerlerine yukarıda da belirttiğimiz gibi *vaeringjaseta* denmekteydi. Varglerin yaşam alanları çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Vargler Aya Mamas denilen bugünkü Beşiktaş, Mangana denilen bugünkü Sarayburnu civarındaki garnizonda, bugünkü yeri Cankurtaranla Kumkapı arasındaki Bukoleon Sarayı'nda ve bugünkü Ayvansaray olan Blaherna mahallesindeki baraklarda kalıyorlardı. Ayrıca günümüzde Küçükçekmece Gölünün etrafında yapılan Bathonea antik kenti kazısında yeni bir Viking-Varg yerleşimi bulunmuş buranın yeni bir yer olabileceği düşünüldüğü gibi Aya Mamas olabileceği de düşünülmektedir. Bu kazı alanındaki Viking-Varglerin elde edilen arkeolojik verilere göre savaşçı olduklarından çok çiftçi-tüccar olduğu düşünülmektedir. Varg Muhafızları Barakalarında tahta kerevetin üstünde yatarlardı ve üzerlerine sadece bir battaniye örterlerdi. Varg Muhafızlarının savaşa giderken kendi hususi çadırlarını götürmelerine izin veriliyordu. Vargler imparator ve ailesine Ayasofya'daki ayinlerde ve tüm seremonilerde, Paskalya gibi özel günlerde, doğunlerde, tahta çıkma ve cenaze törenlerinde onlara eşlik ederlerdi. Aynı zamanda asiller tarafından

¹⁵ Heath, *Bizans Orduları*, 41, 44; D'Amato, *The Varangian Guard*, 39; Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", 30.

oluşturulan *Candidati*'de, polis teşkilatı olan *Excubitors*'ta, sarayın gece muhafız alayı olan *Arithmos*'ta ve hazineyi koruyan birliklerin arasında Vareg Muhafızları da olurdu.¹⁶

1.8.3.Vareg Muhafızlarının İstanbul'da Bıraktığı İzler

İstanbul'da bazı kaynaklara göre 360 bazı kaynaklara göre ise 500 yıl ikamet eden İskandinav Vareglerden günümüze çok az sayıda eserleri ulaşmıştır. Bunlardan en ünlüsü Ayasofya'nın ikinci katında mermer korkulukların üzerinde 9. yüzyıla ait olan "Halfdan (Halvdan) buradaydı" yazısıdır. Bir başka Viking izi ise Fethiye Camii'ndeki (o zamanlar Thetokostis Pammakaristu Manastırı) tonozundaki harflerdir. Bir araştırma ekibi bu harfleri İngiliz Varegler diye okumuştur ama başka bir düşünceye göre bu bir İskandinav ismi olan Ingvar ve E ile başlayan başka bir kelimedir. Bir başka iz ise 19. Yüzyılda Yunan arkeolog tarafından Edirnekapı'daki surlarda okunan *Warings* kelimesidir. Bu kelimenin İngiliz Vareglerini kastettiği düşünülür. İngiliz elçiliği taşları nakletme izni istese de Babıalı bunu kabul etmez ve taşlar Selimiye Yetimhanesinin yapımında kullanılır ve üstündeki yazıların kopyaları ise 1870 Pera yangınında yok olur.¹⁷

2.Berserkerler

Berserker savaşçıları vahşi, gözü dönmüş olarak tanımlanırlardı. Bu savaşçılar savaşlarda en önde giderler ve savaşçılar arasında en gözde olanlarıdır. Sivil yaşamda ise bir tür kabadayıydılar. Bu kişilere kaynaklarda "**kappi**" ya da "**şampiyon**" da denmektedir. Berserker çoğulu berserkir kelimesinin etimolojisini inceleyecek olursak bununla ilgili iki görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre "**berr**" (bare) çıplak ve "**serk**" (shirt) gömlek kelimelerinin birleşmesiyle gömlekle yani zırhsız savaşan kişi anlamındadır. Snorri Sturluson da bunu doğrulamaktadır. Diğer görüşe göre ise "**berr**" ayı ve "**serk**" gömlek kelimeleri "**ayı derisi**", "**ayı gömleği**" giyen anlamındadır. Viking toplumunda ikinci görüş daha çok benimsenmektedir. Gerçekten de Berserkerler savaşırken ayı ve kurt postu giymektedirler. Bu yüzden onlar ayılarla ve kurtlarla özdeşleştirilirler.¹⁸

¹⁶ Simek, *Vikingler*, 65; Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", 31; Arkeofili, "İstanbul'daki Vikingler Sağlıksız ve Gücsüzdü", (Erişim 28 Şubat 2022).

¹⁷ Griffiths, "Kayıp Krallıklar Vikingler", 31; Arkeofili, "İstanbul'daki Vikingler Sağlıksız ve Gücsüzdü".

¹⁸ Selahattin Özkan, *Kuzeyin Kuzgunları Vikingler*, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 226; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 189; Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, 62; Anatoly Liberman, *In Prayer and Laughter. Essays on*

Bu savaşçılar pagan İskandinavya döneminde Viking baş tanrısı Odin'e atfedilmiştir. Fanatik ve psikotik berserker savaşçıları Ynglinga Saga'da geçtiğine göre zırhları olmadan köpek ya da kurt gibi çılgınca ileri atıldıklarından, ayı veya boğa kadar güçlü olduklarından, kalkanlarını ısırarak ateşten ve demirden etkilenmeyip savaştıklarından bahseder. Buna **berserkir öfkesi** denmektedir. Günümüz İngilizcesinde de aşırı derecede öfkelenmek, çılgına dönmek, balatayı sıyırmak anlamında berserk'e dönüştü deyiimi vardır. Batıl inanış olarak bu kişilere silah ve ateşin etki etmediğine inanılırdı ve bunların şekil değiştirici oldukları, kurda dönüştükleri *likantropi* –kurt adama dönüşme- inanışı vardı. Bu öfkenin kaynağı likantropi inançtan, kalıtsal bir durumdan, sara krizinden veya simyatik halüsinasyonlardan kaynaklanmaktadır. Berserkerler o kadar öfkelenirlerdi ki düşmanla karşılaşınca silahlarını ve kalkanlarını atıp delirmiş bir şekilde onların üstlerine giderlerdi. Hatta savaşlarda sadece sopa kullanarak bile düşmanlarına saldırdıkları olmuştur. Savaş olmadığı zamansa başkalarının yapamayacağı işleri yaparak kendilerini kanıtlarlardı. Savaş veya düello dışında da sinir krizlerine girdikleri olur, titremeye başlarlar ve dişlerini gıcırdatırlardı. Bu durumda çevrelerine zarar vermemek için ağaçlara saldırırlar veya sahile inip kayaları yerlerinden oynatarak öfkelerini dindirmeye çalışırlardı.¹⁹

Volsunga Saga'da Sigmund ve oğlu Sinfjolti bir berserker askeri olup kurt postu giydiği, savaş esnasında kurt gibi konuşup uluduğu söylenir. Skaldlarda da berserkerlerin kurt gibi uluyarak savaştığı anlatılır. Lirik bir eser olan Edda'daki Harbardsljod şiirinde, gelin berserkerlerden bahsedilir ve bu da kadınların berserker savaşçısı olabileceğini gösterir. Öyle ki bilinen son berserker, Grönlandlıların Sagası'na göre, Freydis adında bir kadındır. Kuzey Amerika'daki Vinland yerleşim yerinde yerli Kızılderililer Grönlandlı Vikinglere saldırınca Freydis onların üstüne elbisesinin altından çıkardığı kılıcıyla delice saldırır. İzlanda Sagalarında da Berserkerler kurt gibi uluyan savaşçılar, kralın asil muhafızları ve bazen de alçak serseriler olarak geçer. Fornaldarsögur Saga'da da Berserkerlerin bir diğer ismi "kurt postu", "kurt paltosu" ya da "kurt derisiyle giyinmiş olan" anlamında **ulfhednar** olarak geçer.²⁰

Medieval Scandinavian and Germanic Mythology, Literature, and Culture, (Moskova: Paleograph Press, 2015), 101.

¹⁹ Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikings*, 62, 204; Özkan, *Kuzeyin Kuzgunları Vikings*, 226; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikings*, 189-190; Catharina Raudvere, "Viking Çağında Halk Dini", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, (İstanbul: Alfa Kitap, 2020), 303.

²⁰ Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikings*, 62; Liberman, *In Prayer and Laughter*, 101-102; Michael P. Speidel, "Berserks: A History of Indo-European Mad Warriors",

Berserkerler bazen iki bazen ise on iki kişiyle hareket ederlerdi. İki kişi hareket edenler genelde kardeşti. Kalabalık olarak hareket edenler ise kanun dışı bir topluluk olabileceği gibi bir kralın paralı özel muhafızları da olabilirdi. Egill'n Sagası'nda Kral Harld'ın donanmasında berserker muhafızlarının on iki kişi olduğu belirtilir ve bu berserker birliğinin ismi "Ulfhednar"dır. Aynı zamanda bu savaşçılara "silah işlemez berserker" denirdi. Berserker unvanı kişiye toplumda büyük bir saygınlık katar ve bu yüzden krallar yanlarında bu savaşçıları barındırırdı. Hrolf Kraki Saga'da Kral Hrolf İskandinavya'nın pek çok yerinden berserker savaşçılarını davet etmiştir. Norveçli Bothar Bjarki ve İsveçli Svipdag bu berserklerin en ünlüleridir. Öyle ki Bothvar Bjarki devasa bir ayı gibi savaşıyormuş. Heidrek Saga'da adı geçen Arngim adlı berserkerin on iki tane oğlu vardır. Bu oğullar da babaları gibi berserker olup ün yapmışlardı ki krallar bile onlardan çekinirdi. Erken Orta Çağ İzlanda toplumunda ise berserkerler yurtsuz yabancılar olarak görülürdü.²¹

IX. yüzyıla ait "Kuzgun şarkısı" şiiri **Hrafnsmal'**da berserkerler savaştan asla kaçmayan büyük cesaret sahibi kişiler olarak anlatılır. Onların cesaret kaynağı ve ölümden korkmaması Odin'in onları özel lütufla değerlendirip Valhalla'ya alacak olması ve toplumda kazandıkları saygınlıktır. Bir kişinin Berserker olabilmesi için savaşta veya kavgada hayatını hiçe sayacak şekilde cesur olması gerekirdi. Aynı zamanda berserker olabilmenin bir diğer koşulu da halka açık bir toplantı öncesinde başka bir berserkere meydan okumalı veya kendisine bir berserker meydan okunduğunda tereddütsüz kesinlikle kabul etmeliydi.²²

Hristiyanlığın İskandinavya'da yayılmasıyla İzlanda'da berserker öfkesi yasaklanmış ve berserkerler kafir canavarlar olarak görülmüştür. Bu dönemki sagalar onları ortadan kaldırılması gereken aptal zorbalara olarak anlatır.²³

Vikinglerde berserker denen kişilere farklı toplumlarda da rastlamaktayız. Örneğin Germenlerde "**mannerbünde**" denen kişiler Vikinglerdeki berserkerlerin karşılığıdır. Bunlar gençlerden oluşan çapulcu göçebe idiler. Bu

Journal of World History, 13/2, (Sonbahar, 2002), 271; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 232; Raudvere, "Viking Çağında Halk Dini", 303.

²¹ Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 189-190; Emre Aygün, *Viking Destanı Egill'in Sagası*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015), 64; Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, 45, 62, 92.

²² Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, 62; Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 189-190.

²³ Chartrand.- K. Durham- M. Harrison- I. Heath, *Vikingler*, 62

kişilere de Vikinglerde olduğu gibi “ulfhedner” (kurt postu giyen) denmekteydi. Berserkerlerin öfkesi olduğu gibi Germen mannerbündelerinin ruhalrını da “wut” yani öfke ve vahşet sarmıştı. Mannerbündeler de kurtlarla özdeşleşmiş bir nevi kurt adamlardı. İran kaynaklarında da berserklere benzer kişiler yer almakta ve onlara “iki ayaklı kurtlar” denmekteydi. Massaget, Alan, Part ve Soğdak gibi doğudaki kavimlerde de kurt adamlara rastlamaktayız. Türklerde de “Erbörü” denen dolunayda kurt adama dönüşen mitolojik kişiler bulunmaktadır. Aynı zamanda Gök Türklerin muhafız birliklerine Çinliler “börü, kurt” anlamında “Fu-li, Fo-li” demektedir. Aynı zamanda Berserkerleri Osmanlılar’daki Deliler birliği ile de karşılaştırabiliriz. Deliler sefere ordunun önünde gider vuruşma esnasında delice cesaret göstererek kendilerini tehlikeye atmaktan çekinmezlerdi. Deli süvarisi olmak isteyen kişi önce kendini cesaretiyle kanıtlamalıydı. Kurt, sırtlan, pars gibi vahşi hayvan postlarını giyerlerdi. Aynı zamanda veziriazam, vezir ve beylerbeylerinin muhafızlığını da yaparlardı. Delilerin berserkerlerden farkı yaya değil atlı süvari olmalarıydı.²⁴

Sonuç

Varg-Ruslar Doğu topraklarına gelerek burada günümüz Rusya devletinin temellerini attılar. Burada Bizans’la, Hazarlar’la ve Müslümanlarla etkilere geçtiler. Rus ismini bölgeye ve orada yaşayan halka veren İsveçli Varg-Ruslar, Slav Rusların Hristiyanlığa geçmesiyle asimile oldular. Asimile olmayanlar ise Varg olarak anılmaya devam etti. 988 yılında Bizans Varg Muhafız Birliğini kurarak özel kıta görevini sürdürdüler. 1066 yılında Stamford Bridge Muharebesinde Anglo-Sakson İngilizlere yenilen batıdaki Vikinglerden sonra Bizans’taki Varg Muhafızlarına Anglo-Sakson İngilizler katılmaya başladı. 1204 Latin zaptına kadar Varg Muhafızları’nda İskandinavlar çoğunlukta idi ama bu tarihten sonra İngilizler çoğunluğu ele almış ve bir süre sonra birlik tamamen İngilizlerden oluşmaya başlamıştı. Varg Muhafızlarındaki İngilizler ile ilgili son kayıt 1404 yılında geçer ve bu tarihten sonra Giritli Muhafızlar Varg Muhafız Birliğini devralarak İstanbul’un 1453’te fethedilmesine kadar görev yapmıştır. İstanbul’un fethinde cesurca savunma

²⁴ Yavaş, *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*, 191; Deniz Karakurt, *Türk Söylence Sözlüğü*, PDF: Google Kitap Projesi, 2011, 83; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017), 317; Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Devleti’nin Askeri Teşkilatı”, *Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü*, ed. Sefa Özkaya, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 370.

yapan Giritli Vareg Muhafızlarına cesaretlerinden ötürü Türkler canlarını bağışlayarak yurtlarına dönmelerine izin vermiştir.

Berserker savaşçıların en meşhur yanları öfkeleriydi ki öfkelerine kendi isimlerini vermişlerdir: Berserker Öfkesi. Öyle ki günümüz İngilizcesinde bile “Berserker’e dönüştü” deyiimi çok öfkelenmek anlamında kullanılmaktadır. Bu savaşçılar başıboş gezip haydutluk yapabildikleri gibi Viking krallarının özel muhafızlığını da yapabilmekteydiler. Krallar bu tür savaşçıları yanında tutmaya daima istemiştir çünkü onların namından yararlanmıştır. Sagalardan anladığımıza göre kadınlarda berserker savaşçısı olabilmekteydiler. Vikinglerin akrabaları Germenlerde de böyle bir askeri birlik bulunup buna *mannerbünde* denmekteydi. Mannebündelerinde öfkelerine *wut* deniyordu. Kurtlarla özdeşleşen berserker savaşçıların benzerlerine de Doğu’da rastlayabilmekteyiz. Gök Türklerde de kağanın özel muhafız alayına “börü, kurt” anlamında Çince “Fu-li” denmekteydi. Aynı zamanda Osmanlılar’da ki Deli savaşçılarıyla Berserkler arasında ciddi benzerlikler bulunmaktadır.

Kaynakça

- ARKEOFİLİ. “İstanbul’daki Vikingler Sağlıksız ve Güçsüzdü”. (Erişim 28 Şubat 2022). <https://arkeofili.com/istanbuldaki-vikingler-sagliksiz-ve-gucsuzdu/>
- Aygün, Emre. *Viking Destanı Egil’in Sagası*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015.
- Baudin, Pierre. *Vikingler*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2019.
- Brink, Stefan. “Vikingler Kimdir”. *Viking Dünyası*. ed. Stefan Brink-Neil Price, 16-20. İstanbul: Alfa Kitap, 2020.
- Chartrand, R., Durham, K., Harrisın, M., Heath, I.. *Vikingler*, İstanbul: Kronik Kitap, 2020.
- D’Amato, Raffaele. *The Varangian Guard 988-1453*. New York: Osprey Publishing, 2010.
- Griffiths, Jack, “Kayıp Krallıklar Vikingler”. *All About History*. (Mart-Nisan 2021). 3: 22-32.
- Heath, Ian. *Bizans Orduları 900-1461*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

- Karakurt, Deniz. *Türk Söylence Sözlüğü*. PDF: Google Kitap Projesi, 2011. <https://books.google.com.tr/books?id=JSDYBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>
- Kurat, Akdes, Nimet. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Lieberman, Anatoly. *In Prayer and Laughter. Essays on Medieval Scandinavian and Germanic Mythology, Literature, and Culture*. Moskova: Paleograph Press, 2015.
- Özcan, Abdülkadir. "Osmanlı Devleti'nin Askeri Teşkilatı". *Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü*. ed. Sefa Özkaya, 142-158. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Özcan, Altay Tayfun. *Hazar Kağanlığı ve Etrafındaki Dünya*. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Özkan, Selahattin. *Kuzeyin Kuzgunları Vikingler*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Raudvere, Catharina. "Viking Çağında Halk Dini". *Viking Dünyası*. ed. Stefan Brink-Neil Price, 295-305. İstanbul: Alfa Kitap, 2020.
- Shepard, Jonathan. "Viking Rus ve Bizans". *Viking Dünyası*. ed. Stefan Brink-Neil Price, 626-652. İstanbul: Alfa Kitap, 2020.
- Simek, Rudolf. *Vikingler*. İstanbul: Runik Kitap, 2020.
- Speidel, Michael P.. "Berserks: A History of Indo-European Mad Warriors". *Journal of World History*, 13/2, (Sonbahar, 2002), 253-290. <https://www.jstor.org/stable/20078974>
- Şen, Fatih. "Erken Rusların Din Değiştirerek Bizans Etkisine Girmelerinde Konstantinopolis'e Giden Vareg Ticaret Yolunun Rolü". *Mavi Atlas*. 9/1, (2021), 111-123, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumusmaviatlas/issue/61946/890400>
- Şeşen, Ramazan. *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Vernadsky, George. *Rusya Tarihi*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.
- Yavaş, Halil. *Siyasi ve Sosyo-Kültürel Yönleriyle Vikingler*. İstanbul: Motto Yayınları, 2019.

Tekirdağ'daki Bulgaristan Muhacirleri İle Yapılan Sözlü Tarih Görüşmeleri**Lütfiye Çevik**

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

Giriş

Geçmişte adı *sözlü tarih* olmasa da sözlü tarih, insanlık tarihi kadar eskidir ve var olan ilk tarih türüdür. Yazı öncesi toplumlar önemli olayları, kültürlerini, yaşantılarını sözlü gelenekler (hikayeler, destanlar, şiirle, mitler v.b) sayesinde nesilden nesile aktarmış bir bakıma tarihi verinin geçişini sağlamışlardır. Tarih yazımının doğuşu sözün kayda geçirilmesiyle olmuştur. Bu konuda klasik dönem araştırmacılarının ve arkeologların doğruladığı bir örnek doğru olacaktır. Bu örnekte Antik Yunan'da eski zırhların detaylarının ve metruk şehirlerin isim listelerinin İlyada'nın ilk yazılı halinden en az 6 yüzyıl boyunca korunmuş olması sözlü tarihin varlığını göstermektedir (Thompson, 1999: 19-23). Herodot (M.Ö. 5. Yüzyıl) mümkün olduğunca çok anı toplayarak yazdı *Herodot Tarihi*'ni. Çağdaşı Thukydides de Peloponnesos Savaşları hakkındaki eserini savaşa bizzat katılanların hatıralarından derlemişti (Danacıoğlu, 2007: 136). 3. Yüzyılda Çin saray tarihçisi Sima Qian tarafından halktan, 8. yüzyılda Japon imparatorunun emriyle soylu ailelerden toplanan tarihi gelenekler ve 9.yüzyıl İslam dünyasındaki hadislerin bir araya getirilmesi insanların belleklerine dayanılarak yazılan çok değerli belgelerdir (Thompson, 1999: 23-25). M.Ö. 6. yüzyılda yaşanan olayların 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un eserine bir şiir olarak konu olması, bu olayın aslında Türk insanının hafızasında 1600 yıldır şifahi/ sözlü olarak korunduğunu göstermektedir (Sarı, 2007: 33).

Ortaçağ tarih yazımına genel olarak bakıldığında da sözlü kaynaklar tarihçinin ana malzemesi olmaya devam etmiştir. Bu durumu Osmanlı tarihlerini yazan vakanüvislerin tarihlerinde de görmek mümkündür. Mesela Aşıkpaşazâde *Tevârih-i Âli Osman*'da yazdıklarının bir kısmını kendi şahitliğine dayandırsa da diğer kısmını yazarken başkalarından dinlediklerini şifâhi olarak aktarmıştır (Sarı, 2007: 36). Rönesans'tan itibaren yazılı kaynaklar gitgide çoğalmışsa da, belge araştırması için değerli bir yardımcı olarak eski teknikler kullanımda kalmıştır (Tosh, 2020: 250).

Tarih yazımında önemli bir noktada olan sözlü kaynakların kullanımı, 19. yüzyıl itibariyle pozitivist akımın da etkisiyle önemini yitirmeye başlamıştır. Çünkü bu akım, tarihi sadece belge ve arşiv malzemesine dayalı ilim dalı ola-

rak kabul etmiştir. Alman Leopold Von Ranke ve Fransız Charles Seignobos adlı tarihçilerin, sözlü tarihin odağının dokümanlara göre sınırlı olduğu yönündeki eleştirileri ve dönemin diğer tarihçilerinin onları desteklemesiyle büyük darbe almıştır (Dere, 2017: 14). Bu tarihçiler “Tarihçi belgelerle çalışır. Belgelerin yerini hiç bir şey tutmaz. Belge yoksa tarih yoktur.” diyecek kadar konuya ödünsüz yaklaşmışlardır (Sarı, 2007: 38). 20. yüzyılın başlarına kadar kabul gören tarih anlayışında siyasi tarihe odaklanmış olmak, devletler ve savaşlar dışındaki olayları görmezden gelmek demek olduğundan, insan ve onun söyledikleri önemsenmemiştir (Özer, 2012: 1).

20. yüzyılın ilk yarısından itibaren sözlü tarihin tarih alanına girişi yaygınlaşmış böylece tarih, siyasi merkezli olmaktan ziyade toplum merkezli olmaya evrilmiştir. Sosyal tarih bunu yaparken, sosyal ve beşeri bilimlerin verilerinden ve tekniklerinden yararlanmış, toplum yapılarının ve yaşanan değişim süreçlerinin önemsendiği bir anlatım biçimine dönüşmüştür. Bu şekilde tarih yazıcılığının alanı genişlemiştir. Bu yöntemle daha çok siyasi olayların ve devlet ricalinin yahut tanınmış kişilerin hayat hikayelerinden ziyade, toplumun geniş kesimleri tarihin oluşumunda etkin rol oynamaya başlamıştır (Danacıoğlu, 2007: 2-137). Bu bağlamda Tekirdağ’a yerleşmiş Bulgaristan muhacirleriyle sözlü tarih görüşmeleri yaptık. Onların yıllardır sineye çektikleri göç hatıralarını kayıt altına aldık.

1. Sözlü Tarih Nedir?

Sözlü tarih, belirli bir döneme ait olaylara şahitlik etmiş kişilerden elde edilen bilgilerin kaydedilerek toplumların tarih inşasına katkı sunan bir araştırma yöntemidir (Danacıoğlu, 2007: 138). İsminden de anlaşıldığı üzere sözlü tarih, tarih biliminin veri toplama araçlarından biridir (Dere, 2017: 11).

Çeşitli sosyal ve beşeri bilimlerden veri toplayarak oluşturulan ve tarihsel bir yöntem olan sözlü tarih, 20. yüzyıla gelindiğinde özellikle Kuzey Amerika’da ve Avrupa’da, sadece kütüphanecilerin ve sosyologların değil, doktorların, halk bilimcilerin daha birçok alandan bilim adamının kullandığı veri toplama aracı olmuştur (Dere, 2017: 11).

Dünyaca ünlü sözlü tarihçi Paul Thompson’a göre sözlü tarih “İnsanların söylediklerini dinlemekten ve belleklerini kullanmaktan kaynaklan bir tarih biçimidir. Tarihin içine hayatı sokar, kapsamını genişletir. Kahramanlarını sadece liderler arasından değil çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından seçer” diyerek ifade eder (1999: 18).

Sözlü tarih tanımlarına ülkemizden örneği ise Öztürkmen'den verebiliriz. O, sözlü tarihin yazılacak tarih kaynağı olarak olayın şahidi olan kişilerle yapılan görüşme olduğunu şu şekilde açıklamıştır: “Sözlü tarih dediğimizde, belirli bir konu etrafında, o konuyla ilgili kişilerle yapılan ve kaydedilen uzun söyleşiler sonucu ortaya çıkan bilgileri, belirli bir sistem içerisinde değerlendirme, incelemeyi anlamalıyız” (2001-2002: 116).

Sözlü tarih çalışması kendi çalışmamızda da fark ettiğimiz gibi salt bir kayıt faaliyeti olarak düşünülmemelidir. Anlatılacak olayı bir anlama faaliyeti olan bu kayıta, görüşme hazırlığı, görüşme süreci ve görüşme sonrası “katılımcı gözlemcilik” teknikleri kullanılmaktadır. (Sarı, 2007: 45).

Amerika'daki Sözlü Tarih Kurumu (OHA) da sözlü tarihin bir süreç olduğuna işaret ederek, bu süreç sadece görüşme yoluyla sözel tanıklığın kaydedilmesiyle bitmemekte, devamında sözlü kaynağın korunması ve herkese açık hale getirme sorumluluğunun da olduğunu belirtmektedir (OHA, 2016a / akt. Dere, 2017: 13).

1.2. Sözlü Tarihin Gelişimi

20. yüzyıl, sözlü tarihin terim adının resmen kabul edildiği, resmi bir bölüm olarak kurulduğu ve yüzlerce sözlü tarih araştırma ofisinin açıldığı bir dönemdir. Amerika'da 1929' dan sonra *Federal Yazarlar Projesi* tasarlanmıştır. Proje kapsamında, yazarlar ve gazetecilerden Amerikan kırsalında yaşayanların (Kızılderililer, eski köleler, sıradan insanlar) sıradan hayatlarını derlemelerini istediler. İşte sözlü tarih tekniklerinin uygulanarak yapılan bu derlemenin bulunduğu arşiv Amerika'nın 19. yüzyıl içtimai hayatına dair en önemli kaynaklardan birisidir. Sözlü tarih kavramının kullanıldığı düşünülen ilk olayda baş rolde 2. Dünya Savaşında cepheye savaşan ya da savaş gemilerinde piyade olan askerlerdir. Onların 1942 yılında yaşadıklarını taze belleklerine başvurularak yazıya döken araştırmacı Josep Gould sözlü tarih kavramını ilk kullandır (Danacıoğlu, 2007: 135).

Sözlü tarihin Amerika'daki gelişimine baktığımızda 1948 yılında Allan Nevins tarafından Columbia Üniversitesinde sözlü tarih bölümünün kurulmasıyla ilk adım atılmıştır. Fakat sözlü tarih faaliyetleri asıl gelişmesini 1970'lerde ki arşiv çalışmasıyla gerçekleştirmiştir (Dere, 2007: 19).

Böylece gelişimine devam eden sözlü tarih çalışmalarının Amerika'daki temel dinamiğini siyasi tarih oluştururken, İngiltere'deki sözlü tarih çalışmalarının temel dinamiğini sosyoloji oluşturmuştur (Danacıoğlu, 2007: 137). George Ewart Evans, İngiltere'nin East Anglia bölgesinde yaptığı alan çalışmaları

ıyla İngiltere'de sözlü tarihe öncülük etmiştir. Essex Üniversitesi'nde sosyolog olan Paul Thompson, 1872-1906 yılları arasında doğmuş 500 kişiyle iş ve günlük hayatlarına dayanan mülakatlardan oluşan *Edward Dönemi İnsanları: Britanya Toplumunun Yeniden Oluşumu* adlı çalışması, İngiltere'deki ilk ulusal sözlü tarih projesi olarak kayıtlara geçmiştir (Dere, 2017: 23).

Dünyada 1950'lilerden sonra hızla gelişen sözlü tarihin Türkiye'de bilimsel anlamda kullanımı yakın geçmişe dayanmaktadır. İlk örnekleri Cumhuriyet dönemindeki Halkevleri bünyesindeki folklor ürünlerinin derlenmesi çalışmalarına dayanır (Danacıoğlu, 2007: 13). 1940'ların başında Manisa'nın dağ ve ova köylerindeki içtimai hareketliliği ve değişimlerin müşahedesi sonucu hazırlanan sosyoloji araştırmaları çalışmasında Behice Boran sözlü tarih faaliyetinin malzemelerini kullanmıştır. 1970'li ve 1980'li yıllarda yaşayan ve Ermeni katliamlarını bizzat yaşamış veya tanık olmuş kişilerden elde edilen bilgilere dayanan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bu tür sözlü tarih denemelerinden olan Gürsoy Solmaz'ın *Tanıkların Diliyle Ermeni Vahşeti* çalışması, 1980'li yıllarında Doğu illerimizde Ermeni katliamlarını yaşamış olan 125 kişinin verdiği sözlü bilgilere dayanmaktadır (Sarı, 2007: 81). Bazı örneklerine rağmen sözlü tarih, Türkiye'de ciddi manada 1990'lı yıllarda tanınmaya başlamıştır. Türkiye'nin sözlü tarih çalışmalarıyla tanışmasında Tarih Vakfı öncülük yapmıştır. Vakıf sözlü tarihin öncülerinden sayılan İngiliz tarihçi Paul Thompson'u davet ettiği ve 1993 yılında gerçekleştirdiği birinci sözlü tarih atölyesi ile ülkemizdeki sözlü tarih çalışmaları için önemli bir adım atmıştır (Dere, 2017: 29). Türk Tarih Vakfı birçok sözlü tarih projesi yürütmüş bununla birlikte sözlü tarihle ilgili telif- tercüme yayımlarıyla da sözlü tarih çalışmalarına katkı sağlamıştır.

1.3. Sözlü Tarihin Tarih Yazımına Kattığı Değer

Sözlü tarih, her insanın hayat hikayesini bir şekilde tarihin anlatımına konu eden sözlü tarih bir çok disiplinle işbirliği yapmak durumundadır. Bu yönüyle zengin bir disiplin ağına sahip sözlü tarih çalışmaları sosyoloji, antropoloji, folklor, psikoloji ve coğrafya gibi içinde bulunduğu beşeri ilimlerin hemen hemen tüm imkanlarını kullanmaktadır (Sarı, 2007: 96). Böylelikle tarih araştırmalarının da alanı genişlemektedir.

Geleneksel tarih anlatısında başrolü krallar, liderler ve eşraf dediğimiz büyük adamların hayat hikayeleri ve onların yapıp ettikleri oluştururken, sözlü tarih daha adil bir hükümle başrole alt sınıftan sayılan ayrıcalıksız ve ezilenleri dahil eder. Bu yönüyle sözlü tarih kurulu düzenin anlattıklarına

meydan okuyarak geçmişin çok daha gerçekçi ve adil bir şekilde yeniden inşasını sağlar (Danacıoğlu, 2007: 3; Thompson, 1999: 5).

Bu inşa içerisinde yazılı tarihin saptayamayacağı yahut gözden kaçıracağı bilgilere sözlü tarih vesilesiyle ulaşabili. Sözlü tarihle ulaşılabilecek bilgiler arasında her çeşit insani ilişkiler, ev hayatına dair bilgiler, anne çocuk iletişimi, yerleşim yerlerinde yaşanan değişimler ve gelişmeler ve daha birçok ayrıntı bulunabilir (Danacıoğlu, 2001: 138).

Sözlü tarih, tarihin odak noktasını değiştirip yeni araştırma alanları açarak, içerik ve amacı dönüştüren bir araç olabilir. Mesela öğretmenler ile öğrenciler, eğitim kurumları ile dış dünya arasındaki engelleri kaldırmada kullanılabilir. Kitaplarda, müzelerde yahut bir filmde yazılan tarihin merkezine, tarihi yaşayan olarak insanoğlu kendi sözleriyle tekrar yerleşebilir (Thompson, 1999: 2).

Sözlü tarih çalışmaları okullarda, üniversitelerde, yetişkin eğitiminde ya da öğrenci grupları açısından proje çalışmalarına uygundur.

2. Bulgaristan Muhacirleriyle Yapılan Sözlü Tarih Görüşmeleri

Göç, insanlık tarihinin her aşamasında var olan bir olgu olup, tabiat şartları, ekonomik, siyasi, toplumsal vb. sebeplerle hem ülke içinde hem de ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Türkiye, özellikle geçtiğimiz yüzyıl içerisinde, göç hareketlerinin geniş ölçüde cereyan ettiği bir ülke olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Kırım Savaşı sonrasında, Kafkasya'dan başlayan göç dalgasını, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki Rumeli göçleri takip etti. Balkan Savaşı sonunda yine Rumeli'den hızlanan göç hareketleri I. Dünya Savaşı'ndan sonra ve cumhuriyetin ilk yıllarında da yoğunluk kazanmıştır (Çolak, 2013: 113). Bulgaristan'dan 1950 - 1951 göçü, 1968-1978 yakın akraba göçü ve en son 1989 zorunlu göçü ile yüzbinlerce Müslüman Türk bu topraklara göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin hemen hemen tüm illerinde iskân edilen göçmenler ağırlıklı olarak Trakya bölgesine yerleşmişlerdir.

Tekirdağ iline yerleşmiş muhacirlerle yaptığımız görüşmelerde onlara ilk olarak Bulgaristan'daki yaşantıları, geleneklerini hakkında sorular sorduk. Daha sonra farklı etnik gruptan olanlarla ilişkileri, devletin uyguladığı asimilasyon politikası ve göç etme sebeplerini ortaya çıkarmaya çalıştık. En son göç ettikten sonra nerelere yerleştirildikleri ve Türkiye'deki yaşantıları hakkında birkaç soru sorup görüşmemizi tamamladık.

Görüşme yaptığımız Nihat Doğan 1989'da Türkiye göç etmiş. Nihat Bey, Dobriç'in Karaali köyünden, "80- 100 hane Türk vardı köyümüzde" diyor. Anne Babasının da Kooperatifte çalıştığını söylüyor. Türkçe eğitimin yasak olduğunu, Bulgarca ve Rusça eğitim verildiğini ifade ediyor: "Orda Türkçe yasaktı. İlk başta 1975- 1976'ya kadar Türkçe eğitim 2 saat veriyorlardı, ondan sonra kestiler. 7. 8. sınıfta Rusça başladılar... Ortaokulda Bulgarca okuduk". Nihat bey gelenekleriyle ilgili de şunları söylüyor:

"Türk usulü düğün, kına gecesi falan yapılıyordu 3 gün 3 gece. Hayvan keserlerdi, herkesi doyururlardı. Yöresel kıyafet giyerlerdi... Bayramlarımıza kimse karışmıyordu yaşıyoduk. 80'lerden sonra gençleri takibe alıyolardı. Gençleri ayırmak istiyolardı dinden. Küçük bi camii vardı köyde derme çatma bayramda selamlaşırık".

Farklı etnik gruplarla ilişkilerinin 1985'e kadar iyi olduğunu söyleyen Nihat Bey, devletin uyguladığı isim değiştirme uygulamasından sonra aralarının bozulduğunu ifade ediyor. Bulgaristan hükümetinin uyguladığı asimilasyon politikasını ve yaşadıkları sıkıntıları şu şekilde anlatıyor:

"1985'te Kırcaali'de Rodop bölgesinde isimleri değiştirmeye başlamışlar. Bunları biz Bulgar basınından öğrenmedik, Türkiye'den ve yabancı radyodan televizyondan öğrendik. Pomakların isimlerini değiştirmeye başlamışlar, şaşırdık tabi... Ondan sonra Bulgaristan'ın her yerine kaydı bu... Çingenelerin, Türklerin adlarını değiştirmeye başladılar. Bir akşam polisin biri geldi bize, kimliklerimizi aldı. Topladılar kimlikleri ne oldu anlayamadık. Bir hafta, on günü geçti tekrar çevirdiler, geri verdiler. Fakat başladılar herkesi zorlamaya, mecbur değiştirdik isimlerimizi. 24 Mayıs 1989'da bizim şehirde ilk ayaklanma oldu, Türkler başladılar, biz haklarımızı istiyoruz, biz haklarımızı istiyoruz diye... Ben o şehirde ilk defa gördüm bu kadar toplansın Türk halkı. Etraf kasabalardan, köylerden de gelmişler. Polis bizi bii çevirdi, geçene bastı sopayı, geçene bastı sopayı. O zaman ben nasıl kurtuldum hiç anlamadım. Kaçtık maçtık, arkadaşın birine gittik. Ondan sonra bizim fabrikada, akü fabrikasında çalışıyodum, tornacıydım. Müdür yardımcısı demiş değiştirin bunu demiş, duymuşlar benim gittiğimi yürüyüşe, attılar beni başka yere..."

Nihat Bey, yaşadıkları bu zorlu süreçten sonra orada kalmak istemediklerini ve hüznü göç yolculuğunu da şu cümlelerle ifade ediyor:

"Ağustos ayı, gelmeden bize pasaportlarımızı hazırladılar. Eniştemi zaten sınırışı etmişlerdi, ablam yolcuydu, gitmişti. Dedik hanımla biz; kayrikin gidiyoruz. Eşyaları toparladık vagona yükledik, Halkalı'ya... Bulgaristan'dan Halkalı'ya direk tren vardı. Orda eşyaları indirdik neyse, dışarda hiç bi gün

yatmadan Tekirdağ'a geldik. Ablamlar Tekirdağ'a gelmişti, biz de buraya geldik. Ama yollar inanmıycaksın, Edirne'de indik, yollar insanlarla seriliydi, hastalanan ölen çok vardı. Tren dolu insanlarla..." (Doğan, 06.06.2020).

Nihat Doğan ile Tekirdağ Süleymanpaşa'da Yapılan Sözlü Tarih Görüşmesi

Görüşme yaptığımız Ramazan Yılmaz'da 1989'da göç etmiş. Bulgaristan'ın Rahmanışıklar köyünden. Babası şoför, annesi kooperatif işçisi. Okullarda Bulgarca, Rusça, Fransızca eğitim verildiğini 8. Sınıfa kadar sadece 4 saat Türkçe dersi gördüğünü söylüyor. Gelenekleriyle ilgili de şunları anlatıyor:

"Perşembe günü gelin alınıyordu. Cuma akşamı kına vardı. Cumartesi akşamı da kına ve yemek veriliyordu. Pazar günü de düğün oluyodu. Cuma akşamı gelin bindallı giyodu, altı şalvar üstünde beyaz gömlek... Bizim bayramlarımız bayram değildi, bayramın birinci günü işe gitmezsek sayıyoladı, ondan sonra ceza yazıyodu. Gece yapıyosun bayramı. Gece kaynanamda toplanıyoduk, eşimin ablası kardeşi hepsi orda toplanıyoduk yemek yiyoduk. Sabah yine işe, bayram diye bi şey yok..."

Bayram geleneğini hakkıyla yaşayamadığından yakınan Ramazan Bey, aynı şekilde ibadetlerini de hükümetin koyduğu yasaklardan dolayı gerçekleştiremediklerini ifade ediyor: "Köyde 3 tane camii vardı, bi tek Cuma namazına izin veriyôladı. Yaşlılar bile gidemiyodu, yasaktı. Hele karıştıktan sonra iyice yasakladılar". Ramazan Bey, Bulgaristan hükümetinin uyguladığı bu

yasakları ve isim değişikliğini Türklerden önce 1974 yılında Pomaklara uyguladığını ve daha sonra 1989'a kadar bütün Bulgaristan'da gerçekleştirdiğini söylüyor. Daha sonra göç kararını da hükümetin uyguladığı asimilasyon faaliyetlerinden sonra zorla aldıklarını ve yaşanan o sıkıntılı süreci şu şekilde anlatıyor:

“Vallâ o dönem biraz stresli bi dönemdi. Bizim, isimlerimizi değiştirdiler böyle bi yılbaşı günüydü... Polisler köyleri bastı, evleri bastı. Gündüz seni tutamassa gece gelip eve baskın yapıyo... Ondan sonra başladılar Türkçe konuşmaycanız, Türkçe konuşurken tutarsa ceza veriyö sana. Eziyet başladı... Bizim yakın bi köyde on bin kişi yürüyüşe kalkıştı Türkler. Şumnu'ya doğru gitmeğe kalkıştı. Polisle, Askerle orda çatıştılar. Bizim Dulou diye bi yer var, orda da yürüyüş oldu. Orda helikopterler şey çekti. Orda kimi şeye aldıysalar, topladılar ondan sonra tek tek karakola. Dövdüler, bilmem naptılar. Benim bacanak(eşimin kız kardeşinin kocası) var, bacanağı kapadılar. Bizimkiler ağlıyo “seni dövdüler” diye. O öyle dedi “ Yaa benim için ağlamayın, benim yanımda birinin balyozla kemiklerini kırdılar”. Zor bi dönemdi. Şey yaptılar bi daha eve geliyolar, topla bir bavul diyolar, pasaportunu eline haydi dışarı diyolar. O gün veriyolar eline, biz o güne kadar pasaport görmemiş insanlar, o günü veriyö eline pasaportu, haydi çıkıyosun, Türkiye'ye gidiyosun diyolar. Yıgdılar Türk sınırına insanları...”

Ramazan Bey, bu yaşananlardan sonra 1 Temmuz 1989'da eşi ve iki çocuğuyla Türkiye'ye göç etmek zorunda kalıyor. İlk olarak Uşak iline yerleştirildikten sonra 2 ay bir okulun yatakhanesinde kalıyorlar ve daha sonra Tekirdağ iline akrabalarının yanına yerleşiyorlar (Yılmaz, 01.01.2020). Ramazan Yılmaz ile Tekirdağ Süleymanpaşa'da Yapılan Sözlü Tarih Görüşmesi

Görüşme yaptığımız Fatma Yazgan Seven'de 1989 yılında göç etmiş. Fatma Hanım Kırcaali'nin Köprülü köyünden. Onun da Anne ve Babası kooperatifte çalışmış. Daha önce dedelerinin kendi tarlaları varmış fakat devlet kooperatif kurduktan sonra halkın tarlalarını ellerinden aldığını ve herkesi orada işçi olarak çalıştırdığını söylüyor. Daha sonra eğitimini Bulgarca aldığını ve Türkçenin yasak olduğunu ifade ediyor. Türkçe okuma yazmayı da okuldaki Dursun adındaki bir Türk öğretmenden öğreniyor: "Türkiye'den alfabe getirtmiş, Türkçe öğrenelim diye. Okuldakiler çıktıktan sonra göz kaş işareti yapıyordu, kim kalırsa yarım saat Türkçe öğreteyim diyodu. Biz 2-3 kişi kalıyoduk...". Gelenekleriyle ilgili de şunları söylüyor:

"Düğünlerimiz muhteşem oluyodu. Kına gecesi olur, ertesi gün de kızın köyüne gidilir. Erkek tarafı köyünde düğün olmaz. Meşhur keşkek pişer, mutlaka küçük veya büyük baş hayvanlar kesilir. El yapımı baklavalar olurdu. Gelin kınada özel elbisesi giyiyodu... Bayramlarımız Çok güzel geçiyodu çocuklukta falan. Sonradan bir yasakladı, isim değiştirme oldu ya mecliste... Sonra baskı oldu kızım evin içinde bir Kur'an açarsın gizli saklı, perdenin arkasında namaz kıalarsan tamam. Camiye falan gidilmiyordu. Mesela Kırcaali'de muhteşem şekilde Osmanlı yapıtı cami vardı. Afedersin insan pislikleriyle, karpuz kabukları, çöplerin atıldığı bir yere dönüştü o aralar...

Fatma Hanım, isim değiştirme ile başlayan yasaklardan sonra geleneklerini gerçekleştiremediklerini, ibadetlerini gizli saklı yapmaya çalıştıklarını, duaları ise ancak büyüklerinin ağzında dinleyerek öğrenebiliyor. Bulgar komşularıyla ilişkilerinin de önceleri iyi olduğunu fakat yasaklardan sonra kötüleştiğini ifade ediyor: " Çok iyiydiler... Fakat dil değişiminde, isimler değişince müthiş değişime uğradık. İlk defa buz gibi olduklarını hissettik...". Fatma Hanım göç kararı aldıkları o zorlu süreci de şu cümlelerle anlatıyor:

"Kurban kesemiyorsun, sivil polis geziyor, bi tane Türkçe kelime konuşamıyosun seni tutukluyorlar. Kesinlikle sünnet ettiremiyosun çocuğunu. Bu sefer tamamen gavurlaşıp Bulgarlaşmak da hiç olmuyor hâşâ. Kendi örf adetlerini yapamıyosun. Bizim bir iki ayaklanma oldu. Az ölümle, tutuklama ile geçitirdi Bulgaristan. Bi de Belena kampına kapattılar. Bizim köyde böyle bi kalkınma oluyo. Köyün erkekleri hazmedemiyo, "isimlerimizi geri istiyoruz, özgürlüğümüzü istiyoruz" diye. Muhtarlığın önünde anında Jandarma beliriyor. Bi baskın orda, joplarla vurmak, diş koparmak, Ordan Belena kampına kapattılar... 89'da karar verdik. İnsanlar patikalardan alelacele ne aldıysa çıktılar yola, günlerce Kapıkule'de kalındı. Vefat edenler, doğum yapanlar, kalabalığın içinde her şey mümkün. Sonra bu olayı kapattı (Bulgaristan) sınır çok rezil oluyor diye, vize olayına geçildi."

Fatma Hanımın yakın bir akrabası da Belena kampına kapatılanlardan, çok üzülererek anlatıyor onun hikayesini: “Bizim bir akrabamız vardı Beysim Doktor diye, el altından bi tane Atatürk resmi ile yüzük getirtmiş Türkiye'den. “Senin Atatürk burada mı geçerli, sen Türkiye'yi mi savunuyorsun” gibilerinden, çok eziyet ettiler. Sonra elleri titredi hep, cerrahlığı bıraktı adam”. Bu yaşananlardan sonra Fatma Hanım ailesiyle birlikte alelacele Türkiye'ye göç ediyor. Malını mülkünü de orada bırakmak zorunda kalıyor (Seven, 21.06.2020).

Fatma Yazgan Seven ile Tekirdağ Süleymanpaşa'da Yapılan Sözlü Tarih Görüşmesi

Bir diğer görüşme yaptığımız kişi de Hanife Baş'tır. Hanife Hanım 1978 yılında Türkiye'ye göç etmiş. Kendisi Şumnu'ya bağlı Çavuş köyde doğmuş. “Köyümüz 800 hanelik bir köydü. Çok göç vardı Türkiye'ye, biz gelirken 400 hane kalmıştı. 2007 yılında gezmeye gittim 50 hane kalmıştı” diyor. Annesi kooperatifte çalışıyormuş babası da hayvancılıkla uğraşmış. 6. Sınıfa kadar Türkçe eğitim aldığını daha sonra Rusça ve Fransızca eğitim verildiğini söylüyor. Gelenekleriyle ilgili de şunları ifade ediyor:

“Bayramımız çok güzeldi. Kurbanımızı kesiyoduk, ama son zamanda kurbanı yasak etmiştilerdi. Bayram sabahı babam gidiyordu. Bayram namazına bayramı getiriyodu bize. Amcamla, halamla toplanıyoduk amcamın eve. O büyüktü ondan onun eve toplanıyoduk. Yemek yiyoduk, konu komşu geliyordu, biz gidiyoduk. Akrabaları geziyoduk. Bizde bayramlarda hep sofra konulur. Her misafire sofraya konulurdu, öyleydi adetimiz. Düğünlerimiz de güzeldi.

İlk önce gündüz kına olur. Akşamleyin gene eğlence olur. Kızlar bi tarafta erkekler bi tarafta, ama yetmişten sonra karıştı, burda nasılsa orda da öyle olmaya başladı”.

Hanife Hanım’da diğer göçmenlerimiz gibi hükümetin uyguladığı yasaklardan önce Bulgar komşularıyla iyi geçindiklerini daha sonradan ilişkilerinin bozulduğunu söylüyor. Yüzyıllardır sorunsuz bir arada yaşayan farklı etnik gruplardan oluşan halk, hükümetin politikasından sonra birbirlerine farklı gözle bakmaya başlamışlar. Hatta babasının göç kararını almasında Bulgar komşularının söylemlerinin de etkili olduğunu söylüyor:

“Komşularımızla iyi geçinirdik geliş gidiş yapardık komşularla. Son zamanlarda Bulgar komşular bize laf söylemeye başlamışlardı. Babam bi gün gitmiş asma kesmek için, karşılaşmış Bulgar komşuyla. Napıcan Veli demiş babama, ağaç kestim üzüm asması demiş. O da demiş ki burası benim memleketim bi kazık kakarsan sağlamına kak, benim memleketime kakıyosun kazığı, sen memleketine kak... demiş. Babam eve gelince dedi ki “Ben gidicem Türkiye’ye”.

Bu gibi söylemler ve 1976 yılında Pomakların, Çingenelerin isimlerinin değiştirilmesi onları çok endişelendirmiş ve 1978 yılında Türkiye’ye göç etmişler. 3 gün süren yolcuğunun ardından Edirne’ye oradan da Tekirdağ’a yerleşmişler (Baş, 21.10.1019).

Hanife Baş ile Tekirdağ Süleymanpaşa’da Yapılan Sözlü Tarih Görüşmesi

Görüşme yaptığımız Selver Arda’da 1949 doğumlu. Selver Hanım, Bulgaristan’ın Duranlar Köyünden. O 1972 yılında Türkiye’ye göç etmiş. Anne ve

babası önceden hayvancılık ve tarımla uğraşıyormuş daha sonra devlet kooperatif sistemine geçince mallarının ellerinden alındığını ve devlet kurumu olan kooperatifte tütün işçisi olarak çalıştıklarını söylüyor: "Tarlalarımızı devlet aldı. Herkes beraber tütün ekiyo devlete. Devlet aldı herkesin tarlalânı. Ben küçüktüm o zaman. İçeride koyun, inek, manda bi şey bırakmadı". Selver Hanım sadece ilkokul 4'e kadar okuyabiliyor. Ortaokula Bulgarca öğrenemediği için devam edememiş. Düğün gelenekleriyle ilgili de şunları söylüyor: "Çok güzel oluyodu. Hep türküler var, kına gecesinde elbise giyiyoduk, düğünde gelinlik giyiyoduk buradaki gibi değil ama". Selver Hanım İbadetlerini de devletin getirdiği yasaklardan sonra gizli saklı yapabildiklerini, köyünün sadece müslüman Türklerden oluşmasına rağmen bir tane bile camilerinin olmadığı çok üzgün bir şekilde ifade ediyor: :

"Devlet karışıyodu, oruç tutuyoduk saklı. Cami yok zaten köyde. Buraya göç etmiş biri vardı, onun evi vardı iki katlı oraya toplanıyodu babamlar. Önceden varmış cami ama bi şey olmuş yok. Hoca ezan verirdi köyün ortasına gelip gizli gizli. Ramazan'da davul çalarken bile dövmüşler davulcuyu".

Selver Hanımın, isimlerinin ve köy adlarının değiştirilmesinden sonra Türklerin orda kalmak istemediğini ve göç kararı aldıklarını söylüyor. Göç etmenin, muhacirliğin ne kadar zor olduğunu Selver Hanımın kurduğu şu cümlelerden anlayabiliyoruz: "Nasıl geldim ben de bilmiyom, ölü mü geldim diri mi, öyle kolay mı herkesten ayrılmak... Ablamlar İzmir'e, bir ablam Bursa'ya, annem de Bursa'ya geldi. Mâcırılık bu işte, herkes ayrı..." (Arda, 09.06.2020).

Görüşmecilerimiz hepsinin anlattıklarından yola çıkarak, göç etme sebeplerinin Bulgaristan hükümetinin uyguladığı asimilasyon politikaları olduğu apaçık görülmektedir. Bulgaristan hükümeti sadece Müslüman Türklere değil Bulgar olmayan diğer etnik gruplara da aynı politikayı uygulamış Pomakların ve Çingenelerin de isimlerini değiştirip onlara da Bulgarca isimler vermiştir. Soydaşlarımız en doğal haklarını elde etmek için çıktıkları yürüyüşlerde de polis tarafından yakalanmış ve türlü işkencelere maruz kalmışlardır. Dinlerini, dillerini kısacası kendi benliklerini kaybetmemek için doğdukları toprakları bırakıp çok büyük sıkıntılarla Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Sonuç

Sözlü tarihle tarihin insani boyutu ön plana çıkarılmış olur. Yazılı kaynaklarda genellikle yer almayan sıradan insanların deneyimleri gözler önüne serilerek, geçmişin daha gerçekçi bir şekilde yazılması ve anlaşılması sağlanır. Sözlü tarih, her bireyin yaşam öyküsünün tarih yazımına katkı sunacağını

ileri sürerek tarih araştırmalarının alanını genişletir. Bu bağlamda Tekirdağ'da yerleşmiş Bulgaristan muhacirleriyle sözlü tarih görüşmeleri yaptık. Göç olayını birebir yaşamış kişilerden dinleyip bu bilgileri kayıt altına aldık. Göçmenlerin yıllardır sineye çektikleri hüzünlü göç hatıraları, göç ile ilgili araştırma yapanlara kaynak sağlayabilir ya da yeri geldiğinde belgelerdeki boşlukları doldurabilir. Çevremizde birçok tarihi olaya şahit olmuş kaynak kişiler bulunmaktadır. Ölüm maziyi silmeden bu bilgiler toplanıp kayıt altına alınmalı ve gelecekte araştırma yapacak kişilere kaynak sağlanmalıdır. Ses ve kamera kayıtları bulunan görüşmelerimizin başka disiplinlerden araştırmacılar tarafından da kullanılabileceği umut edilmektedir.

Kaynakça

- Çolak, Filiz, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951)". *Tarih Okulu Dergisi*, sayı 14 (2013), s. 113-145.
- Danacıoğlu, Esra. *Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, 2007.
- Dere, İlker. *Sosyal bilgiler derslerinde bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak sözlü tarih*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Öztürkmen, Arzu. "Sözlü tarih: Yeni bir disiplinin cazibesi". *Toplum ve Bilim*, sayı 91 (2001-2002), s.115-121.
https://www.academia.edu/20973003/S%C3%B6zl%C3%BC_tarih_Yeni_bir_disiplinin_cazibesi
- Özer, Emrullah. *Sosyal bilgiler dersinde yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanması*. Konya: Konya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Sarı, İbrahim. *Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih etkinliklerinin öğrenci başarı, beceri ve tutumlarına etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Thompson, Paul. *Geçmişin Sesi*. çev. Şehnaz Layıkel. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Tosh, John. *Tarihin Peşinde*. çev. Özden Arıkan. İstanbul: Kronik Kitap, 2020.

Necip Fazıl Kısakürek 'İN Hayatı ve Eserlerinde Sır Kavramı

Büşra Yüksekayla

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

GİRİŞ

Üç beş damla kandan ibaret olan insan zaman zaman taşıması zor yükler altında kalabilir. Doğum ve ölüm arasındaki süre içerisinde hayatı anlamlandırabilmek yüklerimiz arasındadır. Fakat öncelik farkına varmaktır, mesuliyet ardından gelir. Necip Fazıl Kısakürek'in şiirleri sürekli bir arayışın hikayesidir. Günlük yaşamımız esasen mucizelerle doludur. Gözlerimizi pörsüme- yen, daima taze kalan anlara açarız. Einstein "Hayatı yaşamamanın iki yolu var- dır; ya her şey mucize değilmiş gibi ya da her şey mucizeymiş gibi." der. Üs- tad hayatın mucize oluşunun farkındalığını küçük yaşlardan itibaren hissediy- or. O kadar ki "Benim kadar duyan ve anlayan ikinci bir mahluk var mı?" diye çocuk yaşlarında kendi kendine sorduğu görülüyor eserlerinde. Hayatın alışık olduğumuz yönleri onda derin bir sezgi sebebiyle bünyesine zorlayan bir idrake kendini bırakıyor. Necip Fazıl Kısakürek eserlerinde sır kavramını bazen kendi ruh halini bazen tasavvufu alaka meseleleri anlatırken çeşitli yerlerde kullanmıştır. Necip Fazıl Kısakürek'in hayatını rahat bir şekilde ikiye ayırabiliriz; Abdülhakim Arvasi'yi tanımadan önce ve tanıdıktan sonra. Za- man Üstad'ın 30 yaşını gösterirken aşağıdaki mısraları yazacak kadar yalnız- dır;

"Yıllarca gezdirdim hoyrat başımı
Aradım bir ömür arkadaşımı
Ölsem dikecek yok mezar taşımı
Halime ben bile hayret ederim."

Adına kader veyahut sır diyebileceğimiz biriyle karşılaşmasından sonra irşad edici birinin varlığını sorar. Abdülhakim Arvasi'yle tanışmasına vesile olan kişinin Üstad'a verdiği adreste sır kelimesinin geçmesi ise manidardır. Bir irşad edicinin varlığını pek mümkün görmeyen Üstad'a adeta bir sır açık edilmiştir. "(Sır vermez)e git: (Tesbihçiler)den geç! Sağa sap! (Kapalı Camii) sokağına gir! Yürü yürü! (Yıkık çeşme)nin karşısında (9) numara!...

Göge baktım, bir yıldız düşüyordu."

Artık bir adrese sahiptir. Tanışmaları Beyoğlu Ağa Camii'nde olur. İlk görüşmelerinde Abdülhakim Arvasi'nin "Bu iş kitapla olmaz. Akılla da va- rılmaz... Hiç yemeğin lezzeti çatal bıçak ile aranarak bulunabilir mi?" sözü

onu derinden etkiler. Bu ziyaretin ardından uzun bir bunalım evresi geçirir. “Bu büyük bir manevi buhran, metafizik kıvranış, yepyeni bir kurtuluşa doğru temelinden sarsılıştı; en kısa zamanda sezdiğime göre onun, Efendi Hazretlerinin tek nazarıdır ki, beni bu hale getirmişti. Avlanmıştım, beni avlamışlardı.” İlk buluşmasındaki izlenimi böyledir. Sıkıntılarına çare olacağını düşünerek gene ona başvurmasını daha sonra şöyle ifade eder; “Marazı, bir nimet olarak ondan aldığımı sezen ben, şifayı da tabi nimetin nimeti halinde ondan, onun yolundan aradım.” Tasavvufa girişinden sonra hayatının zeminini tasavvufi kaideler oluşturur. Tasavvuf İslam’ın özünden, duyarlılığından ve saf yaşantısından türer. Bu duyarlılık İslam’ın iç yapısını (ruhunu) oluşturur. Evrenin ve insanın varoluşunu buradan hareketle anlamaya çalışır. Batılı filozoflar sorulara akılla cevap ararken Necip Fazıl Kısakürek iç alem, gönül gibi unsurları aklın karşısına çıkarır. Onun bütün şiir ve tefekkür yazılarının, tefekkürle batını seziş ve kavrayış olarak adlandırılabilir bir keşf tecrübesine açık olduğu görülür. Sır kelimesi tasavvufta sadece Allah’ın bildiği ya da az sayıda insan tarafından bilinen özel bilgi anlamında kullanılır. Hz. Peygamber’in, “Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız” meâlindeki hadisi (Buhârî, “Küsûf”, 2; Müslim, “Şalât”, 112) onun bazı özel bilgileri kendisinde sır olarak sakladığını ve ashabına anlatmadığını ifade etmektedir. Tasavvufta sır kelimesinin bir diğer anlamı ruhun bir idrak mertebesidir.

Üstad’ın tasavvufa girişiyle hayatı bambaşka bir yöne evrilir. Savunduğu düşünceler, yaşam tarzı ve hayattaki hedefleri değişir. Kalemi gayesine vasıta olur. Kendini ve yaratıcısını aramak artık ana gayesidir. Tasavvufta kendini buluşu, ayağını sağlam bir metafizik mekana dayamış olması vehimlerini, korkularını, ızdıraplarını yavaş yavaş yok eder. Bunalımının azalması kalemini rahat bırakır. Eserleri ardı ardına gelir. “Muhakkak olan şuydu ki, ben kendilerini tanımadan dik bir kaya üzerinde gururla dünyaya karşı dikilmiş uyuz bir keçiyken, tanıdıktan sonra memeleri şiş, patlayasıya şiş bir koyun oldum. Otuz yaşına kadar tek nefes yaşayan ve bir iki şiir kitabından başka bir şey veremeyen ben, ondan sonra piyes, tetkik, fikir, dava, tez, kırk elli ciltlik bir çapa doğru yürüyecektim.” Allah için sanat gayesine bağlanarak genel olarak İslam’ı özel olarak tasavvufu anlatmaya başlar

Eserlerinde sır kavramını bilinmeyen, idraki zorlayan durumlar için kullanılır. Sırlar onun için hem ulaşılmaz hem de ulaşılması istenen şeyler. Bazen de sırlar rahatsız edildiği için ruhsal acılar çekilmesine sebep oluyor. Bir Adam Yaratmak isimli tiyatro eserinde şöyle bir ifade yer alır; “Ben tırmanmak istediğim kayadan düştüm. Meğer çok ileriye gitmişim. Yasak ülkelere girmişim. Gözü kör, yürürken, bir çıyan yuvasına basar gibi bazı sırların üze-

rine bastım. Onlar gaipler aleminin bekçileriydi. Ürktüler ve beni çarptılar. Yaratıcı neymiş yaratmaya kalkışarak tanıdım. Yalancı ilah doğrusunu tanıdı. Gölge artist öz sanatkarı tanıdı. Ben şimdi, şu an da tanıyorum Allah'ı. İlminin, sanatının karşısında aklımı veriyorum. Aklım bir cephane deposu gibi patlıyor. Bekle, az kaldı." görüldüğü üzere baş kahraman bazı sırları rahatsız ediyor ve bu sırları taşımak aklının alamayacağı bir hale geliyor. Bir diğer örnek ise şu şekildedir: "Ve belki de tımarhanedeki deliler kursaklarındaki sırrı artık ağızlarından kaçırarak kadar ruhları zayıfladığı içindir ki, böyle demir parmaklıklı kümeslere kapatılmışlardır." Eserlerinde çizdiği karakterlerin deli-veli veya akıllı deli çizgisinde olduğunu gördüğümüz Necip Fazıl Kısakürek kendi yaşadığı tecrübesinden yola çıkarak bu karakterleri oluşturmuştur. Asıl amacı "Gerçek akıllı ve gerçek deli kim?" sorusunu okuyucunun zihninde uyandırmaktır. Aklı son perdesine kadar zorlamış ve onu tüketmiştir.

"Eşya ve hakikatlerin aslını, özünü, cevherini araştırırken galiba öyle bir sırrı tırmıkladım ki, bu sır şahlandı, şahlandı ve beni çarptı; rahat ve mesut insanın nezaret ufkunu kararttı; ve artık hiçbir şeyi görememek yerine ensemde bastırıp bana dipsiz bir kuyuda yokluğu göstermeye kalktı." Üstad metafizik tırmalama olarak adlandırdığı dönemi anlatırken sır kavramını ulaşmak istenilen fakat ulaşıldığında yükü çok ağır olan bir bilinmezi anlatmak için kullanmıştır.

Necip Fazıl Kısakürek 'i tanımak için onun idrak gücünün derinliğine, nerelere ulaştığına bakmak gerekir. Üstad hatırladığı ilk anılarının bebeklikten, beşikte yatarken başladığından bahsediyor. Tadına sonuna kadar vardığı bir çocukluğu var. Ciciannesi dahil konak ahalisi onunla başa çıkamıyor. Yaratılışında var olan hassaslık bedensel olarak da onu etkiliyor. Hastalıklar peşini bırakmıyor. Fakat üzerine hususiyetle titreyen dedesi onu maddi manevi hiçbir alakadan mahrum etmiyor.

Birçok isimle anılan Üstad'ın en çok şair tarafı öne çıkmaktadır. Şair kelimelerin hokkabazıdır yani dünyayı algılama ve anlatmanın sırrı kelimelerdedir. Dil şairi fikrin en yücesine ve en derinine eriştiği yoldur. Kısa zamanda şiirleri bilinmeye başlar ve kendisinden söz ettirir. Fakat bu onu mutlu etmez. "Beyoğlu pansiyonlarında ve Fikret Adil' in Asmalı Mescit sokağında ki tavan arası garsoniyerinde, ressamı, heykeltıraşı, şairli, muharrirli, profesörlü bir kalabalığa gömülü daral, patla, dur..." Kendisine yapılan övgülerde onu tatmin etmez, bu övgüleri teneke madalyalara benzetir.

Sezai Karakoç Necip Fazıl Kısakürek 'in "Çile" şiirinin insanın en yüce bunalımını dile getirdiğini ve yaptığı işin yokluğun kısı kacından kendini kurtararak ebedi olmaya dönmek olduğunu söyler. Bu ise modern bir destandır. Üstad için şiir Allah'ı sır ve güzellik yolunda arama işidir. Sürekli kaçma arzusunda olan şairin şiirlerinde ölüm teması geniş yer tutar. Sıkça şiirlerinde ölümden bahsetmesi bu konuda yaşadığı huzursuzluğu gösteriyor. Sezai Karakoç bu şiirler için "Doğrudan doğruya ölümü yaşamamanın şiirleridir." der. 1930'lu yıllardan sonra bu korkuyla yüzleşmeye çalışır. Vefat zamanlarına yakın ise ölümü artık olanca gerçekliğiyle kucaklamaya hazır olduğu görülür.

İlk gençlik yıllarıyla birlikte kafasına üşüşen sorularla huzursuzluk yaşar. Bu huzursuzluk devamlı artar. Cumhuriyet döneminin batıya öğrenci olarak gönderdiği ilk kafilelerin içinde o da vardır. Kabus şehri dediği Paris'te de huzuru bulamaz ve ızdırap devam eder. Üstad'ın içinde yaşadığı durumu dile getirmesi zaman zaman onu memnun eder. Çünkü bu durum şiirini besler. Şiirde ki kendine has üslubu böylece yakalar. "Kustum öz ağzımdan kafa tasımı" mısrası şairin benliğinde yaşadığı cinnet duygusunu dile getirir.

Yaşadığı dönemin getirdiği sorunlar aynıyle kendisine akseder. Osmanlı'nın son dönemindeki en önemli problemlerinden biri inanç problemidir. Üstadın eserlerinde çile, ızdırap, hafakan vehim gibi ifadeler görürüz. Bu bunalımlar biraz da bu dönemde yaşamış olmanın ürünüdür. Döneminde düşünen her fikir adamı gibi o da neslinin yaşadığı sorunlara çözüm yolları bulmaya çalışır. Üstad'ın şiirlerinde İslami dönem öncesi yani şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmadan önce de var olan kendisiyle hesaplaşma, muhasebe ölümüne kadar sürmüştür.

Kuran-ı Kerim'de "Ayetlerimizi onlara afakta ve enfüste (iç ve dış alemde) göstereceğiz." ayeti geçer. Necip Fazıl Kısakürek'in İslami hayata dönüşünden sonraki yolculuğu sır ve keşiflerle doludur. Necip Fazıl Kısakürek Abdülhakim Arvasi'nin bir eserini anlatırken şu ifadeleri kullanıyor: "Bu, ilk eserlerinin belki yarısından da ufak, iki üç formalık broşürde, gayenin, gayeler gayesinin metod cephesi, billur çizgileriyle, apaydınlık resmediliyor ve yolun kainat sırrını çözmeye mahsus anahtarı, nasıl kullanılacağı bakımından ele teslim olunuyordu." Burada sır kavramı tasavvufi anlamda kainatın esasını anlatmaktadır.

"Rabıta, rabıta; Allah'ın huzuruna, mürşidin ruhaniyet kılığıyla çıkma, çıkabilme sırrı..." Tasavvuf ancak yaşanarak anlaşılan bir ilimdir. Üstad belki de bunu ifade etmek için kapalı bir ifade olarak sır kelimesini seçiyor. "Akıl ötesi alemin anahtarı <Rabıta>.. Öyle kahramanlar ki, bu anahtarı verenler,

her şey onlarda bir sır ifadesine bürülüyken yine her şey, her türlü mana dolandırıcılığından münezze ve bir anahtarın çizgileri gibi hendesi ve berrak...”

“Ben sana başını kes arkamdan gel dememiş miydim? Zira mevcutların ötesine geçmek ve hürriyetlerin üstüne çıkmak için tek çare, hudutsuzlukla aramızdaki o biricik geçit olan ruhun yoluna girmek... ‘İman tam olduğunda ispatı yoktur.’un sırrı burada...” Abdulhakim Arvasi’nin sözünü aynen aktaran Üstad sır ifadesiyle yalnızca yaşayarak anlaşılan Tasavvuf ilminin bir yönüne işaret ediyor.

Kendi yaşamının tasavvuf ile huzura vardığını söyleyerek bu durumunu Gazali’ye benzetir. İmam Gazali hakikatin bilgisine ulaşmak için var olan tüm ilimleri inceler. Hiçbirinin kendisini tatmin etmemesi onu bunalıma sürükler. Zamanla yemekten içmekten dahi kesilir. En son tasavvufa yönelir. Tasavvuf yalnızca yaşanarak öğrenilebilecek bir hal ilimdir. Aradığını burada bulur.

Necip Fazıl Kısakürek akıl-sır ilişkisini şu şekilde ele alır; “Akıl ancak sırları fazla kurcalamamak, muncıklamamak, örselememek, gizlinin ve kendisinin hududunu tanımak hikmetine erince akıldır.” Aklın mahiyetini sorgulamayı İmam Gazali yardımıyla yapar. “Akı tükettim. Gördüm ki büyük sırrı kavramaya Peygamber’in ruh feyzine sığınmaktan, onun içinde erimekten ve teslim olmaktan başka çare yoktur. Öyle yaptım ve kurtuldum.” der İmam Gazali. Akıl konusunda örnek aldığı İmam Gazali’nin bu tavrı için “Akıl sahasında bu davayı; idrak sırrını sır idrakinde tamamlayan ve kafayı kafayla kalbe çeviren bu davaların davasını, kimse bana İmam Gazali derecesinde gösteremez.” der. Sır ifadesi bu sefer karşımıza Allah’a iman konusuna bağlı olarak çıkıyor.

Necip Fazıl Kısakürek’in kendisine dair yaptığı tanımda bile sır ifadesiyle karşılaşabiliriz: “Fikirde daima ruhçu, tecritçi, sezici, keyfiyetçi; sır idrakine bağlı ve ilahi vahdeti tasdikçiydim. Fakat bu haller ateşe kartpostal üzerinden bakmak gibi bir şeydi. İçine giremiyor, ötesine geçemiyordum. Olamamanın ve bulamamanın içime yerleştirdiği huzursuzluğu da hiçbir şey dağıtmıyordu.”

Allah’ın sırları ifadesi ile sık sık karşılaşırız: “İşte iki insan arasında bazan irkilircesine duyduğumuz bu uzaklıktır ki, ‘Kuluma şah damarından daha yakınım’ diye Allah’ın sıralarından bir işaret...”

“Sır idrakinden uzak, her şeyi nefsanîyetlerine irca edici ve her şeyin ka- buğunda kalıcı böyle tipler için, Efendimin yaftası hazırды:

- Ham ve kaba softa...”

Müslüman aleminde yaşanan sorunları vecd yani Allah aşkı eksikliğine bağlayan Üstad'ın bu sözlerinde sır kavramını adeta bu vecdin idraki yerine kullandığını görüyoruz.

“Ve Allah Rasulünün:

- Müminin görüşünden korkunuz; zira o Allah'ın nuriyle nazar eder.

Ölçülerindeki sırdan en küçük nasip, bu farkı hemen kestirir.” Burada sır ifadesi Rasulullah'ın bir hadisinde geçen ve ulaşılmaması istenen asıl ölçünün bu olduğuna işaret için kullanılmıştır.

“İlahi esrar!... En büyük ilmin, idrakin istiklalin içinde bile herkes Allah'ın kuklası... Bildiren o, gösteren o, hareket ettiren o, sonra bütün bunları gizleyen ve ulaşılmaz bir sonsuzluğa yol açan yine o ...” Allah'ın hiçbir şeye benzemez oluşu ve kader boyutunun insanın tamamen kavrayabileceği nitelikte olmayışı Üstad'ın bu durumu esrar yani sırlar olarak ifade etmesine sebebiyet verir.

“Radyomun ve kesafet sırrını yaratan Allah bile kitaplık söz kadrosu içinde konuştu; kitaplık söz kadrosunu yarattı.” Üstad burada Allah'ın yaratma sıfatının keyfiyeti bizce bilinmediğinden ona nispetle sır ifadesini kullanmıştır.

“Bunlar benim en mahrem taraflarım; ruh macerama ait Allah'la aramda, en gizli sırlar... Fakat erdirici yolu anlatırken onu; en mahrem planlara kadar çizgilendirmeden belirtmenin imkanı yok... Zaten ondan, onlardan olan her şeyi kendilerine mal etmek, borç... Ta ki, İslam'ın ruhu olan ihlas, samimilik, saffet, dibine kadar tecelli etsin... Bu bakımdan bu açıklığa karşı Allah'ın rızasını umuyor; zaten sır denilen şeyin açığa vurmakla da açıklanmış olabileceğine inanmıyorum. Daima Allah'la kul arasında o ...” Necip Fazıl Kısakürek sır kavramını sıkça kullanmıştır. Fakat sır kavramını kullanmasının sebebi sırları açıklamak değil Allah ile arasındaki ilişkiyi açıklamaktır.

Kaynakça

Kısakürek, Necip Fazıl. Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 10. Basım, 1999.

Kısakürek, Necip Fazıl. Bir Adam Yaratmak. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 12. Basım, 2008.

Kısakürek, Necip Fazıl. O Ve Ben. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 13. Basım, 2013.

- Kısakürek, Necip Fazıl. Tanrı Kulundan Dinlediklerim. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 13. Basım, 2016.
- Nesibe Esen. "Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim". Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11/1 (2011), 27.
- Şengül, Abdullah. Gaibi Kurcalayan Çilingir Necip Fazıl Kısakürek. Ankara: Kesit Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Yorulmaz, Hüseyin. Bir Neslin Üstadı Necip Fazıl Kısakürek. İstanbul: Hat Yayınevi, 4. Basım, 2014.
- Açık Kuran. "Fussilet suresi 53. ayet". Erişim 05 Mayıs 2022. <https://acikkuran.com/41/53>
- "SIR". TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul). 37/115-116, 2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sir>
- İbrahim Baz. "Necip Fazıl Kısakürek Ve Tasavvuf". Tasavvuf (2003), 331-341.

Sezai Karakoç Düşüncesinde Temel Kaynak: Kur'an'ı Kerim**Nurullah Kurt**

Nurullah Kurt – Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Öğrencisi

GİRİŞ

Sezai Karakoç birinci baskısı 1967 yılında yapılan *İslam* adlı eserinin iki bölümünde Kur'an'ı Kerim ile ilgili düşüncelerini paylaşmıştır. Bunlardan birincisi olan *Kitap* bölümünde Kur'an'ın mutlak hakikat olarak insanlara vahiy vasıtasıyla ulaştırıldığını söylemiştir.¹ Daha sonra Allah'ın yasaları gereği her varlığın gelişme ve ilerleme dönemlerini yaşaması gerektiğini gerekçe göstererek dinin de bu yasalara tabi olduğunu ortaya koymuştur. Bu vesileyle nesh olarak hükmü kaldırılan Tevrat, Zebur, İncil'in gelişme ve ilerleme yasaları gereği tam ve kamil şekilde Kur'an'da toplandıklarını belirtmiştir. Burada Kur'an'ı Kerim'in gelmesini ve varlığını, güzelliğinden çiçeklerin yanıp tutuştuğu, ahenginden kuşların deli divane olduğu, yüceliğinden gözün bir uçurum kenarındaymışçasına başının döndüğü, meleklerin, cinler ve insanları yere kapanarak karşıladığı bir mucize olarak nitelendirmektedir. Kur'an'ın mutlak hakikatin ebedileşmiş abidesi olduğunu, ideal bir mü'mini ve ideal İslam cemiyetini, milletini, yani değişmeyen üstün insanlık düzenini getiren mutlak kitap olarak vasıflandırmıştır.²

Sezai Karakoç *İslam* adlı eserinin Altın Gece bölümünde Kur'an'ı Kerim'in indirildiği Ramazan ayı ve Kadir gecesini ile alakalı düşüncelerini paylaşmıştır. Gecenin faziletine, tüm insanlığın ve tabiatın bu gecenin getireceği esenliğine ne kadar muhtaç olduğunu söylerken bu geceyi ve bu ayı anlamlı kılan Kur'an'ın indirilmesi hadisesine de veciz sözlerle vurgu yapmıştır.³ Üstad Kur'an'ı, her insan ve varlığın anlamını bulmak için kendisine muhtaç olduğu, varılmak istenilen gerçek ideale ulaştıracak kutsal sözler örgüsü olarak nitelemiştir. Bu bağlamda Kadir gecesini de nurdan bir gökkuşağı olarak niteleyerek dış ve iç göğümüze inen bir armağan olarak vasıflandırmıştır. Kanaatimizce burada kastedilen iç ve dış göğümüz ifadesi Fussilet Suresi 53. Ayette yer alan "enfüs" ve "afak" ifadelerine matuftur.

Sezai Karakoç'un Kur'an'ı Kerim ile ilgili görüşlerini ortaya koyduğu eserlerinden bir diğeri ilk baskısı 1974 yılında yapılan *Ruhun Dirilişi'dir*. Üstad

¹ Sezai Karakoç, *İslam*, 5.Baskı (İstanbul: Diriliş Yayınları), 33

² Karakoç, *İslam*, 35

³ Karakoç, *İslam*, 73

bu kitabının *Ölümden Sonra Kalkış* bölümünün yedinci pasajında Kur'an'ı öteki dünyanın, ölümden sonra dirilmenin en büyük anıt belgesi yani kanıtı olarak tanımlamaktadır.⁴ Burada Üstad, Kur'an'ın kendine has üslubu ile kendisini gerçekten inanarak bu kitaba veren kişiye doğrunun, güzelin, iyi olanın armağan edileceğini ve kişinin bu hasletlere her daim özlem duyacağını söylemiştir. Günahlara batan kimsenin Kur'an'ın diriltici nefesi ile pişmanlık nime-tine erişerek, bu nefesin her türlü günahı, kiri, çirkinliği yok eden özelliğinden istifade ederek, Kur'an'ın mucize oluşuna tanıklık edeceğini ortaya koymuş-tur.

Bu dünyanın gerçek manada mahiyetini, insanın dünyaya karşı nasıl bir tavır içerisinde olması gerektiğini, ezeli bir hitapla insana öğreten Kur'an, insana doğum, değişim, ölüm hakkında en doğru bilgileri vererek O'nu umut-la dolduran bir mucizedir. Çünkü her insan sonunun ne olacağını merak eder. Her insana ibret olması gereken ölüm, insanın faniliğini gözler önüne serer. Kur'an birinci ve hakiki kaynak olarak insana fani olduğu gerçeğini ve bu fanilikten sonsuzluğa geçiş merhalelerini gerek misallerle, gerek kesin bir ka-nıt olarak ahirette vuku bulacak olan diyaloglar vasıtasıyla haber verir. İşte bu da Kur'an'ın tek başına ahireti ilan ve ispat eden bir belge ve mucize oluşu-dur.⁵

Sezai Karakoç'un Samanyolun'da Ziyafet - Oruç Yazıları - kitabında Kur'an'ı Kerim'e doğrudan ve dolaylı olarak atıflar mevcuttur. Doğrudan temasların birisinde Kur'an'ı Kerim, Peygamber Efendimiz'in kıyamete kadar sürecek olan mucizesi olarak değerlendirilmiştir. "Yankı" başlığı altında diğer bölümde ise Kur'an'ın çeşitli özelliklerine etkileyici şekilde temas edilmiştir. Bu yazısında Karakoç, vahyin ışığında müslümanların eşsiz bir medeniyet kurduğundan bahsetmektedir. Bu medeniyetin çatısı altında Kur'an şehirleri kurulmuş, Kur'an sanatı ete kemiğe büründürülmüş, Kur'an'ın sesine muta-bık insan ruhu meydana getirilmiştir. Bin dört yüz yıldır müslümanların ha-yatlarını, işlerini, yapılarını ilmek ilmek dokuyarak yönlendiren Kur'an'ı Ke-rim, hayatın her alanında ruhunu hissettiren bir ışık mesabesindedir.⁶

Her yıl okunan Kur'an'ı Kerim, -burada kastedilen mukabelelerdir- atala-rımızın ruhlarına işleyerek onların yüzlerine, bedenlerine sirayet ederek, onla-rın yüzlerini aydınlık hale getirirdi. Üstad'a göre bu durum müslümanların ilk bakışta yüzlerinden tanınmasına vesile olmaktadır. Kur'an'la kurulan bu

⁴ Sezai Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 11.Baskı (İstanbul: Diriliş Yayınları), 139

⁵ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 140

⁶ Sezai Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet Oruç Yazıları*, 7. Baskı (İstanbul: Diriliş Yayınları), 57

münasebet, müminin ahlakını Kur'an ahlakıyla donatmaktadır. Karakoç'a göre Kur'an'ın müminlerin hayatında hatta müminler vasıtasıyla kafirlerinde hayatında meydana getirdiği pratik fonksiyonları vardır. Buna göre; Kur'an'ı Kerim, Allah'ın insanlığa armağan ettiği büyük bir medeniyetin ulu kitabıdır. Tek bir harfi bile eskimeyen, ölmek nedir bilmeyen, diri ve diriltici, içi mucize dolu bir kitaptır.

1400 yıldır savaşımlara hazırlanırken, başlarken bu kitabı okuyor, zafer halinde hatta mağlup edilen tarafın hukukunu adalet ve merhametle korumayı bu kitap vesilesiyle sağlıyor, tarihimize kara lekeler sürmekten korunuyoruz. Yine kendi ellerimizle yaptığımız hatalar yüzünden ya da kader gereği yenilmişsek bu şanı yüce kitabın rahmetiyle kendimizi avutuyor ve onulmaz, telafi edilmez hasarlara yol açan umutsuzluklardan korunuyoruz. Kur'an, insana, toplumlara, medeniyetlere ve tarihe şifa olmuştur ve olacaktır.Ölülerimize veda ederken bu hüznü, ancak Kur'an ile hafifletiriz.⁷

Sezai Karakoç Kur'an'ın Kadir Gecesinde arştan dünya semasına inen bir mucize olduğunu, O gece okunan Kur'anların arştan dünyaya inen Kur'an'a karşı bir yankı olduğunu enfes bir benzetme ile ortaya koymuştur. Dünya'yı bir kayalığa benzeten Üstad, Arş'tan gelen kutlu sözlere ancak yine onun sesiyle cevap verilebileceğini söylemektedir.

Bu cevabı verebilmekte kıyamete kadar ancak Allah'ın izni ve sözü ile olacaktır. Bu da Kur'an'ın kendisine yönelenleri bırakmayacağına dair çok kavi, sağlam bir müjdedir. Üstad'ın bu bahsin sonunda kullandığı cümle de olduğu gibi : “ Ne mutlu meşalesi Kur'an olan bir ümmete!”⁸

1964 yılında yayımlanan *Çağ ve İlham I* kitabının *Hakikat ve Serap* bölümünde Sezai Karakoç, içerisinde bulunmuş olduğu dönemin siyasi, ekonomik, sosyolojik şartlarına başkaldıran bir vaziyette, İslam'a ve müslümanlara yapılan uygulamalara karşı manifesto niteliğinde olan bu yazıyı kaleme almıştır. Hakikatin her zaman kendisini izhar edeceğini, günün şartlarında üstün gibi gözükken izmlerin, batıl davaların şeytanın güdümünde olduklarını ve bir serabi andıran hal içerisinde olduklarını veciz ifadeler ve örneklerle ortaya koymaya çalışmıştır.⁹

Hakikatin yani Kur'an'ı Kerim'in buyrukları, insan ve toplumların mutluluğu için ortaya koymuş olduğu esaslar olarak, ortada apaçık dururken,

⁷ Karakoç, Samanyolunda Ziyafet Oruç Yazıları, 59

⁸ Karakoç, Samanyolunda Ziyafet Oruç Yazıları, 59

⁹ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham I*, Baskı 5 (İstanbul: Diriliş Yayınları), 27

batıl davalar takipçilerini bir seraptan başka bir seraba sürüklemektedir. Nasıl ki çölde şiddetle susayan kimse her gördüğü serabı gerçek zannederek ona yaklaşıncı gerçek su olmadığını görüp bir başka serabın peşine düşerse, burada yanılmış olur. Ne zaman ki gerçek suya ulaşınca daha önce gördüğü serapların hepsinin bir yanılgıdan ibaret olduğunu anlarsa işte o zaman yalancı seraplar bile hakikat olana şahitlik etmiş olur. İşte burada her çağda kıymeti kendisinden olan Yüce Kur'an'ı Kerim'in çok önemli fonksiyonları Üstad tarafından hakikat- serap metaforu üzerinden anlaşılır hale getirilmiştir.

Karakoç bütün serapları dağıtan Kur'an'ı Hakikat medeniyetini kuran kılavuz olarak nitelemiştir. Bunun yanı sıra Kur'an'ı putları kırarak Allah'a ulaştıran gerçek ilim ve hikmetler dünyasının sahibi, doğuyu ve batıyı tarihin illüzyonundan kurtaran anlam komutanı, çürüyen toplumların batıl inançlarını dağıtan, diriltici rüzgarları getiren muştı mektubu olarak niteler. Kur'an'ı zihin açıcı şekilde tanımlamaya devam eden Karakoç, O'nu batılın yanıltıcı, saptırıcı propagandalarını kesen, yolunu tıkayan Hakikat Kitabı olarakta nitelemiştir.¹⁰

Bu bölümde üzerinde durulması gereken bir hususta Üstada göre daha önce de değindiğimiz üzere Kur'an'ın kıyamete kadar devam edecek bir mucize oluşudur. Fert olarak insanlar Kur'an'a yaklaştıkça hakikate yaklaşmanın büyük mutluluğunu, huzurunu ve heyecanını, aşk ve coşkusunu içinde bulur. Kur'an'dan uzaklaştıkça da zanların, vehimlerin, erdemsizliklerin, kibrin batağına düşer. Bu tespitler Kur'an'ın bireyde meydan getirdiği pek çok psikolojik hal ve değişime de işaret etmektedir. Aynı şekilde Kur'an'a yönelen ve onun ilke, yasaklarından hareketle inşa edilen toplum büyür, üstünleşir ve yüce olur. Ondan uzaklaştıkça, ona savaş açtıkça küçülür, alçalır ve çürür. Günümüzde pek çok örneğini gördüğümüz güya gelişmiş, özgürlükleri öncelleyen, eşitlik kavramını diline dolayan Batılı ülkeler boğazlarına kadar pisliğe batmışlardır ancak içinde bulundukları serap nedeniyle çoğu kimseler bunları göremeyerek onların süslü, aldattıcı söylemlerine inanmaktadırlar. Halbuki hakikat gün gibi açıktır, hilelerle desiselerle kaybolmaz tam aksine serapları dağıtacağı günü sabırla beklemektedir.¹¹

Karakoç'un 1989 yılında Diriliş Dergisinde haftalık olarak yayımlanmış olan yazıları *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II – Diriliş Şoku* kitabında bir araya getirilmiştir. Üstad kitapta pek çok konuya yer vermekle beraber "Kur'an" başlığı altında dört adet yazı paylaşmıştır.

¹⁰ Karakoç, Çağ ve İlham I, 29

¹¹ Karakoç, Çağ ve İlham I, 31

Kur'an I adlı bölümde Karakoç, özet bölümünde belirttiğimiz gibi her medeniyetin bir kaynağı olduğundan söz eder. İlk olarak günümüz – daha doğru ifade ile yazıyı kaleme aldığı soğuk savaş yılları – Batı Medeniyeti'nin eski Yunan Medeniyetine dolayısıyla Roma Hukuna göre şekillendiğini saptamaktadır. Bununla birlikte tüm medeniyetlerin hakiki kaynağı, her alanda tevhide göre şekillenen Allah'ın insanlara vahiy ile ulaştırmış olduğu kitaplarıdır. Bu ilahi kitapların temel ilkeleri göz önüne alınarak şekillenen İslam medeniyeti kıyamete kadar Batılıların anlayışıyla ilerlemeyi sürdürecektir. Onların iddiasına göre geri kalmış olan İslam ve Müslümanlar iken ilerleyen kendileri olmuştur. Bu iddiayı kıyamete kadar cari olan son kutsal kitap Kur'an'ı Kerim boşa çıkarmaktadır. Çünkü Kur'an'ın içine hiçbir şey karışmamış ve berrak bir su gibi her an tazeliğini koruyarak, kendisine müracat edenlere istediklerini verecektir. Diğer kitaplar, içine karışan yanlış yorumlar ve açıklamalar sebebiyle Batılıların doğru ve daima ilerleyen bir medeniyet kurma imkanını ellerinden almaktadır. Gerçek yeniliğin ve ilerlemenin sırrını içinde barındıran Kur'an'ı Kerim ise var oluş mücadelesi veren günümüz Müslümanlarını içinde bulunduğu krizden kurtaracak, onların üzerindeki küllü atarak uyanmasına vesile olacak, esaretten kurtularak kendini bulmasını sağlayacak ana kaynaktır.

Kur'an II bölümünde Karakoç, Kur'an'ın metafizik alemde fiziki aleme indirilmesini ele almıştır. İfadelerini anlaşılır kılmak için bazı bilimsel metaforlar üzerinden örneklendirmelerde bulunmuş, tasavvufi terimlerden yararlanmıştır. İlahi hitabın ağırlığını ozon tabakasından süzülerek gelen güneş ışınlarına benzetmiş, insanın tahammül sınırlarına göre bir ölçüyle indirildiğini ifade etmiştir.

Kur'an'ın maddi ve manevi perdeleri tasavvufta ilmindeki kabz (daralma), bast (genişleme) hallerinde olduğu gibi mü'minlere bazı dönemlerde açılmış, bazı dönemlerde kendisini gizleyerek hasretini artırmıştır. İnananlara düşen daralma halinde sabır göstererek, bu halin açılması için gereken olgunluğa erişmeye gayret etmek, kendisi açtığı zaman ise şükürle birlikte İslam medeniyetini melekuti alemde en güzel şekilde beslenerek imar ve inşa etmektir.

Kur'an her zaman için ruhu ve anlam bütünlüğüyle Allah'ın özel korumasına sahiptir. Onu dilediği kadarıyla perde perde açarak müminlere anlama ve yaşama lütfunda bulunur. İnkarcılara ise hep kahır olarak onu tecelli ettirir. İşte bu yüzden onların pek çoğu Kur'an'a karşı bir kaçış ve nefret içerisindedirler. Sahabe-i Kiram Kur'an'ın perdelerinin Allah'ın dilediği kadar kendilerine açılmasıyla kıtalar aştılar, bu coşkuyu dünyanın dört bir tarafına

taşıdılar, şehitliğe gülerek koştular. Allah'ın bir mucizesi olarak onların bu halleri, kendilerinden sonra gelenlere "Neden bir daha olmasın?" sorusunu sordurarak dönem dönem o coşkuyu yaşattı. Ancak bazı dönemler kafirler Allah'ın bir planı gereği Kur'an'a rağmen her şeyi ele geçirip müminleri bunalttılar. O zaman müminler Kur'an'ın sahibine yine Kur'an'la yaklaştılar, onu okudular, onun güzelliğinden, doğruluğundan, umudundan güç alarak atılımlarda bulunarak aktif bir cihadın içinde oldular. Üstad Karakoç bu faslı perdelerin yeniden kaldırılarak, müminlerin o coşkuyu tekrar yaşaması, yer-yüzüne yayması duasıyla tamamlamıştır.

Kur'an III bölümünde Sezai Karakoç Kur'an'ın ibadetler üzerinden diriltici özelliğine dikkat çekmiştir. İnsanların canlı ve cansız varlıklara tapınmaları karşısında, gerçek tapılacak varlığı kesin şekilde ortaya koyan Kur'an, namaz ile bu tapınmanın en güzelini insana armağan etmiştir. Allah'ın en güzel şekilde anmanın, O'nun önünde eğilmenin insanı nerelere yücelteceğini bize yine Kur'an öğretmiştir.

İnsanları yıl içerisinde bir ay ziyaret eden oruç, mümini samimilik imtihanından geçirerek, ona çok güzel şeyler kazandırır. Sanki insanı bu alemden alır bambaşka alemlere, zamanlara taşır ve nihayetinde insan arınır, eksiklerini onarır ve yeniden doğmuş gibi olur. Bu ibadeti de insanlığa kudretli Kur'an getirmiştir. Hac ve zekat ibadetletleri de sayılmaz güzellikleri ve faydaları ile insanı olgunlaştıran, yaratılış amacını yerine getirmesine aracı olan çok önemli ibadetlerdir. Yaratanın razı olduğunu kendisinin tasdiklediği bu ibadetler Yüce Kur'an sayesinde bizlere ulaşmıştır.¹² Bunların yanı sıra bu fasılda Üstad'ın değindiği bir başka husus Kur'an'ı Kerim'in insanı davet ettiği tevazudur. Çünkü tevazu sahibi olmayan inançsız insan, Kur'an'dan uzak kalınca kendisi, Onu terk ettiğini zanneder. Halbuki onu terkedenden Kur'an'ı Kerim'dir. Çünkü yüce olan aşağıda olana hakimdir.¹³ İnsanın bu duruma düşmemesi ise yine Kur'an'ın rahmetiyle gerçekleşecek bir şeydir.

Kur'an IV bölümünde Karakoç, Kur'an'da vurgulanan barış ve savaş kavramlarında değinmiştir. İnsanların doğruya, iyiliğe güzele yönelmesinin ancak barış ortamında mümkün olabileceğini vurgulamıştır. Kur'an'da vafedilen barışın belli başlı ilkelerinin olduğunu söyleyen Karakoç, barışın ancak savaşla kaim olacağını; "Sona erinceye kadar fitneyle savaş" emri ilahisi üze-

¹² Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II - Diriliş Şoku*, 6. Baskı (İstanbul: Diriliş Yayınları), 59

¹³ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 60

rinden okumaktadır. Karakoç'a göre bir savaş olacaksa bu mutlak manada barışı tesis etmek için olmalıdır.¹⁴

Müslümanlar ve müslümanları gerçek barış ve sulh ortamı için sürekli devam etmiş ve edecek olan mücadelesi olmasaydı, teknik olarak üstün olan Batı'nın önünde tüm toplumlar diz çökerlerdi. Müslümanların İslam Tarihinde ve günümüzde Afganistan'da, Kafkaslarda, Filistinde vermiş oldukları mücadele tüm insanlığa kuvvet ve cesaret veren bir destandır.

Kur'an'ı Kerim insanlara " Yeryüzünde fesat çıkarmayın" diye seslenirken, onları barışa yani gerçek huzura; tabiata, insana ve diğer canlılara karşı ölçüyü kaybetmiş olan bugün ki tüm sorumlulara aşırılıktan dönme çağrısı yapmaktadır. Müslümalara "Yeryüzünde Tanrının Halifesi" misyonunu yükleyerek onları fesatla savaşmaya karşı cesaretlendirmiştir. Ezcümle Kur'an barış ve savaş ilkelerini altın oranda birleştirmiştir.

Sonuç

Merhum Sezai Karakoç'un doğrudan kendi kaleminden dökülen yazılarına müracaat ederek, onun Yüce Kitabımız Kur'an'ı Kerim hakkındaki düşüncelerini, kendisinin beş fikir kitabı özelinde ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmada yapılmak istenen, Karakoç'un düşünce yapısını toptancı bir zihniyetle tespit etmeye çalışmak değil, aksine kendisinin de belirttiği gibi her fikrin bir kaynağı olduğu düşüncesinden yola çıkarak, onun bu alandaki düşüncelerini mütevazı bir çalışma ile ortaya koymaktır.

Çalışmada Karakoç'un Kur'an'ı Kerim'i nasıl nitelediği ve pek çok fonksiyonu ele alınmıştır. Bunlar; vahiy süreci, indiridiği alem, dünyaya indirilişi, vahyin sahibinin muhataplarından ne istediği, insanları arındıran, yaratılış misyonunu gerçekleştirmesini sağlayan ibadetlerin bu kitap sayesinde insanlara armağan edildiği, kitabın indirildiği ramazan ayı ve kadir gecesi, müslümanların bu mesaj ile sevincini de üzüntüsünü de yaşadığı, zorluklara ilahi hitabın şifa olan müjdeleriyle karşılık vermesi vb. meselelerdir.

Çalışmanın, Üstadın fikirlerini doğrudan yansıtması amacıyla onun hakkında yapılan akademik çalışmalara, bilgi malzemelerine ulaşmak için başvurulmuştur. Bu bildiri metninin tüm araştırmacılar için istifadeli olması dilek ve temennisiyle.

¹⁴ Karakoç, Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II, 61

Kaynakça

- Karakoç, Sezai. *Samanyolunda Ziyafet Oruç Yazıları*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 1962
- Karakoç, Sezai. *Çağ ve İlham I*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 1964
- Karakoç, Sezai. *İslam*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 1967
- Karakoç, Sezai. *Ruhun Dirilişi*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 1974
- Karakoç, Sezai. *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II – Diriliş Şoku*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 1989
- Çoban, Mustafa. *Sezai Karakoç'un Eserlerinde Dini Referanslar*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001
- Güzel, Yusuf. *Sezai Karakoç'un Düşünce Yazılarında Yer Alan Değerler*. Siirt: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017
- Pehlivan, Güven. *Sezai Karakoç Şiirinde Umut*. Kırıkkale: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018
- Çelebioğlu, Ayşe. *Sezai Karakoç'ta Diriliş Düşüncesi ve Din*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020
- Servi, Hasan Ali. *Sezai Karakoç'un Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021

Mu'tezile'de Teklif Etiği: Ta'rîzu li's-Sevâb Kavramı

Fatmanur Örsdemir

Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

fatmanurorsdemir@gmail.com

GİRİŞ

Kelâm konularından birini oluşturan “ta’dil-tecvîr” konusu, esas itibarıyla iki farklı varlık alanını yani Allah-âlem ilişkisini konu edinmektedir. Bu ilişki temelde “tevhid” eksenli bir ilişki olmakla beraber ta’dil-tecvîr konusu adâlet başlığı altında ele alınmaktadır. Adâlet, Allah ve insan arasındaki ilişkide karşılıklı aktif bir etkiyi ihtiva etmektedir. Bu ilişkinin bir boyutunu ise “teklif” oluşturmaktadır. Allah, insanı teklifle mükellef tutarak ona sevaba ulaşma imkânını vermiştir. Mu'tezile, sevap ile taltife mazhar olacak şekilde hak edilmiş büyük faydayı kastetmektedir.¹ Böyle bir sevabı elde etmenin yolu ise insanı teklif ile mükellef tutmaktır. Bu nedenle Mu'tezile, teklif konusunu önemsemiş ve teklife, mükellefi sevaba ulaştırma gibi bir rol yüklediğinden, teklif ile ilişkili olan unsurları ahlâkî ilişki içinde vaz' edecek şekilde temellendirmiştir.

Teklif ilk aşamada insanın (mükellef) Allah'a karşı yapması gereken yükümlülükler şeklinde algılanıyor olsa da esasında bir ilişkiyi içerdiğinden (aktif etki), Allah'ın da insana karşı yükümlülüklerini ifade etmektedir. Bu açıdan Mu'tezile'ye göre teklif, çift taraflı bir etki yaratmaktadır. Zira Allah, teklifle insanın sevaba ulaşmasını istediğinden mükellefin böyle bir dereceye ulaşması için ona bazı ilkeleri sağlaması gerekmektedir. Allah'a karşı kabul edilen bu gereklilik ontolojik bir zorunluluğu içermeyip ahlâkî bir gerekliliği ifade etmektedir. Böylelikle Mu'tezile, Allah-âlem arasındaki ilişkinin boyutunu “adâlet” üzerine temellendirmiş, “adâlet” anlayışını ise karşılıklı yükümlülük ifade eden bağlama oturtmuştur. Öte yandan bu ilişkinin içerisinde Allah etkin; insan münfail (âciz) olduğundan, yükümlülüklerin çerçevesini net çizgilerle belirlemesi gereken varlık “Allah” olmaktadır.

Teklif ilişkisinde öncelikle Allah'ın fillerinin mutlak “iyi” (hasen) olduğu ve asla “kötüyü” (kabihi) yapmayacağı ilkesinin söylenmesi gerekir. Bu da ortaya “iyi” ve “kötü” kavramlarını çıkarmaktadır. Böylelikle Mu'tezile hiçbir

¹ Zemahşerî, *Kitâbü'l-Minhâc fî Usûli'd-Dîn*, çev. U. Murat Kılavuz, A. İskender Sarıca (İstanbul: Klasik Yayınları, 2021), 52.

şart ve duruma göre değişmeyecek bir değer anlayışı benimseyerek (rasyonalist objektivizm)² adâlet anlayışının bütününe kuşatacak bir paradigma ortaya koymuştur. Allah'ın bu ilkeye aykırı hareket etmeyeceğini, "iyi olanı yaratıp kötü olanı yaratmayacağını" (aslah) söylemiştir.³ Böylelikle Mu'tezile,

a) Etik değerlerin objektifliği,

b) Allah'ın fiillerinin mutlak iyi olduğu ve kötü olanı yaratmayacağı,

c) Teklfin Allah-insan arasındaki bir ilişki ve bu ilişkinin gayesinin sevap olduğunu; insanın bu gayeye ulaşması için fiillerinde yükümlülüğü anlamlı kılacak özgürlüğe sahip olduğu ilkelerini ortaya koyarak, teklfin ahlâkî zeminini inşa etmiştir. Dolayısıyla Mu'tezile, teklifi bir etik ilişki oluşturacak şekilde açıklamıştır ve teklfin gayesini "ta'rîzu lis's-sevâb" kavramıyla karşılamıştır.⁴

Bu çalışmada sevaba ulaşmanın yegâne yolunu ifade eden teklfin Mu'tezile'de genellikle kullanılan ta'rîzu li's-sevâb kavramına dikkat çekilecektir. Esas gayeyi ta'rîzu li's-sevâb oluşturduğundan, mükellefin gaye olan sevaba ulaşmasının sağlam yolunun inşa edilmesi gerekmektedir. Mu'tezile, bu yolu ahlâkî bir ilişki ifade edecek şekilde ortaya koymuştur. Çalışmada ise bu yolun Mu'tezile'de ta'rîzu li's-sevâb kavramı etrafında izdüşümleri takip edilecektir. Bu izdüşümler temelde adâlet ve va'd vaîd gibi Mu'tezile'nin temel ilkeleri ışığında ele alınıp iyi-kötü ve lütuf gibi ahlâkî değerler ile ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Mükellefin sahip olduğu (akıl, kudret, irade) ve bunun gereği olarak ona verilecek imkânların ta'rîzu lis's-sevâb ile olan ahlâkî zemini izah edilecektir. Bununla birlikte ta'rîzu lis's-sevâb'a ilişkin teolojik sorgulamalara da yer verilecektir.

1. Kelâmda Teklif Kavramının Çerçevesi ve İlintili Olduğu Kavramlarla İlişkisi

² Burada ifade edilmek istenen, değerlerin failine göre değişmemesidir. Yani herhangi bir eşyanın iyi-kötü değerinin onun kendi tabiatında bulunduğunu ifade etmektir. Örneğin, yalanın kötü olduğunu söylediğimiz için yalan kötü değildir, kendi tabiatında kötü değerini taşıdığı için kötüdür ve biz bu nedenle yalanın kötü olduğu hükmüne varırız.

³ İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik fî Usûli'd-Dîn*, thk. Faysal Bedir Avn (Kahire:y.y., 2010), 166.

⁴ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, çev. İlyas Çelebi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı Yayınları, 2013), 2/347; İbnü'l Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik*, 272; Abdülkerim Osman, *Nazariyyetü't-Teklif-Erâ-i Kâdî Abdülcebârî'l-Kelâmiyye*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1971), 410; Zemahşerî, *Kitâbü'l-Minhâc*, 52; Semih Dugaym, *Mevsuâtü Mustalahâtü'l-Eş'arî ve'l-Kâdî Abdülcebâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, 1998), 92.

Teklif, sözlükte “bir şeye düşkün olmak, bir şeyin yükünü yüklenmek” anlamındaki *kelef* kökünden türemiştir. Bu anlamıyla teklif, “bir kimseyi bir şeyi yapmakla yükümlü tutmak,”⁵ “insanın iradesine zor gelen şeylerle onu sorumlu tutmak,”⁶ “failine zahmet, külfet verecek bir işi imtihan için emretmek”⁷ anlamlarına gelmektedir. Örneğin bir kimseye seni mükellef kıldım denildiğinde “meşakkat ve külfet içeren bir fiili sana emrettim” anlamı kastedilmektedir. Mu’tezile ise teklif kavramını, “mükelleften, meşakkat ve külfet içeren bir fiili yapmasını istemek” şeklinde tanımlamıştır.⁸ Teklifin gayesini oluşturan ve diğer bir ifadeyle teklifin başka bir versiyonu olan ta’rîzu lis’s-sevâb kavramına bakacak olursak, ta’rîz; “a-r-z” köküyle, “takdim etme, sunma, teklif, arz” anlamlarına gelmekte “j” harf-ceri ile kullanımında ise “sunma, maruz bırakma” mânalarına gelmektedir. Sevap ise “dönmek, eski haline dönüş yapmak” mânalarına gelen “sevb” den türemiştir. Terim olarak “iyi amel ve itaatın âhiretteki mükâfatı” anlamındadır.⁹ Ta’rîzu lis’s-sevâb terkip olarak; “mükellefe sevaba ulaşma imkânını sunmak” demektir.¹⁰

Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025) teklifi tanımlamadan önce Ebû Hâşim’in (ö.321/933) *Nakzu'l-Bedel* ve *el-Askeriyat’ta* yer alan tanımlarına öncelik vermiştir. Buna göre Ebû Hâşim, *Nakzu'l-Bedel’de* teklif kavramını, “kendisinde meşakkat bulunan bir fiili mükelleften yapmasını istemek anlamında, *el-Askeriyat’ta* ise “emredilene kendisinde külfet ve meşakkat olan bir fiili yapmasını istemek ve gerekli görmek” şeklinde tanımlamıştır.¹¹ Ebû Hâşim’den aktarılan ilk tanımda teklif, “kendisinde külfet ve meşakkat olan herhangi bir fiili mükelleften yapmasını istemek” şeklinde tanımlanmaktadır. Burada yer alan “irade etmek” ibaresi Allah’ın meşakkat içeren fiili mükellefe yüklemeyi istemesidir. Mükellef açısından bu zorlama “ilcâ” olarak ifade edilir. Burada irade, fiilde bulunmaya zorlayıcı bir kuvvet olarak anlaşılmıştır.

⁵ Semih Dugaym, *Mustalahâtü İlmi'l-Kelâmî'l-İslâmî*, 96; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), “klf” md, 930; Seyyid Şerîf Cürcânî, *Kitabü't-Ta'rîfât*, nşr., İbrahim el-Ebyârî, (Beyrut: Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1996), 72; İbnü'l-Melâhimî, *Kitabu'l-Fâik*, 254; Mustafa Sinanoğlu, “Teklif”, *Tu rkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 15 Şubat 2022).

⁶ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, thk. Hüsameddin el-Kudsî, (Beyrut: y.y., ts.), 178.

⁷ Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fi Usûli'd-Dîn*, nşr., Bekir Topaloğlu (Ankara: y.y., 1995), 69-70.

⁸ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî fi Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-Adl*, thk. Muhammed Ali en-Neccar, Abdülhalim en-Neccar (Kahire: ed-Dârü'l-Misriyye, 1965), 11/293.

⁹ Çağfer Karadaş, “Sevap”, *Tu rkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 16 Şubat 2022)

¹⁰ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/347.

¹¹ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, 11/293; Semih Dugaym, *Mevsuâtü Mustalahâtü'l-Eş'arî ve'l-Kâdî Abdülcebâr*, 96.

Dolayısıyla Ebû Hâşim'den aktarılan tanımlarda yer alan "irade etmek ve emretmek", tekliften farklı anlaşıldığından, Kâdî Abdülcebbâr teklifi, "ilcâ seviyesine gelmeyecek şekilde içerdiği meşakkatle faydayı elde etmek ve zararı defetmek üzere bir fiilin yapılmasını veya ondan kaçınılmasını mükellefe bildirmek şeklinde" tanımlamıştır."¹²

Kâdî Abdülcebbâr, teklif tanımında yer alan ve birini bir şeye zorlama anlamını ifade eden ilcâ ile öncelikle teklifi emirden ayırmaktadır. Çünkü emir yöneldiği nesnesini, fiili yapmaya zorlayan bir anlama sahiptir. Aynı zamanda emir akliyattan olan (zarûri) bilgileri teklifin kapsamı dışında tutmaktadır. Zira emir ifadesi, akliyattan olan bilgileri dışarıda tutan şer'î bilgileri içeren özel bir kullanımdır. Teklif emirden daha özel olma yönüyle emirden ayrılmaktadır. Çünkü emrin nesnesinde meşakkat içeren fiiller olduğu gibi meşakkat içermeyen fiiller de bulunmaktadır.¹³

Kâdî Abdülcebbâr'ın tanımında dikkat çeken bir diğer ibare "i'lâm'dır. İ'lâm (Allah'ın mükellefe teklife konu olan fiilin vasfını, vâcib olanın vâcipliğini, kabih olanın kabihliğini bildirmesi) sadece şer'i/ilahî hitap ile gerçekleşmeyip zorunlu (fitrî/aklî) bilginin yaratılmasıyla da gerçekleşmektedir.¹⁴ Zorunlu bilgi burada önemlidir zira o teklifin ön şartı mesabesindedir. Kâdî Abdülcebbâr, buradaki zorunlu bilgiyi akıl olarak anlar ve teklifin sıhhatini akla dayandırır.¹⁵ Dolayısıyla Mu'tezile, mükellefin eylemi işlemeye veya işlememeye imkân veren zarurî bilginin mükellefte bulunmasını gerekli görmüştür. Dolayısıyla iyi-kötü şeklinde nitelendirilen değerlere ait hükümler bedihî/a priori bir şekilde kişide bulunmalıdır. Bu sebeple hem aklî hem de ahlâkî değerlere ait bilginin özünü salt dinî olan emir ve nehiyler oluşturmamaktadır. Burada Kâdî Abdülcebbâr, teklifi aklî ve şer'î olarak iki kısma ayırmış ve bunları birbirinin mütemmimi olarak görmüştür. Bu sayede aklî teklif kapsamına giren hususları mükellef, kendi aklıyla bilebilmekte vahiy gelmeden aklî teklif alanına giren şeylerden

¹²Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muhit bi't-Teklif*, thk. Ömer es-Seyyid Azmî, Ahmed Fuad el-Ehvanî (Kahire: ed-Dârü'l-Mısriyye, 1965), 1/11; Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/338.

¹³Semih Dugaym, *Mevsuâtü Mustalahâtü'l-Eş'arî ve'l -Kâdî Abdülcebbâr*, 98.

¹⁴"Bildirme zaruri bilginin yaratılması veya delillerin ortaya konulması ile olur."Bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/340.

¹⁵Abdülkerim Osman, *Nazariyyetü't-Teklif*, 75; Kâdî Abdülcebbâr'ın akıl kavramını, *Muğni eserinin en-Nazar ve'l-Maârif* cildi yerine, *et-Teklif* cildinde ele almış olması, aklî teklif ile irtibatlandırdığını göstermektedir. Teklifin temel şartlarından biri olan aklî/zorunlu bilgiyi sorumlulukların da temeli saymaktadır. Bk. Abdunnasır Süt, *Mu'tezile ve Ahlâk Kâdî Abdülcebbâr Örneği* (İstanbul: İz yayınları, 2016), 113.

sorumlu olmaktadır.¹⁶ Şer'î teklifin sebebi ise nastır ve mükellifin (Allah) vahiyle bildirmesine bağlıdır.¹⁷ Böylelikle yap/yapma! Şeklinde mükellefe yöneltilen lafızlar, mükellef açısından akılla temellendirilirken söz konusu emrin içeriği Allah tarafından vahiyle bildirilmektedir.¹⁸

Allah'ın teklifin içeriğini mükellefe bildirmenin yanında bu teklifin içeriğini de açıklamalıdır. Bildirilen fiilin yönü açıklanmadığı zaman fayda elde edilecek ve kendisiyle hidâyet bulunacak yönde olmayacak böylelikle fiil abes ve faydasız olacaktır. Kâdî Abdülcebbâr bunu *kıyâsü'l-gâib 'ale's-şâhid* yöntemiyle temellendirmektedir. Buna göre köle sahibi kölesine emrettiği fiilin özelliklerini açıklamadan, kölesinden o fiili yapmasını emretmesi hasen olmamaktadır. Çünkü köle sahibinin, kölesini mahiyeti bilinmeyen bir şeyle mükellef tutması durumunda, kölesini zora kullanmış ve abesle iştigal etmiş olur. Aynı durum Allah ve mükellef arasındaki teklif ilişkisi açısından da bu şekildedir. Görüldüğü üzere Kâdî Abdülcebbâr, bilgilendirme ve açıklama olmaksızın mükellefe meşakkat yüklü fiillerin yüklenmesini tecvîz etmemektedir.¹⁹

Teklifle ilintili olan ve teklifin ayrıştığı kavram olan ibtilâ, “sınanan kimseye bir zorluk (meşakkat) yükleyerek onun tutumunu ortaya çıkarmak, itaat ve isyan olarak halini bilmek”²⁰ şeklinde tanımlanmaktadır. Sınamada, sınanan kimseyi fiilinden ötürü herhangi bir karşılığın verilmesi gerekmez. Çünkü ibtilâ da amaçlanan, denenen kişinin itaat mi edecek yoksa isyan mı edecek şeklindeki tavrını bilmek, açığa çıkarmaktır. Buna karşılık teklif de denenen kişiye yüklenen mükellefiyetlerin neticesinde onun tavrına uygun olan karşılığın verilmesi gerekmektedir.

¹⁶ Kâdî Abdülcebbâr, bazı bilgilerin bizde bedihi (zorunlu) olarak bulunduğunu ve şer'î teklif gelmeden önce aklın bundan sorumlu olduğu açıklamak için “zulüm” örneğini vermektedir. Buna göre akıl kendisine bilgi gelmeden önce de “zulmün” kötü olduğunu ve işlenmemesi gereken bir fiil olduğunu bilmektedir. Bk. Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muhit bi't-Teklif*, 178.

¹⁷ Mücteba Altındaş, “Ebu'l-Muîn en-Nesefî'de Teklifin İmkân ve Boyutları”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 500-526; Erkan Yar, *Müslüman Kelâmında Teklif ve Sorumluluk* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 27-28.

¹⁸ Örneğin; Akıl, Allah'a şükretmesinin gerekli olduğunu bilir, ancak bu şükürün nasıl, ne zaman, ne şekilde gerçekleştireceğini bilemez. Bunun bilgisini akıl değil, nakil bildirir. Dolayısıyla akıl, tümel olarak bilirken, vahiy onu tafsil etmektedir.

¹⁹ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/.336.

²⁰ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, 178.

Tahmil (yükleme) kavramı da tekliften farklı bir anlamı ifade etmektedir. Tahmil, yük, ağırlık veren bir şey için kullanılmaktadır.²¹ Buna uygun olarak Kur'an da, "Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme"²² şeklinde insanın duası yer almaktadır. Ayette yer alan "ısr" ise ağırlık, yük anlamındadır. Sorumluluk kavramı ise yine teklifi doğrudan ifade edecek bir kavram değildir. Zira sorumlulukta bir kimsenin başkasına bir iş yüklemesi, bir şeyi yapmasını istemesi veya emretmesi söz konusudur. Buna karşın sorumlulukta fiili gerçekleştirmesini beklediğimiz kimsenin isteneni yapmadığı durumda cezâi müeyyide olabileceği gibi, herhangi bir yaptırım olmamaktadır. Fakat teklif de mutlak anlamda cezâi müeyyide bulunmaktadır.²³

1.1. Teklifin Gayesi: Ta'rîzu li's-Sevâb

Mu'tezile, âlemin ve onun içinde bulunan insanın yaratılma gayesinin ve hikmetinin bulunduğu görüşündedir. Allah âlemi yok etmeye de (fenâ) devamına da (bekâ) kâdirdir. Mu'tezile'ye göre Allah, fiillerinde hikmet sahibi olup asla abes fiil işlememektedir. Dolayısıyla Allah'ın, âlemi gayesiz ve hikmetsiz yarattığını söylemek doğru olmayacaktır.²⁴ Buna göre Mu'tezile, Allah'ın âlemi yaratmasının illetini Allah'ın adâletiyle açıklamıştır. İlâhî adâlet denildiğinde Allah'ın tüm fillerinin hasen olduğu anlaşılır.²⁵

Âlemin yaratılmasının hikmetini bu ilke üzerinden temellendirmişlerdir. Buna göre Allah'ın filleri amaçsız olamayacağına göre bu âlemin yaratılmasının bir hikmeti olmalıdır. İşte teklif, Allah'ın bu âlemi ve insanları yaratması-

²¹ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, 178.

²² el-Bakara 2/286.

²³ Yar, *Müslüman Kelâmında Teklif ve Sorumluluk*, 24-25. Bu eserde "sorumluluk ve teklif" kavramlarında; sorumluluğu aklî olanlara, teklifi ise şer'î olanlara hasretme gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Buna göre teklif, şer'î olan emir ve nehiyler için kullanılabilirken, sorumluluk, aklî ve şer'î tüm emir ve nehiyler için kullanılabilir.

²⁴ Kâdî Abdülcebâr, *Muğnî* 11/127; M. Sait Özervarlı, "Hikmet", *Tu'rkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 10 Mart 2022).

²⁵ İbnü'l-Melâhimî, *Kitabü'l-Fâik*, 166. Bu noktada Mu'tezile'de Allah'ın niçin kötülüğü yapmadığı hususunun mantıksal arka planı şahit âlemden hareketle oluşturulmaktadır. Bizim şahit âlemde gördüğümüz kötü bir fiili yapana ilişkin yargımız iki türdür. Kötülük yapan ya o yaptığı kötülüğün kötülük olduğunu bilmeden yapıyordu ya da o kötülüğün neticesine muhtaç olduğu için yapıyordu. Hırsız ya çaldığının hırsızlık olduğunu bilmiyordu ya da çaldığı şeye muhtaç olduğu için çalıyordu. Yani ya cahildir veyahut da muhtaç konumundadır. Allah ise ne cahildir ne de gani olmayandır. O halde Allah hiçbir zaman kabih olanı işlemez. Bk. Orhan Şener Koloğlu, 'Mu'tezile'nin Hüseyiniye Ekolünün Dünyevî Aslah Konusuna Yaklaşımı' *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 39(2018), 7-27.

nın sebebidir.²⁶ Yani Allah, teklifte bulunmak için insanları sorumlu kılmıştır. Peki, Allah'ın âlemi ve insanları yaratmasının sebebi olan teklifle amaçlanan nedir? Bu sorunun en temel cevabı "ta'rîzu lis's-sevâb" yani Allah'ın insana, sevaba ulaşma imkânını sunmasıdır. Allah, ta'rîzu lis's-sevâb için insanı yaratmış ve onu teklif ile mükellef kılmıştır. Bu noktada teklif ve onun bir parçasını oluşturan ta'rîzu lis's-sevâb, Allah'ın insana olan bir *nimet*idir. Bu hususta Kâdî Abdülcebbâr, nimeti kısımlara ayırmakta ve ta'rîzu lis's-sevâb'ı bu kısımlar arasına yerleştirmektedir.

1-İvaz: Yüceltme ve ta'zim olmaksızın hak edilmiş menfaattir. Allah bunu hastalıkların ve elemelerin karşılığında verir. Allah üzerine vücûbiyet husûle getirir. Mükellef ve gayri mükellefe verilir.²⁷

2- Sevap: Yüceltme ve ta'zim amacıyla hak edilene verilen menfaattir. Allah'ın mükelleflere fillerine karşılık vermesi zorunlu olan faydadır.

3- Tefaddul: Allah'ın üzerinde bir gereklilik olmaksızın yapmasının da yapmamasının da eşit olduğu faydadır. Allah bunu yaptığında kul için büyük bir fayda olurken yapmaması durumunda yergi hak etmediği fillerdir.²⁸ Burada teklif, sonuncu maddeye girerken, ta'rîzu lis's-sevâb ikinci maddeye girmektedir. Allah, insanı yaratma zorunluluğu bulunmadığı halde yaratarak ona tefaddulde bulunmuştur. Teklifte muhatap kılmasının amacı da ona sevaba ulaştırma olduğundan ta'rîzu lis's-sevap da sevap nimeti içerisinde yer almış olmaktadır. Burada teklif, Allah'ın nimetinin kuşatıcı bir ögesi konumundayken ta'rîzu lis's-sevâb ise bu ögenin esas gayesini oluşturmaktadır.

Ta'rîzu lis's-sevâb' ile mükellefe sevaba ulaşma imkânı verilmiş olduğunu ve bunun gerçekleşmesinin yolunun da teklif olduğunu ifade etmiştik. Mu'tezile bu husus da mükellefin Allah'a mutlak güven duygusunu sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu nedenle burada Mu'tezile'nin "adâlet" ilkesini nasıl yorumladığına bakmak yerinde olacaktır.

2. Ta'rîzu lis's-Sevâb ve Adâlet İlişkisi

"Adâlet ilkesi", Mu'tezile'nin görüşlerinin temelini oluşturan beş ilkesinden biridir. Öyle ki bu ilkedен hareketle *ashâbu'l-adl* olarak da bilinmişler-

²⁶ Koloğlu, Kâdî Abdülcebbâr'ın Düşüncesinde Adâlet İlkesi, 110; "Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım." (ez-Zâriyât 51/56.) Ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir.

²⁷ İlyas Çelebi, "İvaz", *Tu'rkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 7 Mart 2022).

²⁸ Koloğlu, Kâdî Abdülcebbâr'ın Düşüncesinde Adâlet İlkesi, 111.

dir.²⁹ Mu'tezililer, adâlet ilkesiyle, ilâhî fiilleri ve insanî fiilleri ahlâkî zeminde değerlendirmiş, Allah'ın fiillerinin adâletli oluşundan hareketle teklifi ve tek-lifin gayesi olan ta'rîzu lis's-sevâb'ı ahlâkî ilişki biçiminde ele almıştır. Bura-dan Mu'tezile'nin adâlet tanımını vermek ve konu ile olan ilişkisini irdelemek yerinde olacaktır.

“Adâlet”, “davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm ver-mek, eşit olmak, eşit kılmak” anlamlarına gelmektedir.³⁰ Mu'tezile adâleti, “başkasına ait hakkı tam olarak ona vermek ve ondan alınması gerekenleri de kendisinden tam olarak almak,”³¹ başka şekilde ise “başkasının faydalanması veya zarar görmesi için fâilin yaptığı güzel olan her fiil” şeklinde tanımlamış-tır.³² Tanımda yer alan, “zarar görmesi için” ifadesi adâlette yer alan cezâ kav-ramına hatırlatmadır. Nihayetinde yapılan bir fiilin karşılığında bir kimseye cezâ vermek verilen kimse için zarar olsa da verilen cezâ adâletin gereğidir. Istılâhî anlamında ise “Allah âdildir” sözüyle Allah'ın tüm fiillerinin hasen olduğu, Allah'ın kabih olanı yapmayacağı, yapmasını gerekenleri de ihmal etmeyeceği kastedilmektedir. Mu'tezililer Allah'ın âdil sıfatını aklî ve naklî açıdan temellendirmiştir. Akıl yönünden bakıldığında ilâh vafına sahip olandan yalnızca hikmetli fiiller meydana gelmelidir. Mutlak olarak tam yet-kinliğe sahip olan yaratıcıdan tüm fiillerini hikmet, adâlet ve mükemmellikte nitelemenin karşısında, Allah'ın fiillerini zulüm ve abesle nitelemenin olanak-sızlığına dikkat çekmektedir.

Mu'tezile, adâlet ilkesine olan vurguyla ta'rîzu lis's-sevâb'ın mükellefe verilmesinin ahlâkî ve güven zeminini kurmuş olmaktadır. Zira Allah'ın mut-lak adâlet sahibi olması ve ondan ancak hikmetli fiillerin meydana gelmesi şu neticeleri beraberinde getirmektedir;

²⁹ Ahmed İbrahim Şevki Amreci, *el-Mu'tezile fî Bağdat ve Eseruhum fî'l-Hayati'l-Fikriyyeti ve's Siyasiyye* (Kahire: Mektebetü'l-Mebûli, 2000), 35; Süt, *Mu'tezile ve Ahlâk Kâdî Abdulcebbar Örneği*, 51.

³⁰ Mustafa Çağrı, “Adâlet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Erişim: 12 Şubat 2022).

³¹ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 1/214.

³² Kâdî Abdülcebbar yarar sağlamak amacıyla işlenen fiillerin hikmet adâlet ve hikmetli bir fiil olmadığını düşünmektedir. Allah'ın âdil ve hikmet sahibi olmasının anlamı da bunu ifade etmektedir. Allah'ın tüm fiilleri kendisi dışındakilere bir fayda vermek üzere gerçekleşmektedir. Bk. Süt, *Mu'tezile ve Ahlâk Kâdî Abdulcebbar Örneği*, 70.

Aynı hususa Şehristânî de dikkat çekmektedir. Bk. Şehristânî, *Nihâyetü'l-İkdâm fî İlmi'l-Kelâm*, thk. Alfred Guillaume, (Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ , ts.), 397; Abdunnasır Süt, “İlahi Teklifin Ahlakî ve Kelamî Arka Planı: Teklif-i mâ lâ Yutâk Örneği”, *Mukaddime: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/2 (2015), 283-308.

a) Mükellefe meşakkat içeren fillerin emredilmesi mutlak anlamda bir hikmeti barındırmaktadır,

b) Allah adâleti gereği mükellefe işleyeceği fillerde gerekli olan âletleri (kudret, irade, ilim) verecektir,

c) Allah, adâleti gereği mükellefe va'd ettiği sevabı mutlaka verecektir. Mu'tezile bu şekildeki vurgusuyla ta'rîzu lis's-sevâb'ın güven zeminin kurmuş diğer yandan tenzih anlayışını güçlendirmiş ve insana, fiillerinde mutlak bağımsızlıkla sorumluluğu ona vermiş, böylelikle teklifi ve ta'rîzu lis's-sevâb'ı ahlâkî zemine yerleştirmiştir.

2.1. Ta'rîzu lis's-Sevâb'ın Sıhhat Şartlarına Ulaşmada Mükellefte Bulunması Gereken Ontolojik Şartlar

Mu'tezile "ta'rîzu lis's-sevâb"'ı mükellefe sunarak istenen neticeye ulaşmasını ve teklifin ahlâkî bir ilişki olmasını sağlayacak belli şartların mükellef de bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

a) Bunlardan ilki mükellefin akıllı varlık olmasına ilaveten "kudret" sıratına sahip olması yani "kâdir" olmasıdır.³³ Ta'rîzu lis's-sevâb ile ulaşılması istenen sona ulaşmanın uygun bir şekilde gerçekleşebilmesi için insanın eylemde bulunma gücünü açıklamak, insanın eylemlerinin hakikî faili olduğunu belirleyerek eylemlerini ona nispet etmek, böylelikle eylemlerinde sorumlu olduğunu temellendirerek teklif neticesinde hak ettiği sevabın veyahut ikâbın neticesinin kendisine ait olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. İnsanın eylemlerinin mutlak faili olduğunu belirlemenin bir diğer önemi şudur: ta'rîzu lis's-sevâb ile mükellefin sevaba erişmesinin kendi çabasının bir neticesi olduğunu ve bununla övgüye (taltif) kavuşabilmesi için kendi fillerinin faili olduğunun ortaya konması gerekmektedir. Çünkü Allah, mükellefi herhangi bir meşakkate tabi tutmadan doğrudan bu sevabı verebilirdi. Fakat böyle bir durumda mükellef açısından tam bir hak etme ve övgü olmayacaktır. Bu durum bizden birinin sınavda kendi çabasıyla elde ettiği yüksek puanın ona verdiği güven ve başarı duygusu gibidir. Nitekim aynı duygu, çalışmadan doğrudan yüksek puan elde eden öğrenci açısından yaşanmamaktadır. Burada öğrencilere yüksek puanı elde etmelerini ve neticesinde güven ve başarı duygusuna erişmesini sağlayan şey, fillerinin (çalışma vs.) tamamıyla kendilerine ait olmasının bir sonucudur. Aynı benzetme sevaba ulaşmanın yolunu ifade eden "ta'rîzu lis's-sevâb" konusunda da geçerlidir. ta'rîzu lis's-sevâb'ı burada sınav, neticesinde elde

³³ İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik*, 276.

edilen sevap ise yüksek puan gibi düşünülebilir. İşte mükellefin “bunu ben hak ettim” demesi için fiillerinin tamamen kendine ait olduğunun temellendirilmesi gerekmektedir. Bunun yolu ise kudretin fiille beraber değil, fiilden önce olduğunun temellendirilmesidir. Kudretin fiille beraber bulunduğunu söylemek insanın fiillerini kendisine nispet edilmesini zorlaştırmaktadır. Çünkü insan fiil anında tek bir kudrete sahip olmakta, tek bir kudret ise içerisinde seçim gücünü barındırmamaktadır. Böylelikle fiil failinden iradeyle değil zorunlu çıkmış olmaktadır. Bu ise bir yandan fiillerin etik zeminde ele alınmasını güçleştirmekte diğer yandan da *teklif-i mâ lâ yutâk*'a kapı aralamaktadır. Mu'tezile, insan fiilleri konusundaki fikirlerini şu esas üzerine belirlemektedir: “Bir makdûr (kudret eseri ortaya çıkan şey) iki kâdirin kudreti altında olamaz.”³⁴ Çünkü bir makdûr üzerinde iki kâdir etkin olursa makdûrun kime ait olduğu nihai aşamada belirlenemez. Kâdirlerden bir tanesi mutlak olarak zatiyla kâdir bir varlık iken diğeri ise bir kudretle kâdir olan varlıktır yani sınırlıdır. Böyle bir durumda bu fiilin oluşumunda mutlak kâdir olan baskın gelecektir. Nihayetinde biz bir fiilin içerisine Allah'ı dâhil ettiğimizde bu, fiili O'nun yaptığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle bir fiilin ancak bir kâdir tarafından ortaya çıktığını ilke olarak koymamız gerekmektedir. Bu nedenle Mu'tezile, insandaki irade ve kudretin zıtlara şâmil bir irade ve kudret olduğunu söylemiştir. Bir şeyin zıtlara şâmil olabilmesi için de bu iradenin ve kudretin fiilden önce olması gerekmektedir. Çünkü irade ve kudretin tam fiil anında verildiğini söylediğimizde bu irade ve kudretin zıtlara şâmil olması imkânsız olacaktır. Tam fiil anında verilirse fiil anında zaten tek bir fiil bulunmaktadır. Bu burumda da irade ve kudret bulunmayacağından alternatiflerin bulunmaması anlamına gelecek bu da mükellefi cebre götürecektir. Bu nedenle Mu'tezile, çoklu imkânı ifade eden bir kudret anlayışı benimsemiş, kudretin fiilden önce yer aldığını savunmuş böylelikle ta'rîzu lis's-sevâb için mükellefe tam kudret tanıyarak fiillerinin ona nispet edilmesini sağlamıştır.

b) Mükellef fiilini gerçekleştirmesini sağlayacak aletlere de sahip olması gerekmektedir. Bu aletler “kudret” sıfatının tamamlayıcısıdır. Eylemi gerçekleştirmek için gerekli olan aletler, eylemden önce mükellefte bulunmalıdır. Örneğin, bir kimsenin ok atmakla yükümlü tutulabilmesi için ok atmak da gerekli aletlerin mükellefte bulunması gerekir.³⁵ Aksi halde teklif, ahlâkî olmaktan çıkacak ve ta'rîzu lis's-sevâb'ı da zedeleyecektir.

³⁴ İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik*, 283.³⁵ Kâdi Abdülcebbâr, *Muğnî*, 11/393.

³⁵ Kâdi Abdülcebbâr, *Muğnî*, 11/393.

c) Ta'rîzu lis's-sevâb ile amaçlanan mükâfata ulaşabilmesi için mükellefte bulunması gereken bir diğer şart, *ilim*dir. Yani mükellef teklif ile yükümlü tutulduğu fiilin mahiyetini bilmelidir. Kendisinden beklenen fiili işleyebilmesi için gerekli olan ilim zarurî ilim ise Allah bu zarurî ilmi ondan yaratmalıdır. Eğer kesbi ilim ile gerçekleşiyorsa bu ilmi onda yaratmalı ve fiilin bilgisini mutlaka vermelidir.³⁶

2.2. Ta'rîzu lis's-Sevâb' da Kolaylaştırıcı Yön: Lütuf

Mu'tezile, teklif ile gerçekleşecek olan ta'rîzu lis's-sevâb'a mükellefi yöneltmek için onu meşakkatli fillerle yükümlü tutmuştur. Nitekim ta'rîzu lis's-sevâb'ın ana gaye olduğunu bunun da yolunun teklif ile mükellef kılmak olduğu ifade edilmişti. Teklif ise özünde meşakkati içerdiğinden Mu'tezile, mükellefin amaçlanan sevaba ulaşması için Allah'ın teklifi kolaylaştırıcı bir takım unsurları mükellefe vermesini gerekli görmüştür. Mu'tezile, Allah ve insanın filleri ve kudreti arasındaki ilişkiyi ilâhî inayet olarak açıklamış ve bunu da ilâhî *lütuf* olarak isimlendirmiştir. Buradaki *lütuf*, "kişiyi iyi ve taat fillerini işlemesini kolaylaştıran, mâsiyetten ve kötülükten onu uzaklaştıran fiil anlamını ifade etmektedir."³⁷

Mu'tezile, "vücûb alellah" kavramına bağlı olarak Allah'ın kullarına lütufta bulunduğunu ittifakla kabul etmiş fakat ayrıntılarda farklılaşmıştır. Bağdat ekolü lütfun tüm alanlarda geçerli olduğunu kabul etmesine karşılık Basra ekolü lütfun, tekliften sonra gerekli olduğunu savunmuştur.³⁸ Bunun yanında Mu'tezile içerisinde lütfu kabul etmeyenlerde bulunmaktadır. Bişr b. el-Mu'temîr (ö.210/825), lütfun Allah'a vâcip olmadığını çünkü bunu gerçekleştirmesi halinde tüm insanların iman etmiş olması gerektiğini gerekçe gösterir. Hâlbuki görünen bunun hilâfıdır. Bazı insanlar iman ederken bazıları iman etmemektedir.³⁹ Bu, Bişr b. el-Mu'temîr'in lütfu, mutlaka gerçekleşecek bir fiil olarak kabul etmesinin sonucudur. Hâlbuki "lütuf" mükellefin zaten yapabilme kudretine (temkin) zâit bir nitelik olarak gelir. Yoksa lütuf mükellef için mutlak mâna da fiile yöneltici değildir. Ca'fer b. Harb (ö. 236/850-51

³⁶ Kâdi Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/336.

³⁷ Semih Dugaym, *Mevsuâtü Mustalahâtü'l-Eş'arî ve'l - Kâdi Abdülcebâr*, 301.

³⁸ Bunun nedeni olarak ise, Bağdat ekolünün lütfu, "aslah" meselesi içerisinde değerlendirmeleri, Bağdat ekolünün ise, teklifin zorunlu ilkesi olarak değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bk. Koloğlu, *Kâdi Abdülcebâr'ın Düşüncesinde Adâlet İlkesi*, 116.

³⁹ Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, çev. Ömer Aydın, Mehmet Dalkılıç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 360.

[?]) ise Allah'ın lütfunu kâfirlere vermesi durumunda ihtiyarî olarak iman edeceklerini ancak, bu durumda lütuf olmadan iman ettikleri gibi sevap kazanamayacaklarını ifade etmektedir.⁴⁰

Kâdî Abdülcebbâr'a göre Allah'ın insanı yaratıp onu *ta'rîzu lis's-sevâb'* için teklif ile yükümlü tutup ardından kulunu yardımsız bırakması düşünülemez. Dolayısıyla Allah'ın mükellefi taat fiile yaklaştıran mâsiyetlerden de uzaklaştıran yardımını mutlaka vermelidir.⁴¹ Bu düşünce Mu'tezile'nin adâlet düşüncesinin bir devamıdır. Çünkü onlara göre Allah, kulunu mükellef tuttuğunda bununla ta'rîzu lis's-sevâb'ı amaçladıysa mükellefe bu yolu ve teklifi kolaylaştıracak ilkeleri de vermesi gerekmektedir. Vermediğinde Allah'ın adâletine yakışmayacağından Allah'ın lütfu mükellefe mutlaka vermesi gerektiği düşünülmüştür. Bu zorunluluk ontolojik bir zorunluluğu içermeyip, ahlâkî bir gerekliliği ifade etmektedir. Bu nedenle lütfun mükellefe verilmesi Allah'ın hikmetinin ve adâletinin bir gereğidir.

Mu'tezile'de lütfun zamanı konusunda ise lütfun tekliften sonra olması gerektiği görüşü hâkimdir. Özellikle lütfun tekliften sonra verilmesi gerektiğinin izahı ise şudur: Allah kulunu mükellef tuttuğunda şüphesiz ki bunda amaç teklif ile kula ta'rîzu lis's-sevâb'ı sunmaktır. Allah bu hususta emrettiği şeyin kulu taat fiili seçmesine ve mâsiyetten uzaklaşmasını sağlayacak bir fiil olduğunu bildiğinden mükellefe fiili kolaylaştıracak olan *lütfa* vermelidir. Aksi durumda kendi amacını nakzetmiş olacaktır. Kâdî Abdülcebbâr bu durumu bizden birinin hazırladığı yemeğe arkadaşını davet etmesine benzetir. Şöyle ki, kişi yemeği hazırlayıp arkadaşını davet ettiğinde arkadaşının davete katılmayacağını anladığında şayet ona başka hediyeler vermesi halinde katılma ihtimalinin bulunduğunu bilirse, bu yemeği hazırlayan için hediyeleri arkadaşına vermesi ona vâcib olmasına benzetmektedir.⁴²

Görüldüğü üzere Allah'ın teklif ile amacının kuluna ta'rîzu lis's-sevâb'ı sunmak olduğu ve mükellefin bu imkânının sonucunu gerçekleştirmesi için ona ulaştıracak ilkelerden biri olan lütfa da vermesi gerektiği düşünülmüştür. Buradaki lütuf, tekliften sonra verilmesi gerektiğinden Allah'a vâcib bir husus olarak değerlendirilmiş (vücûb ale'llah) fakat kulun lütfa mazhar olması fiile zorlayıcı bir neden olarak değerlendirilmemiştir. Çünkü aksi olduğunda bu, kulun muhayyerliğini ihlal eden bir durum olacaktır.

⁴⁰ Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, 360.

⁴¹ Semih Dugaym, *Mevsuâtü Mustalahâtü'l-Eş'arî ve'l-Kâdî Abdülcebbâr*, 302.

⁴² Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/358.

2.3. Ta'rîzu lis's-Sevâb' ın Ahlâkî Sonucu: Va'd ve Vaîd

Mu'tezile, Allah-insan arasındaki ilişkinin boyutunu teklifin oluşturduğunu ve teklif ile de amaçlananın *ta'rîzu lis's-sevâb* olduğunu ifade edip bunun esaslarını belirledikten sonra bu ilişkinin sonucuna odaklanır. Çünkü bu ilişki her ne kadar dünya da sona ermiş olsa da âhirette devam edecektir. Ta'rîzu lis's-sevâb, mükellefe sevaba ulaşma imkânını vermeyi ifade ettiğine göre sevaba ulaşması için mükellefe bu mükâfatın verilmesi gerekmektedir. *Va'd ve vaîd* ise bu hususun içeriğini oluşturmaktadır.

Mücerret bir kullanımla *va'd* kavramı "iyilik", *vaîd* kavramı ise "kötülük" anlamına gelmektedir. Kâdî Abdülcebbar'ın *va'd* tanımı şu şekildedir: "Birinin gelecekte yarar elde edeceğini veya bir zararı kendisinden uzaklaştığını bildiren haberdur. *Vaîd* ise "birine hak etsin veya etmesin gelecekte zarar göreceğini ya da faydadan yoksun kalacağını bildiren haberdur." Kelâm ilminde *va'd* "Allah'ın, emir ve yasaklarına uyan kimseyi mükâfatlandıracığını bildirmesi, *vaîd* ise bunlara uymayan ve bazı günahlar işleyenleri ebedî bir cezâ ile uyarmasıdır."⁴³ Mu'tezile, teklif ilişkisinin devamı olarak ele aldığı *va'd* ve *vaîd*'i, teklifin ahlâkî sonucu olarak ele almış ve *ta'rîzu lis's-sevâb*'ı da bu minvalde değerlendirmiştir. Buna göre Allah'ın *va'd*'den de *vaîd*'den de dönmesi câiz değildir. Dolayısıyla "*va'd* ve *vaîd*" sevap ve ikâb ile ilgili bir konudur. Sevap ve ikâb ise mükellefin fiillerinin bir neticesini ifade ettiğinden burada Kâdî Abdülcebbar'ın fiile ilişkin hususları nasıl anlamlandırdığına bakmak yerinde olacaktır.

Kâdî Abdülcebbar, fillere ilişkin hususları zem ve medih ve bunlara tabi olan şeyleri de sevap-ikâb olarak ele almıştır. Zem, başkasının halinin küçümsemediğini haber veren sözdür. Allah'ın karşılığında cezâ tayin ettiği ve cezâ tayin etmediği zem olarak ikiye ayrılır. *Vaîd* birinci kısma girmektedir ve mükellefin işlediği mâsiyetten dolayı kınanmasını gerektirir. Medih ise "başkasının hâlinin iyi ve değerli oluşunu haber veren sözdür."⁴⁴ O da benzer şekilde Allah'ın sevap tayin ettiği medih, sevap tayin etmediği medih olarak ayrılmaktadır. Allah'ın verdiği sevabın karşılığı olan medih, taatin karşılığı olarak verilir. Sevap verilmeyen medih ise hak etmenin karşılığı veya bir nimet karşılığı verilmektedir. Örneğin "*ivaz*" bu kısma girmektedir. Zira onun sevap verilmeyen bir hak ediş olduğu ifade edilmişti.

⁴³ Sönmez Kutlu, "Va'd ve Vaîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 17 Şubat 2022).

⁴⁴ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/492.

Sevap ve medihi mükellefe hak ettirmede müeesir olan, mükellefin meşakkat içeren fiilleri yani kabih olanı terk edip, vâcip olan fiilleri yapmasıdır. Dolayısıyla Allah'ın kulu mükellef tutup bununla ta'rîzu lis's-sevâb'ı amaçladığında mükellefin hak etmesi halinde va'd edilen sevabın mutlaka verilmesi gerekir.⁴⁵ Burada ta'rîzu lis's-sevâb ile amaçlanan şeyin sevabı içermekten salt medih olarak verilmesi uygun değildir. Çünkü meşakkat neticesinde elde edilen şeyin sadece medih olması, teklifi ve kendisiyle amaçlanan ta'rîzu lis's-sevâb'ı abes fiil kategorisine sokacaktır. Bu nedenle medhin yanında sevap da yer almalıdır. Bunun nedeni, teklif de meşakkat içeren fiillerin olmasıdır. Biz meşakkat olmaksızın salt vacipleri yapıp kâbihlerden sakınmış olsaydık bunun için elbette ki sadece medih yeterli olacaktı. Teklif de meşakkat yer aldığına göre bu durumda meşakkati aşacak bir şey olmalıdır ki o "sevaptır." Dolayısıyla ta'rîzu lis's-sevâb da salt medhin sunulması zikredilmemiş her ikisini de kapsayan sevap zikredilmiştir. Zira sevap bünyesinde zaten medhi ve ta'zimi içermektedir. Bunun sebebi de fiillerin meşakkat içermesidir.⁴⁶

Sevabın salt meşakkatli fiiller karşılığında mı kazanılması gerekir? Zira bizden biri Allah'ı bilme gibi şeylerde meşakkat olamadığı halde sevap kazanmaktadır şeklinde akla gelebilecek bir soruya şu izah getirilebilir: örnekte zikredildiği gibi meşakkatin direkt fiilin kendisinde yer alması şart değildir. Meşakkat bizatihi fiilin kendisinde bulunmayıp onun sebebinde veyahut kendisine ulaştıran yollarda da bulunabilir.⁴⁷ Görüldüğü üzere ta'rîzu lis's-sevâb'da amaç kula sevaba ulaşma imkânını sunmayı ifade etmektedir ve bunun gerçekleşmesi için mükellefin Allah tarafından emredilen kâbihden sakınması, vacip olanı işlemesi bunun neticesinde de hak edilen sevap va'd'inin mükellefe verilmesi gerekir. Kâdî Abdülcebbâr buradaki sevap va'id'nin ne olacağının ayrıntısını ise ancak nassın vereceğini belirtir. "Buna göre sevap mutluluk cinsindendir fakat "yiyilen, içilen, evlilik türünden olan şeyler olması ancak vahiyle bilinir."⁴⁸

Teklifin gayesi, mükellef kılınana yarar sağlamaktır. Buna karşın kişi, teklif içerisinde kendisine emredilenleri yapmayıp cezâyı hak etmekte ve sevaba ulaşamamaktadır. Yani ta'rîzu lis's-sevâb gerçekleşmemiş mükellef sevaptan uzaklaşmıştır. Bu durumda sevaba ulaşma için sunulan bu imkân (ta'rîzu lis's-sevâb) nasıl hasen olur? Bu tarz sorulara verilmesi gereken cevap şudur:

⁴⁵ "Allah Teâlâ'nın birtakım meşakkatli fiilleri bize teklif ettiği zaman, zikrettiğimiz sevabı mutlaka vermesi gerekir." Bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/502.

⁴⁶ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/498.

⁴⁷ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/500.

⁴⁸ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/504.

Allah'ın mükellefi cezâlandırmasının sebebi, teklifle kendisine sunulan sevaba ulaşma imkânını kaçırmamasından dolayı değildir. Allah'ın cezâlandırmasının asıl sebebi, mükellefin vâcip olanı terk edip, kabih olanı işlemesidir. Bunun istishâdı şudur: "Akıl sahipleri herhangi bir kişiyi, vâcibi ihlâl edip, kabihi işlemesi ve kendisi için faydalı olanı kaçırmaması gerekçesiyle zemmetmezler. Onu, vâcibi ihlâl edip, kabihi işlemesi sebebiyle zemmederler."⁴⁹ Görüldüğü üzere teklifin gerçekleşme amacını ifade eden ta'rîzu lis's-sevâb ve kendisiyle amaçlanan sevabın verilmesini ifade eden va'd ve vaîd aynı minvalde ahlâkî ilişki içerisinde ele alınmış ve Allah'ın hak edene mutlaka vermesi gereken bir ilke olarak yorumlanmıştır.

2.4. Ta'rîzu lis's-Sevâb'a İlişkin Teolojik Sorgulamalar

Allah'ın fillerinden olduğunu bildiğimiz her fiil hasendir.⁵⁰ Allah, insanı yaratmış, kudret ve akıl yetileriyle donatmış ve onun özünde iyiliğe karşı isteksizlik, kötüyü yapmaya karşı bir şehvet yaratmıştır. Bütün bunlarda Allah'ın bir gayesi vardır. Bu gaye ya insanı salt kötülüğe meyletmektir ki bu mümkün değildir ve bunun Allah hakkında düşünülmesi muhaldir. Bu durumda Allah'ın tüm bunlardaki gayesi, insanı iyiliğe sevk etmek ve onu teklif ile mükellef kılmaktır. Söz konusu teklif ile de amaç, insana "ta'rîzu lis's-sevâb'ı" sunmak ve onu ulaşılması ancak teklif ile gerçekleşecek yüksek derecelere yükseltmektir. Dolayısıyla tekliften maksat, mükellefi *sevaba* ulaştırmaaktır. Fakat bu durumda akla bu hususa ilişkin bir takım sorgulamalar gelebilmektedir. Örneğin; mademki Allah'ın tüm fiilleri hasendir, hikmetlidir ve Allah'ın insanı teklif ile mükellef kılmasından maksat ta'rîzu lis's-sevâb'ı ona sunmaktır. Bu durumda teklif ile hedeflenen sevaba, ulaşmayacağı bilinen kimseye teklif nasıl câiz olmaktadır? Teklifin ve bilhassa ta'rîzu lis's-sevâb'ın câizliği hususunda şu husus gözden kaçırılmamalıdır: Tekliften maksat her ne kadar "ta'rîzu lis's-sevâb" olsa da maksat salt bu değildir. Asıl maksat, insanı ancak teklifle erişebileceği yüce dereceye yükseltmektir. Yani teklif, *ta'rîzu lis's-sevâb'dır*, sevaba ulaşma imkânını vermektir. Ancak mükellefin sevaba ulaşıp, ulaşmaması sonucu değiştirmemektedir. Bu ise sevaba ulaşacağı bilinen ile bilinmeyen kimseler için eşit bir durumdur.⁵¹ Teklif, doğrudan sevaba ulaştırma bir vesile değildir. Teklif ancak sevaba ulaştırma imkânını sunmanın bir aracıdır. Dolayısıyla teklif ile amaç ta'rîzu lis's-sevâb olsa da mükellef bununla sevaba da ulaşabildiği gibi ikâbı da hak edebilir.

⁴⁹ Kâdi Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/508.

⁵⁰ İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik*, 166.

⁵¹ Kâdi Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/340.

Allah, Teklife konu olan şeyleri (kudret, irade, özgürlük, engellerin giderilmesi vb.) mükellefe vermiştir. Bu imkânlar mü'min ve kâfir için eşittir. Farklılık mü'min iradesini iyi olana yöneltip, imân etmiş ve sevaba ulaşma yolunu tutmuş, kâfir ise iradesini kötü olana yöneltip, sevap yolunu terk etmiştir. Fakat Allah her ikisine de lütfuyla sevaba ulaşma imkânını (*ta'rîzu lis's-sevâb*) sunmuştur. Kâdî Abdülcebbâr bu hususu boğulmakta olan bir kimseye ip uzatma ve aç olana yemek sunma misaliyle açıklar. "Bizden birinin boğulmakta olan bir kimseye ip uzatması neticesinde boğulmakta olan ipe tutunursa kurtulur. Tutunmamayı tercih ederse boğulur. Başka bir örnekle, aç olan bir kimseye yemek ikramında bulunması durumunda aç olan yemeği yerse ölmekten kurtulur, aksi halde aç kalır. Fakat her iki durumda da ip sarkıtan ve yemek ikramında bulunan kişi bu fiiliyle nimet vermiş olmaktadır."⁵² Ne zamanki bizden birinin aç olan kimseye yemek vermesi, boğulmakta olan kimseye ip uzatması kabih olur, o zaman Allah'ın da imân etmeyeceğini bildiği kâfire ta'rîzu lis's-sevâb için teklif ile mükellef tutması kabih olur. Boğulana ip uzatmak, aç olana yemek vermek gibi bir durum kabih olamayacağına göre Allah'ın kâfiri mükellef tutması da adâleti gereği kabih olmayacaktır. Teklif ile sevap elde edemeyip azaba maruz kalma bizzat mükellef kılmada değil, mükellefiyetin gereğini yerine getirmeyen kimseden kaynaklanan bir neticedir.⁵³ Dolayısıyla teklifin bizatihi kendisi kabih değildir, eğer öyle olmuş olsaydı bu teklif mümin için de kabih olması gerekirdi.⁵⁴ Fakat görünen bunun hilâfıdır. Bir diğer sorgulama ise mükellefin ta'rîzu lis's-sevâb imkânıyla sevaba ulaşma yolundaki meşakatlere ek olarak zâit bir elemi ona ilâşmesi hususudur. Bu hususla ilgili olarak akla şöyle bir soru gelebilir: meşakkat yüklü fiillere ek olarak Allah'ın mükellefin sevabını arttırma adına ona daha fazla elem verir mi? Bu tarz bir düşüncüyü şu şekilde izah etmek mümkündür.

Mu'tezile'nin ana prensibi, Allah'ın asla kabih filli işlemediği, ondan ancak hasen olan fillerin meydana gelmesidir. Bu nedenle aynı bakış açısı *elem* bahsinde de sürdürülmüştür. Fakat ifade etmek gerekir ki, burada ifade edilen elem istihkak sebebiyle hak edilen elemeler olup çocuklara, hayvanlara verilen elemeler bahsin dışındadır. Zira onların elemi hak edecek şekilde teklif ile mükellef tutulmadıkları mâlumdur. Burada değinmek istenilen husus, mükellef olan kimsenin sevap derecesini arttırmak adına ona daha fazla elem verme üzerine bir sorgulamayı ifade etmektedir.

⁵² Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/342.

⁵³ Zemahşerî, *Kitâbü'l-Minhâc*, 53.

⁵⁴ İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik*, 262.

Mu'tezile'ye göre Allah'ın elem vermesi hasendir, zira o Allah'ın fiilidir.⁵⁵ Fakat burada elem hangi vecihte gerçekleşirse zulüm olur önce bunun tespit edilmesi, ardından tespit edilen niteliklerden arındırılıp elemin hangi vecihle hasen olduğunun açıklanması gerekmektedir. Buna göre elemi kabih yapan, onun *zulüm* ve *abes* olmasıdır. Zulüm ve *abes*, elemi kabih yapan sebeplerdir. Dolayısıyla burada bir fiilde hangi nitelik bulunursa zulüm ve *abes* olmaktan çıkar? Sorusunun cevabı verilmelidir. Buna göre elem, a) Bir faydayı temin için yapılmışsa, b) Bir zararı gidermek amacıyla yapılmışsa, c) Hak edilmişse (*istihkâk*) d) Bu durumların zannedildiği durumlardan biri varsa kabih olmaz.⁵⁶ Elemi kabih kılan yönlerden ayırdıktan sonra onun hangi şartlarda hasen olacağının izahı gerekmektedir. Kâdî Abdülcebbâr'a göre elem fiilinin hasen olmasını sağlayan yön şunlardır; a) Elem bir faydayı temin için yapılmışsa, b) Zararın giderilmesi için yapılmışsa, c) Hak edilmesi sebebiyle (*istihkâk*) yapılmışsa, d) Bu durumlardan birinin zannedilmesi (*zann-ı gâlib*) durumunda yapılmışsa, teklif içerisinde yer alan elemeler zulüm ve *abes* fiil olarak nitelendirilmemektedir."⁵⁷ Bunların yanında fiilin hasen olmasını sağlayan yön elemin karşılığında verilen *ivaz*dır. Bu noktada Mu'tezile kendi içerisinde görüş ayrılığındadır. Ebû Hâşim'e göre *elem*, verilen *ivaz*la zulüm olmaktan, lütuf olmasıyla da *abes* fiil olmaktan çıkmaktadır. İvaz, elem olmadan doğrudan verebilme imkânını da içerdiğinden dolayı salt *ivaz* elemi hasen yapmamaktadır. Bu nedenle lütuf ile beraber olması gerekir. Ebû Ali el-Cübbâi (ö. 303/916) elemi, salt *ivaz* sebebiyle hasen görmektedir. Zira sevabın taltîf suretiyle hak edilmiş olması için bunun mükellef tutmaktan başka yolunun olmaması mükellefe karşılığında salt *ivaz* vermekle elemi hasen yapmaktadır.

Mu'tezile, Allah-âlem arasındaki ilişkiyi Allah'ın fillerinin hasen olduğu elemi hasen kılan yönünde *ivaz* olduğunu zikrederek *ivazı* akli bir zemine oturtmuştur. Kâdî Abdülcebbâr elemin hasen olması için zikrettiği *ivaz-lütuf* beraberliğinin yanında fayda esasını da ilave etmiştir. Buna göre, Allah'ın ta'rîzu lis's-sevâb ile mükellefe sunulan sevap derecesini yükseltmek için elem vermesi şu husus tam olduğunda hasendir: elde edilen fayda, elemin verdiği zararı kendisinden şüphe duyulmayacak şekilde aşmalıdır. Kâdî Abdülcebbâr bunu şu ifadelerle açıklar: "Akıl sahibi olanlar büyük kârlı bir alışveriş için zorlu bir çalışmayı kerih görmez veyahut elde edilecek iyi bir eğitim için yapı-

⁵⁵ Zemahşerî, *Kitâbü'l-Minhâc*, 56; İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik*, 317.

⁵⁶ Orhan Şener Koloğlu, *Cübbâiler'in Kelâm Sistemi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2008), 425.

⁵⁷ Koloğlu, *Cübbâiler'in Kelâm Sistemi*, 139.

lan zorlu yolculukları kötü görmez. Herkes böyle bir elemin hasen olduğunu bilir".⁵⁸

Görüldüğü üzere Allah, insana ta'rîzu lis's-sevâb'ı sunarak onun yüksek bir dereceye ulaşmasını istemiştir. Bu hususta Allah'ın mükellefin daha fazla sevap elde etme adına meşakkati arttırmanın başka bir ifadesi olan *elem* de hasendir. ⁵⁹ Dolayısıyla Allah'ın mükellefin teklif içerisinde olduğu süre boyunca ona ta'rîzu lis's-sevâb için elem vermesi belli şartları taşıması halinde hasen kabul edilmiştir. Öyle ki İbnü'l-Melâhimî, daha fazla sevap ve mükâfatı elde edileceği kesin olarak bilinen durumlarda Allah'ın mükellefe elem vermenin mefsetet olmayıp hasen olduğunu belirtmiştir. Zira Allah, eğer ivaz ve onunla birlikte bulunması gerekenleri (lütuf, ibret) vermek suretiyle mazlunun hakkını üstüne almamış olsaydı zâlimin zulmünü yapmasına asla izin vermezdi.

Sonuç

Allah'ın insanı yaratması bir bakıma ontolojik bir ilişkinin varlığını (yarat-tan-yaratılan) göstermektedir. Bundan dolayı bu ilişki aktif ve ahlâkî bir ilişkidir. Ahlâkî ilişkinin bir boyutu ise kendisini teklifte göstermektedir. Allah'ın tüm fillerinin hikmet ve gaye üzerine gerçekleştiğini kabul eden Mu'tezile, Allah'ın bu âlemi ve insanı yaratmasının gaye ve hikmetinin "teklif" olduğunu; teklif ile de gayenin *ta'rîzu lis's-sevâb* olduğunu vurgulamıştır. Ta'rîzu lis's-sevâb ise mükellefin başka bir yolla ulaşamayacağı övgüye ve ta'zime mazhar olacak tarzda hak edilen, büyük fayda olan sevaba ulaşma imkânını sunmayı ifade etmektedir. Dolayısıyla teklif, her bir bireyin Allah karşısındaki sorumluluğunu ifade ettiği gibi, Allah'ın da insana olan sorumluluğu ifade eder. Çünkü Mu'tezile'ye göre teklif, tek taraflı değil, çift taraflıdır. Sadece "yap" ve "yapma" şeklinde bir hitap olarak mükellef olan insanda değil, mükellif olan Allah'ta da vücûbiyet husûle getirir.

Allah'ın insanı yaratmasındaki gaye, ta'rîzu lis's-sevâb ise Mu'tezile, bu gayeyi kolaylaştıracak bir takım gerekliliklerin mükellefe sunulmasını gerektirdiğini ifade etmiştir. Burada hem mükellef olanın hem de mükellif olanın zeminini belirlemiştir. Mükellif olarak Allah'ın adâletli olduğunu, asla kabihi işlemeyeceğini, O'ndan ancak hasen olanın meydana geleceğini söyleyerek bu ilişkinin ahlâkî zeminini inşa etmiştir.

⁵⁸ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 2/296.

⁵⁹ İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-Fâik*, 324.

Allah'ın ise bu ilişkide mükellefin yanında olduğunun ifadesi olarak ona lütufta bulunduğunu, mükellefin sevaba ulaşma yolundaki çektiği elemelerin arttırılmış sevap derecesi ve ivaz vermek suretiyle bir değer karşılığının bulunduğunu ifade etmiştir. Mükellef olmanın zemini de akıl, kudret, irade sahibi varlık olmasıyla temellendirmektedir. İnsanın akıllı, özgür irade sahibi ve kudrete sahip bir varlık olması, onun yükümlü olmasının esasını teşkil eder. Bu bağlamda iyi-kötü, elem, lütuf vs. gibi ahlâkî değerler insanın akıllı bir varlık olmasından dolayı Yaratıcı tarafından onunla muhatap kılınmıştır. Bu muhataplığın temelinde teklif yani başka bir deyişle ta'rîzu lis's-sevâb vardır. Ta'rîzu lis's-sevâb'ın da mezkûr değerlerle sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Bundan dolayı adâlet ve va'd-vâid ilkesi gereği Yaratıcı "adâleti" gereğince insanı teklif ile mükellef tutarak ona hak ettiği büyük faydayı elde etme imkânını sunmuş ve ona büyük bir faydalandırmada bulunmuştur.

Kaynakça

- Altındaş, Mücteba. "Ebu'l-Muîn en-Nesefî'de Teklifin İmkân ve Boyutları". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 8/1 (2021), 500-526.
- Amreci, Ahmed İbrahim Şevki. *el-Mu'tezile fî Bağdad ve Eseruhum fî'l-Hayati'l-Fikriyyeti ve's Siyasiyye*. Kahire: Mektebetu'l-Mebûli, 1.Basım, 2000.
- Askerî, Ebu Hilâl. *el-Furûku'l-Luğaviyye*. thk. Hüsâmeddin el-Kudsî. Beyrut: y.y., ts.
- Cengiz, Yunus. *Kâdî Abdülcebbâr'ın Eylem Teorisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Kitabü't-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.
- Çağrırcı, Mustafa. "Adâlet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/adalet#1-ahlak>
- Çelebi, İlyas. "İvaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 7 Mart 2022. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*
- Dugaym, Semih. *Mevsuatu Mustalahati'l-Eş'arî ve'l - Kâdî Abdülcebbâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, 1998.
- Ebü'l-Hasan el-Eş'arî. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, çev. Ömer Aydın, Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.

- F.Hourani, George. "Mu'tezilî Ahlâk Kelâmında İlâhî Adâlet ve Beşerî Akıl". çeviren: Fethi Kerim Kazanç. *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji*, 2/5 (2002), 207-220.
- Hanefi, Hasan. *Mine'l-Akîde İla's-Savra*. Kahire: y.y., ts.
- İbnü'l-Melâhimî. *Kitâbü'l-Fâik fî Usûli'd-Dîn*. thk. Faysal Bedir Avn. Kahire 2010.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât*. trc. Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Kâdî Abdülcebbâr. *el- Muğnî fî Ebvâbi'-Tevhîd ve'l-Adl*. thk. Muhammed Ali en-Neccar- Abdulhalim en-Neccar. Kahire 1965.
- Kâdî Abdulcebbâr. *el-Muhit bi't-Teklif*. cem. Hasen b. Ahmed b. Metteveyh. thk. Ömer es-Seyyid Azmî-Ahmed Fuad el-Ehvanî. Kahire 1965.
- Kâdî Abdulcebbâr. *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*. met. ve çev. İlyas Çelebi. nşr. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Karadaş, Cağfer, "Sevap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sevap>
- Koloğlu, Orhan Şener. 'Mu'tezile'nin Hüseyiniyye Ekolünün Dünyevî Aslah Konusuna Yaklaşımı' *İslâm Araştırmaları Dergisi*. 39 (2018), 7-27.
- Koloğlu, Orhan Şener. *Cübbâiler'in Kelâm Sistemi*. İstanbul: İsam Yayınları, 2.Basım, 2008.
- Koloğlu, Orhan Şener. *Kâdî Abdülcebbâr'ın Düşüncesinde Adâlet İlkesi – Kavramsal Bir İnceleme*. Bursa: Emin Yayınları, 1.Basım, 2011.
- Kutlu, Sönmez, "Va'd ve Vaîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vad-ve-vaid>
- Nûreddin es-Sâbûnî. *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn*. nşr. Bekir Topaloğlu, Ankara: y.y., 1995.
- Osman, Abdülkerim. *Nazariyyetü't-Teklif-Erâ-i Kâdî Abdülcebbârî'l-Kelâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1971.
- Özervarlı, M.Sait. "Hikmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikmet>
- Reçber, M. Sait. "Tanrı ve Ahlâkî Doğruların Zorunluluğu". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 44/1 (2003), 135-160.

- Sinanoğlu, Mustafa. "Teklif". ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/teklif>
- Süt, Abdunнасır. "İlahi Teklifin Ahlakî ve Kelamî Arka Planı: Teklîf-i mâ lâ Yutâk Örneği". *Mukaddime: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6/2(2015), 283-308.
- Süt, Abdunнасır. *Mu'tezile ve Ahlâk Kâdî Abdülcebâr Örneği*. İstanbul: İz yayınları, 2.Baskı, 2016.
- Şehristânî. *Nihâyetü'l-İkdâm fî 'İlmi'l-Kelâm*. thk. Alfred Guillaume. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.
- Yar, Erkan. *Müslüman Kelâmında Teklif ve Sorumluluk*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2.Baskı, 2017.
- Zemahşerî. *Kitâbü'l-Minhâc fî Usûli'd-Dîn*. nşr. ve çev. U. Murat Kılavuz, A. İskender. İstanbul: Klasik Yayınlar, 1. Baskı, 2021.

Kuran-ı Kerim’de Geçen ‘Alak Kelimesinin Yorumu ve Meallere Yansıması

Süleyman Kandemir

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

Giriş

Kur’an’ı Kerim indiği dönemde Hz. Peygamber tarafından muhataplarına tebliğ edilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Ancak bazı lafızların insan tecrübe ve birikiminin getirdiği bilgi vasıtasıyla yeniden anlaşılması ve yorumlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu sebeple erken dönemlerden itibaren günümüze kadar farklı yorumlar yapılmaya başlanmıştır.¹ Bu farklılıklar Kur’an tercümeleri ve meallerine de sirayet etmiştir. Kur’an-ı Kerim’de evren, dünya, insan, tabiat olayları, yerin ve göğün nasıl yaratıldığı ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Bu ve benzeri ayetler üzerinde insanlığın düşünmesi, tefekkür etmesi teşvik edilmiştir. Genel olarak Kur’an-ı Kerim insanın tefekkür, düşünme ile rabbinin varlığının bilincine varması, akabinde hidayete ermesini hedeflemektedir. 19. yüzyıldan itibaren fen bilimleri alanında meydana gelen bilimsel gelişmeler insanlığın Kur’an-ı Kerim’de geçen kevnî, metafizik ve insanın yaratılışıyla ilgili ayetler üzerinde yeniden düşünmesine, araştırmasına ve yeni bulgular elde etmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler sahabe döneminde eldeki bilgi ve veriler ışığında bazı ayetlerin tam anlaşılamadığı günümüzde bilimsel bilgilerin ispatıyla ayetlere yeni açılımların getirdiğini savunan modern tefsir ekollerinin teşekkülüne kapı aralamıştır. Müfessirlerin araştırmasına konu olan ayetlerden biri de Kur’an-ı Kerim’in Hac: 22/5, Mü’minûn: 23/14, Mü’min: 40/67, Kıyamet: 75/37, biri de Alak: 96/2. Surelerinin ilgili yetlerinde yer alan “alak” kelimesidir.² Bu çalışmamızda da ‘alak kelimesinin klasik tefsirlerde ve çağdaş tefsirlerde nasıl anlaşıldığını ve meallere bu farklılıkların nasıl yansıdığını konu edinip değerlendirilmeye çalışacağız.

1. ‘Alak Kelimesinin Anlam Çerçevesi

¹ Osman Kara, "Meâllerin Girişleri Üzerine Tespitler ve Öneriler", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 3 / 2 (Aralık 2017), 15-16 .

² Yusuf Ağkuş, “İnsanın ‘Nutfе’ ve ‘Alak’tan Yaratıldığını İfade Eden Ayetlerinin Mana ve Mesajı”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/5 (2013), 111.

‘Alak kelimesi sözlüklerde; bir şeye yapışmak,³ erkeğin spermiyle döllenmiş dişi yumurtasının bir hafta içerisinde oluşan hücre topluluğunun rahim duvarına asılmış şekli, embriyo,⁴ klasik kaynaklarda “kan pıhtısı” şeklinde açıklanan alak’ın, döllenmiş hücrenin ana rahminde tutunan, yani embriyon safhasından önceki hali için kullanılır,⁵ bir nesneye ilişip geçmekle yırtılmış yırtığa denir,⁶ davarın ağzına sülük yapışmak ma’nâsındadır,⁷ sülükler ma’nâsına gelir,⁸ koyu kan, dem-i galîz ma’nâsına gelir,⁹ ‘Aşk ve muhabbet eylemek ma’nâsındadır.¹⁰

2. Klasik Tefsirlerde ‘Alak Kelimesinin Yorumu

Klasik dönem tefsir metinlerinden bazı örnekler sunarak bu kelimenin anlamının tespitini yapacağız.

	Müellif	Yaptığı Tefsir
1	Taberî (ö. 310/923)	Kandan oluşmuş bir parçadan. ¹¹
2	Mâverîdî (ö. 450/1058)	Sıvı haldeki kandan oluşmuş bir parçadan. ¹²
3	Kurtubî (ö. 671/1273)	O, insanı bir kan pıhtısından yarattı ¹³
4	Zemahşerî (ö. 1114/1702)	İnsanı yapışkan bir maddeden yarattı O. ¹⁴

³ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat Kur’an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 718.

⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 15.

⁵ Emin Işık, “Alak Süresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/333-334.

⁶ Pars Tuğlacı, *el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*, çev. Asım efendi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 5/4108.

⁷ Tuğlacı, *el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*, 5/4108.

⁸ “Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı - Kamus” (Erişim 11 Mart 2022).

⁹ “Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı - Kamus”.

¹⁰ Tuğlacı, *el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*, 5/4108.

¹¹ Murat Sarigül, “Tefsir Geleneğinde ‘Alak’ Kelimesine Yüklenen Anlamlar ve Modern Bilimsel Gelişmelerin Buna Etkisi”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (2020), 234.

¹² Sarigül, “Tefsir Geleneğinde ‘Alak’ Kelimesine Yüklenen Anlamlar ve Modern Bilimsel Gelişmelerin Buna Etkisi”, 234.

¹³ Muhammed b. Ahmed el Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2015), 19/215.

¹⁴ Zemahşerî, *El-Keşşâf ‘an Haka’iki Çavâmidı’t-Tenzîl ve ‘Uyuni’l-Ekavil fî Vucûhi’t-Te’vîl Keşşâf Tefsiri*, ed. Mustafa Sülün, çev. Necdet Çağıl vd. (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020), 6/1360.

	538/1144)	
5	Nesefi (ö. 508/1115)	Kan parçası. ¹⁵
6	İbn Cüzey (ö. 741/1340)	Kandan oluşmuş bir parçadan. ¹⁶
7	İbn Kesîr (ö. 774/1373)	O, insanı pıhtılaşmış kandan yarattı. ¹⁷
8	Şevkânî (ö. 1250/1834)	Pıhtılaşmış Kandan. ¹⁸

İnsanın yaratılma evrelerinden birini ifade eden ‘alak kelimesini klasik tefsirler yazıldığı dönemdeki fenni bilginin sahip olduğu kapasite, imkân eksikliğinden birbirine yakın sözlük anlamları veya lafzi tercümelerini yapıp açıklamada bulunmadan bırakmışlardır. Günümüzdeki bilimsel bilgiler ile ana rahmindeki çocuğun gelişim aşamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu ekseninde yeni bilimsel açılımlar ile ayetlerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

3. Kur’an Tercümelerinde Bu Kelimeye Verilen Anlamlar

‘Alak kelimesinin anlamının tespitinde yazılan meâllerin hepsine müracaat etme şansımız yoktu. Çünkü yaklaşık üç yüze yakın meâl yazılmış, hâlâda yapılmaya devam etmektedir. Birçoğu aynı anlamı vermiş bu sebepten dolayı alma gereği duymadık. İlk meâl yazımından itibaren Elmalî, Hasan Basri Çantay gibi klasikleşmiş meâllerin yanı sıra günümüzde akademisyenlerin yaptığı ve çokça okunan meâllerden 26 tanesini seçtik. Seçtiğimiz meâllerden örnekler sunacağız.

	Müellif	Verdiği Anlam
1	Hüseyin Kâzım Kadri	İnsanı alakadan yani; pıhtılaşmış kandan yaratanın ismiyle celili ile oku. ¹⁹

¹⁵ Sarigül, “Tefsir Geleneğinde ‘‘Alak’ Kelimesine Yüklenen Anlamlar ve Modern Bilimsel Gelişmelerin Buna Etkisi”, 234.

¹⁶ Sarigül, “Tefsir Geleneğinde ‘‘Alak’ Kelimesine Yüklenen Anlamlar ve Modern Bilimsel Gelişmelerin Buna Etkisi”, 234.

¹⁷Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa - Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2015), 15/8521.

¹⁸ Sarigül, “Tefsir Geleneğinde ‘‘Alak’ Kelimesine Yüklenen Anlamlar ve Modern Bilimsel Gelişmelerin Buna Etkisi”, 234.

¹⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, *Nurül Beyan Kur'an'ın Türkçe Tercümesi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1921), 2/1119.

2	Elmalı Muhammed Hamdi Yazır	O, insanı bir 'alak'tan kan pıhtısından yarat-tı. ²⁰
3	Ömer Nasuhi Bilmen	İnsanı bir uyuşmuş kandan yaratmıştır. ²¹
4	Seyyid Kutub	O, insanı pıhtılaşmış kandan yarattı. ²²
5	İbn 'Âşûr	Rahme asılan pıhtılaşmış kanlı noktadan. ²³
6	Mevdûdî (1903-1979)	O, insanı bir alak'tan yarattı ²⁴
7	Sâbûnî	O, insanı bir embriyodan yarattı. ²⁵
8	Muhammed Esed	İnsanı bir yumurta hücresinden yaratan. ²⁶
9	Süleyman Ateş	O, insanı 'alâk'tan yarattı. ²⁷
10	Mehmet Nuri Yılmaz	O insanı bir kan pıhtısından yarattı. ²⁸
11	Hamdi Döndüren	Yaratan, insanı (rahim cidarına) tutunan bir alaktan (zigot) yaratan Rabbinin adıyla oku. ²⁹
12	Recep İhsan Eliaçık	İnsanı sevgiden; ilgi ve alakadan yarattı. ³⁰
13	Osman Zeki Soyuyiğit	İnsanı alak (oğulcuk)tan yarattı. ³¹

²⁰ Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. Sıtkı Güllü (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008), 10/602.

²¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Sentez Yayınevi, Y.Y.), 8/4064.

²² Seyyid Kutub, *fi Zılâl-il Kur'an Kur'an'ın Gölgesinde*, çev. Mehmet Emin Saraç vd. (İstanbul: Birleşik Yayınları, Y.Y.), 16/282.

²³ Sarigül, "Tefsir Geleneğinde "Alak' Kelimesine Yüklenen Anlamlar ve Modern Bilimsel Gelişmelerin Buna Etkisi", 234.

²⁴ Ebu'l-A'lâ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, Y.Y.), 7/179.

²⁵ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't Tefasir/Tefsirlerin Özü*, çev. Sadrettin Gümüş - Nedim Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995), 7/364.

²⁶ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 3/1287.

²⁷ Süleyman Ateş, *Yüce Ku'ân'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1991), 11/6.

²⁸ Mehmet Nuri Yılmaz, *Kur'an-ı Kerim ve Meâlî* (Ankara: Kürsü Yayıncılık, 1998), 597.

²⁹ Hamdi Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim, Yüce Meal ve Tefsir* (İstanbul: Çelik Yayıncılık, 2005), 1410.

³⁰ Recep İhsan Eliaçık, *Yaşayan Kur'an Türkçe Meal/Tefsir* (İstanbul: İnşa Yayıncılık, 2007), 3/380.

³¹ Osman Zeki Soyuyiğit, *Yüce Kur'an'ın İnsanlığa Mesajı, Kur'an-ı Kerim Meali* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2012), 599.

14	Mahmut Kısa	O, insanı, rahim duvarına tutunarak orada asılı bir şekilde duran, kan pıhtısına benzeyen basit bir yumurta hücresinden, yani alaktan yarattı. ³²
15	Ömer Çelik	O, insanı Rahim duvarına tutunan aşılانmış bir hücreden yarattı. ³³
16	Yaşar Nuri Öztürk	İnsanı, embriyodan/ilişip yapışan bir sudan/sevgi ve ilgiden/husûmetten yarattı. ³⁴
17	Bayraktar Bayraklı	O, insanı bir yapışkan döllenmiş yumurta hücresinden yarattı. ³⁵
18	Mustafa Yıldız	İnsanı, rahme tutunan bir maddeden yaratan rabbinin. ³⁶
19	Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş.	O, insanı alaktan (asılıp tutunan zigottan) yaratmıştır. ³⁷
20	Mustafa İslamoğlu	O, İnsanı sevgi ve alakadan yarattı. ³⁸
21	Salih Akdemir	Sen yaratan insanı (rahim duvarına) asılmış olan (zigot)dan yaratan Rabbinin adıyla, (Allah’ın birliğine) çağır! ³⁹

³² Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meali* (Konya: Armağan Kitaplar Yayınları, 2012), 572.

³³ Ömer Çelik, *Hakk’ın Dâveti Kur’an-ı Kerim Meal ve Tefsiri* (İstanbul: Erkam Yayıncılık, 2013), 5/527.

³⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2013), 599.

³⁵ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Meâli* (İstanbul: Bayraktar Yayınları, 2013), 598.

³⁶ Mustafa Yıldız, *Son Mesaj Kur’an-ı Kerim ve Gerekçeli Türkçe Meal* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2013), 640.

³⁷ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 8/651.

³⁸ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an gerekçeli Meal-Tefsir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 1236.

³⁹ Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur’an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 597.

22	Hasan Tahsin Feyizli	O insanı alaktan (Rahim duvarına asılmış zigottan/asılmış yumurtadan) yarattı. ⁴⁰
23	Hasan Elik, Muhammed Coşkun	Zira seni ana rahminde bir damlacık sudan yaratıp. ⁴¹
24	Mehmet Sait Şimşek	O, insanı asılı duran bir parçadan (Embriyo'dan) yarattı. ⁴²
25	Ahmet Tekin	O, insanı aşk ve sevgiden, bir ilişkiden, rahim duvarına yapışıp yerleşen döllenmiş hücrelerden yarattı. ⁴³
26	Abdulhalim Uveys el-Mısri, Ali Abdulmuhsin Cebr el-Mısri	"O, insanı bir alaktan" donmuş bir kandan "yarattı." ⁴⁴
27	İsmail Yakıt	O, insanı, rahim duvarına yapışıp tutunan döllenmiş bir yumurtadan/ embriyodan "alak" yarattı. ⁴⁵

Verdiğimiz örneklerden tespit ettiğimiz anlamları şöyle sınıflandırabiliriz. Birinci anlam tercüme etmeden kelimeyi olduğu gibi yani 'alak'tan yaratıldı şeklinde anlam verenler. İkinci anlam asılı duran bir parçadan yarattık şeklinde anlam verenler. Üçüncü anlam döllenmiş yumurtadan embriyodan yaratan anlamı verenler. Dördüncü anlam, aşk, sevgi, ilgi, alakadan yarattı şeklinde anlam verenler. Beşinci anlam bir damla sudan yaratan anlamı verenler. Altıncı anlam donmuş kandan yaratan anlamı verenler. Yedinci anlam pıhtılaşmış bir kandan yaratan şeklinde anlam verenler. Sekizinci anlam uyuşmuş kandan yarattı şeklinde anlam verenler. Dokuzuncu anlam insanı bir yumurta hücresinden yaratan şeklinde anlam verenler. Onuncu anlam insanı oğulcuktan yarattı şeklinde anlam verenler. On birinci anlam insanı yapışkan döllenmiş yumurtadan yaratan diye tercüme edenler. On ikinci anlam rahme tutunan bir maddeden yarattı şeklinde anlam verenleri tespit ettik.

⁴⁰ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzül Furkân Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali* (İstanbul: Server İletişim Yayınları, 2015), 597.

⁴¹ Hasan Elik - Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı, Özlü kuran tefsiri* (İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 2015), 1441.

⁴² Mehmet Sait Şimşek, "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" (İstanbul: Beyan Yayınları, Y.Y.), 5/460.

⁴³ Ahmet Tekin, *Tefsiri Meal Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru* (İstanbul: Kelam Yayınları, 2016), 600.

⁴⁴ Abdulhalim Uveys el-Mısri - Ali Abdulmuhsin Cebr el-Mısri, *Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, çev. Mehmet Beşir Eryarsoy (İstanbul: Karınca Polen Yayınları, Y.Y.), 1216.

⁴⁵ İsmail Yakıt, *Kur'an-ı Hakîm Meâli* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020), 710.

Sonuç

Kur’an-ı Kerim’in kelimelerinin anlamlarını tespitinde en doğru yöntem peygamberimizin ve sahabesinin nasıl anladığıdır. Kur’an-ı Kerim’in kendi coğrafyasından, kendi zamanından, kendi kültüründen soyutlayarak anlama çabası içerisinde söylem geliştirenlerin olduğunu ve bu perspektif içerisinde sadece bilimsel bilgilerle Kur’an ayetlerini günümüzdeki birtakım bilimsel bilgileri 1400 küsur sene öncesinde haber verdiğini mucizevi tarafına değinen çalışmalar yapılmaktadır. Lakin bunun mümkün olmadığı Allah’ın insanlarla bir zemin üzerinden iletişim kurduğu, bunun da nazil olduğu dönemin toplum dili, kültürü, zamanı ve ashabının anlama kapasitesine hitap ettiği bilgisini gözden kaçırmamak gerekir.⁴⁶ Nazil olduğu dönemden itibaren lafzını, anlamını daha fasih şekilde anlayıp yüce Mevlâ’nın kudretinin idrakine ulaşım insanlığın hidayet vesilesi olması için kendi kapasitelerine göre âlimler çaba göstermektedir. Bu durumları değerlendirdiğimizde bu bilgilere vakıf olup ona göre bir tefsir ve meal çalışması yapmamız gerekmektedir. Alak kelimesi hidayet rehberimiz olan Kur’an-ı Kerim’in ilk ayetleri arasında yer alması surenin ilk ayetinin de oku kelimesi olması dolayısıyla insanın bu kelime üzerinde doğru bağlam ve alt yapıyla düşünüp bilimi de bu uğraş içerisinde kullanıp yeni çıkarımlar, bulgular, açılımlar yapılması gerekir. Alak kelimesini de bu perspektifte düşündüğümüzde bilimsel verilerden faydalanarak hem Kur’an’ın mucizevi yönüne vurgu yapmak bununla birlikte indiği ortamdaki anlamı da göz önüne alarak düşünüp yorumlamak gerekir. Kur’an’ın edebi yapısı insanın bilgi seviyesi geliştikçe her dönemde (geçmişte, günümüzde, gelecekte) yeni açılımlar yapılmasına da imkân vermektedir. Bilimsel bilgilerden faydalanarak peygamberimizin ve sahabenin ne anladığını göz önünde bulundurup yeni açılımlar yapılabilir. Bunların da bir yorumdan ibaret olduğunu da unutmamak gerekir. Çünkü kesinleşmemiş bilimsel bilgi de zamanla değişebilir. Lakin kesinleşmiş bir bilgiyse tespit edilen anlam, indiği ortamdaki anlaşılan anlam da korunarak tercümelerde verilebilir.

Kaynakça:

Ağkuş, Yusuf. “İnsanın ‘Nutfe’ ve ‘Alak’tan Yaratıldığını İfade Eden Ayetlerinin Mana ve Mesajı”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/5 (2013), 31.

Akdemir, Salih. *Son Çağrı Kur’an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

⁴⁶ TNKU İlahiyat Tv, “Kur’an’ı Doğru Anlamada Siyerin Önemi” (Erişim 10 Mart 2022).

- Ateş, Süleyman. *Yüce Ku'ân'ın Çağdaş Tefsîri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1991.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Meâli*. İstanbul: Bayraktar Yayınları, 2013.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Sentez Yayınevi, Y.Y.
- Çelik, Ömer. *Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerîm Meal ve Tefsîri*. İstanbul: Erkam Yayıncılık, 2013.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.
- Döndüren, Hamdi. *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerîm, Yüce Meal ve Tefsir*. İstanbul: Çelik Yayıncılık, 2005.
- Eliaçık, Recep İhsan. *Yaşayan Kur'an Türkçe Meal/Tefsir*. İstanbul: İnşa Yayıncılık, 2007.
- Elik, Hasan - Coşkun, Muhammed. *Tevhit Mesajı, Özlü kuran tefsiri*. İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 2015.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Feyzü'l Furkân Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Server İletişim Yayınları, 2015.
- Işık, Emin. "Alak Süresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ. *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri*. çev. Bekir Karlığa - Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2015.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an gerekçeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Kadri, Hüseyin Kâzım. *Nurül Beyan Kur'an'ın Türkçe Tercümesi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1921.
- Kara, Osman . "Meâllerin Girişleri Üzerine Tespitler ve Öneriler". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 3 / 2 (Aralık 2017): 14-44 .
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

- Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meali*. Konya: Armağan Kitaplar Yayınları, 2012.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el. *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 19 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2015.
- Kutup, Seyit. *fî Zılâl-il Kur’an Kur’an’ın Gölgesinde*. çev. Mehmet Emin Saraç vd. İstanbul: Birleşik Yayınları, Y.Y.
- Mevdudi, Ebu’l-A’lâ. *Tefhimu’l-Kur’an, Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*. çev. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları, Y.Y.
- Mısri, Abdulhalim Uveys el- - Mısri, Ali Abdulmuhsin Cebr el-. *Kur’an-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*. çev. Mehmet Beşir Eryarsoy. İstanbul: Karınca Polen Yayınları, Y.Y.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2013.
- Râgıb el-İsfahânî. *Müfredat Kur’an Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu. 1 Cilt. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-. *Safvetü’t Tefasir/Tefsirlerin Özü*. çev. Sadrettin Gümüş - Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.
- Sarıgül, Murat. “Tefsir Geleneğinde ‘‘Alak’ Kelimesine Yüklenen Anlamlar ve Modern Bilimsel Gelişmelerin Buna Etkisi”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (2020), 17.
- Soyyigit, Osman Zeki. *Yüce Kur’an’ın İnsanlığa Mesajı, Kur’an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2012.
- Şimşek, Mehmet Sait. “Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri”. İstanbul: Beyan Yayınları, Y.Y.
- Tekin, Ahmet. *Tefsirî Meal Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru*. İstanbul: Kelam Yayınları, 2016.
- Tnkü İlahiyat Tv. “Kur’an’ı Doğru Anlamada Siyerin Önemi”. Erişim 10 Mart 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=zpTaqDZvV4A>
- Tuğlacı, Pars. *el-Okÿânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*. çev. Asım efendi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Yakıt, İsmail. *Kur’an-ı Hakîm Meâli*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. çev. Sıtkı Gülle. 10 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008.

Yıldız, Mustafa. *Son Mesaj Kur'an-ı Kerîm ve Gerekçeli Türkçe Meal*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2013.

Yılmaz, Mehmet Nuri. *Kur'an-ı Kerîm ve Meâli*. Ankara: Kürsü Yayıncılık, 1998.

Zemahşerî. *El-Keşşâf 'an Haka'iki Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyuni'l-Ekavil fî Vucûhi't-Te'vîl Keşşaf Tefsiri*. ed. Mustafa Sülün. çev. Necdet Çağıl vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.

“Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı - Kamus”. Erişim 11 Mart 2022.
<http://www.kamus.yek.gov.tr/>

DİJİTAL OYUNLAR VE İSLAMOFOBİ

Süleyman Karakurt

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

GİRİŞ

Yeni kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle beraber insanoğlu hiç olmadığı kadar birbirleriyle daha samimi olma ve daha kolay tanışma imkânına erişmiştir. Artık günümüzde, dünyanın en ücra köşesinde yaşayan biri ile iletişime geçmek çok daha kolay hale gelmiştir, ondan yeni bilgiler alabilmekte, arkadaş olabilmekte ve oyun oynayabilmekteyiz. Bu kadar olumlu olayların yanı sıra insanoğlu daha önce hiç yaşamadığı derece de birbirlerinden korkmakta, düşmanlık beslemekte, birbirilerini ötekileştirme, belki de hayatında hiç karşılaşmayacağı biriyle kavgaya tutuşabilmektedir. İslam'a ve Müslümanları ötekileştirici hatta düşmanlık beslenilecek tavır takınmasın da 'İslamofobi' algısı da bir fenomen haline gelmiştir. Çeşitli haberlerle, her gün evlerimizde izlediğimiz televizyonlarda, okuduğumuz gazete, dergi gibi medya organlarıyla bu kavram her zaman karşımıza çıkmaktadır. İslamofobi kavramının vücut bulmuş bir başka dijital organı da hiç şüphesiz dijital oyunlar olmuştur. İlk önce televizyona bağlanan atarilerden başlayan daha sonra her evde bulunan bilgisayarlar ve günümüz teknolojisine ayak uyduran oyun konsolları ile oyunlar sadece çocukların değil, yetişkin insanların da rağbetini çekmiştir. Ancak bu masum görünen bazı oyunlar, İslam dinini kötülemek amacıyla yapılmış ve insanların beyinlerine İslamofobi kavramını yerleştirme de öncü haline gelmiştir.

1. İslamofobinin ilk İzleri ve Tarihi Seyri

Günümüzde, çeşitli çevrelerin yeniden gün yüzüne çıkarma yarışı içinde olduğu İslamofobi olgusunun kökleri tarihin tozlu sayfalarına kadar uzanır. Bu karalama, kara propaganda ve temel dinamiklerini yüzyıllarca batı dünyasında, özellikle de İslam'ın Hristiyanlık için bir tehdit oluşturacağını ve Avrupa da İslam dininin hızlıca yayılması iddiası olmuştur. Bunun gibi tehditleri ve iddiaları şuur olarak kabul gören çevreler Müslümanlara karşı çeşitli hareketlere girişmişlerdir.

Her ne kadar İslamofobi'nin dünya gündemine oturmasını büyük bir kesim haçlı savaşları olarak görse bile aslında Müslümanlara karşı yapılan ilk hareketler VIII. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanmaktadır. 114/732 yılında Güney Fransa'da gerçekleşen Puvatya Savaşı (Balatu's Şüheda) hem hazırlık

aşaması olsun hem de savaş sonrası Katolik kiliselerin İslam karşıtı propagandaların Avrupa'daki İslam karşıtı hareketlerin bir fitili olarak bilinir. Müslümanların Avrupa'ya yaptıkları seferlerin artması ve burada yaşayan halkın topluca İslam'a girmesi kilise çevrelerini rahatsız etmiştir. Bu dönem de Müslümanlara 'en azılı kafir' ve 'putperesler' gibi atıflarda bulunmuşlar hatta İslam dininin yüce Peygamberi Hz. Muhammed'e Karanlıklar prensi Mahound lakabı takmışlar. Kötüleme de sınır tanımayan Katolik Kilisesi İslam dinini sapık bir rahipten öğrenildiği iddiasında bulunmuşlardır.

Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığına dair iddiaların bulunduğu bu savaş Müslümanların yenilmesi batı dünyası tarafından o kadar büyütülmüş ki Puvatya Savaşını tarihin en önemli olayları arasına almaya başlamışlardır. Kilise, halkı galeyana getirmek için Müslümanların yayılmacı politikasını durdurduk diye ortaya iddia atmıştır. Kilisenin bir diğer iddiası ise eğer savaş Müslümanlar yenseydi Oxford'da tefsir derslerinin işleneceğini söylemiş ve Hristiyan halkı aslında savaş için ateşlemişti. Ancak Hristiyanların savaşını yenmesine rağmen Müslümanların yayılmacı politikası hiçbir şekilde kesilmemiş ne de Batı'nın İslam'a karşı yapmış olduğu hareketler başarıyla sonuçlanmış.

XI. yüzyılda Müslümanlar da çıkan iç karışıklığı Batı bir fırsat olarak gö-rerek İslam'a karşı yapmış olduğu hareketleri bir din merkezli yapıya dönüştürdü. Papa II. Urbanus'un kutsal Kudüs'ü alma, cennet vaadi, kafirleri (Müslümanları) öldürme, dindaşlarının intikamını alma gibi vaatler ortaya atarak ve halkın duygularına dokunarak Haçlı Seferleri olarak bilinen askeri hareketi İslam dünyasına yöneltti. Yaklaşık iki yüzyıl süren bu üstünlük Osmanlı devletinin kurulması ve gaza politikalarıyla son bulmuş ve üstünlük bu sefer Müslümanların eline geçti ancak kırılma noktası FÂTİH SULTAN MEHMED'in 1453 yılında İstanbul'u fetih etmesiyle ve fetihten sonra güttüğü politika Batı üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Şuan ise tarihler 11.09.2001 günü söz de Müslümanların yapmış olduğu Amerika da bulunan ikiz kulelere saldırılmasından hemen sonra Batı eski takındığı tavrı geri kazandı ve bu sefer Müslümanları kötülemek ve terörist ilan etmek için ellerinden geleni yaptılar. Savaşıp ülkelerinize demokrasiyi getireceğiz kisvesini kullanarak, Müslüman adı altında kurdukları terör örgütleriyle veya profesyonel şekilde kullandıkları dijital medya organlarıyla Müslümanları birer terörist ve birer canavar olarak göstermeyi başardılar.

2. Dijital Oyun

Oyun, insanlığın her yaşlarında ihtiyaç duyduğu bir kavram olmuştur. Oyun, insanlığın var olduğu günlerden başlayıp çeşitli farklılıklarla günümüze kadar bu serüvenin içinde kendisine bir yer bulmuştur. Oyun, insanların farklı ilgi ve gereksinimlerini doyurucu bir şekilde karşılamış, çocuk ya da yetişkinlerin dünyayı anlamalarına yardımcı olmuş, diğer insanlarla kolay bir şekilde iletişim kurmaya yardımcı olmuş, duygularını kontrol etmeyi, paylaşmayı, insanların beraber bir şekilde eğlenebileceğini göstermiştir.

1980'li yıllardan itibaren toplum tarafından oldukça rağbet gören bilgisayar teknolojisi zaman için de oldukça hızlı bir şekilde gelişmiş yaşamış yanımız da taşınacak duruma gelmiştir ama en büyük rağbet görmesi 1990'lı yılların sonuna doğru internetin de kullanılmasıyla yeni bir dünyanın kapılarının aralandığını anlamış olduk. İnsanların artık dışarda oynadıkları oyunların yerini yavaş yavaş bilgisayar oyunlarına bırakmaya başladığı bu dönemler, istemsiz bir şekilde dijital oyun sektörünün zeminini oluşturmaya başlandı.

Dijital oyunlar sadece çocuklar tarafından değil, onlardan daha fazla yetişkinler tarafından oynanmaktadır. Statista'nın araştırmalarına göre dünya genelinde 25-34 yaş arasındaki yetişkin insanlar 440 milyon, 16-24 yaş aralığı çocukların ve gençlerin sayısı 400 milyon kişi olarak bilinir ve yetişkinlerin sayısı bu çocuk-yetişkin aralığından 40 milyon fazladır. 35-44 yaş arasındaki insanların sayısı 2014 yılına nazaran 2016 sayıca çok artış olmuştur. En dikkat çekici araştırma 2020 yılında yapılan araştırmadır. Bu araştırma da dikkat çeken konu en çok artışın 55 yaş ve üstündeki insanlar da olduğu görüntülenmiştir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, erkek oyuncular kadın oyunculara göre sayı olarak daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Bazen bu yaş grubunda ki oyuncular kendilerini oynadıkları oyunlara fazlasıyla kaptırıp yaşadıkları dünyadan tamamen soyutlamış olabiliyorlar. Bazıları hatta bu oyunların başında ölmüş, oyundaki karakterlerle evlenmiş veya hayati fonksiyonlarını sınırlandıracak duruma kadar getirmişlerdir. Örneğin Japonya da yaşayan biri oynadığı oyundaki karakteri beğenerek gerçek bir kilise de 2017 yılında düğün yapmıştır, ABD'de yaşayan 55 yaşında ki bir adam da World of Warcraft oyununu oynarken bağırsak düğümlenmesi geçirerek hayatını kaybetmiştir, ölenin kızı babasının oyundaki kariyerinin parasını almak için oyun şirketine dava açma yoluna kadar gitmiştir. Bunun gibi dünyada sayamadığımız nice örnekler vardır.

3. Oyunlarda İslamofobi

İslamofobi tabiri sözlük anlamı olarak İslam karşıtlığı anlamına gelmekte ve genel olarak Müslümanlardan korkma ve nefret etme gibi anlamlara gelmektedir. Avrupa da artan İslam düşmanlığının bu kadar artmasının en büyük sebeplerinden biri de medya ve dijital oyunlar sayesinde olmuştur. Günümüz Ortadoğu'suna bakıldığında yaşanan terör olaylarını ya da çatışmalarını İslam eksenin de yaşanmış gibi gösterip İslam karşıtlığını daha çok artırmaktadır. ABD de yaşanan 11 Eylül saldırısında ve El Kaidenin İslam eksenine alınmasıyla Avrupalı halkın İslam'a düşmanlığı daha fazla artmıştır.

Bu yaşanan olaylardan sonra Avrupa Birliği 27 ülkesinde 23.500 kişinin üzerinde kapsamlı bir araştırma yapan "European Union Agency for Fundamental Rights" yayımladığı birçok ankette sadece bir yıl içerisinde bu ülkelerde yaşayan her üç Müslümandan birini ayrımcılıkla karşılaştığı ve her on Müslümandan biri bu olaylardan dolayı ya dışlanmış ya da aşağılanmaya maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Dünyanın Müslümanlara bu kadar korkulu gözlerle bakmalarının sebepleri ya izledikleri medya organı ya da oynadıkları dijital oyunların olduğu gözlemlenmiştir.

Küresel dünya piyasasında oldukça geniş bir topluluğa seslenen ve milyarlarca oyuncuya sahip olan dijital oyunlar İslam karşıtlığın en gizli şekilde yapıldığı yer olarak bilinir. Oyuncuların haberleri olmadan onların bilinçaltlarına seslenerek İslam düşmanlığını yapmaktadır. Oyunun içindeki kötü karakterleri veya oyun içerisindeki motifleri İslam dünyasındaki kutsal motiflere benzetilerek oyuncuyu İslam'a düşman olarak yetiştiriyor, bu oyuncu ister Müslüman olsun ister Hristiyan olsun oynamış olduğu oyunun ne anlama geldiğini bilmemektedir.

DEVİL MAY CRY

17 Şubat 2005 tarihli Amerika Birleşik Devleti'nde Ubisoft ve Capcom oyun firmalarının geliştirdiği bu oyun çeşitli oyun konsollarından da rahatça oynanan bir oyundur. Oyundaki karakter görsel de yer alan kapının önüne gelir. Bu kapı oyundaki kötü güçlerin ve şeytani varlıkların girip çıktığı yerdir. Oyuncuların ilk bakışta hiçbir şeyin absürd gelmediği bu görselde daha dikkatli bakıldığında İslam dünyasının kutsalı olan Kâbe-i Şerif'e kapısına benzerliği ve daha da dikkatli bakıldığında da kapının üzerinde Allah lafzının olduğu göze çarpmaktadır.

3.1.1. KABE KAPISI

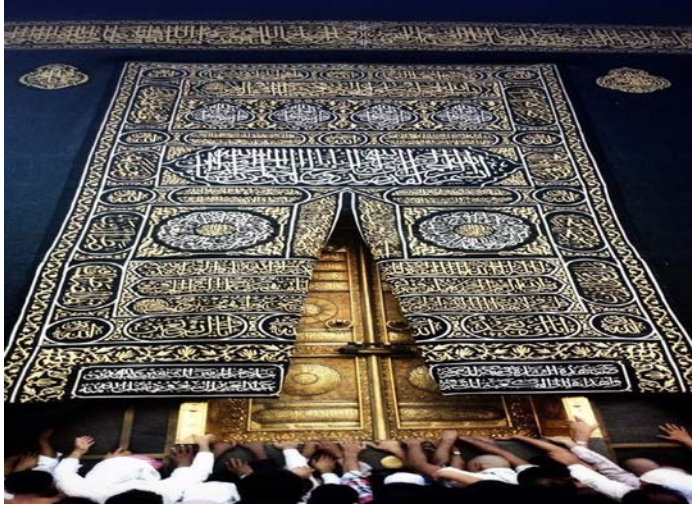
Üst tarafta bulunan görselin üzerinde ki motiflerle bu görselde bulunan motiflerin oldukça benzerliği hatta benzerlikten fazlası olduğu anlaşıldığında dijital dünyanın İslam düşmanlığını göz önüne çarpıyor.

DEVİL MAY CRY

Burada gösterilen görselde, oyundaki şeytan kulesinin giriş kapısı olarak bilinir. Görsele iyice bakıldığında şekil bakımından benzerlik taşıdığı Kâbe-i Şerifin kapısına benzemektedir ve üzerinde bulunan yazılar da ise İslam dininin kutsal saydığı dini motifler ve ibareler yer almaktadır.

3.1.2. KÂBE KAPISI

RESİDENT EVİL 5

5 Mart 2009 yılın da Japonya ülkesi tarafından piyasaya sürülmüş bu oyun dünya dijital oyun sektöründe oldukça ilgi görmüş ve çok fazla desteklenmiş bir oyundur ve İslam karşıtlığını oldukça gözler önüne seren oyunlardan biridir. Oyunun karakteri bir kütüphaneye girer ve İslam dininin kutsal olarak gördüğü Kuran-ı Kerimin yerde olduğu görülmektedir. Kitabın dış yüzüne iyice bakıldığında İslam dinin kutsal olarak gördüğü Kuranı görüyoruz.

3.2. RESİDENT EVİL 4

27 Ekim 2017 Japonya yapımı olan bu oyun oldukça bariz şekilde İslamofobi içermektedir. Üçüncü şahıs ilerlemeli olan bu oyun karakterin bulunduğu kapı Hz. Muhammed'in kabrinin bulunduğu Mescidi Nebevinin kapılarından birine aittir. Kapı oyunda kötü karakterlerin giriş ve çıkış kapısı olarak kullanılmıştır. Milyonlarca oyuncunun oynadığı bu oyunda Hz. Muhammed'in kabrine ait kapı düşmanların ordular tarafından geldiği ve oyun içindeki kaos ortamının kaynağı olarak gösterilmektedir.

MESCİDİ NEBEVİNİN KAPISI

Resident Evil 4 adlı oyundaki kapı görselinin üzerinde ki motiflerin Mescidi Nebevinin kapısına benzerliğinden de anlaşılacağı gibi dijital oyun dünyasının İslam'a karşı düşmanlığını bu oyunda da bariz bir şekilde görmekteyiz.

3.3. COUNTER STRIKE

Yirminci yüzyılın teknolojik gelişme hızının oldukça hızlanmasıyla bilgisayar hayatımızda oldukça önemli bir yer edinmiştir. Resident Evil da olduğu gibi geniş kitlelere hitap etmiş ve İslam karşıtlığını yapmışlardır. 19 Haziran 1999 İngiltere yapımı Counter Strike isimli oyun piyasaya çıkınca İslam karşıtlığı hareketleri görsel yollardan yanı sıra işitsel yollara da başvurmuştur. Oyunun hikâyesine göre birbiriyle çarpışan iki grubu anlatmaktadır. Bu gruplardan biri terörist bir diğeri ise de teröristleri öldüren antiterörist grubudur.

Oldukça sade gözüken oyunda teröristler saldırıya geçtiğinde veya öldürdüklerinde “Allah’u Ekber veya La ilahe illallah “diye bağırırlar. “Allah birdir” ve “Allahtan başka ilah yoktur” manalarına gelen İslam’ın kutsal olarak gördüğü söylemleri oyunda teröristler tarafından söylenmesi dünya genelinde Müslümanların terörist olarak gösteriliyor.

3.4. GUITAR HERO 3

Guitar Hero 3 oyununda, oyunun içindeki bir karakter yerde Allah yazısı olan bir pistte dans ettiğini görmekteyiz.

3.4.1. GUITAR HERO 3

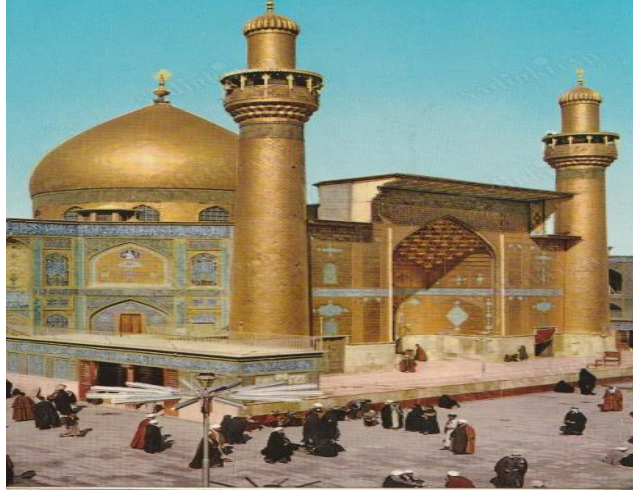
Üst tarafta oldukça karmaşık gözüken karakterin altındaki yazıyı uygun programlarla netleştirme imkânına erişildiğinde bariz bir şekilde İslam dinin en kutsal saydığı yazıyı karakterin ayaklarının altında görebilmekteyiz.

3.5. SERİOUS SAM

22 Kasım 2011 Hırvatistan oyun şirketleri tarafından dijital oyun sektörüne giriş yapmış oyundur. Oyundaki bir senaryoda oyunun içindeki canavarlar Hz. Ali'nin mezarından türüyor ve bu canavarların sonunu getirmek için oyundaki karakter ağır silahlarla Hz. Ali'nin mezarına saldırmaktadır.

3.5.1. HZ. ALİ'NİN KABRİ NECEF

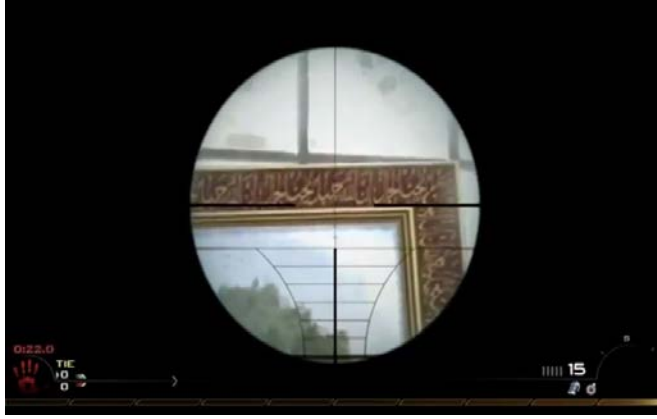

3.6. CALL OF DUTY

Seri bazlı düşünüldüğün de dünya oyun sektöründe gelmiş geçmiş en büyük oyun serisi haline gelen Call Of Duty adlı oyunda, harabe bir evin içine giren karakter evin tuvaletinde kirli bir klozetin tam üzerinde bulunan oldukça masum görünen bir tablo vardır. Bu tabloya iyice netleştirme yapıldığında tablonun yan kısımlarında hadis-i şerif ile bezeli olan bir çerçeve görmekteyiz.

CALL OF DUTY

3.6.1. CALL OF DUTY

Bu görselde de oyunda ki karakter bir evin içine girdiğın de yerde hiçbir şekilde göze çarpamayacak kadar dağınık bir şekilde duran kâğıtların içerisinde de besleme ile başlayan bir yazı metnini görmekteyiz.

3.7. BOMB GAZZE

29 Temmuz 2014 İsrail yapımı oyun olan bu oyunun adından da anlaşılacağı üzere Gazze şehrine bomba atılması üzerine kurulmuş bir oyundur. İsrail bayraklı uçaklar oyunda gözükken Müslüman kadınları ve erkekleri bombalayıp yok edilmesi amaçlanmıştır. Ortadoğu da yaşanan olaylardan dolayı İsrail'in bu şekilde oyun yapması hiç de absürt karşılanacak bir şey değildir.

3.8. AYO DANCE

Çıkış tarihi tam bilinmeyen Japon oyun şirketi tarafından dijital oyun sektörüne sunulmuş olan bu oyun da DJ 5.000.000 puan kazandığında Kuran-ı Kerim'in üzerinde dans ediyor.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma sonucunda, insanların eğlenmelerine ve vakit geçirmelerine yardımcı olan oyun üretici firmalar mevcut yapılarında İslam'a düşmanlıklarını alalede bir şekilde gözler önüne sermektedir. İlk bakışta çok masum ve eğlenceli gözüken bu oyunlar kullanıcıların zihinlerine İslam düşmanlığını, Müslümanların terörist olduğunu ve Müslümanların huzur bozan insanlar olduğunu işlemektedir. Oyunlar İslam düşmanlığından yana, İslam inancına sahip olan insanları dinden uzaklaştırdığını farklı dine mensup olanların da İslamiyet'e karşı ön yargı beslemeye zemin oluşturuyor.

Bu tarz oyunları yapan şirketler, oyunları satışa sunarken kendi ülkeleri adı altında dünya piyasasına sunuyorlar. Ancak oyundaki kötüyü simgeleyen karakterlerin isimleri ve oyunun içindeki mekanların İslam'ın kutsal saydığı sembolleri oyuncuların dikkatini çekmeden ve hiç absürt olmayan görsellerle insanların zihinlerine yerleştirmeye çalışmışlardır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, D. (2019). Dünyada ve Türkiye'de medya ve İslamofobi. *Dünya İslam Bilimleri Dergisi*.
- BAŞ, E., SEZGİN, F., ŞEKER, M., ARSLAN, F., ERKOÇOĞLU, F., ÖZKAN, M., . . . DİLBAZ, M. (2020). *Batı medeniyeti'nin algı yöntemi karşısında islam medeniyeti*. İslam medeniyet tarihi içinde (s. 585-586 591-592) (N. YAZAR, Dü.) Ankara: Grafiker.
- CINGI, M. (2018). Dijital Oyunseverlerin İslamofobi içerikli oyunlara bakışı . *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* .
- KALAYCI, B., & UYSAL, D. (2018). Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi. *International Journal of Social Science*.
- Aydın F. (23 Aralık 2017) *İslamofobi'nin kendine yer bulduğu 13 oyun*. Gzt. <https://www.gzt.com/jurnalist/islamofobinin-kendine-yer-buldugu-13-oyun-2544204>

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi ve İslamofobi**Nurşen Demirbaş**

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

GİRİŞ

Medya ve Din Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (Mediam) 2017 yılında kurulmuştur. Amacını sahibi aynı zamanda baş editörü Hakan Aydın şu şekilde özetlemektedir: “Medya ve din eğitime yönelik mesleki gelişim ve eğitim kaynağı olanaklarını sunmak, medya ve din alanına ilişkin bilimsel girişimleri desteklemek ve bu doğrultuda uygulama ve Araştırma kapasitesini güçlendirmek, hedef gruplar ve nihai faydacılarının medya ve din ilişkisi ve bunun eğitimsel değeri konusundaki duyarlılıklarını artırmak, eleştirmek amacıyla kuruldu demek mümkündür.” Medya ve Din Araştırma Dergisi (MEDİAD) ise 2018 Haziran ayında Mediam bünyesinde yılda iki kez olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Amacı medya ve din araştırmaları uygulama ve Araştırma Merkezi ile aynıdır. Şu ana kadar 4 cilt ve her döneme ait 2 sayı yayınlanmıştır. Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde akademik çalışmaları kabul eden uluslararası hakemli bir dergi olup birçok alandan araştırmalara, çevrilere, kitap değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu çalışmada ki amaç, Müslüman olmayan toplumların ve özellikle de batının İslamofobi kavramını besleyen kaynakların neler olduğunu ve Mediad Dergisinde hangi konulara ve içerik bakımından neler ele alındığını araştırmacıların bilgilerinde yola çıkarak açıklanmakta ve yorumlanmaktadır.

İSLAMOFOBİ’NİN KÖKENİ VE TARİHSEL SÜRECİ

İslâmofobi, İslam düşmanlığı İslam korkusu anlamlarına gelmektedir. Bu kavram selm سلم kökünden türemiş barış ve selamete, itaat etmek, Allah'a teslim olmak, emir ve yasaklarına kayıtsız şartsız boyun eğmek manalarına gelen İslam kelimesi ile eski Yunanca’ daki phobos kelimesinin yani baskı, korku, endişe manalarına gelen fobi kelimesinin birleşimiyle ortaya çıkan ve günümüzde en çok kullanılan küresel düzeyde bir kavramdır. Terminolojik anlamı ise “bütün Müslümanlara ya da çoğunluğuna karşı duyulan ve sadece dille değil aynı zamanda çatışma hayatındaki veya hizmetlerden yararlanma hususundaki ayrımcılık, şiddet suçları, toplum hayatı ve uluslararası ilişkilerden tecrit etme yoluyla ifade edilen korku ve düşmanlık hislerini anlatan bir kavram” şeklindedir. (Yılmaz, 2018, 1/2, s.290) İslamofobi kavram psikolojik bir hastalık olup ve Müslüman olmayan toplumların İslam'a karşı duyduğu

önyargılar olarak da nitelemek mümkündür. İslamofobi kavramı batının icat ettiği korkuyu temsil etmektedir.

Yasin Yılmaz'ın Kitle İletişim Hukuk Bağlamında İslamofobik Yayınlar adındaki bir araştırmasında "(...) Arapların, Musevilerin, Müslümanların, bazı mülteci grupların göçmenlerin ve sığınmacıların ve kimi azınlıkların da bulunduğu gruplara bağlı kişi veya kişiler, eğitim, istihdam, barınma, hizmetler ile kamu alanlarına erişim, toplumsal katılım ve hareket serbestliği gibi bazı alanlarda ırkçı ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu çerçevede İslamofobi, İslam dinine mensup olan bireylerin maruz kaldıkları ayrımcı muameleyle verilen genel isimdir."

İslamofobi ve anti islamizmin tarihini belirlemek oldukça zordur. Fakat Haçlı seferleri'ne hatta İslam'ın ilk yayıldığı döneme kadar gittiği söylenebilir. İslam dininin diğer dinlere göre hızlıca büyümesi, coğrafyalara yayılması ve fetih hareketlerinin Müslümanları birleştirici güç haline getirmesi diğer dindeki insanların korkmasına ve bir tehdit olarak algılamalarına yol açmıştır. Asıl vücut bulduğu hali 11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki ikiz kuleler'in saldırılarından sonra çokça yayılıp ve bahsedilmiştir.¹ 20 Kasım 2003 yılındaki HSBC ve İngiliz konsoloslugu saldırısı, 2004 yılındaki Madrid Atocha Tren İstasyonu'ndaki saldırı ve 2005 yılındaki Londra saldırılarını kendilerini İslamcı terör örgütleri olarak niteleyenler tarafından yapılması tüm Müslümanlara kin ve öfke duyulmasına sebep olmuştur. Olaylardan sonra İslam'a ve müslümanlara yönelik terör yanlısı, gerici, irticacı, barbar, çağdışı, otoriter, saldırgan, radikal, ilkel gibi sıfatlarda bulunulmuştur. Müslüman olmayan kişilerin ve batının İslam'a ve müslümanlara kullanmış olduğu bu dil de anlaşıyor ki İslam'ın yeteri kadar anlaşılmaması ve İslam dinine ve mensuplarına karşı öfke duyulmasına sebep olmuştur.²

1. MEDYADAKİ İSLAMOFOBİK YAKLAŞIM

İslam ve Müslümanlarla ilgili bilgilerin insana ulaşmasında medyanın büyük bir payı vardır. Müslümanlarla ilgili bir olay veya durum varsa Medya çoğunlukla olumsuz, kötü, karamsar bir şekilde ele alıp yaymaktadır. Çünkü dünya insanının çoğu İslam dinini komşusundan, arkadaşından ve yahut İslam'ı anlatan bir kitaptan değil de haber ve gazeteden öğrenip İslam'a karşı kafasında bir algı oluşturmaya sebep olmaktadır. Bu bağlamda ise islamofobi ve medya ilişkileri büyük önem arz etmektedir. Herhangi bir

¹ Mustafa Temel, "Türkiye'deki Medya ve İslamofobi Araştırmaları", *MEDİAD* 2/1(2019), s.103.

² F. Betül Aydın Varol, "Batı'nın Bir Ötekisi Olarak İslam ve Müslüman: Batı Avrupa Medyasında İslamofobin Temsili", *MEDİAD* 2/2(2019), s.229

olayın medyada aktarma tarzı ve şekilleri, dil üslubu çokça belirleyici olmuştur. Aynı zamanda muhabirlerin ve gazetecilerin İslam'a dair bilgisizliklerinden de kaynaklandığı belirtilmektedir. Yasin Yılmaz'ın 2018 yılında yaptığı araştırmasında "burada esas olan gizlilik değil aleniliktir ve hedef olabildiğince fazla muhabirle ulaşabilmektir. Kitle iletişimlerinin sağlandığı teknik araçlara kitle iletişim araçları denir. Bu araçlar gazete, radyo, televizyon, ses ve görüntü kayıtları ile internet olarak sıralanabilir." İslam ülkelerinde ve İslam olmayan ülkelerde yayın organlarının pek çoğunda müslümanlara ve İslam'a yönelik önemli ve kritik yazılar, haberler yapılmakta olup hiçbir şekilde süzgeçten geçirilmeden servis edilmektedir. Mustafa Temel ve Ömer Faruk Koçak'ın 2020 yılında yaptıkları bir araştırmada bazı televizyon kanalları ve gazetelerdeki imgeler ve başlıklar dikkat çekmektedir. Bu imgelerden ve başlıklardan bazıları şunlardır:

- Bir resim de Arnavut ulusal kahramanının Scanderbeg(İskender Bey) kılıcıyla bir minareyi işaret etmesi (Ora News Televizyon Kanalı)
- Bosna Hersek'e yüzlerce cihatçı geliyor (Nevosti RS Gazetesi)
- Bir bez parçasının önemi (İspanya Pais Gazetesi)
- Müslümanlar İngiltere'yi hamamböceği gibi istila ediyor. (Daily Mirror Gazetesi)
- Müslüman Avrupa: Kıtamızı dönüştüren demografik saatli bomba (The Daily Telegraph Gazetesi)
- İngiliz Müslümanların Çeyreği Charlie Hebdo teröristlerine sempati duyuyor (The Daily Telegraph Gazetesi)
- Müslüman korkusu İngiltere'yi Parçalıyor (The Sun Gazetesi)
- İslam ve terörizm arasında açıkça bir bağlantı vardır. Bunun önüne geçmek hepimizin görevi. (The Guardian Gazetesi)³

Mustafa Temel ve Ömer Faruk Koçak'ın 2020 yılında yaptıkları bir araştırmasında şu şekilde bir yazı geçmektedir.

"İslam dinine ve Müslümanlara karşı duyulan ön yargıya ve ayrımcılığa dayalı korkuyu ifade eden İslamofobinin son zamanlarda artmasında ve küresel bir problem haline gelmesinde kitle iletişim araçlarının görünür bir önemli etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, siyasal, sosyal/kültürel ve ekonomik alanlarda ayrımcılığa,

³ Mustafa Temel, Ömer Faruk Koçak, " İslam Karşıtı Söylemlerin Avrupa Medyassındaki İzleri", MEDİAD 3/2(2020), s.191-192.

ötekileştirmeye, dışlamaya sebep olan, yabancı dışmanlığına dayanan ve aynı zamanda kurumsal bir şekilde kültürel ırkçılığı ifade eden, nefret söylemi içeren İşlam karşıtı tutumlar ve İşlamofobik eylemler birçok disiplin perspektifinde çalışılması gereken bir alanı ifade etmektedir. Fakat özellikle medya araçlarının tutum ve algıları belirleme/yönetme konusundaki gücü ele alındığında, bahsedilen İşlam karşıtlılığının oluşmasında medyanın etkisi tartışılması gereken bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır." (Temel, Koçak, 2020)

Medyada üretilen başlık, fotoğraf ve haberleri insan zihnine İşlamofobik algıların yerleşmesine neden olmaktadır. Televizyon, dergi, gazetelerde terör ve şiddet olaylarını da İşlam'la ilişkilendirilip Müşlüman olmayan toplumların İşlam'a yönelik negatif bakış açısını ve önyargılı bir tutum sergilemelerine yol açmaktadır. Öyle ki İşlam'a yönelik dışmanca yayınların altında bir bilgi yatmaktadır. Bu bilgi de dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olayı dini olarak nitelendirilmeyip fakat İşlam ülkelerindeki bir olayı da İşlam- Müşlüman eşleştirmeleri İşlam'ın tehdit edici bir konuma yerleştirmeye amaçladığının bir göstergesidir. İşlamofobi Müşlümanlardan kaynaklanan bir sorun olmaktan çok, batı medyasının müşlüman algısının bir sonucu olarak ve insanların İşlam dinine mensup olanlarla bir arada yaşamalarına tahammülün olmadığı yerlerde ortaya çıkmaktadır. Bu yerler de genel itibariyle Fransa, İngiltere, Danimarka, Almanya şeklinde sıralamak mümkündür. Bu ülkelerdeki İşlamofobik saldırılarının en başında müşlüman nüfusunun artışı olarak görölmüştür.

Tablo 1. Türkiye'deki 5 büyük gazetesinin İşlamofobiyi ele aldığı başlıklar

CMHRYT GZTS	SBH GZTS	SZC GZTS	YNşFK GZTS	HRYT GZTS
	Fransa'ın Mallarını Sakın Al- mayın	Köşeye Sıkışınca İftiraya Sarıldı.	Macron'un Tedaviye İhtiyacı Var	Macron'un Tedaviye İhtiyacı var

	Avrupa'ın Faşizmi Yeni Saf- haya Geçti	İslâm Kar- şıtı Söy- lemleriyle Nefret Toplayan	Macron De- nilen Zatin İslâm- müs- lumanlarla Derdi Ne?	Cahaletin Ve Husu- metin Ta- şeronluğu- na Soyun- muş
	İslâm Dünya- sından Macron'a Öfke	Mac- ron'un Tedaviye İhtiyacı Var	Ahlaksız Karikatüre Bakmadım	İbrahim Kalın: İs- lamofobi Yükseliyor
	Küstah Macron'a Tepkiler Çığ Gibi		Erdoğan'dan Boykot Çağ- rısı	İrkçılık Kışkırtıyor
	Fransız Paçavrası		Müslümanlar Şiddete İtili- yor.	Müptezel Charlie
			İslâm Düş- manlığı Ve Nefretin Merkezi	

Tablo 1'de incelenen islamofobi ile ilgili içeriklerden ve gazetelerin isla-
mofobi ile ilgili nasıl başlıklarda bulunduğunu ve nasıl tepki verildiği ince-
lenmiştir. Müslüman olmayan ülkelerin kitle iletişim araçlarının çoğunlukla
İslam'a Müslümanlarla ilgili olumsuz ve islamofobi içerikli yayınlar yapıp
paylaşmıştır. Buna karşılık olarak farklı siyasi partileri destekleyen Cumhu-
riyet, Hürriyet, sabah, Sözcü ve Yenişafak gazetelerini islamofobiyi ele alınış
tarzı, dili ve üslubu incelenmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi Müslüman olmayan ülkelerdeki islamofobik görsel
ve içeriklere karşı gazetesinde yayınladığı başlıklardan tepki vermediği belir-
lenmiştir. Örneğin peygamber efendimize yönelik karikatüre sadece gerginlik
olarak tanımlandığı görülmüştür.⁴

⁴ Şükrü Balcı, Betül Karadeniz, "Nefret Pratiği Olarak İslamofobi: Fransa'da Yükselen İslamofobik
Söylemlerin Türk Yazılı Basınında Yansıtılma Biçimleri", MEDİAD 4/1(2021), s. 13-22.

Hürriyet Gazetesi, Sabah gazetesi, Sözcü gazetesi ve Yeni Şafak Gazetesi kaynağı olarak cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın ifadeleri kullanılmıştır. Bunun yanı sıra özel başlıklara da yer vermeye çalışılmıştır. Örnek olarak İslam dinine karşı inşa edilen bir cephe, tehlikeli gidiş, Charlie hebdo dergisine “ Fransız paçavrası”, provakatör, İslam düşmanlarına kin ve nefret batağında boğulacağı gibi ifadelerle de yer verilmiştir. Dolayısıyla Medya yayın organlarının islamofobik olayları, durumları ve yaşanan gelişmeleri haber yaparken nesnel ve kendi yayın kurumlarca özel bir dil çok az kullanıp tek bir kişinin konuya dair yaptığı açıklamaların ötesine geçmemektedir. Bu çerçevede ise yapılan haberlerin İslam dair yaptıkları kötü ve düşmanca söylemlerine karşılık büyük puntolarla cevap verilip aynı zamanda şahısların açıklamalarının dışına çıkmak gerekmektedir.

2. SOSYAL MEDYADAKİ (TWITTER/ FACEBOOK) İSLAMOFOBİK YAKLAŞIM

Twitter, Facebook gibi sosyal medya ağları gündemi belirlemede ve herhangi bir konuda tartışma yürütülecek bir mercii kurumu hâline gelmiştir. Bu sosyal ağları siyasetçiler, sanatçılar, profesörler, iş adamları, öğrenciler ve herhangi bir kurumdan bir eğitim almamış kişiler tarafından çokça kullanılmaktadır. Böylece İslam Din'i hakkında hiç bir bilgisi olmayan şahısların yanlış bir haber paylaşması sosyal medyada gündem yapıp insanları yanlış bilgilendirmeye yol açmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında dünya insanının çokça takip ettiği iki büyük sosyal ağ olan Twitter ve Facebook İslamofobik paylaşımlarıyla bir çok insana ulaşmasını sağlamıştır. Çilem Tuğba Koç Facebook üzerinde, İslamofobik söyleme sahip 35 adet sitenin olduğunu tespit edip şu şekilde sıralamıştır:

“Anti-Islam adı altında yer alan 11 facebook sitesi, Anti-Islam Alliance, Anti-Islam Australia, Anti-Islam in Europe, Anti-Islam in Netherlands, Anti-Islam Alliance Norway, Anti-Islam Alliance Norge, Anti-Islam Phillipinies, Anti-Islam-Divizia Romaneasca, Anti-Islam in India, Anti-Islam Radical, Anti-Islam in India, Anti-Islam Belgique, Anti-Islam, Anti Clinton Pro Change, Anti-Islam and Anti Racist, Anti-Islamic Division, Anti Islamic Black Metal, Anti Islam (Asian Division), Anti-Islamic Persia, Anti-Islam Romania, Anti-Islam JewChristian International Law, Anti-Islam Mynanmar, Anti-Islam United Kingdom, Anti-Islamic State Group, We are not Islam Islam is Anti-Humanity, Anti-Islamic Freedom Party of Canada, Anti-Islam Brotherhood Co-Op Worldwide, Anti-Islam Anti Clinton Pro Change, Anti Pelecehan Terhadap Agama Islam, Anti-Islamic State, Islam VS Terrorism, Anti-Islam-Australia, Anti Sharia, Anti-Islamic World Wide Movement III, The Antipedo/Islam/Communism Texan, Anti-Islam and NWO, Anti-Islam Alliance-

*Germany and Worldwide Web. Support Your Country, Polnisch-Deutscher anti Islam Combat/Posko Niemcky anti Islam Combat. Bu siteleri toplamda 63 milyon 2 bin 543 kişi beğenmiştir. Diğer bir ifadeyle, 63 milyon 2 bin 543 kişi Facebook ortamında bu sitelere uyedir.”*⁵(Koç, 2018)

Koç'un Medyada İslamofobik Söylemin Üretimi: Facebook Örneği araştırmasında verilen bir örnekte 8 Ağustos 2010 tarihinde, oluşturulan sayfanın misyonunda “geç olmadan, daha fazla yayılmadan, bir an evvel islamlaşmayı durdurun, arkadaşlarınızı uyandırın” şeklinde sitenin kurulmasındaki asıl amacının bu olduğundan bahsedilmiştir. Başka bir örnekte ise özgürlük talebinde bulunan ve kendisini fikir ve ifade özgürlüğüne sahip olduğunu ve kendini öven bir sitenin bir alt kategorisinde “Burn a Quran” (Bir Kur'an Yakın) şeklinde yapılan ve her tıklandığında yok olan bir uygulama yaptığını ve bunun müslümanlar olmayan şahıslara haz verdiğinden bahsetmiştir. Böylece insanları kışkırtmaya ve İslam'a, müslümanlara ve kitabı Kur'an'ı Kerim'e küfür etmelerine, kin ve nefret duymalarına teşvik ettiğinden söz etmiştir. Koç'un makalesinde ele aldığı başka bir örnek ise Malezya'daki “Çocuk Gelinler” haberi ile ilgilidir. Bu haber üzerine sosyal Ağa olan Facebook'ta yapılan 25 yorumu İslam dinine karşı küfür içerikli olduğu tespit etmiştir. Eğer Avrupa'da İslam inancı iktidara gelirse, şariat rejiminin Küçük kızları zorla evlendireceğini söylentisi olduğunu ve İslam dinini tecavüz, pedofoli ve nefret dini olarak tanımlandığını araştırmasında bahsetmiştir. Koç bunun gibi birçok örnek daha vermiştir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: “Buraya Kadar: Avrupa'nın Bütünüyle Mahvı Üzerinde Karar Birliği'ne Varıldı, Britanya 20 sonra İslam Ülkesi Haline Gelebilir, İsveçliler Ulusal Kültürel Mirası Koruma Kurulu'nun Başına bir Pakistanlı'yı Atadılar, Müslümanlar Lego Motifli Çocuk Çoraplarını Rahatsız Edici Bularak H&M Mağazası'na Saldırdılar, Suudi Arabistan'da Mcdonald's'a Kadınlar Giremez, Müslüman Kız Okulu 'İnşallah' Şarkısını Söylüyor, Anti-Islam Alliance'ın Profil Sayfası Kapağı, Almanya'daki Kitlelerin Beynini Yıkama, Şimdi Artık Komik Olmaya Başladı.

2.1 CHARLİE HEBDO DERGİSİNDEKİ İSLAMOFOBİK YAKLAŞIM

Mizah dergisi olarak bilinen ilk sayısı 1969'da Fransa'da yayınlanan bir dergidir. kökeni Hara Kiri Hebdo isimli dergiye dayanmaktadır. Charlie Hebdo Dergisi sol-anarşit bir görüşe sahip olup karikatürler aracılığıyla her türlü inanca karşı eleştirilerde bulunmaktadır. Bu dergi Müslümanlara peygamber

⁵ Çilem Tuğba Koç, “Yeni Medyada İslamofobik Söylemin Üretimi: Facebook Örneği”, MEDİAD 1/2(2018), s. 218.

efendimiz Hz Muhammed'e tasvir eden bir karikatürden ismini duyurdu. Müslümanlarca tepki almasına hatta dava edilmesine yol açtı. Özellikle İslam'la ilgili ve Hz Muhammed efendimiz ile ilgili karikatürler Twitter aracılığıyla paylaştığı için birçok kişiye ulaşmasına ve aynı zamanda birçok kişinin tepkisini almaya yol açtı. Müslümanlarca tepki toplayan bu yaklaşım Müslüman olmayan ve özellikle de batının o karikatürlerin altında yaptıkları Muhammed, İslam, göçmen, IŞİD, terörist gibi yorumlar ve aynı zamanda bu dergiyi desteklemeleri İslam düşmanlığını besledi. Faruk Temel'in Edward w. Said tarafından *Cowering İslam* (Medyadaki İslam) kitabın değerlendirmesini yaparken Edward said'in " batıdaki haberlerinde İslam, bilhassa sarsıcı haber demektir" ifadesinin geçtiğini bildirmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki batının islamla alakalı yaptıkları ve paylaştıkları haber, gazete ve hatta dergilerdeki karikatürler bile aşağılayıcı, küçümseyici, dehşet ve korku saçan bir şekilde ele alınmış ve hatta alınmaya devam edilmektedir. Charlie Hebdo Dergi'sinin İslam düşmanlığını besleyen karikatürlerden yalnızca 4 tanesi aşağıda ele alınmaktadır. Bu karikatürler aracılığıyla insanların İslam'a ve Müslümanlara yanlış tanımlarını amaç edinmiştir. İslamı kötülemeye çalışan Charlie Hebdo Dergisi karikatürlerde ki yaptığı görseller ve renk seçimleriyle yapmak istediği algıyı insanların zihnine kalıcı olarak yer etmeye amaçlayıp başarılı da olmuştur. Çünkü görseller ve kullanılan renkler istatistiksel olarak zihinde yazı ve duyudan daha kalıcı olduğu kanıtlanmıştır.

2014 yılında yapılan paylaşım

Bir karikatürde 3 tane takkeli ve entarili adam ve bir küçük çocuk tasvir edilmektedir. Adamların kötü ve iğrenç gülümsemeleri ve etraflarında da sinekler uçmaktadır. Adamların biri küçük bir çocuğun başını okşamasiyla adamda ereksiyon görülmektedir.

Müslümanlar medeni olmayan, şehvet düşkün, cariyeye merkezli olarak tasvir edilmektedir. Bu karikatürde de Müslümanları çocuk istismarcısı olarak tasvir edilip üstündeki kıyafetleri de müslüman kıyafetlerinden olan be-yaz entariyi ve takke bulunmaktadır. ⁶

⁶ Mustafa Koçer, Fikret Yazıcı, "İslamofobinin Charlie Hebdo Dergisi Twitter Hesabında Paylaşılan Karikatürler Örneğinden incelenmesi", *MEDİAD* 1/2(2018), s.200.

Resim 1. 2018 yılında yapılan paylaşım

Resim 2’de ağızından salyaları akan, sarı renkli başörtülü bir kadın tasvir edilmiştir.

Bu karikatür Müslüman kadının imajı üzerinden ırkçı bir tutum tasvir edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Müslüman bir kadını toplumdan uzaklaştırmaya yani ötekileştirmeye çalışmıştır. İslam'dan önce kadınları insan saymayan toplumların bir çoğu kadınların haklarını savunan ve Cennet annelerin ayakları altındadır diyen İslam dinini yanlış tasvir de bulunmuştur.

Resim 2. 2014 yılında yapılan paylaşım

Resim 3’te IŞİD’li bir teröristin temsili olarak çizilen Hz Muhammed’in boğazına bıçak dayayıp infaz edilmek üzere olduğu tasvir edilmiştir.

Bu karikatürde İslam dininin son peygamberi ve Müslümanların önderi, her konuda örnek alınan Hz. Muhammed (S.a)’i kötü bir şekilde tasvir edildiği görülmektedir. Temsili olarak çizilen Hz Muhammed’in “ ben Peygamberim abtal!” demesi üzerine Işid’li teröriste “ kes sesini kâfir” şeklinde bir diya-

loğ yazılmıştır. ⁷Böylelikle bu diyaloglarla iki cihan güneşi peygamber efendimiz Hz Muhammed'e dolayısıyla tüm müslümanlara hakaret de bulunup ve gönderme yapılmaktadır. Kendisini İslamcı örgüt olarak niteleyen IŞİD terör örgütünü şiddete meyilli kesmeli biçmeli olarak tasvir edip, tüm Müslümanlar da böyledir gibi lanse edilmektedir.

RESİM 3. 2015 yılında yapılan paylaşım

Resim 4'te elinde tüten bir sigara tutan sarhoş ve büyücüye benzeyen bir adam tasvir edilmiştir. Tasvir edilen kişi Fransız yazar Michel Haullebecg'dir. Michel Haullebecg İslam'a ve Müslümanlara karşı kötü söylemlerde bulunmuş ve eserlerinde de İslam düşmanlığı yansıtmıştır. Bu yazarın Temel Parçacıklar romanında İslam düşmanlığını kendini göstermektedir. Romanın bir cümlesinde "Ne zaman bir Filistinli'nin öldürüldüğünü duysam zevkten titriyorum!" şeklinde geçmektedir. Başka bir eseri olan Soumission (Teslimiyet) adlı romanıyla islamofobik olmakla suçlanmıştır. Bu karikatürde bu romanına gönderme yapılmaktadır. Yukarıdaki karikatürdeki bu adamın diyaloglarından "2015'de dişlerimi kaybederim" ve "2022'de ise oruç tutarım" şeklinde baloncukta yazmaktadır. Bu karikatürde dini ritüellerimizden olan Ramazan orucunu küçümsemeye çalışılmıştır. Bu yazarın İslam düşmanlığının bilinmesi Charlie Hebdo Dergisine de kaynaklık etmiştir.

3. DİJİTAL OYUNLARDAKİ İSLAMOFOBİK YAKLAŞIM

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle ve internetin evlere girmesiyle İslam düşmanlığı artmıştır. Bunun öncülük sebeplerinden birisi de dijital oyunlardaki İslam ve Müslüman temsilidir. Müslüman olmayanlarda oluşturulan

⁷ Koçer, Yazıcı, Mustafa Fikret, "İslamofobinin Charlie Hebdo Dergisi Twitter Hesabında Paylaşılan Karikatürler Örneğinin İncelenmesi", 1/2(2018), s.201.

algı daha küçük yaştaki çocukların ve bir arayış içinde olan gençlerin dijital oyunlarla zihinlerine İslam düşmanlığının yerleşmesine sebep olmaktadır. Batının oyunlarında Müslüman temsili barbar, terörist, yağmalayan, kadın sevdalısı, çocuk istismarcısı olarak bir nevi medyada ki müslümanlara yakıştırılan isimler ve kavramlar kullanılmıştır. Yorulmaz'ın araştırmasında “batılılara göre İslam muhtemelen terörizmle ilişkilidir ve ortalama bir Müslüman imajı medyada marjinalize edilmiştir. Bilal Yorulmaz'a göre ilk dönem video oyunlarında Ortadoğu; başörtü, türban, deve gibi motifler; halife, bedevi, cin, göbek dansçısı gibi karakterler; çöl, minare, çarşı, harem gibi mekanlarla resmedilmiştir.” Araştırmacı Edward Said bunu şu şekilde açıklamıştır:

“(...)modern hayatın dışında göstermeye, böylece gerçek politikanın sömürgecilik ve üstünlük söylemini desteklemeye hizmet etmiştir. Dijital oyunlarda bu naif temsile oyunun hikâyesi eklendiğinde ise ortaya barbar karakterler çıkmaktadır. Bu oyunlarda hikâye genellikle bir kadının (kız kardeş, prenses) kötü karakter (vezir, halife, şeytan) tarafından kaçırılmasıyla başlar. Kahramanın amacı ise kızı kurtarmak ve intikam almaktır. Prince of Persia, Arabian Nights (Krisalis, 1993) ve The Magic of Scheherazade (Cultural Brain, 1989) oyununda ise kahraman adaletsizce Halifenin zindanına atılmıştır ve amacı buradan kaçıp boynunun vurulmasını engellemektir. Bu oyunlarda Ortadoğu'yla ilgili görsel semboller ortak olarak kullanılmakla birlikte barbarlık ve zalimlik klişeleri de pekiştirilmektedir.”⁸

3.1. Müslüman olmayan üreticilerin oyunlardaki İslam ve Müslüman Temsili

Tablo 2. Müslüman olmayan üreticilerin yaptığı oyunlar

İSLAMOFOBİK OYUNLAR	DİJİTAL	GÖSTERİLEN İSLAM VE MÜSLÜMAN TEMSİLİ
Delta Force		Müslümanların terörist olarak gösteren bir oyundur
Devil May Cry 3/ Awakening	Dante's	Kabe'nin kapısı şeytan kulesinin giriş sembolü
Guitar Hero-3		Arapça yazılı Allah kelimesinin üzerinde dans ettiren bir oyun

⁸ Bilal Yorulmaz, “Dijital Oyunlardaki Müslüman Temsili”, MEDİAD 1/2(2018), s. 277.

Resident Evil	Mescid-i Nebevinin kapısına illuminati sembolünü yerleştiren ve düşmanların sığınağı olarak gösteren bir oyundur
Counter Strike	Düşmanlar ölürken “Allah’u Ekber” ve “la ilahe illallah” demeleri
Ayo Dance	Kur’an’ı Kerim’in üstünde şarkı söyleyip dans etmeleri
Muslim Massacre	Çarşafli kadınlar ve sakallı adamlar düşman olarak gösterilen ve öldürülen bir oyun
Bomb Gaza	İsrail - Filistin çatışması ve Müslümanların öldürülmesi

Tablo 2’de görüldüğü üzere batı toplumdaki Müslüman olmayan oyun üreticileri İslam’ı ve Müslümanları olumsuz, kötü, terörist, düşman, barbar olarak göstermektedir. İslâm hakkında bir bilgiye sahip olmayanların zihinde oluşmasına sebep olan islamofobi yani İslam düşmanlığı kavramının çıkmasına ve yayılmasına sebep olmaktadır. Böylece İslam düşmanlığı ve korkusu daha küçük yaşta olan çocukların ve zihinleri allak bullak olan gençlerin İslam düşmanlığına olan ilgileri artmaktadır. Maddi ve manevi olarak Müslümanları şiddet ve terörizmle yanyana gösterilmeye çalışılmıştır.

3.2. Müslüman Üreticilerin Yaptığı Oyunlar ve İslam-Müslüman Temsil

Tablo 3. Müslümanlar üreticiler tarafından yapılan oyunlar

MÜSLÜMAN ÜRETİCİLERİN YAPTIĞI OYUNLAR	GÖSTERİLEN İSLAM VE MÜSLÜMAN TEMSİLİ
TAHTER’ R RAMAD	Baş karakteri Ahmet’in İsrail askerleriyle mücadele etmesi

EL QUVVET'UL KHASA	İsrail'in Lübnan'dan geri çekilmesini sağlayan şehit Müslümanlar ve siyonistleri yok eden askerler baş kahramanlarıdır.
FETAUL-KUDUS	Kudüs'ün çocukları İsrail'in bayrağını çiğneyerek "Kudüs bizimdir" diyerek haykırması
İSTANBUL KIYAMET VAKTİ	Karakterleri Agah Efendi, jandarmacı Ali, demirci Rüstem, sahaf Necmi, Aktar Şevket vb. Türk-Müslüman geleneksel şekilde işlenmiş bir oyundur.

Tablo 3'de görüldüğü üzere batının İslam'a kötölemesine karşı Müslümanların oyunlardaki tepkisi görülmektedir. Batıya göre zıt bir tavır alan Müslüman üreticiler İslam'ın aslında barış getirdiğini ve her konuda dünyayı düzenleyen bir din olarak İslami göstermektedir. Oyunlarında kendi devletinde ki dış güçlerin varlığından bahsedilip aslında o dış güçlerin aslında terörist olduğunu vurgulayan ve kendi kültüründen de izler taşıyan oyunlar yapılmıştır.⁹

4. FİLMLERDEKİ VE DİZİLERDEKİ İSLAMOFOBİK YAKLAŞIM

İslamofobinin Müslüman olmayan toplumlarda ve özellikle batıda bu kadar etkili olmasına kaynak eden bir diğer erkende filmler ve dizilerdir. İlhan ve Bağcı'nın araştırmalarına göre "İslamofobi bir anlamda zihinlerde var olan din ve dindar korkusunun İslam'a ve Müslümanlara yansıtılmasıdır. Bunu besleyen ana sebep ise medya yoluyla Batı'da anlatılan İslam dini ve Müslüman tipi imajıdır. Müslümanların kendi dinlerini anlatan kitapları Batı dillerinde yazmamaları, bu alandaki yayın piyasasına hâkim olamayışları, İslam'ın oryantalistler veya İslam karşıtı yazarlar tarafından anlatılmasına yol açmıştır. Bu eserlerin bilimsel kaygı ile yazılanları bile İslam adına ciddi şüpheler ve kaygılar üretmektedir. Bu konuda oryantalistlerin büyük rolü olmuştur. Batılı insanın zihnine yerleştirdiği Müslüman imajı da bu din algısına bağlı olarak gelişmektedir. Ona göre Müslüman, görgüsüz, bilgisiz, akıl seviyesi yetersiz, temizlikten anlamayan, bilime kapalı bir tiptir. Bütün bu olum-

⁹ Bilal Yorulmaz, "Dijital Oyunlardaki Müslüman Temsili", *MEDİAD* 1/2(2018), s.279-282.

suz sylemler İşlamofobi'ye kaynaklık teşkil etmektedir. Bazı Mşlmanların olumsuz, gerçek İşlam'ı yansıtmayan davranışları, din anlayışları ve pratikleri de bu korkunun oluşmasında önemli bir role sahiptir." İlhan ve Bağc'ının araştırmasında verilen rnek Homeland Dizisi¹⁰. Bu dizi İşlam'a ve Müşlüman kimliğine zarar veren sahnelerinin olduğundan bahsedilmiş ve batının yanında Mşlmanların da bu diziye büyük ilgi duyması gerçeğine yer verilmiştir. Bu dizide namaz, Kur'an'ı Kerim, dua, ezan, abdest gibi İşlam'a ait dini ritüelleri; fistan, takke, sarık, cübbe, pee, başörtü, şal gibi giyim kuşamları içinde barındıran ve ordaki İşlami olarak niteleyen terr örgütleriyle mücadele etmelerinden bahsetmektedir.

Sonuç

İşlamofobi olarak bilinen islam düşmanlığı ve korkusu tüm müşlüman olmayan Avrupa lkelerinde neredeyse tamamında var olduğu bilinmektedir. Bu kavramın ortaya çıkmasının sebeplerinden bir tanesi de Avrupa lkelerinde müşlüman nfsünün gözle görülür bir şekilde artışı demek doğru olur. İnsanların kitleler halinde İşlam'a yönelmesi Batı'nın İşlamdan korkmasına sebep olmuştur. Çünkü İşlam dini, Batı'nın cahiliye anlayışını yok edebilecek bir düzene sahiptir. Bazı Avrupa ülkelerin birçoğunun nfs, diğer ülkelerde yaşayan müşlüman nfsuna denk geliyor oluşu batıyı korkutmaya yeterli bir sebep olmaktadır. Her toplumdaki meseleleri içine alan medya ve kitle iletişim araçları bu meselede de yerini almıştır. Toplumun şekillenmesinde medya ve kitle iletişim araçlarının payı oldukça bilinmektedir. Medya zellikle İşlam'a ve Mşlmanlara kin ve nefret duyulması için elinden geleni yapmıştır ve yapmaya da devam etmektedir. Bu araştırmada MEDİAD Dergisi'indeki makaleleri tek bir araştırmaya çevirip değerlendirme yapılarak okuyuculara sunulmuştur. Medya ve Din Araştırmaları Dergisi İşlam düşmanlığı ve İşlam korkusu olarak bilinen islamofobi kavramının nasıl ortaya çıktığı ve nasıl bu kadar yaygınlık gösterdiği konusunda araştırmalar yapılan bir dergi konumundadır. Bu kavramın çoğunlukla şu şekilde ele alınmıştır: İşlam'ın Amerikan medyasında nasıl ele alındığı, televizyon dizilerin de İşlam'ı batının nasıl işlediği, Edward w. Said'in kitaplarından İşlam ve Mşlmanlar ile ilgili meselelerin haberleştirilmesindeki bakış açısının negatif bir görünüme sahip olmasını ve özellikle özünden koparılan yanlış tasvir edilen İşlam algısının kitle iletişim araçları ile yaygınlaştırılmasında bahsedilmesi, islamofobi kelimesinin Charlie Hebdo Dergisi'ndeki karikatürlerin rneklerle-

¹⁰ Vahit İlhan, Ceyhun Bağcı, "İşlamofobinin Medyadaki Stratejik Gücü Olarak Televizyon Dizileri: Homeland rneği", MEDİAD 1/2 (2018), s. 174-178.

rinden bahsedilmesi, sosyal medyanın yani Twitter ve Facebook'un İslamofobi içerikli sitelerin olduğunu ve bunun üzerinde yapılan yorumların analiz edilmesinden, batı gazetelerinde İslam'ın nasıl haber edildiğini ve Türkiye'deki 5 büyük gazetenin batının medyasına karşı nasıl başlıklarla ele aldığı, Müslüman olmayan ve Müslüman olan oyun üreticilerin oyunlarında İslam ve Müslümanları nasıl ve hangi konumda gösterildiği ve batının yaptığı Homeland Dizi'sinin İslam'ı ve Müslümanları nasıl gösterildiği hususundan araştırmaları bulunan bir dergidir. Mediad Dergisi İslamofobi üzerinde araştırma yapmak isteyen araştırmacılara kaynaklık eden öncü dergilerdendir. Özetle Mediad Dergisi İslamofobi kavramından en çok bahseden dergidir.

Kaynakça

- Athan, Emir Çiftçi, Bünyamin, Muhammet, "İşid, Probagandası ve İslamofobi" *MEDİAD*, 1/1(2018).
- Aydın Varol, "Batının Bir Ötekisi Olarak İslam ve Müslümanlar: Batı Avrupa Medyasında İslamofobinin Temsili", *MEDİAD*, 2/2(2019).
- Balcı, Karadeniz, Şükrü, Betül, "Nefret Söylemi Pratiği Olarak İslamofobi: Fransa'da Yükselen İslamofobik Söylemlerin Türk Yazılı Basınında Yansıtılma Biçimleri" *MEDİAD*, 4/1(2021).
- Cıngı, Mustafa, " Dijital Oyun Severlerin İslamofobik İçerikli Oyunlara Bakışı" *MEDİAD*, 1/1(2018).
- Doğan Yılmaz Duman, Didem, "Sosyo-Politik Çerçeve İslamofobiye Kuramsal Bir Yaklaşım", *MEDİAD*, 3/1(2020).
- Gölcü, Aydın Varol, Abdulkadir, F. Betül, " Yükselen Bir Trend Olarak İslamofobi Endüstrisi: Amerikan Medyasına Yönelik Araştırmaların Bir Probagandası", *MEDİAD*, 1/1(2018).
- İlhan, Bağcı, Vahit, Ceyhun, "İslamofobinin Medyadaki Stratejik Gücü Olarak Televizyon Dizileri: Homeland Örneği", *MEDİAD*, 1/2(2018).
- Koç, Çilem, Tuğba, "Yeni Medyada İslamofobik Söylemin Üretimi" *MEDİAD*, 1/2(2018).
- Koçer, Yazıcı, Mustafa Fikret, "İslamofobinin Charlie Hebdo Dergisi Twitter Hesabından Paylaşılan Karikatürler Örneğinden İncelenmesi" *MEDİAD*, 1/2(2018).
- Temel, Faruk, "Medyadaki İslam", *MEDİAD*, 1/2(2018).

Temel, Mustafa, “ Türkiye’deki Medya ve İşlamofobi Araştırmaları”, MEDİAD, 2/1(2019).

Temel, Koçak, Mustafa, Ömer Faruk, “İşlam Karşıtı Söylemlerin Avrupa Medyasındaki İzleri”, MEDİAD, 3/2(2020).

Yılmaz, Yasin, “Kitle İletişimin Hukuk Bağlamında İşlamofobik Yayınlar” MEDİAD, 1/2(2018).

Yorulmaz, Bilal, “Dijital Oyunlardaki Müşlüman Temsili”, MEDİAD, 1/2(2018).

Yorulmaz, Bilal, “1896’dan Günümüze Hollywood’un Kötü Adamları:Müşlümanlar, MEDİAD, 1/1(2018).

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beceri ve Problemleri: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği

Esra Nur YÜKSEL

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

GİRİŞ

İnsanlık var olduğu sürece **iletişim** kaçınılmazdır. İnsanoğlu tarih boyunca iletişimin birçok türünü deneyerek duman, kuş ve ısıklık gibi geçmişten günümüze dek gerek haber almak gerekse kendini ifade etmek için çeşitli şekillerde bağ kurmuştur. Toplumsal bir varlık olarak birey, anlamak ve anlaşılmaq ister. Bireyin toplumsal hayat içerisinde insanlar ile olan ilişkilerini düzenlemesinin, çevresine uyum sağlayabilmesinin ve bu sayede nitelikli bir yaşam sürebilmesinin ön koşulu güçlü bir iletişim becerisine sahip olmasıdır. (Elkatmış ve İnal, 2014) İletişim ile ilgili çeşitli tanımlamalar vardır. En basit şekliyle iletişim, kişiler arasında duygu, düşünce, bilgi ve haber alışverişidir. Karşılıklı olarak birbirimizi anlama ve kendimizi ifade etme biçimimize de **iletişim** diyebiliriz. İletişimin sağlıklı olması ve amacına ulaşması durumuna ise etkili iletişim denir. **Etkili iletişim** kurabilmek için bazı becerilere sahip olmamız gerekir. Bu durum toplumsal yapının temeli, insanın toplumda var olabilmesi için bir gerekliliktir. İnsanların kendilerini ifade etme biçimleri farklılık gösterse de özünde kendini anlatma ihtiyacı vardır. Eğitim ve öğretim kademelerinin her aşamasının en temel amaçlarından biri de toplumda kendini ifade edebilme bireylere, sağlıklı iletişim dinamikleri ve ortamları kazandırabilmektir. Yükseköğretim kurumları da bu dinamiklerin kişiler üzerinde etkin olduğu örgün kurumlardan biridir. Üniversite eğitimi, bireyleri kariyer sahibi yapmakla birlikte en temel ve elzem gerekliliklerden biri olan kişiler arası sağlıklı iletişim sirkülasyonunun gerçekleşmesinin beklenildiği yerdir. Örgün eğitimin bilişsel düzeyde son safhası sayılan üniversite fakülteleri, içinde bulunduğumuz çağın ihtiyaçlarına cevap veren becerileri kazanmış bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu becerilerin hepsi bireye kişisel ve toplumsal hayatında başarılı olabilmesi için gerekli donanımları kazandırır. Genel perspektiften bakıldığında kişi, üniversite eğitimini tamamladığında mantıklı kararlar verebilme, eleştirel düşünebilme, karşısındaki kişi ile empati kurup iyi iletişim kurabilme becerilerini de kazanmış olmalıdır. Bireyin yaşantısının büyük bir bölümünün sosyal ortamlarda geçtiği göz önünde bulundurulduğunda iletişimin de birey yaşamında ne denli önemli bir yere sahip olduğu açıktır (Selanik Ay, 2015)). Sosyal bir beceri olarak kabul edilen

iletişim becerileri empati, sözlü ve sözsüz iletişim, beden dilini kullanma, dinleme, geri ileti verme gibi becerileri içerisinde barındırmaktadır. Bu beceriler genellikle tek başına olmayan diğer duygu ve beceriler ile tanımlanan yeterliklerdir (Özerbaş, Bulut ve Usta, 2007). İlahiyat fakülteleri de toplumun her kesimine hitap eden meslek gruplarını yetiştiren yükseköğretim kurumlarından biridir. Burada eğitim alan öğretmen adaylarını, imam, vaiz ve kuran kursu öğreticisi gibi meslek gruplarının çok yönlü düşünebilen, sorgulayan, çözüm odaklı ve iletişim becerisi kuvvetli bireyler yetiştirebilmeleri için kendilerinin de bu niteliklere sahip olması gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. Toplumdaki en temel kurumların hizmetinde olan bu meslek grubu, muhatap olduğu kitle ile iletişim dinamikleri, öğrenme-öğretme sürecinin etkili olabilmesi, öğretmen ile öğrenci arasındaki bağın kurulmasında önemli bir boyut teşkil eder.(Tepeli ve Arı, 2011). Din hizmetleri, yahut öğretmenlik mesleği icra edilirken süreç içerisinde öğretme- öğrenme sürecinin etkili ve verimli olmasının temelde öğretmenlerin, eğiticilerin öğrenciler ile kurduğu güçlü iletişime bağlı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, öğretmenlerin hizmet öncesi dönemde edindikleri iletişim beceri düzeyleri eğitim ve öğretimin kalitesi açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda bu çalışmada Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen ve diğer meslek grupları adayı olan öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesi ve bu düzeyleri belirlemede öğrencilerin cinsiyeti, daha önceden aldığı din eğitimi, mezun olduğu lise, üniversiteye gelmeden önce yaşadıkları yer durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi, mevcut iletişim dinamikleri ile yaşadıkları problemler ve getirdikleri çözüm önerilerinin tespiti amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Öğretmen ve din görevlileri adaylarının iletişim beceri düzeylerini ve dinamiklerini belirlemeyi hedefleyen bu çalışmada veriler, nitel araştırma desenlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak bireysel görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

Araştırmada uygun örneklem seçimi, ulaşılabilirlik, erişimin kolay olması, araştırmaya hız ve pratiklik kazandırılması nedeni ile tercih edilmiştir. (Yıldırım ve şimşek, 2006).

ÇALIŞMA GRUBU

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 yılları arasında Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan 7'si kız 7'si erkek olmak üzere 14 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerle hocaları vasıtasıyla,

araştırmadan haberdar edilmiş, gönüllü katılım yoluyla görüşmeler ayarlanmış, sorulan sorulara daha geniş perspektiften bakma imkanı sağlayacak tecrübeye sahip olmaları nedeniyle ağırlıklı olarak 3. ve 4. Sınıf öğrencileri katılmıştır. Çalışma grubundaki öğrencilerin yaş aralığı, mevcut eğitim gördükleri sınıf kademesi ve üniversiteye gelmeden önce yaşadıkları yer ile ilgili bilgiler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 1:

Katılımcıların yaş aralığı	Sayı
21	2
22	5
23	4
24	3
Toplam	14

Tablo 2:

Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıflar	Sayı
3. sınıf	7
4.sınıf	7
Toplam	14

Tablo 3:

Katılımcıların demografik dağılımları	Sayı
Tekirdağ	3
İstanbul	7
Şanlıurfa	1
Bitlis	1
Van	1
Toplam	14

Tablo 4:

Katılımcıların mezun olduğu okullar	Sayı
Kız İmamhatip Lisesi	2
Erkek İmamhatip Lisesi	2
Açıköğretim Lisesi	1
Karma liseler	9
Toplam	14

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Nitel olarak kurgulanan bu çalışmada, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak bireysel görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Hazırlanan görüşme sorularına uzmanların görüşleri alınarak ve pilot uygulamalar yapılarak son şekli verilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilip araştırmacı tarafından metne dönüştürülmüştür. Çalışmamızda, elde edilen verileri okuyucunun görüp karşılaştırma ve değerlendirme yapmasına imkan sağlamak amacıyla tırnak içine yerleştirilen aynen alıntılara sık sık yer verilmiştir. Görüşme verilerinden aynen alıntılar yapılırken görüşmecinin cinsiyetine ve sınıf bilgisine/mezuniyet durumuna işaret eden kısaltma kodlamalara yer verilmiştir. Örneğin B3 (Bayan, 3. Sınıf), E4 (Erkek, 4. sınıf), BM (Bayan, 4. sınıf) şeklinde kısaltma kodlarıyla alıntılar verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ SORULAR:

1. 1. Çalışmaya Katılan Öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar

Toplumda her birey girmiş olduğu her yeni ortama geldiği yerin sosyokültürel yapısını ve iletişim dinamiklerini de getirir. Her bireyin yaşamında kendi doğrusu, aile ve okul hayatında alıştığı rutini vardır. Kişinin doğrularını ve deneyimlerini yaşamış oldukları bu ortamlardan etkilenmemesi imkansızdır. Bu çalışmada öğrencilerin daha önce okumuş oldukları liseler ile ilgili onlara soru yöneltmemizin sebebi, her bireyin hayatının evvelini nasıl bir ortamda geçirdiğine dair somut veriler elde etmekle birlikte katılımcının düşüncelerini sosyolojik açıdan daha objektif bir değerlendirme ve kıyaslamalar yapabilmektir.

Katılımcıların bayan grubundan 2 kişi kız imam hatip lisesi, 4 kişi karma lise mezunu ve 1 kişi açık öğretim lisesi mezunudur. Katılımcıların erkek grubundan 2 kişi erkek imamhatip lisesi mezunu 5 kişi karma lise mezunudur.

2. ‘İlahiyat fakültesine kendi tercihiniz ile mi geldiniz? Hali hazırda bölümünüzü severek mi okuyorsunuz?’ sorusu

Çalışmada 14 katılımcıdan bayanların hepsi ilahiyat fakültesine kendi tercihi ile gelmiştir. Erkek katılımcılardan 2 kişi ailesinin isteği ile gelmiş diğ-
erleri kendi tercihi ile gelmiştir. Tercih etme sebeplerini ise ilgi alanları olma-
sı, okulun yaşadıkları bölgelere yakın olması, öğretmenlik mesleğini yapmak
istemeleri ve bölümün istihdam oranının fazla olması gibi gerekçeler göster-
mişlerdir. Hali hazırda bölümlerini severek okuyor musunuz? sorusuna ise
bayanlardan 6 kişi bölüme severek devam ettiğini 1 kişi hala sevdiğini fakat
felsefe gibi derslerden zarar gördüğünü belirtmiştir. Erkek katılımcılardan 4
kişi severek devam ettiğini, 1 katılımcı bölümü çok zor olduğu bulduğu için, 1
katılımcı itikadi meselelerde zarar gördüğü için, 1 katılımcı ise pandeminin de
etkisiyle dönemin ve bölünün verimsiz geçtiğini ileri sürerek pişmanlık duy-
duklarını belirtmiştir.

3. ‘Fakülteye gelmeden önce aldığınız herhangi bir din eğitimi var mıydı?’ sorusu

Katılımcılara yöneltilen bu soruda, genelinin daimi ya da sistemli almış
oldukları bir din eğitimi olmadığını cami, kuran kursları vs gibi yerlerde kısa
dönem din eğitimi aldıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan bir tanesi medrese
eğitimi görüp hafızlığa başladığını bölüme gelince de devam ettirdiğini söy-
lemiştir.

4. Buraya geldiğinizde sosyal adaptasyonda sıkıntı çektiniz mi? Sorusu

Bu soruya 10 katılımcı mizaç yapılarını gerekçe göstererek diğer sosyal
ortamlarda ve rutin yaşamlarında da iletişime açık olduklarını, dolayısıyla
herhangi bir adaptasyon sorunu yaşamadıkları şeklinde cevaplarırken diğer 4
katılımcı mezun oldukları liselerdeki sosyal yapının tek cinsiyete dayalı olma-
sı sebebiyle yeni bir eğitim ortamına ve şehre geldiklerinde adaptasyon sıkın-
tı sıkıntı çektığını belirtmiştir. Bu konuya ilişkin katılımcılardan bazılarının görüş-
leri şu şekildedir:

'Buraya gelmeden önce yaşadığım bölge oldukça muhafazakardı. İlahiyat fakültesi ortamına olan beklentim de yine böyle bir muhafazakar halka etrafında toplanmıştı. Gerek şehrin genel yapısında gerekse fakülte ortamında bunun tam aksini görünce büyük bir bocalama ve hayal kırıklığı yaşadım.'(B4)

'İletişime açık bir insan olduğum için çabuk adapte oldum kendi cinslerimle fakat erkek lisesinden geldiğim için karma bir ortamda bir süre afalladım. Adapte olma sorunu yaşadım.'(E4)

'Şehre alışmakta çok fazla adaptasyon sorunu çektim. Ben muhafazakar bir ortamdandır geldim burada tam tersi bir yaşam olduğunu gördüm çoğunlukla. Geldiğim ilk dönem 2 ay gibi bir süre kimseyle tam olarak iletişim kurmadım.' (B3)

5. Oryantasyon programlarına katıldınız mı? Katıldıysanız faydası oldu mu? Sorusu

Katılımcılardan oryantasyon programına katılanlar 6 kişi, katılmayanlar 8 kişidir. Programa katılan katılımcıların tamamı programın faydalı olduğu, prosedür içerikli bir program olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

6. Genel olarak fakülte'deki öğrenciler arasında sağlıklı bir iletişim olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusu

Katılımcıların 13'ü bu soruya sağlıklı bir iletişim ortamının olmadığı şeklinde cevap vermiştir. Gerekçe olarak geldikleri aile ve diğer sosyal ortamda karşı cinsle iletişime geçemediklerini burada da alışık olmadıkları bir ortam oldukları için çekindiklerini, bir kısım katılımcı kız ve erkek öğrencilerin birbirleriyle iletişim kurduklarında yanlış anlaşılmalardan dolayı bu yüzden fakülte'de birbirleriyle hiç konuşmamayı tercih ettiklerini söylerken bir diğer katılımcı ise mevcut durumdan daha mesafeli bir ortam olması gerektiğini özellikle alt sınıfların kız erkek ilişkilerinde kendi dönemleriyle kıyasladığında çok daha rahat ve samimi bir durumda olduklarını belirtmiştir. Bu soruya ilişkin katılımcı öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

‘Birbirleriyle iletişim kurma konusunda yetersizlik olduğunu düşünüyorum. Kız ve erkek öğrenciler özellikle birbirleriyle iletişim kurduklarında yanlış anlaşılmalara oluyor. Bu yüzden insanlar fakültede birbirleriyle hiç konuşmamayı tercih ediyorlar fakat aynı insanların dışarıda tam zıttını yaptıklarını fazla samimi hallerini de görüyorum.’(B4)

‘Mevcut durumdan daha mesafeli bir ortam olabilir diye düşünüyorum. Ben fakültede sınıf atladıkça bazı hususlarda daha bilinçlendim aynı bilinci alt sınıflarda ya da akranlarımda göremiyorum. Bana göre bir kız öğrenci bir erkek öğrenciye ‘naber nasılsın’ şeklinde laubali bir diyaloga giremez. Bu konulardaki dini hükümleri biliyorlar ama davranışa dökmüyorlar bu fakültemiz ve eğitimimiz adına eksik bir taraf.’(B4)

‘Burada hemcinslerimiz arasında bile bariz yaşantı farklılıkları var. Kimi daha esnek kimi daha muhafazakar bir yapıda. Daha muhafazakar olanlar daha esnek yaşayanları eleştirebiliyor İletişim kurmaktan uzak duruyor yine esnek yapıda olanlar muhafazakar dedikimiz grubu sıkıcı bir grup diye yaftalayabiliyor’.(B4)

‘Kız ve erkek arkadaşların arasında sanki saydam bir perde varmış gibi bir ortam oluşturuluyor. Bu anlamda kız arkadaşlarla hiçbir iletişimimiz yok. Olsa da gizli tutulmaya çalışılıyor yanlış anlaşılma kaygısı ya da dedikodu kaygısı vs.’(E4)

‘Bazı duyguları buradaki ortam çok bastırmamızı istiyor bu yüzden saçma ve sağlıklı bir iletişim şekli ortaya çıkıyor.’(B3)

‘Biraz riyakar bir iletişim ortamı var. Okulda iletişimi yokmuş gibi görünüp dışarıda karşı cinsle gayet güzel bir şekilde iletişim kuranları çok görüyorum’ (B4)

7. Genel olarak fakültedeki öğrenciler arasında sağlıklı bir iletişim olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusu

Bu soruyu katılımcıların çoğu sınıfta hemcinslerinin yanında kendilerini rahat ifade ettiklerini, karşı cins olduğu zaman kendilerini ifade etmekte zorlandıklarını, bir kısmı sosyal yaşamında da karşı cinsle mizacından ötürü muhatap olmakta sıkıntı çekmediği için sınıfta da herhangi bir problem yaşamadığı şeklinde cevaplamıştır. Katılımcılardan bir kısım ise sınıfta ders ortamında karşı cinsten öğrenciler varken derse katılmakta zorlandıklarını, özellikle uygulamalı derslerde bu zorluğu daha bariz yaşadıklarını aktarmıştır. Bu konuya ilişkin katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

'Erkeklerin olduğu bir sınıfta kısmen bir çekincem oluyordu, derste hocanın anlattıklarına binaen bir şey söylemek istediğimde erkekler var ise zaman zaman söylememeyi tercih ediyordum.'(B4)

'Özellikle uygulamalı derslerde Kuran dersi vs. bayanlar kuran okurken kendimi rahatsız hissediyorum. Biz de erkekler olarak Kuran okurken bayan arkadaşların aynı şekilde sınıftan çıkmasını tercih ederdim.'(E3)

8. Sınıfta kız ve erkek öğrenci arkadaşlarınızla iletişiminiz nasıl? Ayrı ayrı değerlendirebilir misiniz? Sorusu

Katılımcılarının tamamının hemcinsleri ile iletişimlerinde herhangi bir problem olmadığı, ekserinin karşı cinsle hiçbir iletişiminin olmadığı bir kısmın ise ders veya not konuları için iletişime geçtiklerini onun dışında herhangi bir iletişimlerinin söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise bölümün ilk yıllarında karşı cinsle iletişime geçerken herhangi bir problem yaşamazken ileri yıllarda bu iletişimin yanlış anlaşılmaya mahal verdiğini düşünerek artık iletişime hiç geçmemeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Bu soruyla ilgili katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

9.Karşı cinsten öğrencilerle ders dışında herhangi bir sosyal etkinlikte yer alıyor musunuz? Sorusu

Katılımcılardan 11 öğrenci karşı cinsle herhangi bir sosyal etkinlikte yer almadığını, 3 katılımcı da okul dışı sosyal merkezlerde yer aldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların ekserisi bu anlamda fakültede herhangi bir sosyal etkinlik olmadığını, bu konuda fakülte idaresinin oldukça pasif bir konumda olduğu görüşlerini belirtirken fakültenin bu konuda yapacağı çalışmalara ilgileri ve içeriklerinin verimliliği dahilinde katılabileceklerini aktarmışlardır.

10.Sizce fakültenizde tek cinsiyete dayalı eğitim mi, karma eğitim mi tercih edilmeli? Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Problem olarak gördüğünüz durumlar var mı? Sorusu

Katılımcılardan 9 kişi bu soruya karma eğitim olmalı cevabını verirken 4 kişi tek cinsiyete dayalı olmasını istemiş 1 kişi ise bu durumun kişinin tercihi bırakılması gerektiğini, öğrencilerin her ikisini de seçebileceği sınıflar oluşturulmasını savunmuştur.

Katılımcılar görüşlerini ifade ederken çeşitli gerekçeler öne sürmüşlerdir. Karma eğitime karşı olan katılımcılar, karma eğitim ortamının ilahiyat

fakültesinde yapılan eğitimin kalitesini düşürdüğünü ve verimliliğini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Bu kategori altında katılımcılar karma eğitim ortamında psikolojik açıdan kendilerini rahat hissedemediklerinden ötürü derse aktif olarak katılamadıkları, ilmi konuları tartışamadıkları, akıllarına takılan soruları karşı cins karşısında mahcup olma, çekinme vb. endişelerle sormadıkları, kendilerini rahatça ifade edemedikleri, sunum yapamadıkları, dinen de kadınlarla veya erkeklerle aynı ortamda olmanın caiz olmadığı şeklinde gerekçeler öne sürerek karma eğitim ortamında akademik başarılarının olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların bu temayla ilgili görüşleri şu şekildedir:

"Sınıfta karşı cins olunca iki taraf da kendisini rahatsız hissediyor. Özellikle fıkıh dersinde hocaya merak ettiğimiz mevzuları açıkça soramıyoruz. Bu mesleki donanım bağlamında eksiklidir. İleride derste sormadığımız bu hususları bize öğrencilerimiz, muhatabımız sorduğunda eksikliğini çekeceğiz muhakkak aynı şekilde Kuran dersinde de bayanlar varken okumakta zorluk çekiyorum." (E3)

'Derste hanımlarla ya da erkeklerle ilgili bir konu işleneceğinde ya da bu bir örnekte yer alacağına hocaların karma ortamda olmaları sebebiyle (ya öğrencileri birbirlerine karşı utandırmamak için ya da kendileri çekindikleri için) konuların üstün körü geçilmesi ya da öğrencilerin bu konular hakkında hocalarına soru soramamasıdır.' (B4)

'Karma eğitim İslam'a göre caiz değildir. Kadın erkeğin bir arada olduğu ortamda fitne olmaması imkansızdır. Mahremiyet açısından karma eğitimi doğru bulmuyorum ister istemez nefsimiz karşı cins ile meşgul oluyor'(E3)

Çalışmada yer alan 14 katılımcıdan 9 u sınıflarda karma eğitimin olması gerektiğini düşünmektedir. Bu kategori altında katılımcılar karma eğitim ortamının kadın-erkek ilişkilerinin sağlıklı gelişimi açısından daha faydalı olduğunu ifade etmişler rüşt çağını geçmiş birinin nefesine sahip çıkabilecek düzeyde olduğunu, kadın-erkek ilişkilerinde cinsiyet yerine insan/şahsiyet merkezli sağlıklı bir anlayışın yerleşebileceğini, karma eğitim ortamında kadın ve erkeğin birbirine edep ve hayâ çerçevesinde bakarak birlikte yaşamayı ve kendilerini kontrol etmeyi öğrenebileceklerini, ayrı eğitimin karşı cinse ilgiyi daha çok artıracakını, karşı cinse nasıl davranılması gerektiğini, uygun olan uygun olmayan davranışların neler olduğunu ayırt edebileceklerini, cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilebileceğini öne sürerek tek cinsiyetli eğitime karşı çıkmaktadırlar. Karma eğitimi tercih etmelerinde bir

diğer sebep ise tek cinsiyete dayalı eğitimin yaşadıkları sosyal gerçekliğe ve mezuniyet sonrası içinde bulunacakları mesleki gerçekliğe aykırı olduğudur. Kadın erkek ilişkilerinin hayatın her yerinde olduğunu, özellikle ileride icra edecekleri mesleklerinde bu duruma maruz kalmalarının kaçınılmaz olduğunu, tek cinsiyetli eğitim ortamından mezun olan bir bireyin bu ortamlarda çeşitli uyum sorunları yaşamasının kaçınılmaz olduğunu belirtmişlerdir. Karma eğitimi destekleme gerekçelerinden bir diğeri ise kişisel sosyal gelişim bağlamında bireyin kendini ifade etme yeteneklerinin gelişmesi, karşı cinsi anlaması ve insan olarak kabul etmesi, sağlıklı bir şekilde toplumsallaşması, kendine güven duygusu geliştirmesi, girişimci olabilmesi, bireysel farklılıkları kavrayabilmesi, vb. sebeplerdir. Karma eğitim lehinde görüş beyan eden katılımcılardan bazıları ise sınıf içinde kadın ve erkeğin davranışlarda birbirini dengelediklerini belirtmişlerdir. Buna sebep olarak karma eğitim ortamında kadın ve erkeğin beyin yapılarının ve düşünme tarzlarının farklı olması nedeniyle bu farklılığın ders içi tartışma ortamlarında zenginlik kaynağı olduğunu, her iki cinsiyetin hareketleri ve konuşma tarzlarına hassasiyet göstermesi nedeniyle sınıf içi disiplin problemlerinin daha az ortaya çıktığını ileri sürmeleridir. Katılımcıların konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

'İleride bizler mesleğimizi icra ederken erkek öğrencilerimiz de olacak, çalıştığımız ortamda erkek mesai arkadaşlarımız olacak buradaki ortamın orada sıkıntı çekmemek adına bir hazırlık olduğunu düşünüyorum.'(B4)

'Her iki cinsin de sınıf içerisinde davranışlarında birbirlerini dengelediklerini düşünüyorum. Tek cinsiyete dayalı olduğunda insanlar daha rahat davranabiliyorlar.'(B4)

'Bazı erkek arkadaşlar kızlarla konuşurken çekindiklerini ifade ettiklerine şahit oldum. Bu durum kişinin bence kişisel gelişimini etkiler. Karma ortamların bu gelişim açısından pozitif bir katkı sağlayacağını düşünüyorum.'(E4)

'Kadın-erkek birbiriyle konuşabilir, muhabbet edebilir ama bu şekilde yapıldığı zaman bir erkekle bir kız konuştuğu zaman sanki hemen aralarında bir şey olması gerekiyor gibi düşünüyorlar.'(E4)

'Yasak olan, uzak olan insana her zaman daha çekici gelir. Bizlere 'karşı cins haramdır' deyip kestirip atmak yerine çocukluktan itibaren güzel ahlakın önemi ile bu haramı güzel bir üslupla nedenleri ile birlikte anlatmaları gerekirdi. Biz buraya geldiğimizde karşı cinsi çok zıt kutuplar gibiymiş gibi görüp hiç iletişim kuramadık insani

haller durumunda bile zorlandık din bu değil’(E4)

Karma olmayan imamhatip mezunları ya da karma olmayan yerlerde okuyan insanlar hayatın rutininde alışveriş yaptıkları kasiyerden bir fiş istemeye dahi utanıyorlar. Karşı cinsle iletişimi yanlış anlayıp hiç iletişime geçmemeyi tercih ediyorlar. Ben bu tutumun tek cinsiyetli ortamların bir sonucu olduğunu düşünüyorum bu problem aşılmalı.’(E3)

‘Kişinin kendi sınırları olduğu sürece karma eğitim olmasında bir sakınca görmüyorum. Bizlerden ileride herkese eğitim verecek donanımda yetişmiş olmamız bekleniyor bu anlamda karma ortamın daha faydalı olacağını düşünüyorum.’(B3)

‘Erkek olarak sadece erkeklerin okuduğu bir okulda okudum ve kızların içine girince bir süre afalladım. İletişimde sıkıntılar yaşadım. Toparlaması zor oldu. İki farklı cinsin de aynı ortamda ders alması, ileri zamanlarda yaşayacağı sorunlara karşı nasıl tepkiler vermesi gerektiğini de öğretir’(E3)

‘Fakülteye başladığımızda bizlere zaman zaman kaba davranan erkek öğrencilerin son sınıfa doğru kibar ve medeni davranması karma ortamda olmanın bir katkısıdır. Çoğu, karma olmayan okullardan mezun olup geliyor. Karşı cinsle nasıl iletişim kurulur bilmiyorlar. Kızlar için de geçerli bu durum.’(B4)

FAKÜLTE VE HOCALARI İLE İLGİLİ SORULAR:

11.Hocalarınızla ders içi ve ders dışı iletişiminiz nasıldır? Aynı olarak değerlendirebilir misiniz? Sorusu

Katılımcıların tamamı hocaları ile ders içi ve ders dışı iletişimlerinin gayet iyi olduğunu ve hocaların öğrencilerle iletişimde yapıcı, samimi, problem çözücü bir konumda olduklarını ifade etmişlerdir.

12.Üniversiteye gelmeden önce üniversite hayatınız süresince fakülte hocalarından beklentileriniz nelerdi? Bu bağlamda hocalarla iletişiminizde eleştirdiğiniz yönleri var mıdır? Sorusu

Katılımcıların bu konuda farklı görüşleri olmakla birlikte ekserinin hocalar hakkındaki düşünceleri olumlu anlamda değişmiş, beklentilerinin üstünde bir hoca- öğrenci ilişkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Olumsuz görüşler arasında ilgili dersin hocasının alanında donanım yetersizliği, ders esnasında öğrencilerin sorularına farklı yaklaşımlarda bulunma, dersi yüzeysel anlatma gibi hususlar yer almaktadır. Katılımcıların konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

'Üniversiteye gelmeden önce üniversite hocaları hakkında öğrencilerle ilgilenmezler pek iletişim kurmazlar gibi bir algım vardı. Fakat bizim hocalarımızı gördükten sonra bu fikirlerim tamamen değişti. Hocalarımız bizimle gayet samimi bir şekilde derdimizi dinliyor yardımcı oluyorlar.'(B4)

'Üniversiteye gelmeden önce üniversite hocaları ile öğrencilerinin mesafeli olduğunu, ders dışında pek bir iletişimleri olmadığı gibi duyumlar ile gelmiştim. Fakat genel itibariyle bizim hocalarımız hiç böyle değil. Çok rahat sorularımızı sorup cevaplarını alabiliyoruz. Bu samimi ortamı bize oluşturdukları için hocalarımıza müteşekkirimiz. Eleştirdiğim yönlerden birisi, bazı hocalarımızın dini hususlarda sadece kadınları muhatap alan bir tavrı oluyor din hepimize ise mesuliyet de hepimiz üzerinden olmalı cinsiyete indirgeyen konuşmalarını doğru bulmuyorum.'(B4)

'Bir beklentim yoktu. Bazı hocalarımızın zaman zaman bu bölümde yapamıyorsanız, başarılı olamıyorsanız bırakın bu bölümü cümleleri oluyordu. Bir hoca böyle bir cümle bana göre kullanmamalı öğrencinin yapamadığı yerden destek vermesi gerekir. Yine bir hoca siyasette konuşmamalı. Özel düşüncelerini sınıf içinde söylememeli.'(E4)

'Eğitim ve akademik seviye açısından hocalarımızı daha iyi bir seviyede olduklarını düşünüyordum böyle bir beklentim vardı bu konuda bir hayal kırıklığı yaşadım bu ders içeriğine ve kalitesine de yansdı.'(K4)

'Biz buraya bilgiye aç bir şekilde geliyoruz bazı arkadaşlar bir şeyi bilmediğinde ayıplandığı oluyor. Bilmemiz gerekiyormuş gibi muameleleri oluyor bu anlamda daha anlayış beklerdim. Dalga geçer tavırlar sergileyen hocalar oluyor öğrencilerden bazılarına daha sıcak yaklaşırken bazılarına daha soğuk yaklaşım sergileyen hocalar da gördüm. Bunları eleştiriyorum. Sorulan soruların kalitesini ölçmemeliler burası kalite kontrol yeri değil.'(E3)

13.Hocalarla iletişiminizde duygusal olarak sizi çok etkileyen bir anınız oldu mu? (Olumlu veya olumsuz) Sorusu

Katılımcıların genelinin bu soruya cevap verecek hocaları ile yaşadıkları en az 1 tane anısı olduğunu ifade etmişlerdir. Aktardıkları anıların hepsi olumlu yönde yaşanmıştır. Genel itibariyle duygusal olarak hoca konumundaki biriyle anlattıkları durumları yaşamak katılımcıların hepsini oldukça etkilediğini aktarmışlardır. Katılımcıların konuya ilişkin anılarından bazıları şu şekildedir:

'Ekonomik olarak sıkıntılı bir dönemdeyken hocalarımızdan bir tanesi denk gel-dikçe arabasına alıyordu okula birlikte geliyorduk. Yine hocalarımızın öğrenci arka-daşlara maddi yardımlarda bulunması çok manidar beni bu davranışları etkiledi açık-çası. Hocalarımızın maddi manevi her anlamda öğrencilerin sıkıntılarıyla ilgilenmele-ri örnek bir davranış hakikaten.'(E3)

'Ailevi sorunlarımla ilgilenmeleri, manevi olarak destek olmaları beni her zaman duygulandırıyor. Öğretmen sadece dersi aktaran değil öğrencinin hayatının bir nokta-sına dokunan olmalı cümlesini buradaki hocalarımızda kişisel olarak müşahede ettiğim çok zaman oldu.'(K3)

'Hazırlıkta iken hocamız, rahatsızlanan bir arkadaşımızla bizi hastaneye götürdü bize bir miktar para verdi o paraya ihtiyacımız kalmadı götürüp geri vermek istedik hocamız kabul etmedi aramızda paylaşmamızı istedi. Bunu gibi çok anılar yaşadım fakat ilk olması sebebiyle bu ayrı bir kıymetli anımdır.'(K4)

'Bir hocamızın dersinde yapmamam gereken bir şeyi yapmışım hoca beni ders-ten çıkarmıştı o sırada cam açıldı kapı sert bir şekilde çarptı ben çıkınca arkamdan hoca da sınıftan çıktı yanıma geldi davranışımın sebebini sordu sıkıntılarımin olduğu bir dönem olduğunu söyleyince odasına çağırdı derdimi dinledi yardımcı oldu bu anımı unutmam. Bana çok iyi gelmişti.'(E3)

'Hazırlıkta iken derste beni yanlış anlayan bir hocamız vardı. Daha sonra beni odasına çağırdı benimle konuştu çok sıcak davrandı hazırlığa gelen bir öğrenci olarak bu hali beni çok etkiledi.'(K4)

'Alanına merakımın olduğu hocamın beni daima bu alanda devam etmem için ce-saretlendirmesi, teşvik edici konuşmalar yapması beni çok etkiliyor. Hocalarımız tam bir öğretmen nasıl olmalı sorusunun böyle olmalı cevabı gibi konumdalar gözümde hepsinden Allah razı olsun.'(K4)

14.Derslere yaklaşımlarınız konusunda hocaların bir etkisi oluyor mu? Hocalarla iletişiminiz derse olan ilginizi etkiliyor mu? Sorusu

Derslere yaklaşımları konusunda tüm katılımcıların cevabı etkili oluyor yönünde olmuştur. Katılımcılar bu soruyu hocaların derste öğrencilere yaklaşımı, alanlarında donanım yeterlilikleri, dersi anlatış biçimleri, derste kullandıkları materyaller, öğrenciye objektif/sübjektif yaklaşımları gibi hususlar üzerinden yanıtlamışlardır. Konuya ilişkin katılımcılardan bazılarının görüşleri şunlardır:

"Tabi etkisi oluyor. Ders içinde hocamızı dinleyince o hoca hakkında aldığımız negatif duyularımız da değişiyor."(K4)

'Evet, kesinlikle etkisi oluyor. Özellikle uygulamalı derslerde hocaların tutumu beni etkiliyor. Mesela ders kolay bir dersse bile hocaların tutumu zorlayıcı bir şekilde oluyorsa ders ne kadar kolay olursa olsun ben bu tutumdan etkileniyorum.'(K4)

'Yüzde yüz etkisi oluyor. Sevdiğim hocaların derslerini münhasır bir ilgilim olmasa bile o dersleri de ilgiyle takip ediyorum.'(E4)

'Ben görsel anlatımı seven bir insanım. Hoca ders anlatırken görsel materyallerle anlatınca dikkatimi daha çok veriyorum daha seerek dinliyorum o dersi.'(E3)

'Evet, kesinlikle etkisi oluyor. Ders içinde hocalarımızın dersi anlatış uslubu beni ilerde yüksek lisans yapmak istediğimde hiç düşünmediğim derslerden yapmayı planlamama etkisi oldu. Kendimi tamamen farklı bir alanı severken buldum hocalarımızın sayesinde.'(K3)

'Bazı hocalar akademik kaygıları sebebiyle dersi özensiz anlatıyorlar. O hocaların amacı dersi öğrenciye anlatmak, öğretmek değil akademik olarak bir sonraki basamağa geçebilme için o dersi araç olarak kullanmak oluyor. Böyle dersleri hiç dinleyesim gelmiyor hocaların bu tutumu yüzünden.'(E3)

'Hocaların derse olan ilgisi veya ilgisizliği, derse hazırlanıp gelmesi, dersi aktif ve canlı bir şekilde dikkat çekici bir üslupla anlatması benim de derse olan yaklaşımı etkiliyor.'(E3)

'Ders içinde hocaların hitabeti beni çok etkiliyor.'(E3)

'Bazı hocaların dersteki tutumu sanki ona zorla o dersi vermişler gibi bir halde anlatıyor dersi, böyle dersler benim ilgimi hiç çekmiyor. Yine hiç bilmediğim bir dersi hocası sevdirebiliyor.'(E4)

15.Burada aldığınız eğitim ve ilahiyatçı kimliğiniz sosyal çevrenizdeki iletişimlerinize de değişimlere neden oldu mu?

Katılımcılar bu soruya genel manada fakültede aldıkları eğitim ile sosyal çevreleri tarafından dini hususlarda bilirkişi, danışma merci konumuna geldiklerini belirtmişler, sosyal çevrelerinin yüklediği bilirkişi sorumluluğunu zaman zaman taşımakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ilahiyatçı kimliğinin olumlu tarafları ile karşılaşırken bazıları ön yargılara maruz kaldıklarını bazıları ise ilahiyatçı kimliğinin kendi kişiliğini yansıtmadığını, bu anlamda sosyal çevreleriyle iletişimlerinde pozitif yaklaşımların da yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bazı katılımcılar dini meselelerde fakülteden aldıkları eğitimle sosyal çevrelerinde bahsi geçen dini

hükümlere karşı filtreleme yapabildiklerini, dinde bidat olan durumları daha net ayırabildiklerini, sorguladıklarını, dolayısıyla dini hükümler ile alakalı mevzularda daha keskin bir iletişim becerisi kazandıklarını ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

‘Özellikle dini bilgiler hususunda çevrem tarafından soru sorulan kişi oldum. Bazen bu bilirkişiliği çok fazla üzerime yüklüyorlar bilgim olmayan hususlarda bilmediğimi söyleyince şaşırıyorlar da. Arkadaş ortamında da ilahiyat okuduğu öğrenen arkadaşlar benim yanımda bazı hususlara daha dikkat ettiklerini gözlemledim.’(K4)

‘İlahiyat eğitimi almakla daha da bilinçlendim çevrem de bu konuda benden beklentisi yüksek olduğu için kendimi sürekli mesleki donanın açısından doldurmaya özen gösteriyorum. Çevrem bana bu misyonu yüklediği için kendimi sorumlu hissediyorum.’(K4)

‘Dini yanlış yorumlayan, dini normlarda zorlayıcı tutumlar sergileyen insanlara karşı hükümlerin doğrusunu burada aldığım eğitimden bildiğim için artık o insanlara kesin bir çizgi çizebiliyorum. Çevremde ilahiyat okuyanlara karşı bir hüküm filtrelemesi yaptıklarını görüyorum. İnsanların dini yaşama anlamında bizden beklentisi daha fazla. Bu anlamda bir iletişim sorunu çektiğim zamanlar oluyor.’(K4)

‘Ben hali hazırda farklı bir sektörde çalışıyorum. Çalıştığım alanda okuduğum bölümü öğrenenler bana daha çok güveniyor, teslim oluyor. Benim ilahiyatçı olmam güvenilir olduğum anlamına gelmez yahut benim hiç tahsil almamış olmam güvenilir biri olduğum anlamına gelmezdi. İlahiyatçı olmam bana pozitif ayrımcılık sağladı fakat bu durum doğru değil.’(E3)

‘Sosyal çevremde bu kimliğin verdiği bir ağırlıktan dolayı davranışlarıma ve konuşmalarına daha çok dikkat ediyorum.’(E3)

‘Özellikle dini konularda bilgilendirme yaparken çevrem bana ‘bunu sen söylediğinde gücenmiyoruz bir başkası söylese alınırdık’ gibi olumlu şeyler söylüyorlar. Burada hocalarımdan aldığım usul eğitiminin de katkısı var genelde hep olumlu değişimler ve tepkilerle karşılaştım.’(K4)

‘Bazen önyargılara maruz kalıyorum dalga geçenler olabiliyor. Bazen tam tersi memnun olanlar oluyor. Bu iki tutum da yanlış. Okuduğum bölüm benim kişisel kimliğimi yansıtmaz.’(E3)

16.Fakültedeki iletişim dinamiklerinizi ileride icra edeceğiniz mesleğiniz bağlamından yeterli görüyor musunuz? Sorusu

Katılımcılar bu soruyu genellikle kendi karakter yapıları ve mizaçları bağlamında ele almıştır. Aktif iletişimi seven, iletişim becerilerini okul dışı sosyal ortamlarında da aktif olarak devam ettiren katılımcılar ileride icra ede-

cekleri meslekleri bağlamında kendilerini yeterli görmekte herhangi bir temel problemle yaşayacağını düşünmemektedirler. Bu grubun dışında olan katılımcılar ise ileride mesleklerini icra ederken birtakım sorunlar yaşayabileceğini öngörmektedirler. Bu sorunları, daha çok kadın erkek ilişkileri bağlamında ele almışlardır. Katılımcıların konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

'Ben mizacım itibarıyla konuşkan ve iletişime açık birisi olduğum için herhangi bir sorun çekeceğimi düşünmüyorum.' (K4)

'Bu konuda fakülte bana bir şey katmadı. Ben kendi sosyal ortamımda, farklı mecralarda iletişim dinamiklerimi geliştirdim burada o kız ve erkek öğrenciler arasında görülmeyen bir perde olduğu için bu konuda burada gelişim sağlamak pek mümkün değil. Olumsuz katkıları olarak da ileride gireceğimiz ortamlarda 'acaba herkes mi böyle' diye bir ön yargı ile yaklaşacağız çoğu kişiye.' (E4)

'Bir insana bir şeyi neden yasakladığınızı anlatmak yerine yasak diye dikte ederseniz o insan ısrarla o yasağı öğrenmek bilmek ister. Bizim okulda sosyal ortamda gördüğümüz tam olarak bu. Bu konuda aşırı bir tutumumuz var. Bu tutum insanların tam tersini yapmasına sebep oluyor. Böyle bir ortamdan çıkıp mesleğe başladığımızda da muhataplarımızla sorun yaşayacağımıza kesin gözüyle bakıyorum.' (E3)

'Buradaki iletişim dinamikleri benim mahremiyet anlamında daha hassas biri olmamı sağladı fakat bu konuda aşırılığı sevmiyorum birbirinden tiksindir derecesine bürünen hal ve tavırları mahremiyet olarak algılamıyorum bu normal bir durum değil. Böyle hayat devam etmez çünkü.' (K4)

'Buranın bana herhangi bir katkısı olmadı bana bu konuda ben kendim iletişime açık biri olduğum için bu konuda kendimi geliştirdim farklı ortamlardan diyebilirim. İletişime açık olmayan ve çekingen biri olsaydım muhakkak sıkıntı çekerdim. Bu tip arkadaşların bazı davranışlarını görüyorum.' (E3)

'Buradaki iletişim dinamiklerini yetersiz görüyorum. İleride öğretmen olduğumda kadınlarla rahat bir iletişim kuramamak beni üzer özgüvenimi zedeler, içe kapanıklığa sebep olabilir.' (E3)

'Kendi hayatım açısından herhangi bir yetersizlik hissetmiyorum. Kişi kendini yetiştirdiği, geliştirdiği sürece bir sıkıntı çekeceğini düşünmüyorum.' (K3)

DEĞERLENDİRME VE YORUM

Öğretmen adaylarının iletişim becerileri düzeylerini belirlemek amacıyla 14 katılımcıdan oluşan, İlahiyat fakültesi öğrencilerinin iletişim dinamikleri ve becerileri, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi örneğini ele aldığımız çalışmamızda, öğrencilerin eğitim süreçlerindeki iletişim becerileri hakkında tes-

pitler yapmak, iletişim becerilerinin cinsiyetlerine, bölümlerine ve mezun oldukları lise türlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Eğitim birikimi daha fazla olması bakımından hususi seçtiğimiz 3. ve 4. Sınıf fakülte öğrencilerine gerek geldikleri şehir, kişisel hayatları gerekse üniversitedeki tecrübeleri bağlamında 15 soru sorulmuş, her soruya katılımcılar görüşlerini filtresiz bir şekilde açıkça beyan etmişlerdir. Sorulan soruya göre 14 kişinin çoğunun Türkiye'nin farklı bölgelerinden ve aile yapılarından geldikleri verdikleri yanıtlarına yansımaktadır. Katılımcıların geneli ilahiyat fakültesini kendi tercihi ile gelmiş hali hazırda herhangi bir pişmanlık duymamaktadır. Fakülteyi seçmede irade beyanı çalışmanın seyri ve etkinliği açısından önem taşımaktadır. Katılımcılar, üniversitenin ve fakültenin tanıtım programı olan oryantasyon programını fakülteyi tanıma, kaynaşma, ön iletişim tabanının oluşması bağlamından oldukça yetersiz, prosedür usulü hazırlanmış bir program olarak görmektedir. Katılımcılar, fakültelerinde sağlıklı bir iletişim olduğuna dair görüşlerinde Katılımcıların 13'ü bu soruya sağlıklı bir iletişim ortamının olmadığı cevabını vermiştir. Gerekçe olarak geldikleri aile ve diğer sosyal ortamda karşı cinsle iletişime geçemediklerini burada da alışık olmadıkları bir muhatap oldukları için çekindiklerini, bir kısım katılımcı kız ve erkek öğrencilerin birbirleriyle iletişim kurduklarında yanlış anlaşılmalara olduğunu bu yüzden fakültede birbirleriyle hiç konuşmamayı tercih ettiklerini söylerken bir diğer katılımcı ise mevcut durumdan daha mesafeli bir ortam olması gerektiğini özellikle alt sınıfların kız erkek ilişkilerinde kendi dönemleriyle kıyasladığında çok daha rahat ve samimi bir durumda olduklarını belirtmiştir. Sınıf içerisinde iletişim kurarken kendilerini nasıl hissettiği konusunda katılımcıların çoğu sınıfta hemcinslerinin yanında kendilerini rahat ifade ettiklerini, karşı cins olduğu zaman kendilerini ifade etmekte zorlandıklarını, bir kısmı sosyal yaşamında da aktif, girişimci ruhlu, karşı cinsle mizacından ötürü muhatap olmakta sıkıntı çekmediği için sınıfta da herhangi bir problem yaşamadığı şeklinde cevaplamıştır. Katılımcılardan bir kısım ise sınıfta ders ortamında karşı cinsten öğrenciler varken derse katılmakta zorlandıklarını, özellikle uygulamalı derslerde bu zorluğu daha bariz yaşadıklarını aktarmıştır. Sınıf içerisinde kız ve erkek öğrenci arkadaşlar ile iletişimlerini sorduğumuzda, katılımcıların tamamının hemcinsleri ile iletişimlerinde herhangi bir problem olmadığı, ekserinin karşı cinsle hiçbir iletişiminin olmadığı bir kısmının ise ders veya not konuları için iletişime geçtiklerini onun dışında herhangi bir iletişimlerinin söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise bölümün ilk yıllarında karşı cinsle iletişime geçerken herhangi bir

problem yaşamazken ileri yıllarda bu iletişimin yanlış anlaşılmaya mahal verdiğini düşünerek artık iletişime hiç geçmemeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Fakülte içinde herhangi bir sosyal etkinlikte yer almaları hususunda ise Katılımcılardan 11 öğrenci karşı cinsle herhangi bir sosyal etkinlikte yer almadığını, 3 katılımcı da okul dışı sosyal merkezlerde yer aldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların ekseri bu anlamda fakültede herhangi bir sosyal etkinlik olmadığını, bu konuda fakülte idaresinin oldukça pasif bir konumda olduğu, görüşlerini belirtirken fakültenin bu konuda yapacağı çalışmalara ilgileri ve içeriklerinin verimliliği dahilinde katılabileceklerini aktarmışlardır. Fakültede iletişim becerileri bağlamında önemli olduğunu düşündüğümüz bir diğer husus da fakülte içinde tek cinsiyete dayalı eğitim mi karma eğitim mi tercih edilmeli sorusudur. Katılımcılara bu soruyu yönelttiğimizde Katılımcılardan 9 kişi bu soruya karma eğitim olmalı cevabını verirken 4 kişi tek cinsiyete dayalı olmasını istemiş 1 kişi ise bu durumun kişinin tercihinin bırakılması gerektiğini, öğrencilerin her ikisini de seçebileceği sınıflar oluşturulmasını savunmuştur.

Katılımcılar görüşlerini ifade ederken çeşitli gerekçeler öne sürmüşlerdir. Karma eğitime karşı olan katılımcılar, karma eğitim ortamının ilahiyat fakültesinde yapılan eğitimin kalitesini düşürdüğünü ve verimliliğini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Bu kategori altında katılımcılar karma eğitim ortamında psikolojik açıdan kendilerini rahat hissedemediklerinden ötürü derse aktif olarak katılamadıkları, ilmi konuları tartışamadıkları, akıllarına takılan soruları karşı cins karşısında mahcup olma, çekinme vb. endişelerle sormadıkları, kendilerini rahatça ifade edemedikleri, sunum yapamadıkları, dinen de kadınlarla veya erkeklerle aynı ortamda olmanın caiz olmadığı şeklinde gerekçeler öne sürerek karma eğitim ortamında akademik başarılarının olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Çalışmada yer alan 14 katılımcıdan 9 u sınıflarda karma eğitimin olması gerektiğini düşünmektedir. Bu kategori altında katılımcılar karma eğitim ortamının kadın-erkek ilişkilerinin sağlıklı gelişimi açısından daha faydalı olduğunu ifade etmişler rüşt çağını geçmiş birinin nefsinde sahip çıkabilecek düzeyde olduğunu, kadın-erkek ilişkilerinde cinsiyet yerine insan/şahsiyet merkezli sağlıklı bir anlayışın yerleşebileceğini, karma eğitim ortamında kadın ve erkeğin birbirine edep ve hayâ çerçevesinde bakarak birlikte yaşamayı ve kendilerini kontrol etmeyi öğrenebileceklerini, ayrı eğitimin karşı cinse ilgiyi daha çok artıracığını, karşı cinse nasıl davranılması gerektiğini, uygun olan, uygun olmayan davranışların neler olduğunu ayırt edebileceklerini, cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilebileceğini öne sürerek tek cinsiyetli eğitime karşı

çıkılmaktadırlar. Karma eğitimi tercih etmelerinde bir diğer sebep ise tek cinsiyete dayalı eğitimin yaşadıkları sosyal gerçekliğe ve mezuniyet sonrası içinde bulunacakları mesleki gerçekliğe aykırı olduğudur. Kadın erkek ilişkilerinin hayatın her yerinde olduğunu, özellikle ileride icra edecekleri mesleklerinde bu duruma maruz kalmalarının kaçınılmaz olduğunu, tek cinsiyetli eğitim ortamından mezun olan bir bireyin bu ortamlarda çeşitli uyum sorunları yaşamasının kaçınılmaz olduğunu belirtmişlerdir. Karma eğitimi destekleme gerekçelerinden bir diğeri ise kişisel sosyal gelişim bağlamında bireyin kendini ifade etme yeteneklerinin gelişmesi, karşı cinsi anlaması ve insan olarak kabul etmesi, sağlıklı bir şekilde toplumsallaşması, kendine güven duygusu geliştirmesi, girişimci olabilmesi, bireysel farklılıkları kavrayabilmesi, vb. sebeplerdir. Karma eğitim lehinde görüş beyan eden katılımcılardan bazıları ise sınıf içinde kadın ve erkeğin davranışlarda birbirini dengelediklerini belirtmişler, karma eğitim ortamında kadın ve erkeğin beyin yapılarının ve düşünme tarzlarının farklı olması nedeniyle bu farklılığın ders içi tartışma ortamlarında zenginlik kaynağı olduğunu, her iki cinsiyetin hareketleri ve konuşma tarzlarına hassasiyet göstermesi nedeniyle sınıf içi disiplin problemlerinin daha az ortaya çıktığını ileri sürmeleridir. Üniversite öğrencilerinin bilhassa öğretmen adaylarının iletişim becerilerini kazanmasında hocalarının önemini yadsınamayacak ölçüde olduğunu düşünerek katılımcılara hocaları ile ilgili sorduğumuz, hocalarıyla ders içi ve ders dışı iletişimlerinin nasıl olduğu ile ilgili sorusuna katılımcıların tamamı hocaları ile ders içi ve ders dışı iletişimlerinin gayet iyi bir seviyede olduğunu belirtmekle birlikte hocaların öğrencilerle iletişiminde yapıcı, samimi, problem çözücü bir konumda olduğunu ifade etmişlerdir. Bireyin eğitim hayatının dönüm noktalarından biri diyebileceğimiz üniversite eğitimi dönemi hakkında katılımcılara sorduğumuz üniversiteye gelmeden önce herhangi bir beklentileri var mı, bu beklentiler var ise değişime uğradı mı sorusunda katılımcıların farklı görüşleri olmakla birlikte ekserinin hocalar hakkındaki düşünceleri olumlu anlamda değişmiş, beklentilerinin üstünde bir hoca- öğrenci ilişkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Olumsuz görüşler arasında ilgili dersin hocasının alanında donanım yetersizliği, ders esnasında öğrencilerin sorularına farklı yaklaşımlarda bulunma, dersi yüzeysel anlatma gibi hususların hocalar ile iletişimlerini etkilediklerini yer almaktadır. Derslere yaklaşımları konusunda da hocanın tutumunun, üslubunun, dersi anlatış biçimlerinin, sordukları sorulara yaklaşım tarzları gibi nedenler üzerinden oldukça etkili olduğunu aktarmışlardır.

Katılımcıların 5 yıllık bir üniversite döneminin sonunda aldıkları eğitim bağlamında sosyal çevrelerinde herhangi bir değişime neden olması sorusuna katılımcılar, genel manada fakültede aldıkları eğitim ile sosyal çevreleri tarafından dini hususlarda bilirkşi, danışma merci konumuna geldiklerini belirtmişler, sosyal çevrelerinin yüklediği bilirkşi sorumluluğunu zaman zaman taşımakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ilahiyatçı kimliğinin olumlu tarafları ile karşılaşırken bazıları ön yargılara maruz kaldıklarını bazıları ise ilahiyatçı kimliğinin kendi kişiliğini yansıtmadığını, bu anlamda sosyal çevreleriyle iletişimlerinde pozitif yaklaşımların da yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bazı katılımcılar dini meselelerde fakülteden aldıkları eğitimle sosyal çevrelerinde bahsi geçen dini hükümlere karşı filtreleme yapabildiklerini, dinde bidat olan durumları daha net ayırabildiklerini, sorguladıklarını, dolayısıyla dini hükümler ile alakalı mevzularda daha keskin bir iletişim becerisi kazandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılara sorduğumuz bir diğer fakültedeki iletişim dinamiklerini ileride icra edecekleri meslekleri bağlamından nasıl gördükleri sorusuna katılımcılar, soruyu genellikle kendi karakter yapıları ve mizaçları bağlamında ele almıştır. Aktif iletişimi seven, iletişim becerilerini okul dışı sosyal ortamlarında da aktif olarak devam ettiren katılımcılar ileride icra edecekleri meslekleri bağlamında kendilerini yeterli görmekte herhangi bir temel problemle yaşayacağını düşünmemektedirler. Bu grubun dışında olan katılımcılar ise ileride mesleklerini icra ederken birtakım sorunlar yaşayabileceğini öngörmektedirler. Bu sorunları, daha çok kadın erkek ilişkileri bağlamında ele almışlardır. Katılımcılara sorduğumuz görüşmenin kapanış sorusu olan fakültelerinin iletişim dinamiklerine dair eklemek istedikleri öneriler kısmında katılımcıların geneli daha çok sosyal etkinliklere yer verilmesini, oryantasyon programında hocaların kız ve erkek öğrencilerin iletişim dinamiklerinden bahsetmelerini ara ara derste de küçük sohbetler eşliğinde bu konulara değinmelerini önermişler bu uygulamaların faydalı olacağını aktarmışlardır.

SONUÇ

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beceri Ve Problemleri bağlamında Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneğini ele aldığımız çalışmamızın bulgularına göre, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin iletişim beceri düzeyleri ile cinsiyetleri ve mezun oldukları lise türleri arasında anlamlı ve belirgin farklılaşmalar vardır. Öğrencilerin hemcinsleriyle iletişimlerinde herhangi bir problem bulunmamakla birlikte karşı cinsle iletişimlerinde ciddi problemler

yaşadıkları görülmektedir. Araştırma bulgularından bir diğeri de, öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri ile mezun oldukları lise ortamının da iletişim becerilerinde etkisi olduğu görülmektedir. Lisede tek cinsiyete dayalı eğitim gören öğrencilerin üniversite döneminde karşı cinsle iletişim kurmakta problemler yaşadığı saptanmış, bu iletişimsizliği üniversite ortamında da devam ettirdikleri görülmüştür. Katılımcılardan karma lise mezunu olan öğrencilerin ise iletişim becerilerinin yüksek olması yine kayda değer bir bulgudur. Öğrencilerin üniversiteye gelmeden önce yaşamış oldukları şehirler üzerinden elde ettiğimiz bulgulara göre doğu bölgelerinde yaşayan öğrencilerin kapalı bir iletişim modeli sergiledikleri görülmekle birlikte batı bölgeleri ve büyük şehirlerde yaşayan katılımcıların ise daha açık ve aktif bir iletişim modeli sergiledikleri, kendilerini nispeten daha iyi ifade ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin hocalarıyla olan iletişimlerinde ise genel çerçevede olumlu dönüşümler görülmüştür.

Çeşitli kademelerde örgün eğitimde öğretmenlik yapma yahut din görevlisi olarak çeşitli kurumlarda çalışan bireyler yetiştiren ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin yapacakları mesleklerde iletişim becerilerine sahip olmaları gerekmekte ve beklenmektedir. Bu doğrultuda onların; özel olan ve olmayan mesajlara duyarlılık, etkili olarak dinleme ve etkili olarak tepki verme biçiminde ifade edebileceğimiz iletişim becerisine, yüksek düzeyde sahip olmaları önem arz etmektedir. (Korkut-Owen, 2014: 52)

Çalışmamızın verilerine dayanarak ilahiyat fakültesi öğrencilerinin lisans süreçlerinde aktif iletişim becerileri ve donanımlarına dair daha kapsamlı, uygulamalı eğitimler verilmesi, müfredat derslerine yahut seçmeli ders havuzlarına ilgili dersin eklenmesi, sosyal etkinliklerle öğrencilerin aktif olmasına ortam yaratılması. Oryantasyon programlarının öğrencilerin ihtiyaçları dahilinde düzenlenmesi önerilmekte, bu alanda yapılan çalışmaların ortaokul lise gibi eğitim kademeleri üzerinde de çalışılması, bahsi geçen problemlerin tespitinde önlemler alma adına önemli ölçüde fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arıcı, İ.- Angın, Y. N. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Düzeyleri", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2017)
- Altıntaş, Muhammed Esat. "Yüksek Din Öğretiminde Karma Ya da Tek Cinsiyete Dayalı Eğitim Üzerine Nitel bir Araştırma", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2018), 373-406.

- Cüceloğlu, D. (2002). *'Keşkesiz' Bir Yaşam İçin İletişim*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Dilber, Fadime- Akhan, Osman. "Öğretmen Adaylarının İletişim Beceri Düzeylerinin İncelenmesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 17 (Haziran 2019), 473-493.
- Hökelekli, H. (2006). *Günümüz İletişim Teknikleri ve Dini İletişim*. Hayrullah Köken (Der.), *Din Hizmetlerinde Yöntem ve Verimlilik* (ss. 205-232). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karabulut-Yaldız, H. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Kendi Algılarına ve Meslektaşlarına Göre İletişim Becerileri Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal
- Kaya, M. Turan, İ. (2013). *İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)*. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 5-36
- Korkut-Owen, F., Bugay, A. (2014). *İletişim Becerileri Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 51-64.imler Enstitüsü.
- Özer, D. (2011). *Etkili İletişim Becerilerinin Sosyal Hayata Uyum Sağlamadaki İşlevi: Fırat Üniversitesi Uygulaması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Üstünel, G. (2011). *Etkili İletişim Becerileri ve Beden Dili*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

TNKÜ Öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi ve Burada Okuyan Öğrencilerle İlgili Görüşleri

Arife Yağmur, Busenur Kölemen, Ceren Senem, Erva Koçak, Fatma Polat, Hasret Kumru, Sevdâ Zengin, Şerife Nur Çördük

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

Giriş

17 Mart 2006 yılında kurulan Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (TNKÜ) Tekirdağ'da bulunan tek üniversitedir. Bu sebeple önemli bir eğitim merkezi haline gelmiştir. İçerisinde 10 fakülte, 3 enstitü, 3 yüksekokul, 12 meslek yüksekokulu bulunan bu merkez, 4 Ağustos 2012 tarihinde de İlahiyat Fakültesini bünyesine katmıştır. İlahiyat Fakültesi, kurulduktan iki sene sonra öğrenci alımına başlamış olmasına rağmen, nicel olarak çok hızlı bir şekilde büyüyerek bini aşkın öğrencisiyle eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

İlahiyat Fakültesinin öğretim elemanı sayısı ise, 21 öğretim üyesi, 6 öğretim görevlisi, 7 araştırma görevlisi, 1 fakülte sekreteri, 5 memur ve 4 Yardımcı hizmetli olmak üzere toplam 44 personeldir. Diğerlerinden oldukça geç açılan bu fakültenin diğer fakültelerle ilişkisi merak konusudur. Bu çalışma ile diğer fakülte öğrencilerinin İlahiyat Fakültesine bakış açıları, soruları, görüşleri ve beklentileri ile ilgili veriler, nitel veri analiz yöntemleri kullanılarak irdelenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Diğer fakülte öğrencilerinin İlahiyat Fakültesine bakış açısını değerlendirmek için görüşleri ilk alınması gereken grup, İlahiyat Fakültesi dışındaki fakültelerde öğretim gören öğrencilerdir. Bu yüzden araştırmanın temel amacı, öğrenci görüşlerinden hareketle diğer fakülte öğrencilerinin görüşlerini tespit etmek ve beklentilerini ortaya koymaktır. Bu temel amaç çerçevesinde belirlediğimiz sorulara cevap aranmıştır. Bu soruların yer aldığı form ek de verilmiştir.¹

Diğer fakülte öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi ile ilgili görüşlerinin irdendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel yöntemin

¹ Muzaffer Üzümcü, "Öğrencileri Gözüyle İlahiyat Eğitimi (Tekirdağ Örneği)", *II. Uluslararası Geçmişten Günümüze Tekirdağ'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu*. ed. Hasan Keskin vd. (İstanbul: Ensar Yayınları, 2019), 1/734.

çalışma grubunun duygu ve düşüncelerini derinlemesine analiz etmeye imkân tanınması tercih edilmesinin başlıca sebebidir.

Nitel araştırmalarda derinlemesine analiz yapıldığı için çalışma grubu belli bir sayıyla sınırlı tutulur. Nitekim bu çalışmanın verileri Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesinde -İlahiyat Fakültesi dışında- öğrenim gören 10'u kız; 10'u erkek olmak üzere yirmi öğrencinin yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri cevaplardan oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu üç ana başlık altında on dört sorudan oluşmaktadır. Sorular hazırlanırken öğrencilerin gerçek düşüncelerini ifade edebilmeleri için yönlendirici ifadelerden uzak durulmuştur.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Öğrencinin Kodu	Cinsiyeti	Bölümü	Fakültesi	Yaş
K1	Kız	İngiliz Dili ve Edebiyatı	Fen-Edebiyat Fakültesi	24
K2	Kız	Hemşirelik	Sağlık Meslek Yüksekokulu	20
K3	Kız	Hemşirelik	Sağlık Meslek Yüksekokulu	20
K4	Kız	Kimya	Fen-Edebiyat Fakültesi	22
K5	Kız	Gıda Mühendisliği	Ziraat Fakültesi	21
K6	Kız	BESYO	Spor Bilimleri Fakültesi	22
K7	Kız	Uluslararası İlişkiler	İktisadi İdari Bilimler	22
K8	Kız	Alman Dili ve Edebiyatı	Yabancı Diller Yüksekokulu	19
K9	Kız	İnşaat Mühendisliği	Mühendislik Fakültesi (Çorlu)	24
K10	Kız	İnşaat Mühendisliği	Mühendislik Fakültesi (Çorlu)	24
E1	Erkek	Acil Yardım	Sağlık Meslek	21

		ve Afet Yönetimi	Yüksekokulu	
E2	Erkek	Acil Yardım ve Afet Yönetimi	Sağlık Meslek Yüksekokulu	23
E3	Erkek	Alman Dili ve Edebiyatı	Fen-Edebiyat Fakültesi	20
E4	Erkek	Hukuk	Hukuk Fakültesi	20
E5	Erkek	Tarih	Fen Edebiyat Fakültesi	21
E6	Erkek	Tarih	Fen Edebiyat Fakültesi	21
E7	Erkek	İnşaat Teknolojisi	Teknik Bilimler Fakültesi	21
E8	Erkek	Bilgisayar Programcılığı	Teknik Bilimler Fakültesi	21
E9	Erkek	Acil Yardım ve Afet Yönetimi	Sağlık Meslek Yüksekokulu	18
E10	Erkek	Arkeoloji	Fen Edebiyat Fakültesi	20

Araştırma verileri yorumlanırken öncelikle veriler sistematik bir şekilde kodlanmıştır. Kodlar arasındaki bağların tespit edilebilmesi için incelenen veriler, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak ana ve alt temalara ayrılmıştır.

Çalışmanın geçerliğini arttırmak için çalışma grubundaki öğrencilerin ifadelerine de doğrudan yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu başlığı altında çalışma grubunun İlahiyat Fakültesine bakış açısı tema ve alt temalar çerçevesinde ele alınmıştır. Ana temalar; fakülte ve müfredatla ilgili sorular, öğrenci hakkında sorular, sosyal hayat hakkındaki sorular olmak üzere üç tanedir.

A. Fakülte ve Müfredat hakkında sorular

Katılımcılara ilahiyat denilince aklınıza gelen ilk kelime nedir diye sorulmuştur ve katılımcılar şöyle cevap verilmiştir;

“İlim, irfan ve İslami temellerin öğretilmesi.” (K1)

“İslam ve Din.” (K2)

“Din.” (K3)

“Eğitim, Din kültürü öğretmenliği geliyor.” (K4)

“Kur’an-ı Kerim” (K5)

“Din.” (K6)

“Yüce güç, Dini Eğitim.” (K7)

“Din.” (K8, K9, K10)

“Teokrasi bilimi.” (E1)

“Dini Eğitim, Din Öğretimi.” (E2)

“İlahi şeylerin araştırıldığı, teolojinin konu alındığı bir ilimdir.” (E3)

“Din.” (E4)

“Allah.” (E5)

“Din.” (E6)

“Din.” (E7)

“İslam dini geliyor.” (E8)

“Namaz.” (E9)

“Din.” (E10)

Yöneltilen bu soruya katılımcıların yarısı “din” cevabını vermiştir. Bir kısmı da ilim, irfan, İslam, Yüce Güç, Kur’an-ı Kerim, Namaz vb. cevaplarını vermiştir. İlahiyat kelimesinin anlamı Tanrı bilimidir. İlahiyat İslam dininin kapsamlı olarak ele alındığı akademik bir disiplindir. Görüşmelerden çıkarılan sonuçlara göre ilahiyat denilince akla ilk gelen düşünce eğitim merkezin-den ziyade din terimidir. İlahiyat kelimesi geniş spektrumlu olmasına rağmen katılımcılar tarafından daha sınırlı bir şekilde algılandığı görülmektedir.

A2. Katılımcılara İlahiyat Fakültesi hakkında ne düşünüyorsunuz diye sorulmuştur ve katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Düşüncem şöyle, sonuçta bir fakülte ve bazı temel derslerin öğretildiği bir kurum. İslam hakkında ve din hakkında öğrenciler bazı kurallar gereğince işte İslam'ı nasıl öğrenmeliyiz, dinimizi nasıl doğru bir şekilde yaşamalıyız gibi konular hakkında doğru bilgi öğretildiği kanısındayım.”(K1)

“İslam'ı daha iyi öğrenmek için kurulan bir fakülte.”(K2)

“Güzel bir fakülte olduğunu düşünüyorum. Bu fakülteleri sonunda meslek olduğu için değil de bir yaşayış tarzı olarak seçtiklerini düşünüyorum.”(K3)

“Aslında bence güzel bir Fakülde, Dinimizi daha geniş kitleye yaymak için güzel bir bölüm fakat bence çok fazla İlahiyatçı var. Bu kadar fazla olmayabilir. Evet amacı güzel, güzel bir bölüm ama çok fazla olduklarını düşünüyorum.”(K4)

“Güzel düşünüyorum dini açıdan güzel ama bazı düşünceler çok farklı çok katı geliyor. Onun dışında güzel.”(K5)

“Güzel şeyler düşünüyorum.”(K6)

“Olumlu olarak düşüncem: Fakülte olarak olması gereken bir fakülte bence ama duyduğum kadarıyla sadece Müslümanlık adına çalışma yapılıyor. Diğer dinleri de bir bütün halinde müfredata eklemelerini isterdim. Daha çok Müslümanlık ön plana çıkıyor. Olumsuz olarak düşüncem bu şekilde.”(K7)

“Böyle çok ekstrem bir düşüncelerim yok. Bana fark etmez.”(K8)

“Gerekli bir bölüm olduğunu düşünüyorum.”(K9)

“Diğer bölümlerde olduğu gibi normal. Farklı bir düşüncem yok.”(K10)

“Olumsuz olarak şunu düşünüyorum. Bir takım derslerinizi biliyorum ama bence daha çok diksiyon dersleri olması lazım, siz ilahiyatçılar toplumun yöneticilerisiniz ülkemiz Müslüman bir ülke olduğu için daha çok insanlarla ikili diyalogunuz iyi olması lazım bu yüzden açık görüyorum.”(E1)

“Olmaması lazım çünkü, yani sonuçta din adamına da ihtiyaç var. Hocaya da ihtiyaç var.”(E2)

“İlahiyatın açıkçası tek düze olduğunu ve yetersiz olduğunu düşünüyorum. Öğrencilere gösterilen şeyler tamamıyla İslami unsur üzerine diğer tek

tanrı ve çok tanrı inançlar onlara gösterilmiyor, bunların felsefeleri öğretilmiyor. Diğer dinlerin olumlu yönleri gösterilmiyor.”(E3)

“Müslüman bir ülkedeyiz bu yüzden insanlara dinlerini öğrettiği için güzel bir şey.”(E4)

“Olumlu şeyler düşünüyorum ama bunun yanında çok fazla olduğu için bir takım olumsuz düşüncelere de sahibim.”(E5)

“Olumlu düşünüyorum fakat sadece İslam değil diğer dinlere de ağırlık verilse iyi olur.”(E6)

“Olumlu ya da olumsuz bir şey düşünmüyorum. Beni pek ilgilendirmiyor.”(E7)

“Olumlu düşüncelerim yok çünkü imam hatip lisesinde namaz kılın diye baskı uyguluyorlardı bu yüzden insan soğuyor.”(E8)

“Olumlu olarak insanlar dine giriyor mesela. Daha güzel düşünmeye sevk ediyor fakat bazen de biraz yobazlık var. Mesele yanımızda bir kız görünce hemen yadırgıyorlar. Elimizde bir sigara görünce hemen bir ters bakıyorlar. Farklı bakıyorlar. Bu konuda iyi olunursa daha olumlu olur diye düşünüyorum.”(E9)

“Şimdi ülkemizin dini konuda eksiklikleri var. Bunun kapatılması için İlahiyat Fakültesi şart. Bizim ülkemizde sadece İslam dini olarak okutuluyor. Fakat başka ülkelerde farklı farklı mesela Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerini de gösteriyorlar. Bu eksik mesela.”(E10)

Katılımcılar İlahiyat Fakültesinin, Fen-Edebiyat Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Ziraat fakültesi gibi diğer fakültelerden hiçbir farkı olmadığı görüşündedir. Öğrencilerin bir kısım ise, İlahiyat Fakültesi’nin “kesinlikle” olması kanaatindedir.

Ayrıca bu sorulara verilen cevaplardan anlaşıldığı kadarıyla öğrencilerin bir kısmı İlahiyat Fakültelerinde yalnızca Temel İslam Bilimleri derslerine ağırlık verildiğini düşünüp, diğer dinlerin ve disiplinlerin öğretimi hususunda eksikliklerinin olduğunu düşünmektedirler. Halbuki durum yanlış bilinmektedir. İlahiyat Fakültesi sosyal bilimler grubu çerçevesi içinde bir fakülte olduğu için, Felsefe, Din psikolojisi, Din sosyolojisi gibi dersler görülmektedir. Ayrıca İlahiyat Fakültelerinde Türk Din Musikisi, Dinler Tarihi, Mantık, Türk Kültür Tarihi gibi birbirinden farklı disiplinler de görülmektedir. Müfredatın bu kadar çeşitli olmasına rağmen diğer fakülte öğrencileri tarafından müfre-

datın sınırlı olarak bilinmesinin sebebi; İlahiyat personelinin ve İlahiyat öğrencisinin fakülteyi yeterince tanıtmamasından kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların bir kısmının başka bir görüşü de son yıllarda İlahiyat Fakültelerinin plansız bir şekilde arttığı yönündedir. Böyle düşünenlere göre bu durum İlahiyat Fakültelerinin niteliğini de düşürmektedir. Hata payı oldukça az olan bu fakültelerin niteliğinin düşmesi beraberinde pek çok sorunu getirmektedir.

Son olarak araştırmaya katılan bazı öğrencilerin, İlahiyat Fakültesi öğrencilerini topluma yön veren kesim görmesi sebebiyle muhataplarına yaptığı hitapların da kusursuz olmasını beklemektedir. Bizce de Din eğitimcisinin ya da görevlisinin dini hitabet becerisi gelişmiş olmalıdır. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin, dini hitabetin içeriğini hazırlama, belirli aşamalara uygun olarak sunma, vurgu ve tonlamalara dikkat etme, beden dilini kullanma ve uygun örneklerle konuyu somutlaştırma gibi unsurları dikkate almalıdır.

Katılımcılara İlahiyat okumak ister miydiniz diye sorulmuştur ve katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Tabi neden olmasın.”(K1)

“Hayır, istemem.”(K2)

“Ek bir şey olarak isteyebilirdim.”(K3)

“Ben ilahiyat okuyamazdım sanırım. Çünkü; mesela benim yeteneklerim biraz daha farklı. Yani siz insanlarla boğuşabilirsiniz. Mesela bir insan bunu düşünüyorsa ben illa bunu düşüneneceksin diyemem. O ne düşünüyorsa düşünün ben tutupta ona yanlış düşünüyorsun diye onla boğuşamam. Ama sizin yaptığınız şey çok güzel bir şey gerçekten. Bunu yapabilmek yetenek istiyor.”(K4)

“Bilmiyorum.”(K5)

“Evet isterdim.”(K6)

“Aslında çok isterdim ama İlahiyat dendiğinde şöyle düşünüyorum; Felsefe ve diğer sosyal bilim derslerini içine alması gereken bir bölüm olarak görüyorum. Toprak bir, su bir ve bunlardan doğan bilimlerde birdir. İlahiyat daha üst seviye olabilecek bir bölüm bence ve gerçekten ciddi bir disiplin. O yüzden daha genel olsaydı ve her şeye biraz daha değinseydi bu bölümü düşünebilirdim.”(K7)

“Pek bana göre değil.”(K8)

“Düşünürdüm ama günümüz şartlarında iş olanağı konusunda endişelerim olurdu.”(K9)

“Yok. Okuyamazdım benlik değil.”(K10)

“Sadece İslam dini ağırlıklı olmasaydı gerçekten tam anlamıyla teokrasi bilimi olsaydı kesinlikle okurdum.”(E1)

“Yok, istemezdim.”(E2)

“Hayır, kesinlikle istemem.”(E3)

“Farklı hedeflerim olduğu için istemezdim.”(E4)

“Hayır.”(E5)

“İsterdim.”(E6)

“Hayır istemezdim.”(E7)

“İstemezdim.”(E8)

“İstemezdim. Ben yazılım istiyordum çünkü benim dedem ve yakınlarım hep cami hocası. Aslında seviyorum ve dini kitaplar okudum ama biraz benim düşüncelerime ters geliyor.”(E9)

“Yok istemezdim.”(E10)

Çalışma grubunun büyük bir kısmı “hayır” cevabını vermiştir. Katılımcılara göre bunun sebebi ise İlahiyat Fakültesinin zorluğu ve ilgi çekici olmamasıdır. Çalışma grubunu incelediğimizde evet diyenlerin çoğunun ise isteksiz bir şekilde yanıt verdiği gözlemlenmiştir.

A4.Sizce İlahiyat Fakültelerinde ne gibi dersler işleniyor?

“İslam bilimler tarihi, Osmanlıca. Bu ikisini biliyorum.”(K1)

“Fıkıh, Kelam, Kur’an gibi derslerin okutulduğunu düşünüyorum.”(K2)

“İslami Hukuk, Fıkıh, Tefsir diye düşünüyorum.”(K3)

“Kur’an dersini biliyorum. Yasin ezberlediklerini biliyorum.”(K4)

“Hazırlık, Kuranı Kerim, Arapça.”(K5)

“Dini dersler Tefsir, Kur’an, Siyer, Hadis.”(K6)

“Din Felsefesi vardı sanırım o ilgimi çekti. Böyle düşünmeye yönelik şeyler ilgimi çekiyor. Arapça dersleri var galiba. Hadislere yönelik dersler var sanırım.”(K7)

“Genelde bildiğim kadarıyla Arapça var İlahiyatta. Dinle ilgi dersler var. Bir de zorunlu İnkılap, edebiyat vb. dersler vardır.”(K8)

“Arapça, Hadis, Fıkıh.”(K9)

“Arapça, Kuran’la ilgili Hadis, okunuşuyla ilgili dersler.”(K10)

“İslam tefsir ve tarihi, Dinler Tarihi, Arapça, Arap Tarihi.”(E1)

“Ben dini ağırlıkta olduğunu düşünüyorum ama Bilim tarzının eksik olduğunu düşünüyorum.”(E2)

“Arapça, Tefsir, Fıkıh, Kur’an’ı anlama yorumlama, Hadislerin anlaşılması, Din Felsefesi, önemli alimlerin hayatları.”(E3)

“İslam’ın genel esaslarıyla ilgili dersler ve Kur’an ile ilgili derslerdir diye düşünüyorum.”(E4)

“Arapça, siyer o tarz dersler.”(E5)

“Arapça, Siyer, Kur’an-ı Kerim, Osmanlıca.”(E6)

“Arapça var. Bizde Osmanlıca dersi var benzer olduğunu düşünüyorum.”(E7)

“Kur’an-ı Kerim, Arapça, din ile ilgili dersler görülüyordur.”(E8)

“Arapça diye biliyorum. Kur’an-ı Kerim. Daha farklı ders bilmiyorum.”(E9)

“Arapça olabilir, Sosyoloji olabilir.”(E10)

Öğrencilerin cevapları incelendiğinde, yalnızca Temel İslam Bilimlerine ait dersleri bildikleri tespit edilmiştir. İlahiyat Fakülteleri ise 3 ana bilim dalından oluşmaktadır. Bunlar; Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatlarıdır.

Katılımcılara İlahiyat Fakültesinden bir ders almak ister miydiniz İstersen bu hangi ders olurdu diye sorular yöneltildiğinde şöyle cevaplar verilmıştır;

“Evet, kesinlikle almak isterdim. İslam tarihini almak isterdim.”(K1)

“Almak isterdim. İslam felsefesini almak isterdim.”(K2)

“Tefsir dersini almak isterdim.”(K3)

“Peygamber Efendimizin Hayatı olurdu.”(K4)

“Tefsir dersi almak isterdim.”(K5)

“Kur’an-ı Kerim almak isterdim.” (K6)

“Din Felsefesi dersi olurdu.” (K7)

“Bütün dersleri bilmiyorum ama kendim de dilci olduğum için Arapçayı alabilirdim.” (K8)

“Arapça.” (K9)

“Arapça kesinlikle. Benim işim için de önemli. Arapça isterdim.” (K10)

“Dinler tarihi, şuan okuduğum bölümden biraz biliyorum.” (E1)

“Peygamberimizin hayatını almak isterdim.” (E2)

“Açıkçası ders olarak Arapça ses telaffuzlarını öğrenmek isterdim.” (E3)

“Kuranı öğrenmek isterdim.” (E4)

“Siyer.” (E5)

“Osmanlıca.” (E6)

“Ahlak kurallarıyla ilgili ya da Peygamberimizin hayatıyla ilgili olabilir.” (E7)

“Tefsir dersi almak isterdim.” (E8)

“Arapçayı öğrenmek isterdim.” (E9)

“Dinle ilgili giriş dersleri olabilir.” (E10)

Katılımcıların genelinin kendi fakülte ve bölümü ile ilişkili dersleri seçtiği gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise Arapça dersini özellikle belirtmiştir. Bunun sebebi ise farklı bir dile olan meraklarından kaynaklanmaktadır. Bazı katılımcıların ise İlahiyat Fakültesinden yalnızca bildikleri dersleri seçtikleri görülmektedir.

Katılımcılara İlahiyat Fakülteleri ne yetiştiriyor diye sorulmuştur ve katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Bildiğim kadarıyla İlahiyat Fakültesinden mezun olan öğrenciler Kur’an-ı Kerim öğretim alanında hoca olabiliyor. Mesela camilerde bireysel olarak çalışabiliyor onun haricinde ortaokul ya da lisede öğretmen olabiliyor. Bu şekilde biliyorum.” (K1)

“Diyanet işlerinde çalışılıyor, Din kültürü öğretmeni ve Kur’an Kursu hocalarının bu fakülteden çıktığını düşünüyorum.” (K2)

“Öğretmen.” (K3)

“Din kültürü öğretmenliğini biliyorum bir de erkekler imam olabiliyor. Bir de özel günlerde bayanlar sohbet veriyorlar.”(K4)

“Din Kültürü öğretmeni, imam ve medrese hocası yetiştiriliyor.”(K5)

“Öğretmen, müezzin, imam, vaize, Kur’an kursu öğreticisi.”(K6)

“İlahiyat okuyan arkadaşlarım vardı. Öğretmen oluyorlar.”(K7)

“Hafız olmaz mısınız? (Gülüyor), Din Hocası ya da din görevlisi sanırım.”(K8)

“İmam, Akademik hizmet.”(K9)

“İmam, Diyanet İşlerinin açtığı kurslarda eğitmenler, akademisyenler.”(K10)

“İmam, Din adamları, Memur.”(E1)

“İmam yetiştiriyor fakat bu kullanılan bir durum da. Bazı örgütler tarafından onlar da yetiştiriyor.”(E2)

“İslami unsurları öğrenmiş kimseler yetiştiriyor. Genellikle taşraya imamlar yetiştiriyor gibi hafızamda yer buluyor. İlim adamı yetiştirilmiyor bence çünkü yeterince detaylı şekilde makalelerin istişare edildiğini düşünmüyorum. Başka dinlerin öğretildiğini düşünmediğim için de bu bende önyargı oluşturuyor. Bu yüzden de ilahiyatın sadece İslami unsurlar yetiştiriliyor.”(E3)

“Öğretmen yetiştiriyor diye biliyorum. İslam’ı öğretebilecek kapasiteye sahip insanlar olmaları gerekiyor.”(E4)

“Genellikle dini alanlara hizmet verdiklerini biliyorum, Dikab öğretmenliği, İmam.”(E5)

“Öğretmen, imam.”(E6)

“Aklıma tek gelen imam. Kızlarda küçük çocuklara eğitim verebilirler.”(E7)

“Din Kültürü öğretmeni, din ile ilgili ders veren hoca, imam.”(E8)

“Müezzin, Cami hocası ve memuriyet diye biliyorum.”(E9)

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği, İmam, Müezzin gibi meslekler.”(E10)

Verilerin sonucuna göre, katılımcıların çoğu öğretmen ve imam cevabını vermiştir. Bunların yanı sıra Kuran kursu öğreticisi, diyanet çalışanı ve akademisyenlik gibi cevaplar da verilmiştir.

“İlahiyat Fakültesinin görevi “din mütehasısları yetiştirmek” şeklinde ifade edilmiştir. Oysa, günümüzde İlahiyat Fakülteleri, araştırmacı din bilginleri yetiştirmenin yanında, hem örgün hem de yaygın eğitim alanında görev yapacak elemanlar yetiştirme görevini de üstlenmiş bulunmaktadır.”²

Özdemir’e göre; “İlahiyat Fakültelerinden mezun olanlar hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de Diyanet İşleri Başkanlığının çalışma alanlarında görev alabilmektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı ilahiyat Fakültesi mezunlarının istihdamı açısından geniş bir görev alanına sahiptir. Camiler ve Kur'an kurslarındaki din hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmektedir. Yurt dışındaki vatandaşlarımıza yönelik din hizmetleri bu kurum tarafından gerçekleştirilmektedir. Yetiştirme yurtları, huzur evleri ve cezaevlerinde diyanet personeline din hizmeti verilmektedir.”³

Sonuç olarak, diğer fakültede okuyan öğrencilerin İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin istihdam alanına dair fikirlerinin olduğuna, üniversite tercihleri esnasında bu bölümü de inceledikleri kanısına varılmıştır.

B. Öğrenci hakkında sorular;

Katılımcılar İlahiyatta okuyan birilerini tanıyor musunuz, tanıyorsanız onları nasıl tanımlarsınız diye sorulmuştur. Katılımcılar şöyle cevap vermişlerdir;

“Evet, benim bir aralar yakın arkadaşımı kendisi yine burada kalıyor. O gerçekten çok titiz ve hani kendi bölümünü canla başla yapan ve -şuan hala yapıyor- son sınıf ilahiyat fakültesinde okuyor, çok kitap okuyan kendini bu yönde gerçekten geliştirmiş bir kız ve yani fakültenin ona katmış olduğu değerleri gerçekten hakkını veriyor diyebilirim.”(K1)

“Tanıyorum. İyi insanlar olarak tanımlıyorum. Zarif ve kibarlar.”(K2)

² Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2005), 3.

³ Şuayip Özdemir, “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması Geleceği ve Sempozyumu: Bildiriler- Müzakereler*. ed. Ekrem Sarıkcıoğlu vd. (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları 2004), 16/194.

“Evet tanıyorum. Çevremde varlar. Çok yardımseverler, en çok ilgimi bu çekti.”(K3)

“Evet tanıyorum. İlahiyatta okuyan arkadaşlarım var. Gayet iyi insanlardı gerçekten. Zaten biz aynıydık çok farkımız yoktu. Yardımlaşmak olsun gayet güzeldi.”(K4)

“Tanıyorum. Hepsi çok iyi. İlahiyatçılarla aram çok iyi.”(K5)

“Tanıyorum. Geneli iyi insanlar.”(K6)

“Tanıyorum ve herkese, her şeye karşı çok iyi bir insan gerçekten.”(K7)

“Oda arkadaşım İlahiyat okuyor. Kitaplarını da güzel gördüm. İyi yani, güzel.”(K8)

“Hanımefendi, çalışkan, meraklı, okumayı seven bir tanıdığım vardı.”(K9)

“İlahiyatta okuyan hiç arkadaşım yok galiba.”(K10)

“Tanıyorum, çevremde çok sosyal ilahiyatçılar var bir kısmı akrabalarım fakat bizim yaşlılarımız bu fakültedekilerin çoğu içine kapanık, bu işi severek yapmayanlar var İlahiyat öğrenciliğini yapan iyi yapıyor yapamayan ise boca-lıyor.”(E1)

“Tanıyorum. Bölüm ayrı kendi ayrı.”(E2)

“Bir kaç kişi tanıyorum. Onların sadece belirli görüşleri ve kitaptan alıntı cümleleri olduğunu düşünüyorum. Kendilerine ait düşünceleri yerine bilgili insanın fikirlerini kullanıyorlar genellikle. Kendi düşüncelerine kendi mantıklarına bu kadar güvenmiyorlar.”(E3)

“Tanıyorum. Oda arkadaşlarımda var. Farklı illerden arkadaşlarım da var iyi insanlar genel olarak.”(E4)

“Tanıdıklarım var gayet bölümlerine uygun olduğunu düşünüyorum.”(E5)

“Tanıyorum. Gerçekten düzgün insanlar.”(E6)

“Bir arkadaşım var severim kendisini. Pek yakın değiliz artık.”(E7)

“Tanıyorum ama fazla samimiyetimiz yok.”(E8)

“Tanıyorum. İyi insanlar fakat dışarıya dönük değiller içeriye dönükler. Çok asosyaller yani. İnsanı yargılıyorlar. Dini konuşunca hemen tersliyorlar. Biraz düşünseler. Bu kişinin nasıl bir hayatı var diye.”(E9)

“Tanıyorum. Şöyle benim yetiştiğim aileyle onun yetiştiği aile çok farklı. Çok ters düşünceleri var. Ama tabii o yaşadığı topluma göre düşüncelerini kavıyor. Açıkçası bana farklı geliyor.”(E10)

Çalışma grubunu incelediğimiz vakit öğrencilerin çoğunun bir ilahiyat fakültesi öğrencisini tanıdığı ve onları genel bir tabirle ‘iyi’ olarak tanımladıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcıların ilahiyat fakültesi öğrencileri hakkında yardımsever, nazik, kibar, çalışkan gibi tabirleri kullandıkları da saptanmıştır. . Göze çarpan bir başka detay ise ilahiyat fakültesi kız ve erkek öğrencilerinin tutum ve davranışları arasındaki farklılıktır. Erkek öğrenciler daha içedönük, insan ilişkilerinde daha zayıf ve soğuk iken kız öğrencilerin ise daha cana yakın, daha ılımlı, atılgan olduğu verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Nadiren de olsa hiç ilahiyat fakültesi öğrencisi ile tanışıklığı olmadığını söyleyen öğrencilerde vardır.

Katılımcılara İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin size karşı tutumu nasıl diye sorulmuştur ve katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Gerçekten çok cana yakınlar. Bu fakültenin vermiş olduğu ya da İslam’ın temel şartları misafirperver olmak yani başka insanlara karşı mütevazî olmak, hoşgörülü olmak gibisinden mi bilmiyorum ama gerçekten tutumları güzel.”(K1)

“Güzel, sevecenler. İslam’ı güzel anlatmak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar.”(K2)

“Güzel. Çok yardımseverler. Her şeyi Allah için yapmaya çalışıyorlar. Onu fark ettim.”(K3)

“Güzeldi. Benim düşüncelerime saygı duyuyorlardı.”(K4)

“Bazen giyimime tuhaf bakıyor beni dış görünüşüme göre yargılıyorlar. Belki ben onlardan daha iyiyim benim kalbimi bilemezler.”(K5)

“Güzel. Tanımadıklarımla fazla konuşmuyorum. Tanıdığım arkadaşlarımla da aram iyi.”(K6)

“Tanıdıklarım çok nazikler ve insani düzeyde duyguları oturmuş, olgunlaşmış insanlar olduğunu düşünüyorum.”(K7)

“İşte bir tek kişi var tanıdığım. Genel olarak bir sorun yok. İyiler.”(K8)

“Normal, olumsuz tutum ile karşılaşmadım.”(K9)

“Karşılaşmışımdır illaki ama ekstra bir şey almadım. Bu durum biraz da insanın kişiliği hakkında bence, okuduğu bölümle ilgili olduğunu sanmıyorum.”(K10)

“Tanıyorum, çevremde çok sosyal ilahiyatçılar var bir kısmı akrabalarım fakat bizim yaşlılarımız bu fakültedekilerin çoğu içine kapanık, bu işi severek yapmayanlar var İlahiyat öğrenciliğini yapan iyi yapıyor yapamayan ise boca-lıyor.”(E1)

“Normal fakat bazıları değişikti. Biri yobaz gibi geldi bana. Bir konuda bir hükümdarı övmüştüm o sevmiyormuş. Osmanlıcı olduğu için yani. O ki-şiyle selamı sabahı kestik.”(E2)

“İlahiyat Fakültesindekilerin hepimizin yetiştirildiği toplumdaki önyargı-ları var bizden çok farklı insan değiller ama dini şeylerin getirdiği ekstra ön-yargıları olabiliyor. Benim bölümümdeki ateist ve deistlerin çok olduğunu düşünüyorlar. Bana önyargıları bu kadar.”(E3)

“Tanıyorum. Oda arkadaşlarımda var. Farklı illerden arkadaşlarım da var iyi insanlar genel olarak.”(E4)

“Tanıdıklarım var gayet bölümlerine uygun olduğunu düşünüyö-rum.”(E5)

“Tanıyorum. Gerçekten düzgün insanlar.”(E6)

“Normal. Pek biriyle tanışmadım. İlahiyattan çok arkadaşım olmadı ama olsaydı çok değişmezdi.”(E7)

“Tanıyorum ama fazla samimiyetimiz yok.”(E8)

“Aram iyi. Ta ki yanımda farklı birini görene kadar.”(E9)

“Çok iyi. Bir sorun yok. Benim odamda iki ilahiyatçı var. Gayet iyi anla-şıyoruz.”(E10)

Yapılan görüşmelere göre ilahiyat fakültesi öğrencilerinin, diğer fakülte öğrencilerine karşı tutumlarında çoğunlukla olumsuz yönde bir tutum sergi-lendiği görülmemektedir. Diğer fakülte öğrencilerine; cana yakın, hoşgörülü, sevecen, yardımsever, Allah rızasını gözetken bir şekilde yaklaştığı gözlem-lenmiştir. Bazı ilahiyat fakültesi öğrencilerinin, diğer fakülte öğrencilerine yargılayıcı tutumlar sergilediği de görülmektedir. Ayrıca hiçbir ilahiyat fakül-tesi öğrencisi ile tanışıklığı olmayan diğer fakülte öğrencilerinin görüşleri ise genellikle olumludur.

Katılımcılara İlahiyatçılar sizin dine bakış açınızı etkiliyor mu diye sorulmuştur. Katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Yani şöyle soru, aslında çok geniş kapsamlı bir soru kimileri mesela dini anlatmaya girişebiliyorlar bir şey sordüğümüzde aklımıza takılan birkaç şey olduğunda kimileri var çok farklı bir şekilde de yorumlayıp bunu karşıdaki insana anlatmaya çalışıyor ama ben kişiden kişiye değişir diye düşünüyorum kesin bir yanıt veremeyeceğim.”(K1)

“Yok, hayır etkilemiyorlar.”(K2)

“Benim dine bakış açımı etkilemiyorlar. Çünkü onlara göre tek bir görüş olduğunu ve bu görüşlere karşıt görüşlere de saygılı olmadıklarını düşünüyorum.”(K3)

“Aslında ben de şöyle oldu; iki sene boyunca ben aynı oda da İlahiyatçılarla kaldım. Öncesinde benim lisede din kültürü hocam vardı çok içten dersi anlatıyordu. Çok güzel anlatıyordu. O beni çok etkiliyordu. Öte taraftan tanıdığım İlahiyatçılardan bazıları da dış görüntümden dolayı baskı yapabiliyorlardı bunun böyle olmasını istemezdim mesela.”(K4)

“Etkiliyor. Beni bilgilendiriyorlar.”(K5)

“Etkilemez.”(K6)

“Bakış açımı genişletebilir ama oturmuş bir algımı değiştirebilir mi bilmiyorum.”(K7)

“Yok, çok etkilemezler.”(K8)

“Etkilemez. Takıldığım meselede belki yardımcı olabilir.”(K9)

“Etkilemez sanırım, etkilemez.”(K10)

“İlahiyatçılar benim dine bakış açımı etkilemez çünkü dinimizin kuralları var herhangi bir şey de şahıslar bizi ilgilendirmez dinimizin kuralları, örfler, adetler var biz bunların doğrultusunda gideriz şahıslar etkileseydi Kur’an falan olmazdı.”(E1)

“Yok, bence etkilemez. Ben etkilemeyeceğini düşünüyorum.”(E2)

“Gerçekten söz sanatında retorik sanatında hitabı çok iyi bir ilahiyatçı fikrimi değiştirebilir. Ama İlahiyatçıların sözleri ve davranışları arasındaki tutum benim için önemlidir. Söyledikleri ile yaptıkları arasında fark var ise o beni etkilemez.”(E3)

“Tabi ki etkiler. Bazen bilgiyi gidip sorgulamıyoruz onların dediğini kabul ediyoruz.” (E4)

“Etkileyeceğini düşünmüyorum.” (E5)

“Evet. Bilemediğim şeyleri bana yansıtıyorlar.” (E6)

“Yok, etkilemiyor.” (E7)

“Olumlu etkiliyor. Din dersi verilmesi beni etkiler.” (E8)

“Etkiler tabii ki. Mesela bilgisi varsa beni çok etkiler. Yani bilgili biri. Ya ben doğuluyum bir de. Benim çevremde de çok var. Bilgiye inanırım yani. Ama onun dışında boş konuşana pek aldırış etmem.” (E9)

“Etkiliyorlar. Evet yani pozitif yönde etkiliyor.” (E10)

Toplanan verilere göre öğrencilerin çoğunluğu etkilemiyor cevabını vermiştir. Bunun sebepleri olarak; karşıt görüşlere saygılı olmama, bazı konularda baskıcı tavır sergileme, sözleri ile yaptıkları arasındaki tutarsızlıklar gösterilmiştir. Geriye kalan öğrenci grubu ise, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kendilerini olumlu yönde etkilediğini söylemektedir ve bunu bazı şartlara bağlamaktadır. Bu şartlar ise; hitabetinde söz sanatı ve retorik sanatı kullanarak dini aktarması, söz ve davranışı tutarlı olmasıyla, bir ilahiyat öğrencisinden etkilenebileceklerini ifade etmişlerdir. Bir başka ilgi çekici görüş ise dini, şahıslarla bütünleştirmenin yanlış olduğunu, dinin zaten kendi belli başlı kuralları olduğunu ve şahısların her ne kadar kendilerini etkilemeyeceğini söylemişlerdir. Halbuki, “Dini inanç, tutum, davranış ve ibadetler, şahsi olmakla birlikte sosyo-kültürel muhitte alakalıdır ve bunlardan etkilenmektedir.”⁴

Katılımcılara her İlahiyatçı dindar mıdır ve Her İlahiyatçı dindar olmak zorunda mıdır diye sorulmuştur. Katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Bence şöyle her ilahiyatçı tabi ki dinin belli başlı kurallarını öğrendiği için bu yönde kendini olabildiğince o yöne adar. Kimisi de var sadece bölümü merak edip bu bölüme gelip bölümden ötürü de dine yönelmiş olabilir. Bence çok spesifik bir soru ama bana göre her ilahiyatçı dindar olma zorunluluğunda değildir. Çünkü bu Kur’an-ı Kerim’de de yazar benim bildiğim kadarıyla neye inanırsanız inanın dinde zorlama yoktur, kişiye göre değişir tabi kendi içini bilemeyiz.” (K1)

⁴ Hayri Erten, “BDU İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Dinin İbadet Boyutu,” *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*, 2/1 (Mart 2005), 176.

“Hayır, değildir. Öğrenmek ve uygulamak çok farklı şeylerdir. Bir şeyi öğrenirsin ama uygulamak içinden gelmezse uygulamazsın. O yüzden her İlahiyatçı dindar değildir diyorum.”(K2)

“Yok dindar olduğunu düşünmüyorum. Bu bölümü isteyerek okuyanlar da var ama aile zoruyla okuyanlar da var. İleride öğretmen olabilir. Öğrenci yetiştireceği için dindar olmak zorundalar bence.”(K3)

“Yani inanmadan neden böyle bir bölümü seçmiş olsun ki? Bilemiyorum.”(K4)

“Dindar değildir. Bazı tanıdığım İlahiyatçıların bu fakülteyle alakaları yok. Dindar olmak zorundadır. Çünkü o bölümün zorluğunu ve ağırlığını bilerek seçiyorsun. Bazıları aile zoruyla gelse de ama bunu değiştirmek mümkün.”(K5)

“Değildir. İlahiyat Fakültelerin de ateist olan da var. Bence her ilahiyat Fakültesi öğrencisinin dindar olması gerekir ama dediğim gibi şuan mümkün değil.”(K6)

“Değil bence tamamen istekle alakalı. Dini konulara meraklı olmakla alakalı olduğunu düşünüyorum.”(K7)

“Zorunda değildir. Olduğunu da zannetmiyorum. Bilmiyorum öyle bir his.”(K8)

“Tabi ki olmak zorunda değil ama dersleri ayrıntılı gördüğü için mesela günah olanların gerekçelerini daha iyi açıklayabilirler.”(K9)

“Bence zorunda değil diye düşünüyorum. Olmayan var gibi hissediyorum.”(K10)

“Kesinlikle dindar olmak zorunda değildir, siz ilahiyatçıların özgür bir yaşamı var bizim gibi farklı bölüm okuyan, farklı birey olanlar gibi özgür hayat yaşayabilirsiniz. Kur’an da geçtiği gibi Allah ile sizin aranızda her meslekte olduğu gibi böyle, ama sadece dini anlatırken çocuklara, insanlara dosdoğru olursunuz ama sosyal hayatınızda kesinlikle özgürsünüz.”(E1)

“Değildir ve dindar olmak zorunda da değildir. Ama olduğu gibi görünmek zorundadır. İnanıyorsa da inanmıyorsa da söylemesi lazım.”(E2)

“Fikir ve düşünce özgürlüğü anayasal hakkımız olduğu için kesinlikle dindar olmak zorunda değildir. Ama genellikle zaruri bir dindarlık olunuyor.”(E3)

“Hayır. Sadece dini merak edip araştıran insanlar da var.”(E4)

“Hayır, böyle bir şey olduğunu düşünmüyorum, yakın çevremde ilahiyata gidip dini hassasiyeti çok iyi olmayan bazı insanlar tanıyorum. Dindar olmak zorunda da değildir.”(E5)

“Değil. Tanıdığım kadarıyla dindar olmayanlar çok fazla var. Her insan kendi içinde yaşar.”(E6)

“Her İlahiyatçı dindar değildir ama dindar olmak zorundadır. Yaptığı iş bu sonuçta sevmiyorsa yapması saçma olur.”(E7)

“Her ilahiyatçı dindar değildir. Bilgi sahibi olmak için o dersi alıyor olabilir.”(E8)

“Hayır değildir. O görüşü görmeleri, orada nasıl bir tutum var onu görmeleri yeterli diye düşünüyorum.”(E9)

“Yani şimdi dini öğretmesi için bence dini yaşaması lazım. Dini yaşamıyorsa kişiye bir şey öğretemez veya onu içten bir şekilde anlatamaz.”(E10)

Yukarıdaki verilerden çıkardığımız sonuca göre, bazı katılımcıların aklına dindarlık denilince ibadetler, yasaklar, kurallar gelirken, bazılarının genel ahlak kuralları gelmektedir. Bu sebeple ilginçtir ki yanıtların çoğu “dindar değildir ancak dindar olmak zorundadır.” şeklindedir. Bazı öğrenciler ise, özgürlüğü dini kuralların önüne koyarak net bir şekilde “dindar değildir, olmak zorunda da değildir” cevabını vermişlerdir. Bu cevaba sebep olarak ta; İlahiyat Fakültesine aile baskısı ile gelenler, yalnızca meraktan gelenler, fakülte ile hiçbir alakası olmayanların da olabileceğini düşündüklerindenidir. Cevaplardan en şaşırtıcı olanı ise, kendi dini yaşamasa bile öğrencilerine ve muhataplarına dini aktarırken tabiri caizse dindar görünmek zorundadır görüşü olmuştur.

Böylelikle bu gözlemlerden çıkartacağımız en önemli sonuç şudur: Biz İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin yaptığı her fiil, iş, hareket, tavır karşımızdaki insanların görüşlerini etkilemektedir. Bundan dolayı da dindar değil ama dindar olmak zorundadır görüşü daha baskın gelmektedir. Yani İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık konusunda zorunluluğu sonucuna varılmaktadır. Çünkü, İlahiyat Fakültesi öğrencisi olmak, dindar olmak zorunluluğunu da getirmektedir.

Katılımcılara İlahiyat Fakültesi öğrencilerine bir soru sormak isteseydin bu soru ne olurdu diye sorulmuştur. Katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Benim soracağım soru çok sınırları zorlayan metafizik sorusu olmazdı beyinleri zorlayan ama en basitinden hani gerçekten bölümünü hakkıyla ilerde yapabilecek mi? İyi bir ilahiyat fakültesinden ben mezun oldum bu mesleği ve bu bölümü kendime daima yakıştırdım diyebiliyor mu?” (K1)

“Öbür dünyanın olmadığını öğrendiğinde verdiğin tepki ne olurdu?” (K2)

“Bu bölümü neden seçtin?” (K3)

“Şey.. mesela biz oruç tutarken bazı günler de tutamazsak onu başka zamanda tutabilir miyiz?” (K4)

“Kuranı Kerim’in mealini okudun mu? sorusunu sorardım.” (K5)

“İstemediği halde İlahiyat okumak nasıl bir duygu? diye sormak istedim.” (K6)

“Okuduğunuz bölümden memnun musunuz?” (K7)

“Kendi isteğiyle mi bu bölümü okumuş yoksa aile baskısıyla mı okumuş? diye sormak istedim.” (K8)

“Kur’an’ı ezbere bilenlere bunu nasıl başardıklarını sormak istedim.” (K9)

“Dünyanın yaratılışı hakkında birçok görüş var. İlahiyatçıların bakış açısını sorardım.” (K10)

“Diğer dinlere karşı olan saygıları ve sadece günümüz İslam devletine değil de diğer dinlere karşı olan alakaları nasıl olur?” (E1)

“Bu kadar İmam-Hatip açmak gerekli miydi? Diye sormak istedim.” (E2)

“Gerçekten diğer dinleri yeterince biliyorlar mı?” (E3)

“İslam’ın gerçek olduğunu nasıl kanıtlarsınız?” (E4)

“Derslerinin zor olduğunu düşünüyorum bunun zorluğuyla nasıl baş ediyorlar? merak ediyorum.” (E5)

“Kendi isteğinizle mi gittiniz yoksa puanınız yettiği için mi?” (E6)

“Bölümünüzde memnun musunuz?” (E7)

“İlahiyat Fakültesinden memnun musunuz? sorusu olurdu.” (E8)

“Sizi nereye yönlendiriyorlar? Bazen iyiye yönlendiriyorlar bazen kötüye yönlendiriyorlar. Bazıları kendini çok kapatıyor bazıları ise geliyor ama çok pişman hiç

gelmek istemiyor hiç umurunda değil. Mesela bazı şeyleri gördüm. Dersleri ayrıymış mesela kızlarla erkelerin farklı sınıfları varmış. Arkadaşlar var mesele bazıları ayıp diyorlar bazıları içlerinde bastırılmış yani. Abisi var mesela yanında ve abim var bir şey diyemiyorum ama içinde bambaşka şeyler var bastırılmış yani.” (E9)

“Sadece İslam dinini mi araştırıyorsun veya onun derslerine mi bakıyorsun yoksa diğer dinlere de bakıyor musun? diye sorardım.” (E10)

Öncelikle araştırma grubuna bu sorular yöneltilirken herhangi bir cevap verme beklentisiyle sorulmamıştır. Amacımız diğer fakülte öğrencilerine bir fırsat verildiğinde, İlahiyat Fakültesi öğrencilerine merak ettikleri ne gibi sorular yönelteceklerini tespit etmektir. Fakat bu sorulardan istenilen verim alınamamıştır.

C. Sosyal Konular hakkında sorular;

Katılımcılara sosyal medyada takip ettiğin ilahiyatçılar var mı diye sorulmuştur. Katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Sanırsam pek yok ama bir tane takip ettiğim psikolog vardı hatta kitabı da var. İsmi; Doğan Cüceloğlu. Gerçi ilahiyatçı değil ama çok güzel kitapları var okumuştum ve din konusunda da bariz yorumları vardı onu seviyordum takip etmiştim.” (K1)

“Yok, hayır.” (K2)

“Yok.” (K3)

“Yok.” (K4)

“Ünlü bir İlahiyatçıyı takip etmiyorum fakat bazı Hadis sayfalarını takip ediyorum.” (K5)

“İhsan Şenocak, Nureddin Topçu, bunlar dışında İslami sayfalar var.” (K6)

“Hayır yok.” (K7)

“Hayır yok.” (K8)

“Sosyal medya kullanmıyorum. TV’den Mustafa Karataş’ı biliyorum.” (K9)

“Bilemedim. Normal herkesin yaptığı şeyi yapıyorlar. Herkes gibi kafeye gidiyorlar. Normal yani.” (K10)

“Var fakat ismini hatırlamıyorum.”(E1)

“Şuan yok. Ölenlerden vardı. Mesela Yaşar Nuri Öztürk’ü takip ederdim.”(E2)

“Cübbeli Ahmet, Adnan Oktar isimlerini bildiğim İlahiyatçılar.”(E3)

“Mehmet Yıldız var. Hayalhanem’ i takip ediyorum.”(E4)

“Çok ünlü değil ama 2 kişi takip ediyorum. İsmi bilmediği ama takip ettiği biri var.” (E5)

“Yok.”(E6)

“Yok, hayır.”(E7)

“Yok.”(E8)

“Yok. Ama bazen sayfama düşüyor ve ben de dinliyorum ama ismen bilmiyorum.”(E9)

“Yok.”(E10)

Yapılan görüşmelere göre çalışma grubunun büyük bir çoğunluğu “yok” cevabını vermiştir. Söylenilen İlahiyatçılar arasında ise Mustafa Karataş, İhsan Şenocak gibi isimler vardır. Ayrıca Doğan Cüceloğlu, Nurettin Topçu, Mehmet Yıldız ve Ahmet Mahmut Ünlü gibi, ilahiyatçı olmayan isimlere de yer verilmiştir. Böylelikle, teknoloji çağında öğrenci grubunun sosyal medyada oldukça aktif olmasına rağmen yalnızca birkaç ilahiyatçının takip edildiği göze çarpmaktadır. Bu sonuçlara dayanarak, buradaki sorunun sosyal medyayı aktif kullanıp ta çok az sayıda ilahiyatçıları takip eden öğrencilerde mi yoksa sosyal medya hesabı kullanıp gençlere ulaşamayan ilahiyatçı hocalarda mıdır? Sorusunun cevabı oldukça merak konusudur.

Katılımcılara İlahiyatçıların sosyal hayatları hakkında ne düşünüyorsunuz diye sorulmuştur. Katılımcılar şöyle cevap vermiştir;

“Bence gerçekten sosyal hayatı çok güzel yaşıyorlar, bir ilahiyatçı bakış açısıyla hayata bakabiliyorlar Örneğin; İlahiyatçı bir hoca var ben tanışmıştım inanılmaz derece de bütün konularda bilgisi var. Kendi bölümünden hariç dünyaya çok farklı bir bakış açısıyla bakıyor. Bence çok güzel gerçekten farklı bakış açıları var.”(K1)

“Ayrı bir sosyal hayatlarının olduğunu düşünmüyorum. Normal insanlar gibi yaşıyorlar.”(K2)

“Çevreleri hep aynı. Farklı kişilerle takıldıklarını pek düşünmüyorum. Örneğin; İlahiyatçıların çevresi hep namazında niyazında kişiler oluyor. Benimle takılacaklarını düşünmüyorum.”(K3)

“Çok güzel sosyal hayatları vardı aslında mesela çok okuyorlardı. Her türlü sosyal etkinliğe katılıyorlardı. Gayet güzel bir sosyal hayatları vardı.”(K4)

“Kişisine bağlı. Kimisi kendini geliştiriyor kimisi geliştirmiyor.”(K5)

“Bilmiyorum.”(K6)

“Çok tanıdığım İlahiyatçı yok o yüzden yorum yapamayacağım.”(K7)

“İçindelerdir yani bu kişiden kişiye değişen bir şey. Sosyalse insanların içindedir ama kendi tek takılmak istiyorsa sosyal değildir.”(K8)

“Sosyal hayatlarını bilmiyorum. İyidir herhalde.”(K9)

“Bilemedim. Normal herkesin yaptığı şeyi yapıyorlar. Herkes gibi kafeye gidiyorlar. Normal yani.”(K10)

“Çevremde birçok örneği var mesela bazıları sadece imam oluyorlar, 5 vakit namazı kılıyorlar cami ve ev arasında o kadar sosyal olanlarda var bizimle etkinliklere katılıyorlar her yere geliyorlar bu işi sadece meslek için yapanlar biraz sıkıcı oluyor ama bu işi severek yapanlar sonuna kadar eğlenceli insanlar.”(E1)

“Sosyal hayatta değiller bence. Manevi hayattalar (gülüyor).”(E2)

“Öğrendiklerini hayatına yansıtan var yansıtmayan var genelleme yapmak doğru olmaz.”(E3)

“Bence bizden daha fazla sosyal hayata sahipler.”(E4)

“Yakın çevremde çok olduğu için güzel bir sosyal hayatları olduğunu düşünüyorum, çok cana yakın insanlar.”(E5)

“Toplumda mesela daha çok cemaat yurduna giden bir öğrenci ile İlahiyat Fakültesine giden aynı gibi görünüyor ama ilahiyat sonuçta devletin müfredatını uyguluyor. Öğrenci kendisini çok fazla dine kaptırırsa içine kapanır gibi. Benim tanıdığım arkadaşlarım derslerine ayrı vakit sosyal hayata ayrı vakit ayırıyorlar.”(E6)

“Herhalde biraz kapalı yaşıyorlar. Sosyal olmayı sevmiyorlar. Kendi aralarında takılıyorlar.”(E7)

“Sosyal hayatları olduğunu düşünmüyorum. Sürekli ders çalışıyorlar.” (E8)

“Çok kapalılar ama aktif olanları da var onlar da pek önemsemiyorlar diye düşünüyorum.” (E9)

“Şimdi odamda demiştim iki tane ilahiyatçı arkadaş var. Ben Trakyalıyım. Mesela ben çok sosyal bir insanım. Onlar bana göre daha pasif kalıyorlar. Şöyle mesela oluyor; onlar erkek, kadınlara karşı çok çekingen kalıyorlar. Bunu kadınlara karşı bir dışlama olarak görüyorum.” (E10)

Öğrenciler ile yapılan görüşmelere göre bu soruya verilen cevaplarda çeşitlilik saptanmıştır. Katılımcıların cevaplarını; sosyal hayatın oldukça içinde olduğunu düşünenler, sosyal hayatta pasif kaldıklarını düşüneneler, yalnızca kendi aralarında sosyal olanlar ve diğer fakülte öğrencilerinden farkı olmayanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu soru üzerine verilen cevaplar değerlendirildiğinde, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin sosyal çevresinin, kendi çevresi etrafında sınırlı kaldığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Böylelikle İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin sosyal hayatta daha çok aktif olması gerektiği kanaatine varılmaktadır.

Katılımcılara İlahiyat Fakültelerine ayrımcılık yapıldığını düşünüyor musun (Pozitif veya negatif) diye sorulmuştur. Katılımcılar şöyle cevap vermişlerdir;

“Şöyle diyeyim kesinlikle her alanda ayrımcılık dediğimiz bu durum bizim hayatımıza işlemiş durumda. O yüzden hem negatif hem pozitif yönde tabi ki bazı hususlarda ayrımcılık olduğunu düşünüyorum. Ama bu hayatımızın her alanında, sadece İlahiyat Fakültesi için bunu baz almak istemiyorum.” (K1)

“Pozitif ayrımcılığın yapıldığını düşünüyorum. Çok fazla ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum. Bizim fakülte için demiyorum ama diğer İlahiyat Fakültesi binalarının çok şatafatlı olduğunu düşünüyorum. Bu önem diğer fakültelere gösterilmiyor.” (K2)

“Evet. Yani çoğu kişinin normal baktığını düşünmüyorum. Özellikle Tekirdağ’da negatif ayrımcılık olduğunu düşünüyorum. Pozitifte vardır ama negatif daha ağır basmakta.” (K3)

“Negatif ayrımcılık yapıyorlardı. Ben gördüm yani. İlahiyatçı ama bunu yapıyorlardı bunu yapmıyorlardı diye.” (K4)

“İş konusunda ayrımcılık yapıldığı söyleniyor ama bilmiyorum.” (K5)

“Pozitif bir ayrımcılık olduğunu düşünüyorum. Diğer fakülteler formasyon konusunda çok problemler yaşarken, ilahiyat fakültesi öğrencilerine kolaylık sağlandığını düşünüyorum. Diğer konularda ise eşitiz, problem yok.”(K6)

“Gördüğüm yok. Yapıldığını da düşünmüyorum. Yapılmaması gerekiyor bütün öğrencilere aynı davranılması gerekiyor bence.”(K7)

“Yani çok bir bilgim yok ama belki yerine göre yapılıyordur.”(K8)

“Bir ayrımcılık yapıldığını düşünmüyorum öyle bir durum duymadım.”(K9)

“Bence yapılmıyor. Bir ayrımcılık ben fark etmedim. Benim açımdan yok diyebilirim.”(K10)

“Bir ayrımcılık yapıldığını düşünmüyorum ama bazen ilahiyat okuyanların devletimizin biraz dini kurallara göre yönetildiğini düşünüyorum din dışına çıkılmadı ama bazı ilahiyatçıların da bunu kullandığını düşünüyorum.”(E1)

“Evet, ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum. Yani şimdi her yere İmam-Hatip açıldığı için onlar için iyi bir durum. Negatif olarak ise; bazılarını İlahiyat okuduğu için kötü gözle bakılıyor. Herkes bilmeden etmeden peşin yargıya kapılıyor İlahiyatçılara karşı.”(E2)

“Pozitif ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum. Çünkü tezleri projelerine daha çok imkân veriliyor. Cami yapılıyor bu büyük ödenek araştırmalara gidecekken bunun bütçe olarak pozitif ayrımcılık olduğunu düşünüyorum. Negatif olarak onlara muhafazakâr denilip geçiliyor. İçlerinde muhafazakâr olmayan ve arayışta olan çok fazla insan var.”(E3)

“Hayır. Çünkü açık olup da İlahiyat okuyan tanıdıklarım da var.”(E4)

“İlahiyatçılara karşı bir ön yargı olduğunu düşünüyorum ama bunun çokta bir sorun olduğunu düşünmüyorum.”(E5)

“Evet. Şu zamanda dini farklı lanse eden kişiler yüzünden İlahiyattaki öğrencilere gerici gibi kelimelerle kötü lanse ediliyor. Öyle olmaması lazım. Her insan ayrı sonuçta.”(E6)

“Eskiden bir ayrımcılık vardı evet türbanlı insanları almıyorlardı. Ama şuan yok. Pozitif ayrımcılık olduğunu düşünmüyorum.”(E7)

“Evet, ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum. Kapalı kadınlara kötü bakış açısı olduğunu düşünüyorum. Erkeklerle de neden İlahiyat okuyorsun falan diye soru geliyor. Yani negatif bir ayrımcılık olduğunu düşünüyorum.” (E8)

“Bir ayrımcılığı duymadım. Tam tersi binaları çatlak ve umursamıyorlar. Onun dışında pozitif bir ayrımcılığı görmedim.” (E9)

“Yok, düşünmüyorum.” (E10)

Yapılan görüşmelerde katılımcıların cevapları; “pozitif bir ayrımcılık yapıyor, negatif bir ayrımcılık yapıyor ya da hiçbir ayrımcılık yapılmıyor” şeklinde olup, cevap oranları neredeyse eşit vaziyettedir. Katılımcılardan “Pozitif ayrımcılık yapıyor” cevabını verenlerin öne sürdüğü sebeplerini ise; TNKÜ de İlahiyat fakültesi hariç hiçbir fakültede formasyon eğitiminin verilmemesi, her alanda çok fazla imkanların verilmesi, İmam-Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri ve camilerin çok sayıda olması, İlahiyat Fakülte binalarının çok özenli olması şeklinde sıralamak mümkündür. “Negatif ayrımcılık yapıyor” diyen katılımcılar ise sebep olarak; toplumdan bazı kesim ve öğrencilerin yargılayıcı bakışları, İlahiyat Fakültesi öğrencilerini gerici olarak nitelemeleri, ön yargılı yaklaşımlar, zamanında tesettürlü öğrencilere yapılan zulümleri öne sürmektedirler. Geriye kalan katılımcılar ise, hiçbir ayrımcılığın yapıldığını, diğer fakülte öğrencileri ile eşit durumda olduklarını söylemişlerdir.

Sonuç Ve Değerlendirme

İlahiyat Fakülteleri genellikle kampüs içerisinde yer almakta ve diğer fakülte mensuplarıyla etkileşim içinde bulunmaktadır. Diğer fakülte öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi ve burada eğitim alan öğrencilerle ilgili görüşleri merak konusudur. Bu öğrencilerin bakış açısının belirlenmesi, İlahiyat müfredatıyla ve bu fakültelerde öğrenim gören öğrencilerle ilgili olumlu ya da olumsuz durumların tespit edilmesinde katkı sağlayabilir. TNKÜ İlahiyat Fakültesi’nin en önemli avantajı merkez kampüsün içinde olmasıdır. Öğrencilerin önemli bir kısmının ana kampüste olması yine en büyük avantajlardan biridir.

İlahiyat İslam dininin kapsamlı olarak ele alındığı akademik bir disiplindir. Bu tanımdan çıkaracağımız gibi ilahiyat gerekli bir eğitimi temsil eder. Araştırmanın sonucuna göre ilahiyat denilince ilk akla gelenin eğitimden ziyade din teriminin ta kendisi olduğu bulgusudur.

Öğrencilerin görüşüne göre bir üniversitede diğer fakültelerin olması nasıl gerekli ise İlahiyat Fakültesinin de bulunması o kadar gereklidir. Çoğunluk bir üniversitede “kesinlikle” İlahiyat Fakültesi olması kanaatindedir. Bunun sebebini ise şöyle açıklamışlardır; Müslüman insanların ağırlıkta olduğu bir

ülkede yaşandığından İslam dininin anlaşılması ve açıklanmasına büyük bir ihtiyaç vardır.

“İlahiyat Fakültesinin görevi “din mütehasısları yetiştirmek” şeklinde ifade edilmiştir. Oysa günümüzde İlahiyat Fakülteleri, araştırmacı din bilginleri yetiştirme yanında, hem örgün hem de yaygın eğitim alanında görev yapacak elemanlar yetiştirme görevini de üstlenmiş bulunmaktadır.”⁵

İlahiyat Fakülteleri işleyiş olarak üç ana bilim dalına ayrılır; Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları. Diğer fakülte öğrencileri incelediğimizde ise, yalnızca Temel İslam Bilimlerine ait dersleri bildikleri tespit edilmiştir.

Bir başka çıkarım ise diğer fakülte öğrencilerinin çoğunun bir ilahiyat öğrencisi tanıdığı ve onları genel bir tabirle ‘iyi’ olarak tanımladığıdır. Göze çarpan bir başka detay ise ilahiyat fakültesinde öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin tutum ve davranışları arasındaki farklılıktır. Erkek öğrenciler daha içedönük, insan ilişkilerinde daha zayıf ve soğuk iken kız öğrencilerin ise daha cana yakın, daha ılımlı, atılgan olduğu verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

“Her ilahiyatçı dindar mıdır, dindar olmak zorunda mıdır” sorusuna verilen yanıtlar ise oldukça şaşırtıcıdır. Bazı öğrencilerin aklına dindarlık denince ibadetler, yasaklar, kurallar gelirken bazılarının ise genel ahlak kuralları gelmektedir. Bu sebeple ilginçtir ki yanıtların çoğu dindar değildir ancak dindar olmak zorundadır şeklindedir. Bazı öğrenciler ise özgürlüğü dini kuralların önüne koyarak net bir şekilde dindar değildir olmak da zorunda değildir cevabını vermiştir. Diğer cevaplardan bir başkası ise İlahiyat Fakültesi öğrencisi dini yaşamasa bile öğrencilerine, muhataplarına dini aktarırken tabiri caizse dindar görünmek zorunda görüşüdür.

Araştırmayı kısaca özetleyecek olursak diğer fakülte öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi öğrencilerine bakış açısının ekseriyetle olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer fakülte öğrencileri İlahiyat Fakültesi öğrencilerini üniversitede bulunan diğer öğrencilerden genellikle ayırmamaktadır. Ancak diğerlerinden farklı olarak onlara dini anlamda ağır bir görev yüklemektedir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hata payının neredeyse sıfır olduğu, çoğu hareketinin dikkatlice incelendiği ve bireysel farklılıkları gözetilmeyip tek tip öğrenci profili aradıkları kanısına varılmıştır. İlahiyat fakültesi öğrencisinin olası bir yanlış hareketinin ilahiyata mâl edildiği gözlemlenmiştir. Biz öğrencilerin ise en

⁵ Aşıkoğlu, “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları”, 3.

nihayetinde bir insan olduğu hatalarının elbette olacağı aşikârdır. Burada bize düşen temsil ettiğimiz kurumu en güzel şekilde tanıtmak ve onu yaşamaktır.

Kaynakça

- Akyüz, Niyaz, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43/1 (2002), 123-134.
- Apaydın, Halil - Kirman, Ali. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Eş Seçim Bıçimleri ve Karşı Cinsle Arkadaşlık İlişkileri Üzerine Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım: Kahramanmaraş Örneği”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2004), 97-119.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2005), 1-9.
- Ay, Mustafa Fatih, “İlahiyat Eğitimi Dindarlığı Etkiliyor mu? İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Deneyimleri Çerçevesinde Fenomenolojik Bir Araştırma”, *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 7/1 (2021), 297-325.
- Aydın, M. Şevki, “Öğretmen Yetiştiren Kurumlar Olarak İlahiyat Fakülteleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1995), 59-98.
- Bayraklı, Bayraktar, "İlahiyat Fakültelerinin Programında Yapılması Gerekli Olan Değişiklikler", (tebliğ), *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu*. 22/127-131. Samsun: O. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayını, 1988.
- Bodur, Hüsnü - Korkmaz, Sezai. “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2017), 329-351.
- Erten, Hayri, “BDU İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Dinin İbadet Boyutu,” *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*, 2/1 (2005), 173-202.
- Korkmaz, Mehmet, “İlahiyat Fakültelerinin Yaygın Din Eğitimi Yeterlikleri: Eğitim-Öğretim Alanı,” *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10/24 (2012), 127-146.
- Korukçu, Adem, “Yaygın Din Eğitiminde İlahiyat Fakültelerinin Yeri ve Önemi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8/20 (2010), 99-120.

Mehmedoğlu, Ali, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2014), 133-167.

Özdemir, Şuayip, “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması Geleceği ve Sempozyumu: Bildiriler- Müzakereler*. ed. Ekrem Sarıkçıoğlu vd. 16/193-210. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2004.

Özdemir, Saadettin, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı İle İlgili Görüşleri: SDÜ İlahiyat Örneği”, *Dergiabant*, 7 / 13 (2019), 1-33.

Uçar, Recep - Bozkurt, Mustafa . “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hıtabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21/2 (2021), 1109-1121.

Üzümcü, Muzaffer, “Öğrencileri Gözüyle İlahiyat Eğitimi (Tekirdağ Örneği)”, *II. Uluslararası Geçmişten Günümüze Tekirdağ’da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu*. ed. Hasan Keskin vd. 1/733-763. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.

Ek;

Çalışma Grubuna yönlendirilen sorular aşağıda verilmiştir.

A. Fakülte ve Müfredat hakkında sorular;

A1-İlahiyat denilince aklınıza gelen ilk kelime nedir?

A2- İlahiyat Fakülteleri hakkında ne düşünüyorsunuz? (olumlu ya da olumsuz)

A3- İlahiyat Okumak ister miydiniz?

A4- Sizce İlahiyat Fakültelerinde hangi dersler okutuluyor?

A5- İlahiyat Fakültelerinden bir ders almak ister misiniz? Hangi ders?

A6- Sizce İlahiyat Fakülteleri ne yetiştiriyor? Hangi alan?

B. Öğrenci hakkında sorular;

B1. İlahiyat okuyan birini tanıyor musunuz? Varsa onu/onları nasıl tanımlarsınız?

B2. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin sana karşı tutumları nasıl?

B3. İlahiyatçılar sizin dine bakış açışınızı etkiliyor mu?

B4. Her İlahiyatçı dindar mıdır? Her ilahiyatçı dindar olmak zorunda mıdır?

B5. İlahiyat Fakültesi öğrencilerini bir soru sormak isteseydiniz bu ne olurdu?

C. Sosyal Konular hakkında sorular;

C1. Sosyal medyada takip ettiğiniz İlahiyatçı var mı?

C2. İlahiyat öğrencilerinin sosyal hayatları hakkında ne düşünüyorsunuz?

C3. İlahiyat Fakültelerine negatif ya da pozitif ayrımcılık yapıldığını düşünüyor musunuz?

Günümüzde Din Öğretimi Açısından Caminin Yeri ve Önemi (Edirne Selimiye Cami, Eski Cami, Üç Şerefeli Cami Örneği)

Beyza Büyük

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

Giriş

Câmi, kelime olarak “cem eden, toplayan” anlamına gelmektedir. *Mescid* ise “secde edilen, saygı duyulan yer-mahal” anlamında kullanılan bir terimdir. Kur’ân’ın pek çok âyetinde *mescid* tabirine yer verilmektedir.¹ Yine Kur’ân’da Mekke’de bulunan Kâbe’nin “Yeryüzünde inşâ edilen ilk mabed” olduğu ifade edilir.² Kaynaklarda Kâbe’yi ilk inşâ edenin Hz. Âdem (as) olduğu nakledilir. Kâbe’nin Nuh (as) tufanından harâb olduğu, Hz. İbrahim’in (as) onu tekrar üzerine oğlu Hz. İsmail ile birlikte inşâ ettiği belirtilir.³ Mescidler için “Beyt” tabiri de kullanılır. Kâbe için ise “el- Beyt”, “el-Beytü’l-Haram”, “el-Beytü’l-Atîk” isimleri de kullanılmıştır.⁴ *Câmi* terimi daha çok, Osmanlı sultanlarının yaptığı selâtin câmileri ile Cuma ve Bayram namazlarının kılındığı câmiler için; *Mescid* terimi ise, câmiyi ifade etse de daha az sayıda cemaati ihtiva eden yerler için kullanılmaktadır.

Hz. Peygamber (sas) ve Sahabe-i Kirâm (ra), Mekke’de Daru’l-Erkâm gibi küçük mahallî mescidler kurmuşsalar da Medîne’ye vardıklarında yaptıkları ilk iş, Kuba’da bir mescid inşâ etmek olmuştur. Daha sonra Hz. Peygamber’in Medîne’deki mescidin yapımı için arazi araması da Mescid-i Nebevî’nin ilk aşaması olmuştur.

Bozgun diyarı Yesrib’ten “dinin yaşanabildiği bir yere”, bir “şehre” dönüşen Medîne’ye dönüşen Medîne’de Hz. Peygamber ilk olarak Mescid-i Nebî’yi inşâ etmiştir. Burada bir yandan ibadet edilir, diğer yandan iftâ ve kazâ sosyal ve hukukî işler ile idarî meseleler görüşülürdü. Sosyal hayat orada döner ve Peygamber Mescidi her yönüyle hayatın merkezini oluştururdu. O bakımdan Medîne’deki bu câmide üç ayrı bölüm bulunurdu. Bunlar; namazın eda edilebilmesi için büyük bir alan, okul vazifesinin görülmesi için bir suffe ve Hz. Peygamber’in aile efradı adına birkaç küçük odadan oluşmak-

¹ Örnek olarak bkz. Tevbe 9/18-19; Cin 72/18

² Âl-i İmrân 3/96.

³ Bakara 2/127.

⁴ Ahmet Önkâl, Nebi Bozkurt; “Cami”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, c. 7, s. 47.

taydı. Burada hem Arap toplumunda ilk defa bu tarz bir mimarî yapı hem de câminin ilk örneği görülmektedir.⁵

Mescid-i Nebvî'nin fonksiyonları genel hatlarıyla şöyle sıralanabilir: Hem toplu ibâdet hem de toplantı yeri olarak görev yapmıştır. Sağ arka köşesinde yer alan suffe, bugünkü tabirle bir eğitim-öğretim kurumudur, İslam'ın ilk yatılı yükseköğretim okuludur. Câmide ayrıca kadınlar için irşad hizmetleri düzenlenmiştir. Mescid-i Nebî, kurulan bu "İlk İslam Devletinin" yönetim merkezi olarak görev de yapmıştır. Sosyal, ticari, askeri, kazâî ve siyasi kararlar da çoğu kez burada alınmış, bazı heyetler de burada karşılanmıştır.⁶

Resûlullah, İslam medeniyetinin tohumlarını orada atmıştır. Medeni bir toplumun inşâsına orada başlamış ve sahabe neslinin yetiştiği yer orası olmuştur. Ashâb-ı Suffe, âdetâ bir "Üniversite" niteliği taşıdığı için birçok sahâbî orada eğitim almış ve yaşamını sürdürmüştür. Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah'tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler..." buyurulmaktadır.⁷ Câminin ihyâsı ve imârı denilince bu konuda sadece câmi görevlisinin değil bütün Müminlerin sorumlu oldukları dikkatten kaçmamalıdır. Ayrıca bir câmiyi ihyâ ve imâr etmek onun bütün fonksiyonlarını yaşatmakla mümkün olur.

Câmi her şeyden önce hidâyet merkezidir. Yani câmi pek çok insanın varlık sebebini keşfederek istikametini bulmasına ve istikametini devam ettirmesini sağlar. Câmi ayrıca manevi yönümüzün bakım merkezleridir. Müminlerin ruh ve gönül kapılarını aralayan, birtakım sorunların ve sıkıntıların çözümü kavuşturulduğu yerlerdir. Günümüzde de câmi, bu fonksiyonlarını devam ettirmektedir. Ülkemizde câmiler, özellikle Müslüman Türk kimliğinin yanında millî birlik ve beraberlik şuurunun pekiştirilmesinde ve güçlü bir yaygın eğitim kurumu niteliği ile karşımıza çıkmaktadır. Başta câmi görevlileri olmakla birlikte bu müessesenin imarı için gönüllülük yarışında bütün müminler yerlerini almaktadırlar.⁸

İslam medeniyetinde Batı medeniyetinde vücut bulan şehirleşme yapısı ve tecrübesi görülmez. Avrupa şehirlerine baktığımızda keskin bir gruplaşma ve sınıflaşma göze çarpar. İslam medeniyetinde insanların ayrıcalıklı sosyal hakları bulunmadığından şehirde ki fiziki gelişmeler sosyal yapıya bağlı yer-

⁵ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 2010, s. 293-294.

⁶ Mehmet Altunkaya, *Müminlere Vaaz ve İrşad*, c. 2, s. 644-645.

⁷ Tevbe 9/18.

⁸ Ahmet Onay, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Ankara 2006, s. 149-175.

leşim yapılanmasından çok merkezi câmiden çevreye doğru bir dağılım göstermiştir. Söz gelimi başta Cuma ve bayram namazları olmak üzere ibadetlerin çoğunun cemaat halinde yapılması toplu halde yerleşik yaşamayı gerekli kılmaktadır. Bu gerekliliğin bir sonucu olarak kurulan câmî/ mescid İslam medeniyetinin olmazsa olmazını ve nüvesini teşkil etmiştir. Aynı şekilde dinin eğitim öğretimi de toplu halde yaşamayı ve okullaşmayı öngörmüştür.⁹

“Hz. Peygamber, bir gün evinden çıkıp mescide giden orada halka olmuş iki toplulukla karşılaşmıştı. Bu halkaların birisinde bulunan kişiler, Kur’ân okuyor ve Allah’a dua ediyorlardı. Diğer halkada olan kişiler ise ilim öğreniyor ve öğretiyorlardı. Allah Resulü bu manzara karşısında şöyle buyurdular: “Her biri hayır üzeredir. Şunlar Kur’ân okuyor ve Allah’a dua ediyorlar; Allah dilerse onlara verir, dilerse vermez. Bunlar ise ilim öğreniyor ve ilim öğretiyorlar. Ben de muallim olarak gönderildim.” buyurdu ve onların halkasına katıldı.¹⁰ Câmiler bu anlamda halkın ilim damarını besleyen müesseseler olmuştur. Yani Osmanlı Dönemi’ne baktığımız zaman büyük Fatih Câmî, Selimiye Câmî gibi yanında mutlaka külliye, bugünün ayarında medreselerin, üniversitelerin yanına câmî inşâ edildiğini biliyoruz.

Medreselerin ortaya çıkmasıyla câmilerin, ilim merkezi halini alarak devam etmiştir. Bunun en güzel örneklerini Osmanlı Devleti’nden verebiliriz. Büyük selâtinî câmileri özellikle hadis, kıraat, dil, tefsir, fıkıh ve kelim derslerinin görülmesi yanında tıp, astronomi, tarih gibi ilimlerde okutulmuştur. Bir diğer câmî merkezli eğitim ise câmî görevlileri tarafından gerçekleştirilen Kur’ân okumayı öğretme, namaz surelerinin ezberleri, dini bilgilerin anlatılması ve bazı sanatsal faaliyetler olarak ele alınabilir. Osmanlı câmilerinde uygulamalı eğitim de görülmekteydi. İstanbul Nuruosmaniye ve Amasya Beyazıt Câmî gibi yerlerde hat meşki dersleri yapıldı. Câmilerde kütüphane oluşturma geleneği ise ilmi faaliyet hususunda belki de en önemli unsuru oluşturmaktaydı. Bu sayede câmilerin ilim merkezi olma konumunu güçlendirmiş ve külliye oluşumuna katkı sağlamıştır. İstanbul’da Fatih Sultan Mehmet tarafından yapılan Ayasofya ve Fatih Külliyesi ile Kanuni Sultan Süleyman tarafından yapılmış olan Süleymaniye Külliyesi bu hususta en güzel örneklerdir. Anlaşılabacağı üzere câmilerimizde asrısaadetten medreselerin ortaya çıkışına oradan da günümüze kadar hutbe ve vaazların dışında ilmi bir faaliyet olarak birçok ilimlerin okutulduğu görülmektedir.¹¹

⁹ İbrahim Sarıçam, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara 2017, s. 278-280.

¹⁰ İbn Mace, “Mukaddime”, 17.

¹¹ Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt; “Cami”, c. 7, s. 46-56.

1. Araştırma Modeli

Bu çalışmamızın ana konusu Edirne Selimiye, Eski ve Üç Şerefeli Camilerinin din öğretimini teşkil etmektedir. Araştırmamızın yöntemi nitel araştırma olarak hazırlanmıştır. Bahsi geçen camiler birçok konuda genel araştırma ve müstakil araştırma olarak bütün yönleriyle ele alındıkları halde din eğitimi hususunda karşımıza bir çalışma çıkmamıştır. Çalışmamızda Edirne camilerini seçmemizin sebebi; genel anlamda köklü tarihi yapısının olması itibarıyla Osmanlı camilerinin günümüzde eğitim alanındaki faaliyetlerini tespit etmek, Edirne'nin avrupa ülkelerine olan yakınlığı ve ulaşım alanında kavşak noktasında olması, bu hususta araştırmanın yapılmamış olması, özel anlamda ise kendi memleketimin olması bu çalışmayı tamamlayan sebeplerdendir. Makalenin amacı yukarıda ismini zikrettiğimiz yapılarda görülen ve günümüzde halen devam ettirilen eğitim faaliyetlerini en az diğer konular kadar önemli olduğuna dikkat çekmektir. Çalışma grubu olarak Selimiye, Üç Şerefeli ve Eski Cami'de halihazırda görev yapan 2 imam ve 4 müezzinle görüşme yapılmıştır. Söz konusu çalışma din görevlileriyle yapılan birebir görüşmeler yoluyla elde dilmıştır. Görüşme formu 8 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Görüşmeler ortalama yarım saat sürmüştür. Görüşmeler katılımcıların izniyle ses olarak kayıt altına alınmıştır. Ses kayıtları daha sonra yazıya geçirilmiştir. Din görevlileriyle yapılan görüşmeleri teker teker ele alıp sonunda da değerlendirme yaparak sonuçlandırmak emelindeyiz.

2. Bulgular ve Yorum

Edirne, Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olan önemli şehirlerinden bir tanesidir. Şehirde bulunan eserler Osmanlı Devleti'nin mimari alanda ilk ve klasik dönem zengin özelliklerini taşımaktadır. Meriç, Arda ve Tunca nehirleri kıyısında bulunan Edirne şehri halkının çoğu yerleşik göçmenlerden oluşan, Avrupa'ya açılan bir kavşak noktasındadır.

2.1. Edirne Camilerinin Din Görevlilerine Göre Anlamı

a. "*Selimiye Cami* bir ibadethane olmasının yanında toplumsal bir merkez konumunda. Camimize dünyanın her bir tarafından memleketimizin 82 vilayetinden ibadet maksadıyla gelenler, ziyaret maksadıyla gelenler ve bunun yanında dışarıdan gelen gayrimüslimler olmaktadır. Toplumsal bir merkez benim için. Her derdin devasının arandığı bir yer. Konum itibarıyla bina olması hasebiyle tarihi bir yapı olması hasebiyle Edirne'nin merkezini oluşturmaktadır."

b. “ *Selimiye Cami* Türk İslam eserlerinin en güzeli, dünya çapında Osmanlı eserleri üzerinde en büyük etkisi olan bir yapıdır. Benim için ise çocukluğumun hayali, daha önceki yıllarda gördüğüm, gezdiğim bir yerde görev yapıyor olmak gerçekten mutluluk verici.”

c. “ *Selimiye Cami* bana göre İslam’ın zerafetini ve ihtişamını ifade ediyor.”

ç. “ *Eski Cami* benim için her şeyden önce Edirne’mizin en eski camisidir. Sadece Edirne’nin değil Osmanlı padişahlarının yaptırdığı, Anadolu Selçuklu mimarisiyle Osmanlı mimarisinin bir geçiş noktası olan çok kubbeli, az direkli, en eski camidir. Kılıçla fethedildiği için hem gücün sembolü hem bağımsızlığın sembolü dört yada beş padişahın kılıç kuşanma merasiminin yapıldığı cami ve seyrüsefer yani seferlere çıkılan cami olduğundan dolayı da kılıçla hutbe irad edilen bir camidir. Aynı zamanda Hacı Bayram Veli’nin kısa dönemde olsa görev yaptığı, vaz ettiği, sohbet ettiği cami olması ve diğer taraftan da ziyaretçilerimizin en çok rağbet ettiği, görmek istediği Kabe’nin bir köşesi olan Rûkn-ü Yemani taşının camimizde sergilenmesi Eski Cami’mize farklı bir anlam katmaktadır.”

d. “ *Eski Cami* Kur’an’ın hatlarını, hat sanatını, Hacı Bayram Veli Hazretlerini, Akşemseddin Hazretlerini ve İslam’ın maneviyatını hatırlatıyor.”

e. “Salih hocamız genel olarak mescitlerle ilgili bilgi vermek için Kur’an-ı Kerim’in Cin suresinin 18 ayetini mealiyle birlikte bizlere okuyor ve camilerin önemini ifade ediyor. *Eski Cami* tabiki Edirne’nin merkezinde yapılmış olan selatin bir camidir. Sultanlar tarafından yapılmıştır. Maddi manevi bir çok faydası mevcuttur. Manevi olarak tabiki az önce okuduğumuz ayet-i kerime çerçevesinde insanların ibadet etmelerine sebep oluyor ve o boşluğu dolduruyor. Sabah namazıyla başlıyor ve bu camide uygulanan sabah namazından sonra bir zikir yapılması, bir hadis-i şerifin uygulanması manasında caminin en önemli özelliklerindendir. Ve cami gün içerisinde devamlı açıktır. Cami manevi olarak gelen insanların da ifade ettikleri üzere maneviyatı yüksek bir mekandır. Cami tabiki bir şehri şehir yapan en önemli unsurlardan bir tanesidir. Eski Cami aynı zamanda maddi olarakta şehre çok büyük katkılar sağlamaktadır. Yurt içinden olsun yurt dışından olsun birçok turist gelmesine, şehri ziyaret etmesine dolayısıyla şehrin ekonomisine de katkı sağlamalarına vesile oluyor. Bu açıdan Eski Cami önemli bir boşluğu dolduruyor. Camimiz içerisinde Kabe’den bir taş olması, Hacı Bayram- Veli’nin orada vaazlar vermesi, sohbetler etmesi, çok kubbeli olması, duvar yazıları, süslemeleri hasseten camiyi önemli kılan unsurlardandır.”

f. “Üç Şerefeli Cami bana göre Edirne’de bulunan camilerin arasından mimarisiyle, sanatıyla, konumuyla önemli bir yerde bulunmaktadır. Dikkat çeken minareleriyle kendine özgü bir yapısı vardır.”

g. “Üç Şerefeli Cami sanatın her yeniliğini, ilkinin hatırlatıyor. Çünkü sanat alanında tüm ilkler bu camide yapılmıştır. Minaresi olsun iç avlusu olsun her şeyin ilki Üç Şerefeli Cami’de olmuştur. Edirne’de hayırların babası olarak yad edilen Fatih Sultan Mehmet’in babası olan II. Murat hemen aklımıza gelir.”

Her şehrin kendisiyle özdeşleşmiş bir simgesi bulunmaktadır. Edirne’nin de simgesi haline gelmiş olan yapısı Selimiye Cami’dir. XVI. yüzyıl Osmanlı döneminde hatta Türk Mimarlık tarihinde yapılan en abidevi yapı olarak karşımıza çıkan Selimiye Camisi, II. Selim padişahı zamanında Mimar Sinan’a yaptırılan, ustalık eseri olarak nitelendirdiği, sanatta son noktaya ulaşmış bir yapıdır. Mimar Sinan’ın gönlündeki derin yerlerde olan işlediği tüm sanatları bu camide ve ömrünün son demlerinde icra ettiğini söyler.¹² Esere baktığımızda birçok şair, yazar, sanatçı gibi Arif Nihat Asya’nın da şu dizleri aklımıza gelmektedir;

Selimlerde kalma muhteşem miras,
Sinanlardan kalma muhteşem hediye;
Kuvvetin tuğrası, sanatın mührü,
Kubbeler kubbesi bir Selimiye.

Halk arasında Eski Cami’nin adı Ulu Cami olarak bilinmesi aslında o dönemde şehrin ilk Ulu Camisi niteliği taşıdığından dolayıdır. Cami yapımı 805 (1402-1403) yılında Emir Sultan Çelebi tarafından başlatılmış, 816 (1413) yılında da Çelebi Sultan Mehmed tarafından tamamlanmıştır.¹³ Osmanlı Devleti’nde fethin sembolü olan kılıç kuşanma merasimi III. Mustafa ve II. Ahmet döneminde Eski Cami’de gerçekleştirilmiştir. Bugün halen Cuma günleri cami imam hatibi hutbe verirken elinde kılıç ile birlikte çıkar ve bu geleneği sürdürürler.¹⁴ Eski Cami’de II. Murat’ın daveti üzerine gelen Hacı Bayram Veli’ye ait bir kürsü bulunmaktadır. Bu kürsüye çıkıp vaaz verdiği için günümüzde kullanılmamasının nedenini Evliya Çelebi şöyle anlatmaktadır; Hacı Bayram Veli burada itikafa girub çok ibadet ederek nice yüz bin adamı, va’z ve nasihat ile irşat etmiştir. Halen kürsiyy-i şerifleri bir köşede teberruken mahfuz durur,

¹² Zeki Sönmez, *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1988, s. 102-103.

¹³ Nesrin Çiçek Akçıl, “DİA”, İstanbul, 2012, c. 42, s. 97-98.

¹⁴ <https://edirne.ktb.gov.tr/TR-110703/eski-cami.html>

demektedir.¹⁵ Bu yüzden Hacı Bayram Veli'ye olan saygıdan ve anısından dolayı vaaz kürsüsü cami görevlileri tarafından kullanılmamaktadır. Bunun kanıtı olarakta camide ikinci bir vaaz kürsüsü olmasıdır.

Üç Şerefeli Cami 1443-1447 yıllarında II. Murat zamanında yaptırılmıştır. Enine dikdörtgen genişleyen harimde, ortada büyük kubbesi, şadırvanlı avlusu ve burmalı minaresiyle dikkat çekmektedir.¹⁶ Camiden bağımsız olarak inşa edildiği düşünülen imarethane ve medrese de bulunmaktadır. Şehrin fethedilmesiyle medrese tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Nitekim burada Çelebi Mehmet döneminde 2; II. Murat döneminde ise 9 medrese kurulmuştur.¹⁷ Ancak günümüze kadar yalnız bazıları gelebilmiştir. Caminin adını ise minaresinde bulunan üç şerefesine de ayrı merdivenlerden çıkıldığından almıştır. Minarelerin köşelere yerleştirilmiş konumları da ilk kez bu cami de uygulandığından Osmanlı mimarisinde büyük önem taşımaktadır.¹⁸ Bu cami de dikkat çeken diğer bir özellik ise avludaki kubbeleri süsleyen renkli yazı, taş ve mermer işçiliğidir. Bu süslemelerle camiye dönemin mimarisinde oldukça zenginlik kattığı söylenebilir.

Cami görevlileriyle yapılan görüşmeler ışığında bulundukları caminin önemi konusunda hepsinin hemfikir olduğunu söyleyebiliriz. Selimiye tüm o muhteşem görünüşüyle Edirne'yi hem maddi hem manevi yönden hakimiyeti altına almıştır. İhtişamıyla UNESCO'nun Dünya Mirası Listesine de 2011 yılında oy birliğiyle girmeyi başarmıştır. Burada hizmet etmekten ve bulunmaktan memnun oldukları kadar bir çoğunun da hayali olduğunu artık biliyoruz. Hatta bir müezzininin çocukken koşup oynadığı, gezip gördüğü bu camide büyüyünce ezan okumak, namaz kıldırmak istemesi de onların bu kutsal meslekte ne kadar istekli ve gönülden bağlı olduklarını anlayabiliyoruz.

2.2. Edirne'deki Camilerde Eğitim Faaliyetlerinin Yeterliliği

a. “*Selimiye Cami'nde* eğitim alanında, belirli zamanlarda eğitim faaliyetlerimiz oluyor. Yaz döneminde yaz Kur'an Kursu olarak, kış döneminde gece cami dersleri adı altında eğitim öğretim faaliyetlerimiz oluyor. Gündüzleri de cami dersleri adı altında vaiz efendilerin icra etmiş oldukları dersler yapı-

¹⁵ Beyhan Karamağaralı, *Edirne Eski Camiin Kitabeleri ve Mimarimizdeki Yeri*, Vakıflar Dergisi, Ankara, 2006, 9, s. 332.

¹⁶ Zekiye Uysal, *Edirne Üç Şerefeli Camii'nin Sıva Üzerine Kalemî Şiir Süslemeleri*, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 2020.

¹⁷ Yaşar Akaslan, “*Kayıp Medeniyetin İzinde*”, Tarihi Seyri İtibarıyla Medreseler, İstanbul, 2021, s. 76.

¹⁸ Gülçin Küçükkaya, *Edirne Anıtlarının Türk Mimarlık Tarihi İçindeki Yeri*, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2003, s. 38.

makta. Bunun haricinde de her Pazar günü sabah namazından sonra cami-cemaat buluşması adı altında sabah namazına müteakiben yapmış olduğumuz bir eğitim faaliyeti var ki akabinde cemaatimize, sohbetimize katılanlara bazen çorba bazen simit ikramlarımızda oluyor. Eğitim faaliyetlerimiz de bu istikamette devam ediyor.”

b. “*Selimiye Cami’imizde* daha çok lise öğrencilerine olmak üzere aynı zamanda kısmi olarak üniversite öğrencilerine elimizden geldiği kadar eğitim hizmeti veriyoruz. Tabi yeterli değil. Şöyle ki müştemilatımızda sınıf bulunmadığı için sadece görevli odalarımızda bu eğitimleri verebiliyoruz.”

c. “Mümkün olduğu kadar *Eski Cami’de* eğitim anlamında şöyle bir faaliyet yapılmaktadır; öğlen ikindi namazlarından önce meal dersleri yapılmakta, Hacı Bayram Veli’den kalma bir gelenek olan Salı günleri saat 10.00’den 10.45’e kadar bayanlara yönelik sohbet akabinde de yine bayanlara has Salı mevlütleri camimizde Hacı Bayram Veli’den günümüze kadar gelen ve halen de devam eden bir geleneğimizdir. Bu faaliyetleri camimiz adına yeterli görüyorum.”

ç. “*Eski Cami’de* görevli olduğum için gençlere yönelik Salih Hocam bu işin öncülüğünü yapmaktadır. Çeşitli dini derslerin eğitimi verilmektedir. Bu dersleri yeterli görmüyorum.”

d. “*Eski Cami’de* öncelikle ibadetlerin yanında yüz yüze ve online olarak Kur’an eğitimi yapılmaktadır. Birçok dönem kış döneminde ve yaz döneminde bu faaliyet yerine getirilmektedir. Aynı zamanda cami dersleri çerçevesinde sabah namazlarına Kur’an okunmakta ve cemaatin geçmişlerinin ruhlarına bağışlanmaktadır. Öğlenden önce, ikindiden önce, yatsıdan önce ve sonra olmak üzere Hadis dersleri, Tefsir dersleri, sohbetler, Müslüman’ın 365 günü siyer gibi dersler icra edilmektedir.”

e. “*Üç Şerefeli Cami’de* eğitim alanında sürdürdüğümüz faaliyetler arasında her öğle namazlarından önce camimize gelen cemaatle Hadis, Kur’an-ı Kerim dersleri ve mukabeleler yapılmaktadır. Bunun yanında mübarek gün ve gecelerde mevlidler okunur dualar edilir. Yaz Kur’an Kursları ve hanımlara yönelik açılan kış döneminde ki kurslarımız devam etmektedir.”

Bugün camilerimizin her biri bir ibadethane olmanın yanı sıra aynı zamanda eğitim müessesesi, ilim merkezi vazifesinde benimsenmelidir. Cuma günleri okunan hutbeler başta olmak üzere camide yapılan sohbetler, ders halkaları, Kur’an-ı Kerim öğrenimi, çocuklarımız için yaz Kur’an Kursları, kış dönemi hanımlara yönelik Kur’an Kursları, cami buluşmaları adı altında ger-

çekleştirilen tüm sosyal etkinlikler de cami bünyesinde yapılan faaliyetlerdir. Bu faaliyetlere camilerimizin yeniden inşası bakımından toplumun her kesimden katılımının önemli olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Camilerimizde ki eğitim alanında yapılan ders programına dikkat ettiğimizde genel olarak İlmihal dersleri, Arapça, Kur'an-ı Kerim, Fıkıh, Tasavvuf Musikisi ve İlahi Becerileri derslerinde yoğunlaştığını görüyoruz. Bunların dışında hususi olarak gelip Kur'an-ı Kerim okuyuşlarını güzelleştirmek ya da tecvid bilgilerinin eksikliğini gidermek için gelen talebelerin de olduğunu yapılan görüşmelerden anlıyoruz. Tabi ki de bu derslerin bir arz talep meselesi olduğu da işin görünmez tarafıdır. Katılan cemaatin bu derslere olan ilgisi camide ki eğitimin genel hatlarıyla çerçevesini belirlemektedir. Hangi derslere katılım az bu şekilde öğrencilerin dikkati nasıl çekilir de derslere ilgi uyandırabiliriz ya da hangi derslere katılım yüksek ise o dersi devam ettirebiliriz gibi düşüncelerle dersin devamlılığı söz konusudur. Devamlı olunan derslerden de faydalı olunması kaçınılmazdır. Bunun üzerine imam-hatiplerimize öğrenciler tarafından olumlu geri dönüş bildirilmesi de aslında derslerin devamının ve faydalanıldığının birer göstergesidir. Planlanan eğitim programlarının namaz vakitlerinden önce ya da sonra olması cemaati ve katılan talebelerin sosyal hayatındaki meşgalelerini aksatmaması adına düzenlendiği ve faydalanmalarını istediğimiz güzel bir tablodur.

Birleştirici, bütünleştirici özelliği olan ilim ve hikmet merkezlerimiz camilerde yapılan bu eğitim faaliyetleri, her yaşa hitap eden ders programları, kurslar günümüzde olduğu gibi gelecekte de bu işe gönüllerini adanmış görevlilerimiz ve öğrencilerimizle her zaman devam edecektir.

İslam sanatlarına bakıldığında insanlar için dayanılmaz bir kaçış değil, aksine Allah'ın varlığını telkine en uygun şekil, ses ve renkleri hatırlatmak maksadıyla, en derin hakikate ulaşmak için bir çaba sarfediştir. Sonuç olarak Musiki ve şiir gibi İslam'ın bütün görsel ve işitsel sanatları da insanı camiye, cami de ibadete götürür.¹⁹ Nadiren de olsa Selimiye Cami'nde Musiki üzerine yapılan çalışmalarda öğrencilerin seslerinde ki doğal yeteneği keşfedebilme, hedeflerinde olan müezzinlik makamlarında ezanımızı herkesin hoşuna gidecek şekilde okumaya gayret göstermesi sanatın camiyle, caminin de insanla buluşmasını gösteren güzel örneklerdendir. Bu yüzden camilerimiz insanlarımız için her konuda kendilerini bulmalarında faydalı olacak bir mekandır.

2.3. Edirne Camilerindeki Eğitim Halkalarına Katılan Gençlerin Profili

¹⁹ Roger Garaudy, *İslam'ın Aynası Camiler*, İstanbul, 2017, s. 50-53.

a. “Genç kardeşlerimizin camilerimizde ki eğitim halkalarına katılım oranları bence azdır. Genel olarak bu eğitim halkalarına gençler iştirak ediyor, teşviklerimiz her zaman mevcut. Lakin istenilen seviyede değil. Genellikle gençleri camiye çekmek, bu eğitim halkalarından istifade etmelerini sağlamak için zaman zaman kendileriyle üniversite bünyesinde temaslarımız oluyor. Öğrencilerin genel durumlarını ele aldığımız zaman daha çok İlahiyat Fakültesinden öğrencilerimiz zaman zaman eğitim halkalarına dahil oluyorlar. İlahiyat Fakültesinde ki öğrencilerle de çok verimli bir eğitim halkası oluşturamıyoruz ama arada geliyorlar Kur’an-ı Kerim üzerine daha çok tecvid ilmi üzerine daha çok kendileriyle eğitim öğretim yapmaya çalışıyoruz. Ama devamlılık konusunda maalesef zaafıları var.”

b. “Genç öğrenci kardeşlerimizin camideki eğitimlere katılımları normal, orta düzeydedir. Şöyle ki genelde üniversitenin ilahiyat bölümünden, diğer bölümlerden de az olmak kaydıyla öğrencilerimiz vardır. Yine liselerden de öğrencilerimiz var. Bu öğrencilerle ders yapıyoruz.”

c. “Ancak gençlere yönelik günümüzde eğitim anlamında herhangi bir faaliyet yapılmamaktadır. Sadece şunu söyleyebilirim malumunuz yaz Kur’an Kurslarımız her yerde olduğu gibi burada da sürdürülmektedir. Tarihi cami olması hasebiyle dini sohbetlerin haricinde gençlere yönelik eğitim faaliyetleri ziyaretçi sirkülasyonundan dolayı istesekte verimli olmayabilir. Çünkü dışarıdan ve içeriden yerli ve yabancı gelen misafirlerimiz, Edirne’de ki tarihi camilerde özellikle Eski Cami’yi ziyaret ettiklerinden dolayı bu tip gençlere yönelik eğitim faaliyetleri yapılmamaktadır.”

ç. “Öğrencilerin katılımını yeterli görmüyorum. Bizim gençlere daha çok ihtiyacımız var. Ama yine de bakıldığında derslere en çok katılımı ilahiyat öğrencilerinden görüyoruz.”

d. “Gençlerimizin camilerde ki eğitim halkalarına katılımı normal buluyorum. Yani bu eğitimlere katılan öğrenciler genelde gençler olmaktadır. Özellikle zaten yazın gençlerle, çocuklarla ilgili yaz kursları yapılmaktadır. Kışın da yine aynı şekilde dersler yapılmaktadır. Ve buralara gençlerin katılımı gerçekten dikkat çekmektedir. Bu cami çevresinde ki yerleşim yerlerinden, Edirne’de bulunan okullardan veya yurt içi ve yurtdışından gelen kafilelerde de gençlerin hatta bazı kafilelerin komple gençlerden olması bazen yüzleri aşan sayıda olması gençleri bu halkalarda görebiliyoruz. Yani genelde gençler önem vermektedir. Haseten üniversite öğrencilerinin de katılımını görüyoruz.”

e. “Bu derslere gelen öğrencileri cemaat için faydalı buluyorum ama yeterli mi diye sorarsanız bana göre yeterli değil. Gelen misafirlerimizden dolayı pek mümkün olmasa da elimizden geldiğince dini eğitim hizmetlerini yerine getirmeye çalışmaktayız. Gençlerimizin daha fazla gelmeleri gerekmektedir.”

Çoğunlukla lise ve üniversite talebelerinin katılımıyla camilerde dersler toplu şekilde işlenmektedir. Sadece belirli üniversite bölümleriyle sınırlı kalmayıp her bölümden öğrencilerin geldiği hatta farklı meslek gruplarından dahi insanların katılımıyla camilerimizdeki derslerin zenginlik kazandığını tahmin edebiliriz. Bizim elbette önceliğimiz ayırt etmeksizin insandır ama özellikle günümüz genç neslin dine olan ihtiyacından kaynaklanan boşluğu olumsuz konularda doldurmamaları ve gelecek nesillere de sağlam bir din öğretimi aktarımıyla ancak sağlanabilir. Mevcut konumlarda halihazırda dersliklerin ya da müstemilatın olmaması eğitimin kalitesi bakımından zayıflık göstermektedir. Aslında Selimiye Cami’nin yanına yapılan Selimiye Medresesi (Daru’l-Kurra) Kur’an-ı Kerim öğretmek ve hafızlık eğitimi yanında, dönemin cami görevlileri ihtiyacını burada yetişen öğrenciler karşılamaktaydı.²⁰ Günümüzde ise burası medrese olarak değil de Selimiye Vakıf Müzesi olarak hizmet etmektedir. Bu yüzden dersler için düşünülen çözüm yolları ve şu anda da camiye gelen talebelerin eğitim gördüğü yer, görevli imam-hatiplerin ve müezzinlerin odaları olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda tarihi cami olmaları hasebiyle yurt içi ve yurt dışından gelen misafirlerin ağırlandığından oluşan yoğunluk buna caminin içinde pek de imkan tanımadığını görmekteyiz.

Çocuklukluğumuzdan beri büyüklerimizden gördüğümüz namazın kılınışı, birlikte gittiğimiz Cuma ve teravih namazları, yakınımız vefat edince kıldığımız cenaze namazı aslında bize hep camide olduğumuzu, camiyle hayatımızda bir bağlantının olduğunu ve sürekli bir eğitim öğretim durumunda olduğumuzu görüyoruz. Bu eğitim ve öğretim sürecinde camilerin bizi hayatla tuttuğu ve bize yol gösterdiğini unutmamamız gerekir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın gençler adına düzenlediği çeşitli etkinlikler camilerimizde sürdürülmektedir. Bunun amacı camilerimizin manevi atmosferiyle ve gençlerde ki enerjiyi bütünleştirmektir. Bir diğer amacı da camilerde bulunan din görevlilerinin gençlerin dilinden anlayabilmesi ve onların ruhlarına dokunabilmeleri istenmektedir. Çünkü genç kendi hayatında ki olumsuzlukları ve bunlarla başa çıkmanın zorluğunu yeni sorumluluk bilincinin yük-

²⁰ İbrahim Memiş, “Osmanlı Medreselerinde İlim Geleneği ve Edirne Medreseleri”, *Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler Sempozyum*, 29 Haziran-1 Temmuz 2012, ed. İsmail Narin, Bingöl Üniversitesi Yayınları, c. 2, s. 528-529.

lenmesi onu sıkıntıya düşürecektir. Bu yüzden gençlerimizin dünyasını anlayabilmek onlar için camide faydalı bir ortam hazırlamak aynı zamanda geleceğimizi de yapılandırmış olacaktır. Bahsi geçen tarihi camilerimiz gibi daha birçok camimizin saflarında gençlerin yokluğu üzücü bir durumdur.

Yaz Kur'an Kurslarında çocukların din eğitimi konusunda öğretim dönemlerinde tek fırsatları yaz tatilinde ki bu kurslardır. İmam hatip liselerine gidemeyen çocuklar ya da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yüzeysel oluşu yaz kurslarının önemini ortaya koymaktadır. Bu kurslar din eğitimi çevresinin önemli noktalarından olan, cami ile yetişmekte olan genç neslin sosyal ilişki kurmasında önemli roller üstlenmektedir. Yaz kurslarına toplumun zengin-fakir her kesiminden çocukların katılmasından dolayı zengin-fakir arasındaki iletişim kopukluğunu azaltmakta ve en azından çocukların birbirlerine yabancı olarak bakmaları engellenmiş olmaktadır. Bu sosyal barış açısından önemli bir husustur. Bundan dolayı çocukların kurslara katılımı onların din eğitiminde istenilen düzeyde yerine getirilmesi, hayatı boyunca sağlam ve kalıcı bir din eğitimi almasına yardımcı olacaktır.²¹

Peygamber Efendimiz'in (sas) bir hadisinde "*İnsanlar içinde yüce Allah'ın en çok sevdiği kimse, kötülükleri terk edip, iyiliklere yönelen gençtir.*" olarak buyurmuştur.²² Bizim yapmamız gereken bu güzel mesajla çocuklarımızı, gençlerimizi her fırsatta camiye alıştırmalı, camiyle buluşturmalıyız. Küçük yaşta çocukların cami ortamının sevdirmesi yaramazlıklarına müsamaha gösterilmesi kendisini evindeymiş gibi rahat hissedecek ve yaşı ilerledikçe rahat ettiği bu huzur bulduğu mekanı hatırlamasında güçlük çekmeyecektir. Katıldığı cami eksenli faaliyetlerde gerçek dostluklarını, arkadaşlıklarını kuracak ve onları Allah için sevecektir. Yine zor durumda olan kimselere yardım etmek, yaşlıya saygı göstermek, aç kimselerle empati kurmak, kin ve nefret duygusundan uzak durmak, açgözlülük etmemek gibi değerler eğitimi camide bizzat yaşayarak öğrenecektir.²³

4.4. Edirne Camilerinde Ders Halkalarındaki Öğretmenlerin Görevlerindeki Yeterlilik Durumu

a. "Ders halkalarında ki eğitimcilerin durumu İlahiyat Fakültesinden hocalarımız zaman zaman geliyorlar. İl Müftümüz, Müftü Yardımcılarımız, na-

²¹ Salih Aybey, "*Dünden Bugüne Kur'an Eğitim-Öğretimi ve Kur'an Kursları*", Din Eğitimi Açısından Yaz Kur'an Kurslarının Önemi, Ankara, 2021, s. 111-116.

²² Ebu Davud, *Salat*, 26.

²³ Sefa Saygılı, "*Cami ve Gençlik*", *Gençliğin Karakter Eğitimine Caminin Katkısı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s. 86.

dirende olsa bizler bu eğitim halkasını devam ettirmeye çalışıyoruz. Genellikle Pazar sohbetlerini İlahiyat Fakültesi hocaları devam ettiriyorlar. Cuma günleri İl Müftümüz, Müftü Yardımcılarımız eğitim halkalarına devam ediyorlar. Gün içerisinde bizler cami dersleri adı altında bu eğitim halkasını devam ettiriyoruz. Ve bizimle beraber İl Müftülüğüne bağlı Vaizler de bu eğitim halkasını devam ettiriyorlar. Öğretmenlerimiz İlahiyat mezunudurlar. Yüksek lisans yapmışlardır. İlahiyat Fakültesinde görevli olan profesör hocalarımız, doçent hocalarımız ve akabinde ilmi çalışmaları olan yüksek lisans yapan müftülüğümüze bağlı il vaizlerimiz ve müftü yardımcılarımız konularında uzman kişiler bu eğitim halkalarını devam ettiriyorlar.”

b. “Ders halkalarında camide halihazırda çalışan görevli arkadaşlarımızla bu ders halkalarını yürütüyoruz. Yine Edirne Müftülüğü’ müzden vaiz ve uzman hocalarımızdan da yeri geldiğinde ve yahut da müftü yardımcılarımızdan destek alıyoruz.”

c. “Cumartesi günkü hadis derslerine Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden bir öğretim üyesi gelmektedir. Hocaefendimiz belirli bir grubun ders halkası şeklinde değil de bir vaaz şeklinde namaza 20-25 dakika önceden gelip birkaç hadis okuyup bu hadislerin açıklamasını yaparak öğrenim gerçekleştirmektedir. Ama tabi bunu da bir nevi eğitim sayabiliriz. Salı günü mevlidlere bayanlara yönelik vaazı, sohbeti camimizin Kur’an Kursu öğreticisi ya da bazen vaize hocalarımız gelip yapmaktadır.”

ç. “Daha önce dediğim gibi camimizde bu işi genelde Salih hocam organize ediyor. Salih hocamız İlahiyat mezunudur. Ben hem İlahiyat hem Sosyal Bilimler mezunuyum. Veli hocamız var o da İlahiyat mezunudur. Bizim dışımızda da müftüğümüzden de görevli hocaefendilerimiz ders vermeye gelmektedir.”

d. “Camimizde Hadis dersleri de yapılmaktadır. Hadis derslerini Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Taha İmamoğlu hocamız yapmaktadır. Dolayısıyla onun ismini verebiliriz. Onun haricinde cami derslerinde Edirne vaizlerinden müftülükte ki Din İşleri Uzmanlarından da katılanlar ve cami derslerine katkıda bulunmakta, eğitimlerini vermektedirler. Hocalarımız zaten üniversite mezunu ve İlahiyat bölümünün dışında mezuniyetleri olanlar da var. Hatta yani müftülük olarak öğrencilerin mesela Geometri, Türkçe ve diğer Fen bilimleri dersleri olarak bu konularda yardıma ihtiyaç duyan öğrencilere ders manasında katkı sağlayabilecek derecede hocalarımız mevcuttur. Bunların arasında pedagojik alanda eğitim alanlar da mevcuttur.”

e. “Bahsettiğim derslerde görevli hocalar gerek kendi cami görevlilerimiz gerekse zaman zaman müftülüğümüzden gelen görevliler katılarak derslerimizi verimli hale getirmektedirler.”

İncelenen camilerde okutulan derslere Edirne Müftülüğü’nden Vaiz ya da fakültelerdeki uzman eğitmenler davet edilerek öğrencilere ders vermektedirler. Gerekli olduğunda ise Müftü efendi ve Müftü yardımcılarında destek alarak dersler işlenmektedir. Bunun yanında cami imam hatip ve müezzinleri her daim irşat görevlerini sürdürmektedirler. Tasavvuf Musikisi ve İlâhi Becerileri derslerini camilerde görevli hoca efendilerle birlikte öğrencilerin sanat becerilerinin gelişimini kazandırmayı amaçlayarak bir müzik aleti eşliğinde işlenmektedir. Selimiye, Üç Şerefeli ve Eski Cami’deki imam hatip ve müezzin kayyım görevlileri dahil olmak üzere derslere iştirak eden hocaların hepsi üniversite mezunu olduğunu bazılarının ikinci bölüm okuyup, bazılarının ise yüksek lisans yaparak uzman kadrosunda bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada önemli bulduğumuz konu şudur ki cemaatle ve gençlerle ilgilenen, direkt iletişime geçen görevli ders hocalarının yetkinliği, yeterliliği ve donanımlı olmalarıdır. İnsanlar tarafından saygı duyulan, aktardığı bilgilerin doğruluğuna inanan, şöyle de bir gerçek var ki kazanılan diplomaların varlığı da önemlidir. Medreselerin tarihine baktığımızda ders halkalarının başında bulunan alim olarak adlandırdığımız hocaların Daru’l-Kurra ya da Daru’l-Hadis kısımlarında başarılı ilim tahsil etmiş ve sonunda bir icazetname alarak hocalık yapma yetkinliğine ulaşmış olması da aslında öğretici konumundaki kimsenin eğitim görmüş olması şartına da dikkat çekiyor.

Peygamberimizin (sas) yine bir hadisini açıklamakta fayda vardır: “*Sizin en hayırlınız, Kur’an’ı öğrenen ve onu öğreteninizdir.*”²⁴ Her işimizde bu güzel sünnetimizi şiar edinebilmek, başta din görevlilerin ve bulundukları hizmetlerde olmazsa olmaz aranması gereken hususlardan bir tanesidir.

2.5. Edirne Camilerinde Verilen Dersler ve Sanatsal Faaliyetler

a. “*Selimiye Cami’nde* genel olarak dini dersler yapılıyor. Kur’an-ı Kerim’in okunması, okutulması, meali, tefsiri yapılıyor. Bunun haricinde başka bir ders okutulmuyor. Camimizde hat tezhip gibi sanatsal faaliyetler yoktur. Bu doğrultuda bir eğitim mevcut değil.”

b. “Camimizde pazartesi, çarşamba, cuma günleri ikindi sonrası gençlerle daha çok Arapça ve İlmihal derslerini okutuyoruz. Bu derslerin yanında yine Tasavvuf Musikisi, İlâhi Becerileri, Musiki Becerileri şeklinde dersleri de oku-

²⁴ Tirmizi, “*Fedailü’l-Kur’an*”, 15.

yoruz, okutuyoruz. Vermiş olduğumuz musiki derslerini bir müzik aleti eşliğinde ilahi çalışması şeklinde yapılıyor. Bu eğitim faaliyetlerinin son on yıldır programı bu şekildedir.”

c. “Düzenli olarak her öğlen ve ikindi meal dersleri, her cumartesi günü öğlenden önce hadis dersleri ve her öğlenden önce müftülüğümüzün görevlendirmiş olduğu vaiz tarafından vaaz verilmektedir. Başka dersler olmuyor. Bunun dışında dediğim gibi ziyaretçi camileri olduğu için o ders ortamı büyük camilerde imkan sıfır. Etrafında herhangi bir külliyesi ya da müstemilata ders halkası olsa belki mümkün olabilir ama cami içinde bu durumlarından dolayı olanaksız.”

ç. “Eski Cami’imizde Fıkıh, Kur’an-ı Kerim, Hadis dersleri verilmektedir.”

d. “Cami de tabi ki daha çok dini dersler yapılmaktadır. Kur’an-ı Kerim, Hadis-i Şerifler, Siyer, Ahlak gibi dersler yapılmaktadır. Sanatsal faaliyetlerde o şekilde bir ders olmamakla beraber ödevi olan öğrencilere yardımcı olunmaktadır. Özellikle Mimarlık Fakültesinden diğer Mühendislik Fakültelerinden ve diğer sanatlarla ilgili tezhip, hat gibi konularda araştırma yapmak isteyenler, yapanlar veya ödevi olanlara yardım edilmekte onlarla o konu üzerinde durulmaktadır.”

e. “Daha evvel de bahsettiğim gibi camimizde Kur’an-ı Kerim okuma, Hadis, Fıkıh dersleri cemaatimizin katılımıyla okunmaktadır.”

Sözü edilen camilerimizde okutulan Fıkıh, Hadis, Arapça, Kur’an-ı Kerim gibi dini derslerin yanında farklı bölümlerden okuyan öğrencilerin gelip kendi alanlarıyla ilgili derslerden ihtiyaçlarının karşılandığını görüyoruz. Öğrencinin imkanlarının olmaması ödevlerinin yapılmasında gerek bilgisayar gerek kırtasiye gerekse fikir aşamasında yardım eden cami görevlileri bu vesileyle aslında öğrencileri camiye bağlayan bir sebep oluşturmaktadır. Artık öğrenci sadece ödeviyle ilgili değil de alıştığı cami yolunu tutup namaza, orada olan çeşitli sosyal faaliyetlerin olduğu, sohbetlerin dinlendiği ve böylelikle etrafındaki kötü davranışlardan uzaklaştığı vakit geçirmekten hoşlandığı yere gelecektir. Bu da bize gösteriyor ki aslında cami insanlar için beşeri mekan, ibadethane ve hatta eğitimin aksine çeşitli etkinlikler için de faydalanmamız gereken bir yerdir.

2.6. Edirne Camilerinde Derslere Katılan Öğrencilerin Yaş Grubu ve Özellikleri

a. “Eğitim halkalarına katılanlar genellikle orta yaş insanlar ve zaman zaman daha evvelde söylediğim gibi İlahiyat Fakültesinden camimize iştirak eden öğrencilerdir.”

b. “Derslere katılan öğrenciler cemaatle birlikte göz önünde bulundurduğumda % 80 normal kesim diyebileceğim kişiler katılmaktadır. Derslerin sonunda ayrı olarak bir diploma veya sertifika verilmemektedir.”

c. “Derslere cemaatten katılım sağlanıyor, her kesimden olabiliyor. Ama yüksek kesim, zengin, elit tabakadan değil normal sade vatandaş gelip katılıyor.”

ç. “Genel olarak öğrenci profili gençlerimizdir. Arada cemaatimizden de kendi istekleriyle katılan vatandaşlarımızı da görmekteyiz. Bu öğrencilerin dış görünüşü olarak dikkat çeken görünümü olmamakla birlikte herkesin görmeye alıştığı normal halkımızdır.”

d. “Cami derslerinde tabi ki cami cemaatinin ileri yaşta olanları olmakla beraber gençlerde katılım sağlamaktadır ve severek bu işi yapmaktadırlar. Çocuklardan da hakeza katılanlar vardır. Yani mesela biz yaptığımız derslerde öğretmenlerden katılanlar oldu, öğretim üyelerinden katılım oldu, tercümanlık eğitimi veren hocalardan katılanlar oldu, polislerden, diğer çeşitli memuriyet sınıflarından katılanlar oldu ve bunlardan çocuklarıyla beraber katılanlar da oldu. Ekonomik yönden fark etmiyor yani normal olanı da var, iyi olanı da var belki zayıf olanı da vardır.”

e. “Derslere katılan öğrenciler çoğunlukla cemaatten olduğu için orta yaş düzeyinde normal vatandaşdır. Yaz Kur’an Kurslarına katılan öğrenciler ise çocuklardır.”

Geçmişteki medreselere nazaran camilerde ki ders halkaları tüm vatandaşlara açık, herkesin istifade edeceği konularda dersler bulunmaktadır. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı camilerimizde sürdürülen eğitim faaliyetlerini çağın ve halkın getirilerine kulak asarak arttırmaktadır. Bununla birlikte genç yaşlı demeden tüm vatandaşlarımıza ulaşması için birçok çabayı sarf etmektedir.

Toplumdaki ırk, dil, mezhep gibi farklılıklarımızı günde beş vakit bir araya getirip toplayan camiden başka bir konum yoktur. Elimizde ki bu imkan ve nimeti fırsata dönüştürerek eksikliğini hissettiğimiz sahih inanç, ahlak ve maneviyatın yanında, ibadetlerimizi ıslaha, ihtiyaç duyduğumuz toplumsal huzura ancak ve ancak camilerimizde ki ilim halkalarıyla gerçekleştirebili-

riz.²⁵ Peygamber Efendimiz bu konuda şu tavsiyede bulunur: “Bir cemaat Allah’ın evlerinden bir evde toplanıp, Allah’ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekinet iner, onları rahmet kaplar ve melekler etrafını kuşatır. Allah Teala da o kimseleri kendi nezdinde bulunanların arasında anar.”²⁶ Bu hadisten çıkarımda bulunursak camide edindiğimiz faydalı bilgileri evlerimizde ailemizle birlikte paylaşırsak, onların da faydalanmasını sağlarsak bu zinciri mahallemize, sokağımıza kadar uzatabiliriz.

2.7. Edirne Camilerindeki Din Eğitimi Hizmetlerinin Faydaları

a. “Genel anlamda camilerimizde verilen din hizmetleri iştirak olduğu müddetçe mutlaka faydalı olacaktır. Ama tabi bu faydanın azami derecede olabilmesi için devamlılık esasına tabi olması lazım. Bunun yanında bu devamlılık esası tam manada olmadığı için kanaatimce dini eğitim evet faydalıdır insanların istifadesine sunuyoruz ama devamlılık olmadığı için biraz eksik gibi geliyor bana.”

b. “Elimizden geldiği kadar camimizde ki din eğitimi hizmetlerine faydalı olmaya çalışıyoruz. Öğrenci okula ilk kayıt yaptırmaya başladığında bir sene biraz çekimser kalır. Ancak ondan sonraki yıllarda derslerini aksatmadan devam ediyorlar. Bu eğitimlerin tabi faydalı olduğunu düşünüyorum. Çünkü bununla ilgili geri dönüşler alıyoruz. Yani öğrencilerimizden mezun olup şehir değiştirip gittikten sonra anlamlı, olumlu olarak geri dönüşler aldığımızı açık sözlülükle söyleyebilirim.”

c. “Yeterli düzeyde görüyorum. Halkımızın da talepleri bu yönde ki katılım bu şekilde sağlanıyor.”

ç. “Genel anlamda yeterli olsa da bana göre yeterli değil.”

d. “Genel anlamda camilerimizde ki din eğitimi hizmetleri çok faydalıdır. Yani bunların gerçekten faydasız gibi düşünenler olabilir ama kesinlikle faydası olanlar var. Çünkü bunu tabi ki biz yazılı sınavda yapıyoruz. Cemaate kitapçık (fasikül) şeklinde ücretsiz olarak dağıtıyoruz. Aynı zamanda sözlü olarak yapılan bu dersleri mutlaka camiye gelen cemaatler vasıtasıyla onların çocuklarına torunlarına ailelerine ulaştığı kesindir. Bunu zaman zaman duyuyoruz ve görüyoruz.”

²⁵ Zeki Tan, *Cami ve İlim*, Mescitlerin Manevi İmarı ve İlim Halkaları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2020, s. 100.

²⁶ Müslim, *Zikir*, 39.

e. “Bu dersleri gelen öğrenciler, cemaat için faydalı buluyorum ama yeterli mi diye sorarsanız bana göre yeterli değil. Gelen misafirlerimizden dolayı pek mümkün olmasa da elimizden geldiğince dini eğitim hizmetlerini yerine getirmeye çalışmaktayız.”

Camilerimizde okunan hutbeler toplumsal hayatımızı ilgilendiren konuların güzel bir dille aktarılması, bazı alanlarda olan yanlış anlaşılmanın giderilmesi, İslam’ı özellikle gençlere güzelliklerinin anlatılması, toplumu bozucu, ayrıştırıcı kimselere karşı uyanık olmayı onlara sevgiden ve saygıdan bahsetmeyi gerektirecek gibi önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu noktada Cuma hutbeleri cemaatin faydalanması hususunda kaçınılmaz bir fırsattır.

Din görevlilerinin cami içerisinde belki de insanlarla en çok muhatap olan, iletişimi koparmayan ve insanların soruları ile ilgilenen bir yapıda olmaları gerekmektedir. Onların bu vazifesi günümüzde İslam dinini anlatan cemaatle cami arasında sıkı bir bağ kurulmasını sağlamaktadır. Bu konuda cami görevlilerinin kişilikleri, yeterlilikleri meslek sahibi olmalarından çok dine hizmet olarak sorumluluklarının bilincinde olmaları önemlidir. Din görevlilerinin cami içinde olduğu gibi cami dışında da İslam’ın zenginliklerini anlatmakla sorumludurlar. İnsanlar bu kimseleri örnek alır, sever ve onlara karşı saygı gösterirler. Geçmiş dönemlere nazaran gelişen çağ ile birlikte camiye katılan cemaatin bilgi seviyesi öğrenim düzeyi de artmaktadır. Bunun sonucunda oluşacak sorular, sorunlar ve dini tebliğ açısından din görevlilerinin her anlamda kendilerini yetiştirmeleri, geliştirmeleri, ve güncellikten kopmamları gerekmektedir.

Peygamber Efendimiz (sas) ‘in bir hadisinde şöyle buyurulmaktadır: *“Mümin ülfet sahibidir. Ülfet etmeyen ve ülfet edilemeyen kişide hayır yoktur.”*²⁷ Yani din görevlilerinin insanlarla iletişimini güçlü tutmalı, insanların sıkıntılarıyla ilgilenmeli, cemaatiyle kaynaşmalı, kendini sevdirmelidir ve din hizmetlerinde öncü olmalıdır.

2.8. Tarihi Kentimiz Edirne Göz Önünde Bulundurularak Hem Müslüman Hem de Gayrimüslim Vatandaşlara Verilen Hizmetler

a. “Tarihi bir kentte bulunuyoruz. *Selimiye Cami* tarihi bir kentte Osmanlı’ya 94 yıl başkentlik yapmış bir şehir. Ve bağrında Selimiye gibi muhteşem bir eseri barındırıyor. Bununla beraber Eski Cami ve Üç Şerefeli Cami isimlerini saymadığımız nice tarihi eserlerimiz mevcut. Bu camilerimizin hemen hemen tamamında bu eğitim hizmetleri devam ediyor. Müslümanlara karşı

²⁷ Ahmet b. Hanbel, 2, 400.

yaptığımız bu eğitim hizmetleri devam ediyor. Bununla beraber dışarıdan gelen yabancı turistlere de zaman zaman İslam'ı tebliğ etmeye çalışıyoruz. Ve nadiren de olsa Müslümanlığı tercih eden bay ve bayan gayrimüslimler oluyor. Camimizde bu hizmetlere de devam ediyoruz Allah'ın izniyle."

b. "Evet bahsettiğiniz gibi tarihi bir kentte bulunuyoruz. Ziyaretçilerimiz Müslüman kadar gayrimüslimlerin de olduğunu biliyoruz. Gayrimüslimler konusunda eğer başlarında bir rehber bulunuyorsa rehber aracılığıyla, eğer rehber yoksa kendimiz rehber bulmak suretiyle camimizde ki dini anlamda hem Edirne'de yürütülen hem camimizde yürütülen faaliyetleri bahsetmekteyiz. Caminin tanıtımını, özellikle cami içerisinde ki mihrap, minber gibi bölümlerin ne işe yaradığı konusunda, ne tür vaazlar verdiğimiz caminin tarihiyle birlikte anlatıyoruz. Yine mesela bu konuda aklımda kalan şöyle bir durum var; gelen ziyaretçilerimiz genelde Selimiye Cami'nin akustik değerleriyle ilgilenirler. Biz de onlara ezanlar okuruz. Yani mikrofonsuz bir şekilde caminin o akustikini anlatmak için. Benim de mesela Rum Ortadoks Bartholomeos'a birkaç defa ezan okumuşluğum, baştan sona etrafındaki insanlarla hüzünlendirilerek dinlediğini söyleyebilirim. Benim için şimdiye kadar okuduğum en anlamlı bir ezandı. Onu söyleyebilirim."

c. "Turistlerle ilgili Diyanet'in herhangi bir çalışması yok sadece bir ara koordinatör adı altında büyük camilere yabancı dil bilen bir koordinatör atayacaktı ama uygulanmadı. Zaten gelen turistlerin yerli olsun yabancı olsun mutlaka başında TÜR SAB'ın görevlendirdiği bir rehber var, onun eşliğinde geziyorlar. Yani Diyanet'in yerli olsun yabancı olsun gelen turistlere herhangi bir faaliyeti yok. Bu konuda bir anım yok."

ç. "Bu konuda camimize gelip bizden talepte bulunan kişilere bizde gerekli İslami bilgileri vermekteyiz. Teşekkürler."

d. "Eski Cami tarihi özelliği olması hasebiyle bir çok turisti barındırmaktadır. Müslümanlar burayı ziyaretle büyük bir haz, zevk duydukları gibi aynı zamanda Gayrimüslimlerden de bunu görüyoruz. Daha bundan bir hafta önce bir Alman turistimiz yaptığımız konuşmada biraz Türkçe biliyordu biraz da İngilizce konuştuğumuzda camiden çok etkilendiğini, çok hoşlandığını, çok huzur duyduğunu bize açıkça söylemiştir. Yine aynı zamanda daha önce ki aylarda gelen Japon grupta onların rehberlerinin vasıtasıyla caminin özelliklerini, hatlarını, yazılarını ve yazıların bir kısmının manalarını aktardığımızda çok büyük saygı duyduklarını, etkilendiklerini o an ki mimiklerinden, hareketlerinden, tavırlarından, davranışlarından hissettik. Çok memnun olduklarını da bizatihi bildirdiler."

e. “Müslümanların dışında gelen turistlere gerekli olduğunda rehberleriyle birlikte sohbet etme fırsatımız oluyor. Onun dışında herhangi bir durum olmuyor.”

Günümüzde İstanbul Ortodoks Patrikhanesi’nde İstanbul Başpiskoposu olarak görev yapan I. Bartholomeos ve gelen misafirler, Edirne Selimiye Cami ziyaretinde imam hatibimizden mikrofonsuz ezan okumasını, muazzam yapıdaki seslerin nasıl yayıldığını duymak istemişlerdir. Bunun sonucunda hayranlık uyandıran ses yankılanması karşısında saygı duyduklarını ve çok etkilendiklerini dile getirmeleri bizim için gurur verici bir şeydir. Yurt içinden ve özellikle yurt dışından gelen turistlerin camilerin bölümlerini ve bu bölümlerin işlevlerini, yazıları, caminin akustüğünü merak edip öğrenmek istemeleri grup rehberlerinin yanında zaman zaman cami görevlilerinin de anlatıp iş başında olmaları gerekmektedir. İster Müslüman olsun ister gayrimüslim camilerdeki huzurlu, maneviyat dolu atmosferi, kardeşliği ve beraberlik duygularını hissetmemeleri imkansızdır.

Mimar Sinan, Selimiye Cami içinde sesin daha iy anlaşılmasını sağlamak için çözüm aramış ve bunun sonucunda yapı strüktürü ve hacim akustüğü konularını birleştirmekle çözüm bulmuştur. Mimar Sinan, bu nedenle Selimiye Cami’nde müezzin mahfilini tam kubbenin altına yerleştirmiştir. Yerden yüksekliği 240 cm olan müezzin mahfilinin akustik açıdan paralel yansıma geometrisini sağladığı anlaşılmaktadır. Kubbede ki formun ve ses kaynağının yüksekliğini iyi ayarlayan Mimar Sinan, müezzin mahfilinden çıkan seslerin, cemaate doğrudan ulaşmasını istemiş ve bunu başarmıştır. Ayasofya ve Osmanlı’nın büyük camilerinde yaşanan sorunlardan çıkardığı derslerden bir nevi staj görmüş olan Mimar Sinan Selimiye Cami’nde ki olası yansıma sorunlarını strüktürel sorunlarla beraber düşünerek bunları önceden gidermiştir.²⁸ Bu özellik geçmiş dönemin teknolojisine bakılarak hayran bırakacak bir durumdur. Mimar Sinan’ ın Selimiye Camisi’ne neden ustalık eseri olarak nitelendirdiğini anlamak şimdi daha mümkün.

Camilerimiz ruha güç veren duruşuyla, sıcaklığıyla ve tüm insanları kucaklayan açıklığıyla hala sosyal hayatın en etkili iletişim merkezidir. Dünyanın neresinde olursa olsun farklı dine ait insanlarla caminin özelliklerini, güzelliklerini paylaşmak, o ruhani hazzı tatmak için ve caminin bu yönünü keşfetmek için yeterli olacaktır.²⁹ Camilerin bugünkü fiziki varlıkları medeniyetin

²⁸ Genco Berkin, Salih Salbacak, *Sinan’ın Dehası Selimiye: Akustik ve Hoop Kuvvetleri*, Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, İstanbul, 6, 2013, s. 159-160.

²⁹ İlhan Genç, “*Cami ve Hayat*”, Hayatımızı İnşa Eden Kurum: Camilerimiz, Ankara, 2019, s. 39.

oluşmasına öncülük etmesinin yanı sıra işlevsel oluşları bakımından katkıları daha çoktur.

Sonuç

Kültürümüzde camiler çok önemli bir yere sahiptir. Edirne'deki Osmanlı Dönemi'nin en güzel örneklerinden biri olan Selimiye, Üç Şerefeli ve Eski Cami'de din eğitiminde cami kapsamlı, çocuklara ve yetişkinlere yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Belli başlı faaliyetler olarak Yaz Kur'an Kursları, kış dönemi hanımlara yönelik Kur'an Kursları, cami sohbetleri, cami dersleri, gece dersleri, sabah namazı buluşmaları, Cuma hutbeleri, önemli gün ve gecelerde okunan mevlid-i şerifler, mukabeleler ve çeşitli sosyal etkinlikler olarak sıralayabiliriz. Camiler de gerçekleştirilen bu faaliyetlere; Edirne İl Müftülüğü tarafından görevlendirilmiş müftü, müftü yardımcıları, vaiz, fakülte öğretim üyeleri ve yeri geldiğinde de camilerde bulunan din görevlileri iştirak etmektedir. Planlanan bu ders halkalarına cemaatten, çeşitli meslek gruplarından, lise ve üniversite de okuyan talebelerden katılım sağlanmaktadır. Tarihi özellikleri olması sebebiyle bu camilerimize gelen turistlerle gerekli olduğunda İslam'ı tebliğ ve camilerin tarihi alanında her türlü yardımcı din görevlilerimiz yapmaktadır.

Sonuç olarak insanlarımızın camileri birer ilim ve hikmet yuvası olarak görmeleri ve bu mekanlardan istifade etmeleri sağlanmalıdır. Din görevlilerimizin cemaati, özellikle gençleri teşvik etmek için daha çok sosyal faaliyetlere başvurmaları gerekmektedir.

Kaynakça

- Akaslan, Yaşar. (2021). *"Kayıp Medeniyetin İzinde"*. Tarihi Seyri İtibarıyla Medreseler. İstanbul.
- Akcıl, Nesrin Çiçek. (2012). *"DİA"*. 42. İstanbul.
- Altunkaya, Mehmet. (2006). *Müminlere Vaaz ve İrşad II*. Kayseri.
- Aybey, Salih. (2021). *"Dünden Bugüne Kur'an Eğitim-Öğretimi ve Kur'an Kursları"*. Din Eğitimi Açısından Yaz Kur'an Kurslarının Önemi. Ankara.
- Berkin, Genco, Salbacak, Salih. (2013). *Sinan'ın Dehası Selimiye: Akustik ve Hoop Kuvvetleri*. Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi. 6. İstanbul.
- Ebu Davud. *Salat*. 26.
- Garaudy, Roger. (2017). *İslam'ın Aynası Camiler*. İstanbul.

Genç, İlhan. (2019). “Cami ve Hayat”. Hayatımızı İnşa Eden Kurum: Camilerimiz. Ankara.

<https://edirne.ktb.gov.tr/TR-110703/eski-cami.html>

İbn Mace. *Mukaddime*. 17.

Karamağaralı, Beyhan. (2006). Edirne Eski Camiin Kitabeleri ve Mimarimizdeki Yeri. *Vakıflar Dergisi*. 9. Ankara.

Kazıcı, Ziya. (2010). *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul.

Küçükaya, Gülçin. (2003). *Edirne Anıtlarının Türk Mimarlık Tarihi İçindeki Yeri*. Trakya Üniversitesi. Edirne.

Memiş, İbrahim. (2013). “Osmanlı Medreselerinde İlim Geleneği ve Edirne Medreseleri”. *Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler Sempozyumu*. 29 Haziran-1 Temmuz 2012. ed. İsmail Narin. 2. Bingöl, Bingöl Üniversitesi Yayınları.

Müslim. *Zikir*. 39.

Onay, Ahmet. (2006). “Cami Eksenli Din Hizmetleri”. *Değerler Eğitimi Dergisi*. Ankara.

Önkal, Ahmet, Bozkurt Nebi. (1993). “Cami”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul.

Sarıçam, İbrahim. (2017). *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara.

Saygılı, Sefa. (2014). “Cami ve Gençlik”. Gençliğin Karakter Eğitimine Caminin Katkısı. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

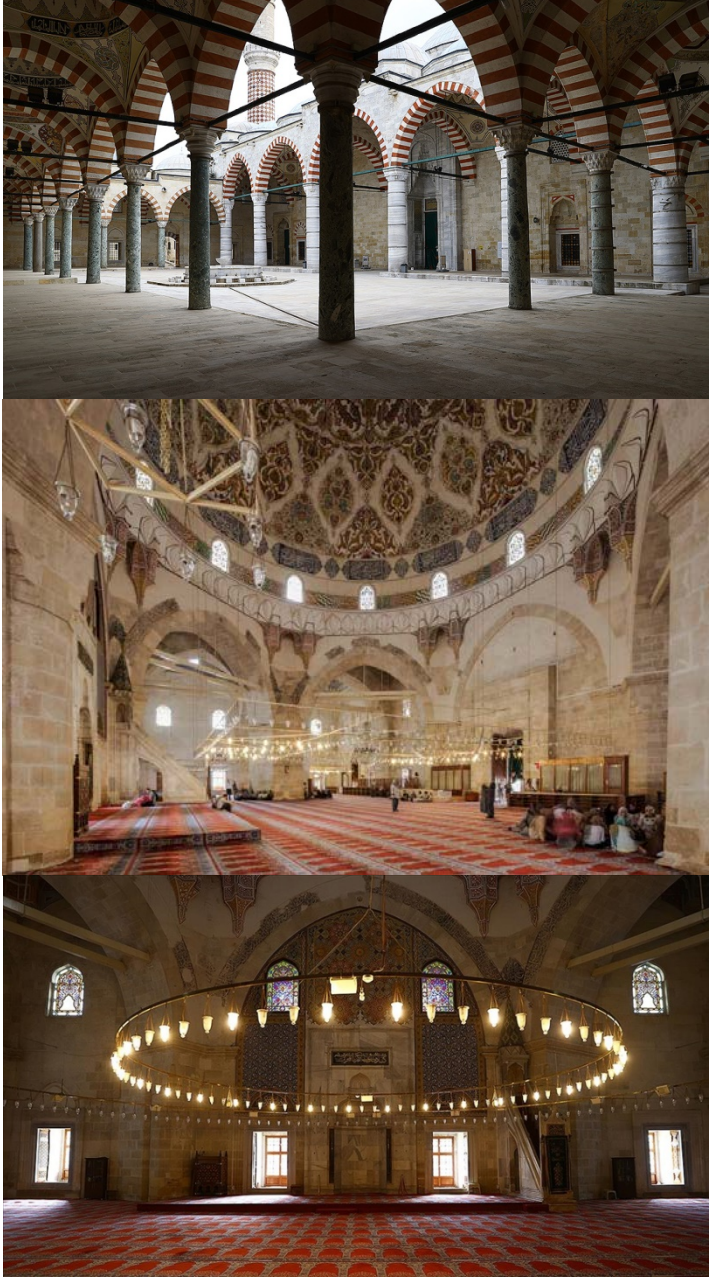
Sönmez, Zeki. (1988). *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*. İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Tan, Zeki. (2020). *Cami ve İlim*. Mescitlerin Manevi İmarı ve İlim Halkaları. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Tirmizi. “*Fedailü'l Kur'an*”. 15.

Uysal, Zekiye. (2020). Edirne Üç Şerefeli Camii'nin Sıva Üzerine Kalemışı Süslemeleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5. Çanakkale.

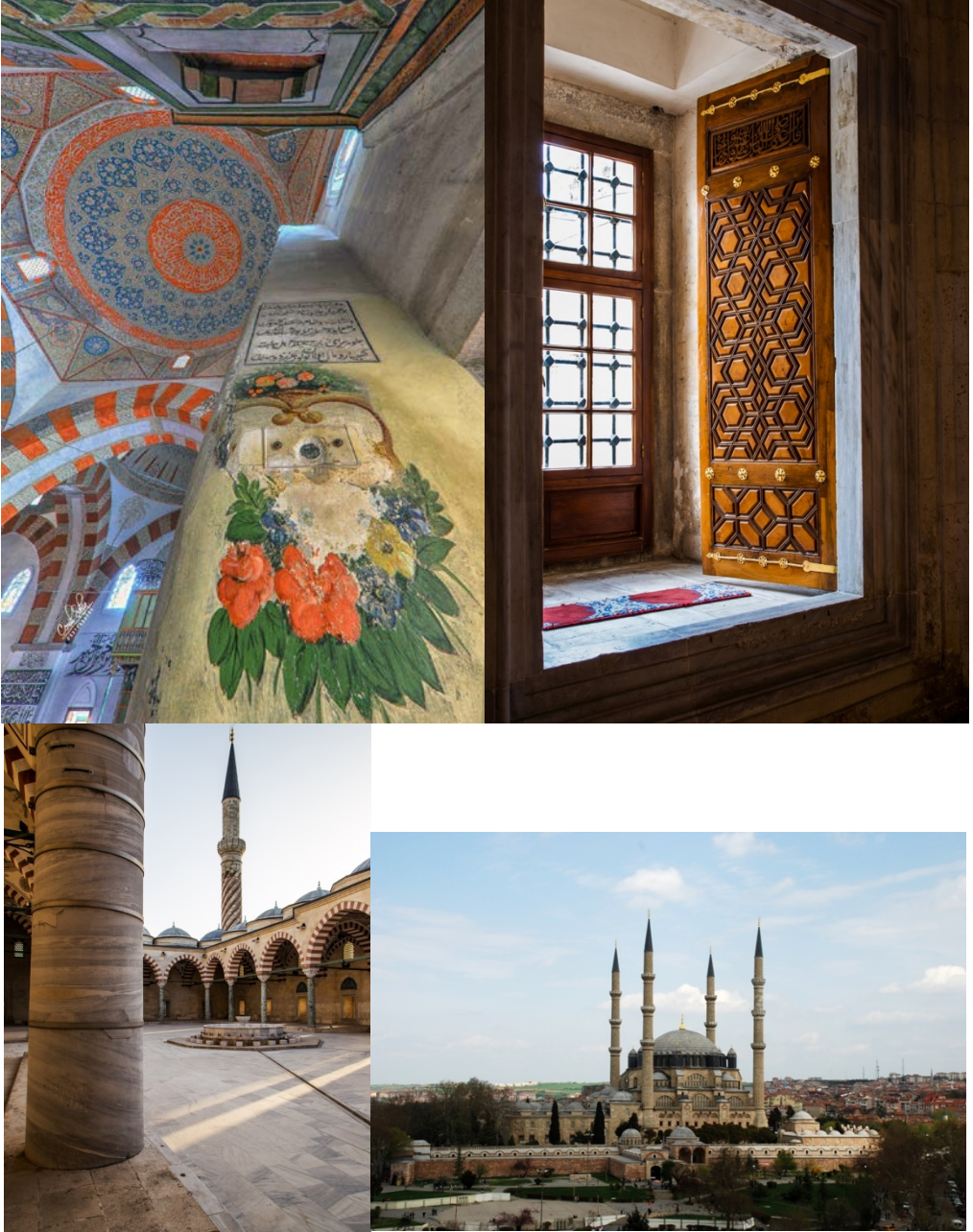

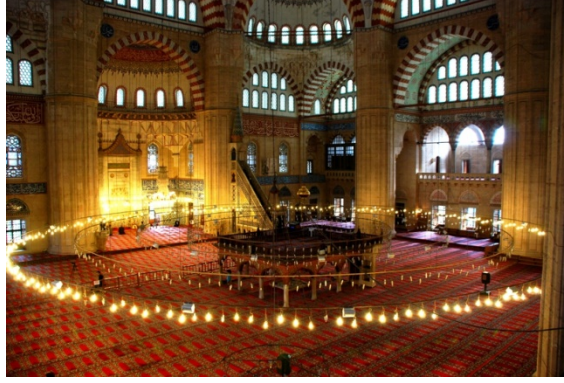

20. Milli Eğitim Şûrasında Alınan 4- 6 Yaş Grubuna Yönelik Din Eğitimi Kararıyla İlgili Medyadaki Eleştirilerin Değerlendirilmesi

Gamze Şimşek

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

Milli Eğitim Şûrası Bakanlığın en yüksek Danışma Kuruludur. Türk Milli Eğitim sistemini geliştirmek, niteliğini yükseltmek için eğitim ve öğretimle ilgili konuları tetkik eder ve tavsiye kararları alır. Bakan, Şûranın Tabii Üyesi ve Başkanıdır. Şûra, Tabi Üyeler ile davetli üyelerden teşekkül eder.

Tabi Üyeleri; TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı ve Üyeleri yer almaktadır.

Bakanlıktan Katılan Kişiler; Bakan Yardımcısı, Müsteşar ve Bakanlık Merkez Teşkilatı Birim Amirleri yer almaktadır.

Davetli Üyelerden Katılan Kişiler; Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel yönetimler, Üniversiteler, Yurt İçi ve Yurt Dışından Meslek Odaları, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Sektör, Basın ve Yayın Kuruluşları, Öğrenci ve Veli Temsilcileri ile eğitim alanında şûra konusuyla ilgili çalışmaları ile tanınmış uzmanlar arasından genel sekreterlikçe belirlenerek bakan onayına sunulur.

Milli Eğitim Şûrası ilk kez 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında toplanmıştır.

Eğitim politikalarına yön vermek amacıyla, 20. Millî Eğitim Şûrası, Dünyada ve Türkiye'de yaşanan gelişmelere bağlı olarak yeni ufuklar açmak için ve Türk Millî Eğitim sistemi için tavsiye kararları almak üzere 1-3 Aralık 2021 tarihleri arasında Ankara'da toplanılmıştır.

20. Milli Eğitim Şûrasında Eğitim ve Öğretim açısından başlıca birtakım konulara yer verilmiştir. Kabul edilen kararlara bakılması gerekirse öncelikli olarak 5 yaş okullaşma oranının kısa vadede %100'e ulaştırılması için çalışmaların yapılması gerektiği konusu gündeme gelmiştir.

Bir sonraki maddelerine baktığımızda ise okul öncesi eğitim kurumlarından yoksul olan birtakım bölgelerin eğitime daha kolay erişimlerini sağlayabilmek için hem fiziki hemde ailelerin ihtiyaçlarına yönelik farklı model ve sınıfların kullanılması gerektiği kararı ortaya konulmuştur.

Böylelikle okul öncesi eğitiminin nicelik ve niteliği birlikte düşünülerek yaygınlaştırılması gündeme gelmiştir. Bir başka gündeme gelen karar ise Özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler ile ilgili birtakım kararlar alınmıştır. Bunlardan öncelikli olarak ele alınan konu, 37-78 aylık özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin öncelikle kaynaştırma ve bütünleştirme yoluyla eğitime katılımları sağlanmalı ve bununla ilgili gerekli tedbirler alınması hakkında olmuştur. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmak için uygun hizmet alanlarında alternatif destek modelleri, gezici RAM, teknoloji ürünleri vb. yaygınlaştırılması hakkında bazı kararlar alınmıştır. Bir başka alınan karar ise okul öncesi öğretim programında çocuğun gelişim düzeyi dikkate alınarak din, ahlak ve değerler eğitimi yer almalıdır maddesi olmuştur.

Milli Eğitim Şûrasın da 4-6 yaş grubuna yönelik din eğitimi verilmesi kararını ele alarak incelememiz gerekirse öncelikli olarak TÜİK verilerini esas alarak işe başlamanız gerekmektedir.

TÜİK Verilerine Göre; ülkemizde 4-6 yaş çocuk nüfusu 3 milyon 980 bin 361 dir. 2013- 2014 eğitim öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bu yaş grubuna yönelik 10 ilde pilot eğitim uygulaması başlatılmıştır.

Pilot uygulamalardan sonra 4-6 yaş grubu Kur'an kursları 2015 yılından itibaren diğer illerde de uygulamaya konulmuş ve bu uygulamalar artarak devam etmektedir.

2015 yılında 554 olan 4-6 yaş Kur'an kursu sayısı, 2020 itibari ile %91 artarak 5 bin 575'e yükselmiştir. Bu kurslarda 181 bin 808 öğrenci ile ders yapılmıştır. 2020 ve 2021 yılında Türkiye genelinde 2 bin 894 anaokulu hizmet vermiştir. Bu kursların müfredatına bakıldığında %80 değerler eğitimi, %20 Kur'an-ı Kerim öğretimini içerdiği görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Yapılan bu çalışma, Türkiye'de ulusal düzeyde yayınlanan gazetelerin Milli Eğitim Şûrasında alınan 4-6 yaş grubuna yönelik din eğitimi verilmesi kararı ile ilgili konuların gazete haberlerinde ne kadar yer verdikleri, ve bu haberlerin okuyuculara nasıl sunulduğu konusunda fikir edinmek ve 4-6 yaş grubuna yönelik din eğitimi verilmesi kararı ile ilgili haberler konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla ele alınmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma kitle iletişim araçlardan biri olan gazetelerin incelenmesini içerisinde , araştırma problemlerinin cevaplanması için oldukça uygun olduğu düşünülen medya içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılmıştır. 5 Aralık 2021- 31 Ocak 2022 tarihleri arasında medyada yayınlanan gazete haberlerin kronolojik şekilde değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda söz konusu olan 5 Aralık 2021 ile 31 Ocak 2022 tarihleri arasında yayınlanan haberler incelenmiştir. Haberlerin büyük bir kısmının içerikleri birbirine benzedikleri için tekrarlar elenmiş olup, sadece belli bir düşüncüyü temsil eden haberler başlıklar halinde yer verilmiştir. Veriler, literatürde daha önce ortaya konan çalışmalar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Ülkemizdeki gazetelerin genel durumunu göstermede, belirlenen zaman diliminde analizin yapılabilmesinde ve çok büyük bir veri yığınına analiz etmek yerine traji itibari ile en fazla etkiye sahip olacağı düşünülen haber grubuna ulaşabilmek için 6 gazete seçilmiştir. Sonuçta araştırma kapsamında 05 Aralık 2021-31 Ocak 2022 tarihleri arasında online olarak yayınlanan beş gazetede (Yeni Akit, Birgün, Hürriyet, Milliyet Evrensel ve Cumhuriyet) Milli Eğitim Şûrasında alınan 4-6 yaş grubuna yönelik din eğitimi verilmesi kararı ile ilgili haberler incelenmiştir.

Bu bağlamda araştırmanın evrenini söz konusu gazetelerdeki belirtilen tarihler arasında yayınlanan tüm haberler oluşturmuştur. Bu gazetelerin internet adresine girerek arama motoruna "4-6 yaş grubuna yönelik din eğitimi verilmesi kararı" anahtar kelimesi yazılmış ve Milli Eğitim Şûrasında alınan bu kararlar ile ilgili haberlere ulaşılmıştır. Millî Eğitim Şûrası kararları sonrası, okul öncesi din eğitimine yönelik medyada şu başlıklara yer verilerek eleştiriler yapılmıştır:

1. Din Eğitiminin Laik Eğitim Anlayışına Ters Düştüğü Düşüncesi

Din Eğitimi ve Laiklik meselesi Cumhuriyet dönemi boyunca tartışılabilen konulardan biri olmuştur. Bu konudaki tartışmaların hala devam ettiği görülmektedir.

İlgili Gazete Haberleri

Milli Eğitim Şûrasında 4-6 yaş grubuna yönelik din eğitimi verilmesi kararını ilk olarak gündeme taşıyan Gazete 5 Aralık 2021 tarihinde yayınladığı bir haberle *Yeni Akit* Gazetesi olmuştur. Haberinde şöyle dile getirmiştir. "4-6

yaş çocuklar için alınan din eğitimi kararı laikçileri panikletti. "¹ olarak değerlendirmiştir.

Milli Eğitim Şurası'nda 4-6 yaş çocuklar için alınan "din, ahlak ve değerler" eğitimi kararı, laikçilerde paniğe sebep oldu. Kararı, *Birgün* gazetesi aracılığı ile hedef alan Eğitim Sen Bolu Şube Başkanı Zehra Kulalı Gezici, "Bu karar, Laik eğitimin ortadan kalkmasında yeni ve tehlikeli bir aşama olarak değerlendirilmeli." dedi.

Bu konu ile ilgili eleştiri yapan bir diğer gazetede 5 Aralık 2021 tarihinde yayınlanan *Birgün* Gazetesi olmuştur. Bu gazete aracılığı ile bu konuyu hedef alan Eğitim Sen Bolu Şube Başkanı Zehra Kulalı Gezici, alınan bu kararı bu haber başlığı ile dile getirdi. "**Laik eğitimin ortadan kalkmasında yeni ve tehlikeli bir aşama olarak değerlendirilmeli.**" ² Şeklinde eleştirisini ortaya koymuştur.

Gelişim çağındaki çocuklara din eğitimi verilmesinden rahatsız olan *Birgün gazetesi*, psikologların açıklamaları üzerinden alınan kararı hedef aldı. *Birgün*, "Din eğitimi çocuklara uygun değil." dedi.

'Kaygı bozukluğuna yol açar'

Birgün gazetesine konuşan Çocuk Psikoloğu Belgin Temur, "Dinde bahsedilen temalar, 4-6 yaş arası çocukların anlayabilecekleri, değerlendirebilecekleri bir dönem değil." iddiasını dile getirdi. "Çocuklar orada sadece dinin cezalandırıcı zarar veren yönünü öğreniyor." sözleri ile İslam'ı hedef alan Temur, "Din eğitimi çocuklarda kaygı bozukluğuna yol açar." diye konuştu.

Gazete Haberlerinin Değerlendirilmesi

Gazete haberinin ortaya koymuş olduğu bu eleştirilerin aslında yanlış bir bakış açısı ile yaklaşıldığı ve doğru olmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Bu yaş grubunda bulunan çocuklara yönelik verilmesi planlanan din eğitiminin aslında onların zararına olmayıp, aksine onların hem ruhsal hem de zihinsel açıdan gelişimlerine katkıda bulunabileceğini görebilmekteyiz.

¹ Yeni Akit Gazetesi, "4-6 Yaş Çocuklar İçin Alınan Din Eğitimi Kararı Laikçileri Panikletti, "(05.12.2021).

²*Birgün* Gazetesi, "Laik eğitimin ortadan kalkmasında yeni ve tehlikeli bir aşama olarak değerlendirilmeli", (06.12.2021).

Bazı batılı ülkelerin bu yaş grubunda bulunan çocuklara vermiş oldukları eğitimlerine baktığımız zaman bu iddiaların ne kadar yanlış ve asılsız olduğunu ortaya koymaktadır.

Batılı ülkeler, din eğitimi konusunda bu yaş grubunda bulunan çocuklara önem vermektedirler. Örneğin; Almanya da bulunan çocuk yuvalarının %70'inin kiliseler ve kiliselere bağlı cemaatler tarafından idare edildiğini görmekteyiz.

Almanya da açılan bu okullar ulusal müfredatı takip etmekle birlikte din eğitimi konusunda kiliseler tarafından hazırlanan müfredatı uygulamaktadırlar. Kiliseler tarafından hazırlan bu programı batılı ülkelerinin çoğu da uygulamaktadırlar.

Başka Batı ülkelerinin uygulamakta oldukları din eğitimi uygulamalarına bakmamız gerekirse ilk sırada Belçika ve İngiltere gelmektedir. İlk olarak Belçika'nın uyguladığı din eğitimi modeline bakmak gerekirse, bu yaş grubunda bulunan çocuklara öğretmenler koordinesinde papaz ve rahibeler din dersi vermektedir. Aynı durum İngiltere'nin uygulamakta olduğu din eğitimi ile benzerlik göstermektedir. İngiltere bu yaş grubuna verilecek olan din eğitimi kiliseler tarafından belirlenmektedir. Buradaki amaç çocuklara Hristiyan geleneği ve festivallerini anlatmaktır. Okul öncesi kurumlarında öğretilmekte olan dualar ve ilahiler normal gündelik bir aktivite halinde yer aldığını görmekteyiz.

Buradan da anlaşıldığı üzere Batılı ülkelerin laik anlayışları, kilise merkezli eğitimine önem veriyorken, bizim ülkemizde uygulanan İslam dini merkezli bir eğitimin uygulanması, laiklik anlayışına bir zarar vermeyeceğini ortaya çıkarmaktadır.³

2. 4-6 Yaş Döneminin Din, Ahlak ve Değerler Eğitimine Uygunluğu

Günümüzde çocuklara din eğitimi verilir verilmemesinden ziyade nasıl verileceği pedagojik olarak ele alınmaktadır. Ancak aşağıdaki haberlere bakıldığında bu dönemde din eğitimi verilmemesi gerektiğini savunan insanların varlığı dikkat çekmektedir....

³ Şimşek, Eyüp, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi," Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (Ağustos-2004): (215-216).

İlgili Gazete Haberleri

23 Aralık 2021 tarihinde çıkartılan *Hürriyet* Gazetesi alınan bu karar hakkında **“Okul öncesi din eğitimi kararına tepki”** başlığını atmıştır.⁴

Hürriyet Gazetesi yazarı Sedat Ergin Milli Eğitim Şûrasında alınan bu kararı doğru bulmamıştır. Bu durumun Çocuklar açısından uygun olmayacağı görüşünü şöyle dile getirdi: **Pedagoji bilimine aykırı olan, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimi üzerinde telafi edilmesi mümkün olmayan zararlara yol açacak kararı onaylamadıklarını kaydetti.**⁴

Alınan bu karar hakkında eleştiri yapan bir başka sendika Eğitim Sen Sendikası olmuştur. Açıklamasında **“Henüz oyun çağındaki olan, soyut düşünce yetileri yeterince gelişmemiş olan 4-6 yaş grubu okul öncesi eğitim çağındaki öğrencilere, hangi neden ya da gerekçeyle olursa olsun, dini eğitim verilmesi, Türkiye’nin de altında imzasının bulunduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin çocuğun üstün yararı ilkesiyle temelden çelişmekte”**⁵ ifadelerine yer vermiştir.

Gazete Haberlerinin Değerlendirilmesi

Ortaya konulan bu iddialardan yola çıkmak gerekirse, bu yaş grubunda bulunan çocukların bir takım özne ve nesneleri algılama açısından hiçbir eksiklikleri olmadıklarını açıkça görebilmekteyiz. Bu yaş grubunda bulunan çocukların merak duygusu fazlaca gelişmiştir.

Soru sorma ilk çocukluk evresinin en belirgin özelliklerinden bir tanesidir. Ailelerinin yaşantı biçimleri, çevrelerindeki dini atmosfer, yapılan dualar vb. gibi hususlar çocukların dini tecrübelerini çoğaltarak, soru sormalarını kolaylaştırmaktadır. Zaten bu evredeki çocuklar, sorgu çağıının en yüksek düzeye ulaştığı dönemi yaşamaktadırlar.

Öyle ise büyükler çocukların sorularına ciddi ve doğru cevaplar vermeli-dirler ki, onların güvenleri hiçbir şekilde sarsılmamalıdır. ⁶

Allah hakkında soru soran çocuklara doğru ve kalıcı bilgiler verilmeli ve soru sorma aşamasında taklit yolu ile başlayan Allah’ı arama faaliyetleri, eğitim yoluyla inanca dönüştürülmelidir. Belki de en doğru yaklaşım, çocukluk

⁴ *Hürriyet* Gazetesi , “Çocuklara Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi Tartışması”, s. (23.12.2021).

⁵ *Hürriyet* Gazetesi , “Okul Öncesi Din Eğitimi’ Kararına Tepki”, (24.12.2021).

⁶ Şimşek, Eyüp, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (Ağustos-2004): (213-214).

dininin, ailelerin ve öğretmenlerin davranışları ve sözlerinin çocuklar tarafından bilinçsiz bir şekilde gözlemlenmesi ve taklit edilmesidir. Onun için yapılan hatim törenlerine, okunan mevlitlere, bayramlara, vb. gibi merasimlere çocuklar da götürülmelidir. Ayrıca kutsal gecelerde namaza ve cemaatle ibadete çocuklarda teşvik edilmelidir.

İlk çocukluk evresindeki çocuklara din eğitimi verilirken, önce birtakım dualar ve ibadet şekilleri tekrar tekrar gösterilmeli, dinin soyut ve derin düşünceleri yerine, dinin basit şekilleri derine inmeden çocukların daha kolay anlayacağı ve onlara daha yarar sağlayacağı tarzda sunulmalıdır. Çünkü daha yüksek ve karmaşık bilgiler çocukların algısı dışında kalabilmektedir.

Dinin, çocukların beyinlerinde sevdiren ve kolaylaştıran bir unsur olarak canlandırılması, din eğitiminde son derecede önemlidir.

Buradan anlayacağımız üzere bu yaş grubunda bulunan çocuklara din eğitiminin verilmesinin hiçbir zararının olmayacağını, aksine dinin onların ruhlarına seslendiği ve onların psikolojik yapılarına uygun olduğunu görebilmekteyiz. Hatta dine karşı hazır ve yetenekli oldukları, İslam dini inancının çocukların ruhlarına yerleştirildiğini söyleyebiliriz. Bunun sonucunda da merakla Allah'ı öğrenmek istemeleri, küçük yaşlardan itibaren ailelerinden gördükleri pratiklere karşı istek duyarak bir yandan bunları yapmaya çalışırken, diğer yandan da dini konu ve kavramlara karşı ciddi bir öğrenme isteği duymaya başlamaktadırlar.⁷

2.1. 4-6 Yaş Grubu Çocuklara Verilen Din Eğitiminin Kaygı Bozukluğuna Sebep Olacağı İddiası

İlgili Gazete Haberleri

Milli Eğitim Şûrasında Alınan bu karar hakkında eleştirilerini *Birgün* Gazetesinin 5 Aralık 2021 tarihinde yayınlanmış olan haberin de dile getiren Çocuk psikoloğu Belgin Timur: "**Dinde bahsedilen temalar, 4-6 yaş arası çocukların anlayabilecekleri, değerlendirebilecekleri bir dönem değil.**"⁸ iddiasını ortaya atmıştır.

Alınan bu karar hakkında eleştiri yapan bir başka kişide Eğitim Sen Bolu Şube Başkanı Zehra Kulalı Gezici ise 4-6 yaşa arası çocuklara yönelik tavsiye kararının politik olduğunu öne sürerek iktidarı hedefe koymuştur: "**Bu kararı**

⁷ Şimşek, Eyüp, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (Ağustos-2004): (218-219).

⁸ Bir Gün Gazetesi, "Din Eğitimi Çocuklara Uygun Değil", (05.12.2021).

⁸ Milliyet Gazetesi, "Okul Öncesinde Din Eğitimi Olur Mu? ", (31.03.2021).

pedagojik olarak kabul etmemiz mümkün değil. Ancak, iktidar da zaten bunu pedagojik bir dayanakla, çocuğunun üstün yararından yana olarak değil ideolojik ve politik bir araç olarak dayatıyor. Yeni rejimin inşasında eğitim tamamen ideolojik politik bir araç haline getirildiğini,"⁹ iddia etmiştir.

Gazete Haberlerinin Değerlendirilmesi

Bu konu hakkında ortaya atılan bu eleştiri ele alırsak; Belgin Timur'un belirttiği üzere durumların yaşanmaması için birtakım çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar doğrultusunda çocuklarda hem ruhsal hem de zihinsel açıdan bir zarar oluşmayacağını görebiliriz.⁸

Bu yaş grubunda bulunan çocukların psikolojik yapıları ve bireysel farklılıkları dikkate alınarak, o yaş grubunda bulunan bireylere verilebilecek din eğitiminde, daha çok onların duygularına ve gönüllerine hitap edecekleri, el becerilerine, oyun faaliyetlerine, oyuncaklarına dini unsurlar katılarak dolaylı bir şekilde din eğitimi verilmesinin o yaş grubunda bulunan çocuklara verilmesinde bir sakınca olmadığını görebilmekteyiz.

İlk çocukluk evresindeki çocuk açısından oyuna ve taklide dayalı namaz alışkanlıkları bu dönemde bilinçli bir şekilde ele alınmalı ve eğitim gerektiği gibi yürütülmelidir.

Grup halinde kılınan cuma ve bayram namazları, özellikle teravih namazı, bu evredeki çocuğun kafasında ve gönlünde uzun yıllar tatlı bir hatıra olarak yerleşir, çocuk için de renkli ve ilgi çekici bir özellik taşır. Aynı zamanda dinin çocuğun şahsiyetinin bütünleşmesinde bir araç olduğunu görebiliriz.

Bu yaş grubunda bulunan çocuklara din eğitimi verilirken kutsal gecele rin, ramazan günlerinin ve bayramların önemine oldukça dikkat edilmelidir. Bu günlerde çocuklara hediyeler alınmalı, özellikle hediyelerin zihinlerinde yer edecek şekilde kendilerine verilmelidir. Böylece çocuk bayram psikolojisi içine sokularak, kendisine bu sevinç ve coşku halini yaşatan olgunun kendi dini olduğu vurgulanmalıdır¹⁰. 4-6 yaş grubu, çocukların zihni kapasiteleri, öğrenmeye müsait hale gelmesiyle birlikte din ve dini öğretiminin başlangıç evresi olarak kabul edilmektedir.

⁹ Yeni Akit Gazetesi, "Politik bir araç haline geldi", (06.12.2021).

¹⁰ Şimşek, Eyüp, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (Ağustos-2004): 220-221.

Bu dönemde çocuklara, dinin temel bilgileri olarak adlandırılan ilmihal bilgileri ve Kur'an-ı Kerimi okumayı öğrenmeleri daha kolay olacağından Kur'an-ı Kerim ve dini ilmihal bilgileri kolaylıkla bu yaş grubunda bulunan çocuklara öğretilbilmektedir. Böylelikle çocuklarda Dini kültürün oluşturulması daha sağlıklı olmaktadır.

Bu dönemde çocuklara Allah inancı ile ilgili bilgiler öğretilmelidir. Çocuğun Allah ile içtenlikle ilişki kurması sağlanılarak Allah'a dua edecek duruma getirilmelidir. Böylelikle çocuklarda herhangi bir korkunun çıkmayacağı, aksine güven ortamında kendilerini hissettikleri için çevresinde bulunan bireyler ile daha sağlıklı ilişkiler kurmaya başlayacaklardır. Böylelikle çocukların kendilerine karşı güvenleride gözle görülür ciddi bir şekilde artma görülecektir.

2.2. 4-6 Yaş Grubu Çocuklara Verilen Din Eğitiminin Korku, Endişe, Umutsuzluk ve Suçluluk Duygusuna Neden Olacağı İddiası

İlgili Gazete Haberleri

Milli Eğitim Şûrasında Alınan bu karar hakkında eleştirilerini Evrensel adlı Gazetesinin 23 Aralık 2021 tarihinde yayınlamış olduğu haberinde **"4-6 yaşındaki çocuklara din eğitimi verilmesi bilimsel değil, çocukların dünyası altüst olur"** şeklinde eleştirisini gündeme getirmiştir.

Evrensel Gazetesinin Yazarı Eylem Nazlı er: **"Çocuklara Yapılacak En Büyük Kötülüktür."** Şeklinde alınan bu kararı doğru bulmadığını ve çocuklarda birtakım sorunlara yol açacağını belirtmiştir.¹¹

Alınan bu karar hakkında eleştiri yapan bir başka kişide okul öncesine değerler eğitimi adı altında dini eğitim modeli getirmenin sakıncalarına işaret eden Eğitim Sen Genel Örgütlenme Sekreteri Ramazan Gürbüz olmuştur.

Ramazan Gürbüz: **"Çocuklara yapılacak en büyük kötülük budur. Bunun hiçbir bilimsel, pedagojik yanı yoktur. Bu tür eğitim alan çocuklar edilgen, pasif, sorgulamayan neden-sonuç ilişkisi kuramayan bir niteliğe bürünüyor. Bu korkunç bir durumdur. Soyut kavramlar üzerinde hiçbir değerlendirme yapma yeterliliği olmayan çocukların gelecekleri açısından da çok riskli bir durum olduğunu"**¹² söylemiştir.

Gazete Haberlerinin Değerlendirilmesi

¹¹ Evrensel Gazetesi, " 4-6 Yaşındaki Çocuklara Din Eğitimi Verilmesi Bilimsel Değil, Çocukların Dünyasını Altüst Eder", (23.12.2021) .

¹² Evrensel Gazetesi, "Dini eğitimi nasıl kurumsallaştırırız", (24.12.2021).

Bu konu hakkında ortaya atılan bu eleştirilerin yanlış ve asılsız bir iddia olduğunu bu açıklamalar ile anlatabiliriz. Bu yaş grubunda bulunan çocukların kişilik gelişimlerinin %90'nın 6 yaşına kadar tamamlanmaktadır. Dini inanç, duygu, tutum ve davranışların temelin de büyük ölçüde bu dönemde atılmaktadır.

4 yaş grubundaki çocukların, özellikle dini dünyaya ilgilerinin yoğun olduğu bir yaştır. Allah tasavvurunu anlamakta bir güçlük çekmemektedirler. Aksine dinin onların ruhlarına seslendiklerini ve psikolojik yapılarına uygun düştüğünü görebilmekteyiz. Çocuklar dine karşı hazır ve yeteneklidirler. Hatta dini inanç çocukların ruhuna yerleştirilmiştir.

Başka bir açıdan bu konuya bakmak gerekirse çocukların duygu ve düşüncelerinin eğitiminde olduğu gibi, dini duygu ve düşüncelerinin eğitiminde de çocukları yetiştirenlerin yaklaşım ve tutumları oldukça önemlidir.

Bu noktada ailelere çokça görev düşmektedir. Aileler, her konuda çocuklarına sevgi ve hoşgörüyle yaklaşmalı, iyi model olmaya çalışmalı ve yaşayışları ile çocuklara örnek teşkil etmelidirler. Öncelikle çocukların duygularına hitap ederek din öğretimi vermeli ve eğitimi verirken sevgiyi esas alarak yapmaya çalışmalıdırlar. Böylelikle herhangi bir korku, üzüntü veya endişe durumu oluşmamış olacaktır. Onun yerine güven, huzur ve sevgi ortamının oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Kendi benliklerinin daha sağlıklı oluşmasını sağlayacaktır.

3. Laik Devlette Kişisel İnanç Alanı ve 4-6 Yaş Grubu Çocuklara Zorunlu Din Dersi Uygulaması

İlgili Gazete Haberleri

Milli Eğitim Şûrasında Alınan bu karar hakkında eleştirilerini Cumhuriyet Gazetesinde İstanbul Kültür Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Toran: **“Pedagojik Olarak Okul Öncesinde Din Eğitimi Verilemez.”** Şeklinde iddiasını haber metninde gündeme getirmiştir.¹³

“Eğer bir din eğitimi verilecekse, ki onun da çocuk haklarını gözetecek bir şekilde verilmesi gerekiyor, 12 yaşından sonra verilmeli. Çocuğun bu gelişimsel özellikleri dikkate alındığında 3-5 yaş aralığındaki çocuklara okul öncesi eğitimde “din” eğitiminin verilmesi uygun değildir. ”

¹³ Cumhuriyet Gazetesi, “Pedagojik Açıdan Niye Din Eğitimi Verilemez? (06.12.2021).

“Okul öncesi dönem çocukları henüz kendileri ile ilgili üst düzey karar alma olgunluğuna sahip olmadıkları için din eğitiminin bu eğitim kademesinde verilmesi çocuğun karar alma hakkının da ihmali anlamına gelmektedir. Okul öncesi eğitimde din eğitiminin verilmesi bir anlamda çocukların dini sömürüye maruz kalmasına da yol açabilir.”

“Din eğitiminin bu yöntem üzerine kurgulanması çocuğun gelişimine de aykırıdır, sonuçları pasif, itaatkâr, sorgulamayan, neden-sonuç ilişkisi kuramayan bir bireye dönüştürecektir. Erken yaşta din eğitiminin çocuklarda korku, kaygı, güvensizlik, itaat, neden-sonuç ilişkisi kuramayan bireylerin yetişmesine neden olabileceği, en erken din eğitiminin çocuğun da rızası alınarak 12 yaşından itibaren verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca okul öncesi eğitimde din eğitiminin verilmesi sadece Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 12. 14 ve 36. maddeleri ile değil Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 24. Maddesi ile de çelişmektedir.”

Bu konu ile ilgili eleştiri yapan bir diğer gazetede Milliyet Gazetesi olmuştur. Milliyet Gazetesi, yayınlamış olduğu haberinde: “Okul Öncesinde Din Eğitimi Olur Mu?”¹⁴ şeklinde yazmış olduğu haber başlığında gündeme getirmiştir.

Eğitimsen, açıklamasında “Henüz oyun çağında olan, soyut düşünce yetileri yeterince gelişmemiş olan 4-6 yaş grubu okul öncesi eğitim çağındaki öğrencilere, hangi neden ya da gerekçeyle olursa olsun, dini eğitim verilmesi, Türkiye’nin de altında imzasının bulunduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin çocuğun üstün yararı’ ilkesiyle temelden çelişmekte” ifadelerine yer verdi.

Anadolu Eğitim Sendikası Genel Başkanı Mehmet Alper Öğretici de Şûra’da Çalışma Usul ve Esaslarına aykırı bir şekilde ihtisas komisyonlarında görüşülmeden önerinin karşı oylarına rağmen kabul edildiğini belirtti ve “Pedagojik yönden bakılmayan, tartışılmayan bu karar doğru değil” dedi.

Alınan bu karar hakkında eleştiri yapan bir başka kişide Uzman Klinik Psikolog Ayşe Arslanoğlu’dur. Gazetede yayınlamış olduğu bir haber yazısında Ayşe Arslanoğlu Milli Eğitim Şûrasında alınan bu kararın çocuklar üzerinde ciddi bir “**Travma Yaratabileceğini**”¹⁵ dile getirmiştir.

¹⁴ Milliyet Gazetesi, “Okul öncesinde din eğitimi olur mu?” (31.03.2021).

¹⁵ Milliyet Gazetesi, Travma Yaratabilir. (31.12.2021).

“Okul öncesi dönem somut öğrenme dönemidir. Ergenlik sonrası soyut öğrenme dönemine adım atılmaktadır. Çocuğun hayatını anlamlandırmak için sorduğu sorular 3 yaşında başlamaktadır. Bu dönemde sorulan sorular soyut kavramları da içerebilmektedir. İyi, kötü, doğru, yanlış, ölüm, aile sisteminde bulunan inanç ve dine yönelik kavramları sorarak, anlamaya çalışarak kendisi için güvenli bir sistem oluşturmaya çalışmaktadır. Bu dönemde sorulmakta olan soruların soyut kavramlara verilen cevaplar basit ve sadece sorduğu soru kadar olmalıdır. Böylelikle, soyut kavramları kafasında oluşturmaya başlayacak ve ileriki yaşlarda da bunu kavrayıp, oturabilecektir.

Gelişimine uygun olmayan ve fazla bilgi, çocuğun kafasının karışmasına, korku, kaygı, suçluluk, endişe hissederek travmatik bilgiye dönüşmesine sebep olabilir.”

“Okul öncesinde, verilen her bilginin, sevgi ve güven hissi oluşturmaya özen gösterilmelidir. Aksi takdirde yaşam boyu sorunlarla ve zorluklarla baş etme gücü veren bir kaynak olmak yerine travmatik ve kaygı veren, yaşamı zorlaştıran bir sisteme dönüşebilir. Okul öncesi eğitimde, çocukların sorularına cevap verecek olan kişi sınıf öğretmenidir.

Çocuğun yaşına uygun cevap verebilmesine imkân veren formasyonunun olması süreci sağlıklı yürütmesine imkân verir. Ailelerin de bu konularla ilgili çocuk gelişim uzmanlarından ve yayınlarından faydalanmaları gerekmektedir. Bu sebeple okullarda verilecek din eğitiminin 12 yaş itibarıyla başlaması, tüm dinleri ve inanışları kapsayan bir ders niteliğinde olması gerekmektedir. Sadece bir dini öğretmeye yönelik dersler çocuğun ve ailenin seçimine bırakılmalıdır. Ancak bu şekilde birbirinin duygu, düşüncelerine ve inançlarına saygılı, sağlıklı toplum bilincinin temelleri oluşturulabilir.”

Gazete Haberlerinin Değerlendirilmesi

Din eğitimi, genel eğitimden ayrı düşünülmemelidir. Çocuğun genel eğitimi çerçevesinde ve günlük hayatın akışı içinde değerlendirilmelidir. Çocukların yaşlarına göre verilecek din eğitimi yönteminin belirlenmesi ve psikolojik olarak kendisinden beklenen dini olgunluğu gösterebilmesi için küçük yaşlardan itibaren onun gelişimsel özelliklerine uygun bir din eğitimi ve öğretiminin verilmesi, aynı zamanda dinin çocukların şahsiyetlerinin bütünleşmesindeki rolü göz önünde bulundurulması önemlidir.

Çocuklara dini konular anlatılırken kolaylaştırarak, sevdirek ve nefret ettirmeden anlatıldığı takdirde çocuklarda bir sorun ortaya çıkarmadığını gö-

rebilmektedir. Tersine bu konulara karşı merakları artmaya başlamaktadır. Verilmesi beklenen bu eğitimin amacı çocukları merkeze alarak, onların istekleri doğrultusunda hareket edilmeye çalışılmasıdır.

Peygamber Efendimiz bir Hadisi Şerifinde Şöyle Buyurmaktadır: ‘Sevdirin, Nefret ettirmeyin. Müjdeleyin, Zorlaştırmayın!’ bu hadisi şeriften hareket etmek gerekirse bu yaş grubunda bulunan çocuklara öncelikli olarak kutsal varlığa inanmayı, kabul ettirmeyi ve kutsalın varlığını hissettirmeye çalışılmalıdır.

Örneğin; Çocuklara Müslümanların Ramazan ayında tutmuş oldukları orucun önemi anlatılırken belli bir saat aralığında tutulan Tekne orucu anlatılarak ilk işe başlanılabilir.

Tuttukları bu orucun sonunda sevdikleri bir yiyecek veya içeceği onlara vererek oruç açmaları sağlanılabilir. Bu sayede hem orucun nasıl tutulduğu hem de orucun önemi daha rahat anlaşılmış olacaktır. Sonunda vermiş olduğumuz mükâfat sayesinde, bu oruç ibadetini tekrar yapmak isteyeceklerdir. Hem de bir kimsenin zorlanmasına veya baskısına gerek kalmadan, kendi istekleri ile yapmaya başlayacaklardır. Çocukların bu sayede kişilik gelişimlerine fayda sağlayacaktır. Bu yaş grubunda bulunan çocuklarda, kendi kararlarını almayı öğrenmeye başlayacaklardır. Bu sayede kendilerine olan güvenleri de artmış olacaktır.

Öğretmenin bu yaş grubunda olan çocuklar ile aralarında kurmuş oldukları bağ daha da güçlenecektir. Çünkü araların da kurmuş oldukları bu bağ, eğer iyi bir şekilde kurulmuş ise; öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişimin daha sağlıklı ilerlemesinin sağlayacaktır. Bu sayede öğrencilerin, öğretmenlerinden daha fazla istifade etmeleri sağlanılacaktır.

Sonuç

Buradan da anlaşıldığı üzere bu yaş grubunda bulunan çocuklara eğitim verilirken birtakım ölçülere dikkat edildiği sürece, çocuklar üzerinde olumsuz bir etki bırakmayacağını görebilmekteyiz. Öncelikli olarak çocuklara din eğitimi verilirken Şu etmenlere dikkat edilmelidir;

- 1) Allah sevgisi esas alınarak eğitime başlanılmalıdır.
- 2) Çocuklara Allah korkusu yoluyla bazı davranışları uygulama yoluna gidilmemelidir.
- 3) Çocuğun zihninde cezalandıran, azap veren bir Allah anlayışı oluşturmamaya çalışılmalıdır.

4) Bu yaş grubunda bulunan çocuklara bilinçlerinde insanlara çeşitli nimetler veren, seven, bağışlayan bir Allah anlayışı oluşturulmaya çalışılmalıdır.

5) Çocuklara eğitim verilirken daha çok Allah'ın olumlu sıfatlarından örnek vermeye çalışılmalıdır. Yani bu bilgiler çocuğun zihnine yüklenilmeye çalışılmamalıdır.

6) Çocuklara din eğitimi verilirken, Kolaydan Zora doğru giden bir yöntem izlenilmelidir.

7) Allah'ın varlığı ile ilgili deliller sunulmalıdır.

8) Çocuğu kendi varlığı, tabiat ve kâinat üzerinde düşündürmek, ona soru sormasını, inceleme ve araştırma yaparak bulduğu sonuçları değerlendirebilmeyi öğretilmesi gereklidir.

9) Allah inancının çocuklarda oluşturulmaya çalışılmalıdır.

10) Çocukların öğrenmiş oldukları duaların, her konuda ve her istediğinde Allaha yönelmesi olarak öğretilmesi lazımdır.

11) Bu yaş grubunda bulunan çocuklar ile kalıplaşmış kısa duaların yanında kendi kelimeleri ile dua etmeleri öğretilmeye çalışılmalıdır.

Bu yaş grubunda bulunan çocuklara din eğitimi verilmesi onların şu anda bulunmuş oldukları yaşları itibari ile erken değildir. Tersine çocukların küçük yaşlardan itibaren Allaha yönelip bağlanması, Onu yanında hissetmesi ve kendisini güvende hissetmesini sağlayacaktır. Bu yönden çocuklarda dua ve din eğitiminin erken yaşta başlatılması gerekmektedir. Onların ruh gelişimleri için bu yaş grubu gayet uygundur.

Din eğitimi açısından baktığımızda çocuklara Peygamberimiz Hz. Muhammed'i ve diğer Peygamberleri tanıtarak çocuklarda birtakım duyguların oluşturulmasında ve onların üzerinde olumlu bir etki bırakılmasını saklayabileceğimiz bir dönemdir.

Bu yaş grubunda bulunan çocukların oldukça meraklı oldukları ve bolca soru sordukları bir yaş grubudur.

Yaşları itibariyle çocuklara din eğitimi verilirken hikâyeler ve masallarda bulunan dini karakterleri ve kahramanları çocuklara anlatarak çocukların bazı kimlik tohumların atılmasını sağlayabiliriz. Çünkü bu yaş grubu çocukların pedagojik açıdan kimlik karmaşası içinde oldukları bir dönemdir. Kendilerini

tanımaya ve benliklerini algılamaya başlamaktadırlar. Bu açıdan baktığımız zaman çocukları zorlamadan, sevdirecek anlatılması sonucunda çocukta bir güven ortamı sağlanabilmektedir. Bu olumlu ortamın sonunca da kendisine güvenen, korkmayan bireyler oluşmaktadır. Böylelikle çocuklara bu ortamlar oluşturulduğu takdirde çocuğun pasif olmaktan çıkartarak, aktif bir duruma geçmesini sağlayacaktır. Çocuk etrafında her gördüğü objeyi ve olayları sorgulamaya ve araştırmaya başlayacaktır. Problemlerle karşılaştığı zamanda neden-sonuç ilişkisi kurarak o sorunlara bir takım çözüm yolları üretebileceğini görebilmekteyiz. Bunun gibi olumlu davranışlar çocuklar üzerinde kendilerini yeterli olarak sayabilmelerini sağlayacaktır.

Kaynakça

- “4-6 Yaş Çocuklar İçin Alınan Din Eğitimi Kararı, Yeni Akit Gazetesi, (5 Aralık 2021)
- “Laik eğitimin ortadan kalkmasında yeni ve tehlikeli bir aşama olarak değerlendirilmeli”, Birgün Gazetesi, (6 Aralık 2021).
- Şimşek, Eyüp, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi,” Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (Ağustos-2004): (215-216).
- “Çocuklara Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi Tartışması”, Hürriyet Gazetesi, (23 Aralık 2021).
- Şimşek, Eyüp, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (Ağustos-2004): (218-219).
- “Din Eğitimi Çocuklara Uygun Değil”, Birgün Gazetesi, (05 Aralık 2021).
- “Okul Öncesinde Din Eğitimi Olur Mu? ”, Milliyet Gazetesi, (31 Mart 2021).
- “Travma Yaratabilir”, Milliyet Gazetesi, (31 Aralık 2021).
- Cumhuriyet Gazetesi, “Pedagojik Açıdan Niye Din Eğitimi Verilemez? (06.12.2021).
- Evrensel Gazetesi, “4-6 Yaşındaki Çocuklara Din Eğitimi Verilmesi Bilimsel Değil, Çocukların Dünyasını Altüst Eder”, (23.12.2021) .
- Evrensel Gazetesi, “Dini eğitimi nasıl kurumsallaştırırız”, (24.12.2021).

İmam Hatip Liselerinde Siyer Çalışmaları

Ahmet Ertik

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

Giriş

Yaşadığımız coğrafya da son olumsuzluklar çerçevesinde sağlıklı İslam eğitiminin sadece kişisel anlamda değil yaşadığımız coğrafyanın geleceği açısından önem arz ettiği anlaşılmaktadır. İslam eğitiminin Kuran-ı Kerimden sonra ikinci önemli bölümü Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'in hayatıdır. Bu sebepten dolayı Hz. Muhammed (sav)'in hayatını, verdiği mücadeleyi ve en önemlisi insanlığa yaptığı tebliği sağlıklı bir şekilde anlamak ve eğitim sahasında bunları en doğru içerikleri kullanarak muhataba aktarmamız gerekmektedir.

Hz. Muhammed (sav)'in hayatını en doğru içerik ve usullerle muhataba aktardıktan sonra işimiz burada bitmemektedir. Bir sonra ki süreç akılda kalıcı hale getirme sürecidir. Bu süreçte ise artık teorik bilgileri hayal gücümüz ile harmanlayarak birer ürün çıkartmamız gerekmektedir.

İmam Hatip Liselerinde öğretmen ve öğrencilerin hayal güçlerini teorik bilgileriyle harmanlayarak yapmış olduğu çalışmaları inceleyeceğiz.

SİYER GAZETESİ

M. Emin Saraç Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin hazırlamış olduğu bu gazete bu zamana kadar hazırlanmış olan siyer gazetelerinden farklıdır. Bu gazete aslında tek sayfalık bir proje ödevi olarak öğrencilere verilmiştir. Ödevlerin sonunda öğrencilerin hayal dünyalarından ilginç fikirler çıkmaya başlamıştır durum böyle olunca bu fikirleri birleştirip ortaya bu güzel çalışmayı çıkarmışlardır.

Öğrenciler öğretmenleri ile çalışmaya başladıklarında zorlandıkları konular olmaktadır bunlardan biri olayı gazete diline nasıl aktarılacağı bir diğeri ise gazeteyi farklı dillere çevirme konusunda öğrenciler epey zorlanmışlar. Bu sebepten dolayı çalışma sürecince birçok gazete inceleyerek olayları gazete diline aktarmayı başarmışlardır. Gazeteyi farklı kılan birçok özeliği vardır. Bir özeliği de bize geçmişi anlatması değil bize geçmişi yaşatmasıdır. Gazeteyi elimize alıp incelediğimizde sanki Resulullah'ın zamanın da bir gazete çıkarılmış ve bu gazeteyi okuyormuş havasında oluyorsunuz. Aslında bu yöntem siyer ilmini herkes için anlaşılır bir seviyeye indirmiştir.

Gazetenin bir diğer özelliği de manşetleridir. Çalışmada o kadar güzel manşetler var ki insanları heyecanlandırmaktadır Örneğin; ‘Mekke Çöküyor! Toplum Bitiyor! Dur Diyecek Kimse Yok Mu? İşkenceler Bizi Yıldırılmaz Menna Gayrek Ya Allah, Katilsiniz, Müslümanlar Habeşistan da, Kafirlerle Büyük Şok Hamza Müslüman Oldu’ örnek vermiş olduğum manşetler insanları derinden etkilemiştir. Müslümanlar Habeşistan da diye atılan manşet sanki bizleri Mekke de bırakıp gitmişler hissiyatına kapılanlar olmuş yine Hamza Müslüman oldu manşetinde ise gözleri dolanlar olmuştur.

Gazetenin bir başka özelliği ise gazetede olan fotoğraflardır. Basılan bu fotoğraflar yayımlanan o sayıdaki olayları bizlere daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Fotoğraflar o dönemin yapısını yaşantısını çok iyi bir biçimde yansıtmayı başarmıştır. Bu sebepten dolayı gazetede olaylar bizleri o zamana götürmektedir. Gazete de sadece Mekke ve Medine den bahsedilmemektedir dünyadan da haberleri gazetede görmektediriz. Hz. Peygamberi dünya tarihinin bir parçası hatta dönüm noktası olarak ele alan bir çalışma yapmaya çalışmışlardır. Bu anlamda İslam geldiğinde dünyanın durumu nedir? Hangi süper güçler devredeydi ve bu güçlerin ekonomik ve siyasi etkileri neler olmuş? Gibi soruların cevaplarını çalışmada bulabiliyoruz. Gazete gördüğümüz başka bir şey ise o dönemin geleneğini ve kültürünü şiirlerle çok iyi bir şekilde göstermektedir.

Gazetenin en önemli özelliği farklı dillere çevrilmiş olmasıdır. Arapça, Rusya ve İngilizce olarak yayınlanan sayıları bulunmaktadır. Özellik dilleri farklı olan insanların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Öğrenciler okulda okudukları hazırlık sınıfının diline göre çıkmış sayıları tercüme ediyorlar. Bu da öğrenciler için kendini geliştirebildikleri yeni bir alan sunmaktadır.

Çalışmada dikkat edilen yerlerde olmuştur. Yapılan bu çalışmada kesinlikle kurgu yapılmamıştır. Son dönemde popüler tarih gibi popüler siyer anlayışının çıktığını ve kurgusal hikâye tarzının yanlış yanlışları olduğunu düşündükleri için çalışmalarında kurguya yer vermemişlerdir. Örneğin; Gazetenin bir sayısında Ebu Zer (r.a) ile yapılmış bir röportaj vardır bu röportajda Ebu Zer (r.a)’ın rivayetine sadık kalınmış aralara sadece sorular eklenmiştir.

Çalışmada dikkat edilen bir diğer husus ise araştırdıkları kaynaklardır. Sahih ve sağlam kaynaklardan faydalanmaya önem vermişlerdir. İlk dönem siyer kaynakları, günümüz siyer kaynakları en başta Muhammed Hamdullah’ın çalışmaları ve dia maddeleri bu çalışmada öğrencilere kaynak olmuştur.

Çalışma gün yüzüne çıktıktan sonra insanların ilgi odağı olmayı başarmıştır. Gazete çeşitli fuarlara ve organizasyonlarda okuyucu ile buluştuğunda olumlu tepkiler almıştır. İnsanlar ilk başta gazeteyi gördüklerinde bakıp geçiyorlar ve daha sonra nasıl yani deyip tekrar geri dönüyorlar. Bu aslında Siyere dair yeni yöntemlerin, araçların kullanımına ne kadar ihtiyaç olduğunu gösteren bir noktadır. En ufak bir değişiklik çok büyük heyecan yaratmaktadır. Gazetenin gördüğü ilgi öğrencileri her alanda İslam'ı anlatmada sorumluluk almaya teşvik etti.

SİYER ARAŞTIRMA KULÜBÜ

Gaziosmanpaşa Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin kurmuş olduğu bu kulüp Peygamber Efendimizi daha yakından incelemeyi amaçlamıştır. Siyer araştırma kulübü siyer dersinde okudukları bilgileri derinleştirmek için on beş günde bir toplanmaktadırlar. Bu toplantıda öğretmenlerinin belirlemiş oldukları kitapları okuyup tahlilini yapmaktadırlar. Kitap okumalarının yanında Peygamber efendimizin hayatını kavramlar üzerinden inceleme yapmaktadırlar Örneğin; Peygamber efendimizin hayatında sabrın önemi, istişarenin önemi gibi kavramları daha detaylı bir şekilde incelemektedirler. Siyer araştırma kulübünün çeşitli ziyaretleri de bulunmaktadır bunlardan bir tanesi siyer Vakfı ziyaretidir. Burada siyer araştırma kulübü öğrencileri ve okuldaki hafız öğrencilerinin katılımıyla Siyer vakfı kurucu Muhammed Emin Yıldırım hocayı ziyaret edip hafız sahabeler ile ilgili sohbet gerçekleştirmişlerdir.

SİYER SOKAĞI

Siirt Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin yapmış olduğu bu çalışmada ise öğrenciler okuldaki koridorlara ilk Müslümanların adlarının, Müslüman oluş sıralarına göre yer aldığı bal peteğinden konularına göre göre hadislerin yer aldığı kuş evlerinden, Peygamber Efendimizin isim ve sıfatlarını temsil eden yağmur damlalarından siyerin önemli konularını taşıyan kronoloji treninden ve 622 yılı hicretini temsil eden Sevr Mağarası kabartmasından oluşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Peygamber efendimizin hayatıyla ilgili çarpıcı bilgilere dikkat çekmek ve görsel hafızada yer edinmesini sağlamaktadır. Sokak konseptini öğrencilerin çalışmayla etkileşime girmelerini ve bilgileri eğlenerek öğrenmelerini amaçlandığı için tercih etmişlerdir.

SİYER SERGİSİ

Kartal Mehmet Akif Ersoy Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin yapmış olduğu bu çalışmada öğrenciler siyer kitaplarındaki kuru bilgilerin dışına çıkıp olayları resmetmişler ve bununla kalmayıp üç boyutlu hale getirmişlerdir.

Kabe'nin ve Mescidi Nebevi'nin eski hallerini, Fil olayı, Hira ve Sevr mağaraları, Bedir, Hendek, gazvelerini ve Peygamber efendimizin yaşadığı evi üç boyutlu hale getirerek sergide siyer atmosferini yaklamışlardır.

KAYNAKÇA

<https://eminsarac.meb.k12.tr/>

<https://www.okulhaberleri.net/siyer-sokagi-4023529>

<https://www.siyerinebi.com/tr/haberler/kartal-mehmet-akif-ersoy-ihlde-siyer-sergisi-0>

Beşinci Sınıf İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Peygamber Tasavvuru (İstanbul Osman Öztürk İÖÖ Örneği)

Rümeysa Çelik

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

Peygamber, Allah' tan almış olduğu vahyi insanlara tebliğ ve tebyin etmekle görevli olan seçkin kimselere denmektedir.¹

Allahu Teala her topluma bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler göndermiştir.² İslamiyet'e göre Hz. Adem ile başlayan peygamberlik silsilesinin sonunda, alemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.) yer almaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberlik görevini layığıyla yerine getirmiş; söz, fiil ve takrirleri ile ümmetine ve hatta tüm insanlığa en güzel şekilde örnek olmuştur. Allahu Teala, "Andolsun, içinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır. "³ ayeti kerimesi ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) müminlere en güzel örnek (üsve-i hasene) olduğunu vurgulamıştır.

İnsanoğlu hayatının her döneminde kendisine yol gösterecek, kendisine rehber olacak başka bir insana ihtiyaç duymaktadır. Özellikle çocukluk dönemlerinde bu ihtiyaç daha belirgin biçimde kendini göstermektedir. Allahu Teala insanın bu elzem ihtiyacını gidermesi, ahiret saadetine erişebilmesi için Hz. Muhammed'i bir beşer olarak göndermiş; biz müminlerin ise O'nu en doğru bir biçimde örnek almasını emretmiştir. O'nu (s.a.v.) en doğru şekilde örnek alabilmek için, doğru şekilde tanımak gerekmektedir. Aksi takdirde Hz. Muhammed'i nebevi yönüne ağırlık veren "Aşırı Yüceltmeci Peygamber Tasavvuru", yahut beşeri yönü üzerinde duran "İndirgemeci Peygamber Tasavvuru" ile tanımlamak kaçınılmaz olacaktır. Ülkemizde 2012 yılında eğitim öğretim sistemi içerisine, ortaokul ve imam-hatip ortaokul 5. sınıf dersleri ile birlikte "Peygamberimizin Hayatı" dersi de eklenmiştir. Bu ders ortaokullarda seçmeli, imam-hatip ortaokullarında ise zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Hz. Muhammed'i doğru tanımak ve oluşabilecek yanlış peygamber ta-

¹ Bekir Pınarbaşı, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Ankara: Tutku Yayıncılık, 2021), 63-67.

²Nahl, 16/36; Fâtır, 35/24.

³Ahzab, 96/21.

savvurlarının önüne geçmek adına büyük önem arz eden bu ders; öğrencilerin ileri yaşlardaki peygamber tasavvurlarının temelini oluşturacak bir konumda yer almaktadır.

Dolayısıyla 5. sınıf imam-hatip ortaokullarında "Peygamberimizin Hayatı" dersine giren öğretmenlerin; öğrencilerin gelişim özelliklerine bununla birlikte eğitim için kullanacağı yöntem ve tekniklere dikkat ederek bu dersi işlemeleri gerekmektedir. Çünkü 5. sınıfa giden öğrenciler gelişim dönemleri itibarıyla son çocukluk döneminin sonlarına denk gelmektedir. Bu dönemde olan öğrencilerin gelişim özellikleri incelendiğinde; taklit etme, sorgulama ve mantıksal çıkarımlar yapma gibi özellikler ön plana çıkmaktadır.⁴ Dolayısıyla son çocukluk döneminin sonlarının Hz. Muhammed'i örnek alma açısından önemli özellikleri içerisinde bulundurduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışma da imam-hatip ortaokullarında zorunlu olarak okutulan "Peygamberimizin Hayatı" dersini gören öğrencilerin nasıl bir peygamber tasavvuruna sahip oldukları, görüşme esnasında verdikleri cevaplar doğrultusunda tespit ve tahlil edilecek sonrasında olası çözümler sunulacaktır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın konusu, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı imam-hatip ortaokullarında okuyan 5. sınıf öğrencilerinin nasıl bir peygamber tasavvuruna sahip olduklarını anlamaktır. Günümüzde imamların, ilahiyatçıların, vaiz ve vaizelerin, Kuran Kursu öğreticilerinin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi yahut meslek dersi öğretmenlerinin genellikle imam-hatip mezunu olduklarını bilmekteyiz. Dolayısıyla toplumun dini konulardaki sorularına cevap verecek olan din hizmetlilerinin, Hz. Peygamber'e dair bilgilerinin temellerinin atıldığı imam-hatip ortaokullarının önem arz ettiğini söyleyebiliriz. İşte bu sebeple imam-hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin Hz. Peygamber'i nasıl tasavvur ettiğini anlamaya çalıştık. Çünkü imam-hatip ortaokullarında okuyan öğrencilerin Hz. Peygamber'i yanlış tanıması, Hz. Peygamberi yanlış örnek almasına dolayısıyla İslam'ın yanlış yaşanmasına sebebiyet verecektir.⁵

O halde Hz. Peygamber'i doğru şekilde örnek almak ve İslam'ı doğru şekilde yaşayabilmek için; imam-hatip ortaokul öğrencilerinin peygamber tasavvurlarının doğru temeller üzerine bina edilmesi gerekmektedir.

⁴ Mehmet Nas "Çocukluk Dönemi Gelişimi Ve Din Eğitimi", *Talim Dergisi* (Aralık 2018), 290-292.

⁵ Ayşe Nevra Yanmaz, *MEB İmam Hatip Öğrencilerinin Peygamber Tasavvuru*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 4-13.

Ayrıca araştırmaya konu olan 5. sınıf imam-hatip ortaokulu öğrencilerinin yaşları itibariyle gelişim dönemleri son çocukluk döneminin sonlarına denk gelmektedir. Bu dönemlerdeki çocuklarda bedensel, zihinsel ve duygusal gelişim açısından farklılıklar görülmeye başlanmaktadır. Aynı zamanda dini gelişim açısından da önemli bir dönemi içine almaktadır. Dolayısıyla çocukların gelişmekte olan zihin yapıları; dini düşüncelerinin gelişmesi ile de yakından ilgilidir. ⁶

Burada önemli olan nokta ise 5. sınıf imam-hatip ortaokul öğrencilerinin bedensel, zihinsel ve duygusal gelişmelerinin hız kazanmaya başladığı bu dönemde "peygamber tasavvurunun" doğru bir temel üzerine oturtulmasıdır.

Aynı zamanda 5. sınıf imam-hatip ortaokul öğrencilerinin peygamber tasavvurlarını tespit ve tahlil eden bu çalışmanın, özellikle meslek dersi öğretmenlerine yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Bunun sonucunda da çocukların doğru bir peygamber tasavvuruna sahip olmalarına yardımcı olması beklenmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, alemlere rahmet olarak gönderilen, bizlere söz, fiil ve takrirleri ile örnek olan Hz. Peygamber'in doğru ve sağlıklı bir şekilde tasavvur edilip edilmediğini, imam-hatip ortaokulu 5. sınıf öğrencileri düzeyinde tespit ve tahlil etmektir.

11.04.2012 yılında, 2861 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6287 sayılı kanun ile ülkemizde yeni eğitim sistemi yürürlüğe girmiştir. 8 yıllık zorunlu eğitim yerine artık 4+4+4 şeklinde 12 yıllık bir eğitim sistemi oluşturulmuştur. Çıkan yeni yasa ile birlikte dini eğitim ile ilgili yeni dersler de öğretim programına dahil edilmiştir. İmam-hatip ortaokullarında var olan, ortaokul eğitim programında yer alan derslere ilave olarak Hz. Muhammed'in hayatı, Kur'anı Kerim, Arapça ve Temel Dini Bilgiler dersleri zorunlu ders olarak eklenmiştir. Dolayısıyla imam-hatip ortaokulu öğrencilerinin peygamber tasavvurlarının şekillenmesinde okullarında görmüş oldukları bu derslerin etkisi oldukça fazladır. Ayrıca aile, yaşadığı çevre, arkadaş ortamı da bu tasavvurun şekillenmesinde ki önemli etkenler arasındadır.⁷

⁶ Arzu Bozkurt, *Ortaokul (5. ve 8. sınıf) Öğrencilerinin Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, (Kilis: 7 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 14-31.

⁷ Betül Erbay, *İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programında Yer alan Peygamberin Örnekliliği Öğrenme Alanına Yönelik Görüşleri: Bayburt Örneği*, (Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1-11.

Bu etkenler öğrencide doğru bir "Peygamber Tasavvuru" nun oluşmasını sağlayabileceği gibi aksine yanlış ya da eksik bir peygamber tasavvurunun oluşmasına da sebep olabilir. Çünkü bazı ailelerin ya da öğretmenlerin şahsi görüşleri, ders kitaplarında anlatılan doğru peygamber tasavvurunun olumsuz yönde etkileyebilmektedir.⁸ Bunun sonucunda da Hz. Muhammed'in beşeri yönüne ağırlık veren "İndirgemeci Peygamber Tasavvuru" ya da onun nebevi yönüne ağırlık veren "Aşırı Yüceltmeci Peygamber Tasavvuru" ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple öğrenciler de Hz. Muhammed'in beşeri ve nebevi yönü arasında dengeyi kuran; itidal bir peygamber tasavvurunun oluşup oluşmadığını, kendilerinin verdiği cevaplar doğrultusunda ortaya koymak gerekmektedir. Böylece bu araştırmanın oluşabilecek yanlış ya da eksik peygamber tasavvurunun önüne geçmek adına faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada ilk olarak peygamber tasavvuru ve imam-hatip ortaokulu anahtar kavramları üzerine geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Yapılan edebiyat taraması sonucunda yalnızca "İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Peygamber Tasavvuru" özelinde, Hikmetullah Ertaş tarafından Niğde merkezi ile beş ilçesinde okuyan 294 öğrenciye uygulanan anket çalışmasını baz alan makaleye ulaşılmıştır. Ayrıca Betül Erbay tarafından (İmam Hatip Ortaokul Öğrencilerinin Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programında Yer Alan Peygamberin Örnekliği Öğrenme Alanına İlişkin görüşlerini baz alan) bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Buna ek olarak Ayşe Nevra Yılmaz tarafından imam-hatip ortaokullarının "lise"lerine yönelik (Sivas merkezde bulunan iki İmam Hatip Lisesi'nde eğitim gören 241 öğrenciye uygulanan anket baz alınarak) bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Diğer çalışmalar ise daha genel çerçeve altında; Kuran' da Peygamber Tasavvuru, Sünnette Peygamber Tasavvuru yahut bir müellifin görüşleri üzerine Peygamber Tasavvuru şeklinde yer almaktadır. Var olan bu çalışmalardan faydalanarak araştırmanın kavramsal çerçevesi tespit edilmiştir.

Bu çalışmada araştırma konusunu derinlemesine ortaya koyabilmek için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Tamamı açık uçlu sorulardan oluşan, yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorularda Hikmetullah Ertaş'ın makalesindeki anket soruları kullanılmıştır.⁹ Görüşme

⁸ Süleyman Gümüş, "DKAB Öğretmenlerinin Pedagojik İnançları Üzerine Karma Desenli Bir Çalışma", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7 / 2 (Aralık 2021), 1016-1017.

⁹Hikmetullah Ertaş, "İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Peygamber Tasavvuru (Niğde Örneği)", *Van İlahiyat Dergisi* 7/10 (Haziran 2019), 22-38.

sonucunda elde edilen veriler, betimsel analiz ve içerik analizine tabi tutularak tespitlerde bulunulmuştur.

4. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmanın örneklemini; İstanbul il merkezinde bulunan Prof. Dr. Osman Öztürk İmam Hatip Ortaokulu'nda okuyan 5. sınıf öğrencilerinden, kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile seçilen 25 öğrenci oluşturmaktadır.

Örneklemin Demografik Özellikleri

Bu çalışmanın örnekleminin demografik özelliklerine ait bulguları aşağıdaki Tablo 1: Öğrencilerin cinsiyet durumları ve Tablo 2: Öğrencilerin sınıf düzeyi yer almaktadır.

Tablo 1: Öğrencilerin Cinsiyet Durumları

Cinsiyet Durumları	Toplam Öğrenci Sayısı
Kız	14
Erkek	11
TOPLAM	25

Tablo:1' de görüldüğü üzere görüşmeye katılan öğrencilerin sayısı 14' ü kız öğrenci, 11' i erkek öğrenci olmak üzere toplam 25 öğrencidir.

Tablo 2: Öğrencilerin Sınıf Düzeyi

Sınıf Düzeyi	Toplam Öğrenci Sayısı
5. sınıf	25

Tablo2' de görüldüğü görüşme yalnızca 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler ile yapılmıştır.

Bu çalışmada, imam-hatip ortaokulunda eğitim gören öğrencilerinin peygamber tasavvurlarını tespit etmek için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, dört ana tema üzerine tasnif edilmiştir. Her ana temanın altında da o konu ile ilgili sorular bulunmaktadır. Ana temalar ve onların bünyesinde yöneltilen sorulara aşağıda yer verilmiştir.

1. Ana Tema: Hz. Peygamber İle İlgili Kavramlar

Bu ana tema altında öğrencilere dört soru yöneltilmiştir. Bunlar;

1.1. Peygamber/ Resulullah ne demektir?

1.2. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sözlerine verilen isim nedir?

1.3. Sallallahu Aleyhi Vesellem'in anlamı nedir?

1.4. Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ilgili yeteri kadar bilgi sahibi misiniz? Kı-saca açıklayınız.

2. Ana Tema: Hz. Peygamber' in Örnekliliği

Bu ana tema altında öğrencilere bir soru yöneltilmiştir.

2.1. Hz. Muhammed'in hangi yönünü örnek almak istersiniz?

3. Ana Tema: Hz. Peygamber'in İmajı

Bu ana tema altında öğrencilere iki soru yöneltilmiştir.

3.1. Size göre Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en önemli özelliği nedir?

3.2. Hz. Muhammed 'in (s.a.v.) hangi yönü daha çok dikkatinizi çeker?

4. Ana Tema: Son Peygamber Bilinci

Bu ana tema altında öğrencilere bir soru yöneltilmiştir.

4.1. Dürüst, erdemli bir hayat yaşayan ancak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olduğuna inanmayan kişi cennete girebilir mi? Nedeni ile açıkla-yınız.

Şimdi görüşmede elde edilen verilerin yer aldığı tablolara ve her tablo-nun altında da o tablodaki verilere ait yorumlara yer verilecektir.

5. VERİLERİN TOPLANMASI

Milli eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul il merkezin de bulunan Prof. Dr. Osman Öztürk İmam Hatip Ortaokulu 5. sınıf öğrencileri ile görüşme yap-a-bilmek için okulun müdürüne danışılmış ardından Milli Eğitim Müdürlüğüne dilekçe yazılarak gerekli izinler alınmıştır. Bu araştırma da öğrencilerin pey-gamber tasavvurunu tespit etmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Öncelikle görüşme yapılacak öğrencilere araştırma hakkında ön bilgi verilmiş-tir. Daha sonra da gönüllü olarak katılan bu öğrenciler ile görüşmeler gerçek-leşmiştir. Görüşmeler 14 kız - 11 erkek öğrenci olmak üzere toplam 25 öğrenci ile birebir yapılmıştır. Ayrıca görüşmeler ses kaydı ile kayıt altına alınmış ve öğrencilerin görüşme esnasındaki bütün söyledikleri, ses kaydı tekrar dinle-nerek yazılmıştır.

Bu sayede elde edilen veriler betimsel

olarak daha sağlıklı analiz edilmiştir. Öğrencilerin peygamber tasavvurunu tespit etmek için hazırlanmış olan soruların temel amacı, öğrencilerin aşağıda zikredilecek dört husustaki bilgi düzeylerini ve algıladıklarını ortaya koymaktır.

1- Peygamber, hadis, sünnet gibi kavramlara yönelik bilgi düzeylerini ölçmek için dört soru yöneltilmiştir.

2- Hz. Peygamber'in örnekliğine yönelik bilgi düzeylerini ölçmek ve Hz. Peygamber'in hangi özelliğini kendilerine örnek almak istediklerini öğrenmek için bir soru yöneltilmiştir.

3- Hz. Peygamber'in öğrencilerin zihinlerinde nasıl bir imaja sahip olduğunu ölçmek için iki soru yöneltilmiştir.

4- Son peygamberin Hz. Muhammed olduğuna dair bilgi düzeylerini ölçmek için bir soru yöneltilmiştir.

6. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Araştırma, Prof. Dr. Osman Öztürk İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf öğrencilerinin peygamber tasavvurunu tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen görüşmedeki analiz ve değerlendirmeleri kapsamaktadır. Ortaokulun bütün kademelerinin (5.- 6. - 7. ve 8. Sınıf) peygamber tasavvurlarını tespit etmek bu çalışmanın sınırlarını aştığından dolayı bu çalışma 5. sınıf öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

Ayrıca bu araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılında Prof. Dr. Osman Öztürk İmam Hatip Ortaokulu'nda öğrenim gören 5. Sınıf öğrencilerinden toplam 25 öğrenci ile sınırlandırılmıştır. Görüşmeye katılan öğrencilerin kimlik bilgileri araştırma etiği gereği gizli tutulmuştur.

7. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMU

Bu bölümde öncelikle yapılmış olan görüşmede elde edilen veriler tablolar halinde verilecek ardından her tablonun altında bu veriler yorumlanacaktır.

7.1. ÖĞRENCİLERİN PEYGAMBER, HADİS, SÜNNET KAVRAMLARINA YÖNELİK BİLGİ DÜZEYLERİ

Bu bölümde öğrencilere "peygamber, hadis, sünnet ,sallallahu aleyhi ve sellem" kavramalarının ne anlama geldikleri sorularak, öğrencilerin Peygamber tasavvuruna taalluk eden kavramlar hakkında ne denli bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir.

Tablo:3Peygamber/ Resulullah ne demektir?

Allah'ın Elçisi	10
Bilmiyorum	8
Hatırlamıyorum/ Unuttum	2
Karıştırıyor	5
TOPLAM	25

Peygamber/ Resulullah ne demektir? sorusuna öğrencilerin tamamı cevap vermiştir. Cevap verenlerden 10 öğrenci "Allah' ın elçisi", 8 öğrenci "bilmiyorum", 2 öğrenci ise "hatırlamıyorum ya da unuttum" diyerek ifadede bulunmuştur. Bunun dışında kalan 5 öğrenci ise Peygamber/Resulullah kavramını nebi, resul gibi kavramlar ile karıştırmıştır .

Verilen bu cevaplar doğrultusunda Peygamber/ Resulullah kavramını 25 öğrencinin 10 'u doğru cevaplamıştır. Öte yandan kalan 15 öğrencinin bilmiyor, unuttu ya da karıştırıyor olması bu kavramların ezberletilmiş ancak kavratılmamış olduğunu göstermektedir. Bu da öğrencilerin çabuk unutmalarına yahut karıştırmalarına sebep olmaktadır. Elde edilen sonuçlar, öğrencilerin Peygamber/ Resulullah kavramına dair bilgi düzeylerinin eksik olduğunu göstermektedir.

Tablo:4Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sözlerine verilen isim nedir?

Hadis	12
Unuttum/ Hatırlamıyorum	6
Karıştırıyor	6
Bilmiyorum	1
TOPLAM	25

" Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sözlerine verilen isim nedir? " sorusuna öğrencilerin tamamı cevap vermiştir. 12 öğrenci " Hadis", 6 öğrenci "Unuttum / Hatırlamıyorum", 1 öğrenci "Bilmiyorum" diye cevap vermiştir. Kalan 6 öğrenci ise hadis kavramını sünnet, ayet, tebliğ gibi kavramlar ile karıştırmıştır.

Tablo : 5 "Sallallahu aleyhi vesellem" in anlamı nedir?

Allah'ın kulu ve elçisi	4
Allah'ın en sevdiği kulu	1
Bilmiyorum	12
Hatırlamıyorum	3
Öğrenmedim	2
Efendimiz'e (s.a.v.) saygı göstermek amaçlı	2

söyleniyor	
Efendimiz'e (s.a.v.) selam vermek için söyle- niyor	1
TOPLAM	25

"Sallallahu aleyhi vesellem" in anlamı nedir? sorusuna öğrencilerin tamamı cevap vermiştir. Ancak hiçbir öğrenci " Salat ve selam onun üzerine olsun" Diyerek doğru ve tam cevap verememiştir. Yalnızca 2 öğrenci " Efendimiz'e (s.a.v.) saygı göstermek amaçlı söyleniyor" , 1 öğrenci "Efendimiz'e (s.a.v.) selam vermek için söyleniyor" diye cevap vererek ne amaç ile söylenildiğini doğru ifade etmiştir. Bununla birlikte kalan 12 öğrenci " Bilmiyorum", 4 öğrenci " Allah'ın kulu ve elçisi" , 1 öğrenci " Allah'ın en sevdiği kulu" , 2 öğrenci " Öğrenmedik", 3 öğrenci ise "Hatırlamıyorum" yanıtını vermiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ismi anıldıktan sonra söylenen, günlük hayatta sıklıkla kullanılan "Sallallahu aleyhi vesellem" ifadesinin anlamının öğrencilere öğretilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo: 6 Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ilgili yeteri kadar bilgi sahibi misiniz? Kısaca açıklayınız.

Evet	14
Hayır	7
Biraz	4
TOPLAM	25

Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ilgili yeteri kadar bilgi sahibi misiniz? sorusuna öğrencilerin tamamı cevap vermiştir. 14 öğrenci "Evet" , 7 öğrenci "Hayır" kalan 4 öğrenci ise "Biraz" şeklinde cevap vermiştir. Cevaplarında "Evet", "Biraz" ifadelerini kullanan öğrencilere "Kısaca açıklayınız" denildiğinde 8 öğrenci annesi, babası, süt annesi, dedesi, amcası, eşi ve çocuklarının isimlerini aynı zamanda Hz. Muhammed'in(s.a.v.) akrabalarının yanında ne kadar süre kaldığını bildiklerini ifade etmişlerdir. 6 öğrenci "adaletli, güzel söz söyleyen çok iyi bir kişi olduğunu biliyorum" demiştir. Diğer öğrenciler ise "Kabe Hakemliği" , " 40 yaşında peygamber olması" , "Bedir - Uhud - Hendek Savaşları" hakkında bilgilerinin olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı ile ilgili bilgilerinin genel anlamda yeteri kadar var olduğu sonucuna varılmaktadır.

Yukarıda öğrencilerin " Peygamber, Hadis, Sünnet Kavramlarına Dair Bilgi Düzeyleri" bağlamında yöneltilen soruların cevaplarından oluşan 4 tablo (Tablo:3 , Tablo:4, Tablo:5, Tablo:6) çerçevesinde şunlar söylenebilir:

1) Hatırlamayan ve karıştıran öğrencileri de dahil edersek öğrencilerin yarısından fazlası "Peygamber/ Resulullah" kavramının ne anlama geldiğini bilmemektedir. 25 öğrenciden yalnızca 10' u peygamberin "Allah'ın Elçisi" olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla "Peygamberimizin Hayatı" ders kitabının okutulduğu 5. Sınıf öğrencilerinin ders kitaplarında isminde yer verilen temel kavram üzerine eksiklerinin olduğu görülmektedir.

2) Hz. Muhammed' in (s.a.v.) sözlerine " Hadis" ismi verildiğini öğrencilerin geneli bilmektedir. Bununla birlikte hadis kavramının unutan ya da karıştıran öğrenci sayısı da (toplam:12) oldukça fazladır. Öğrencilerin "Hadis" kavramı ile karıştırdığı kavramların başında ise " sünnet ve ayet " gelmektedir. Dolayısıyla karıştırılma olasılığı yüksek olan kavramların üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir.

3) "Sallallahu aleyhi vesellem" ifadesinin anlamını " Salat ve selam senin üzerine olsun" şeklinde doğru ve tam ifade eden öğrenci bulunmamaktadır. Bununla birlikte 25 öğrenciden 3' ü bu ifadenin "Efendimiz' e selam vermek,saygı göstermek amacı kullanıldığını belirtmiştir.

4) Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ilgili yeteri kadar bilgi sahibi misiniz? sorusuna öğrencilerin yarısından fazlası "Evet" cevabını vererek bu konuda yeteri kadar bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer öğrencilerin ise "Hayır" ya da "Biraz" şeklinde ifade etmeleri , Hz. Muhammed (s.a.s.) hakkında bilgilerinin yetersiz olduğunun farkında olduklarını göstermektedir. "Evet" ya da "Biraz" cevabını veren öğrencilere " Kısaca açıkla mısınız? " diye soru yöneltildiğinde en fazla Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ailesi ve onlar ile geçirdikleri zamanlara dair bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adaleti, güzel söz söyleyen, çok iyi bir kişi olduğu , Kabe Hakemliği, kırk yaşında peygamber oluşu, Bedir- Uhud - Hendek Savaşları konusunda da bilgilerinin yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu soruya verilen cevaplardan elde edilen veriler öğrencilerin Hz. Muhammed (s.a.s.) hakkındaki bilgilerinin 5. Sınıf "Peygamberimizin Hayatı " ders kitabındaki konular ¹⁰ ile paralel olduğunu göstermektedir.Veriler "Hadis, Peygamber , Sallallahu Aleyhi Vesellem Kavramlarına Dair Bilgi Düzeyi" ana teması bağlamında değerlendirildiğinde öğrencilerin Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ilgili temel kavramlarda eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ilgili bilgileri, ilk defa öğretim programında "Peygamberimizin Hayatı " dersini gören 5. Sınıf öğrencileri için

¹⁰ Pınarbaşı, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı (5) Ders Kitabı

genel anlamda yeterli düzeydedir. Bununla birlikte Hz. Muhammed (s.a.s.) hakkında bilgilerinin yetersiz olduğunu belirten öğrencileri sayısının az olmadığına da dikkat çekilmelidir.

7.2. HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) ÖRNEKLİĞİ

Bu ana tema altında öğrencilere Hz. Muhammed'in hangi yönünü örnek almak istedikleri sorularak peygamber tasavvurları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo: 7 Hz. Muhammed'in hangi yönünü örnek almak istersiniz?

Dürüstlüğü	6
İyiliksever olmasını	4
Bütün özelliklerini	3
Güzel Ahlakını	3
Saygılı olmasını	3
İyiliksever olmasını	3
Merhametli olmasını	2
Çocukları sevmesini	2
Sabrını	2
Güvenirliğini	1
Yardımseverliğini	1
Sözünde durmasını	1
İnsanları küçümsememesini	1
Affedici olmasını	1
Günahsız olmasını	1
TOPLAM	34

" Hz. Muhammed'in hangi yönünü örnek almak istersiniz? " sorusuna bazı öğrenciler birden fazla yönünü örnek almak istediklerini söyledikleri için Toplam: 34 cevap oluşmuştur. Verilen cevaplar her öğrencinin Hz. Muhammed' de (s.a.v.) örnek almak istedikleri yönlerde farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte en fazla " dürüstlüğü ", " Güzel ahlakını ", " Saygılı olmasını " ve " İyiliksever olmasını " örnek almak istedikleri anlaşılmaktadır. Yukarıda " Hz. Peygamberin Örnekliliği " ana teması bağlamında verilen cevaplar çerçevesinde şunlar söylenebilir:

Yukarıda " Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnekliliği " ana başlığı altında, " Tablo: 7 Hz. Muhammed'in hangi yönünü örnek almak istersiniz? " diye sorulduğunda verilen cevaplar; öğrencilerin Hz. Muhammed' in (s.a.v.) nebevî yönünü değil de beşerî yönünü örnek almak istediklerini göstermektedir. Bu

da öğrencilerin Peygamber Tasavvurlarının " Aşırı Yüceltmeci" olmadığına işaret etmektedir. " Dürüstlüğü" , " İyiliksever olması " , " Saygılı olması " , " Merhametli olması " gibi cevaplar Hz. Muhammed' in (s.a.v.) beşeri yönünü örnek almak istediklerinin göstergesi olan cevaplardır. Buna ek olarak Hz. Muhammed' in (s.a.v.) en fazla " Dürüstlüğü" " örnek almak istemeleri de dikkat çekmektedir.

7.3. HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) İMAJI

Bu ana tema bağlamında ise öğrencilerin peygamber tasavvurunun nasıl olduğunu anlamak için, öğrencilerin zihinlerinde Hz. Peygamber'in beşeri yönünün mü yoksa nebevi yönünün mü ağır bastığının tespit edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Öğrencilere "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İmajı" ana teması altında iki soru yöneltilerek , bu konudaki düşünceleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo: 8 Size göre Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en önemli özelliği nedir?

Herkese karşı dürüst olması	7
Peygamber olması	4
Allah'a inanması	2
Adaletli ve güvenilir olması	2
Güzel ahlaklı olması	2
Kafirler mümin olsun diye çaba göstermesi	2
Çocukları çok sevmesi	1
İnsanlar ona kötü bir şey dese bile onlara hep iyilik yapması	1
Günahsız olması	1
İnsanları küçümsememesi	1
Merhametli olması	1
İslam' ı anlatırken korkmaması	1
TOPLAM	

	25
--	----

"Size göre Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en önemli özelliği nedir?" sorusuna 7 öğrenci "Dürüst olması", 4 öğrenci "Peygamber olması", 2 öğrenci "Adaletli ve güvenilir olması", 2 öğrenci "Güzel ahlaklı olması", yine 2 öğrenci "Allah'a inanması", diğer 2 öğrenci ise "Kafirler mümin olsun diye çaba göstermesi" şeklinde ifade etmişlerdir. Kalan öğrenciler de "Çocukları çok sevmesi", "İnsanlar ona kötü bir şey dese bile onlara hep iyilik yapması", "Günahsız olması", "İnsanları küçümsememesi", "Merhametli olması", "İslam' ı anlatırken korkmaması" şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Verilen cevaplar doğrultusunda öğrencilere göre Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en önemli özelliği "Dürüst olması" dır. Burada dikkat edilmesi gereken husus; verilen cevaplar genel olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beşeri yönünü kapsamaktadır. Bununla birlikte az da olsa Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nebevi yönünü de içine alan cevaplar bulunmaktadır. "Peygamber olması", "Günahsız olması" nebevi yönüne işaret eden cevaplara örnektir.

Tablo : 9 Hz. Muhammed 'in (s.a.v.) hangi yönü daha çok dikkatinizi çeker?

Güzel ahlakı	2
Güvenilir olması	2
Dürüstlüğü	2
İnsanları İslam'a davet etmesi	2
Son peygamber olması	2
Dininden hiç vazgeçmemesi	1
Sorunları çözmesi	1
Yemekten doymadan kalkması	1
Asla beddua etmemesi	1
Neredeyse bütün çocukları öldüğü halde yine de dayanıklı olması	1
Putperestlerin ona çektirdiklerine rağmen onlara karşı sabırlı olması	1
Çocuklara kızmaması	1
Herkese saygılı olması	1
İyiliksever olması	1
Yardımlaşması	1
İmanlı olması	1

Diğer insanlara göre daha iyi niyetli olması	1
Çok ve eksiksiz ibadet etmesi	1
Merhametli olması	1
Boş	1
TOPLAM	25

Öğrencilerin "Hz. Muhammed 'in (s.a.v.) hangi yönü daha çok dikkatini-zi çeker?" sorusuna verdikleri cevaplarda farklılıklar olduğu görülse de genel manada Hz. Muhammed 'in (s.a.v.) "Güzel ahlakının" gerektirdiği bütün davranışların öğrencilerin dikkatini çektiğini söyleyebiliriz. "Güzel ahlakı", "Güvenilir olması", "Dürüstlüğü", "İnsanları İslam'a davet etmesi", "Son peygamber olması" öğrencilerin verdiği cevapların başında gelmektedir. Yukarıda " Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İmaji" ana teması altında öğrencilere yöneltilen soruların cevaplarından oluşan 2 tablo (Tablo:8, Tablo: 9) çerçevesinde şunlar söylenebilir:

Öğrenciler Hz. Peygamber' i (s.a.v.) ağırlıkla "Dürüst", "Güvenilir", "Adalet sahibi"¹¹ gibi beşeri yönlerine işaret eden vasıfları ile tasavvur etmişlerdir. Bununla birlikte nebevi yönüne işaret eden cevapların bulunması (son peygamber olması, günahsız olması) öğrencilerin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) doğru tasavvur ettiklerini göstermektedir. Öğrencilerin cevapları arasında Hz. Peygamber' i (s.a.v.) aşırı yüceltici bir tasavvur ile yahut indirgemeci bir tasavvur ile gösterecek hiçbir cevap bulunmamaktadır. Kısaca öğrenciler Hz. Peygamber' i (s.a.v.) itidal ve doğru bir şekilde tasavvur etmektedir.

7.4. SON PEYGAMBER (S.A.V.) BİLİNCİ

"Son Peygamber (s.a.v.) Bilinci" ana teması altında öğrencilerin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son peygamber olduğuna inanıp inanmadıklarına dair düşünceleri tespit edilecektir.

Tablo: 10 Dürüst, erdemli bir hayat yaşayan ancak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olduğuna inanmayan kişi cennete girebilir mi? Nedeni ile açıklayınız.

Girebilir	2
Giremez	23
TOPLAM	25

¹¹ Hz. Peygamber'in bu yönüne dair bk., Nizamettin Karataş, "Toplumsal Birliğin ve Düzenin Temininde Nebvî Adalet", *Vahdetin İnşasında Nebvî Yöntem*, ed. Hasan Keskin, Özkan Öztürk, Halil İbrahim Delen, Ali Sever (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 95-98.

" Dürüst, erdemli bir hayat yaşayan ancak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olduğuna inanmayan kişi cennete girebilir mi? " sorusuna 23 öğrenci "Giremez" derken, 2 öğrenci "Girebilir" vermiştir. " Giremez " şeklinde cevap veren öğrencilere " Nedeni ile açıklayınız? " diye soru yönelttiğimizde, 9 öğrenci "Çünkü peygamber, Allah' ın elçisi olduğu için giremez" , 6 öğrenci "Çünkü imanın şartlarında Hz. Peygamber ' e iman olduğu için giremez" , 5 öğrenci " Peygamberimize inanmadığı için giremez" cevaplarını vermiştir. 3 öğrenci ise giremez demiş ancak nedenini açıklayamamıştır. "Girebilir" şeklinde cevap veren öğrencilere " Nedeni ile açıklayınız? " diye soru yönelttiğimizde biri " Allah' a inandığı için cennete girebilir" şeklinde diğeri ise " Allah' a inanması daha büyük bir şey olduğu için cennete girebilir" şeklinde cevaplamışlardır.

Yukarıda " Son Peygamber (s.a.v.) Bilinci " ana teması altında öğrencilere yöneltilen soruların cevaplarından oluşan tablo (Tablo: 10) çerçevesinde şunlar söylenebilir:

Öğrencilerin neredeyse tamamının Hz. Muhammed' in (s.a.v.) son peygamber olduğuna dair sorulan soruya verdikleri cevap doğrudur. Ancak neden giremez? diye sorulduğunda nedenini açıklayamayan ve girebilir diyen öğrencileri de dikkate almak gerekmektedir. Bu da son çocukluk döneminin sonlarında olan 5. Sınıf öğrencilerinin genel manada mantıksal çıkarım yaparak Hz. Muhammed' in (s.a.v.) son peygamber olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Sonuç Ve Öneriler

"Peygamberimizin Hayatı" ders kitabının okutulduğu imam-hatip ortaokullarında öğrenim gören 5. sınıf öğrencilerinin peygamber tasavvurlarını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmanın sonuçları şu şekildedir:

1) "Hz. Peygamber İle İlgili Kavramlar" ana teması altında öğrencilere yöneltilen dört sorunun cevapları; öğrencilerin peygamber, hadis, sallallahu aleyhi vesellem gibi temel kavramlar üzerine eksiklerinin bulunduğunu özellikle sallallahu aleyhi vesellem kavramının anlamını öğrencilerin hiçbirinin bilmemesi, kavram öğretiminin ciddi manada gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Öğrencilerin Hz. Peygamber ile ilgili kavramları unutması, karıştırması yahut bilmemesi zihinlerinde oluşabilecek doğru peygamber tasavvurunu engellemektedir. Kavramların anlamlı öğrenme ile değil de ezbere dayalı öğrenme ile öğretilmesi bu sonucun başlıca sebeplerindendir. Bu çalış-

manın dışında kavram öğretimi üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarına baktığında öğretmenlerin kavram öğretimini genel olarak sunuş yolu ile öğrettiği dolayısıyla kavramlarda kalıcı öğrenmenin gerçekleşmediği gözlenmektedir.¹² Bu sebeple burada özellikle meslek dersi öğretmenlerine büyük görev düşmektedir.

5. sınıf "Peygamberimizin Hayatı" dersine giren öğretmenlerin İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi'nde formasyon dersleri adı altında "Öğretim Teknolojileri Ve Materyal Tasarımı" ve "Özel Öğretim Yöntemleri" derslerini aldıklarını bilmekteyiz. Öğretmenlerin bu dersler kapsamında öğrendikleri yöntem ve materyalleri "Peygamberimizin Hayatı" dersi öğretim programında geçen kavramları öğretmede aktif olarak kullanmaları önem arz etmektedir. Çünkü ezbere dayalı öğrenmeden ziyade anlamlı öğrenme ile öğrenilen kavramlar, öğrencilerin zihinlerinde daha kalıcı olacaktır. Bu konuda öğrencilerin kavramları daha anlamlı ve kalıcı öğrenebilmesi adına incelemeler yapıldığında, kavram öğretiminde bazı etkinliklerin yapılması gerektiği görülmektedir. Kavram ağı, kavram haritaları, kavram meclisleri, kavram kartelası, kitap ayracı, kavramlardan metine, çizgi ve renklerde kırk kavram, tabu oyunu gibi öğrencileri kavram öğretimi sürecine dâhil eden etkinlikler, kavram öğretimi sırasında uygulanabilecek etkinliklere örnektir. ¹³ Bu sayede öğrenciler öğrenmesi zor olan kavramları dahi eğlenerek öğrenebileceklerdir.

2) " Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Örneği" ana teması altında öğrencilerin verdikleri cevaplar, Hz. Muhammed'i doğru bir tasavvur ile örnek almak istediklerini göstermektedir. "Hz. Muhammed'in hangi yönünü örnek almak istersiniz?" sorusuna "Dürüstlüğü" , "İyiliksever olması", "Saygılı olması", "Merhametli olması" gibi cevaplar vermeleri Hz. Muhammed'in beşeri yönünü örnek almak istediklerini belirten ifadelerdir. Bu da öğrencilerin Hz. Muhammed'i insanüstü yüce bir varlık gibi tasavvur etmediklerini aksine O'nu (s.a.v.) beşer olduğunun farkında olarak örnek almak istediklerini göstermektedir. Doğru bir temel üzerine bina edilmiş olan bu örneklik anlayışının, öğrencilerin eylemlerinde de yer alması için etkili faaliyetlere başvurulmalıdır. Bunun için "Peygamberimizin Hayatı" dersinde Hz. Muhammed'in örneği üzerine anlatılan özelliklerin somut hale getirilmesi gerekmektedir. Her hafta Hz. Muhammed'in örnek davranışlarından birini drama tekniği kullanarak göstermenin, öğrencilerin bu özellikleri kendi davranışlarına geçirmesinde

¹² Habibe Erva Uçak , Recai Doğan. " Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kavram Öğretimi Sürecinde Tercih Ettikleri Yöntemler" *Dini Araştırmalar* 23 / 59 (Aralık 2020): 330-335.

¹³ https://karayazi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/10135810_ek1583837713382_1.pdf

etkili olacağı kanaatindeyiz. Bu sayede öğrencilerin Hz. Muhammed'de örnek almak istedikleri davranışların, yalnızca isteklerinde kalmayıp davranışlarında da yer alması beklenmektedir. Bununla birlikte görsel materyaller, kuklalar, çizgi filmler, hikayeler gibi etkinliklerin de öğrencilerin peygamber tasavvurlarını somutlaştırma, böylece Hz. Peygamber'in örnek davranışlarını kendi davranışlarına kolaylıkla almada etkili olacağı düşüncesindeyiz.

3) " Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İmajı" ana teması altında, Hz. Muhammed'in ağırlıkla beşeri yönüne işaret eden cevaplarla birlikte nebevi yönüne işaret eden cevaplarda bulunmaktadır. Bu cevaplar arasında Hz. Peygamber'in yanlış tasavvur edildiğini gösteren bir özelliğe rastlanılmamıştır. Hikmetullah Ertaş'ın yapmış olduğu çalışmasındaki¹⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İmajı" ana teması altında verilen cevapların sonuçları, bizim çalışmamızla aynı doğrultudadır. Ancak Ayşe Nevra Yılmaz'ın İmam Hatip Lisesi'nde okuyan öğrencilerin Peygamber Tasavvurlarına yönelik yaptığı araştırmada ise ¹⁵ İmam Hatip öğrencilerinin sağlıklı olmayan, aşırı yüceltmeci bir peygamber tasavvuruna sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Burada ortaokul İmam Hatip öğrencileri ile lise İmam Hatip öğrencilerinin farklı tasavvurlara sahip olmaları, öğrencilerin yaşları ilerledikçe peygamber tasavvurlarının yanlış bir yöne eğiliminin mümkün olduğunun delilidir. Bu sebeple öğrencilerin yanlış bir peygamber tasavvuruna sahip olmalarını engellemek adına özellikle 5. sınıf İmam Hatip öğrencilerinin peygamber tasavvurlarının sağlam temeller üzerine oturtulması önem arz etmektedir. Bunun içinde öğretmenlerden temel kaynağı Kur'an ve sünnet olan peygamber tasavvurunu, öğrencilerin zihinlerinde oluşturmaları beklenmektedir. Böylece ileride oluşması mümkün olan aşırı yüceltmeci yahut indirgemeci peygamber tasavvurunun önüne geçilmiş olunacağı kanaatindeyiz. Çünkü öğrencilerin zihinlerindeki tasavvuru, Hz. Muhammed'in bir peygamber, aynı zamanda bir beşer olduğunu gösteren ayetler ışığında temellendirilmesi doğru peygamber tasavvurunu da beraberinde getirecektir.

4) " Son Peygamber Bilinci " ana teması altında öğrencilere yöneltilen "Dürüst, erdemli bir hayat yaşayan ancak Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna inanmayan kişi cennete girebilir mi? " sorusuna "Çünkü peygamber, Allah'ın elçisi olduğu için giremez" , "Çünkü imanın şartlarında Hz. Peygamber 'e iman olduğu için giremez" , " Çünkü Peygamberimize inanmadığı için

¹⁴Hikmetullah Ertaş, "İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Peygamber Tasavvuru (Niğde Örneği)", *Van İlahiyat Dergisi* 7/10 (Haziran 2019), 32-40.

¹⁵Ayşe Nevra Yanmaz, *MEB İmam Hatip Öğrencilerinin Peygamber Tasavvuru*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 62-87.

giremez" diyerek neredeyse tamamı doğru cevap vermiştir. Bu da öğrencilerin genel manada Hz. Muhammed'in son peygamber olduğuna inandıklarını göstermektedir. Bununla birlikte giremez dediği halde neden giremeyeceğini açıklayamayan yahut "Allah'a inandığı için cennete girebilir" , " Allah' a inanması daha büyük bir şey olduğu için cennete girebilir" şeklinde cevap verenler de dikkat çekmektedir. Bu yönde verilen cevapları ortadan kaldırmak adına son çocukluk döneminin sonlarında olan 5. sınıf öğrencilerine, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu Kuran'da belirtilen ayetler ışığında ve akli açıklamalar ile anlatmanın öğrencilerin mantıksal çıkarım yapmasını kolaylaştıracığı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Arı, Harun. *Son Çocukluk Dönemi Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motiflerinin Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Apak, Adem. "Günümüzde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Doğru Anlaşılması Üzerine Düşünceler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2, (2010): 59-72.
- Apak, Adem. *Peygamberimizin Ahlakı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019.
- Bozkurt, Arzu. *Ortaokul (5. Ve 8. Sınıf) Öğrencilerinin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yüksek lisans Tezi, 2018.
- Erbay, Betül. *İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programında Yer Alan Peygamberin Örnekliği Öğrenme Alanına Yönelik Görüşleri: Bayburt Örneği*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ertaş, Hikmetullah. "İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Peygamber Tasavvuru". *Van İlahiyat Dergisi* 7/10, (Haziran 2019): 22-40.
- Gümüş, Süleyman. "DKAB Öğretmenlerinin Pedagojik İnançları Üzerine Karma Desenli Bir Çalışma". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7 / 2 (Aralık 2021): 1009-1042
- Harman, Vezir. *H. Peygamber'in Dindeki Yeri*, İstanbul: HİKAV Yayınları, 2018.

- Karataş, Nizamettin. "Toplumsal Birliğin ve Düzenin Temininde Nebevî Adalet". *Vahdetin İnşasında Nebevi Yöntem*. ed. Hasan Keskin, Özkan Öztürk, Halil İbrahim Delen, Ali Sever. 87-112. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- Kaya, Remzi. "Kuran'da Hz. Peygamberin Beşer ve Ümmi Oluşu". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1, (2002): 29-52.
- Koç, Bozkurt. "Peygamberimizin Hayatı Dersinde Hz. Muhammed'in Örnek Kişiliğinin Model Alma Yoluyla Öğretimi ". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8, (Aralık 2018): 101-116.
- Nas, Mehmet. "Çocukluk Dönemi Gelişimi Ve Din Eğitimi". *Talim Dergisi* 2/2, (Aralık 2018): 289-325.
- Öz, Şaban. *Siyer Sözlüğü*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019.
- Pınarbaşı, Bekir. *Ortaokul Ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı*. Ankara: Tutku Yayıncılık, 2021.
- Sevilmiş, Saliha. *İmam Hatip Ortaokulları Hz. Muhammed'in Hayatı Dersi Müfredatında Yer Alan Adab-ı Muaşerat Konularının Öğrenciler Üzerindeki Etkisi: 6.7.8. Sınıf İstanbul Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Şimşek, Eyüp. "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1, (2004): 207-220.
- Umutlu, Zehra. *Peygamber Kavramının Öğretimi (İlköğretim 5. Sınıf Örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yanmaz, Ayşe Nevra. *MEB İmam Hatip Öğrencilerinin Peygamber Tasavvuru*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Peygamber", *DİA*. (İstanbul, 2007), XXXIV, 257-262.

Kuşaklar Arası Çatışmanın Sebepleri: Nitel Bir Çalışma

Sabri Ariz

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Mezunu

GİRİŞ

Zaman ve teknoloji değişip ilerledikçe, algılarımız ve kültürümüz de olağan bir biçimde değişim göstermektedir. Bu nedenle gerek yaşadığımız çağ ile gerek kendimizden sonraki kuşaklar ile çatırırız. Uyuşmazlık varsa etkisini kaçınılmaz bir şekilde hemen gösterir. Milattan önce bulunan bir tablette dahi, kendinden sonraki kuşağı eleştiren sözler ile karşılaşmıştır. Yaşadığımız çağda ise kuşak çatışması genellikle Z kuşağı kavramsallaştırması etrafında bir problem olarak gündeme getirilmektedir.

Sosyal medya, her bireyin kendi dünyasına göre ortaya koyduğu ispatlanmamış birçok hipotezin ve kimi zaman yaftalamanın yer bulduğu bir platformdur. Sokak röportajlarında on yaşındaki bir genç ile yaşlı bir amcanın tartıştığına şahit olduğumuz videolar, kuşaklar arası çatışma ile ilgili söylemi güçlendiren örnekler olabilmektedir. Peki gerçekten bir kuşak çatışması var mıdır? Var ise bu çatışmanın boyutları nelerdir? Çatışmanın esas sebepleri nelerdir? Kuşaklar hangi olgular üzerinden çatışmaktadır?

Bunları daha iyi anlamak için öncelikli olarak kuşakların kapsadığı yıllara ve özelliklerine bakmak lazım. Zira insanların doğduğu ve büyüdüğü dönemlere göre hayata ve hayattan beklentilerine karşı bakış açısı değişiklik gösteriyor. Çünkü çocukluk ve gençlik dönemlerinde ki toplumsal atmosferin insanların bakış açısına etki etmemesine imkân yok. Bu nedenle insanları farklı nesiller altında sınıflandırıyoruz.

Biz de bu çalışmada söz konusu olan “çatışma” söylemini özellikle Y ve Z kuşağına mensup insanlarla yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda değerlendirmelerde bulanacağız. Tabi tek veri kaynağımız bunlar olmamak ile beraber önceden yapılmış çalışmalardan da verileri süzüp sunacağız. Bu hususlara değindikten sonra da yapmış olduğumuz form ve mülakatlardan hareketle genel bir analiz yapmakta fayda vardır. Ardından da bu verilerden elde ettiğimiz problemlerin çözümüne ilişkin öneriler sunacağız.

Günümüzde yaşayan 5 farklı kuşak vardır onlar şöyledir:

1- 1925-1945: Sessiz Kuşak:

İkinci Dünya savaşını gören bu kuşak yokluk ve sıkıntılı sancılı süreçler yaşamıştır. Genel olarak kanaatkâr, otoriteye saygılı, sadakat, uyum, işe odaklılık, çok çalışma, başarı ve yükselme isteği gibi arzuları mevcuttur

2- 1946-1964: Bebek Patlaması:

Bu kuşak savaş sonrası nüfus patlaması olan döneme denk geldiği için bu adı almaktadır. Radyonun altın çağı bu dönemde başlamıştır. İnsan hakları hareketleri hız kazanmıştır. Ülkemizde ilk ihtilal, çok partili dönemde ilk seçimlerin vermiş olduğu sancılar arasında doğan kuşaktır. Çalışmak için yamak felsefesi olan bu kuşak zor işlere ve uzun saatler çalışarak idealist ve çalışkan bir jenerasyona sahip olduklarını görmemiz mümkündür. Hatta emeklilik sonrası dâhil çalıştıklarına şahit olmamız mümkündür.

3- 1965-1979: X Kuşağı:

Günümüz teknolojinin alt yapısının oluştuğu dönemlere gözünü açmış bir kuşaktır. Büyük dönüşüme uğrayan dünyaya ayak uydurma süreçleri biraz zor olmuştur zira çalışma sistemleri dâhil köklü değişimlere uğramaya başlamış ve buna uyum sağlamak sancılı olmuştur. Ayrıca yaşamak için çalışmak felsefesini benimsemişlerdir. İş sadakatleri yüksek şüpheli ve rekabetçilerdir.

4- 1980-2000: Y Kuşağı:

Y ve z kuşağının kapsadığı yıllar çeşitli kaynaklarda ihtilaflar mevcuttur anca ülkemizde genel kanaat olan yıllar vereceğimiz şekildedir teknolojinin en yoğun olduğu dönemde gözlerini dünyaya açmışlardır. Görsel yetenekleri gelişmiş, özgürlüğü ve esnekliği seven bir nesildir. Teknolojinin içinde oldukları için dijital okuryazarlıkları yüksektir. Bağımsız bireyci oldukları için toplumda uyumsuzlar olarak nitelendirildikleri görülmüştür.

5- 2000 VE SONRASI: Z Kuşağı:

Bu kuşak hangi aralıkta son bulur noktasında dünya çapında ihtilaflar mevcut her biri ayrı bir yılı dile getirmektedir. Ancak ülkemizde yaygın kanaat 2000 ve sonrası olduğu için aralığı bu yıllarda kapsayabiliriz.

Bu kuşak yaratıcı, tüketici ve hızlı sıkılan bir kuşaktır. Bireyselleşmiş ve ruhsal açıdan en yalnız kuşak olarak kalacakları düşünülmektedir. Teknolojinin içine doğmalarından dolayı y kuşağından daha etkin kullanıcılar teknolojiyi ancak dijital okuryazarlık oranı düşüktür. Bunun nedeni sosyal medyada gördüklerini direkt olarak “doğru” kabul etmeleridir. Araştırmadan ve inter-

nette bilgi kirliliği olabileceğini düşünmeden. Zira doğdukları ortam nedeniyle her şeyin doğrusunun orda barınabileceğidir.¹

Not: Dijital okuryazarlık, *Dijital okuryazarlık, dijital teknolojik araçları kullanarak bilgiye ulaşma ve bilgi üretme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Dijital okuryazar olabilmek için araştırma, sorgulama, problem çözme ve karar verme gibi eleştirel düşünme becerilerini yerine getirebilmek önemlidir. Çok iyi teknoloji kullanıcısı olmak dijital okuryazar olmak demek değildir. Eleştirel düşünme becerilerinin kullanımı bu yüzden önemlidir.*²

Dikkat süreleri önceki nesillere göre çabuk sıkılma nedeniyle düşüktür. Önceki nesillere göre cesur ve girişimci bir karakteristik yapıları vardır. Kültürel anlamda zengin bir dünyaya gözlerini açtıklarından dolayı ırk, din, mezhep gibi nedenlerden dolayı insanları ayırtırmayıp hümanist bir tavır takınmaktadırlar.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ:

Amacı: Özellikle gündelik hayatta sosyal medya platformlarında önümüze sıkça gençler ve yaşlılar arasında çıkan, tartışma ahlakı ve adabı dışında cereyan eden hadiselerin sosyal medyanın para kazanmak adına veya popülerlik elde etmek adına kurgusal hadiseler mi? Ya da gerçek hayatın sosyal medyaya yansması olarak mı değerlendirmemiz gerek? Temelinde bunun aslına vakıf olmak adına y ve z kuşaklarıyla yaptığımız odak grup mülakatı ve Google form üzerinden yaptığımız anketlerle konuyu bu çalışmamızla inceliyoruz.

Çalışma grubu: Z kuşağından 16-20 yaş arası 10 kişilik ve Y kuşağından 30-40 yaş arası 7 kişilik gruplar ile yapılmıştır.

Veri toplama aracı: Z kuşağından 10 kişilik, Y kuşağından 7 kişi ile Google form üzerinden anket çalışması yapılmıştır. Anketimiz sosyal medya platformlarından duyurularak gönüllülük esaslı katılım sağlanmıştır.

Sorulan sorulara katılımcıların verdiği cevaplardan hareketle bulgular ve yorumlar:

1-) Sizce sosyal medyadaki sokak röportajların da olduğu gibi yaşlılar ve gençler arasında bir anlaşmazlık var mı? Varsa bunun boyutları nelerdir?

¹ Adem Güneş, *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik*, (Ankara: Otto, 2020), 174-176.

² Erol Duran- Nesime Ertan Özen, "Türkçe Derslerinde Dijital Okuryazarlık", *Türkiye Eğitim Dergisi* 3/2 (Aralık 2018), 31-46.

*Tüm katılımcıların hem fikir olduğu konu, çatışmanın olduğu yönünde ancak bunun sosyal medyadaki olduğu boyutta olmadığı görüşündeler.

*Birbirini anlamakta güçlük çeken iki kuşağın olduğunu bunun çözümünün iki kesimin üslubuna dikkat ederek ardından kıyaslanan dönemler ile bir bütün olarak kuşakların yorumlanması talep edilmektedir. Bu sadece taraflardan birinin değil iki tarafın istediği beyanatlarda açıkça dile getirilmektedir.

*Y kuşağından bir katılımcıdan alıntılatacağımız bu hususta ayrıca bir durum tespit ve önerisidir.

“Bu anlaşmazlığın bir sebebi de ailelerin çekirdek aileye dönmesi yaşlıların aile içindeki etkinliğini kaybetmesi önceden genç çocukluğundan itibaren ninesi ve dedesinin hikâyelerini dinleyerek büyürdü bu sebepten onları anlardı. Aynı şekilde yaşlılarda torunlarının büyümelerine şahit oldukça zamanın ve neslin değiştiğini gözlemler çatışmak yerine aralarındaki sevgi bağıyla orta yolu bulurlar ve anlaşılırdı.”

2-) Sizin iş öğrencilik, aile ve özel hayat gibi önceki veya sizden sonraki kuşaklar ile aranızda anlaşamadığınız konular var mı? Varsa bu konular nelerdir

*Katılımcılar hemen hemen her alanda bu konuda problem yaşamakta olduklarını dile getirdiler. Sert bir duvar olarak büyüklerinin onlara karşı çıktığını ve kararlarından dolayı üslup nedeniyle terslendiklerini dile getirmektedirler. Bunu dile getiren bilhassa Z kuşağından olan katılımcılar dile getirmektedir. Ancak Y kuşağına mensup olanlar ise yaşlarının vermiş olduğu olgunluk ile bunlardan ziyade daha ılımlı olarak akranları ve büyükleri ile çözüme çabasında olduklarını dile getirdiler.

3-) Anlaşamadığınız konular varsa bunlara dair çözümler ürettiniz mi ve bu çözümlerden özel değilse bir örnek verir misiniz? (Örnek verme zorunluluğu yoktur)

*Bazı katılımcılar bu konulara değinmeyip örnek vermekten kaçınmıştır. Ancak bu konuda cevap veren bazı katılımcıların kayda değer cevaplarını alıntılarla sizlerle paylaşabiliriz.

***Eski kuşakların gelişen yenedünya düzenine bir anda adapte olmasını istemek haksızlık olabilir fakat artık gelişen bir dünya var ve yeni kuşaklar bu dünyanın içine doğarak adapte olabiliyor ama eski kuşakların istediği ise benim konfor alanımdan çıkmasınlar, benim gibi düşünüp benim gibi yaşasınlar takıntısı. Kuşaklar arası en büyük sorun bu olsa gerek. Çözüm**

olarak da benim yapabildiğim tek şey daha iyi anlamaya çalışmak ve anlatarak ortayı bulmayı sağlamak oluyor.

*Cevap verenler ise yukarıda olduğu beyanata benzer cevaplar verdi ya da çözüm bulamadığını ümitsizlikle dile getirdiler.

4-) Ülkede önemli bir konumda olacak olursanız hangi konumu istersiniz? İstedığınız konumun nedeni nedir?

*Bu soruya kimi eğitim bakanı kimi aile bakanı kimi adalet bakanı dedi. Her katılımcı eksik olduğunu düşündüğü bakanlardan biri olmak istedi. Kimi ise bunlardan ziyade zaten insan ve birey olarak önemli bir konumda olduğunu ben değişirsem dünya değişir zaten bilinciyle cevapladı.

5-) Gençler iş beğenmiyor çalışmıyor, edep-saygı kalmamış gibi söylevleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

*Bu konuda z kuşağına mensup bazı katılımcılar dahil “evet öyle” diyerek bu söylevlere katıldılar. Bunun böyle olmaması gerektiği dile getirdi aynı katılımcılar. Her daim rahat işler değil hayatın vermiş olacağı bazı zorluklara göğüs gerdikten sonra rahata kavuşulabileceğini de ekleyerek noktaladılar.

*Bu söylevlere bazı katılımcılar sert ve kabullenilmez cevaplar verilmiştir bazı. **Ben okurken bana vaat edilen ile mezun olduktan sonraki hayatlarımızın çelişki içinde olduğunu dile getirenler oldu. Sosyal medyadan dahil para kazanmanın vermiş olduğu rahatlık varken günümün 10-12 saatini asgari ücrete vermek istemiyorum. Ben kendi mesleğimi yapmak istiyorum fikrini savunanlarda mevcut durumda katılımcılar arasında.**

*Bu durumlarda yaşayış ve ihtiyaç tarzlarını göz önünde tutarsak iki farklı sert görüşün çarpıştığı bir alan tam olarak burada olmaktadır. Zira en büyük kavga iki kuşak arasında bu konuda olmaktadır. Ancak bunun çözülmesi imkansız bir konu olduğu düşünülemez aksine bunların çözümleri bulunabilir. Ancak bu zamana ve iki zihniyetin dinginlikle birbirini dinlemesiyle oluşur.

6-) Sizin için edep, saygı, sevgi ne demektir? Çevrenize saygı duyup ve sevgi verdiğinizizi düşünüyor musunuz?

*Katılımcıların hepsi saygının değerlerimize ve yaşayışımıza karışmadığı müddetçe herkese saygımız vardır ancak sevgi göreceli olduğu için herkese verilemeyeceğini beyan etmektedirler.

7-) Sizin için ahlak ve kul hakkı ne demektir? Sizce gündelik rutin işlerde dahil kul hakkı yiyor muyuz? Aklınıza gelen bir örnek varsa yazar mısınız?

*Bütün katılımcılar gündelik hayattan örnek vererek yaptılar.

*Ancak şuna da bir parantez açmakta fayda vardır. Yaşça küçük kişiler etik ve ahlaki duyguları hümanist bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Haliyle kendisine ahlaki öğütleyen birinde reel veya sosyal medya hayatında en ufak gayrı ahlaki bir durum gördüğünde zihninde bu olayları muhakeme edip bazı marjinal kararlar almaktadır. Önceki kuşaklarla olan köprüyü yıkıp iletişimi kesmeye çalışmaktadır.

***Din buysa ben bir dine mensup değilim** diyerek reddeder tüm otokratik varlığı ve bunun sorumluluğundan kurtarmış sayar kendini. Bu tavırları gören önceki kuşaklara mensup olanlar ise bunu kendilerine karşı aldıkları savaş mekanizması olarak görüp saygısızlık ve ahlaksızlık olarak nitelendirmektedir. Bu da çatışma noktasında ayrıca bir cephe almış olmaktadır.

*Ancak bu konuda da dijital okuryazarlığı düşük olan Z kuşağına mensup gençlerimiz ise bu muhakeme ederken sadece internet veri tabanları üzerinden bu durumları oradan almış olduğu veriler ile mukayese etmektedir.

Sonuç

Yukarda katılımcılarımızın beyanlarından hareketle anladığımız kadarıyla sosyal medya da fiziksel şiddete hakarete varan tüm hadiselerin gerçeklik payının çok olmadığını yansıtmaktadır. Tabi ki bu hükme varmamızın yegâne isnadı bu beyanatlar değildir. Dikkat çeken ve sosyal mecrada ses getiren bazı röportajların aslı araştırıldığında kendi itirafları ve anlatılanların gerçek protokollerle uyuşmadığını görmekteyiz.

Peki bu durumların sosyal medyada böyle olmasının temel nedeni nedir diye baktığımızda kanal ve sayfa sahiplerinin bu kaostan faydalanarak sosyal mecrada yorum ve beğeniler ile sayfanın ciddi etkileşim alması nedeniyle büyük reklam ağına ulaşması, her tıklamanın sosyal medya platformlarında karşılığının ciddi paralar getirmesiyle dikkat çeken bu tarzda paylaşımlar ve kurular yapmaları kaçınılmaz olabilir.

Bir katılımcımızın söylediği şu söz ile dediğimizi perçinleyebiliriz. **“Böyle bir kuşak çatışması olduğu doğru ama çatışmanın sosyal medya ile daha da körüklendiğini, körüklendikten sonra daha da arttığını ve arttıktan sonra da sosyal medyada daha çok gösterildiğini düşünüyorum. Böylece bir paradoks oluşuyor.”**

Temelde var olan ama ciddi boyutlarda olmayan problemler her gün abartılarak ve sübjektif olarak dile getirilmesi durumunda kendini gerçekleştiren bir kehanet olarak ortaya çıktığını bariz bir şekilde yaşıyoruz.

Temeli kuşak çatışması olan bu problem üslupsuzluk ve sosyal mecrada art niyetli bazı duruşların olması nedeniyle kök salıp dallanıp budaklanmıştır. Ancak unutulmaması gereken, her problemin bir çözümü her zehrin bir panzehri bulunmaktadır. Panzehir nasıl ki zehrin kendisinden yapıp şifa oluyor ise toplumda kangren olmaya meyleden ve ufak çaplarda oluşan bu problemler yine buna neden olan iki kuşak arasında uzlaşmayla çözüme kavuşabilir. Bunlara yönelik önerilerimiz şüphesiz ki iki tarafa da olacaktır. Tek problem tarafların birinde değil ikisinde de vardır. Bunları da veri kaynaklarımızdan elde ettiğimiz verilerden ve kaynaklardan hareketle sunacağız.

Öneriler:

*Dijital ve medya okuryazarlığı lise ve üniversite müfredatlarında yerini almalıdır.

Hucurat suresi 6. Ayette geçen ayetten hareketle en hassas olunması gereken konulardan biri budur.

Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.³

*Tarihinden ders almayanların kaderi, tarihi tekerrür ederek yaşamaktır. Başta kendi tarihimiz ve ardından dünya tarihinin felsefesini lise ve üniversite müfredatlarına konulmalıdır. Tarihin kendisi değil felsefesi bizi ilgilendirmektedir.

*Üniversitede bu konuları araştırmak adına kürsüler kurulması gerekmektedir.

*Halkın nabızı sokak röportajlarında değil, objektif olarak bilimsel açıdan üniversitelerde kurulan kürsülerin bu çalışmayı yürütmesi gerekmektedir.

*Halka açık kurslarda diksiyon ve üslup eğitimleri gönüllülük esaslı olmak üzere verilmelidir.

*Karşıt iki görüşün birbirine karşı ördüğü duvarları yıkmak adına kontrollü bir şekilde fikirlerini münazara etmek adına alanlar oluşturulmalıdır. Tabi ki bu konuda ehil olan kişiler konuşturulmalıdır.

*İslam mütefekkeri ve büyük âlimi olan Hz. Ali'nin dediği gibi **çocuklarınızı yaşadığımız çağa göre değil onların yaşayacağı çağa göre eğitin** sözüne

³ Kuran Yolu Meal Hucurat Suresi 6. Ayet

kulak vererek bu yolu benimseyerek aile ve devlet eliyle bunlar desteklenmelidir.

*Genç kuşakların polisiye, bilim-kurgu gibi film ve kitap taleplerine karşı değerlerimiz ve örfümüzü de içine katarak ve bunları anlatma şeklimizi güncelleyerek kıymetli gençlerimize sunmalıyız.

Kaynakça

Güneş, Adem. *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik*. Ankara: Otto, 1. Baskı, 2020.

Duran, Erol- Özen Ertan, Nesime. Türkçe Derslerinde Dijital Okuryazarlık. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3/2 , (Aralık 2018), 31-46.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkegitimdergisi/issue/41487/464125>

Kur'an Yolu. <https://kuran.diyanet.gov.tr>

Erken Dönem Vücûh ve Nezâir İlmi -Hicrî Yedinci Asra Kadar- **

Hatice BEKTAŞ

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, Tefsir
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, hatice.bektas@ogr.iu.edu.tr

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim ilahî bir hitap olarak 610 yılında Nur Dağ'ının Hira Mağarası'nda ilk muhâtap olarak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) inzâl edilmeye başlamıştır. Bu ilahî hitap, Allah Resulü'nün tebyin vazifesince kavminin dili olan Arap dili ve belagatı üzere nâzil olmuştur.¹ Allah Teâla muhataplara bu beşerî dilin imkânları dâhilinde hitap etmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bir üslup özelliği olarak yemin, istiâre, müphem lafızlar, tekrar, teşbih, mecaz, kinaye, vücûh, nezâir vb. belagat özellikleri kullanılmak suretiyle anlatımda zenginlik sağlanmıştır. İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) şu ifadesi de bunu teyit etmektedir: "Araplar'dan bir hatip nikâhta, muhâkeme esnasında, sulhe teşvik ederken veya bunun benzeri bir durumda konuşma yaparken sözü tek bir yerden getirmez (tek düze konuşmaz). Bilakis onu çeşitlendirir: Bazen hafifletmek için kısaltır, bazen anlaşılması için sözü uzatır, bazen te'kid için tekrar eder, bazen de dinleyenlerin çoğundan gizlemek içinde manayı gizler. Bazen de Arap olmayanların da anlaması için sözü aşikâr eder, bir şeye işaret eder ve bir şeyden kinâye eder."² Kısacası İbn Kuteybe'nin bu ifadeleri Arap dili ve belagatında ne varsa Kur'an-ı Kerim'de de bir üslup özelliği olarak var olduğunu işaret etmektedir. Bu itibarla Kur'an'ın lafzını anlamak murâd-ı ilâhînin anlaşılabilmesi noktasında büyük bir önemi hâizdir. Ayrıca anlama faaliyeti de öncelikle lafızlar üzerinden gerçekleşmektedir.

Bu çalışmada temel amacımız; "Vücûh ve Nezâir" ilmi bağlamında erken dönemde kaleme alınmış eserleri tahlil etmek ve bu ilmin teşekkülü bağlamındaki katkılarını tespit etmektir. Çalışmamıza -bir girizgâh olması açısından- örnekler üzerinden "Vücûh ve Nezâir" ilminin tanımı yapılarak başlana-

* * Bu çalışmamız "Hicrî İkinci Asırda Vücûh ve Nezâir İlminin Teşekkülü" başlıklı kitap bölümü çalışmamızı belli bir oranda kapsamakla birlikte onun devamı mahiyetinde hazırlanmıştır.

¹ Kur'an-ı Kerim sıklıkla kendisinin Arapça bir hitap/kitap olduğuna dikkat çekmiştir: Yusuf 12/2, er-Ra'd 13/37, en-Nahl 16/103, Taha 20/113, eş-Şuarâ 26/195, ez-Zümer 39/28, Fussilet 41/3, eş-Şurâ 42/7, ez-Zuhruf 43/3, el-Ahkâf 46/12.

² Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe ed-Dîneverî. *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân*, nşr. İbrahim Şemsuddîn (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422/2002), 17.

çaktır. Akabinde kronoloji esas alınmak suretiyle, asır asır eserler hakkında bazı bilgiler sunulacaktır. Zikri geçen eserlerin muhtevası incelendikten sonra eserlerin benzerlik ve farklılıkları tespit edilecektir. Bu eserlerin “Vücûh ve Nezâir” ilminin teşekkülü ve sonrasındaki gelişim süreci bağlamındaki etkilerine dair değerlendirmeler yapılarak çalışma tamamlanacaktır. Bu itibarla okuyucuya Hicrî Yedinci Asra kadar olan tarihî süreç, “Vücûh ve Nezâir” ilmi özelinde tasvir edilmeye çalışılacaktır. Çalışmamızda; “müellifler eserlerinde kaç kelime veya kavramı işlemiştir?”, “Kavramları seçerken esas aldıkları bir ölçüt var mıdır, varsa nedir?”, “Ele alınan kavramlar nasıl izâh edilmiştir?”, “Kendisinden sonraki müelliflere kaynaklık teşkil etmişler midir?”, “Eserlerin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?” sorularına cevaplar aranacaktır. Bu ilmin nakil keyfiyeti, bu ilmi tanıtıcı mahiyette veya bir eseri ve müellifini tanıtıcı mahiyette müteaddit akademik çalışma yapılmıştır. Biz ise burada ekseriyetle döneme vurgu yapmak kaydıyla Vücûh ve Nezâir ilminin tarihî gelişim sürecini incelemek ve telif edilen eserlerin rolünü tespit etmek istiyoruz. Çalışmamızın hedefleriyle yakından ilgili olmaması sebebiyle eserlerin müelliflere aidiyeti veya konuyla dair şüphelere değinilmeyecektir. Zikrettiğimiz asırlarda telif edilmiş eserler çalışmamızın asıl kaynakları olmakla birlikte müfessirlerin diğer eserleri ve Tefsir Usûlü kitapları tâli kaynaklarımız arasında olacaktır. Çalışmamızda tümevarım yöntemi kullanılacak olup metin analizine, mukayese ve kronoloji yöntemlerine de başvurulacaktır. Bu vesileyle hem bu dönemlerdeki eserlerin muhtevası itibariyle tanıtımı yapmak hem de erken dönem Tefsir faaliyetinin karakteristik özelliği olan dil ilimleri bağlamında Vücûh ve Nezâir ilminin tarihî gelişim sürecini tasvir etme sadedinde literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktayız.

1. “VÜCÛH VE NEZÂİR” İLMİ

Vücûh (الوجوه): Vech kelimesinin çoğuludur. Sözlük anlamı itibariyle “yüz”, “bir şeyin ön tarafı” anlamlarına gelmektedir.³ Kelimenin bu kök anlamıyla Kur’an-ı Kerim’de türevleriyle birlikte 77 farklı yerde zikredilmektedir.⁴ Terim anlamı olarak ise “Farklı manalarda müşterek lafzın kullanılması”⁵

³ Râğıb el-İsfahânî “Vch”, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, trc. Yusuf Türker, 4. Baskı (İstanbul: Pınar Yayınları, Mayıs 2016) 1523-1525; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem Cemâlüddîn İbn Manzûr el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrîkî, “Vch”, *Lisânü'l-Arab*, 3. Baskı (Beyrut: Daru Sadîr, 1431) XIII, 555.

⁴ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, “Vch”, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes Li-Elfâzi'l-Kur'an* (Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1364) 743-744.

⁵ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîî es-Suyutî, *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*, thk. İbrahim Mekki el-Tantavî, 1. Baskı (Mısır: Daru'l-Âlemiyye, 2016), II, 102.

anlamına gelir. Bu bağlamda vücûh kavramı için “el-elfâzu’l-müştereke (ortak lafızlar)” tabiri ile ifade edilmektedir. Vücûh ilmine örnek olarak burada “es-Sû” (السوء) kavramını zikredebiliriz. Kur’an-ı Kerim’de “es-Sû” kavramı farklı forumlarıyla 11 farklı manada kullanılmaktadır:

1. Şiddet: el-Bakara 2/49
2. Boğazlamak, kesmek: el-A’râf 7/73
3. Zina: Yusuf 12/25 ve Meryem 19/28
4. Alaca Hastalığı: el-Kasas 28/32
5. Azap: en-Nahl 16/27
6. Şirk: en-Nahl 16/28
7. Küfretmek: en-Nisâ 4/148 ve el-Mümtehine 60/2
8. Günah: en-Nisâ 4/17
9. Kötülük: er-Ra’d 13/25
10. Zarar: en-Neml 27/62 ve el-A’râf 7/188
11. Savaş ve Hezimet: Âl-i İmrân 3/174⁶

Ayrıca “ez-Zikr” (الذكر) kavramının 20, “el-Hudâ” (الهدى) kavramının 17, “el-Fitne” (الفتنة) kavramının 15, “el-Kadâ” (القضاء) kavramının 15, “er-Rahmet” (الرحمة) kavramının 12, “es-Salât” (الصلاة) kavramının 9, “er-Ruh” (الروح) kavramının 9, “ed-Duâ” (الدعاء) kavramının 6, “el-İhsân” (الإحسان) kavramının 3 farklı anlama gelmesini Vücûh ilmine örnek olarak verebiliriz.⁷

Nezâir (النظائر) : Bir nesneyi görmek veya idrâk etmek için gözü farklı yönlerine çevirmek anlamına gelen “n-z-r” kökünden türemiştir. Nazîr kelimesinin çoğuludur. Nazîr sözlükte “eş”, “benzer” ve “benzerlik” manalarına gelmektedir.⁸ Nezâir kavramı ise terim anlamı itibariyle “Çeşitli birçok kelimelerin aynı manayı ifade etmesi” olarak tanımlanır.⁹ Ayrıca “birbirine benzeyen kelimeler” olarak da telakki edilmiştir. Bu bağlamda Vücûh’un lafızlarda, Nezâir’in ise manalar üzerinde olduğu zikredilmiştir. Fakat aynı anlama gelen

⁶ Suyutî, *el-İtkan fî Ulumi’l-Kur’an*, II, 104-105.

⁷ Suyutî, *el-İtkan fî Ulumi’l-Kur’an*, II, 103-110.

⁸ İbn Manzûr, “Nzr”, *Lisânü’l-Arab*, V, 219; Isfahânî, “Nzr”, *el-Müfredât fî Garibi’l-Kur’ân*, 1446-1448.

⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 1. Baskı (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971) 180.

kelimelerin tek kelime gibi kabul edilmesine binaen bu görüşü benimsemeyen âlimler de mevcuttur.¹⁰

Nezâir ilmine ise; 7 farklı kelimenin “Cennet”, 6 farklı kelimenin “Cehennem” anlamına gelmesini misal verebiliriz.¹¹ Fakat burada biz sadece “Cehennem” manasına gelen kavramları zikretmekle iktifa edeceğiz.

1. Cehennem: Âl-i İmrân 3/12
2. Hutame: el-Hümeze 104/4
3. Saîr: Fâtır 35/6
4. Sakar: el-Kamer 54/48
5. Hâviye: el-Kâri’a 101/9
6. Cahîm: el-Bakara 2/119
7. Lezâ: el-Me’âric 70/15-16

“Vücûh ve Nezâir” ilmi Türkçe’deki “çok anlamlılık” ve “eş anlamlılık” ile yakından ilgilidir. Zira “Vücûh farklı anlamlara gelen kelimelerin (çok-anlamlılık), Nezâir ise aynı anlamda kullanılan farklı kelimelerin (eş-anlamlılık) adıdır.”¹²

“Vücûh ve Nezâir” ilmi bazı âlimler tarafından Kur’an-ı Kerim’in mucize olduğuna bir işaret olarak telakki edilmiştir. Çünkü Kur’an’ın bir kelimesi yirmi farklı anlama gelebildiği gibi daha az veya daha çok manaya da gelir. Beşer sözünde ise böyle bir zenginlik mevcut değildir.¹³

Mukâtil b. Süleyman “*el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’ân’il-Kerîm*” adlı eserinin ilk sayfalarında Hz. Peygamber’in “Bir kimse Kur’an’daki bütün vecihleri

¹⁰ Suyutî, *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’an*, II, 102; Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh Zerkeşî et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî eş-Şâfiî, *el-Burhân Fî Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhîm, 1. Baskı (Beyrut: Dâru İhyâi’l-Kütübî’l-Arabiyye, 1376/1957) I, 102.

¹¹ Mustafa Karagöz, “Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci: -Nezâir’in ‘Eş Anlamlılık’ Olarak Tanımlanması Sorunu-”, *Tarihten Günümüze Kur’an İlimleri ve Tefsir Usûlü*. Ed. Bilal Gökkır, Necdet Yılmaz, Ömer Kara, Muhammed Abay, Necmettin Gökkır. 441-476. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur’an ve Tefsir Akademisi, 2009, 458; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, 38. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 146.

¹² Karagöz, “Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci: -Nezâir’in ‘Eş Anlamlılık’ Olarak Tanımlanması Sorunu-”, 444.

¹³ Suyutî, *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’an*, II, 102; Zerkeşî, *el-Burhân Fî Ulûmi’l-Kur’ân*, I, 102.

bilmedikçe gerçek manada fâkih olamaz” hadisini naklederek¹⁴ bu ilmin murâd-ı ilâhînin tespiti bağlamındaki önemine dikkat çekmiştir.

İbn Sa’d (ö. 230/845) “*Kitâbu’t-Tabakâtî’l-Kebîr*” aslı eserinde, Hz. Ali’nin (ö. 40/661) İbn Abbas’ı (ö. 68/687-688) Haricilere gönderirken aralarında şöyle bir konuşmanın vâki’ olduğunu aktarır: “İbn Abbas, Hz. Ali’ye şöyle dedi: “Ey Emîre’l-Mü’minîn! Ben Allah’ın kitabını onlardan daha iyi bilirim. (Çünkü Kur’an) bizim evlerimizde nâzil oldu.” Hz. Ali şöyle dedi: “Doğru söylüyorsun. Fakat Kur’an’ın (farklı) vecihleri vardır/zû vücûhtur. Sen (bir şey) söylersin, onlar da (bir şey) söylerler. Fakat sen onlarla sünnet ile tartış. Çünkü onlar sünnette bir kaçış yolu bulamayacaklardır.””¹⁵

2. HİCRÎ İKİNCİ ASIR İLE DÖRDÜNCÜ ASIR ARASINDAKİ DÖNEMDE “VÜCÛH VE NEZÂİR” İLMİ

Ulumû’l-Kur’an içerisinde erken dönemden itibaren “Vücûh ve Nezâir” ilmine dair müstakil çalışmalar telif edilmiştir. Erken dönemlerde yapılan bu çalışmalar, Kur’an kavramlarına dair ihtiyaca ve konunun önemine işaret etmektedir. Hicrî Birinci Asırda “Vücûh ve Nezâir” ilmine dair herhangi bir eser telif edilmemiştir. Bu dönemde “Vücûh ve Nezâir” ilminin sözlü olarak nakledildiği anlaşılmaktadır. İlk eserler Hicrî İkinci Asırda telif edilmeye başlamıştır.

2. 1. Hicrî İkinci Asır

İbn Cevzî (ö. 597/1201) “*Nüzhetü’l-A’yûni’n-Nevâzir Fî İlmi’l-Vücûh ve’n-Nezâir*” adlı eserinin mukaddimesinde “Vücûh ve Nezâir” ilmine dair telif edilmiş eserleri sıralamaktadır. Bu eserden hareketle Hicrî İkinci Asırda kaleme alınmış fakat günümüze ulaşamamış eserler şöyledir. Bu dönemde;

- İbn Abbas’ın mevlâsı İkrime’ye (ö. 105/723)
- Ali b. Ebi Talha’ya (ö. 143/760)
- Muhammed b. Sâib el-Kelbî’ye (ö. 146/763)

¹⁴ Ebû’l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’ân’il-Kerîm*, thk. Hâtîm Sâlih ed-Dâmin, 2. Baskı (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1432/2011) 19.

¹⁵ Suyutî, *el-İtkan fî Ulumi’l-Kur’an*, II, 103.

• el-Abbas b. Fazl el-Ensârî (ö. 186/802) bu alana dair birer eser nispet edilmektedir.¹⁶ Fakat bu eserler elimizde mevcut değildir; tarihî süreçte ya yok oldu ya da mevcudiyeti bilinmez bir halde yazma eser durumundadırlar.

Hicrî İkinci Asırda telif edilmiş ve günümüze ulaşmış matbu eserler:

• Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) "*el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*" veya "*Kitâbu'l-Vücûh ve'n-Nezâir*"r: "Vücûh ve Nezâir" ilmine dair kaleme alınmış günümüze ulaşan en erken eserdir. Bu sebeple literatürde önemli bir yere sahip olup sonrasındaki âlimlere kaynaklık etmiştir.¹⁷ Bu eser M. Beşir Eryarsoy tarafından "*Kur'ân Terimleri Sözlüğü*" olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Mukâtil b. Süleyman bu eserinde Hâtîm Sâlih ed-Dâmin'in tahkikine göre 174¹⁸, Ali Özek tahkikine göre ise 185¹⁹ farklı Kur'an kavramını incelemektedir. Biz burada çalışmamızın hacimli olmaması gayesiyle eserde işlenen kavramları burada tâdâd etmek istemiyoruz.

• Hârûn b. Mûsâ el-A'ver'in (ö. 170/787) "*el-Vücûh ve'n-Nezâir Fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*": Hârûn b. Mûsâ Yahudi iken sonradan ihtidâ etti. Bilinen ve günümüze ulaşan tek eseri "*el-Vücûh ve'n-Nezâir Fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*"'dır.²⁰ Müellif bu eserde 208 farklı Kur'an kavramı ele almaktadır.²¹

• Ali b. Vâfid'in (ö. 193/808) "*el-Vücûh ve'n-Nezâir*": Eser Sa'd Gurâb tarafından Tunus'ta 1976 yılında tahkik edilerek yayınlanmıştır.²² Bu esere ulaşamadığımız için inceleme imkânımız olmadı. Fakat yukarıda zikrettiğimiz üç eserden içerik olarak büyük farklılığa sahip olmadığı kanaatindeyiz.

• Yahyâ b. Sellâm'ın (ö. 200/815) "*et-Tasârif li-Tefsîri'l-Kur'ân Mime'stebehet Esmâuhu ve Tasarrafet Meânihî*": Müellif bu eserde 115 farklı

¹⁶ Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî el-Bağdâdî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevoâzır Fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Abdulkerim Kâzım er-Râdî, 1. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1404/1984) 82.

¹⁷ Mehmet Suat Mertoğlu, "Mukâtil B. Süleyman ve Tefsire Dair Eserlerinin Klasik Dönemdeki Tedavülü", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2021/1, c. XXVI, sayı: 50, s. 183-222.

¹⁸ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*, thk. Hâtîm Sâlih ed-Dâmin, 2. Baskı, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1432/2011).

¹⁹ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Kitâbu'l-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*, thk. Ali Özek, (İstanbul: İlmi Neşriyat, 1993).

²⁰ Mehmet Suat Mertoğlu, "Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2016), EK-1: 535-536.

²¹ Ebû Abdillâh Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî el-A'ver el-Atekî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir Fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Hâtîm Sâlih ed-Dâmin (Bağdad: Dâru'l-Hürriyye, 1409/1989) 28-375.

²² Demirci, *Tefsir Usûlü*, 147.

Kur'an kavramını ele almaktadır.²³ Yeri gelmişken şunu da zikrederim ki, bu kavramlar elimizde mevcut olan tahkikli nüshada var olan kavramlardır. Eserin günümüze ulaşmamış bazı varakları da olabilir.²⁴ Bu sebeple bu kavramların sayısı metnin aslı itibarıyla daha fazla olabilir.

Hicrî İkinci Asırda gerek Vücûh ve Nezâir ilmine dair ilk eserlerin kaleme alınması gerekse yüz yıl gibi bir sürede sekiz farklı eserin telif edilmiş olması bizi bu dönemi "Vücûh ve Nezâir" ilminin teşekkül aşısı olarak nitelemeye sevk etti.

Hicrî Üçüncü Asırda ise Kur'an kavramları üzerine yapılmış muhtelif çalışmalar olmakla birlikte "Vücûh ve Nezâir" ilmine dair müstakil bir eser tespit edemedik.

2. 2. Hicrî Dördüncü Asır

Bu dönemde telif edilen eser:

- Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932): "*Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'ân*": Mutasavvıf yönüyle ön plana çıkan Hâkim'in günümüze ulaşan tek Tefsir ilmine dair eseridir.²⁵ Müellif bu eserinde 81 Kur'an kavramını ele almaktadır.²⁶

Bu eserlerde alfabetik bir tertip bulunmamaktadır. Ayrıca eserlerde Mushaf tertibine de uyulmamıştır. Kavramlar herhangi bir tasnif yapılmaksızın incelenmiştir. Bu durumda müelliflerin kavramları seçerken ve incelerken bir usûl veya metot takip etmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu eserlerin çoğunda müellife ait bir mukaddime de bulunmamaktadır. Eserine ilk mukaddime yazan müellif Hakîm et-Tirmizî olmuştur. Sonrasında da bu gelenek devam ettirilmiştir.²⁷

Bu döneme ait eserde kavramların bazıları marifelik olarak elif-lam takısı (ال) ile bazıları ise elif-lam takısı olmaksızın nekre olarak başlıklara yerleştirilmiştir. Müelliflerin hangi sebeple böyle bir tercihte bulunduğu anlaşılmamaktadır.

²³ Yahyâ b. Sellâm b. Sa'lebe et-Teymî, *et-Tasârif li-Tefsîri'l-Kur'ân Mime'stebehet Esmâuhu ve Tasarrafet Meânihî*, thk. Hind Şa'lebi, (Tunus: eş-Şeriketü't-Tunusiyye, 1979) 96-353.

²⁴ Bkz.: İsmail Cerrahoğlu, "Vücûhu'l-Kur'âna Dâir Bilinmeyen Yeni Bir Eser", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1967): 113-120.

²⁵ Süleyman Kaya, *Tahsilu Nezâiri'l-Kur'an Bağlamında Hakîm Tirmizî'de Vücûh ve Nezâir*, 1. Baskı, (Ankara: Rağbet Yayınları, 2016) 48.

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali Hakîm et-Tirmizî, *Tahsilu Nezâiri'l-Kur'an*, thk. Hüsnî Nasr Zeydân, 1. Baskı, (Kâhire: Mektebetü Ummâl, 1389/1969) 19-158.

²⁷ Kaya, *Tahsilu Nezâiri'l-Kur'an Bağlamında Hakîm Tirmizî'de Vücûh ve Nezâir*, 155-156.

Bu dönemde müellifler inceledikleri kavramların manasını izâh etmeksizin مثله كقوله - نحوه ifadelerini kullanarak kavramın vecihlerine ayetlerden örnekler getirmektedirler. İlk defa kavramların izâhını yapan Hakîm et-Tirmizî olmuştur. Hakîm et-Tirmizî ise bir iki kelime ile kısa kısa izâhlar yapmıştır.²⁸

İncelemiş olduğumuz bu eserlerin isimlendirilmesinin müellifleri tarafından yapıldığını varsayıyoruz. Bu itibarla Mukâtil b. Süleyman ve Hârûn b. Mûsâ'nın eserlerinin isimlendirilmesinde hem Vücûh hem de Nezâir kavramı yer almaktadır. Fakat bu üç eserin içeriğinde de Nezâir ilmine dair örnekler bulunmamakta sadece incelenen kavramların anlam farklılıkları yani vecihleri zikredilmektedir. Bunun aksine Hâkim et-Tirmizî'nin eserinin başlığında ise sadece Nezâir kavramı zikredilmekte ve eserde daha çok vücûh kavramına dair örnekler yer verilmektedir. Buradan hareketle erken dönemde "Vücûh ve Nezâir" imine dair eserlerin telif edilmiş olsa bile kavramların ıstılâhî anlamlarının çok daha sonraki dönemlerde oluştuğunu söyleyebiliriz.

Bu döneme ait eserde çoğu kavram izâh edilirken zikredilen ayetlerin aynı olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu durumda müelliflerin birbirlerine yakın dönem ve coğrafyalarda yaşamış olmaları dolayısıyla "görüşmüş olabilirler mi?" ve "birbirlerinin eserlerini görme ve inceleme imkânı bulmuş olabilir mi?" sorularını zihinlere getirmektedir. Fakat müfessirler arasındaki likâyı tespit etmek ve bu soruya net bir cevap vermek oldukça zordur. Eğer müellifler birbirleriyle görüşmemişler ise ilim aldıkları kaynaklarının ortak olduğunu söyleyebiliriz.

Hicrî İkinci ve Üçüncü Asırda İslam coğrafyasında Emevîler ve Abbasîler'in idaresi hâkimdir. Bu dönemde fetihlerle birlikte İslam coğrafyasının sınırları genişlemiş ve Arap asıllı olmayan pek çok kişi Müslüman olmuştur. Bu sebeple Arap dili ve Kur'an kavramlarına dair çalışmalar önem kazanmış ve sayıca da artmıştır. Ayrıca yukarıda zikri geçen müelliflerin tamamına yakını mevâlidir.²⁹

3. HİCRÎ BEŞİNCİ ASIR İLE YEDİNCİ ASIR ARASINDAKİ DÖNEMDE "VÜCÛH VE NEZÂİR" İLMİ

Bu dönemde telif edilen eserler:

- Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1010) "*Teshîlu'l-Vücûhi ve'n-Nezâir*": Müellif bu eserinde her harfe özel bir bab açmış ve o babın altında ilgili kavramları

²⁸ Kaya, *Tahsilu Nezâiri'l-Kur'an Bağlamında Hakîm Tirmizî'de Vücûh ve Nezâir*, s. 167.

²⁹ Muhammed Selman Çalışkan, *Kur'ân Yorumunda Mevâlî'nin Yeri (Hicrî İlk İki Asır)*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015) 281-285.

izâh etmektedir. (في ما جاء من الوجوه والنظائر في أوله ألف) Eserde toplam 213 kavram ele alınmaktadır.³⁰

- Ebû Mansûr es-Seâlebî (ö. 429/1038) “*el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âniyye elleti Terâdefet Mebâyinihâ ve Tenevveat Meânîhâ*”: Eserde 153 kavram incelenmektedir.³¹

- İsmâil ed-Darîr el-Hîrî en-Nisâburî (ö. 430/1039) “*Vücûhü’l-Kur’ân*”: Eserde 540 kavram incelenmektedir.³²

- Dâmeğânî (ö. 478/1038) “*İslâhu’l-Vucûh ve’n-Nezâir*”: Eserde 529 kavram incelenmektedir.³³

- İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201) “*Nüzhetü’l-A’yûni’n-Nevâzır Fî İlmi’l-Vücûh ve’n-Nezâir*”: Müellif bu eserde 324 Kur’an kavramını ele almaktadır.³⁴

Hicrî Dördüncü Asrın sonlarında eserini telif ettiğini tahmin ettiğimiz Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009) ile birlikte “*Vücûh ve Nezâir*” ilmine dair kaleme alınan eserlerde alfabetik tertibe geçilmiştir.³⁵ Ebû Mansûr Se’âlebî (ö. 429/1038), ed-Demegânî (ö. 478/1085) ve İbn Cevzî (ö. 597/1201)³⁶ de bu alfabetik tertibi sürdürmüşlerdir. Böylece “*Vücûh ve Nezâir*” ilmine dair telif edilen eserler zamanla sözlük hüviyeti kazanmıştır.

Bu dönemde telif edilen eserlerde ele alınan kavramların sayısı arttığı görülmektedir. Buna paralel olarak bu eserler hacim olarak da artmakta ve artık bir risâle olma özelliğini yitirmektedirler. Aynı zamanda eserlerde işlenen kavramlar, kök anlamı ve istikakı itibarıyla daha detaylı izâh edilmeye başlanmıştır. Hatta yer yer şiirlerden istişhatlarda bulunmuşlardır. Zira bu dönem müellifleri aynı zamanda dil âlimleridir.

³⁰ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mihrân el-Askerî, *el-Vücûh ve’n-Nezâir*, thk. Muhammed Osman, 1. Baskı (Kahire: Mektebetü’s-Sakafeti’l-Dîniyye, 1428/2007), 27-512.

³¹ Ebû Mansûr es-Seâlebî, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âniyye elleti Terâdefet Mebâyinihâ ve Tenevveat Meânîhâ*, thk. Muhammed el-Misrî, (Beyrut-Kâhire: Âlemu’l-Kütüb, 1984).

³² Ebû Abdurrahmân İsmâil b. Ahmed ed-Darîr el-Hîrî en-Nisâburî, *Vücûhü’l-Kur’ân*, thk. Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî, 1. Baskı, (Dimeşk: Dâru’s-Sakâ, 1996) 25-338.

³³ Ebû Abdillâh Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmeğânî, *İslâhu’l-Vucûh ve’n-Nezâir*, thk. Abdullâh Ali (Beyrut/Lübnan: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, t.y.) 37-484.

³⁴ İbnü’l-Cevzî, *Nüzhetü’l-A’yûni’n-Nevâzır Fî İlmi’l-Vücûh ve’n-Nezâir*, 85-644.

³⁵ Mehmet Suat Mertoğlu, “*Vücûh ve Nezâir*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43: 141-143.

³⁶ Türcan, “Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı”, 107.

Bu dönemdeki eserlerde incelenen kavramlar marife olarak elif-lam takısı (ل) ile başlıklara yerleştirilmiştir.

“Vücûh ve Nezâir” ilmine dair telif edilen incelediğimiz tüm eserlerde “Fî”, “Ev”, “Em”, “Mâ”, “İllâ”, “Ennâ”, “Hattâ” gibi bazı harf-i cerr ve edatlar incelenmiştir. Bu da ayetlerdeki murâd-ı ilâhîyi anlamak için bu harflerin önemini bizlere göstermektedir. Nitekim Suyûtî (ö. 911/1505) “*el-İtkân fî Ulumi'l-Kur'an*” adlı Tefsir Usûlü eserinde “Müfessirlerin İhtiyaç Duyduğu Edatların Manasının Bilinmesi” başlığı altında bu konuyu detaylı bir şekilde işlemiştir.³⁷

Hicrî Yedinci Asra kadar olan dönemde “Vücûh ve Nezâir” ilmine dair telif edilen eserlere genel olarak bakacak olursak; bu eserler, isim ve muhteva açısından incelendiği takdirde Tefsir ilmine filolojik yaklaşımın olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifade ile bu dönemin Tefsir anlayışı Kur'an kavramları ve onların vecihlerin açıklanmak suretiyle dilsel bir temele oturmaktadır.³⁸ Aynı zamanda bu eserlerde incelenen kavramlar, kelimenin asıl anlamını ve nüzûle yakın dönemdeki kelimenin anlamını bizlere sunmaktadır. Çünkü vahyin nüzûlüne şahitlikleri sebebiyle sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiîn rivâyetlerinde de vahiy kırıntısı bulunabilmektedir.³⁹ Bununla beraber kelimelerin tarihsel süreçte yaşadıkları değişim ve kazandıkları yeni anlamları tespit etmek kolaylaşmaktadır.

Hâricîlerin Ezârikâ fırkasının kurucusu kabul edilen Nâfi' b. Ezrâk (ö. 65/685) Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen fakat yaygın kullanımı olmaması sebebiyle anlamı bilinmeyen yaklaşık 190 kavramın anlamını İbn Abbas'a sormuştur. İbn Abbas ta bu sorulara iştîşad yolu ile Câhiliyye şiirinden örnekler getirerek cevap vermiştir.⁴⁰ Bu diyalog “*Garîbu'l-Kur'ân*” ilminin ilk örneklerinden kabul edilmektedir, hatta bu diyalog müstakil bir eser olarak yayınlanmıştır. “*Mesâilu Nâfi' b. Ezrak*”⁴¹ veya “*Suâlatu Nâfi' b. Ezrak*” başlığı ile neşredilen bu eserdeki kavramlar ile yukarıda ismini zikrettiğimiz eserlerde incelenen kavramlar arasında bazı ortaklıklar mevcuttur. “Eflahâ”, “Elîm”, “Vezzer”, “Sevâ”, “Ednâ”, ve “Marad” kavramlarını burada örnek olarak zikrede-

³⁷ Bkz.: Suyûtî, *el-İtkân fî Ulumi'l-Kur'an*, II, 118-217.

³⁸ İsmail Aydın, *Filolojik Tefsirin Doğuşu ve Gelişimi*, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010) 129-133; 265-268.

³⁹ Türkan, “Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı”, 100.

⁴⁰ Suyûtî, *el-İtkân fî Ulumi'l-Kur'an*, II, 46-71.

⁴¹ İbn Abbas b. Abdilmuttalib el-Kureşî el-Hâşimî, *Mesâilu Nâfi' b. el-Ezrâk An Abdillâh b. Abbas Min Tarihi Rivâye Ebu Bekir Ca'fer el-Hutteli, Rivâye Ebu Tâhir Muhammed b. Ali b. el-Allaf, thk. Muhammed Ahmed ed-Dâlî* (Limasol: el-Caffan vel-Cabi, 1413/1993).

biliriz. Bu durum da hem “Garîbu’l-Kur’ân” ilmi ile “Vüzûh ve Nezâir” ilminin yakınlığını hem de dönemsel olarak bilinmeyen kavramları bizlere sunmaktadır. Hicrî Dokuzuncu Yüzyıl âlimlerinden Fîrûzâbâdî (ö. 817/1414) ise “*Besâiru Zevî’t-Temyîz*” adlı 5 ciltlik eseri ile birlikte “Garîbu’l-Kur’ân” ve “Vücûh ve Nezâir” ilmini bir araya getirmiştir.⁴² Tüm bunlardan hareketle gerek klasik dönemde gerek çağdaş dönemde kaleme alınan “Garîbu’l-Kur’ân”, “Vücûh ve Nezâir”, “Meânî’l-Kur’ân”, “Müfredâtü’l-Kur’ân”, “Kelîmâtü’l-Kur’ân” kategorisinde kaleme alınan eserlerin tamamen birbirinden bağımsız eserler olduğunu söyleyemeyiz.

Sonuç

Kur’an-ı Kerim, Arap dil ve belâğatı üzere nâzil olmuştur. Bu itibarla ayetlerdeki murâdın daha iyi anlaşılabilmesi maksadıyla dil ilimleri büyük bir öneme sahiptir. Kuşkusuz “Vücûh ve Nezâir” ilmi de bu dil ilimleri arasındadır. Vücûh “farklı manalarda müşterek lafzın kullanılması”; Nezâir ise “Çeşitli birçok kelimenin aynı manayı ifade etmesi” veya “birbirine benzeyen kelimeler” manasına gelir. Ulumû’l-Kur’ân içerisinde ilk müstakil çalışmalar “Vücûh ve Nezâir” ilmi için yapılmıştır. Bu bağlamda erken dönemden itibaren muhtelif eserler telif edilmiştir.

Biz bu çalışmamızda Hicri Yedinci Asra kadar olan dönemde “Vücûh ve Nezâir” ilmine dair kaleme alınmış eserleri genel itibariyle tanıtmayı ve bu ilim bağlamında dönemin tasvirini yapmayı amaçladık. Tespit edebildiğimiz kadarıyla “Vücûh ve Nezâir” ilmine dair ilk eserler Hicrî İkinci Asırda telif edilmiştir. Bu dönemde telif edilen eserler sistematik bir tertibe ve düzene sahip olmamakla beraber bu ilmin temel kaynaklarıdır. Hicrî Beşinci Asra gelindiğinde ise, bu dönemde telif edilen eserlerin öncesindeki eserlere nazaran pek çok cihetten daha sistematik olduğu çalışmamızda tespit edilmiştir.

Çalışmamızda Hicrî Yedinci Asra kadar dönemde telif edilmiş eserleri tek tek zikrettik ve eserler arasındaki hem içerik hem de üslup benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyduk. Bu eserlerin tamamına yakınına 1900’lü yılların sonu veya 2000’li yılların başında tahkik edilerek yayınlanmıştır. Öncesinde kütüphanelerde el yazması halinde ve mevcudiyeti pek fazla bilinmez halde bulunuyorlardı. Bu nedenle her bir eserin ayrı ayrı detaylı bir şekilde incelenmesine ve mukayese edilmesine ihtiyaç vardır. Bu da akademisyenlerin ve araştırmacıların gayretine kalmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Mukâtil b. Süleyman’ın, Hâkim et-Tirmîzî’nin ve Dâmeğânî’nin eseri üzerine muhtelif

⁴² Harun Ögmüş, *Kur’ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*. trc. Halil Aldemir, 1. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Mart 2015) 50.

çalışmalar yapılmıştır. Fakat diğer eserler için yapılmış henüz bu nitelikte bir çalışmaya rastlayamadık.

KAYNAKÇA

- ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd. "Vch". *el-Mu'cemü'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'an*. 443-444. Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1364.
- ASKERÎ, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mîhrân. *el-Vücûh ve'n-Nezâir*. thk. Muhammed Osman. 1. Baskı. Kahire: Mektebetü's-Sakafeti'l-Dîniyye, 1428/2007.
- AYDIN, İsmail. *Filolojik Tefsirin Doğuşu ve Gelişimi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.
- BEKTAŞ, Hatice. "Hicrî İkinci Asırda Vücûh ve Nezâir İlminin Teşekkülü". *Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler-2*. Ankara: İKSAD Yayınları, 2022, s. 253-267.
- CERRAHOĞLU, İsmail. "Vücûhu'l-Kur'âna Dâir Bilinmeyen Yeni Bir Eser", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1967): 113-120.
- _____. *Yahyâ İbn Sellâm ve Tefsirdeki Metodu*. 1.Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- _____. *Tefsir Tarihi*. 9. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları, Ocak 2019.
- _____. *Tefsir Usûlü*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- ÇALIŞKAN, Muhammed Selman. *Kur'ân Yorumunda Mevâlî'nin Yeri (Hicrî İlk İki Asır)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015.
- DÂMEĞÂNÎ, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Muhammed. *Islâhu'l-Vucûh ve'n-Nezâir*, Thk. Abdulhamid Ali, Beyrut/Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.
- DEMİRCİ, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. 38. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Eylül 2015.
- HÂRÛN, Ebû Abdillâh Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî el-A'ver el-Atekî. *el-Vücûh ve'n-Nezâir Fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Bağdad: Dâru'l-Hürriyye, 1409/1989.
- HÎRÎ, Ebû Abdurrahmân İsmâil b. Ahmed ed-Darîr el-Hîrî en-Nisâburî. *Vücûhu'l-Kur'ân*. Thk. Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî. 1. Baskı. Dimeşk: Dâru's-Sakâ, 1996.

- İBN ABBAS, Abdilmuttalib el-Kureşî el-Hâşimî. *Mesâilu Nâfi' b. el-Ezrâk An Abdillâh b. Abbas Min Tarihi Rivâye Ebu Bekir Ca'fer el-Hutteli, Rivâye Ebu Tâhir Muhammed b. Ali b. el-Allaf*. Thk. Muhammed Ahmed ed-Dâlî. Lima-sol: el-Caffan vel-Cabi, 1413/1993.
- İBN CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzır Fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*. Thk. Muhammed Abdulkerim Kâzım er-Râdî, 1. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1404/1984.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe ed-Dîneverî. *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân*. Nşr. İbrahim Şemsuddîn. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422/2002.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem Cemâlüddîn el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrîkî. *Lisânü'l-Arab*. 3. Baskı. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sadîr, 1414/1993.
- ISFAHANÎ, Rağîb. *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, Trc. Yusuf Türker, 4. Baskı. İstanbul: Pınar Yayınları, Mayıs 2016.
- KARAGÖZ, Mustafa. "Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci: -Nezâir'in 'Eş Anlamlılık' Olarak Tanımlanması Sorunu-". *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*. Ed. Bilal Gökçır, Necdet Yılmaz, Ömer Kara, Muhammed Abay, Necmettin Gökçır. 441-476. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2009.
- KAYA, Süleyman. *Tahsilü Nezâiri'l-Kur'an Bağlamında Hakîm Tirmizî'de Vücûh ve Nezâir*. 1. Baskı. Ankara: Rağbet Yayınları, 2016.
- MERTOĞLU, Mehmet Suat. "Vücûh ve Nezâir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 43: 141-143. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- _____. "Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1: 535-536. Ankara: TDV Yayınları, 2016.
- _____. "Mukâtil B. Süleyman ve Tefsire Dair Eserlerinin Klasik Dönemdeki Tedavülü", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2021/1, c. XXVI, sayı: 50, s. 183-222.
- ÖĞMÜŞ, Harun. *Kur'ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*. Trc. Halil Aldemir, 1. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Mart 2015.

- SEÂLEBÎ, Ebû Mansûr. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âniyye elleti Terâdefet Mebâyinîhâ ve Tenevveat Meânîhâ*. Thk. Muhammed el-Mısırî. Beyrut-Kâhire: Âlemu'l-Kütüb, 1984.
- SELLÂM, Yahyâ b. Sellâm b. Sa'lebe et-Teymî. *et-Tasârif li-Tefsîri'l-Kur'ân Mî-me'stebehet Esmâuhu ve Tasarrafât Meânihi*. Thk. Hind Şa'lebî. Tunus: eş-Şeriketü't-Tunusiyye, 1979.
- SUYUTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şafîî. *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*. Thk. İbrahim Mekki el-Tantavî. 1. Baskı. 4 Cilt. Mısır: Daru'l-Âlemiyye, 2016.
- SÜLEYMAN, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*. Thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. 2. Baskı. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1432/2011.
- _____. *Kitâbu'l-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ân'il-Kerîm*. Thk. Ali Özek. İstanbul: İlmi Neşriyat, 1993.
- _____. *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. 2. Baskı. İstanbul: İşaret Yayınları, 2016.
- TÜRCAN, Selim. "Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/18 (Aralık 2010): 99-124.
- TİRMİZÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali Hakîm. *Tahsilu Nezâiri'l-Kur'an*. Thk. Hüsnî Nasr Zeydân. 1. Baskı. Kâhire: Mektebetü Ummâl, 1389/1969.
- ZERKEŞÎ, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî eş-Şafîî. *el-Burhân Fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. 1. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1376/1957.

Gumball Adlı Çizgi Filmin Çocukların Ahlaki Gelişimleri Bağlamında Değerlendirilmesi

Muazzez Çınardalı

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

İnsan bedeninin fiziksel büyümesi doğumdan ergenliğe kadar doğrusal bir biçimde artar. Beynin fiziksel büyümesi ise daha farklı bir yol izler. En hızlı büyüme anne karnında gerçekleşir ve beyin doğumdan 4 yaşına kadar büyük bir hızla gelişir. 4 yaşındaki bir çocuğun beyni bir yetişkin beyninin % 90 ına eşittir.¹ Bu oran gelişmekte olan bir çocuk için fırsat gibi görünse de aslında çocuğun savunmasız olduğu bir dönemdir. Çocuk bu dönemde çevreyle etkileşim içindedir ve birçok bilgiyi dışardan alır. Ekran bağımlılığı da aslında bu dönemde başlar. İletişime hazır bir biçimde dünyaya gelen bebekler gördükleri her şeyi, herkesi taklit eder. Gördüğü şey televizyonsa onun sunduğu ilişki biçimini alır ve sorgusuz bir biçimde kabullenir. Kimi zaman televizyon anne ve babadan daha belirleyici olur. Televizyon ve internet içeriklerine erişim noktasında çocuklar açısından bir engelin olmaması bazı sorunları beraberinde getirmektedir.² Ebeveynlerin oyalansın ya da eğlensinler diye açtığı çizgi filmlerin birçoğu uygun olmayan içeriklere sahiptir. Şiddet cinsellik, etik ve ahlaki değerlere aykırı davranışları barındıran içerikler çocukların gelişimini olumsuz şekilde etkilemektedir. Kök 10 değerler bağlamında incelendiğinde de çocuklar için uygun olmadıkları belirlenmiştir. Çocuğun zihinsel, duygusal ve ruhsal gelişimi noktasında karşılaşılabileceği içerikler etkili olabilmektedir. Ayrıca bu içeriğe sahip çizgi filmlerin çocukların gerçeklik algısını da yok ettiği anlaşılmıştır. Bunlardan bir tanesi de Cartoon Network kanalında yayınlanan Gumball adlı çizgi filmidir. Bu çizgi film okul öncesi çocuklarda yukarıda sayılan konuların hepsini kendi içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca çizgi filmin bazı bölümlerinin sansürlenmiş olması da dikkat çeken bir konudur. Çizgi filmdeki karakterlerin çocuklar üzerinde psikolojik olarak da etki ettikleri gözlemlenmiştir. Bu çizgi filmi birçok konuda ele alıp inceleme yapabiliriz ama biz sadece kök değerler bağlamında ele alacağız. Bu çizgi filmi incelemeden önce kök 10 değerleri inceleyelim;

¹ Szalavitz, Mala Bruce D. Perry, *Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk* (İstanbul: Koridor Yayıncılık, 2020), 265.

² İşleyen Mustafa, "Çocuk, Televizyon Ve Cinsellik: Çizgi Filmler Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*.8/1

1. Adalet: adil olma, eşit davranma, paylaşma, davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak

(Mart 2020), 448.Adalet başkalarının gelişigüzel istek ve telkinlerinden etkilenmeyen istikrarlı bir doğruluk ve ahlak kanununa itaatle gerçekleşen ruhi denge ve ahlaki kemaldır. Bireysel açıdan adalet değeri, tüm değerlerin temelidir. Bir kimse adil olduğunda ya da adaleti uyguladığında ister istemez başka değerler de uygulanmış olur. Adaletin değerler eğitimiyle sıkı bir ilişkisi vardır. Başka açıdan ise adalet, toplumsal boyutludur. Adalet uygulanan toplumlarda değersizlik ve bozgunculuk görülmez. Adaletin olduğu yerde ya da toplumda hırsızlık, haksızlık, güvensizlik, huzursuzluk vb. olmaz. Adalet değeri, toplumsal açıdan da birçok değeri, zorunlu ya da zorunlu olmaksızın toplum bireylerine kazandırır.

2. Dostluk; diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma.

İslami literatürde sadakat, uhuvvet, meveddet, sohbet gibi değişik kelimelerle ifade edilmiş, ayrıca veli ve refik kelimeleri başka anlamları yanında "dost" manasında da kullanılmıştır. Dostluk kavramıyla beraber dostlar arasında uyuşma, sevgi, görüşme, karşılıklı ziyaret, vedalaşma, hediyeleşme, hasta ziyareti, taziye, tebrikleşme, af dileme, bağışlama gibi dostlukla ilgili ahlak ve muaşeret kuralları, kötü ve sahte dostlar, akrabalar arasındaki hak ve sorumluluklar gibi kazanımlar sağlanacaktır.

3. Dürüstlük: açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma.

Dürüstlük kişinin yapacağı işlerden başka kişilerin emin olmasıdır. İnsanın dürüst olarak tanımlanabilmesi için toplumca da dürüst olarak kabul edilmesi gerekir.

Niyet ve iradeden sonraki bir doğruluk ve dürüstlük aşaması olup insanın iyi ve doğru olduğuna inandığı bir işi yapmaya dürüstlükle karar vermesini ifade eder

4. Öz denetim: davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme.

Özdenetim, kişinin kendisi ve dünya arasında daha iyi, daha ideal uyuma sahip olması için kendini değiştirme ve uyarılama kapasitesi olarak değerlendirilmektedir. Öz-denetim, kişinin içinden gelen tepkileri bastırma ya da değiştirme becerisinin yanı sıra istenmeyen davranışsal eğilimleri bölme ve

onları sergilemekten de kaçınmasıdır. Kendini denetleme (özdenetim) kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını kendisinin kontrol etme becerisidir. Kendini kontrol etme durumu, insanların, fiziksel açıdan tehlikeli durumlarda, vücudunun fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması durumunda veya sosyal etkileşimlerinde görülen davranışlaravardığı tepki ile ilgilidir. Gelişim psikoloğu Vygotsky'e içsel sesin esasen öz düzenleyici olduğunu ve bu sesin, eylemleri denetlemeye yardımcı olma amacına hizmet ettiğini öne sürmektedir. Vygotsky'e göre öz-denetim, belirli bir hedefe hizmet etmede eylemlerin rehberliğini içeren geniş çaplı betimlenen bir yetenektir.

Bireyin kendi davranışlarını kendisinin denetlemesi, kendi kendine yeterli ve bağımsız olma olarak ifade edilebilen özdenetim, kısaca insanın özgür istemiyle davranması durumunu belirtir.

5. Sabır : "engellemek. Hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak" anlamlarındaki sabr kelimesinin ahlak terimi olarak "üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet" gibi manalara geldiği, karıştının ceza' (telaş, kaygı, yakınma) olduğu belirtilmektedir.

6. Saygı: alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme.

"Riayet edilmesi, yerine getirilmesi gereken, ihlali yasak olan; ödev, hak" anlamındaki hürmet ve aynı kökten olup "korkmak, çekinmek" manasına gelen ihtiram kelimeleri Türkçe de saygı kavramını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Dini ve ahlaki metinlerde gerek kutsala gerekse yüksek şahsiyetlere ve makamlara karşı gösterilmesi gereken saygı ta'zim, tevkir, ta'zir, tebcil, tefhim, heybet, mehabet gibi kelimelerle anlatılmaktadır.

7. Sevgi: aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma.

Sevgi sürdürülebilir, bütünleyici bir değerdir. Bu değerın içselleştirilmesi nitelikli bir yaşam için son derece önemlidir. Empati kuran, kendini tanıyan, yeteneklerini bilen, eleştiriye açık, hoşgörölü, sürekli gelişim ve değişimi benimseyen, kendini gerçekleştirme çabasına giren, üreten ve paylaşımcı bireyler sevgi değerine sahip bireylerdir.

8. Sorumluluk: kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme.Dünyada sorumluluk duygusu taşıyan tek varlık insandır. Diğer

varlıklarda bulunmayan akıl ve iradeye sahip olan insan kendine özgü inancı, değer yargıları ve yaşama tarzıyla bir şahsiyettir. Bu sebeple onun dini, ahlakî içtimai ve hukuki bakımdan doğru yolu seçmesi istenir ve bu hususlarda sorumlu tutulur.

9. Vatanseverlik: çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme.

İnsani ve ahlakî bir davayı, hürriyet ve adaleti gerçekleştirmek için önce vatandan ve vatanın bağımsızlığıyla başlamak lâzımdır. Vatan aşkı bir amaç değil, insanî amaç için bir araçtır. Öyle bir araç ki yerine başkası konamaz. Ve insaniyete ancak o yoldan gidilebilir. Bu yolda yürümek, bütün içinde parça, insanlık içinde kültür, etnik köken, sınıf, milliyet vb. ayrımı yapmaksızın bütün insanlığı kucaklayacak bir anlayışa sahip olmayı gerektirir. Vatan sevgisi yalnızca bir parça, kavim için değil, bütün bir insanlık içindir ve insaniyetçi bir yönelim ile şekillendiği zaman “insani vatanseverlik” olur.

10. Yardımseverlik: cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma.

Yardım, kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmaktır. Zor durumda olanlara yardım etmek toplumdaki her bireyin sahip olması gereken bir değerdir. Yardımseverlik ise, iyi değerlerin ve maddi imkânların paylaştıkça çoğalacağına inanan erdemli insanların ortaya koyabileceği bir davranış biçimidir. Kendi güç ve imkânlarını başkalarının iyiliği için kullanmaktır. İhtiyacı olana, hiçbir menfaat gözetmeksizin gönüllü olarak maddi ya da manevi destekte bulunma durumudur.

Çizgi filmin 20 bölümünü tabloda olumlu ve olumsuz başlıklar altında ele alalım;

Darwin'in Doğuşu:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK	Gumball'ın Darwin'den başka balık istememesi ve onu sevip sarılması	
DÜRÜSTLÜK		Anne ve babanın Gumball'a aldıkları balıkların sürekli eski balık

		olduğunu söylemeleri
ÖZDENETİM		Babanın kendi yaptığı kötü davranışları söylememesi
SABIR		
SAYGI		Gumball'ın babasına portakal fırlatması
SEVGİ		
SORUMLULUK		Gumball'ın sürekli odası ve evini dağıtması
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Darwin'in Dönüşü:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		Gumball ve Darwin'in statülerine göre arkadaş edinmeleri
DOSTLUK	Gumball ve Darwin'in birbirlerinden ayrılma- mamaları ve sarılmaları	Darwin'in yeni bir arkadaş edindikten sonra Gumball'ı görmezden gelmesi
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		Gumball ve Darwin'in dış görünüşe göre arkadaş edilememeleri Gumball'ın sofrada Darwin'e yemek fırlatması Aile üyelerinin sofrada konuşan

		Gumball'ı dinlememeleri
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Borç:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		Darwin ve Anais'in Mr. Robinsoon'un can güvenliği ile ilgili yalan söylemeleri
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Resim:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM	Aile üyelerinin davranışlarını kontrol altına almaya çalışmaları	
SABIR		
SAYGI		Anais'in konuşmak istediği halde dinlenmemesi
SEVGİ		

SORUMLULUK		Babanın bir işe girip çalışmak istememesi
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Sorumluluk:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		Gumball'ın her şeyin sorumlusunun Darwin olduğunu söylemesi
ÖZDENETİM		Aile üyelerinin sorumluluklarını yerine getirmemesi ve bundan dolayı birbirlerini suçlamaları
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		Babanın çocuklarının veli toplantısına gitmek istememesi
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Elbise:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK	Gumball'ın Darwin'e destek olması	
DÜRÜSTLÜK		Anais ve Gumball'ın olayları düzeltmek için yalana başvurmaları
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		

YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Tembel:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		Babanın Gumball'a yalan söylemeye teşvik etmesi
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		Gumball ve Darwin'in istemedikleri halde insanları rahatsız etmeleri
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Hayalet:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK	Gumball'ın arkadaşına yardım etmek istemesi	
DÜRÜSTLÜK		Gumball'ın arkadaşına yalan söylemesi Keri'nin Gumball'a yalan söylemesi
ÖZDENETİM	Annenin Gumball'a insanlara hayır demesini öğretmesi	
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		Babanın yalan söylemeyi iyi bir şeymiş gibi anlatması ve göstermesi
YARDIMSEVERLİK		

VATANSEVERLİK		
---------------	--	--

Şaplak:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		Gumball'ın başka birinin adına thoyabas'a mektup yazması
ÖZDENETİM		Thoyabas'ın selam verirken yaptığı el hareketiyle insanları rahatsız etmesi
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		Gumball'ın Thoyabas'la zorla arkadaş olmak istemesi
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Sınır:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		Babanın sürekli çocukların bakımını anneye bırakması
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		Gumball'ın istediklerini alabilmek için gerçek olmayan bir anons yapması
ÖZDENETİM		Annenin çocuklarıyla konuşurken sürekli sinirli ve bağırarak bir üslup kullanması Annenin öfkesine hakim olamaması
SABIR		
SAYGI		Gumball ve kardeşlerinin annelerini cezalandırmak istemesi ve onları korkutması Gumball'ın kardeşine hakaret etmesi
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		Aile bireylerinin sürekli olarak annenin

		işlerinde onu yalnız bırakmaları
VATANSEVERLİK		

Sır:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		Gumball'ın kardeşinin canını yakması
DÜRÜSTLÜK		Gumball'ın Darwin'in sırrını öğrenmek için yalan söylemesi Darwin'in gerçek sırrı yerine yalan söylemesi
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		Gumball'ın Darwin'in sırrını zorla öğrenmek istemesi
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Ağaç Ev:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		Erkek arkadaşları olmadığı halde var olduğunu söylemeleri.
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		Genel olarak karakterlerin sevgi kelimesini farklı bir boyutta kullanmaları.
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Çete:

DEĞERLER	OLUMLU	OLUMSUZ DAVRANIŞ
----------	--------	------------------

	DAVRANIŞ	
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		Okul müdürünün Gumball'a zarar vermeye çalışması
SABIR		
SAYGI		Gumball'ın okul müdürü ile senli benli konuşması Gumball'ın müdürü sürekli çeşitli şekillerde rahatsız etmesi
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		Gumball'ın okul müdürü ile iş birliği yaptıktan sonra onu tehdit etmesi
VATANSEVERLİK		

Maymun:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK	Gumball ve Darwin'in Mrs.Siman ile arkadaş olmak istemeleri	
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		Annenin sürekli öfkelenmesi
SABIR		Gumball ve Daewin'in Mrs:Siman'ın yüzüne bir şeyler fırltmaları
SAYGI		
SEVGİ		Bayan Siman'a kimsenin onu sevmediğini söylemesi
SORUMLULUK		Annenin trafikte çok hızlı ve tehlikeli araç kullanması
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Şifre:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		Gumball ve Darwin'in babalarına bağrırmaları ve onu kırmaları
SEVGİ		
SORUMLULUK		Anne ve babanın trafikte çocukların içinde olduğu arabayı hızlı ve kontrolsüz kullanmaları Anne ve babanın ebeveynlik görevlerini bir yarış haline getirmeleri
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Eğitim:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK	Layli'nin okula gitmeleri gerektiğini söylemeleri	
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		Gumball'ın okula gitmek istememesi,okulu sürekli kötülemesi ve okula gerek olmadığını söylemesi
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Pizza:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		
SABIR		Annenin tamirciye hakaret etmesi Gumball'ın babasına bağırması Aile üyelerinin sürekli hakaret içerikli konuşması
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Kale:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		Annenin çocuklar için koyduğu kuralları babanın kendisi için yok sayması
SABIR		
SAYGI		Gumball'ın Darwin'e hakaret etmesi Babanın markete başkalarının eşyalarını alması
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Yüklemeler:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		

ÖZDENETİM	Darwin'in bilgisayar oyunlarının çok vakitlerinin aldığına varması	Gumball ve Darwin'in saatlerini bilgisayarın başında geçirmeleri
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Menü:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		
SABIR		
SAYGI		
SEVGİ		
SORUMLULUK		Babanın her konuda çalışmaktan kaçınması
YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Meraklı:

DEĞERLER	OLUMLU DAVRANIŞ	OLUMSUZ DAVRANIŞ
ADALET		
DOSTLUK		
DÜRÜSTLÜK		
ÖZDENETİM		Annenin Gumball'ın arkadaşlarına söylemesi için kırıncı laflar öğretmesi.
SABIR		
SAYGI		Gumball'ın annesine bağırarak konuşması ve
SEVGİ		
SORUMLULUK		

YARDIMSEVERLİK		
VATANSEVERLİK		

Değerlendirme

Televizyon ve internet doğası gereği izleyiciyi içeriğini takip etmeye zorunlu kılan araçlardır. Televizyon ve internet, içeriğine maruz kalan izleyicinin ruh hali ve davranışları üzerinde bir etki bırakır. Özellikle çocuklar televizyon izlemeye başladıklarında farkında olmadan onun eğitimi altına girerler. Bu konuyu biraz daraltacak olursak çizgi filmlerin çocukların üstündeki etkisi büyüktür. Yapılan birçok araştırma sonucu çocukların izlediği çizgi filmlerden ve karakterlerinden etkilendikleri onlar gibi davrandıkları ortaya çıkmıştır. Çizgi filmlerde çocukların maruz kaldığı birçok konu işlenmektedir. Bu konular çocuklara hitap etmemekle birlikte gelişim çağındaki çocukları olumsuz yönde etkilemektedir. Araştırma sonuçlarına göre Gumball adlı çizgi filmi kök 10 değerler bağlamında olumlu ve olumsuz davranışlar altında incelendiğinde olumsuz davranışların olumlu davranışlardan çok daha fazla olduğunu görüyoruz. Çocukların dışardan rol model aldığı bu dönemde bu içeriğe sahip çizgi filmlerin kişilik ve ahlak gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca bu çizgi filmdeki karakterler incelediğin de; Anne karakterinin sürekli öfkeli ve şiddete eğilimli, baba karakterinin çok pasif, tembel ve sorumsuz, Gumball karakterinin sorumsuz, saygısız ve dürüst olmayan, Darwin karakterinin ise saygısız ve sorumsuz olduğu görülmüştür. Diğer yan karakterlerinin ise gerçeği çok fazla yansıtmadığı ayrıca çocukların hayal dünyasında canlandırdıkları karakterlerin gerçekteki karakterlere karşı ön yargılı olmalarına sebebiyet verdikleri anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde Gumball adlı çizgi filmin çocukların ahlaki gelişimleri açısından uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Yöntem

Bu araştırma; Gumball adlı çizgi filmin çocukların ahlaki gelişimleri açısından değerlendirilmesi üzere temellendirilmiştir. Araştırmada incelenen çizgi film, içerik, hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiziyle değerlendirilmiştir. Çizgi filmin 20 bölümü izlenerek (260 saniye) değerlendirilmiştir.

Kaynakça

Aksoy, Sümeyye. "Akıllı Cihazların Ebeveynler Tarafından Çocuk Bakımda Bir Bakıcı Olarak Kullanılması", *Avrasya Sosyal Ve Araştırmaları Dergisi* 7/11 (2020), 231-243.

İşleyen, Mustafa. "Çocuk Televizyon Ve Cinsellik: Çizgi Filmler Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 8/1 (2020), 443-477.

Szalavitz, Mala Bruce D. Perry. *Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk*. İstanbul: Koridor Yayıncılık, (2020).

Yetim, Gamze - Sarıçam, Hakan. "Çizgi Film Programlarının Çocuklara Etki konusunda Ailelerin Bilgi Ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi", *Kütahya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü* 6/11 (2016), 343-358.

Yıldız, Cansu. "3-6 Yaş Çocukların Tercih Ettikleri Çizgi Filmlerdeki şiddet İçeriklerinin Analizi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/2 (2016), 698-716.

Gerçeklerin Kıyısında: Doğu Türkistan

Merve Nur Gökçebaş - Ümmügülsüm Akkaban

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

Giriş

Tarihi çok eski yıllara dayansa da son 5-6 yıldır belki idrakine varılan fakat idrakine varılsa bile ne yazık ki istenilen düzeyde etki yaratılamamış olan bir davadır Doğu Türkistan. Bu etki gönüllüler tarafından oluşturulan kuruluşlarla gerek sosyal medya üzerinden gerekse mağdur kişilerin ve destekçilerin bizzat göstermiş olduğu çabalarla sınırlı kalmıştır. Ve yine ne yazık ki akşam haberlerinde yahut resmi kurum ve kuruluşlarda her türlü iç ve dış gelişmelerin dile getirilip Çinin Doğu Türkistan üzerinde uygulamış olduğu asimile çalışmalarının dile getirilmiyor olması halkımızın aynı dine, ırka, medeniyete sahip kardeşlerimiz hakkında bilinçlenememelerine neden olmakta ve bu etki alanını iyice daraltmaktadır. Bu çalışmamızda da fırsatları değerlendirerek bu etkiyi genişletmek, insanların hiç yoktan bir fikir sahibi olmalarını ve artık sessiz kalmayarak bir adım atmalarını sağlamak amaçlanmıştır.

Türkiye'de bulunan gönüllülerle birlikte sosyal medyada, STKların iş birliğiyle, makalelere, kitaplara konu olmuş, bildiri niteliği taşıyan her ortamda gönüllü-duyarlı insanlar tarafından seslendirilmeye çalışılmıştır bu konu.

Araştırmamızda görüşme yöntemini kullanmayı tercih etmiş olup Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden kişilerle 6 soruluk bir görüşme yapılmıştır. Bu yöntemi seçmemizdeki neden ise yazılı kaynaklardan ziyade insanların yaşanmışlıklarının diğer insanlar üzerindeki tesirinin daha etkili olacağını düşünmemizdir. İnsanı anlamanın yolu yine insanın yaşanmışlıklarına ortak olmaktan geçer.

Çin Devleti geçmişten bugüne kadar yayılmacı politikalarıyla gerek tarih sahnelerine gerekse tarih kitaplarına ve şu anda da 21.yy. ortasında insan hakları üzerine koca bir çarpı atarak kendine bırakılan kanlı mirası korumaktadır. Geçmişte farklı milletler, devletler Çin için açık büfe konumundayken bugün bu büfenin kaynağı jeopolitik konumu ile Doğu Türkistan'dır. Bulunduğu konum itibarıyla Çin tarafından asimilasyon politikası yürütülen, soykırıma maruz bırakılan Uygur Türkleri ile yaptığımız görüşmelerdeki ortak sonuç ise; Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygur Türklerine ait olan dini, etnik, kültürel miraslarına zedeleyici politikalar uyguladığı, ailelerinden akrabalarından,

sevdiklerinden mahrum bırakıldığı fakat bu durumun dünya kamuoyunda insan haklarına aykırı bir durum olarak dile getirilmediği ortaya çıkmıştır.

Doğu Türkistan Tarihi

Resmi adı Sinjang Uygur Özerk Bölgesi olmakla birlikte başkenti Urumçi'dir. Karamay, Kaşgar, Kumul, Aksu, Hoten, Turpan gibi önemli şehirleri mevcuttur. %46'sı Uygur (9,6 milyon) olan Doğu Türkistan çeşitli etnik gurupları da içinde barındırarak bağımsız kaynaklardaki 2010 verilerine göre 21.813.334 nüfusa sahiptir. Günümüzde Doğu Türkistan olarak adlandırdığımız bu topraklar Çin'in kuzeybatı sınırında yer almaktadır. 1,6 milyon km² yüz ölçümüyle Türkiye'nin yaklaşık iki katı kadardır. Kuzeyde Rusya; güneyde Pakistan ve Hindistan; doğuda Moğolistan; batıda Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Keşmir ve Afganistan'a komşudur.¹

Çin, Doğu Türkistan üzerindeki seferlerini zaman zaman tekrarlarsa da 1876 yılına kadar bu girişimlerinde başarılı olamamıştır. "1911 yılında ise Çinliler, Milliyetçi Çin İdaresi'ni kurduktan sonra Doğu Türkistan Çin sömürgesi olarak kalmıştır. 1949'da Milliyetçi Çin İdarecilerinin Çin Komünistlerine yenilmiş olup Taiwan'a kaçmalarından sonra, Doğu Türkistan bu sefer Çin Halk Cumhuriyeti idaresi altına alınmıştır. Mao Çin Komünistlerinin iktidarı ele geçirmesiyle 1 Ekim 1955 yılında ise Doğu Türkistan'ın tümüne "Şincang Uygur Otonom Bölgesi" adı verilmiştir."²

Çin'in Batılı devletler ile bağlantı kurabilmesi için Doğu Türkistan bölgesini elinde bulundurması gerekmektedir. Bu bağlamda Çin Devleti, dayanağı olan "Üç Temsil Teorisi"ni geçmişten günümüze kadar Doğu Türkistan halkına uygulamıştır. Güvenlik ve kalkınma temel amaç olarak ele alınırken bu amaçlar doğrultusunda devletin çıkarlarına Doğu Türkistan Bölgesi bir engel olarak görülmüştür.³

"Çin'in, Doğu Türkistan üzerinden uyguladığı istikrar politikalarını tarihsel temelleri üzerinden yola çıkarak Nur Shahadah Jamil, geçmişten günümüze dört aşamada toplayarak incelemiştir.

¹ Tuna Amine, *Doğu Türkistan'da Asimilasyon ve Ayrımcılık* (İstanbul: Pelikan Yayınları, 2012), 17-19.

² Erkin Alptekin, "Çin'in Doğu Türkistan Siyaseti", *Sosyoloji Konferansları, İstanbul Journal of Sociological Studies* (1988), 146-150.

³ Acar, H. - Bulut, S., "Çin'in Doğu Türkistan Politikasının Uluslararası Topluma Yansımaları", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 9/1 (2021), 13.

Birinci aşamada olan 1949-1976 yılları arası dönemde, Çin'e entegre edilmesini kolaylaştıracak hoşgörü politikaları uygulanmıştır.

İkinci aşama 1977-1990 yılları arasında, Deng Xioping'in ekonomik reform ilan etmesiyle birlikte Doğu Türkistan'da hoşgörülü ve ılımlı ekonomi, kültür ve dini politikaların uygulanmasının önünü açmıştır.

Üçüncü aşama 1991-2000 yılları arasındır. 1990 yılında Sovyet Rusya'nın çöküşü ile Orta Asya Devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları, Çin içerisinde Doğu Türkistan'da İslami ayaklanmaların başlaması korkusunu ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple, 1996 yılında kurulan Şangay Beşlisi ile birlikte bölge devletleri Uygurlara karşı etkisiz hale getirilmiştir. 1999'da "Batıya Marş" politikası ile Doğu Türkistan'a Çin'in iç kesimlerinden göçler devam ederken, bölgenin ekonomik kalkınma ile istikrarlı bir hale gelmesi amaçlanmıştır. Çin, bölgenin ekonomik kalkınmasına önem verirken, 1992 yılında Urumçi olaylarının yaşanması, Çin'in daha baskıcı politikalar uygulamasına yol açmıştır.

Dördüncü aşama ise, 2001-2009 yılları arasındır. 11 Eylül 2001'de ABD'de de meydana gelen terör saldırıları, uluslararası sistemde güvenlik politikalarının değişmesine yol açmıştır. Nitekim 11 Eylül sonrasında Doğu Türkistan'daki politikalar baskı ve şiddet içeren bir hale dönüşmüştür. Çin, Doğu Türkistan İslam Hareketi'ni, El-Kaide ve Taliban ile bağlantılı olduğu yönünde rapor hazırlayarak kamuoyuna sunmuş ve Çin uluslararası toplumu dönemsel olarak arkasına almıştır. Bu durum Çin'e, Doğu Türkistan'da şüpheli bulduğu herhangi bireyi tutuklama ve infaz etme imkânı sunmuştur. Sonuç olarak 11 Eylül sonrası dönemde, Çin'in Doğu Türkistan üzerindeki gayri resmi politikaları meşrulaşmış ve halk üzerinde siyasi, sosyal baskı ve şiddet artmıştır."⁴

Çin'in Doğu Türkistan Üzerindeki Politikaları

1.1. Nüfus ve Göç Politikaları

Toplumlar devletlerini değil, benliklerini kaybedince esir duruma düşerler. Çin'in bu ideoloji ile Doğu Türkistan bölgesinde yaptığı ilk faaliyet bölgenin demografik yapısına yönelik olmuştur. Bölgedeki Uygur nüfusu azınlık haline düşürülerek halkın Çin eli altında ezilme süreci başlamıştır. Nüfusa yönelik uygulanan bu politikalar sadece bununla kalmamıştır. Müslüman Uygur kızlarının Çinli erkekler ile zorunlu evliliği de Uygur nüfusuna yönelik ağır bir darbe olmuştur. Uygur nüfusunu azaltmaya yönelik hayata geçirilen

⁴ Acar, H. - Bulut, S., "Çin'in Doğu Türkistan Politikasının Uluslararası Topluma Yansımaları", 14-16.

zorunlu nüfus siyasetinin asıl nedeni ise o topraklarda bulunan zenginliklerden hak iddia edip bölgenin tam manasıyla Çin Devletine ait olmasını sağlamaktır. “İşgallerden önce bölgedeki Çin nüfusunun neredeyse yok denecek kadar az olduğu fakat 2008 verilerine göre nüfusun 9,8 milyonu Uygur, 8,5 milyonu Han, yaklaşık 1,5 milyonu Kazak, 958 bini Hui olduğu açıklanmıştır.”⁵

1.2. Ekonomi Politikaları

“1990 yılı itibari ile Çin Hükümetinin “Batı Çini Kalkındırma Hamlesi” programı hayata geçirilmiştir. Bu programla ülke batısının ekonomisinin düzelmesi amaçlanmıştır.⁶ Bu kalkındırma planı için en iyi istihdam sağlayan bölge Doğu Türkistan olmuştur. Petrol, uranyum, demir, kömür, altın, volfram, tuz, doğalgaz gibi stratejik yer altı ve yer üstü zenginliklerine sahip bir ülkedir. Yaklaşık 500 bölgeden petrol, 30 bölgeden doğalgaz çıkarılmaktadır.”⁷ Batı bölgelerini kalkındırması hedeflenen bu programın aslında bir sömürü olduğu aynı bölgede varlığını sürdüren Uygur ırkı ile Han Çin ırkı arasındaki ekonomik refah farkından anlaşılmaktadır. Bu uygulama ekonomik olarak Uygur halkının gerilemesine yol açmıştır.

1.3 Eğitim, Din ve Kültür Politikaları

Çinin Uygur halkının dilini, dinini, kültürünü unutturmaya yönelik faaliyetleri, uyguladığı nüfus ve ekonomik politikalarının ardından hız kesmeden devam etmiştir. Buna yönelik eğitim alanındaki ilk çalışmalar 1949 yılında çift dilli eğitim adı altında Çincenin zorunlu dil haline getirilmesi ile başlamıştır.⁸ Bu ikiliğinin yanında halkın kullandığı alfabeler de çok kez değiştirilmiştir. Hükümet bu değişimde ilk olarak Arpça alfabeyi Kiril alfabesine daha sonra da Latin alfabesine çevirmiştir. Günümüz anaokulu eğitiminde Uygur dilinin azınlık dili durumuna gelmesiyle beraber yükseköğretim döneminde tamamen yasaklanmıştır.

Türk-İslam kültürü izlerinin taşındığı bu topraklarda Çinin politikaları sadece maddi yönden değil manevi yönden de yıkım yaşatmaktadır. Uygulanan bu yıkıcı faaliyetler o bölgenin mimarisine, sosyal yaşam tarzına yönelik değil İslam’ın şehirler ve insanlar üzerindeki tesirini yok etmeye yöneliktir. Tüm bu yıkıcı çalışmaların altında yatan asıl neden ise Türk’ün şanlı tarihinin

⁵ Dağcı, K. - Keskin, M., “Çin’in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* (2021), 16.

⁶ Tuna, *Doğu Türkistan’da Asimilasyon ve Ayrımcılık*, 135.

⁷ Emet Erkin, *5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2009), 25.

⁸ Emet, *5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan*, 91.

bir parçası olan kültürlerinin unutturulmak istenmesidir. Bu bağlamda Türk-İslam sentezinin yansıması olan birçok tarihi yapılarda tahripler baş göstermiş, “Kentlerin Dönüştürülmesi” projesi kapsamında önem taşıyan yapılar yıkılmış olup yeni olanlarını yapmaya çalışmışlardır.⁹ Bu projenin ilk hedefi de camiler olmuştur. Kanunlarla Dünya üzerinde toplumlara din ve inanç özgürlüğü sağlanırken Çin tarafından kişi hakları ihlal edilerek Uygurların birçok dini vecibelerini yerine getirmeleri engellenmektedir. Her Müslümana farz olan Ramazan ayı orucu dünyevi çıkarlar doğrultusunda 2012 yılında Çin Hükümeti tarafından yasaklanmıştır. Bu yasaklar bu kadarla sınırlı kalmayıp Müslüman Uygur halkına zorla içki içirilmesi, domuz etinin yedirilmesi, sakal bırakmanın yasaklanması, dua ve zikirle komünist parti sloganları eklenmesi gibi daha nice örnekleri vardır. Çinin Uygurların inançlarına yönelik bu faaliyetlerini dünya kamuoyunda haklı bir sebep sunabilmek için bir kılıfa ihtiyaçları vardı. Bu kılıf da 11 Eylül saldırılar sonrası Müslümanları terör ile bağdaştırmaktı. Gerçeklik payı olmayan bu bağdaştırmalarında başarılı olmuşlar ve dünya kamuoyunda yanlarına bir sürü destekçi çekmişlerdir.

1.3.1. Uygur Soykırımının Uluslararası Yansımaları

Günümüzde birçok milleti yok etmeye yönelik çalışmalar içerisinde Doğu Türkistan’da bulunmaktadır. Nasıl ki din, dil, ırk farketmeksizin bu tür olaylara sessiz kalınmıyorsa bu soykırıma da sessiz kalınmamalıdır ve bazı kesimlerce kalınmıyor da. Fakat ne yazık ki aynı hassasiyeti göstermeyen diğer kesim de bulunmaktadır. Dünya devletleri tarafından Çinin uyguladığı sözde ‘İslah Politikası’nın’ destekçileri olduğu kadar desteklemeyenleri de mevcuttur.

Çin Politikalarını Destekleyen Devletler¹⁰

Çin	Bah-reyn	Bela-rus	Bu-run-di	Kam-boçya	Ka-me-run	Orta Afrika Cumhuriyeti	Ko-mor-lar	Kon-go	Kü-ba
-----	----------	----------	-----------	-----------	-----------	-------------------------	------------	--------	-------

⁹ Acar, H. - Bulut, S. (2021). “Çin’in Doğu Türkistan Politikasının Uluslararası Topluma Yansımaları”, 22.

¹⁰ Euronews (EN), “Aralarında Müslüman Ülkelerin De Bulunduğu 46 Hükümetten, Çin’in Doğu Türkistan Politikasına Destek” (Erişim 27 Şubat 2022).

Ku- zey Kore	Cibuti	Mısır	Ek- vator Gi- nesi	Eritre	Gine	Gine Bissau	İran	Irak	Lao s
Le- sotho	Mo- zam- bik	Myn mar	Ni- pal	Nika- ragua	Nijer	Um- man	Pakis- tan	Filis- tin	Pa pu a Ye ni Gi- ne
Fili- pinler	Rusya	Suu- di Ara- bis- tan	Sır- bis- tan	Solo- mon Ada- ları	Gü- ney Su- dan	Sri Linka	Su- dan	Suri- ri- nam	Su- ri- ye
Birle- şik Arap Emir- likleri	Vene- zuela	Ye- men	Zam biya	Zim- babve	Togo				

Çinin Politikalarını Desteklemeyen Devletler¹¹

ABD	Arna- vut- luk	Avus- tural- ya	Avus- turya	Bel- çika	Bos- na Her sek	Bul- garis- tan	Ka- na- da	Hır- vatis- tan	Dani- nimar mar- ka
Es- tonya	Finlan- lan- diya	Fransa	Haiti	Hon- du- ras	İz- lan- da	İrlan- da	İtal- ya	Japon- pon- ya	Le- tonya
Lih- tenş- tayn	Lit- vanya	Lük- sem- burg	Mars hall Ada- ları	Mo- naco	Na uru	Hol- landa	Yeni Ze- len- da	Ku- zey Ma- kedo	Nor- veç
Palau	Po-	Slo-	Slo-	İspan	İs-	İsviç-	İn-	Al-	

¹¹ Kırım Haber Ajansı (QHA), "BM Üyesi 39 Ülkeden Çin'e Doğu Türkistan Çağrısı" (Erişim 27 Şubat 2022).

	lonya	vakya	ven- ya	pan- ya	veç	re	gil- tere	man- ya
--	-------	-------	------------	------------	-----	----	--------------	------------

Görüşmede Sorulan Sorular Ve Alınan Cevaplar

*Erkek-Yaş:25

1) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Yaşadığınız yerden neden ayrıldınız? Neden Türkiye?

Selamün aleyküm rahmetullah ve berekatuhu. Türkiye'ye 2017 Temmuz aylarında geldim. Aslında ben Türkiye'ye gelmeden önce 2016 yazında Mısır'a geldim ve burada bir sene kalmıştım. Mısır'a gelmedeki amacım El-Ezher Üniversitesi'nde okumaktı. Bu sebeple memleketim Urumçi'den Kahire'ye gelmiştim. 2017'nin başlarından itibaren ailemi içeri aldılar, bizi geri dönmemiz için zorladılar. Ailemiz ile tehdit edip geri dönmezseniz sıkıntı olacak dediler. O zamanlar biz de dönmedik. Ondan sonra yavaş yavaş bu sıkıntılar, baskılar ağırlaşmaya başladı. Mısır'da Ezher Üniversitesi'nde ve diğer üniversitelerde okuyan yaklaşık 3000 ile 5000 arasında Doğu Türkistanlı öğrenciler vardı o zamanlar. 2017 yılı 4 Temmuz'u 5 Temmuz'a bağlayan gecede Mısır tarafından öğrencilere baskın yapıldı. Kahire'de kaldığımız yerdeki tüm öğrencileri yakalamaya başladı. Çin ile Mısır arasında buna yönelik bir anlaşma yapıldığını sonradan anladık. Bu olaylardan sonra ben 2017 Temmuz aylarında Türkiye'ye geldim. Yaşadığım yerden ayrılmamdaki sebep ise; ben memlekette Doğu Türkistan'ın Turfan şehrinde doğdum. Örgün eğitimimle birlikte orada okudum. Gizli medreselerde Kur'an-ı Kerim, Tefsir Hadis, İlm-i Kelam, İslam Tarihi, Mantık gibi İslami ilimler öğrenerek dini eğitim aldım. Bizim orada İslami ilimler yasal olarak mümkün değildi, gizli olarak okuyorduk. Daha ileri seviyeye ulaşmak, üniversite okumak, yüksek lisans, doktora yapmak gibi planlarla Mısır'a gitmiştim. Mısır'da eğitim aldıktan sonra memleketime dönüp halkımıza İslam'ı doğru bir şekilde anlatıp öğretmek amacıyla yaşadığım yerden ayrıldım. Bu neden doğrultusunda da Türkiye'ye geldim diyebilirim. Ayrılışımdaki temel sebebim eğitimdi diyebilirim. Türkiye'yi seçtik çünkü buraya bizden önce gelenler de oldu. Benim asıl amacım ise, eğitime devam etmek, İslami İlimler alanında ilerlemek olduğu için Türkiye'yi kendime uygun olarak gördüm hem siyasi ortam açısından hem de üniversitelerin kalitesi açısından. Buraya geldikten sonra Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne kaydoldum. 2021 yılında dereceyle mezun oldum.

2) Çin'in baskıcı tutumlarına dair kamuoyuna yansıtılan haberler sizce ne derece doğru? Bu baskıcı tutumların iç yüzü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Biliyorsunuz ki Doğu Türkistan 1949 yılında Komünist Çin rejimi tarafından işgal edildi ve bizim Doğu Türkistan Cumhuriyeti yıkıldı. Çin, Doğu Türkistan'da Uygur Türklerinin, Kazakların yaşadığı bölgede baskıcı bir tutum sergiledi. Zamanla değişmekle birlikte bazen daha baskıcı bazen de daha farklı yöntemler uygulandı. Özellikle Çin'in bu baskıcı tutumları, asimile politikası, oradaki insanları çinçe konuşturmak, İslam'dan, milli şuurundan ayırmak amacıyla yapılan bir sürü girişimleri oldu. Bunların temposu aslında 5 Temmuz 2009'daki olaylardan sonra artmıştır. Eğitim tamamen çinceleştirilmiş, dini kısıtlamalar artırılmış, insanların seyahat kısıtlamaları artırılmıştır. Çinci işgalcilerin Doğu Türkistan'a yerleştirilmesi hızlanmıştır. Bu şekilde Doğu Türkistan'ın demografik yapısının değiştirilmesi amaçlanmıştır. 2017 Nisan ayından itibaren Çin nazi kampları resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar çok acı bir gerçektir. Biz Doğu Türkistan'da yaşadığımız için, oradaki durumu, yaşananları kendi gözümüzle görüp bildiğimiz için anlatabiliyoruz fakat haber almak çok sıkıntılı. Dışarıya, belgelere bunun yansıtılması çok zor. Allah'a şükür Avrupa'da olup kamptan çıkan şahitlerimiz var. Onlar aracılığıyla birçok şey öğrenmiş olduk. Bu kamp meselesi gerçek bir olaydır. Benim babam yaklaşık üç sene, annemde yaklaşık iki sene orada kalmıştır. Özellikle bu kamplarda bir milyon ila üç milyon arasında insan olduğu bilgileri doğrudur. Bunun dışında camilerin yıkılma meselesi var. Doğu Türkistan bin senelik bir İslam yurdudur. İstanbul'da ne kadar cami var ise bizim şehirlerimizde de o kadar cami vardı. Ben yaşadığım yerde mensubu olduğum caminin yıkıldığını bizzat gördüm. Ailede, evde, iş yerinde üniversitede, resmi yerlerde veya herhangi bir yerde kadınların başörtüsü takması yasaktır. Çinliler ile mecburi olarak evlendirilme meselesi de gerçek bir olaydır. Uygurlar Çin'in iç bölgelerine Çinliler de Doğu Türkistan'a yerleştirilmiştir. 2017'den sonra Doğu Türkistan'da olanlar yurt dışına çıkamıyorlar, yurt dışında olanlar da geri dönemiyorlar. Geri geldiklerinde direkt hapse atılıyor ve akıbetleri bilinmiyor. Büyük ihtimalle ömür boyu hapis veya ölümle sonuçlanacaktır. Dini olarak yine oruç tutmak yasaktır. İçki içme müسابakası gibi insanın aklına zarar şeyler de yapılıyor. Çocukları da çocuk kampı ya da çocuk okulları gibi yerlere topluyorlar. 3-5 yaşındaki çocukları alıyorlar, tamamen çince eğitiyorlar. Çin'in milli elbiselerini giydireyorlar. Anlayacağımız üzere bu kamp meselesi gerçek bir olaydır. Ekonomik olarak da sıkıntılar çıkarılmıştır. Birçok zengin insan çeşitli bahanelerle tutuklanmış ve yok edilmiştir. Aynı şekilde ulemalar, mesela Kur'an-ı Kerim'i Uygur Türkçesine tercüme eden Muham-

med Salih Hocamız vardı. İleri yaşta olmasına rağmen içeri alındı, sonradan da şehit edildi.

3) Çin hükümeti tarafından vatanınızda dininize karşı yapılan zedeleyici uygulamalar nelerdir? Bir müslüman olarak bu durumdan nasıl etkilendiniz?

Yukarıda da ifade ettiklerim hem vatanımıza karşı hem dinimize karşı yapılan zedeleyici uygulamalardır. Çin'in 1949'da Doğu Türkistan'ı işgal etmesi, Çinli göçmenleri Doğu Türkistan'a yerleştirmesi memleketimizin demografik yapısına çok fazla zarar vermiştir.

Bir milletin var olması için o milletin düşünürleri, kanaat önderleri, sanatçıları, alimleri önemlidir. Bu tür insanları yok etme çabası eskiden beri vardı, son yıllarda ise artmıştır. Mesela din alimlerini, ulemayı hedef alıyorlar. Kur'an-ı Kerim'i tercüme eden alimimiz şehit edilmiştir. Muhammed Emin hocamız, yazarlarımızdan Abdulkadir Celaleddin... bunlar büyük yazarlarımızdı. Aynı şekilde Doğu Türkistanlı iş adamları da türlü türlü bahanelerle yok edilmiştir. Bu da vatanımıza yapılan zedeleyici bir harekettir.

Müslüman olarak yapılan zedeleyici hareketlerden biri, dinimizi öğrenmemize, öğretmemize müsaade etmediler. Son zamanlarda camilerin yıkılması, namaz kılmanın yasaklanması, başörtüsünün yasaklanması, herhangi bir dini ifadenin insan yaşamında olmasının yasaklanması gibi meseleler zedeleyici olmakla birlikte Çin'in sadece bize değil, bütün İslam'a karşı açtığı bir savaşın da göstergesidir.

Biz bir Müslüman olarak şöyle etkilenebiliriz; ailede dini şuur verecek bir anne-baba yok ise kendini çinli zanneden milli ve dini şuurdan yoksun bir tip ortaya çıkabilir. Çünkü çok küçük yaşlarda çinli öğretmenler tarafından onların kültür, örf ve adetleriyle yetiştiriliyor.

Fakat bu yapılan uygulamalar bizim milletimize, dinimize karşı yapıldığı için insanlar da buna karşı çok direniyorlar. Dilini, dinini, milli kimliğini korumak için elinden geldiği kadarıyla mücadele ediyorlar.

4) Çin hükümeti tarafında yapılan baskılar sonucunda kültürünüzden neleri kaybetmek zorunda kaldınız?

Yukarıda birçok şeyden bahsettim. Şu an da eğitim tamamen çinceleştirilmiştir. Ana okul, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite tamamen çince. Halbuki bu çin anayasasına göre yanlıştır. Özerk bölgelerin kendi dilleriyle eğitim alabilirler maddesi bulunduğu halde riayet etmemişlerdir. Çocuklarımıza da

çin kültürünü aşilayarak çinli gibi yetiştiriyorlar. Bu da vatanımıza, kültürümüze yapılan bir zedelemidir.

5) Medyaya yansımayan fakat şahit olduğunuz bir olay var mı?

Kız kardeşim ile birlikte Mısır'da kaldığım zamanlarda oradaki bir vakıa medyaya pek yansımamıştı. Benim orada olduğum zamanlarda üç bin civarında üniversite öğrencisi vardı. 2017'nin başlarından itibaren bu öğrencilere baskı yapılmaya başlandı. Ailelerinden kim varsa içeri alında ve onlarla tehdit edildi. Bazı öğrenciler döndüler, döndüklerinde havalimanından direkt içeri alındı ve onlardan hiçbir haber alamadık. Orada kalan öğrencileri ise Mısır güçleri yakalamaya başladı, evlere baskın yaptılar. Ondan sonra biz Kahire'den çıkmaya çalıştık. Ben, kız kardeşim, arkadaşım ve eşi özel bir araba tutarak oradan ayrılmaya çalıştık. Uygur öğrencilerini yakalamaya çalıştıkları için herkes farklı şehirlere gitmişti. Mısır güçleri yaklaşık 150 kişiyi yakalamıştı. Yine yaklaşık olarak 26'sı kayıp veya Çin'e gönderildi. O günden sonra Avrupa'ya, Türkiye'ye, Orta Asya, Orta Doğu ülkelerine gitmeye çalıştılar. Bizde Türkiye'ye geldik. Bu büyük bir meseleydi. Çin ile Mısır oradaki Uygurları yakalamak için anlaşmışlar. Bu şahit olduğum fakat medyaya yansımayan bir olaydır.

6) Başta sempozyum katılımcıları olmak üzere Türk halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

Başta Türk halkına teşekkür etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Çünkü biz şu anda burada yaşıyor ve okuyoruz. Türkiye Cumhuriyeti hem devlet olarak hem halk olarak bizim yanımızda olmuş, maddi manevi olarak bizi desteklemiştir.

Bizler biliyoruz ki geçmişten beri Türkler ile Çinliler yakın coğrafyalarda yaşamıştır. Aralarında birçok mücadeleler olmuştur. Atalarımız Orhun Yazıtları'na öğüt olarak yazmışlardır; Çin'in malına, ipeğine, yumuşak sözüne, kızına inanmayınız, Çinliler aldatıcı bir halktır. Bunu unutmamamız gerektiğini düşünüyorum. Bugün Türk dünyası olarak Çin'e karşı mücadelede hep birlikte olmamız, iş birliği yapmamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü Çin'in yaptığı sadece toprak işgali değil, İslam'a karşı açık bir savaştır. Bu bağlamda Türk halkının siyasi olarak daha açık bir şekilde tavrını ortaya koyması gerektiğini düşünüyorum. Halk olarak bunları bilmeyenlere anlatmamız gerektiğini ve birçok alanda destek verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

***İbrahim- Yaş:28**

1) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Yaşadığınız yerden neden ayrıldınız? Neden Türkiye?

Selamun Aleykum. Ben 2015 senesinde Türkiye'ye geldim. Yaşadığım yerden ayrılma sebebim ise, Doğu Türkistan'da vaziyet çok ciddileşti. Hiçbir şekilde milli ve dini kimliğimizi yaşamamıza izin verilmiyordu. Bu sebeplerden dolayı Türkiye'ye geldik. Burayı seçme nedenim ise, bin yıldır İslam top-rağı olması ve Müslüman Türk kardeşliği olması hasebiyledir.

2) Çin'in baskıcı tutumlarına dair kamuoyuna yansıtılan haberler sizce ne derece doğru? Bu baskıcı tutumların iç yüzü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Çin'in şu an Doğu Türkistan halkına uyguladığı baskı demek biraz hafif kalır, bu soykırım olarak tanıtılmaktadır. 1948 yılında uluslararası BM Genel Kurulu'nda altı türlü bir soykırım maddesi vardır, Çin'in yaptıkları da bu maddelere uymaktadır. Her ne kadar yeterli olmasa da medyaya yansıyan ve yansımayan tarafları vardır. Yansıyan tarafların doğruluk oranları yüksektir. Gerçekten şu anda orada bir soykırım yaşanmaktadır. Sadece bunları çok az bir kısmı medyaya yansımaktadır. Bunların iç yüzü hakkında; Çin'i Doğu Türkistan'a bağlayan birçok neden var. Bunların en önemlisi Doğu Türkistan'ın yer altı zenginlikleri olabilir diye düşünüyorum. Çin'de enerji bağımlısı bir ülke olduğu için bu konu da Doğu Türkistan'ı elinde tutuyor. Ayı zaman-da Çin cumhurbaşkanının ortaya koyduğu proje de Doğu Türkistan'dan geçmektedir. Bu projelerin Doğu Türkistanlılar tarafından engellenmemesi üzerine onlara yaşamak için iki seçenek sunuyor: Ya toplama kamplarında ölecek-sin ya da bizim gibi çinli olacaksın! Bu proje köprü gibi düşünüldüğünde bir ayağı Doğu Türkistan'dan geçiyor. Bunu Çinli uzmanlarda dile getiriyor. Hatta diğer ayağının da Türkiye olduğu söylemleri de vardır. Diğer faktörler ise tarihi sebeplerden kaynaklanıyor olabilir.

3) Çin hükümeti tarafından vatanınızda dininize karşı yapılan zedeleyici uygulamalar nelerdir? Bir Müslüman olarak bu durumdan nasıl etkilendiniz?

1949'dan itibaren Doğu Türkistan halkını Çin sistematik bir şekilde yok etmeye ve asimile etmeye çalışıyordu. Zaman zaman bu uygulamalar artmış veya azalmıştır. Mesela 1957'den 1959'a kadar Doğu Türkistan'ın aydın kesimlerinin hepsini tutuklayıp hapse attılar, birçoğunu da öldürdüler. Onun dışında Uygurca'nın tamamen yasaklanması, dini vecibelerin yerine getirilememesi, camilerin yıkılması, oruç tutmanın yasaklanması, başörtüsünün, uzun elbiselerin giyilmesinin yasaklanması gibi uygulamalar mevcut. Onun dışında toplama kampları var. Daha önceleri inkâr ediyorlardı. Ama Çinlilerin kendi

yaptıkları siyasetlerini meşrulaştırmak için yayınladıkları beyaz kaplı kitapta Doğu Türkistan halkından her sene bir milyon kişiyi toplama kamplarına aldıkları ve orada mesleki eğitim verdiklerini açıkladı. Orada mesleki eğitim veriyoruz dedikleri insanlar ise Doğu Türkistan'ın en aydın kesimleri, doktorları, yazarları, şairleri, alimleri, zenginleridir. O kampların içinde insanın hayvan olsa düşmanına yapmayacağı fiziksel ve ruhsal şeyler yapılıyor. Oradan çıkan insanların çoğu ya vefat ediyorlar ya da ekli dengesi yerinden olmadan çıkıyorlar. Şu ana kadar da 8 milyondan 10 milyona kadar dönüşümlü olarak oradan çıkan insanlar var. Bunların dışında 'Kardeş Aile Projesi' dedikleri proje uyguluyorlar. Her eve bir Çinli yerleştirip onları gece gündüz misafir etmek zorunda kalıyorlar. Aynı zamanda zoraki evliliklere maruz kalıyorlar.

Anne babalarından alınan çocuklar melek yuvası adı altında çocuk kamplarına yerleştiriliyorlar. Burada tamamen çin ideolojisi altında yetişiyorlar. Bir insanın dinine, milletine, kültüre yapılabilecek en haince şeyi yapıyorlar. İnsanları kendine bağlayan bin yıllık kültürlerini unutmalarını sağlıyorlar. Tarihi anımsatan her şeyi silip onun yerine yenisini yapmaya çalışıyorlar. Camileri de yıktılar. Yıkılmayanlar da ya eğlenme merkezlerine ya da ahırlara dönüştürüldü.

Bir Müslüman olarak etkilenmemek doğru değil. Yasak olmasından dolayı gizlice eğitim almak durumunda kaldık. Hafızlığımı öyle yaptım. Dini eğitim gören herkesi tutukladıkları için dışarı çıkamıyorduk.

4) Çin hükümeti tarafında yapılan baskılar sonucunda kültürünüzden neleri kaybetmek zorunda kaldınız?

İlk olarak tamamen Uygur ve Türk olduğumuzu unutturdular. Tamamen Çinliler tarafından yazılan kitaplar okutuluyor. Ben de Türkiye'ye geldikten sonra Doğu Türkistan bilincini buradaki kitaplardan okuyarak bildim ve elimden geldiği kadarıyla bu davaya sahip çıkmaya çalışıyorum.

Doğu Türkistan adı "Sincan" (Kazanılmış Toprak) olarak değiştirildi. Kim olduğumuzu bize unutturdular. Asimile etmeye çalıştılar. Bu da bir insanın kültürünü unutması için en büyük etken.

5) Medyaya yansımayan fakat şahit olduğunuz bir olay var mı?

Ben 15 yaşında ayrıldığım için bizzat şahit olduğum bir olay olmadı. Fakat bir tanıdığımın şahit olduğu bir olayı söyleyebilirim. Bundan iki sene evvel Doğu Türkistan'da yaşayıp büyüyen 2017'de Türkiye'ye gelen bir çocukla karşılaştım. O çocuk Doğu Türkistan'daki okullarda eğitim almış. İlkokulu bitirip ortaokula geldiğinde Uygurca yasaklanmış. Bu arkadaşta bu yaşağa

uymadığından dolayı bir Doğu Türkistanlı arkadaşı ile Uygurca konuştuğundan dolayı hocalarının cezalandırılmasına tabi tutulmuş. Bu ceza da ellerini açarak 10 sopa yediklerini beyan ediyor.

6) Başta sempozyum katılımcıları olmak üzere Türk halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

Lütfen empati yapınlar. Kendilerinin nereden geldiklerini nereye gideceklerini düşünsünler. Müslüman olduklarını unutmasınlar. Doğu Türkistan'a sahip çıkmaya, her türlü platformda Doğu Türkistan'ın sesi olmaya çalışsınlar.

***Erkek- Yaş: 34**

1) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Yaşadığınız yerden neden ayrıldınız? Neden Türkiye?

2011'de yüksek lisans ve doktora eğitimi için geldim. 2017'de soykırım başladığı için geri dönemedim. Türkiye'nin kültürel ve tarihi olarak en uygun olması, yüksek tahsillerim için uygun branşların bulunmasından dolayı Türkiye'yi seçtim.

2) Çinin baskıcı tutumlarına dair kamuoyuna yansıtılan haberler sizce ne derece doğru? Bu baskıcı tutumların iç yüzü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Yansıtılan haberlerin nüfuzlu basın yayın organlarının yayınlamış olduğu haberlerin neredeyse hepsi doğrudur. Yalnız Türkiye'de sosyal medyayı hiçbir zaman her ne konu olursa olsun haber konusunda çok ciddiye almazlar. Bu tür haberlerin daha çok nüfuzlu ve bu konuya hâkim olan haber sitelerinden veyahutta kuruluşlardan dinlemek daha doğru olacaktır. Yani sosyal medyada tanınan, bilinen ve güvenli kişilerin verdiği haberler doğrudur. Ama bilinmeyen kaynakların verdiği bilgilere güvenmemek daha iyi olacaktır.

Bu baskıcı politikaların iç yüzü tamamen soykırım da merkezleşen, Doğu Türkistanlıları soykırım ile birlikte topyekün kökten değiştirme ve yok etmeye yönelik devlet politikası haline gelen bir durumdur. Bu soykırım devlet tarafından sistematik bir şekilde uygulanmış olduğu için iç yüzünü karakteristik olarak gösterebilir.

3) Çin hükümeti tarafından vatanınızda dininize karşı yapılan zedeleyici uygulamalar nelerdir? Bir müslüman olarak bu durumdan nasıl etkilendiniz?

Başörtülü kadınların tutuklanarak hapisaneye götürülmesi, sokaklarda başlarının açılmaya zorlanması, hamile kadınların hamile olup olmadıklarının

kontrol edilmeye çalışılması gibi birçok zedeleyici uygulamalar bulunmaktadır.

4) Çin hükümeti tarafında yapılan baskılar sonucunda kültürünüzden neleri kaybetmek zorunda kaldınız?

Kültür kişiyle yaşayan bir şeydir. Ben şahsi olarak kültürümden, vatanımdan ayrı kaldığım için oradaki kültür alanından mahrum kaldım. Dolayısıyla benim yurt dışında yaşamış olmam ve memleketime dönememiş olmam başlı başına kültürümden ayrı kalmamın belirtisidir. Buna toplum olarak baktığımız zaman Doğu Türkistanlı olma özelliği taşıyan tüm kültürel şeylerden vazgeçirilmeye çalışılıyor. Din, dil, etnik özellikler, giyim-kuşam, konuşma tarzı, yeme-içme kültürü hatta ve hatta kendine özgü düşünme şekilleri dahil hepsi müdahale altında, bunların hepsi yasak. Doğu Türkistanlılar kültürünün tamamından vazgeçmek zorunda. Bunun yanında tamamını kaybetmekle karşı karşıyadır.

Benim vatanımdaki kültürümün yok olması demek benimde ait olduğum kültürün kaybolması anlamına geliyor.

5) Medyaya yansımayan fakat şahit olduğunuz bir olay var mı?

Doğu Türkistan'daki olayların %1'i medyaya yansıyor. Medyaya yansırsa vicdan sahibi insanlar burada uyuyamazlar. Dolayısıyla oradaki öldürmelerden de asimile politikalarından da bahsedebiliriz. Mesela en acı olan; 2008 yılında kadınların başörtüsünün sokaklarda açılması ve insanların bilinmeyen ilaçların yenmeye zorlanması. Ben buna 2008 yılı ve daha sonraki yıllarda da şahit olmuştum. Bu tür uygulamalar çok geniş çapta ve sistematik bir şekilde gerçekleşiyor ve çok fazla medyaya yansımıyor.

6) Başta sempozyum katılımcıları olmak üzere Türk halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

Ben katılımcılara Doğu Türkistan'daki durumla ilgili olarak daha aktif bilgi sahibi olmaya çalışmalarını, Doğu Türkistan'daki zulme, bu soykırıma dur demeye çalışmalarını ve bunu bilinçli bir şekilde gerçekten anlayarak, hissederek hem yakınlarında hem de daha sonraki çalışmalarında duyurmalarını temenni ediyorum. Doğu Türkistan ile ilgili daha çok sempozyumların yapılması ve duyurulması, sık sık bu tür faaliyetlerin gündeme getirilmesini temenni ediyorum.

***Jevlan- Yaş: 35**

1) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Yaşadığınız yerden neden ayrıldınız? Neden Türkiye?

Ben 2011 Aralık ayında Türkiye'ye eğitim amaçlı gelmiştim. Orada 2010 yılında üniversite de matematik bölümünü okuyordum. Yurt dışında okuma hevesim vardı zaten baştan beri. Türkiye'ye gelen Uygurların %70'i ya eğitim, ticaret, turizm amaçlı geliyor ya da işte yerleşmek amacıyla geliyor. Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan gibi Türkî cumhuriyetlerle bizim bağımız var, bunu tüm Doğu Türkistanlılar biliyor ama Türkiye'ye ayrı bir sevdalığımız var. Gerek kültürel bağ gerek soy bağı gerek tarihsel bir bağ gerek dini bir bağ tarif edemeyeceğimiz bir bağ, her ne kadar aramızda 3500 kilometrelik bir mesafe olsa da. Bu amaçla Türkiye bizim ilk durağımız. Ben de onun için Türkiye'yi seçtim.

2) Çin'in baskıcı tutumlarına dair kamuoyuna yansıtılan haberler sizce ne derece doğru? Bu baskıcı tutumların iç yüzü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Çin'in Doğu Türkistan'da yaptığı baskıcı politika kamuoyuna yansıtılmıyor. Şu an da Türk kamuoyunda yansıtılanlar ise çok az bir parçası, yansıtılanlardan daha beterinin yaşandığı bir coğrafya şu an da Doğu Türkistan. Senelelerimiz bildiğimiz üzerine Doğu Türkistan'da bir zulüm, katliam vardı. 2016'nın sonlarından itibaren Doğu Türkistan'da yaşananlar baskıcı politika olmaktan ziyade soykırım boyutuna ulaşmış durumda. Toplama kamplarını inşa edildi, benim de annem şu an da toplama kamplarında tutsak, tek nedeni ise bir Uygur olması. Bunun yanında daha birçok saçma sapan nedenler de var. Annem, babam, kardeşim tutsak edildi, sonra babam ile kardeşim bırakıldı annem hala toplama kampında; Çin eğitim sistemine itiraz ederek Türkiye'ye geldiğim ve yurt dışına gittim diye... Halbuki annem 2013 yılında Türkiye'ye beni ziyaret etmek amaçlı turist kafilesi ile birlikte gelmişti çalıştığı devlet kurumunda izin alarak, ona rağmen yine de şu an toplama kamplarında işkencelere maruz bırakılmış durumda, ben de annem için mücadele ediyorum. Bunun yanında çocuklar da Çinli olarak yetiştirilmekte; dinine, diline, ırkına düşman olarak yetiştirilmekteler. 10 sene sonra onlar belki dininden, ırkından nefret eden düşman bir Çinli asker olacaklar. Onun sonrasını düşünmek çok zor.

3) Çin hükümeti tarafından vatanınızda dininize karşı yapılan zedeleyici uygulamalar nelerdir? Bir müslüman olarak bu durumdan nasıl etkilendiniz?

Bizim dinimizi tamamıyla yaşamamız mümkün değil. Namaz kılmak, oruç tutmak, başörtüsü, cenaze törenleri, camilerimiz, dini nikah törenlerimiz ve hatta İslami şekilde selamlaşmamız, anlaşmamız yasaklanmış durumda. Türk-İslam medeniyetine uygun bir şekilde yaşamamız mümkün değildir, izin verilmiyor. Türkülerimizi, hatta Allah lafzını bile değiştirdiler.

4) Çin hükümeti tarafında yapılan baskılar sonucunda kültürünüzden neleri kaybetmek zorunda kaldınız?

Bizim kültürümüz, medeniyetimiz tamamıyla yok ediliyor. Bin senedir Türk-İslam medeniyetinin hüküm sürdüğü bir topraktır Doğu Türkistan. Gerek ev tarzıyla gerek yaşam tarzıyla, yemek hazırlama tarzıyla, konuşma tarzıyla muhafazakar olsun, seküler olsun, entelektüel olsun bunlara bakılmaksızın aynı kültür bağıyla yaşanırdı. Fakat şimdi bunların hepsi yok ediliyor. Mimarimizden yaşam tarzımıza, evlilikten cenaze işlemlerimize kadar hepsi değişmiş ve kendi kültürlerini kabul ettirilmeye zorlanılıyor. Bizzat bunu yaşayan biri olarak bu bir gerçek, oradan gelen haberlerden de bunu görebiliyoruz.

5) Medyaya yansımayan fakat şahit olduğunuz bir olay var mı?

Şahit olduğumuz, aynı şekilde toplama kamplarında kalıp çıkanların şahit olduğu çok şey var. Yurt dışına gidip oradan tüm dünyaya yaşananları anlatmaya çalışıyorlar. Orada kalıp çıkan 12 şehit var. Oradan çıkan mağdurlar, belgeler, araştırmacılar şu an da bu durumu soykırım olarak değerlendiriyorlar. Fakat bunlara medyada yer verilmiyor.

6) Başta sempozyum katılımcıları olmak üzere Türk halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

Ben başta sempozyuma katılan tüm kardeşlerimiz olmak üzere Türkiye Devleti'nden ve tüm halktan rica ediyorum; Doğu Türkistan'da bir medeniyet tamamı ile yok oluyor, bizim bir farkımız yok. Ortak medeniyetimiz, Türk-İslam medeniyeti şu an da yok oluyor. Türkiye'den uzak bir coğrafya da kendi medeniyetimiz, ırkımız, karındaşlarımız yok olurken biz burada sessizce sanki hiçbir şey olmamış gibi yaşayabiliyorsak düşman yaklaşıyor demektir.

***Abduğanican- İlahiyat Öğrencisi- Yaş:26**

1) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Yaşadığınız yerden neden ayrıldınız? Neden Türkiye?

Türkiye ye 2017 Nisan'da geldim. 2015'e Doğu Türkistan'dan eğitim almak için Mısır'a gittim ve El Ezher Üniversitesi'nde okumak için başvuru yap-

tım. Maalesef Mısır'da bile çinliler peşimizi bırakmadı, geri dönün yoksa geride kalan ailenizi alırsınız, hapse mâhkum ederiz diye tehdit etti. O gün bugündür ailemden haber alamıyorum, ne durumdalar hayatta mı bilmiyorum. Sisi hükümetiyle görüşüp Uygur öğrencilerin iadesi konusunda bazı çalışmalar yürüttü ve Mısır'dan ayrılmak zorunda kaldım. İkinci vatanımız Türkiye'ye yarım kalan eğitim hayatımı tamamlamak ve mücadelemi sürdürmek için geldim.

2) Çin'in baskıcı tutumlarına dair kamuoyuna yansıtılan haberler sizce ne derece doğru? Bu baskıcı tutumların iç yüzü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Kamuoyuna yansıyan haberlerin eksiği yok fazlası var. Sadece sosyal medya aracılığıyla sesimizi duyurmaya çalışıyoruz. Anlatamadığımız, konuşmaktan bile çekindiğimiz şeyler var. 1949'da işgal edilen Doğu Türkistan'da yıllardır devam eden yasaklar, zulüm, şiddet vardı. Toplama kamplarının inşa edilmesiyle bu durum artık soykırım şeklinde ilerliyor ve bu şekilde devam ederse Uygurların yarını çok karanlık.

3) Çin hükümeti tarafından vatanınızda dininize karşı yapılan zedeleyici uygulamalar nelerdir? Bir müslüman olarak bu durumdan nasıl etkilendiniz?

Doğunca ilk isim yasağıyla karşı karşıya kalacaksınız,

Başörtü yasağı,

Oruç yasağı,

Her türlü milli ve dini eğitimin yasaklanması,

Ezanın yasaklanması,

Dua ve zikirlerle komünist parti propagandası eklenmesi,

Camiye giriş yasağı,

Sakal ve bıyık yasağı gibi...

Bir Müslüman olarak her türlü işkence ve baskıya rağmen kendi benliği mi korumaya çalıştım.

4) Çin hükümeti tarafında yapılan baskılar sonucunda kültürünüzden neleri kaybetmek zorunda kaldınız?

Biz okullarda zorunlu olarak Çince eğitim görmek ve zorunlu şekilde komünist marşları söylemek zorunda kaldık ancak yasaklanan her kültürümüzü içimizde sakladık, yaşadık, direndik. Yeraltı merdivenlerde o zor şart-

larda Kur'an-ı Kerim'i ezberledik, çünkü bir gün Kur'an bile bulamazsınız dendi ve bugün gerçekten öyle oldu. Ben kaybetmedim ama bu gidişle kültür diye bir şey kalmayacak. Uygur mimarisiyle yapılan evler ve mezarlar yıkılmaya başladı, şimdi ilkokuldakilere bile zorunlu Çince dersi veriliyor. Ne bayram ne cenaze ne de Kurban Bayramı kaldı. "Selamun Aleykum" demek bile yasak. Biri öldüyse arkasından sadece gittiği yer güzel olsun gibi şeyler söyleniyor ama içinden ne demek istediğini biliyor fakat işkence edileceğini bildiği için cennet yerine güzel olsun, günah yerine hoş değil gibi bir çok şey bu şekilde ifade edilmek zorunda, bu gidişle kültürümüzü kaybolacak.

5) Medyaya yansımayan fakat şahit olduğumuz bir olay var mı?

Cumaya gittiği içi üç hafta hapiste işkence gören komşum, hapiste yaşadıklarını anlatmasın diye son tahliye günü ilaç verilmiş, hapisten çıktıktan sonra öldü.

6) Başta sempozyum katılımcıları olmak üzere Türk halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

Aliya İzzetbegoviç'in dediği gibi:

"Ve her şey bittiğinde hatırlayacağımız şey; düşmanlarımızın sözleri değil, dostlarımızın sessizliği olacaktır."

***Erkek- Yaş: 25**

1) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Yaşadığınız yerden neden ayrıldınız? Neden Türkiye?

2014'de Türkiye'ye Yurt Dışı Akrabalar Topluluğu (YTB) tarafından 4 yıllık lisans bursu kazanarak geldim. Uygur Türkçesi %60 Türkiye Türkçesine benzediği için dil sorunu yaşamadan eğitim almak ve kültürel benzerliğimiz olması sebebiyle daha az yabancılik çekerim diye buraya geldim.

2) Çinin baskıcı tutumlarına dair kamuoyuna yansıtılan haberler sizce ne derece doğru? Bu baskıcı tutumların iç yüzü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Kamuoyundaki haberler gerçek, bizzat Doğu Türkistan'da yaşadık ve o zulme şahit olduk. Acısını hala yüreğimizde hissediyoruz, Twitter, Facebook, Instagram, Youtube gibi sosyal medya uygulamaları orada çalışmadığı için haber almanın zorluğu söz konusu.

Doğu Türkistanda ki zulmün iç yüzüne baktığımız zaman Çin düşünce yapısı ve felsefesi bunu oluşturmaktadır. Farklılık tehdittir gibi diğer etnik unsurları yok etmeyi öngören politik düşünce oluşturmaktadır.

3) Çin hükümeti tarafından vatanınızda dininize karşı yapılan zedeleyici uygulamalar nelerdir? Bir müslüman olarak bu durumdan nasıl etkilendiniz?

Bazı isimlerin yasaklanması,

Oruç yasağı,

Ezanın yasaklanması,

İmamların itibarını düşürmek için namaz sonra meydanlarda toplatılıp dans ettirilmesi,

Başörtüsü yasağı

Camiye giriş yasağı

Sakal yasağı gibi vs. yasaklar vardı

Toplama kampı sonrası, kamptaki insanlara cuma günü zorla domuz eti yedirerek inançlarını yıkama çalışmaları.

En etkilendiğim olay şuydu ramazan orucuna yeni başlamıştım, ilk gün okula gittim, sınıfın önünde iki farklı yemek tezgahı vardı öğretmen herkese zorla yemek yediriyordu arka tarafta sivil Çinli polis not alıyordu, hangi ailenin çocuğu yemezse yemeği o aileye akşam baskın düzenliyordu çocuğa oruç eğitimi vermiş diye. Sıra bana gelince başım ağrıyor dedim ancak ağır kesici getirdi anladım ki orucumuzu zorla bozacaklar Çinli sivil polis yemek yemedi diye not almasınlar ve akşam evime baskın olmasın diye yedim ama orucuma devam ettim. Öğlen ve akşam da zorunlu yemek verdiler, akşam eve gelince babama anlattım olayı belki o yaşta anlamam diye Allah seni çok sevdiği için zorlanmasın diye üç öğün rızık vermiş diye anlattı. Sahura yemek yapmıyorduk sokakta özel hareket timi geziyordu hangi evin ışığı yanarsa o eve baskın düzenlemek için o yüzden iftarda yaptığımız yemeği sahurda mum ışığı veya el feneri tutarak yiyorduk, kalın perdelerde ışık dışarı gitmez diye.

4) Çin hükümeti tarafında yapılan baskılar sonucunda kültürünüzden neleri kaybetmek zorunda kaldınız?

İlk okul çağında önce çift dilde eğitim diyerek Uyгурca-Çince karışık eğitim aldık, sonra Uyғurca'yı tamamen ortadan kaldırıp Çince eğitim verildi, bazen konuşurken Çince karışırdı. Onun dışında daha çok sarıldım kültüreme, dinime asimile olmamak için, bizim zamanımızda evde en azından aile-

miz vardı bazı eğitimleri alırdık ama şu an ailesi kamplara atılmış ve Çinli ailelere verilmiş çocukların durumu çok kötü.

5) Medyaya yansımayan fakat şahit olduğunuz bir olay var mı?

Arkadaşımın abisini hapisten kaçtı diyerek işkenceyle öldürüp yalanda ev araması yapmışlardı.

6) Başta sempozyum katılımcıları olmak üzere Türk halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

Dün Endülüs olduğu gibi bugün Doğu Türkistan da ikinci olmak üzere, bir millet topyekün tarihten silinmek üzere. Eğer yarın Doğu Türkistan'daki soykırımı unutmamak unutmayacağız diye paylaşım yapmak istemiyorsanız bugün sessiz kalmayın, tarafınızı belli edin!

Tumaris-Yaş: 20

1) Türkiye'ye ne zaman geldiniz? Yaşadığınız yerden neden ayrıldınız? Neden Türkiye?

Ben 2015'de eğitim için geldim. Buraya gelmemizin en önemli sebeplerinden biri ise dini ve milli kimliğimi özgürce yaşayabilmek. Ben buraya geldikten sonra başörtüsü, evlerde dini kitap bulundurmak yasaklandı.

Küçüklüğümden beri Türkiye hayranlığı ile büyüdüm. Ben küçükken Türk bayraklı kıyafetler meşhurdu herkes onları giyerdi. Dilimiz, milletimiz her şeyimiz aynıydı. Burası kendimi yabancı hissetmediğim ikinci evim.

2) Çin'in baskıcı tutumlarına dair kamuoyuna yansıtılan haberler sizce ne derece doğru? Bu baskıcı tutumların iç yüzü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Yeterince araştırma yapılmadığını düşünüyorum. Bu konuda kamp mağdurlarının oradan kurtulduktan sonra anlattıkları var... Bunlar gerçek. Artık bunları inkar etmesinler. Araştırmadıkları için bazı kesimlere tüm bunlar aşırı geliyor ve inkar ediyorlar.

Çin'in baskıcı tutumu hakkında bir örnek verecek olursam; ben küçükken kapandım. Bize okulda başınızı açın müfettişler gelecek, gittikten sonra kapayacaksınız diyorlardı. Baskılar bu şekilde artmıştı. Sokaklarda bile Müslümanlara özgü şeylerin yasak olduğuna dair levhalar koymuşlardı. Siz Uygursunuz, devletiniz Çin Halk Cumhuriyeti diyerek bunu bize aşıyorlardı. O yüzden çoğu insan devletin Doğu Türkistan olduğunu bilmez.

Çin öyle bir yöntem izliyordu ki, kişileri kendileriyle değil sevdikleriyle tehdit ediyordu. Biz bunları haykırmaya çalışıyoruz fakat medya görmek istediği gibi görüyor.

3) Çin hükümeti tarafından vatanınızda dininize karşı yapılan zedeleyici uygulamalar nelerdir? Bir müslüman olarak bu durumdan nasıl etkilendiniz?

Çin, Müslümanlığı başlı başına bir hastalık olarak görüyor. Memleketimizde 18 yaşın altındaki herkes, kadınlar, devlet memurları...şeklinde maddelerde yer alan kişiler camilere giremiyorlar. Hatta sınıfımızdaki erkeklerin küçükken kaçarak cumaya gittiklerini hatırlıyorum. Onu öğle vaktinden önce yapmaları gerekirdi. Cuma vakitlerinde okulun önünden askerler arabalarla geçirdi. Camiye kontrol ederek alıyorlardı o zaman.

Açık açık dini eğitim verilemezdi. Gizli bir şekilde, misafirliğe gider gibi gider, ezberlerimizi öyle verirdik. Ben de Kur'an eğitimimi öyle almıştım. Oruç tutulmasına da izin verilmiyor. Sahurda ışık açılmaz, mum ışığında sahur yapılmaya çalışılırdı. Okuldaki nöbetçi öğretmenler su içirir öyle geçirirdi kapıdan, öğlenleri herkes yemek yemek zorundaydı. Evlerde Kur'an, seccade bulunmaz. Ben memleketteyken durum böyleydi. Şu an olanları tahmin bile edemiyorum. Erkeklerle zorla içki içiriyorlardı. Bir arkadaşım şöyle anlatmıştı: Ben Kur'an'ı ezberledim. Ailem her şeyi bana öğretmişti. 12. sınıftayken okulda kelepçeleyip cezaevine götürdüler. Her adımımızı takip eden biri vardı. Eğer ben içmezsem bir sürü şeye maruz bırakıyorlardı.

Çinlilerin söylediği şey şu: Ya benim gibi olacaksın ya da yok olacaksın! Bazıları zorla asimile oldular, buna direnenler ise şu an da ortada yoklar.

4) Çin hükümeti tarafında yapılan baskılar sonucunda kültürünüzden neleri kaybetmek zorunda kaldınız?

Onlar yüzünden ben tarihimi öğrenemedim. Hatta buraya geldikten sonra memleketimin adımı öğrendim. Ana dilimi kaybetmek zorunda kaldım. Uygurca konuşmak yasak, zaten konuşsanız da itibara alınmıyorsunuz. Eğitimde ana dilimiz kaldırıldı, herkes Çince eğitim görmek zorunda. Uygurca yazılmış o kadar güzel kitaplar vardı ki şu an hiçbirini yok, yasaklandı ve bir daha basımına izin verilmedi. Kültürümden bir sürü şeyi kaybetmek zorunda kaldım. Oradayken milli bayramlarımızı kutlayamıyorduk. Bütün bunları burada doya doya yaşayabiliyorum. Kültürel olsun, insani olsun hiçbir şeyi açık açık konuşamıyorduk, her şeyimizi kaybettik. Sanki bir odadasınız ve herkes sizi orada bir yerlerden izliyor gibi. Milli kimliğimden çok şey kaybettim. Uygur gibi büyüyemedim. Çinliler gibi büyüttüler. Anne-babam sağ ol-

sun onlar sayesinde bunları çok fazla hissetmeden büyüdüm. Ama diğer şehirlerde yaşayanlar asimile olarak büyüdüler. Tüm bunların buraya geldikten sonra karşılaştırmasını yaparak idrakine vardım.

5) Medyaya yansımayan fakat şahit olduğunuz bir olay var mı?

Benim ailem çok geniş bir ailedir. Halamın çocuklarını içeri aldılar. Bir tanesini çıktıktan sonra iyileşiyor zannettik fakat daha sonra tekrar içeri almışlar. O, oraya girmeden önce sapasağlam bir insanken çıktıktan sonra neredeyse yürüyemeyecek hale gelmişti. Yine halamın gelinine de daha küçükken kuran kursuna gitti diye on küsur sene hapis cezasına çarptırdılar. Erkeklerin %90'ından haber yok. Amcam müebbet hapis cezasına çarptırılmış. 2018'den beri babama ulaşamıyorum. Yaşayıp yaşamadığına dair net bir şekilde haber alamadım. Hiç kimse bu konu hakkında bir bilgi vermedi. Annem 2017'den beri anne-babasının sesini duyamadı. Medyaya yansımayan benim ailemin hikayesidir.

6) Başta sempozyum katılımcıları olmak üzere Türk halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

Beni dinleyen ve bu konuyla ilgilenen herkese çok teşekkür ederim. Ben öncelikle babama bir iki cümle söylemek istiyorum.

"Baba lütfen dayan! Sana bir sürü mektup yazdım, hepsini seninle okumak için... Eğer ki şehit olmuşsan, Rabbim o unvanı sana vermişse ne mutlu bana. Şehit kızımı diye gezinirim. Ama Rabbim sana yaşaman için bir ömür vermişse lütfen dayan, aklını kaybetme. Beni unutma! Beni unutmadığın sürece hep seninle olacağım. Allah'a emanet."

Ben ve benim gibi tüm Uygur kardeşlerimden dualarınız esirgemeyin. Anne-babanıza, sahip olduğunuz bütün nimetlere çok şükür edin.

Sonuç

Dünya yaratıldığından itibaren bütün ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda ve gücü dahilinde dişini geçirebileceği ülkeleri işgal etmekten geri kalmamıştır. Sempozyum için ele aldığımız Doğu Türkistan bölgesi de bu kanlı diştin nasibini almaktadır. İşgallerinin boyutunu ekonomik çıkarlar kapsamında bırakmayıp canice, insanların sahip olduğu yaşama hakkını, hürriyet hakkını, eğitim hakkını ve daha nice hakları elinden alan Çin hükümetinin hala kamuoyunda destekçilerinin olması akıl tutulmasından başka bir şey değildir. Çin hükümetinin çocuk, yaşlı, kadın, erkek demeden her yaş grubundan insana uyguladığı bu vahşi politikalar bugün Çinin yanında olan dev-

letlere yarın kendilerine uygulanmayacağı garantisini mi veriyor acaba? İnsan kalabilen her varlık; din, dil, ırk gözetmeksizin çıkarlarını bir kenara bırakıp göz yaşı akıtan, ailesinden mahrum bırakılan, vatanında köle muamelesi gören ne ruhun ne de vücudun kaldıramayacağı işkencelere maruz kalan, milli ve dini kimliklerinden soyutlandırılan Uygur halkının davasına gönül koyup sesine ses olmalıdır. Her şeyiyle bize yön veren Peygamber Efendimizin de buyurduğu gibi: *"İçinizden biri bir kötülük görürse onu eliyle, buna da gücü yetmezse diliyle değiştirsin; buna da gücü yetmezse kalbiyle (ona karşı kin ve nefret beslesin). Bu ise imanın asgari gereğidir."*¹² Bu hadis-i şerif ışığında elimizden geldiğince önünde sırf hevamız için uzun kuyruklar oluşturduğumuz, Müslüman Uygurları ucuz işçilikle çalıştırmaya utanmadan devam ettiren markaları boykot etmek veyahut her türlü platformda bu haklı davanın sesi olmak, destek vermek hiçbirini yapamıyorsa bile kalbi bir duanın içerisine Müslüman kardeşlerimizi katarak âmin demek Efendimizin kavli ile imanın bir gereğidir.

Empatinin sadece dillere pelesenk olmuş bir kavram olarak kalmaması bu kavramın gönüllere de tesir etmesi için Doğu Türkistan meselesini sadece tarihi ve siyasi tarafıyla sınırlandırmayıp; bizzat bu asimileye şahitlik eden Uygur Türklerinin yaşamışlıklarına ortak olmak istedik. Görüşme talebinde bulunduğumuz zaman Türkiye'de yaşamalarına rağmen bu teklifimizi ailelerinin toplama kamplarında olması ve hala Çin'in baskılarını üzerlerinde hissetmeleri nedeniyle ret cevabı veren kişiler olmuştur. Fakat biz onların ret cevabına rağmen Çin zorbalığının ne boyutta olduğunu bir nebze olsun anlamış olduk. Görüşme teklifimizi kabul edip, sorulan sorular doğrultusunda ortaya çıkan cevaplar ise meseleye ışık tutmuştur. Cevaplardan çıkarılan ortak nokta ise orada yaşanan olayların tümünün gün yüzüne aslında çıkarılmadığı, kamuoyuna sunulandan daha fazlasının yaşandığı ve bu duruma bazı Müslüman ve Türk toplumlar, ideolojiler tarafından sessiz kalınmasının sitemini görmekteyiz. Hemen hemen hepsinin aile fertlerinin toplama kamplarında olduğu ve çok uzun süredir kendilerinden haber alınmadığı, yaşam ile ölüm arasındaki belirsizlikte onlardan gelecek herhangi bir haberin umudunu taşımaktadırlar. Kendileri de orada bulundukları süre içerisinde soykırıma şahit olup yapılan asimilasyonun boyutlarını yüreklerinin kaldırabildiği, güçlerinin yetebildiği kadar anlatmaya çalıştılar.

Bu çalışmadan çıkarabileceğimiz en önemli ve en çarpıcı nokta: İnsan hayatlarının devletlerin kanlı çıkarlarına pamuk ipliğiyle sarılı olduğudur. İnsan

¹² Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, nşr. Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî (b.y.: Ramshim Malboun, 1432-2011), "İman", 18 (No.34).

nefesinin bir hammadde kadar değerli görülmeyip kolayca kesilmesine hüküm veren, gözünü para ve güç bürümüş sistemlerin asıl hiçbir değeri yoktur.

Kendi hakkı olmadığı halde gerçek dışı belgeler, bahaneler, safsatadan oluşan fikirlerle ve beyhude sözlerle işgal faaliyetine girişen Çin devletinin kanlı siyah bayrağı gök bayrağın üzerine örtülmeye çalışılmaktadır. Ama bizler inanıyoruz ki her karanlığın ardından gelen aydınlık gibi gök bayrakta kanlı siyah bayrağı yutacak ve vatanının üzerinde şanyla dalgalanacaktır.

Kaynakça

- Alptekin, Erkin. "Çin'in Doğu Türkistan Siyaseti". *Istanbul Journal of Sociological Studies* 0 / 22 (Eylül 1988): 143-158.
- Acar, H. & Bulut, S. "Çin'in Doğu Türkistan Politikasının Uluslararası Toplum Yansımaları". *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 9/1 (2021): 1-42.
- Dağcı, K. & Keskin, M. "Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri". *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 1 (2): 11-29.
- Emet, Erkin. *5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.
- Kuşeyri, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim. *el-Câmi 'u's-Sahîh*. nşr. Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî. 1432-2011.
- Tuna, Amine. *Doğu Türkistan'da Asimilasyon ve Ayrımcılık*. İstanbul: Pelikan Basım Matbaa, 2012.
- EN, Euronews. "Aralarında Müslüman ülkelerin de bulunduğu 46 hükümetten, Çin'in Doğu Türkistan politikasına destek". Erişim 27 Şubat 2022. <https://tr.euronews.com/2020/07/07/aralar-nda-musluman-ulkelerin-de-bulundugu-46-hukumetten-cin-in-dogu-turkistan-politikas-in>
- QHA, Kırım Haber Ajansı, "BM Üyesi 39 Ülkeden Çin'e Doğu Türkistan Çağrısı". Erişim 27 Şubat 2022. https://qha.com.tr/haberler/politika/bm-de-39-ulkeden-cin-e-dogu-turkistan-cagrisi/256460/amp/#aoh=16458135777719&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=%251%24s%20alan%C4%B1ndan

Hız. Peygamber Döneminde Kadının İyileşen Hali

Kübra Gökdemir

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

Kadın'ın yaratılışı, erkek karşısındaki durumu, ferdi ve içtimai hayatta yüklendiği farklı sorumluluklarının olması hem sosyal bilimlerde çalışmalarda hem de dini konularda yapılan çalışmalarda kendine önemli bir yer edinmiştir. Bu çalışmada ise "Hz Peygamber Döneminde Kadının İyileşen Halini" ele alacağız.

İnsanlığın var oluşundan bu yana tüm kültür ve toplumlarda kadın önemli bir yer edinmiş fakat hemen hemen her toplumda farklı anlayışlar ile varlığını korumuştur. Bazı toplumlarda statü farklılıklarından, şehirde ve çölde yaşamasından kaynaklanan her kadın eşit sayılmamış ve hiyerarşik bir sistem oluşturulmuştur. Bazı toplumlarda ise eşit sayılmaya çalışılmış fakat her zaman gerçek anlamda bu eşitlik sağlanamamıştır.

İslam öncesi Arap toplumlarında kadın hak ettiği değeri hiçbir zaman değer görmemiştir. Bireysel/toplumsal alanda değer görmemesi onun diğer alanlarda da tabi olarak saygı ve değer görmediğini göstermektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Cahiliye döneminde hiyerarşik bir sistem içinde, belli başlı ailelerin kadınları, her kadının nasiplenemediği bazı avantajlardan ve faydalardan yararlanmışlardır. Fakat bu durum yine aşırı engellemeler ile varlığını göstermiştir.

İslam'ın zuhurundan sonra, Hz Peygamber döneminde kadınlar hak ettikleri değere ulaşmışlardır. Sosyal hayatta varlıklarını en güzel biçimde gösterebilme imkanı bulmuşlar, ticarete ilerleyebilmişler ve toplumun gelişmesinde büyük rol almışlardır. Mescitte erkekler kadar aktif bulunmuşlar, ders halkalarına katılmışlar, Cuma ve bayram hutbelerinden istifade edebilmişlerdir.

Kadınlar haklarını aramışlar ve Hz Peygamber'den hiçbir zaman olumsuz bir dönüt almamışlardır. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerimde kadının nikahından boşanmasına, özel durumlarından hak ettikleri şeylere kadar durumlarından bahsedilmiş ve hiçbir kadından küçümsenerek bahsedilmemiştir.

Cahiliye döneminde kadın çadırın direğine bağlanan deveden daha aşağı görülürken, Asr-ı Saadette kadınlar en değerli varlık olarak görülmüş, erkekler gibi tüm haklardan yararlanmışlardır. Gerek temel ihtiyaçlarını karşılamak

adına olsun gerekse Mescide gidip eğitim almak adına olsun kadınlar hiçbir şekilde kısıtlanmamıştır. Nasıl ki erkeklerin kadınlar üzerinde hakkı varsa kadınların da erkekler üzerinde hakkı vardır anlayışı ile hareket edilmiş bunun hassasiyeti ile yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Nitekim Rasulullah (sas)bu durumla alakalı bir Hadis-i Şerifinde “Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizler üzerinde hakları vardır” buyurmuştur. Yine başka bir Hadisinde “Cennet annelerin ayakları altındadır”¹ buyurarak kadınların aile içindeki önemine işaret etmiştir.

İSLAMİYET ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA KADININ DURUMU:

İlk olarak İslamiyet öncesi Arap toplumunda kadının durumuna bakacak olursak; Kadının varlığı erkeklerin bazı ihtiyaçlarını karşılamak adına ve hizmet etmesi adına varlığından bahsedilmektedir. Bir kadın kız çocuğu dünyaya getirdiğinde hor görülmüş, oldukça değersizleştirilmiştir. Bu durum Kur’an’ı Kerimde şu şekilde ifade edilmiştir; “Onlardan biri kız çocuğu ile müjdelendiği zaman, öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde kalarak yanında tutacak mı yoksa toprağa mı gömecek? Bakın ki verdikleri hüküm ne kötüdür!”² O gün ki Arap toplumunda, çadırın içindeki kadın ile çadırın direğine bağlanan deve arasında çok az fark bulunmaktaydı.

İslam öncesi Araplarda kadın o kadar değersizdi ki bazı erkeklerin iyi bir çocuk sahibi olması adına hanımını beğendiği bir erkekle beraber olması için gönderdiği, bu dönemin şiirlerine baktığımızda karşımıza çıkmaktadır. Yine bu dönemde kadınların özel günlerinde onlarla aynı yatakta yatmamak bir yana onlarla aynı kaptan dahi yemek yenmemiş, aynı ortamda bulunmamışlar, onları uğursuz saymışlardır. Bu durum İslam öncesi kadının genel manzurasını gözler önüne sermektedir.

Cahiliye döneminde kadınlar kendi içinde hürler ve köleler olarak iki sınıfa ayrılmıştır. Bu sistem içinde hür kadınlar köle kadınlardan çok daha fazla imtiyaza, saygınlığa ve haklara sahiptiler. Hatta öyle ki Aristokrat aileye mensup kadınlar halk içindeki erkeklere oranla daha çok saygınlığa sahiptiler. Çölde yaşayan kadınların böyle bir imtiyaza sahip olması düşünülemezdi.

¹ Acluni, *Keşfü'l-hafa*, 1, 335.

² en-Nahl, 16/58-59.

Fakat bu kadar çok imtiyaza sahip olmalarına rağmen Cahiliye toplumunda “Kadın” çok muğlak bir anlam ifade etmekteydi.

Kadın her zaman erkeği baştan çıkarmaya çalışan potansiyel kötülük olarak görülmüştü. Hiçbir konuda hiçbir zaman kadınların görüşleri alınmamıştır. “Kadınlarla istişare ediniz fakat onlara muhalefet ediniz”, “İşini, kadının görüşüne dayandıran zelil olmuştur.”³ sözleri ile kadınların değersizliği çok açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Yine Cahiliye döneminde kadınları çirkin bir durumun içine sokan, nesebin karışmasına sebebiyet vererek kadınların değersizliğini gözler önüne seren bir başka durum ise nikah olayıdır. Çok fazla nikah çeşidi olmakla beraber Hz Aişe’den gelen rivayetlere göre Cahiliye döneminde yaygın 4 çeşit nikah türü vardır:

1) Adamın kızı nişanlanır, şahitler huzurunda mehir ödenerek yapılan nikahtır ve bu nikah dinimizce en kabul gören ve yaygın olan nikah türüdür.

2) Karısı ay halinden temizlenince adam eşine; “falancaya git ve ondan hamile kal” derdi. Bundan sonra kocası kadına hiç yaklaşmazdı. Kadının hamile kaldığı anlaşıncı kocası isterse eşine yaklaşırdı. Bu nikaha **İstibza Nikahı** denirdi.

3) On kişiden aşağı olmamak kaydıyla bir erkek topluluğunun bir kadınla düşüp kalkması şeklinde olurdu. Kadın hamile kalıp doğurduğu zaman birlikte olduğu kişilere haber gönderilir ve çocuk bunlardan birine nispet edilirdi. Bu nikaha **Nikah’ül Müşterek** denirdi.

4) Fahişe bir kadının bir çok adam ile birlikte olmasıdır ki bu kadınlar umuma ait olup bu kadınların evlerinin önüne bayrak çekilirdi. Hamile kalıp çocuğu olunca tüm erkekler gelir toplanır ve çocuğun nesebini belirlemek için Kaif çağırılırdı. Kaif çocuğu bunlardan birine nispet eder ve o şekilde olay çözüldü. Bu nikaha ise **Nikah’ül Biğa** denirdi.

Cahiliye toplumunda çok eşle evlilik coğrafi konumun gerektirdiği imkanlardan ve kadınların çok olmasından kaynaklanan çok normal karşılanmaktaydı. Hatta bu durum adet haline gelmiş hiçbir zaman

³ bk. Sealibi, *Simaru’l-Kulüb*, s.306. Her ne kadar bu iki söz İslami kimi kaynaklarda hadis olarak geçse de bunlar, cahiliye döneminde geçerli olan Arap örfüdür. Bir defa Hz. Peygamber bir çok konuda örneğin Hudeybiye anlaşmasında olduğu gibi hanımlarıyla İstişare etmiş ve onun sözüne göre hareket etmiştir. Dolayısıyla, kadın aleyhtarı bir durumu ifade eden bu iki söz, O’nun fiili sünnetine aykırıdır. Tarihçi Sealibi’nin hadis olarak aktardığı bu sözler uydurmadır.

yadırganmamıştır. Kadın bir Met'a olarak sayılmış güçlü zengin erkekler istedikleri kadar çok kadınla nikahlanabilir ve ekonomisi el verdiği müddetçe cariyeler satın alabilirlerdi. Mekke'nin ileri gelen seçkinlerinin 10'dan fazla hanımının olduğu da yine kaynaklarda bahsedilmektedir.

Bu durum içinde çocuk doğuramayan kadın ile kısır erkeğin durumu aynı olmasına karşın hiçbir zaman eşit sayılmamış ve kısır kadın erkeğe oranla daha hakir görülmüştür. Evli ama çocuk doğuramayan kadın ancak eşi kabul ederse eşinin yanında kalabilirdi ki bu durum çok nadiren yaşanıyordu. Kadın ya eşinin yada çevresinden aldığı psikolojik şiddete maruz kalarak boşanmak zorunda kalıyordu. Boşanan erkek bakire ve hiç evlenmemiş genç bir kadınla evlenebilirken boşanan kadın ana-baba ocağına terk edilir ve orada ölüme mahkum edilirdi.

Bakire kadın evlendiğinde bakire olmadığı anlaşılırsa bu büyük bir musibet olarak kabul edilir ve hem kadın hem de kadının ailesi adına çok büyük bir leke olarak adlandırılırdı. Büyük bir Ar, namus zafiyeti anlamına gelirdi çözümü ise çoğu zaman aile büyükleri toplanarak kadının ölümüne hükmedilirdi.

Cahiliye döneminde kadının ne denli değersiz sayıldığı anlatılanlarla ortaya çıkmaktadır. İslamiyet öncesi toplumlar da edebiyat önemli olmuş şiire fazlasıyla değer vermişlerdir. Şiirlerinde kadınların durumundan bahsedilmiş ve onları küçük düşürecek bir çok özellikle vasıflandırmışlardır. Bu özelliklerden bazıları ise şunlardır; Cimrilik ve paraya düşkünlük, Vefasızlık ve nankörlük, Geçimsizlik...

Cahiliye döneminde şairlerin kadınlardan yakındığı bir diğer husus ise yaşlandıklarında kendilerine yüz vermemeleridir. Onların bu durumları şiirlerde asıl tema olmuş, şiirlerde olumsuz kadın imajı çizilmiştir. Aşağıdaki dörtlükte bu durum açıkça belirtilmiş, Cahiliye devri şairlerinden Abid b. El-Ebras (ö. 555) bu durumu şu şekilde kaleme almıştır:

Baksana bugün eşim beni kınıyor, bir gece kalkmış benden şikayet ediyor.

Bana "yaşlanmışsın" diyor. Ben de ona "doğru, ardımda yılları bıraktım!" diyorum.

(Bir zamanlar) nazik (davranırken, şimdilerde) benden yüz çevirip bana sözler söylüyor.

Yaşlanıp saçlarım ağarmış diye kaşlarını kaldırıyor (reddediyor).⁴

Şimdi vereceğimiz dörtlükte ise kadınların geçimsizliklerinden bahsedilmiştir. Amir b. Et-Tufeyl (ö. 11/632) eşinin onu boş yere kınamasından sıkılmış, kendini temize çıkarsa dahi eşi tarafından başka bir suçlamaya maruz kaldığını dile getiren şu dörtlüğü kaleme almıştır:

Karım beni sabah sabah suçlamaya başladı. Suçsuz yere küsüp yüz çevirmekte.

Ben de diyeceğimi desem ve dava kapansa bu sefer aklıma gelmeyen başka bir it-hamla karşılaşırım

Bağı eskimiş hiçbir sevgide hayır yoktur. Vuslata erenler için en iyi ip yeni olan-dır.⁵

Şair bu ilk iki beyitte eşinin geçimsizliğinden ve kendisini haksız yere kırmamasından bahsederken son beyitte ise uzun süredir devam eden evliliğini eskimiş bir ipe benzeterek durumu gözler önüne sermiştir.

Cahiliye döneminde kadınlar tüketen bir topluluk olarak görülmektedir. Kabile içinde, kabilenin gelişmesi için önemli roller verilmemektedir. Savaş sırasında esir alınması durumunda ise bir mal gibi Cariye olarak satılabilir. Kadın her zaman utanç kaynağı olarak görülmektedir buna bağlı olarak ise kız çocukları doğduğunda diri diri toprağa gömülmektedir. Bazı araştırmacılar son dönemlerde Sakif, Temim gibi belli başlı birkaç kabilenin kız çocuklarını öldürdükleri de rivayetler arasındadır. Fakat bu dönemdeki uygulamalara baktığımızda İslamiyet öncesi tüm Arap toplumunda bu uygulamanın varlığını çok net görmekteyiz.

Arapların kız çocuklarını öldürmelerinde en önemli sebep ise geçim sıkıntısıydı. Yine kıtlık, kız çocuğunun utanç objesi olarak görülmesi ve yokluk gibi sebeplerle kız çocuklarını öldürmekteydiler. Kur'an-ı Kerim geçim sıkıntısının kız çocuklarını öldürmelerinde geçerli bir sebep olmadığını şu Ayet-i Kerime ile açıklamıştır:

“Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz onların da sizin de rız-kınızı veririz. Onları öldürmek büyük bir suçtur.”⁶

⁴ ed-Dabbi, el-Mufaddal b. Muhammed b. Ya'la b. Salim, *el-Muffaddaliyyat*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir-Abusselam Muhammed Harun (Kahire: Daru'l-Mearif).

⁵ Ebu'l-Kasım Hasan b. Bişr. *el-Mutelif ve'l Mutelif fi Esmâ's-Şuarai ve Künahum ve Elkabihim ve Ensabihim ve Ba'zi Şi'rihi*, Thk. Fritz Krenkow (Beyrut: Daru'l-Cil, 1991).

⁶ el-İsra 17/31.

İSLAMİYETİN GELİŞİ İLE (HZ PEYGAMBER DÖNEMİNDE) KADININ İYİLEŞEN HALİ

İslam dini gerek İslam dini öncesinde yerleşmiş dini anlayışta gerekse ferdi ve sosyal hayattaki adet ve örfleri değiştirmiş ve yerine daha güzel alışkanlıkları getirmiştir. Fakat bu demek olmuyor ki İslam dini Cahiliye dönemi tüm alışkanlıklarını değiştirdi...

Cahiliye döneminde misafire verilen değer, eğitime ve toplumun gelişmesine katkıda bulunacak durumları tasvip etmiş ve bu durumların devam etmesi gerektiğini savunmuştur. Fakat tasvip etmediği durumlar tasvip ettiklerinden bir hayli fazla. Tasvip etmediği durumların ilk başında sayabileceğimiz ve bizim asıl konumuz olan Kadına verilen değer ve Kadının durumudur.

Kadına o kadar değer verilmiştir ki bir gün aralarında Zeynep b. Cahş, Ümmü Seleme ve Aişe'nin (r.a) bulunduğu bir kadın topluluğu Hz Peygambere gelerek; "Ya Rasulullah! Bizler Allah'ın kitabında neden erkekler birlikte zikredilmiyoruz, bizde bir hayır yok mu?, biz böyle bir şeye layık değiliz?" diye serzenişte bulunmaları üzerine Ahzab suresi ile karşılık verildi. Bu durum Kuran-ı Kerimin erkekler üzerine bir dilinin olduğunu savunanlara karşılık cevap olmuştur.

Yine Yüce Kuranda Mekke'de kafir kocalarının zulmünden kaçıp Müslümanlara katılan kadınları nitelemek için "Mücadele eden" anlamına gelen Mümtehine Suresi olurken, Kuranın en uzun surelerinden birinin adı ise "Kadınlar" anlamına gelen Nisa Suresi olmuştur.

İslam öncesi toplumların eserlerinde kadınlar yerilmek için yada huysuzluklarından şikayet edilmek için öncül konu seçilmiş ve her durumda utanç kaynağı olarak görülmüştü. İslam'ın Yüce kitabı Kuran-ı Kerimde ise kadınlardan hassasiyetle bahsedilmiştir. Kadınlar özel hallerinden miras konularına, nikahtan boşanmaya kadar tüm sorularının cevabını görmekteyiz. İslam'da kadın ile ilgili hiçbir konu üstü açık bırakılmamış veya ötekileştirilmiş bir konu olarak bahsedilmemiştir.

Hz Peygamber zamanında Peygamberimiz gerek ailesinde ki hanımlara karşı gerekse dışarıdaki hanımlara karşı her zaman saygılı bir tutum içinde olmuştur. Onları dinler, sorunlarına çözüm bulmak adına elinden gelen çabanın fazlasını sarf ederdi. Kadınların erkekler kadar haklara sahip olduğunu söyler ve kadınların da gelişimlerinin önüne hiçbir engel konulamaz olduğunu her fırsatta dile getirirdi.

Şunu çok açık belirtmek gerekir ki Hz Peygamber döneminde kadına yadsınamaz bir değer verildiğini her durumda görüyoruz. Bu durum Ashap içinde de yerleşmiş bir durumdu fakat Hz Peygamberin vefatından sonra bu durumun biraz da olsa sekteye uğradığını Hz Ömer'in oğlu Abdullah'ın şu sözü ile daha iyi anlıyoruz; "Bizler Peygamber (s.a.s) zamanında hakkımızda vahiy indirilir korkusuyla, hanımlarımıza kaba davranmaktan ve onlara incitici söz söylemekten çekinirdik. Maalesef Efendimizin (s.a.s) vefatından sonra aynı duyarlılığı gösteremez olduk."

İslamiyet'in nazil olması ile birlikte kadın ve erkek eşit varlıklar sayılmış, kadın hakları genişletilmiş, toplumsal hayatın gelişmesinde kadınların da varlığı önemli sayılmış ve aktifleştirilmiştir. Kadın mefhumu İslamiyet'in nazil olması ile birlikte hak ettiği değere ulaşmıştır. Gerek Kuran-ı Kerimde gerekse Hz Peygamberin söz ve uygulamalarına (sünnetine) baktığımızda bu durum çok açık bir şekilde varlığını muhafaza etmektedir.

Kur'an-ı Kerimde; *"Allah size kendi cinslerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizler için oğullar ve torunlar türetti; sizi güzel ürünlerle rızıklandırdı. Onlar yine de batıla inanıp Allah'ın nimetine karşı nankörlük mü ediyorlar?"*⁷ ayeti kerimesi ile Allah Teala adeti olan kadının yaratılışından haber vermektedir.

Kur'an-ı Kerim kendi değerini kendi varlığından alan bir kadın kimliği ortaya koymaktadır.

Amel ve mükafat açısından kadın-erkek eşitliğini savunmuş ve ayetlerde bu durum açıkça belirtilmiştir.⁸

Bunların yanında Kadın; zamanı kıymetli olan, imanı, ameli, hakkı tavsiye üzerine bir hayat kurmuşsa hüsrana uğramayacağı bildirilmiştir. Ayet-i Kerimlerde olduğu kadar Hz Peygamber döneminde de kadın çok önemliydi. Erkekler kadar Hz Peygambere iman eden, toplumun gelişmesine dini veya dünyevi katkıda bulunan, ilim meclislerinde erkekler kadar aktif bulunan, ders halkalarında her zaman halihazırda bulunan, onunla birlikte umre-hac ibadetinde bulunan bir varlıktı Kadın...

"Müminlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velileridir, iyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekatı verirler, Allah ve resulüne itaat ederler. İşte onları Allah merhametiyle kuşatacaktır. Kuşkusuz Allah mutlak güç ve hikmet

⁷ en-Nahl 16/71.

⁸ en-Nahl 16/97.

sahibidir."⁹ Yüce Allah, Ayeti ile ibadetleri eda etme hususunda dahi kadın ve erkeği eşit tutmuştur.

Hz Ömer'in; "Vallahi Cahiliye döneminde kadınlar bizim yanımızda hiçbir kıymet ifade etmezdi. Ne zamanki, Yüce Allah (c.c) indireceğini indirdi ve Allah Rasulü de bu konuda gerekli açıklamaları yaptı, işte o zaman kadınlar, gerekli hak ve paylaşımlara sahip oldular."¹⁰ sözü ile kadının önceki dönemlere nazaran bu dönemde asıl değerine kavuştuğu ve gözle görülür bir değer verildiği belirtilmektedir.

Hz Peygamberin hayatına baktığımızda eşlerine karşı merhametli tutum ve davranışları, Hz Peygamber döneminde kadının iyileşen halini de bizlere göstermektedir. Eşlerine hiçbir zaman kötü söz kullanmamış, her zaman haklarını güvence altına almış ve her konuda görüşlerine başvurmuştur. Öyle ki Peygamberimize Ruhülkudüs ilk vahyi getirdiğinde Peygamberimiz fıtratı gereği ürkmüş ve eve gelerek bu durumu eşi Hz Hatice (r.a)' ye anlatmış ve onun gösterdiği yoldan giderek amcası Varaka b. Nevfel'e gitmişlerdi. Yine bu örnekten anladığımız gibi Peygamberimiz her zaman eşlerine değer vermiş ve onların fikirlerini almıştır.

Hz. Aişe (r.a)'ye ifk hadisesinde iftira atılmıştı. Bunun üzerine Hz Peygamber ilk başta Hz. Aişe ile istişare etmiş ardından diğer eşi Zeynep binti Cahş'a danışarak "Ey Zeynep bu durum hakkında ne biliyorsun?" diye sorarak istişare etmişti. Cahiliye döneminde ise "İşini, kadınların görüşüne dayandıran zelil olmuştur" sözü ile karşılaştırarak İslamiyet öncesi ve sonrasında kadının durumunu en iyi şekilde göstermektedir. Bu durum dahi Hz Peygamber döneminde kadının iyileşen halini bize en iyi şekilde anlatmaktadır. Bizlere bu örnek olay günümüzde ve Cahiliye döneminde hakim olan "Kadına danış ama tersini yap" anlayışının ne kadar yanlış olduğunu göstermektedir.

Kadınlar her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da varlıklarını göstermişlerdir. Hz Peygamber döneminde Hansa binti Amr şair (ö. 24/645) bir kadındı. Hz Peygamber onun şiirlerini istinşad eder ve onun şiirlerini beğenirdi. Daha sonra Hansa kavmi ile birlikte gelip Hz Peygambere iman ettiler. Hz Peygambere şiir okuduğunda Hz Peygamber "Haydi Hansa devam et"

⁹ et-Tevbe 9/71.

¹⁰ Buhari, 7/46 1st. 1315-Müslim, 2/31 Kahire 1374.

diye eliyle işaret verirdi. ¹¹ Hz Ömer hilafeti döneminde Hansa'ya ve dört çocuğuna erzak ve dirhem yardımında bulunurdu.

Fâria binti Ebi's Salt çoğu zaman Hz Peygamber'in yanına gelir içinde iman ve ahiretle ilgili kıssalardan oluşan şiirlerden okurdu.¹²

Kıptilerin emiri Hz Peygamber'e iki kardeş hibe etmişti, bunlardan biri Hz Peygamber kendine aldı ki bu Hz İbrahim'in annesidir. Adı Sîrîn olan diğer kadını ise Hasan b. Sabit'e verdi. Bir gün Hasan arkadaşlarıyla sıra halinde otururken Hz Peygamber yanlarına geldi. Sîrîn erkeklerin olduğu halkanın içinde şarkı söylüyordu. Bu durumda Hz Peygamber onlara bir şey emretmedi yasaklamadı da.¹³ Furay' binti Muavviz b. Afra el-Ensari, düğünlerde def çalıp şarkı söylemenin ruhsatını bildiren hadisi rivayet etmiştir.¹⁴

KADIN VE ERKEĞİN EŞİT SAHİP OLDUĞU HAKLARDAN BAZILARI:

1) Allah'ın yarattığı mahluk olmaları itibarıyla eşitlik:

Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden bir çok erkek ve kadın üretilip yayan Rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilekte ve istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlıktan ve Akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir. (Nisa 4/1)

2) Vazifede eşitlik:

Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah'a hiçbir şey ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir. (Mümtehhine 60/12)

3) Mükafat ve Cezada eşitlik:

Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür ve hikmet sahibidir. (Maide 38)

¹¹ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 8/109-112.

¹² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 8/259-260.

¹³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 8/197.

¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 8/281.

SOSYAL/TOPLUMSAL HAYATTA KADIN

Sosyal hayatta, meslek hayatında, ferdi ve ictimai hayatta kadın da erkek kadar önemli olmuş ve toplumun gelişmesinde katkıda bulunmuştur.

Sağlıklı toplumun oluşmasında kadının rolü her zaman erkekle eşdeğer olmuştur. Gerek aile içinde huzuru tesis etmekte gerekse toplumun ilerleyişi adına bir çok adımlar atmışlardır. Bunlar içinde en önemli adımlardan bir tanesi Vakıflardır.

İslam coğrafyasında kadınların kurdukları vakıfların çokluğu dikkat çekmektedir. 953 tarihli İstanbul Vakıflar Tahrir defterinde kayıtlı 2517 vakıftan 913'ü kadınlar tarafından kurulmuş ve yürütülmüştür. Mısır Evkaf Bakanlığı'nda korunan 496 vakıftan 126'sını kadınlar kurmuştur. Kadınlar yine toplumun gelişmesi adına Hayri ve Zürri bir çok vakıf kurmuşlardır. Bu vakıflar içinde boşanmış, dul kalmış kadınlar adına tahsis edilmiş bölmeler bulunmaktaydı. Bu örnekler bir haylidir fakat bunlarla sınırlı kalalım.

Sosyal hayatta kadınların gece veya gündüz fitneye sebebiyet vermeyecek şekilde dışarıya çıkmalarına müsaade edilmiş ve bu durumun onların da fıtratına uygun olduğu dile getirilmiştir. Özellikle mescide gitmek isteyen kadınların ne gece nede gündüz bir engellerinin olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanında kadınlar sadece mescide gitmek için değil ihtiyaçlarını karşılamak içinde çıkmışlardır.

Bu duruma bir hadis ile bakacak olursak; Buhari'nin sahihinde "Kadınların Helaya Çıkması", adlı bab başlığının altında iki hadis tahrir edilmiştir. Bu hadislerin meali şöyledir; "Hz Aişe anlatıyor: Hz Rasulullah'ın hanımları helaya çıktıklarında Menasi denilen yere kadar yürürlerdi. Burası açık bir yerdi. Hz Ömer Rasulullaha "Hanımlarını kapa (yani evden çıkarma)" derdi. Ancak Hz Peygamber onun bu dediğini yapmıyordu. Nihayet Hz Peygamberin hanımlarından biri Sevde binti Zem'a yatsı vaktinde çıktı. Sevde uzun boylu bir kadındı. Hz Ömer hicab ayetinin inmesine o kadar haristi ki, ona "Ya Sevde biz seni tanıdık" diye bağırды. Bunun üzerine Hicab ayeti indi.¹⁵

Diğer ikinci hadise bakacak olursak "Gerçek şu ki, size ihtiyacınız için dışarı çıkmanıza izin verildi."¹⁶ Hişam b. Urve bu hadisi açıklarken hadisin ra-

¹⁵ Buhari, "Vudu", 13.

¹⁶ Buhari, "Vudu", 13.

visi Hz Aişe'nin, kadınların dışarı çıkmalarındaki maksadın helaya gitmek olduğunu belirtmiştir. Buhari'de geçen bir diğer hadis ile birlikte tahrir edilmiştir. Buda bize hicab ayeti indikten sonra kadınların tuvalet ihtiyacı için dışarı çıkmalarına müsaade verildiğini görmekteyiz. Aynı birinci hadisin şerhinde kadınların tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıkmalarına müsaade edildiğine göre diğer temel ihtiyaçlarını da karşılamak için dışarı çıkmalarında bir beis olmadığını belirtmiştir.

EĞİTİM-ÖĞRETİMDE/ İLİMDE KADIN

Hz Peygamber kadınların her alanda kendilerini geliştirmeleri onları desteklemiş ve gelişimleri adına belirli günlerde kadınlar ile bir araya gelerek onlara bilgiler vermiştir. Onların eğitim-öğretimine oldukça önem vermiştir.

İlmin önündeki kadın-erkek ayrımcılığını ortadan kaldırmış ve ilmin herkese farz olduğunu belirtmiştir. Bir gün Ümmü Kesir binti Yezid el-Ensariye (r.a) anlatıyor: “Ben ve kız kardeşim Rasulullah'ın yanına gittik ve “Ya Rasulullah kız kardeşim sana bir şey sormak istiyor fakat utanıyor” dedim. Rasulullah “Sorsun, zira ilim talep etmek farzdır.” buyurdu. ¹⁷

Kadınlar içinde en büyük öğretmen Hz Peygamber'in eşi Hz Aişe (r.a)'dır. Hz Aişe tıp ilmindeki bilgisi sahabe arasında hayret ile karşılanmaktaydı. Aynı zamanda en büyük muhaddislerdendir. Hz Peygamberden 2210 hadis rivayet ederek en çok hadis rivayet eden sahabe arasında 4. Sıradadır. Öğrencilerinin dörtte birini ise kadınların oluşturması onun kadınların öğretmeni olduğunu bize göstermektedir. ¹⁸ Bu durum Hz Peygamber döneminde kadın ve erkek eşitliğini ve kadının toplumun önemli safhalarında kendine yer bulduğunu bizlere göstermektedir.

Hz Peygamber mescit içinde Cuma ve Bayram hutbelerinde çeşitli bilgiler veriyor bazı zamanlarda da sahabenin eğitim ihtiyacını karşılıyordu. Bir müddet sonra bu durum kadınların dikkatini çekmiş ve aynı ihtiyaca sahip olduklarını belirterek Hz Peygamber ile görüşmüşler ve olumlu sonuç almışlardır. Kadınlara mescit içinde günümüzde “Suffetu'- Nisa” olarak anılan bir bölüm tahsis edilerek kadınlar da mescit içinde gerek eğitim alarak gerek eğitim vererek aktif olmuşlardır.

Mescid-i Nebeviye giriş üç kapı ile sağlanmaktaydı. Hz Peygamber kadınların ve çocukların çokluğu sebebiyle “Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsay-

¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 8/455.

¹⁸ Zerkeşi, 2002: 33

dık”¹⁹ diyerek niyetini ortaya koymuş fakat bunu gerçekleştirememiş bu durumun Hz Ömer (r.a) zamanında da artarak devam etmesiyle kadınlara “Bab’ün Nisa” kapısı tahsis edilmiş ve bu kapıdan erkeklerin girmesi yasaklanmıştır.

İslamiyet’in çağrısı henüz alenen yapılmadığı zamanlarda Mekke’de Müslümanların gizliden ibadetlerini eda ettikleri ve eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüttükleri “Daru’l-Erkam” bulunmaktaydı. Burası sadece erkeklerle tahsis edilmiş bir yer değildi kadınlar da erkekler kadar buradan nasiplenmişlerdi.

İŞ HAYATINDA KADIN

Hadislerde kadın şu işi yapamaz, şu işler erkeklerle aittir gibi sınırlayıcı ifadeler hiçbir zaman kullanılmış ve çalışma hayatında kadınlar hiçbir zaman engellenmemiştir. Hz Peygamber kadınların fıtratı üzerine çalışmaları adına şunları söylemiştir; “Sizlere evlerinizi tavsiye ederim, çünkü sizin cihadınız evlerinizdir.”²⁰ “Kadın kocasının evinde çobandır ve güttüklerinden sorumludur.”²¹

Hz Peygamber kadınlara daha çok ev işlerinde öncü olmalarını ve özellikle dışarı işlerinden ziyade ev işlerinde bulunmaları gerektiği tavsiyesini vermiştir. Fakat hiçbir zaman kadınları dışarı işlerinde çalışmamalarını yasaklayıcı kesinkes ifadeler kullanmamıştır.

Cahiliye döneminde çoğunlukla ev işi yapmak, çocuklarına bakmak dışında kadınlara temel diğer görevler verilmemekte olup kadın hakir görülmüş ve neredeyse insan olarak dahi görülmemiştir. Hz Peygamber döneminde bazı kadınlar tarım işlerinde, bazı kadınlar hayvan bakımında, bazı kadınlar halı ve dokuma işlerinde çalışarak gerek küçük ev sanayisinde gerekse diğer ticaret alanlarında faaliyette bulunmuşlardır. Nitekim Asr-ı Saadette bulunan hanımlardan bir kısmı dahili işlerin yanında harici işlerle meşgul olduklarını da biliyoruz.

Mesela Ümmü Rı’le günümüzdeki güzellik merkezleri benzeri bir işle meşgul olmuş, gelinleri süslemiş ve onları zifafa hazırlamıştır.²² Yine Sevde

¹⁹ Ebu Davud, “Salat”, 17, 54

²⁰ İbn Hanbel, VI. 68.

²¹ Buhari, “Cuma”, 11, “İstikraz”, 20, “Vasaya”, 9, “Nikah”, 81, 90, “Ahkam”, 1; Müslim, “İmare”, 20.

²² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahâbe*, 8/390.

bint. Misrah adındaki sahabe kadının da doğum anında Hz Fatıma'nın yanında bulunarak Hz Hasan'ın ebeliğini üstlenmiştir.²³

Asr-ı Saadette bazı kadınların muhtesiblik (zabıta memurluğu) görevini yaptıkları bizlere sahih kaynaklar aracılığı ile gelmiştir. Mesela Semra binti Nüheyk el-Esediyye adındaki kadın sahabe'nin çarşı pazar dolanarak elinde kırbaç ile insanlara iyiliğe emir, kötülükten nehyettiği bilinmektedir.²⁴

Yine bir diğer örnek Peygamber efendimizin eşi Zeynep binti Cahş deri işleyerek bunlardan ayakkabı, çarık yapar, buradan elde ettiği gelirleri ise fakirlere vermektedir.²⁵

Savaş zamanlarında bazı savaşlarda yaralanan sahabeyi tedavi etmek için de kadınlar büyük çaba sarf ederek doktorluk ve hemşirelik görevlerini üstlendiklerini rivayetlerden görüyoruz. Nitekim Hendek Savaşında düşmanın attığı ok ile yaralanan Sa'd b. Muaz'ın Rufeyde adındaki kadın sahabe tarafından tedavi edildiği, Hz Peygmaber'in de bu büyük sahabe'yi her gün ziyaret ettiği bilinmektedir.²⁶

Bu anlatılanlardan anlıyoruz ki kadın çalışma hayatında hiçbir şekilde kısıtlanmamış ve neredeyse her işte varlığını göstermiştir. "Eşyada aslolan İbahadır" kuralı gereği iffeti ve namusu ile çalışan kadın her zaman desteklenmiştir.

KADININ HUKUKİ STATÜSÜ

İslam'da kadın hakları oldukça fazladır ve kadın hakları üzerinde oldukça titizlikle durulmuştur. Kadınların durumlarının hangi noktaya geldiğini anlamak için onların Hukuki statüsündeki durumlarına bakmak aslında yeterli olacaktır. Nitekim Ensar'dan Ümmü Ümare'nin Peygamberimize gelip; "Görüyorum ki her şey erkekler için hanımlar için ise bir şey zikredilmediğini görüyorum bunun sebebi nedir?" bunun üzerine Ahzab Suresi nazil olmuştur. Burada kadınların kendilerinin hakkı olduğunu düşündükleri durumu Hz Peygambere iletmisler ve bunun olumlu karşılığını ise Ahzab Suresi ile almışlardır.

²³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 8/195.

²⁴ Ebû Ömer İbn Abdilber, *el-İstîâb fi marifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed Bicâvî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1996), 1863; Kettani, I, 285.

²⁵ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 8/153-155.

²⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 8/136.

Miras hakkına bakacak olursak; eğer baba miras bırakırken eşini geri planda tutarsa Allah'ın yasasını geri planda bırakmış sayılır ve bu durum kadına bir zulüm olarak adlandırılır.

Nitekim Nisa suresinde; “Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'ın lütfundan isteyin; Şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.”²⁷ Ayet-i Kerimesi ile kadının da erkekler kadar eşit olduğu da vurgulanmıştır.

Kadın İslam Hukukunda bir hak süjesi değil bizzat hakkın tarafıdır. Hukuki işlemleri yapma da kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Erkek bir işlemi nasıl ki şartlar dahilinde yapabiliyorsa kadın da aynı şekilde aynı şartlar sağlandığı takdirde aynı işlemi yapabilmektedir.

Eski zamanlardan belki de günümüze süregelen alışkanlıklara baktığımızda kadının kendi terekesinde bulunan mallar ve haklar üzerinde kocasının veya babasının malikmiş gibi davrandığı görülmektedir. Fakat bu durum İslam açısından kabul gören bir durum değildir çünkü kadın hukuki işlemleri yapma hususunda erkek ile eşit haklara sahiptir. Şer'iyye Sicilleri üzerinde yapılan araştırmalara bakacak olursak kadınların kendi malları üzerinde bizzat tasarruf ettiklerini görebiliyoruz.

Hz Peygamber döneminde kadınlar toplumsal gelişmeye erkekler kadar katkıda bulunmuş ve önemli işlerde varlık göstermişlerdir. Kadın bu kadar önemli olmasına rağmen toplumsal yaşamda göz ardı edilmiş ve etkisi olmayan roller verilmiştir. İslamiyet'in gelmesi ile birlikte, Hz Peygamber döneminde bu eşitlik kurulmuştur. İslam, kendi çabalarıyla yada meşru yollarla kazandıkları şeylerle ilgili kadına eşit mülkiyet hakkı vermektedir. Kadın, istediği mesleği seçme ve icra etmede erkekle eşit haklara sahiptir.

Kaynakça

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs*. 2 Cilt. Kahire, 1351.

el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvid. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995).

Bardakoğlu, Ali. “*Cahiliye Döneminde Kadın*”. *Sosyal Hayatta Kadın*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

²⁷ en-Nisa 4/32

ed-Dabbi, el-Mufaddal b. Muhammed b. Ya'la b. Salim. *el-Muffaddaliyat*. Tah. Ahmed Muhammed Şakir-Abusselam Muhammed Harun. Kahire: Daru'l-Mearif.

Ebu'l-Kasım, Hasan b. Bişr. *el-Mutelif ve'l Mutelif fi Esmâi's-Şuarai ve Kü-nahum ve Elkabihim ve Ensabihim ve Ba'zi Şi'rihi*. Thk. Fritiz Krenkow (Beyrut: Daru'l-Cil, 1991).

Fidan, İbrahim. "Cahiliye Şiirinde Kadın İmgesi". *Dini Araştırmalar* (2016), 293-320.

İbn Abdilber, Ebû Ömer. *el-İstîâb fi marifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed Bicâvî. (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1996).

Toksarı, Ali. "HZ. Peygamber Devrinde Kadın". *Diyanet İlim Dergi* 29/4 (Ekim- Kasım-Aralık 1993), 67-80.

Gözütok, Şakir. "Rasulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi". *Dini Araştırmalar* (2016), 175-196.

Müslüman Ailelerde Kadın ve Erkeğe Yüklenen Roller: Silivri Örneği

Tuba Şen

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

İlk insandan günümüze kadar baktığımızda kadın ve erkeğin ayrı ayrı, kendisine, çevresine, ailesine karşı sorumlulukları bulunmaktaydı fakat kadın oldukça değersiz görülmüştü, belki de buna en başta çok can yakan bir durum olan herkesçe de bilinen cahiliye dönemindeki kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi örneğini vermek de çok yerinde olacaktır.¹ Tabii ki buna benzeyen daha birçok örneklendirmeler yapılabilir, kadınların günahların başlangıcı kabul edilmesi, cadı diye tabir edilip öldürülmeleri, köle olarak görülmeleri, kocası öldükten sonra yaşama hakkı tanınmaması, ikinci sınıf insan muamelesi görmeleri ve benzeri birçok örnek üzerinde durulabilir.² Bu örneklerle ve daha fazlasına çeşitli kaynaklardan ulaşılabilir.³ İslam'ın gelişiyle beraber kadın ve erkekte dini sorumluluklar da oluşmaktadır. Müslümanlar Allah'ın emir ve yasaklarına uymakla görevlidirler. Bu çerçevede; Müslümanlar Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (sav) in sünnetleri ışığında davranmalıdırlar.

Kadın hakları ya da daha geniş bir perspektiften bakmak gerekirse İnsan Hakları terimleri İslam'ın gelişiyle beraber adeta asıl yerini bulmuştur. İslam başta kadın olmak üzere tüm insanlığa haklarını teslim etmiştir. Fakat zamanla kadının hakları ya da daha genel bir ifade ile insan hakları farklılaşmıştır. Elbette ki kadına yüklenen sorumluluklar kadar erkeklere de birçok sorumluluk yüklenmiştir. Örneğin ev geçindirme erkeklerin omuzlarına yüklenen sorumlulukların başında gelmektedir. Fakat bu durum günümüzde farklılaşmış erkeğin de kadının da çalışabileceği kavramı oluşmuştur. İslam Dininde kadının çalışma hayatında yer almasını desteklemektedir.⁴

¹ Mustafa Fayda, "Câhiliye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/17-19.

² Ömer Faruk Harman, Mehmet Akif Aydın, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/82-94.

³ Bu konuda daha geniş bilgi için bk., Ziya Kazıcı, *İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)*, *İlahiyat Akademi* (2020), 57-72.

⁴ Bu konuda daha geniş bilgi sahibi olmak için bk., Reşat Ahmet Ağaoğlu, "Hadisler Işığında Kadınların İstihdamı Meselesi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* (2019), 459-473.

Tüm bunlar göz önüne alındığında ve bu konudaki çeşitli araştırmalar incelendiğinde görülmektedir ki bu minvalde olması gereken davranışlar, uygulama noktasında eksiklik göstermektedir. Toplumun getirisi, dini bilinç eksikliği, gelenek görenek, yanlış olan davranışların öğretilmesi ve benzeri kalıplaşmış düşüncelerden dolayı, hala günümüzde, gerek Dünya'nın diğer ucunda⁵ gerekse Türkiye'de insanların genelinde görmenin mümkün olduğu 'kadına değer vermeme', 'kadının da bir fert olduğunun farkında olmama', 'kadını adeta bir hizmetçi gibi görme'.., ve çok daha fazlasını söyleyebileceğimiz durumlar mevcudiyetini sürdürmektedir.⁶ Feminist görüşlere bakarsak kadın her yerde kurtarılmaya çalışılmaktadır, aslında kadının asli hakkı olan şeyler bile adeta kadına hediye edilmektedir ama tüm bu çaba yüzeysel bir çözüm oluşturmaktadır.

Hiz. Peygamber (sav) 'Cennet annelerin ayakları altındadır.' sözü ile; annelere karşı saygılı olunması gerektiği, onlara değer verilmesi gerektiği, itaat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır ve bununla beraber ailede kadının önemine dikkat çekilmiştir.⁷ 'Mü'min bir erkek, mü'min bir kadına kızıp darılmasın! Eğer onun bir huyundan hoşlanmazsa, öbüründen memnûn olabilir.'⁸, bir gün bir adam gelip de Hiz. Peygamber'e "Kendisine en iyi davranmam gereken kimdir?" sorusunu sorduğunda, Hiz. Peygamber cevaben "Annen!" buyurmuştur, adamın 'Sonra kim gelir?' sorularını tekrar tekrar sorması üzerine Hiz. Peygamber üç soruya da cevaben "Annen!" yanıtını vermiştir. Taa ki dördüncü kez sorulduğunda cevaben "Baban!" demiştir.⁹ Hadislerinden de anlaşılacağı üzere İslam, Kadın'ı daha saygıdeğer bir kimliğe büründürmüş, ailenin temel yapı taşının kadın olduğunu kabul etmiştir.

Peygamberimiz(sav) Veda Hutbesinde "Ey insanlar! Kadınlarınızın haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Sizin kadınlar üzerinde haklarınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Kadınlara en iyi şekilde davranıp muâmele ediniz. Çünkü onlar, sizin himaye ve muhafazanız altına girmiş kimselerdir. Kadınlar hususunda Allah'tan kor-

⁵ Dünya genelinde kadının durumu için bk., Lila Abu- Lughod, *Müslüman Kadının Kurtarılmaya İhtiyacı Var mı?* (İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2018).

⁶ İbrahim Yıldız, "Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2019), 83-109.

⁷ Nesâî, "Cihâd", 12

⁸ Müslim, "Radâ", 61, hadis no: 1469

⁹ Buhârî, "Edeb", 2; Müslim, "Birr", 1. Ayrıca bk. İbni Mâce, "Vesâyâ", 4; Ebû Dâvûd, "Edeb", 120; Tirmizî, "Birr", 1.

kup çekinin" buyurarak da İslam'ın kadına verdiği değerden, kadın haklarının ne kadar önemli olduğundan bahsetmektedir. Peygamberimiz(sav) 'Kadın ve erkek bir bütünün iki eşit parçasıdır.'¹⁰ derken birbirlerini tamamlamalarından, olması gereken dayanışmadan bahsedilmektedir.¹¹ Hz. Ali ile Hz. Fatıma arasında da iş bölümü yaparak bunun önemini öne sürmüştür, asırlar öncesinden müslüman kadına olması gereken haklarını da vermiştir.

Bununla beraber çeşitli rivayetlerde de görülmektedir ki kadın; yaradılışına aykırı olmayan (aşırı güç gerektirmeyen) işler dışında devlet başkanlığı, idarecilik de dahil olmak üzere bütün işlerde çalışarak iş hayatına dahil olabilmektedir. Tüm bu noktalardan da yapacağımız çıkarımların doğal bir sonucu olarak İslam'ın kadına çalışma hakkını da teslim ettiğini söylemek mümkündür.¹²

'Rableri onların dualarına şöyle karşılık verir: "Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun -ki birbirinizden meydana gelmişsinizdir- sizden bir şey yapanın emeğini asla boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratılanların, savaşanların ve öldürülenlerin, işte onların günahlarını elbette sileceğim. Andolsun ki, Allah katından bir mükâfat olarak onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Şüphe yok ki nimetin güzeli Allah'ın katındadır!"¹³ ayetinden de anlaşılacağı üzere kadın- erkek eşitliği gözler önüne serilmektedir. 'Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstününüz O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, herşeyden haberdar olandır.'¹⁴ Allah bu ayetinde de insanlara üstünlüğün erkek ya da kadın olmak değil takvalı olmak olduğunu anlatmaktadır. Müslümanların sosyal hayatlarına bakıldığında bir kadına kolay gelen bir iş, bir erkeğe zor gelebilmektedir, bu yüzdendir ki kadın ve erkek daima uzlaşma ve dayanışma yoluna gitmelidir.

¹⁰ Buharî, "Hayz", 7, Müslim, "İman", 132; Ebu Davud, "Sünnet", 15; Tirmizî, "İman", 6; İbn Mace, "Fiten", 19, Ahmed İbn Hanbel, Müsned, II, 67, 373

¹¹ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Yener Öztürk, "Kadınlarla İlgili Olarak Hadis Rivayetlerinde Yer Alan 'Aklen ve Dinen Eksik Olma' İfadesine Farklı Bir Yaklaşım", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* (2011), 268-276.

¹² Bu konuda daha geniş bilgi sahibi olmak için bk., Reşat Ahmet Ağaoğlu, "Hadisler Işığında Kadınların İstihdamı Meselesi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* (2019), 459-473.

¹³ Al-i İmran 3/195.

¹⁴ El-Hucurat 49/13.

Hız. Peygamber (sav) hiçbir eşine el dahi kaldırmamış, kötü söz söylememiştir.¹⁵ Çevresindeki erkeklere de "En hayırlınız ailesine en iyi olandır. Biliniz ki kadınlar Allah'ın bize teslim ettiği emanetlerdir."¹⁶ demiş ve "Kadınları dövmeğin, hakaret etmeğin, bu konuda beni esas alın, ben hayatım boyunca hiçbir kadına el kaldırmadım." buyurarak bu konunun önemini vurgulamıştır.

Bir çok hadis, Ayet-i Kerim'e gösteriyor ki İslam'da soy, cinsiyet, dünyevi statü fark etmeksizin tüm insanlar eşittir, yalnızca üstünlük takva ileddir. Peygamber Efendimiz (sav) de bu yolda insanlığa yol gösterici olmuştur.

1.Çalışmanın Amacı

Kadın-erkek ilişkilerini;

- rol
- sorumluluk
- Haklara yönelik algıları bireysel tecrübeler üzerinden ortaya koymayı hedefledik.
- Yapılan mülakatlar sonucunda günümüzde kadın-erkek ilişkilerinde, kadınları ve erkekleri dini hak ve sorumlulukları hakkında bilinçlendirmeyi amaçladık.

2.Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel yöntem doğrultusunda mülakat tekniğine dayanmaktadır.

İstanbul'un Silivri ilçesinde ikamet etmekte olan dindar evli kadın ve erkeklerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

2.1. MÜSLÜMAN AİLELERDE KADIN VE ERKEĞE YÜKLENEN ROLLER: SİLİVRİ ÖRNEĞİ, Mülakat Soruları

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız? Kaç yıldan beri evlisiniz? Evlilik hakkında ne düşünüyorsunuz?

2. Eşinizin evdeki sorumlulukları nelerdir? Sorumluluklar hakkında ne düşünüyorsunuz?

¹⁵ Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (2015), 99-129.

¹⁶ Tirmizî, "Menâkıb", 63.

3. Kadının çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Çocuk bakımı kadının görevi midir?
5. Evlilikte sorumlulukları nasıl paylaşıyorsunuz? Kim hangi görevlerden sorumlu?
6. Eşinizin sizi rahatsız eden kötü huyları var mı?
7. Eşiniz sizden eve yardımcı olmayı talep ediyor mu, ederse ne hissediyor ne düşünüyorsunuz?
8. Eşiniz size ev işlerinde yardımcı oluyor mu?
9. Eşiniz size nasıl davranıyor? Eşiniz size hayat arkadaşı gibi mi yoksa evin herhangi bir ferdi gibi mi davranıyor?
10. Eşiniz size nasıl hitap ediyor? Bu hitap şeklinden memnun musunuz?
11. Dinimizin kadına sağladığı kolaylıklar arasında süt anne tutulabiliyor ya da eşiniz bebeğinizi emzirdiği için sizden ücret talebinde bulunabiliyor, eğer eşinizin böyle bir talebi olursa yanıtınız ne olurdu?
12. Eşinize sevginizi belli eder misiniz? Eşiniz size en son ne zaman bir çiçek ya da hediye aldı?
13. Eşinizle en son ne zaman aktivitede bulundunuz? Bu tür aktiviteler yapıyor musunuz?
14. Evinizde temizlik işlerini kim yapıyor? Evinize temizlikçi alıyor musunuz?

2.2.Görüşme Grubu ile İlgili Bazı Veriler:

Sayı:7 Erkek, 13 Kadın

Yaş Aralığı	Sayı
20-25	1
25-30	5
30-35	3
35-40	1
40-45	4
45-50	2
50-55	2
Söylemek İstemeyen	2

Toplam	20
---------------	-----------

Evlilik Süreleri ve Çocuk Sayıları:

Evlilik Süreleri	Sayı
1-5	6
5-10	3
10-15	2
15-20	4
20-25	1
25-30	2
30-35	2
Toplam	20

Çocuk Sayıları	
Henüz Çocuğu Olma- yan	2
1 Çocuk Sahibi	8
2 Çocuk Sahibi	8
3 Çocuk Sahibi	2
Toplam	20

Eğitim Durumları:

Erkeklerin Eğitim Durumları	Sayı
İlkokul	x
Ortaokul	x
Lise	2
Üniversite	4
Söylemek istemeyen	1
Toplam	7

Kadınların Eğitim Durum-ları	Sayı
İlkokul	3
Ortaokul	x
Lise	3
Üniversite	6
Söylemek istemeyen	1
Toplam	13

3.Bulgular ve Yorumlar

3.1. Evliliğe Yüklenen Anlam

Farklı cinsiyet, yaş, meslek gruplarıyla yaptığımız mülakatlar neticesinde kadınlar daha çok 'Evliliğin çok büyük bir sorumluluk olduğunu, karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü gerektirdiği ve acele edilmemesi gereken, çok zor bir kurum olduğu' anlayışındayken, erkeklere göre evlilik daha çok 'dini tamamlamak, ailenin soyunu devam ettirmek için atılan bir adım, sahiplenmek' gibi anlamlar taşımakta.

Kadınların ifadeleri:

- o Büyük sorumluluk
- o Karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörü gerektirdiği
- o Acele edilmemeli
- o Zor bir kurum

Erkeklerin ifadeleri:

- o Dini tamamlamak
- o Ailenin soyunu devam ettirme adımı
- o Sahiplenme

3.2. Sorumluluklar

Kadınlardan aldığımız cevaplar neticesinde; kadınların %80'ine göre eşleri dış görevlerden 'evi geçindirmek' kendileri ise evin içindeki 'çamaşır, temizlik, ütü, bulaşık, vb.' işlerden sorumlu tutulduklarını ama bunun böyle olması gerektiğini eşlerinin de onlara yardımcı olmaları gerektiğini, bir iş yapmalarını rica ettiklerinde bile bunu zorla değil de kendi arzuları ile yapmaları

gerektiğini düşünüyorlar, hatta burada bir cevaba da dikkat çekmek istiyorum: 'Benim eşim bulaşık makinesini, çamaşır makinesini bile çalıştıramıyor, işine gelmiyor, sorumluluk almak istemiyor, istese çalıştırır, bir düğmeye basmak bu kadar zor olmamalı.' %20'si ise eşlerinin onlara her konuda yardımcı olup, desteklediği görüşünde.

Erkeklerin %25'ine baktığımızda hem işe gidiyorum hem de evde eşime her işinde, temizlik, yemek de dahil yardımcı oluyorum şeklinde geriye kalan %75'ine bakıldığında (eşleri çalışıyor olsa bile) 'Ben dışarıda çalışıp geliyorum, yoruluyorum, ev işlerinden eşim sorumlu, yardımcı olamıyorum, küçük yaşlardan beri bize böyle öğretilmiş, kadının büyük sorumluluğu vardır tabii ama Türk aile yapısına göre yetişmişiz, biz de evin içindeki her işten kadın sorumludur, ben evi geçindirmekle sorumluyum bir de evdeki tamirat işlerini yaparım.' şeklinde yanıt verdi.

3.3.Kadınların Çalışma Hayatında Yer Alması

Konu iş hayatına geldiğinde çalışmayan kadınların hepsi, kadının çalışması gerektiği, kimseye muhtaç olmaması gerektiği, ekonomik özgürlüklerini eline almaları gerektiği, eşinden para istemenin ne kadar zor bir şey olduğu (hesap sorulduğundan), özellikle de çalışmaları durumunda kendilerini daha iyi yetiştirebilecekleri ve kendilerine güvenin artacağı görüşünde hemfikir. Çalışan kadınların bir kısmı, kadının zaten evde ev işleriyle, çocuk bakımı ile yeterince yorulduğu, maddi bir zorunluluk mevcut değil ise çalışmamaları gerektiği görüşünde.

Erkeklerin büyük bir kısmı kadınların çalışmasına sıcak bakmıyor. 'Kadın evde oturmalı, çocuk bakmalı, ev işleri ile yemek ile uğraşmalı' görüşünde. Bir kısmı ise 'kadına has olan, erkek gücü, kuvveti, sabrı gerektirmeyen işlerde çalışabilir' görüşünde. Geriye kalan ufak bir bölümü ise 'ister çalışsın, ister çalışmasın, kendi tercihi' şeklinde yanıt veriyor.

3.4.Çocuk Bakımı

Söz konusu çocuk ve bakımı olduğunda cevaplar daha duygusal bir hal alıyor ve daha çalkantılı sonuçlar elde edebiliyoruz. Kadınların az bir bölümü erkeklerin çocuk bakımını beceremeyeceği, annelik duygusu kadında olduğu için kadının çocuk bakımında daha başarılı olabileceği kanaatinde. Fakat büyük bir kısmı ise, evlilikte her şeyin ortak olması gerektiği gibi çocuk bakımının da beraber sürdürülmesi gerektiği, bu sorumluluğu sadece kadına yüklemenin doğru olmadığı ama bütün bunlara rağmen çocuk bakımında da sorumluluğun çoğunun kadının omuzlarına yüklendiğini, hasta bile olsalar

bakmadıklarını, eşlerinin işten geldikten sonra çocukla yalnızca birkaç saat oyun oynadığını fakat söz konusu, yemek yedirme, altını değiştirme, banyo yaptırmak olduğunda yardımcı olmadıklarını ifade ediyor. Çok az bir bölümü ise, eşlerinin her konuda olduğu gibi çocuk bakımı konusunda da yardımcı olduğu kanaatinde.

Yapılan mülakatlar neticesinde erkeklerin %85'ine yakın bir bölümü çocuk bakımının kadının görevi olduğu konusunda hemfikir, geriye kalan %15'lik kısımda ise ortaklaşa bakılmalı diyen de var, annelik duygusu kadına verilmiştir, kadın bakmalı, ben de onun ihtiyaçlarını gidermeliyim diyen de var.

3.5.Anlaşmazlıklar

Anlaşmazlık oluşturan sebeplere bakıldığında, bunu çokta yüzeysel düşünmemek gerekiyor, çünkü burada tartışmaya sebebiyet veren meselelerden bahsetsek de, kadın ve erkeklerin kırıldığı, eşlerinde gördükleri kötü huylarına da değinmiş olduk. Kadınlar çok hassas ve ince fikirli olduklarından aynı özveriyi eşlerinden de beklemekteler.

Kadınlardan alınan cevaplar doğrultusunda en çok karşılaşılan problemlerden birisi ne yazık ki 'telefon bağımlılığı', 'eşim eve geldiğinde elinde sürekli telefon var, ben konuşsam da beni duymuyor, benimle sohbet etmek yerine telefonla vakit geçiriyor.' cevaplar incelendiğinde bir diğeri ya da diğerleri ise: erkekde kendi ailesine bağımlılık, kadınların sözlerine önem vermemesi, önyargılı, inatçı, bencil, duyarsız olması, kendinde bulunan olumsuz davranışı kabul etmemesi, zaman zaman bilinçsiz para harcaması, anlayışsız olması ve yine en önemlilerinden olan, kadına değer vermemesi, sevdiğini belli etmemesi oldu. 10 kadından yalnızca 1 tanesi herşeyinden memnunum dedi.

Erkeklere bakıldığında %40'ı eşimin kötü bir huyu yok derken %30'u inatçı ve umursamaz oluşundan, geriye kalan %30'u ise 'kapanmış bir konuyu 2 gün sonra tekrar gündeme getirmesinden, kararsız oluşundan, fotoğraf çekmeye düşkünlüğünden ve müziğin sesini çok açması gibi konular oldu.

3.6.Dayanışma

Yukarıda belirtilen hadisler ışığında da eşler arasında çatışma değil dayanışma olmalı, müslüman evliliklerinde bu en önemli kurallardan ve üzerinde durulması, uygulanması gereken ilkelerden. Peki bu, evliliklerimize nasıl yansıyor? Bu soruya cevap ararken kadınlara ve erkeklere temizlik işlerinde eşlerinin yardımcı olup olmadığını, eşlerinin yardım talebinde bulunup bu-

lunmadıklarını, temizlikçi tutup tutmadıklarını sorduk bu doğrultuda kadınların %85'i bu ve buna benzer yanıtlar verdi: 'Ev işlerinde yardım etmek istemiyor, temizliği ben yapıyorum, yardım etmesini istediğimde ise zorla yapıyor ama çok geç yapıyor ya da bir bahane ile hiç yapmıyor.' şeklinde. Temizlikçi almak istediklerinde ise 'bence gerek yok, sen yapıyorsun ya zaten', 'sen varsın ya temizlikçiye ne gerek var', 'insan temizlikçi alalım derken utanır', 'temizlikçiye verilen para gereksiz', 'yardımcı olmasına gerek olmadığını düşünüyor', 'yabancı birisinin eve gelip temizlik yapmasını istemiyor' şeklinde cevaplar alıyorlar. Fakat kadınlar yine de eşlerinden böyle yardım talepleri gelse çok mutlu olacaklarını, en azından kendilerine ve eşlerine daha çok vakit ayırabilmeleri için imkanları olacağını belirtmeden de geçmiyorlar. Geriye kalan %14'lik kısma bakıldığında: 'arada eşim yemek yapar, o zaman çok mutlu oluyorum', 'cam silerken yardım eder', 'arada sırada yardım eder', 'söylemeden kendisi yapar, çok mutlu oluyorum, önemsendiğimi hissediyorum', 'temizlikçi tutmayı kabul ediyor', '2-3 ayda bir temizlikçi geliyor', '17 yılda sadece bir kere temizlikçi tuttuk, onda da taşınıyorduk ve yoğun çalışma dönemimize denk gelmişti' şeklinde yanıt aldık. %1'lik kısımda ise 'Bir zamanlar eşim benden maddi yardım istedi, ilkokul mezunu olduğum için temizlik işlerinde de ben çalışmak istemedim, keşke bir şeyler yapabilseydim.', 'Önceden her işi beraber yapardık ama artık eşimin bana yardım etmesini istemiyorum, ortalık daha da karışıyor.' şeklinde yanıtlar aldık.

Erkeklerle aynı sorular yöneltildiğinde ise çok az bir kısmı: 'eşim çalıştığı için her şeyi beraber yapıyoruz, temizlikçi alıyoruz', 'haftada bir temizlikçi alırız', 'bazen yemek yaparım' derken büyük bir bölümü ise: 'Evde çok da yardımcı olmuyorum işin açığı, eve gelince çocuklarla biraz sohbet ediyorum, ödevlerine yardımcı oluyorum ama onun haricinde ev işlerinin yüzde yüzünü eşim yapıyor.', 'ara sıra yardım ediyorum, bu konuda çok da istekli olduğum söylenemez', 'temizlikçi almıyoruz', 'eşim yapıyor, temizlikçi belki alınabilir ama 1 olur 2 olur, öyle her zaman her zaman da olmaz', 'Ev işlerinde yardımcı olamıyorum, böyle bir talepte bulunmayı da düşünmedim. Bence temizlik, ev işleri kadının görevi. Ben dışarda çalışıyorsam eşim de evdeyse kim yapacak bu işi hizmetçi mi tutacağız!', 'modum yüksekse yardım ederim', 'Yardımcı olmuyorum, Türk aile yapısına göre ev işleri kadına ait bir sorumluluk.', 'Kendi batırdığımız evi başka birisinin temizlemesine sıcak bakmıyorum.', 'Genelde eşim yapıyor, temizlikçi almıyoruz, eşim istese de almayız, ayakta duramayacak halde ise alınabilir.', 'Belki de bütün ev işlerini yaptığı için yoruluyordur ama ben hayat müşterek derken onu anlıyorum, ben de dışardaki

işimde yoruluyorum.’, ‘Maddi anlamda eşim yardımcı olmayı talep etmedi.’, şeklinde yanıtlar verdiler.

3.7.Evlilikte Tutum ve Davranışlar

Evlilikte erkeklerin kadınlara davranışı hakkında kadınların büyük bir bölümü bundan memnun değil: ‘Farklı ailelerde yetiştiğimiz için çatıştığımız noktalar oluyor, birbirimizi ortak olarak anlayamıyoruz, bazen bu düşünceler bizi çok yıpratıyor. Zaman zaman bana kendimi değerli hissettiriyor ama eski görüşlü mü desem nasıl desem bilemiyorum.’, ‘Benimle yeteri kadar ilgilenmez.’, ‘Kavga, gürültü olmaz ama bazen yok sayar beni, ben de onu. Kısa süreli bir konuşmama dönemi olur.’, ‘Üzülmemi hiç istemiyor ama üzülüyorum, ben hem evde hem işte çok yorulduğum için kullanılıyormuşum gibi geliyor.’, ‘Belli olmuyor, bazen iyi bazen kötü davranıyor.’, ‘Eşimin bana hitap şeklinden memnun değilim.’, ‘Eşim bana, yerine göre hayat arkadaşı gibi davranıyor gibi görünebilir ama öyle değil aslında, pek değer vermez, veriyorsa bile bunu bana hissettirmez, ben önemsendiğimi hissetmek istiyorum ama neden bilmiyorum belki de eşimin yetiştirilme tarzından kaynaklanıyor, pek de üzerime düşmez, üzgün olsam neyin var demez, sohbet etmez.’ gibi yanıtlar veriyorlar. Bir bölümü ise: ‘Aslında her konuma göre değişiyor yerine göre eş, yerine göre arkadaş, aşırı ilgili, romantik değildir ama soğuk bir insan da değildir.’, ‘Yani işten geldiğinde günün nasıl geçti hayatım diye sormuyor ama onu hissettiriyor ya da ben öyle hissetmek istiyorum, bilemiyorum.’, ‘Hayat arkadaşı gibi davranıyor yani çok anlatılabilecek gibi değil, her anlamda yardımcı bana, hem gönül hem ev işi hem dışarı olsun her türlü yanımda, hissettiriyor bana hayat arkadaşı olduğumu.’, ‘Eşim bana güler yüzlü, nazik davranıyor. Zaman zaman kırıncı olabiliyor bazı konularda.’, ‘Sevgi dolu davranıyor.’, ‘Beraber kararlar alabiliyoruz.’ şeklinde yanıt veriyorlar.

Kadınların büyük bir bölümü:

- Eşlerinin geleneksel bakışa sahip olması
- Farklı ailelerde yetiştikleri için çatışmalar olması
- Kısa süreli küslüklerin yaşanması
- Eşlerinin onları yok sayması
- Hitap şeklinden hoşlanmama
- Sevdiklerini belli etmemeleri gibi durumlardan eşlerinin onlara davranışından genel olarak memnun olmadıklarını belirtmektedir.

Az bir kısmı ise:

- Eşlerinin sevgi dolu davrandığını,
- her şeyin üstesinden beraber geldiklerini,
- beraber kararlar alabildiklerini belirtmektedir.

Erkeklerden alınan cevapların bir kısmı:

- Hitap şeklinden memnunum
- Sevdiğimi belli ederim, eşim de belli eder
- Genel olarak sıkıntılı bir durum yok
- Çok nadiren hediye alırım

Diğer bir kısmı:

- Beni yok sayar
- Sevdiğimi belli etmem
- Birbirimize hediye almayız
- Bana hitap şeklinden memnun değilim, şeklinde.

3.8. Süt Anne Tutulması ve Süt Hakkı

Kadınların büyük bir kısmının görüşleri:

- Bilmiyordum, bilseydim en azından süt hakkından yararlanmak isterdim, ama eşim buna sıcak bakmaz.
- Eşim bunu saçma bulurdu.

Çok az bir kısmı:

- Benim eşim karşı çıkmazdı.

Erkeklerin Görüşleri:

- Eşim şaka yapıyor diye düşünürdüm.
- Ben eşime emzirdiği için ödeme yapmam ama ufak hediyeler alırım.
- Kararına saygı duyar, ihtiyacını karşılardım.

3.9. Aktiviteler

Kadınlar:

- Bazen benim öncülüğümde yapıyoruz.
- Aktivitemiz yok.

- Çocuğumuz olduğundan beri yapamıyoruz.
- Sık sık aktivitede bulunuruz.

Erkekler:

- Uzun zamandır aktivite yapmadık.
- Balkonda oturuyoruz.
- Yürüyüş yapıyoruz.
- Haftasonları aktivite yapıyoruz.
- Hayatın koşuşturmacasına dalıp eşlerimizi ihmal ediyoruz.

Sonuç ve Değerlendirme

• Yaptığımız mülakatlar sonucunda; kadınların çoğu; kadının üzerine yüklenen sorumlulukların çokluğunu, erkeklerin kadına karşı davranışının daha özverili olması gerektiğini düşünmektedir.

• Evliliklerde sorumlulukların paylaşımı noktasında geleneksel yaklaşım hakimdir; erkekler kadınlarla sorumluluğu genel itibariyle paylaşmamaktadır. Erkeklerin büyük bir kısmı ev içi sorumlulukların kadınların görevi olduğunu düşünmektedir.

• Ev geçindirme erkeklerin omuzlarına yüklenen sorumlulukların başında gelir. Fakat bu durum günümüzde farklılaşmış erkeğin de kadının da çalışabileceği kavramı oluşmuştur. Hz. Peygamber (sav) çalışan kadınları desteklemektedir, bu bağlamda Hz. Peygamber (sav) döneminde kendisine ticaretle alakalı soru sormak isteyen hanım sahabilere çeşitli önerilerde bulunmuş ve ticaret konusunda onları teşvik etmiştir.

• İslam'da kadın-erkek arasındaki ilişki dayanışma sürecine dayanmaktadır. Bir kadına kolay gelen bir iş, bir erkeğe zor gelebilmektedir. Hz. Peygamber(sav) bir çok hadisinde İslam'ın kadına verdiği değerden, kadın haklarının öneminden, kadın ve erkeğin dayanışma içerisinde olmaları gerektiğinden bahsetmektedir.

• Mülakatlar neticesinde görüşenlerin büyük bir kısmı; 'Bir erkek işe gidip eve geldiğinde oturup dinlenirken, bir kadın işe dahi gitse eve geldiğinde ana, eş, hizmet rollerinin yerine getirilmesinin kadının sorumluluğunda olduğundan bahsetmektedir. Hz. Peygamber (sav) eşlerine hiçbir konuda emir dahi vermemiştir, ev işlerinde de hanımlarına yardımcı olmuştur.

- Kadının hayatı her zaman zorluklar içerisinde geçmekte, kadının üzerine yüklenen sorumluluklar bir tarafta dursun; erkeklerin kadına karşı davranışı bundan asırlar öncesinden beri ve hala günümüzde de büyük sorunlara yol açmaktadır. Bunlara kadının her ortamda itilip kakılması, küçük görülmesi, insan yerine konulmaması, öldürülmeleri, şiddet görmeleri ve aşağılanmaları gibi birçok örnek verilebilir.

- Yaptığımız mülakat sonuçlarının; kadınları ve erkekleri, dini hak ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirmesi umulmaktadır.

Öneriler

Bu Çalışmanın Sonucundan Hareketle:

Evlilikten önce:

- Psikolojik hazır bulunuşluk
- Evlilik kursları ve sınavları
- Çift Terapileri ile ilgili bir süreçten geçilmesi gerektiği
- Bu bağlamda ilgili kurs, seminer, psikolojik danışmanlık ve terapilerin artırılması önerilmektedir.

Tekirdağ Şehrinde Akarsuların Güncel Kullanım Özellikleri Ve Kirlilik Durumu

Öznur AKDEMİR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Coğrafya Bölümü

Özet

Tarih öncesi çağlardan beri iskân faaliyetlerinin görüldüğü bir coğrafya-da kurulmuş olan Tekirdağ şehri, Türkiye'nin en önemli nüfus çekim merkezlerinden birisidir. Sahanın doğal çevre özelliklerinin sunduğu avantaj birçok insan faaliyetinin bu şehrsel alanda toplanmasına sebep olmuştur. Şehrsel alan, doğu-batı doğrultusunda paralel bir şekilde uzanan 9 farklı akarsu tarafından biçimlendirilmiş Topografik özelliklerin yayılış gösterdiği akarsu havzasının sınırları içerisinde kalmaktadır. Günümüzde (2020) 187.127 kişinin yaşadığı bu havzanın %95'ini şehrsel nüfus yoğunluğu oluşturmaktadır. Dolayısıyla Tekirdağ şehri, mekânsal kullanım özellikleri bakımından şehrsel arazi kullanımının görüldüğü bir drenaj havzası karakterindedir. Bu çalışmada Tekirdağ şehrinde akarsuların güncel kullanım özellikleri ve kirlilik durumunun coğrafi açıdan değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Coğrafya araştırma yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı çalışma, saha çalışmalarıyla yapılan gözlemlerden elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Çalışma sonucunda şehrsel alandaki akarsuların birçok alanda bilimsel gerçeklerden uzak bir şekilde kullanıldığı anlaşılmıştır. Doğal yasalara aykırı bir şekilde üstü kapatılan birçok akarsu yataklarının da yerleşim alanı olarak kullanılması bazı dönemlerde ciddi zararlara yol açan akarsu taşkınlarının yaşanmasını tetiklemiştir. Ayrıca akarsuların denize döküldüğü kesimlerde ciddi bir görsel kirliliğin olduğu görülmüştür. Bütün bu problemlerin çözümü için çok boyutlu sürdürülebilir bir planlamanın yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelime: Coğrafya, Tekirdağ şehri, Mekânsal kullanım, Akarsu, Kirlilik

1. Giriş

Doğal yapıyı oluşturan dere ve nehir havzalarının bozulması insan faaliyetlerinin neticesinde zarar görmektedir. Kentleşme, bozulma faaliyetleri içinde dere ve akarsulara en çok zarar veren yapısal bozulmalardır. Tekirdağ şehri de bu şekilde bir dere havzası içerisinde artan nüfus oranlarıyla beraber

büyümeyle ve kentleşmeyle bozulmaya uğramaktadır.¹ Tekirdağ şehrinde bulunan akarsular insan faaliyetleriyle değişime uğramıştır. Dere havzalarına yapılan binalar, derelerin üzerine yapılan geçirimsiz yüzeylerle kaplanması çevrede hem görüntü kirliliği hem de su baskınlarına neden olmaktadır. Şehir sınırları içerisinde kalan ve çalışmaya alınan dereler doğu batı doğrultusunda sıralandığında Çayırılar, Ayvalı (Dere ağzı), Ördekli (Donlu), Tintin ve Cevizli Dereleri olarak sıralanmaktadır (Şekil 1). Bu dereler, şehirleşmenin verdiği zararlar doğrultusunda yataklarından uzaklaştırılmış veya tamamen ortadan kaldırılmasına neden olan geçirimsiz yüzeylerle kaplanmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

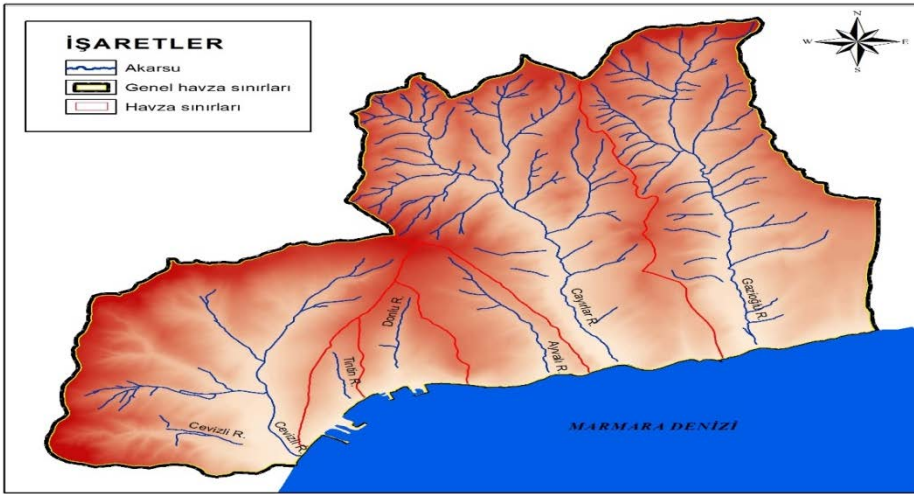
Çalışma alanı, saha araştırmasına uygun bir şekilde araştırılmış ve incelenmiştir. Değirmenaltı mahallesinde bulunan Çayırılar Deresinde yapılan gözlemler sonrasında Tekirdağ şehri kıyı boyunca yürüyerek Ayvalı, Ördekli, Tintin Dereleri ve son olarak Altınova mahallesinde bulunan Cevizli Deresine kadar sürdürülmüştür. Buralarda karşılaşılan sorunlar gözlemlenmiştir. Şehrin kıyı boyunca yapılan incelemede derelerin ağız kısımları ve çevresel faktörler incelenmiştir. Sonrasında derelerin doğal alanlarda kalan havzaları geniş bir alan içerisinde yine yürüyerek incelenmiş ve elde edilen bulgular fotoğraflandırılarak ortaya koyulmuştur.

3. BULGULAR

Çalışma alanında yer alan Çayırılar, Ayvalı (Dere ağzı), Ördekli (Donlu), Tintin ve Cevizli Dereleri saha araştırması yöntemleriyle yerinde incelenmiştir. Tekirdağ şehri geniş bir drenaj havzasında yer almaktadır. Şehir etrafından dolanan ve içerisinde denize dökülmekte olan derelerin genel uzunluğu toplamda 122.921,03 m (12.356,30 ha), doğal alanda kalan uzunluğu 94.753,13 m (7.842,40 ha), kentsel alan haline getirilen uzunluğu ise 28.167,90 m (4.513,60 ha) olmaktadır.²

¹ Hülya Dinç, Fulin Bölen, *İstanbul Derelerinin Fiziki Yapısı*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul 2015, s-107-120

² Salim Yıldırım, *Tekirdağ'daki Akarsuların Topografik Özellikleri ve Mekân Kullanımları*, 11. IBANESS Kongre Serisi, Mart 2019, Tekirdağ, s-1244-1247

Şekil 1: Çalışma sahası haritası

Çalışma sahasında gerçekleştirilen araştırmalarda ilk olarak Çayırar Deresi çalışmaya alınmıştır (Foto 1, Foto 2a, 2b). Çayırar Deresi doğal alanlardan toplanarak Namık Kemal mahallesi ve Değirmenaltı mahallesinden geçmektedir. Mahalle sınırları içerisinde kalan kısım kanal vasıtasıyla denize açılmaktadır. Uzun ve geniş bir havzaya sahiptir. Derenin yaklaşık uzunluğu 80529,36 m (5159,9 ha)'dır. Kentsel alan içinde bulunan uzunluğu 2191,42 m (475,7 ha) doğal alan içinde kalan uzunluğu ise 78337,94 m (4684,1 ha) olarak bilinmektedir.³ Dere yerleşim alanında bir kanal içerisinde akmaktadır ve bu kanalın çevre halkı tarafından çeşitli çöplerle kirletilmekte olduğu görülmektedir. Bu biriken çöplerin ise yağış miktarının arttığı dönemlerde denize dökülmekte ve Marmara denizinin de kirlenmesine neden olmaktadır. Bu derenin hemen yanında ise atık temizleme tesisleri bulunmaktadır. Doğal havzası bozularak bazı alanlar geçirimsiz yüzeylerle kaplanmakta, bazı yerlerde ise yerleşim alanları oluşturulmaktadır.

³ Salim Yıldırım, *a.g.m.*, 11.IBANESS Kongre Serisi, Mart 2019, Tekirdağ, s-1244-1247

Foto 1: Çayırlar Deresi ağız kısmı

Foto 2a

Foto 2b

Foto 2a, 2b: Çayırılar Deresi kentsel alan içinde kalan havza alanı

Değirmenaltı mahallesinden batıya doğru ilerlediğimiz zaman Baykallar ve Hürriyet mahallesi sınırları içerisinde yer alan Ayvalı Deresi bulunmaktadır (Foto 3). Ayvalı Deresine gidiş yolu üzerinde yeni yapılan evler, ara sokakların yapılma aşamaları, sahil yolu yapımı ve bu etkilerden dolayı kirli bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Ayvalı Deresine ulaştığımız alanda yapımı devam eden sahil yolunda derenin üzerinden bir köprü yapılmaktadır.

Ayvalı Deresinin özelliklerine baktığımızda genel uzunluğu 6816,7 m (1203,9 ha), kentsel alan içerisinde kalan uzunluk 3811,73 m (853,8 ha), doğal alanda ise 3004,97 m (350,09 ha) uzunluk kalmıştır⁴. Ayvalı Deresi, Hürriyet mahallesinde denize dökülmektedir. Denize döküldüğü alanda su akışı az olduğu için ağız kısmı denizin geri basmasından dolayı kumlarla kapanmakta, yağış miktarı arttığında ise ağızda biriken çöpler ve kumluk alan denize doğru ilerlemektedir. Yerleşim alanı içinde kalan kısım yine insan faaliyetleri neticesinde kirletilmektedir. Dere alanlarının kentsel alan içerisinde yer alan kısımlarında dere yatakları geçirimsiz yüzeyler tarafından kapatılarak ve kanal içerisinde sınırlandırılması derenin özelliklerinin kaybolmasına neden olmuştur⁵.

⁴ Salim Yıldırım, *a.g.m.*, 11. IBANESS Kongre Serisi, Tekirdağ, Mart 2019, s-1244-1247

⁵ Hülya Dinç, Fulin Bölen, *a.g.m.*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul 2015, s-107-120

Foto 3: Ayvalı (Dere ağzı) deresi ağız kısmı

Sahil boyunca yapılan araştırma doğrultusunda şehir merkezine yaklaşılmakta ve kentleşmenin daha fazla olduğu görülmektedir. Kentleşmenin ortaya çıkardığı ihtiyaçlar doğrultusunda sosyal faaliyet alanları, park alanları, gezi alanları, sahil yolu gibi insanların vakit geçirmelerini sağlamak amacıyla yapay alanlar meydana getirilmiştir⁶. Bu alanların yapılması nedeniyle Marmara Denizine dökülmesi gereken Ördekli (Donlu) Deresinin olduğu havza tamamen kapatılmıştır (Foto 4). Denize olan bağlantısı kesilerek dere yatağı ortadan kaldırılmıştır. Bu alan yağış miktarının arttığı dönemlerde geçirimsiz yüzeylerden dolayı su baskınları ile karşı karşıya kalmaktadır. Ördekli (Donlu) Deresinin genel uzunluğu 3290,58 m (712,1 ha), doğal alanda kalan uzunluğu ise 0,11m (36,41 ha)⁷Tamamıyla kentsel alanda kalan derenin doğal alan bölümü artık yok olmuştur.

Birkaç metre ilerisinde yer alan Tintin Deresinin ise genel uzunluğu 1927,75 m (399,2 ha)'dır⁸. Tintin Deresinin bir kısmı şaraphane mevkiinden küçük bir kanal şeklinde denize dökülmektedir (Foto 5, Foto 6, Foto 7, Foto 8). Kısa bir alanın doğal şeklinde kalmış olduğu görülmektedir. Bu iki dere hav-

⁶ Meltem Erdem, H. Serdar Kaya, *İstanbul'un Dere ve Nehirlerinin Ekolojik Tasarım Yaklaşımları Doğrultusunda İrdelenmesi*, Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı, İstanbul, Haziran 2013, s-390-398

⁷ Salim Yıldırım, *a.g.m.*, 11.IBANESS Kongre Serisi, Tekirdağ, Mart 2019, s-1244-1247

⁸ Salim Yıldırım, *a.g.m.*, 11.IBANESS Kongre Serisi, Tekirdağ, Mart 2019, s-1244-1247

zası kentleşmenin en çok görüldüğü alan olarak yer almaktadır. Geçirimsiz alanların fazlalaşması ve yeşil alanların yok olması hayatı her yönden olumsuz etkilemektedir⁹.Tintin Deresinin eğiminden kaynaklı olarak Ördekli Deresi alanında su basması olayları kış ayları ve yağışın fazla olduğu dönemlerde artmaktadır. Hayatı olumsuz etkilemektedir.

Foto 4: Ördekli Deresi havza alanı

⁹ Meltem Erdem, H. Serdar Kaya, *İstanbul'un Dere ve Nehirlerinin Ekolojik Tasarım Yaklaşımları Doğrultusunda İrdelenmesi*, Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı, İstanbul, Haziran 2013, s-390-398

Foto 5: Tintin Deresi havza alanı

Foto 6: Tintin Deresi ağız kısmı

Foto 7: Tintin Deresi doğal alan kısmı

Tekirdağ şehrinde bulunan akarsuların en uzun ve en geniş havzaya sahip olan diğer akarsuyu Cevizli Deresidir (Foto 8, Foto 9, Foto 10). Genel uzunluğu 30356,64 m (4881,2 ha) doğal alan içerisinde kalan uzunluğu 13410,11m (2771,8 ha), kentsel alan haline gelen bölgedeki uzunluk ise 16946,53 m (2109,6 ha)'dir¹⁰ Cevizli Deresi birçok kollardan oluşmakta olduğu için suyun akışı fazladır. Altınova mahallesi sınırlarından geçerek denize dökülmektedir. Genel olarak bütün kollar kanallar içerisine sıkıştırılmıştır. Bazı alanlar ise yollar ve yerleşim alanı nedeniyle geçirimsiz yüzeylere dönüştürülmüştür. Derenin doğal alan içinde kalan yerleri tamamen yeşil alan olarak kalmış durumdadır. Havza sınırlarının içerisinde demiryolları ve yüksek katlı binalar ve sanayi sitesi yer almakta hem görüntü kirliliği oluşturmakta hem de herhangi bir taşkın durumunda olumsuz sonuçlara neden olacaktır.

Foto 8: Cevizli Deresi ağız kısmı

¹⁰Salim Yıldırım, *a.g.m.*, 11.IBANESS Kongre Serisi, Tekirdağ, Mart 2019, s-1244-1247

Foto 9: Cevizli Deresi Sanayi alanında kalan havza alanı

Foto 10: Cevizli Deresi ve havza alanı

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışma alanımızda incelenmesi yapılan akarsulara bakıldığında havzalarının çeşitli nedenlerle bozulmaya uğradığı görülmektedir. Bazı alanlar plansız yerleşme neticesinde bozulmuş veya doğal olarak kalan çoğu bölge tarımsal faaliyetler için kullanılmaktadır. Ayrıca Çayırılar, Ayvalı ve Cevizli Dereleri yanında bulunan arıtma tesisleri de bu derelerin kenarında kötü koku ve görüntü kirliliği oluşmasına neden olmaktadır. Cevizli Deresinin yanında bulunan kanalizasyon temizleme ve arıtma tesisinde yapılan temizleme sonrasında arıtılan su dere ağzına yakın bir alandan denize gönderilmektedir. Geniş bir havzaya sahip olan Cevizli Deresinin havza doğal alan sınırları içinde yer alan yerler artık yerleşime açılmakta ve yüksek katlı binalar yapılmaktadır. Bu alanlarda zamanla daha fazla yerleşim olacak ve taşkınla karşılaşılma durumunda olumsuz sonuçlar belki de can kayıpları yaşanacaktır.

Bu çalışma sonucunda Tekirdağ şehrinde gerçekleşen plansız yerleşme kent merkezinde doğal yapının bozulmuş olduğunu ortaya koymaktadır. Değişen akarsu yataklarının kendi alanlarında serbest bırakılması gerektiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte bilinçsiz şekilde ortaya çıkan insan faaliyetleri-

nin de doğal dengeyi bozduğu görülmektedir. Bu olumsuz durumların düzeltilmesi ya da önlenmesi doğa ve insan için oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Dinç, H., & Bölen, F. (2015). *İstanbul Derelerinin Fiziki Yapısı*. İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Erdem, M., & Kaya, H. (2013). İstanbul'un Dere ve Nehirlerinin Ekolojik Tasarım Yaklaşımları Doğrultusunda İrdelenmesi. *Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı*, 390-398.
- Yıldırım, S. (2019, Mart 9-10). Tekirdağ'daki Akarsuların Topografik Özellikleri ve Mekan Kullanımları. *11.IBANESS Kongre Serisi*, (s. 1244-1247). Tekirdağ.